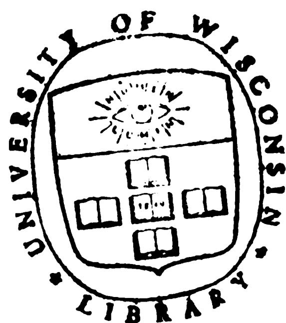

UNIVERSITY OF WISCONSIN
LIBRARY

OLAV BERGERSEN

VICEADMIRAL

Tordenskiold

BIND II

TRONDHJEM
FORFATTERENS FORLAG
1925

VICEADMIRAL

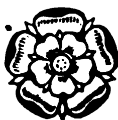
TORDENSKIOLD

VICEADMIRAL

TORDENSKIOLD

AV

OLAV BERGERSEN
KAPTEIN I DEN KGL. NORSKE MARINE

BIND II

TRONDHJEM
FORFATTERENS FORLAG
1925

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM

DEL VIII

ÅRET 1716

SPESIALREGISTER TIL DEL VIII

ARET 1716

Som en Nordens Napoleon var Carl XII kommet tilbake over Nordens Middelhav. Også han efterlot sig på den annen side havet det mislykkede eventyr. Men også for ham stod en fortsatt offensiv som det eneste der kunde føre til et mål, verdig en slagen feltherre.

Frederik den store har uttalt den tanke, at Carl XII efter Stralsunds fall hadde gjort klokest i å avslutte sitt liv[1]). Men 11 dage efter sin hjemkomst, eller dagen før juleaften 1715 (gl. st.) ga han befaling til, at Sveriges samtlige regimenter skulde gjøres fulltallige. For å få orlogsflåten klar skulde der arbeides, ikke alene natt og dag på hverdagene, men også på sønn- og helligdage[2]).

Og da i januar 1716 vinteren blev så streng, at selv Øresund la sig, besluttet kongen, i likhet med Carl X Gustaf, å benytte denne bro som Gud i sin miskunnhet hadde lagt for sin salvede. Den hatede fætter på den annen side av Sundet skulde straffes for sitt bakhold efter Poltavanederlaget. I det bibelsprog, som kongen selv utvalgte som tekst på den bønnedag, der blev anordnet over hele landet i anledning av toget over Øresund, heter det bl. a.:

„Jag skall slå dem, och de kunna mig ej motstå; de måste falla under mine fötter. — — — Och jag skall sönderstöta dem, som stoft för vädret, jag skall bortkasta dem som träck på gatorna".

I en fart blev alle tropper samlet i Skåne og snart stod 16—20,000 mann ferdig til å rykke over.

Forferdelsen i Kjøbenhavn var grenseløs. Som et spøkelse reiste sig minnet om Roskildefreden — den mest nedverdigende som riket noensinde var blitt påtvunget. For annen gang skulde kanskje Carl XII komme over Sundet, og denne gang kunde hverken landets egen eller Englands flåte, som i 1700, hindre ham i å føre sitt støt helt frem.

[1]) Je pense qu' aprés la prise de Stralsund, il aurait fait sagement de s'expedier. Bernh. v. Beskow: Karl XII, en minnesbild, Siste del, s. 242. Se forøvrig Adelsköld.

[2]) Adelsköld.

Også i Norge hadde man all grunn til engstelse. Skulde Carl XII's støt lykkes, var der all utsikt til en sønderlemmelse, der vilde bli minst like så smertefull som den, der blev landet tildel efter Roskildefreden.

I de foranstaltninger som i Kjøbenhavn blev truffet til avvergelse av angrepet, spillet orlogsflåtens matroser en stor rolle. Av disse var fortiden inne ca. 10,000 mann, og selv om disse ikke var anvendelige som tropper i åpen mark, så var de dog en god besetning på vollene, på de forskjellige sjøbatterier ved Kjøbenhavn og på de skibe som lå utenfor bommen.

Rundt disse og sjøbatteriene blev der stadig iset, „så att Karl XII skulle få öfva sig i simkonsten, och afkyla krigsifvren medelst et kallt bad, innan han kom iland", som Adelsköld anfører.

Rothe sier at Wessel på denne tid blev utnevnt til kongens generaladjutant for flåten, en stilling som svarte til bl. a. Løwenørns for armeen. Der finnes intet herom i arkivene og da hans navn heller ikke finnes blandt generaladjutantenes — for marinen fantes forresten ingen sådan — i „Haandbøgerne"[1]), så må Rothes påstand være uriktig.

Som en rekognosering av forholdene blev en mindre svensk avdeling sendt over til Hveen, hvor den jog bort en mindre dansk forpost. Endel av mannskapet og de medbragte kanoner forsvandt i dypet, og da inntredende tøvær og sønnenvind brøt isen for alvor, var dermed dette Carl XII's eventyr bragt til en avslutning, der rimeligvis var til held for den svenske hær. Gud hadde denne gang i tide brutt broen og dermed hindret overgangen, men sannsynligvis også katastrofen. Dette var i midten av februar måned.

Carl XII vendte sig nu mot Norge. Om hans mål likeoverfor dette land sier Lagermark[2]), at det ikke kunde ha vært hans tanke å erobre landet, men kun å hindre den dansk-russiske offensiv mot Skåne, idet han gjennem sitt angrep vilde tvinge Danmark til å overføre tropper til Norge. Noe overraskende lyder det da, når den samme Lagermark i sin avhandling: Karl XII's sista fälttog (Svensk Hist. Tidskr. 1897) presterer en uttalelse som denne: „Genom öfverrumpling hade Karl XII 1716 sökt eröfra Norge. Detta försök misslyckades, men det märktes snart, att han ej uppgifvit sina planor".

Men de dansk-russiske planer mot Skåne var ved Carl XII's angrep på Norge ikke engang innledet[3]). Først da han i mai kom til

[1]) D. R. A.

[2]) Lagermark: Karl XII's krig i Norge 1716.

[3]) Se E. Holm: Historisk Tidsskrift R. V, B. 3.

Torpum fikk han meddelelse herom[1]). Visstnok hadde der helt fra 1714 av vært drevet forhandlinger om et felles angrep på selve Sverige, men selve planen for angrepet denne gang kom man dog ikke til enighet om før ut på vårparten 1716. Forøvrig virker ikke Lagermarks påstand overbevisende, selv om kongen kjente til de dansk-russiske planer. Hans blottelse av sitt fedreland, der var kringsatt av fiender, mens han selv ferdedes på helt andre kanter av Europa, viser dette. Og Frederik den stores uttalelse om, at „kongen syntes helt og holdent å glemme tsaren — for å løpe efter jeg vet ikke hvilken polsk herre" peker heller ikke i retning av noen samlet strategisk oversikt.

Men der foreligger positive uttalelser fra kongen, der står i direkte strid med Lagermarks påstand. Han uttalte helt enkelt, at „han beslutat eröfra Norge, och att ingen rubbning i detta beslut således kunna ifrågakomma"[2]).

Videre må henvises til et senere brev fra generalmajor i svensk tjeneste friherre Bogislaus v. Schwerin[3]), hvori han uttaler, at kongen vilde erobre Norge, men efter dets erobring forlike sig med den danske konge, så at han efter „restitusjon" av Stralsund, Rügen og hertugdømmet Slesvig fikk Glommen til grense. Derpå vilde han ved fransk megling avstå svensk For-Pommern inntil floden Uker som på kurfyrst Fredrik Wilhelms tider og dra kongen av Preussen bort fra den fiendtlige allianse, hjemsøke kongen av England og kurfyrsten av Hannover f r a N o r g e av og med noen tusen mann infanteri og kavalleri tillikemed beredne polakker s e t t e o v e r t i l S k o t t l a n d og der utføre det av baron Görtz og daværende kgl. svenske minister gjorte projekt, videre å tilfredsstille det russiske hoff og tilsist avgjøre kong Stanislaus' saker i Polen.

En hentydning til disse planer finnes vel også i påskriften på en av de medaljer han lot prege i anledning av toget til Norge: „Moscou will ich krencken, Pohlen wird sich lenken, Preussen werd ich schencken Dennmarck wohl bedencken" 1716. Og det er vel om disse hans planer, at Frederik den store sier: „De planer som man tillegger ham efter hans tilbakekomst til Pommern og som av nogen legges Görtz tillast, forekommer mig så vidløftige, så overordentlige, så litet stemmende med hans lands stilling og utmattelse, at man må tillate sig å forbigå dem i taushet".

[1]) Norges Hist. V. B., 1. del, Dr. Osc. Alb. Johnsen.

[2]) Adelsköld, se Ture Gabriel Bjelke: „Hågkomster af Carl XII".

[3]) Svensk Hist. Tidskrift 1895, pag. 341.

Og det forestående innbrudd i Norge blev tillagt så stor vekt, at der blev preget enda en medalje, og på denne stod der: „Seidt Wohlgemuth Und Trauert Nicht, Wer Weis Was Noch Gar Bald geschieht. Tempus Revelat Omnia 1716".

Det kan i denne forbindelse også ha sin interesse å henvise til Carlson[1]), hvor det heter: „Äfven efter hemkomsten till Sverige var emmellertid konnungens förnämsta sträfvan, likesom förr, oaflåtligt riktad på kriget och på att finna medel till dess fortsättande. — — — Men nu, liksom förr, vändas Carl XII's vapen icke direkt mot ryssarne, de farligaste af hans fiender, utan var konnungens hufvudsyfte, såsom bekant, under de sista åren att, sedan alla Sverigas Östersjöländer fallit i fiendehand, såsom ersättning intaga Norge. På detta enda företag samlar han då alla sina ansträngningar". Og senere: „Äfven denna plan (ved Tyrkiets og Polens hjelp å vende sig mot Russland) öfvergaf Karl XII först i yttersta nöd men blott för att sedermera like envist fasthålla tanken på Norges eröfring såsom ersättning för lidna förluster. Ty det ofta upprepade påståendet, att Karl XII aldrig velat medgifva afträdandet af en tumsbredd af Sveriges besittningar, hvilar på en misuppfattning, motsagd af hans egna ord (bref no. 292)". Det er således, efter flukten fra Stralsund, e n linje i Carl XII's politikk, og det er Norges erobring.

Selve innrykningen i landet skal kun kort skisseres, da den er så vel kjent og ligger utenfor rammen av dette arbeide. Kun skal innledningsvis atter henvises til Frederik den store, der uttaler: „Altfor overilet som han var, gjorde kongen av Sverige aldri dype overleggninger om det lands natur, hvor han førte krig, heller ikke om, hvilken orden han skulde følge i sin bevegelse". Det passer sikkert godt på hans promenade i det sydlige Norge.

Tanken om et angrep på Norge var ikke ny. Allerede i 1713 hadde general Mörner fremlagt forslag om et sådant. Planen blev forelagt general v. Fersen, der hadde spesielt godt kjennskap til landet, men blev frarådet av denne. Og dermed blev planen opgitt for denne gang.

I 1715 vaktes imidlertid påny tanken om et angrep på Norge. Foranledningen til dette[2]) var en dansk forræder, Wilster, en brorsønn av schoutbynacht Wilster, der, som ovenfor nevnt, var gått i svensk tjeneste efter sin avskjed fra dansk tjeneste. Denne Wilster hadde på grunn av ansettelse i Norge godt kjennskap til landet, og hans forslag

[1]) Carlson: Konnung Karl XII's egenhändiga Bref. Innledning.

[2]) Lagermark.

til Carl XII, utarbeidet i begynnelsen av september 1715, gikk nettop ut på å foreta angrepet om vinteren, da de tilfrossne elver og vann på denne tid vilde lette innfallet. Hovedstøtet skulde gå over Örje bro, idet man gjorde blind allarm ved Svinesund og Vinger for å forlede nordmennene til å splitte sine tropper.

Av vedføiede kart (pl. 20) vil sees de svenske innmarsjlinjer. De stiplede linjer betegner kongens og Mörners rute, kongen med 3000 mann fra Holmedal, og Mörner med 4000 mann fra Ed. Den norske armé, der var spredt opstillet, gjorde retrett på alle fronter og trakk sig hurtigst inn mot Kristiania. Den samlede styrke under Lützow gikk derpå ennu lenger tilbake og inntok en sterk stilling ved Gjellebekk, ca. 1 mil nord for Drammen. Hensikten hermed var ifølge vicestattholder Kraghs rapport til kongen av 26de mars å ha ryggen fri mot Stavern og Larvik, over hvilke steder man avventet forsterkning fra Danmark. Den 21de mars marsjerte Carl XII inn i Kristiania. Han hadde forsåvidt opnådd sit første mål: et strategisk overfall på landets hjerte, Kristiania. Men den norske armé hadde han ikke slått. Den var samlet og intakt i sterk stilling. Akershus, Fredriksten og Fredrikstad festninger var likeledes intakt. Han hadde intet beleiringsartilleri, og uten dette kunde han ingen vei komme overfor Akershus. De militære kilder sier, at den norske armés optreden var fullt korrekt, hvad der også synes å være overbevisende.

Fra Bohuslen var general Aschenberg rykket inn med 800 mann for å sikre forbindelsen med Sverige. Denne forbindelseslinje faller omtrent sammen med Mörners innmarsjlinje. Aschenberg hadde stasjon på Skjeberg prestegård og i Moss hadde Mörner efterlatt en mindre styrke til vakt over de der anlagte magasiner.

I Kristiania blev Carl XII over en måned liggende og vente — på hvad? Lagermark sier gjentagne ganger at han ventet på beleiringsmateriell fra Göteborg. Jeg skal senere komme tilbake til dette spørsmål, der er av stor maritim strategisk interesse. Først må imidlertid den videre utvikling av situasjonen irettelegges.

Da isen i Øresund i midten av februar var gått op og all fare for en svensk innrykning den vei var over, ga kongen ordre til at 12 linjeskibe skulde utrustes for å gå i sjøen i slutten av mars. Det er på dette tidspunkt at Wessels nobilitering finner sted. Den 24de februar 1716

utstedtes hans adelspatent[1]). Originaldokumentet opbevares på Nationalmuseet i Kjøbenhavn, hvortil det i 1899 er skjenket av konferanceråd Platou. Denne Platou er givetvis en descendent av sjøløitnant Carl Wilhelm Platou[2]) som i 1775 blev gift med Megdele Henriette Wessel-Brown, eneste datter av krigsbokholder Johan Wessel-Brown på Ringved ved Trondhjem. Det er da overveiende sannsynlig, at originaldokumentet har fulgt med Platous hustru fra Trondhjem og at således dette dokument sammen med de øvrige av Platou til Nationalmusæet skjenkede gjenstande efter Tordenskiold — og dette gjelder næsten alle som finnes i museet — er kommet fra Norge. Under diplomet henger i en sølvinnfattet snor en sølvdåse — 4 tommer i diameter — med det kongelige segl. Stempelavgift 100 rdl.

I dokumentet står uttrykkelig, at han er utnevnt til d a n s k adelsmann, men i skjoldet (pl. 21) finnes i et av feltene det norske våpen for å angi hans nasjonalitet[3]).

Før nobiliteringen benyttet Tordenskiold — som vist på gjengivelsen (pl. 21) fra Danske Rigsarkivs seglsamling — en opreist løve. Løven bærer intet våpen, men det er derfor ikke utelukket, at den benyttede heraldik hentyder på hans norske nasjonalitet. Som det vil sees av de øvrige segl[4]), som han har benyttet efter nobiliteringen, har han flyttet løven over i dette, men utstyrt den med våpen (pl. 21).

Samme dag som han erholdt sin utnevnelse fikk han også admiralitetets ordre til uten minste forsømmelse å klargjøre sin fregatt „Hvide Ørn". Besetningen skal være hans gamle fra foregående år. Hver aften skal han avgi skriftlig rapport såvel til admiralitetet som Holmens chef, viceadmiral Judichær, om hvad der om dagen er utrettet og hvad der næste dag skal foretas. Forøvrig vil der hver dag være på Holmen en admiral eller viceadmiral som skal ha overinspeksjonen over ekviperingen, og til denne har han da å henvende sig.

[1]) Medtatt blandt Tordenskiolds breve. Det må bemerkes at han skriver sitt navn med *i* og ikke med *j*, således som så ofte feilaktig gjøres.

[2]) Se foran.

[3]) Hvad navnevalget angår, kan det ha sin interesse å peke på, at Nelson efter Abukir blev utnevnt til hertug av Bronté. (Bronté betyr torden og har intet med den sicilianske by Bronte å gjøre). Ben Brace sier herom: „His title was Duke of Thunder — for Bronte means Thunder — and we used to call him Thunder and Lightning between decks".

[4]) Disse segl er blitt reprodusert ved velvillig assistanse av arkivar E. Marquard ved Danske Rigsarkiv, en mann som jeg står i stor takknemlighetskjeld til for mange verdifulle tjenester.

På grunn av ishindringer lot det sig imidlertid ikke gjøre å få forhalt fregatten til bradbenken før i midten av mars, men på grunn av den truende fare i Norge blev arbeidet med tiltaklingen nu påskynnet på alle måter. Rothe forteller om en tildragelse fra denne periode som det kan ha sin interesse å referere, da den, hvis den er sann, viser Tordenskiolds evne til å utnytte selv en feil eller et uheld til å gjøre noe bemerkelsesverdig.

Overfor kongen hadde han forsikret, at såsnart isen tillot det skulde han få fregatten ferdig på 4 dage. Da han skulde kjølhale skibet, og i den anledning hadde tatt ut skyts og ballast, mente han for å spare tid å kunne gjøre dette uten å rigge fregatten ned til undermastene. Å kjølhale et fartøi helt tilrigget var ingen usedvanlighet. Tordenskiold hadde ofte gjort dette med sine utrustede fartøier. Men feilen — hvis det da var noen feil — i dette tilfelle har øiensynlig vært, at han tok ballasten ut og lot riggen bli stående. Da han så hadde fått skråstøttene på og hev over, blev bovenvekten for stor og fregatten kantret og sank. Der blev naturligvis en svare leven. Holmens chef, admiral Judichær ga Tordenskiold hele skylden og skjeldte ham ut, fordi han hadde løpet denne risiko under omstendigheter, da det gjaldt om å bli hurtig ferdig. Tordenskiold bet igjen og admiral Sehested måtte legge sig imellem, men ga dog i det vesentlige Judichær medhold. Tordenskiold gikk på stående fot til kongen og meddelte det forefalne, men fremholdt samtidig, at hvis kongen vilde gi admiral Judichær ordre til å assistere ham med alt hvad han forlangte, så skulde han påta sig innen 24 timer å få fregatten op og iorden igjen. Kongen ga straks Judichær den fornødne ordre og Tordenskiold halte et skib langs siden av den sunkne fregatt, satte gier fra topp til topp og reiste dermed fregatten så elegant, at Judichær i sin begeistring la all godvilje til, og innen midnatt samme døgn var fregatten flott og lens og innen 20 timer efter uheldet var alt iorden igjen.

Men han holdt også sitt løfte, således at han innen 4 dage hadde fregatten klar. Denne dag, den 20de mars, begynner han sin journal igjen. Den følgende dag haler han ut på strømmen, men kan ikke komme avsted da han venter på de passagerer han skal ha med. Den 22de, søndag, er han under seil og ankrer igjen og salutterer med 9 skudd for fremmede han har ombord. Den 23de og 24de ligger han fremdeles og venter, og den 25de går han seil og ligger og krysser på reden. Får ordre til å ankre ut for Tre Croner. Om formiddagen den 27de kom noen passagerer ombord. Han letter straks og holder det gående med små seil på reden inntil om eftermiddagen, da der kom

„3de Herrer" ombord. Han legger da straks nordover for en revet mersseils kuling.

De tre herrer var ingen ringere enn generalmajor grev Sponneck, kongens generaladjutant oberst Løwenørn og oberst Hartvig Huitfeldt[1]), og de øvrige passagerer var endel kapteiner som skulde tjenestgjøre ved hæren i Norge[2]). Det var altså den første — og meget verdifulle — forsterkning som blev sendt til Norge.

I plattfoten samme dag passerer han Kullen, på førstevakten Anhalt og ved hundevaktens utgang har han passert Nidingen. På dagvakten den 28de gjør han jakt på en hukkert han har i læ, men når den ikke innen den stikker inn i skjærgården. Om formiddagen praier han en hollender og om eftermiddagen er han ½ mil av Læsø og har nu vinden stikk i stevn, underseils kuling med sne. Efter å ha forsøkt å lovere sig op, ankrer han ved middagstider under Læsø. Her blir han liggende til næste dag i plattfoten, da han atter kommer under seil. Vinden har løiet, men er fremdeles stikk imot. Ut på dagen den 30te går vinden over på ost, men springer så over på W.S.W. underseils kuling; han må legge ekstrabarduner på storstangen der har fått en knekk. Han seiler fremdeles med klossrevede mersseil og „fich megen Søe over, saa at Folkene maatte lempe det ud med baljer".

Så bærer det romskjøts nordover og ut i plattfoten får han Kjerringberget i sikte. På dagvakten den 31te får han se Færder og setter kurs østenom denne, derefter fjorden op med sne og tykk luft. Lenger inn i fjorden skyter han 2 skudd med flagget i sjau efter lods og får omsider en sådan ombord da han hadde passert Bastø. Her får han imidlertid motvind og går derfor til ankers under Bastø, sannsynligvis på Langgrunnen. På dagvakten den 1ste april letter han og krysser sig nordover og seiler om eftermiddagen inn til Holmestrand hvor han drypper anker. Det er ganske utvilsomt feilaktig når Rothe sier, at han gikk op til Drammen. Kommet til ankers setter han sine passagerer iland og salutterer herunder en general og to oberster med 15 skudd tilsammen[3]).

Der foreligger en skrivelse fra vicestattholder Kragh, datert Bragernes den 21de mars, til kongen, hvori det heter: „Hvad Fatalia vi her

[1]) En halvbror av kommandør Iver Huitfeldt.

[2]) A. Faye: Carl XII i Norge.

[3]) Revisjonsprot. sier feilaktig, at Tordenskiold hadde vært iland i leiren ved Moss hos den kommanderende general og at denne sammen med to oberster hadde vært ombord hos ham og konferert om hvad der videre skulde foretas med transportene og at disse officerer da fikk salutten.

haver udstaaen siden mit seeniste Allerunderdanigst indsendte, dat. Christiania d. 14 Marti, fremsendes Allerunderdaingst ved Nærværende Express Capitain Wessel, som vidre Mundtlig Allerunderdanigst refererer voris pitoyable tilstand her. Som en gros allting feyler, drager ieg dog almindelig omsorg, subsistance for det første til Armeens og Almuens forpleining at til veye bringe". Den her omtalte capitain Wessel må være Tordenskiolds bror Caspar Wessel. Rothe sier da også i sin omtale av denne, at han i 1716 blev sendt av Slotsloven i en sådan misjon.

Såsnart de nevnte officerer var ankommet til Gjellebekk, blev der holdt krigsråd, hvor der blev fattet bestemmelse om disposisjon av de tropper som ventedes op fra Danmark under viceadmiral Gabels konvoy.

Denne var den 9de mars blitt utnevnt til chef for de under ekvipering værende skibe og skulde snarest mulig bringe de 3 norske regimenter — generalmajor Cicignons, brigader Buddes og oberst Huitfeldts — op til Norge. Han var kommanderende sjøofficer i de norske farvann og hadde som sådan under sin kommando det norske skjærgårdsforsvar samt 7 linjeskibe, 6 fregatter (hvortil også hørte „Hvide Ørn") og 5 snauer.

Der var til Danmark innløpet efterretninger, der lot befrykte at en forening mellem Lützows tropper og de tre regimenter ikke lot sig gjennemføre. Han hadde derfor ordre til å føre disse siste tilbake til Danmark, hvis denne frykt viste sig å være begrunnet[1]).

Gabel hadde videre ordre til å proviantere de norske festninger, dekke kystene og blokere Göteborg på det strengeste, da man formodet at Carl XII, uten noen tilførsel sjøveien, intet kunde utrette mot de norske festninger.

Den 12te april har Gabel ved Fladstrand fått embarkert samtlige tropper og ligger nu og venter på god vind. Han skriver nevnte dag[2]) til kongen og forsikrer, at intet vil bli forsømt for å komme hurtigst mulig over med troppene. Han har nettop mottat anmodning fra Lützow og Løwenørn om å landsette troppene i Fredrikstad og dette gir han sin tilslutning. Hadde man bare hatt 4 à 5000 mann mere så hadde det sett bedre ut. Men det man mest frykter i Norge er viceadmiral Wilster som den gang formentes å kommandere Göteborgeskadren. Gabel har imidlertid tilskrevet myndighetene i Norge og fremholdt, at

[1]) Garde.
[2]) Rapporter fra Gabel. D. R. A.

så lenge han var der kunde Wilster ingen skade gjøre, og han håper med Guds hjelp, at der snart skal bli en forandring i situasjonen. Han har opbragt 3 hollandske skibe på vei til Sverige med salt og tobakk. De protesterer og lamenterer avskyelig; men han har svart, at hvis Holland hadde vært i samme betrengte situasjon som Norge, så vilde det ha optrådtt likedan overfor andre. Nu forsøker de å bestikke ham med penger, men er da ikke kommet til den rette.

Den 13de er han ennu ikke kommet avsted og skriver da en ny rapport[1]) til kongen, hvori han melder at han fra en opbragt svensk hukkert har fått fatt på 3 desertører, der beretter at der i Göteborg lå 6 linjeskibe, 2 fregatter og 6 galleier med 24 transportskibe klar til å løpe ut. Men da de hørte om Gabels eskadre, turde de ikke gå ut. Wilster var reist til Østersjøen og alt hvad der kunde presses av mannskap skulde sendes til Carlscrona til hovedflåtens utrustning. De nevnte transportskibe var lastet med provisjoner til hæren og dersom de ikke kan komme til Norge, ser Gabel ikke hvorledes den svenske hær i Norge kan subsistere. Han uttaler videre frykt for, at han skal bli beordret til Kjøbenhavn igjen med eskadren såsnart transporten er tilendebragt. Men han fremholder herimot, at „gaar esquadren igien fra Norge, saa at Norge ej til Søes vorder bedecket, kan Norge umuligen resistere, mens maa gaa over ende som will falde af sieg sielf; derfor beder ieg enu engang til landets conservation, at i huor det gaar, at ieg maa blive her oppe". Han går dog med på å sende ned 6 av sine linjeskibe, mot at han får 3 andre, 1 fregatt, 2 prammer, 3 galleier og 2 bombarderfartøier istedet. Med denne styrke vil han inneslutte Göteborg og hele Viksiden, så intet skal komme ut. Han vet nok, at der hertil vil svares, at han dertil mangler matroser, men vil herpå replicere, at „wan man nicht Jungfern hat, muss man mit Frauen tandszen" og mener hermed, at man istedenfor matroser må klare sig med soldater. Han slutter med å si, at han for sin person ikke vil forlate Norge med mindre han derfor ser Hans Kgl. Majst. egenhendige ordre og befaling.

Samme dag skriver han imidlertid ennu et brev[1]) til kongen i tilslutning til det første. Han foreslår deri — efter konferanse med regimentschefene — at der yderligere klargjøres 8 bataljoner for overføring til Norge. Disse skulde ligge klar ved Fladstrand for det tilfelle at der blev bruk for dem. Fikk man disse bataljoner over til Fredrikstad og blev samtidig fienden forhindret i tilførselen av artillerimate-

[1]) Rapporter fra Gabel. D. R. A.

riell og provisjoner sjøverts, vilde efter all menneskelig beregning den svenske armé kunne ruineres.

Den 17de april ankom Gabel til Kristianiafjorden og ankret på Fredrikstadleira, og de 4000 mann norske tropper, han hadde med, blev fordelt overensstemmende med krigsrådets beslutning. 11 kompanier av det Bergenhusiske regiment og 6 av Cicignons blev landsatt ved Årås i Røken, hvorfra de over Bragernes sluttet sig til Lützow ved Gjellebekk. Resten av troppene blev landsatt på Rolfsøen ved Fredrikstad (se kartet pl. 20) og stillet under generalmajor Sponnecks kommando.

Den 19de april innga Gabel til Slotsloven en memorial[1]), der fortjener den største opmerksomhet, da den gir et interessant uttrykk for den maritim-strategiske situasjon.

Forholdet var altså det, at Carl XII lå i Kristiania og ventet på artillerimateriell og provisjoner sjøveien. Gabel fremholder da, at Göteborgeskadren — 6 linjeskibe, 2 fregatter, 6 hele og 10 halve galleier — er klar til utseiling med 24 transportskibe. Han supponerer da, at den sjøgående styrke vil forsøke å trekke ham med eskadren ut i sjøen, og at da galleiene med transportskibene vil benytte leiligheten til innenskjærs å gjennemføre sitt kupp. Til forebyggelse av dette foreslår han, at der bygges to store stykkprammer som posteres mellem Drøbakk og Sand, likesom der på dette sted anlegges batterier, „saa kand aldrig nogen ting komme til vands til Christiania", men forsterker han denne posisjon med et linjeskib, noen fregatter og de små galleier, så vil ikke en flåte på 50 skibe kunne komme derigjennem. Dette sted har han da også choisert til sin retrett, ifall en overlegen fiendtlig styrke skulde komme i sjøen, som dog Gud i nåde forbyde.

Videre foreslår han anlagt et formidabelt batteri på den vestre side av Svelviken, hvad der er høilig nødvendig for å beskytte Drammen og sølvverket.

Han frykter for at svenskene vil komme i sjøen med sin hovedflåte og at han da vil bli tilbakekalt med sin eskadre, „da viseligen ulycken først vil vogne her oppe og alting gaar ofver ende". For å møte denne antyder han, at man kunde utruste 5 à 6 gode spaniafarere, for dersom det kan la sig gjøre vil han i Guds navn bli her oppe i Norge og beholde 2 av linjeskibene og fregattene hos sig og dermed søke å holde Göteborgeskadren stangen.

Han foreslår at alle i Kristiania værende galleier og andre fartøier

[1]) Rapporter fra Gabel. D. R. A.

sendes ned til ham. Og da han til orlogsskibene mangler 800 mann og til galleiene og de andre små fartøier 1500 mann, så foreslår han, at der gjøres som i Sverige, at enhver borger og enhver bonde foruten en soldat må skaffe en matros eller gå selv, og han anbefaler Slotslovens medlemmer å gjøre en god begynnelse ved sitt eksempel.

På dette svarer Slotsloven, at de nødvendige materialer til bygning av prammer ikke tilstrekkelig hurtig kan skaffes, og man må da vente til man fra Danmark kan få op de 3 norske galleier og 2 prammer samt 2 bombardergalioter. Batteriet ved Svelviken skal anlegges men utrustning av spaniafarerne er umulig. De i Kristiania værende fartøier er ubrukelige. Forslaget om matrosene fikk han selv forsøke å få gjennemført.

Den 21de lettet Gabel med eskadren og seilte til Larkollen, hvor han kom til ankers samme aften. I krigsrådet var blitt besluttet å angripe Moss, hvor en avdeling på 7—800 mann dekket de her nedlagte magasiner. Gabel ga straks chefen for galleiflotillen, kommandør Pahl, ordre til med sine galleier og skjærbåter å transportere 500 mann til kampplassen. Disse tropper kom om aftenen den 22de til Larkollen og blev straks sendt videre til Cambo, nord for Moss, hvor de blev landsatt. Fregattene „Vindhunden" og „Paafuglen" blev sendt til Verlebukten, hvorfra de skulde beskyte byen og samtidig dekke oberstløitnant Huitfeldt som med 500 mann skulde landsettes her og angripe byen sammen med brigader Budde, som fra landsiden rykket mot byen[1]). Angående angrepet sier Gabel i sin rapport av 23de februar til kongen følgende:

„— — jeg embarquerede paa smaa fartøyer 560 mand som jeg satte i land veed et sted paa hin side en half mil fra Mos, som kaldis Cambo vor mine timmermænd vare med, og forhuck veyen saa vie kunde have rücken fri, vor der blev postiret 125 mand med tvende fregatter à porte de pistolet under Hussene paa Mos, saa jeg hafde 64 canoner der idelig kunde spille paa byen, imidlertid kom brigader Budde fra Fridrichstadt med 1000 mand, som jeg assisterede med 100 mand og postirede sig her for byen, da vie nu hafde beset begge ender paa byen, og jeg med mine fartøyer hafde beset forsiden indsendte vie en tambour, og loed spørge om die vilde have qvarter, vorpaa die lod svare, at die vilde schlaa saa længe der var en mand, og var min dessein at vie det ey skulde attacqvere till lands, mens at jeg saa lenge vilde have spillet med mine canoner, indtill die hafde givet sig, mens brigader

[1]) Gabels rapport til admiralitetet av 24de april. D. R. A.

Tordenskiolds laksegl før nobiliteringen (se s. 586).

Tordenskiolds laksegl efter nobiliteringen (se s. 586).

Tordenskiolds adelsvåpen (se s. 586).

Buddes og hans folches bravoure vilde ey at hussene i byen skulde saaledis ruineris, mens attacqverede de svensche à vive force, som hafde forskandset sig i hussene og pallisaderet sig overalt, med spanske rüttere og pallisader, og laa i vinduerne og paa tagene med continuerlige salver, mens vorledes voris brave folck kom derind, det veed vor Herre imidlertid kand jeg og forsikre Eders kongelige Maystet at gref Sponneck, og jeg, ingen flid sparede — —".

Dermed var altså Moss falt og derigjennem et meget viktig resultat opnådd til svekkelse av Carl XII's forbindelse med hjemlandet. Aschenberg hadde allerede tidligere — som følge av et overfall på den oprindelige av Mörner etablerte vaktpost på Moss — trukket sig ut av landet. Carl XII's forbindelse med Sverige var dermed helt avbrutt.

Planen har nu øiensynlig vært å foreta et lignende støt mot Kristiania og dermed forsøke å klemme istykker Carl XII selv. Gabel sier herom i samme brev: „— — nu har vie en dessin paa Christiania og haabes jeg med Guds hielp at det schall gaa ligeledis der, vor till Gud i himmelen give lycke, vill ickuns general lieutnant Lützow ikke vere for hitzig — —". Gabel slutter sin rapport med, at han nettop hadde mottatt melding om, at svenskene var blitt observert ca. 12 mil derfra (han lå ved Larkollen og det må altså ha vært helt nede ved Smögen på svenskekysten de var blitt sett). De bestod av 2 fregatter og en hel del galleier som slepte transportskibene. Men med Guds hjelp skulde det bli dem en sur transport. Den følgende dag sier han i sin rapport til admiralitetet, at han fra sine fregatter foran Göteborg har fått melding om, at Stenbocken med 4 galleier og 6 halvgalleier og endel koffardifartøier var gått nordover innenskjærs.

Lützow må imidlertid, efter Gabels opfatning, ha vært for hissig denne gang. Førenn inneslutningen har kunnet fullendes sønnenfra og før Gabel kan komme inn med sine fartøier, bryter Lützow op med sine tropper fra Gjellebekk og rykker mot Kristiania. Samme dag bryter Carl XII op fra Kristiania og marsjerer mot Onstadsund ved Glommen (se kartet pl. 20 — den interpunkterte linje viser svenskenes tilbaketogsrute). Situasjonen sees av kartet. Foruten Lützow fra Gjellebekk, Sponneck og Huitfeldt fra Moss og Cicignon fra Rolfsøen, rykker også oberst Schøller[1]) — der hadde inntatt stilling ved Nitsund for å hindre tilbaketoget denne vei — konsentrisk mot den svenske hær.

[1]) Caspar Schøller var sønn av vicelagmann i Trondhjem Christopher Schøller og således en tremenning av Tordenskiolds mor. Han var generalkvartermester i Norge med „Inspektion over ald Fæstningsbygning udi Norge". Blev i juli 1716 kommandant i Fredrikstad, hvor han døde samme år.

Svenskehærens mest kritiske øieblikk er øiensynlig overgangen over Glommen ved Onstadsund. De militære forfattere er visstnok enstemmig om å kritisere Lützows mangel på aktivitet på dette punkt. Overgangen tok fire dage. Svenskene manglet bromateriell og båter og måtte komme sig over på sammentømrede flåter. Og alt dette blev gjort uten i minste måte å bli forstyrret av nordmennene. Den svenske hær skal, efter Adelsköld, være svunnet inn med 4000 mann efter de svære strabadser som innmarsjen hadde medført og de tap som senere var lidt. Efter dette skulde altså den svenske hær på tilbakemarsjen kun ha bestått av 3000 mann. Men selv om nu dette er en overdrivelse, så var dog den norske hær, som nu må ha talt henved 12,000 mann, knusende overlegen. Denne gang kan man i alle fall ikke si at Lützow var for hissig. Det synes som man også til lands kan drive den krigskunst for vidt, å ville føre krig uten selv å risikere noe. Forklaringen ligger vel deri, at Carl XII's person, hans krigerry og taktiske overlegenhet, har spillet inn ved Lützows valg av fremgangsmåte. Det er visstnok Napoleon som har sagt noe om, at tre fjerdedeler av resultatet i krig avhenger av de moralske faktorer. Tillands er det overlegenheten i antall mann, tilsjøs er det overlegenheten i antall stykker, som der tallmessig regnes med. Begge steder opveies overvekten ved moralsk og taktisk overlegenhet.

Så avsluttet altså Carl XII uhindret sin promenade gjennem det sydlige Norge og forenet sig med nye tropper fra Sverige, og dermed var situasjonen igjen en helt annen. —

Førenn jeg imidlertid går videre, er det ønskelig å se litt på det maritimt strategiske forhold under det nu avsluttede felttog.

Hammarskjöld anfører, at Akershus sannsynligvis vilde ha falt, hvis ikke endel for svenskene uheldige omstendigheter hadde inntruffet. Først og fremst var det Aschenbergs retrett som var årsaken. Skal dette forstås derhen, at hvis Aschenberg ikke hadde trukket sig tilbake, så vilde Carl XII denne vei ha kunnet få det nødvendige beleiringsmateriell frem til festningens erobring, da kan dette visselig med full rett bestrides. For det første er det de tekniske vanskeligheter ved en transport av tungt artilleri den lange vei fra Göteborg, gjennem hele Bohuslen og derpå hele Smålenene opover. Disse vanskeligheter skal senere bli nærmere belyst; men selv om de kunde overvinnes — hvad de neppe kunde — så lå hele transportlinjen i Norge truet av to intakte festninger, videre av en norsk hær, og dessuten lå den åpen for støt fra sjøen gjennem forsterkninger fra Danmark. Carl XII har da øiensynlig heller aldri tenkt på å ta beleiringsmateriell denne vei.

Hvorvidt han fra begynnelsen i det hele tatt har regnet med muligheten av å få bruk for beleiringsartilleri, er ikke godt å si. Det er ikke usannsynlig, at han først efter å være stoppet ved Gjelleråsen og blev nødt til å marsjere sydover for å forene sig med Mörner, har bestemt sig til å tilkalle beleiringsartilleriet, da jo nu hele overraskelsesforsøket var mislykket. Det er i alle fall først den 8de (19de) mars at han fra Hølen ved Moss utsteder ordre til schoutbynacht Strömstjerna[1]) om ved første åpne vann å gå tilsjøs fra Göteborg og krysse mellem Jylland og norskekysten, dels for å hindre forbindelsen mellem Norge og Danmark og dels for å dekke de transportfartøier som med beleiringsartilleri og forråd skulde avgå til Strömstad, hvor de skulde få nærmere ordre. Meningen var at de fra dette sted skulde gå til Kristiania.

Fra dette tidspunkt av kommer altså den maritime strategi med inn i spillet. Hele foretagendet blir mere langsigtig; forsterkninger fra Danmark må avverges gjennem beherskelsen av Skagerak og Kattegatt og den samme beherskelse er nødvendig for å skaffe midler til å føre støtet til bunns.

Lagermark fremsetter den formodning, at den svenske hovedflåtes opgave i Østersjøen var den å binde den danske flåte, således at Strömstjerna skulde få fritt spill i Kattegatt. Heri skulde altså ligge Carl XII's forsøk på løsning av det maritimt-strategiske problem. Men hvorledes skulde den svenske flåte kunne binde den danske i Østersjøen? Noen fare for støt mot Sjelland var der visstnok ikke, da Carl XII hadde bruk for alle disponible tropper for å redde sig ut av den situasjon hvori han var kommet. Og flåten alene kunde vel vanskelig utrette noe avgjørende mot Danmark. Herredømmet i Østersjøen måtte den gjerne ha for en tid; det spillet ingen rolle under de foreliggende omstendigheter.

Admiral Wachtmeister optrådte i Østersjøen med 13 linjeskibe, 5 fregatter og endel mindre skibe. Han jaget schoutbynacht Kaas, der under sin kommando hadde 6 linjeskibe og en fregatt, inn i Drogden. Å forfølge Kaas derinn og angripe sjøbatteriene ved Kjøbenhavn, fant man ikke vilde tjene til noe[1]). Det anførtes, at i 1700 hadde tre makters forenede flåter ikke kunnet utrette noe. Noe bombardement av Kjøbenhavn var således heller ikke å befrykte og Carl XII's strategi — å binde den danske flåte i Østersjøen — var således forfeilet. Den svenske flåte i Østersjøen kunde ikke engang hindre den danske flo-

[1]) Lagermark.

tille i de pommerske farvann i å seile hjem. Hadde den kunnet løse bare denne lille opgave, så hadde der kanskje ikke blitt noe Dynekilen.

Men hvorfor forblev den svenske hovedflåte i Østersjøen? Hvorfor seilte den ikke dit hvor dens tilstedeværelse var nødvendig for løsningen av den foreliggende opgave? En flåte er ikke bundet til noe farvann, og på det for tiden viktigste krigsteater hadde den til rådighet Göteborg som basis for sine operasjoner. En kamp om herredømmet i de norske farvann var under de forhåndenværende omstendigheter den eneste vei til løsning av den opstillede opgave. Det var da også på tale å sende flåten til de norske farvann „for å gi den i Norge værende armé luft". Og frykten for en sådan disposisjon var i Danmark så stor, at Kaas blev sendt til Gabels forsterkning; men han kom på grunn av motvind ikke lenger enn til Kullen. Herfra blev han kalt tilbake, efter at frykten hadde vist sig å være ubegrunnet. Selv med denne forsterkning vilde Gabel ha vært den svenske hovedflåte i forbindelse med Göteborgeskadren veldig underlegen, og hele aksjonen mot Norge kunde ha fått et ganske annet forløp.

Lagermark anfører, at en forleggning av den svenske hovedflåte til de norske farvann ikke ansåes rådelig; ti gikk den svenske flåte til Nordsjøen, da kunde den danske flåte forene sig med den russiske, og det vilde da „stå under jutens och ryssens discretion att kunna göra en descente, när och hvarest dem lyster och behagar, då och Hans Kungl. M:ts flotta vore (icke blott) elongerad från dess kuster utan och hindrad att komma tillbakars igen".

Følgen var altså blitt, at det sålangt fra var den danske flåte som var blitt bundet til Østersjøen at det tvertimot var den svenske som — om enn på uholdbare premisser — var blitt bundet til disse farvann. Og ser man nu hele dette Carl XII's foretagende under ett, så vil det stå klart, at hans maritime strategi ikke har holdt mål. Han rykker med 7000 mann inn i et land, der med ryggen fri mot sjøen til enhver tid er åpent for forsterkninger fra sine allierte. Intet effektivt blir gjort for å isolere den angrepne part. Støtets lykkelige fullførelse beror videre på en tilførsel av materiell over de samme farvann hvor motstanderne kan få sine forsterkninger. Disse tilførsler blir uten videre planlagt uten ringeste hensyn til, hvorvidt man behersker de farvann over hvilke transporten skal foregå. Frederik den stores uttalelse om svenskekongens manglende overleggninger om det lands natur, hvor han førte krig, blir da for litet å regne mot den mangel på tilgodeseen av de maritim-strategiske forhold, som gjorde sig gjeldende under de pågjeldende operasjoner, og spesielt rammer samme høie forfatters

kritikk om kongens manglende hensyntagen til rekkefølgen i sine disposisjoner hårdt på dette samme maritime område.

Men denne manglende hensyntagen til den maritime strategi er ikke en isolert foreteelse ved dette felttog mot Norge. Den gjør sig gjeldende gjennem nærsagt alle Carl XII's disposisjoner, hvor maritime forhold har anledning til å gjøre sig gjeldende. Dette sees for det første av den stort anlagte offensiv i 1712, hvor Stenbock med basis i Sverige støter inn i Nordtyskland. Det er tidligere redegjort for den bristende maritime strategi ved dette foretagende. Og Carl XII som den der var planens grunnlegger, får ta ansvaret for dens mangelfulle anleggning.

Og ovenfor er anført generalmajor v. Schwerins oplysninger om kongens videre planer, efter at Norge var erobret. Disse gikk ut på, at han fra Norge av med noen tusen mann infanteri og kavalleri skulde sette over til Skottland for å blande sig i ørikets tronstridigheter. Men hvorledes vil en sådan plan kunne tenkes realisert overfor en makt som England, der rådet over så overlegne maritime stridskrefter? Fra maritimt synspunkt sett er planene blottet for ethvert fundament.

Men dette er ennu ikke nok. I 1718 inngikk Carl XII[1]) en offensiv- og defensivtraktat med innbyggerne på Madagaskar, der på grunn av sin beskatning av den indiske handel, der passerte øen, var kommet på kant med sjømaktene. Som kompensasjon betinget den annen part sig, „att Carl XII skulla försvara dem mot hvarje europeisk makt, som kunna komma att uppträda med någon efterräckning för deras bedrifter". Noen påvisning av traktatens uholdbarhet er sikkert ganske overflødig. Men foreteelsen er ikke uten interesse til belysning av Carl XII's syn på den maritime strategi.

Endelig må nevnes i denne forbindelse kongens påtenkte eventyr til den danske ø St. Thomas[1]). Madagaskarpiratenes flåte skulde, efter å ha gjort sitt arbeide i de nordeuropeiske farvann, under svenske officerer og med svensk flagg gjøre et erobringstog til nevnte danske ø. Det er toppen på all maritim strategi. —

Og hvad nu disposisjonen av den dansk-norske flåte under Carl XII's første støt angår, så var den sikkert ganske riktig. Den viser en formålstjenlig utnyttelse av Danmarks heldige strategiske beliggenhet og det tjener de ledende til megen ære, at de ikke lot sig forlede av den sterke nervøsitet på Sjelland til å trekke Gabels flåte ned til de danske farvann. Hammarskjöld anfører, at Gabel blev liggende her-

[1]) Adelsköld.

oppe trods admiralitetets uttalte ønske om at han skulde selie ned, og at dette var en av de for svenskene uheldige omstendigheter som gjorde at Akershus ikke falt. Gabels ovenfor refererte rapporter bekrefter dette, og hans syn på forholdene tjener ham til stor heder og gjør ham fortjent til nordmennenes takknemlighet.

Gabels direkte medvirken i angrepet på Moss er av underordnet betydning. Det er ikke her hans store innsats ligger, og dette angrep hadde ført til målet uten at Gabel direkte hadde understøttet det. Men Gabels store innsats ligger deri, at han uinnskrenket behersket de norske farvann. Herigjennem muliggjorde han tilførsel av forsterkninger fra Danmark og herigjennem forhindret han også Carl XII i å få sitt beleiringsartilleri frem. Gjennem denne beherskelse kunde også troppene landsettes hvorsomhelst, altså også på fjordens østside, hvorved muligheten for en fullstendig innringning av Carl XII åpnedes. At denne innringning ikke lykkedes for den norske hær er ikke Gabels skyld. Erobringen av Moss vilde ingen betydning ha hatt, om Gabel ikke hadde kunnet oprettholde herredømmet på sjøen.

Medlem av Slotsloven Hans Nobel skriver 10de oktober 1716 til kongen følgende, der gir et interessant billede av Gabels innflydelse på situasjonen: „— — saa her var da en uenigheds aand iblandt os, som regjerede alt-for-meget voris verk, indtil Hr. Viceadmiral Gabell kom med sin eskadre, som intimiderede Fienden saaledes, at han løb, da ingen jagede hannem".

Men av disse kjennsgjerninger fremgår da også klart, at Gabels flåte var av avgjørende betydning for situasjonens utvikling. Noen kamp fikk han ikke anledning til å utkjempe, der kunde kaste glorie over hans deltagelse i begivenhetene; men hans innsats er derfor ikke mindre betydningsfull. Han førte ikke krig uten selv å risikere noe. Ti i virkeligheten var hans stilling meget kritisk, om der fra svensk side var gått mere energisk frem. Bohuslens avståelse til Sverige var som tidligere påvist en foreteelse som i overordentlig stor grad hadde forbedret Sveriges strategiske stilling i maritim henseende. Dets beliggenhet i flanken av forbindelseslinjen mellem Danmark og Norge skulde nettop åpne adgangen til en isolering av de to lande under en krig, og spesielt da under et angrep på Norge. Men den svenske flåte utnyttet altså ikke denne glimrende basis og Gabel hadde fritt spillerum. —

Det første avsnitt av Carl XII's angrep på Norge i 1716 er dermed avsluttet. Hans støt var helt og holdent mislykket. Men nordmennenes forsøk på å ruinere ham var også helt og holdent mislykket. De

hadde stått mellem restene av hans hær og de opmarsjerende forsterkninger fra Sverige; men de hadde ikke maktet å slå ham. Nu hadde han opnådd forbindelsen med Delwig og situasjonen var atter en annen. Med posisjon mellem Fredrikshald og Fredrikstad og med bro over Svinesund hadde han isolert førstnevnte by, og den nye plan gikk ut på å åpne angrepet på det sønnenfjellske Norge denne vei.

Spørsmålet blir nu: Hvilken betydning i strategisk henseende hadde Fredriksten? Det er nu for det første uten videre klart, at Carl XII's forbindelseslinje under opholdet i Kristiania var alvorlig truet av denne festning. Med sjøveien sperret vilde derfor enhver forbindelse med hjemlandet være brutt med festningen i nordmennenes hender. Med alle veier sperret blir det umulig å føre krigen videre selv om man ved et raskt støt har besatt et geografisk viktig sted. Fredriksten blir derigjennem en nøkkel til det sønnenfjellske Norge, et Norges Verdun. Har man den i sin besiddelse er veien åpnet for innmarsj og forbindelseslinjen med hjemlandet kan holdes åpen. Det vilde derfor allerede av denne grunn være en naturlig fremgangsmåte at man begynte på den rette ende av tampen.

Men det var også av en annen grund av stor betydning for Carl XII å få tak i Fredriksten. Russlands og Danmarks forberedelser til felttoget mot Skåne begynte nu å anta så faste former, at de måtte medtas i beregningene. Med Fredriksten i sin besiddelse vilde Carl XII hindre nordmennene i en diversjon mot Bohuslen i forbindelse med hovedstøtet mot Skåne. Med små midler vilde han derved kunne binde den norske hær således, at han fikk frie hender til å møte angrepet fra Danmark. Når så danskene på vanlig vis var kastet ut av Skåne, lå veien åpen for svenskekongen inn i Norge.

Fredriksten var derfor så å si et strategisk knutepunkt, som det under enhver omstendighet var av viktighet å få i sin besiddelse.

Spørsmålet blir da videre: Hvorledes skulde denne erobring kunne gjennemføres? Var det til planens gjennemførelse nødvendig å benytte sig av beleiringsartilleri, eller kunde festningen stormes? Carl XII's erfaring fra opholdet i Kristiania skulde tilsi, at infanteri og dragoner ikke var tilstrekkelig til erobring av en festning. Men var dette tilfelle med Akershus, så var det i enn høiere grad tilfelle med Fredriksten, der i enn høiere grad var en klippefestning.

Svært artilleri måtte altså til, hvad også Carl XII's disposisjoner viser. Det tredje spørsmål blir da: Hvilken vei og på hvilken måte skulde dette skaffes frem?

Til klarleggelse av dette spørsmål skal først henvises til de for-

beredelser der i 1711 blev gjort i anledning av den diversjon fra Norge ned i Bohuslen, som skulde ledes av Løvendal og Sehested i fellesskap.

Den danske generalstab sier vedrørende kommunikasjonene i Bohuslen bl. a.: „Av kjøbstæder fantes kun Strömstad, der var høist ubetydelig. Veinettet var ufullkomment og veienes tilstand elendig. Fra Svinesund førte en vei mot syd tett forbi Dynekilen og Strömvattnet, hvor en fra Emingdalen kommende vei støtte til; den gikk nu over Vetteland Å og fulgte inntil Tanum kystlinjen i temmelig ringe avstand. — — Ovennevnte vei var den eneste, som en fra Norge kommende hær kunde følge; den var en dårlig operasjonslinje; det var næsten ugjørlig å medføre svært artilleri og tren; hæren måtte basere sig på en skjærgårdsflåte, der fulgte dens bevegelser innenskjærs, og denne galleiflåte måtte yderligere sikres av sjøgående skibe der kunde beskytte den mot Göteborgeskadrens små orlogsskibe og store fregatter".

Det norske svære artilleri blev derfor lastet inn på fartøier, hvorpå det skulde føres kysten nedover, beskyttet av Sehesteds fartøier. Som tidligere anført falt hele diversjonen i fisk, da Sehested med størsteparten av sin eskadre blev kalt ned til Østersjøen.

Men enten støtet går den ene eller annen vei, så er kommunikasjonene like slette og like uanvendelige til transport av svært artilleri. Carl XII k u n d e ikke få sitt artilleri frem landeveien fra Göteborg til Fredriksten.

En bekreftelse herpå får man også hos Grimberg[1]). Han anfører at svenskene efter å ha utsuget landet øst for Glommen begynte å lide meget av sult. Bedre blev det først da magasiner blev oprettet i Göteborg, Strömstad og Uddevalla, således, at levnetsmidler derfra kunde transporteres sjøveien til Dynekilen, hvorfra de landeveien og over Svinesundsbroen førtes videre til hæren. Transportene landeveien, selv bare av proviant, hadde ikke forslått meget, skjønt de krevet store anstrengelser og kostet en mengde dyr livet. Grimberg anfører en uttalelse av en reisende, de la Moterage, der søkte Carl XII over Göteborg. Han sier at veiene gjennem det nordlige Bohuslen op til Svinesund var „alldeles förpestad af döda hestar, och att få hyra några levande för resans försättning var mycket svårt". Grimberg anfører flere eksempler på, hvorledes mangel på tilførsel av proviant hadde uthungret mennesker og dyr, så det var en ynk å se.

Også Lagermark sier, at det var meget vanskelig om ikke umulig

[1]) Svenska Folkets underbara Öden.

å underholde hæren i Norge, når levnetsmidler ikke lenger kunde sendes sjøveien op til den norske grense.

Det fremgår altså av ovenstående, at ikke engang levnetsmidler kunde transporteres landeveien op til Norge på de tider. Svært artilleri var det således ugjørlig å få frem denne vei, og Carl XII var dermed atter igjen henvist til å basere sig på sjøen for å nå sitt mål — foreløbig Fredrikstens erobring.

Opgaven var imidlertid denne gang forsåvidt lettere, som han kunde foreta hele transporten på svensk territorium, i den bohuslenske skjærgård. Kunde han holde denne intakt, var opgaven løst. Kunde transporten komme frem til Dynekilen, var målet næsten nådd; derfra til festningen gik transporten videre over land. —

Førenn vi imidlertid går videre i begivenhetenes utvikling, er det nødvendig å følge Tordenskiold på hans ferd, efter at vi forlot ham ved Holmestrand den 1ste april.

Tordenskiolds journal slutter den 31te mars. Imidlertid haes fartøiets loggbok[1]) videre fremover. I den første tid er den ført på det samme blandede sprog som loggboken for 1713, men lenger ute er sproget merkelig nok rent svensk[2]). Vedkommende styrmann må således ha vært svensk, hvad der må sies å være en eiendommelig foreteelse på en fregatt under Tordenskiolds kommando. Men som tidligere påvist ser man ofte de krigførende makters undersåtter gjøre tjeneste på motpartens fartøier, og det rimeligste i dette tilfelle må da være at vedkommende har vært bohuslening eller skåning.

Ved Holmestrand blev Tordenskiold liggende til 8de april. Allerede den 3dje fikk han ordre til å ligge klar til avseiling, og 4de april lå han derfor med mersseilene loss og ankertauget rett op og ned. Ut på dagen fikk han kontraordre og satte derfor atter sin akterfortøining iland. Ut på kvelden fikk han igjen ordre til å være klar, og således lå han til den 8de på dagvakten, da han lettet, skjøt skudd på skudd efter folk iland, men måtte seile fra 9 mann. Ut i fjorden kom oberst Løwenørn ombord med fartøiets slupp, og så bar det avsted Kristianiafjorden ut.

Mens han lå ved Holmestrand hadde Tordenskiold fått en forespørsel fra capitainlieutenant P. Hoffmann, chef på fregatten „Pachan", om hvad han skulde gjøre med sitt fartøi. „Pachan" tilhørte den norske sjøstyrke og hadde nettop konvoyert endel fartøier fra Bergen til

[1]) D. R. A.

[2]) Den 20de juni er loggboken attestert av en styrmann Jann Pietersen.

Stavern. I Larvik hadde han bedt om forholdsordre hos etatsråd Blixencrone, medlem av Slotsloven, og var av denne blitt sendt til Kristianiafjorden for å være i nærheten av krigsteatret. Han lå nu til ankers ved Bastø.

Brev nr. 160 I sin svarskrivelse av 7de april sier Tordenskiold, at hans tilstedekomst til Kristianiafjorden kommer „ret à propo", da fregatten „Vindhunden" dertil var beordret av Slotsloven men ennu ikke var kommet. Han beordrer da Hoffmann til å holde det kryssende i fjorden fra Larkollen av, og nordover til Moss, Soon, Drøbakk og videre så langt som isen måtte tillate det. Ved Iljernet skal svenskene ha tatt et Kristianiaskib lastet med bohave og dette skal han forsøke å ta tilbake. Ved Drøbakk skal der ligge en skjærbåt og en dobbelt chaluppe samt et privat fartøi. Med disse skal han konjungere sig og forhindre at fienden kommer sig over på vestsiden av fjorden. Denne ordre skal han forevise admiral Gabel såsnart denne ankommer og av ham få videre forholdsordre.

Ut i plattfoten den 8de er han ved sydpynten av Bastø og praier her to joller, den ene fra Larkollen og den annen fra Fredrikstad, begge to bemannet med officerer og soldater der skulde til leiren (sannsynligvis ved Drammen). På grunn av disig vær ankrer han ved Bastø og beholder jollene hos sig om natten.

På dagvakten den 9de letter han igjen, men runder først på førstevakten samme dag Færder og styrer vestover.

Den 10de ligger han og driver i stille utenfor Stavern. Sender chaluppen inn, men får ut på eftermiddagen en liten laring av S.W. så han på plattfoten kommer sig inn til Larvik hvor han ankrer og akterfortøier i sterk frost.

Mens han lå og drev utenfor Stavern, kom fregattene „Søeridderen" og „Vindhunden", jakten „Serpenten" og en Vestindiafarer ut. Disse salutterte ham og blev betakket med tilsammen 21 skudd. Til revisjonens antegnelse herom anfører boets bestyrer, at Tordenskiold hadde ordre til å ledsage disse fartøier med en del koffardifartøier til Doggern og at han, da han forlot dem her, blev saluttert og måtte som „cheff de Escadre" takke. Dette er altså feilaktig.

På dagvakten den 21de gjordes klar til å seile; men vinden sprang over på S.S.W. så han måtte bli liggende. Ut på dagen fikk han ombord endel svenske fanger og 3 passagerer og på hundevakten kom han sig avsted, men akterutseilte presten, arkelimesteren og 2 mann. Holdt bort under svenskekysten og derfra over mot Skagen. Hørte skudd fra syd, men kunde intet se. Det var Gabel med sin eskadre og

transporten som lå klar til å seile. På hundevakten er han så nær at han kan se Gabels 6 orlogsskibe og 26 à 27 transportskibe. På dagvakten den 14de er han fremdeles under seil, og ser da Gabel lette med hele flåten. Han seiler inn i denne og Tordenskiold og Løwenørn går ombord til Gabel. Seiler senere ned til Fladstrand hvor Løwenørn blev satt iland. Selv la han østover for å fortsette til Kjøbenhavn. Stille og motvind gjorde at han ikke kom til Kjøbenhavn før den 17de om eftermiddagen. Ankret ved Tre Croner og forhalte næste dag inn til Bommen.

Rothe sier, at Tordenskiold i de få dage han blev liggende i Kjøbenhavn utfoldet sine selskabelige talenter ombord på sin fregatt. Spesielt var det smukke kjønn vel tilgodesett. Ti likesom han blandt dem befant sig særdeles vel, sier Rothe, således elsket disse ham igjen som den der var bekjent for ugjerne å tape en combat. En bekreftelse på selskabeligheten har man muligens i journalens anførsel om at der kom ombord endel proviant til kahytten. Sikkert er imidlertid, at han hadde den store nåde å ha selveste generaladmiral Gyldenløve ombord hos sig til middag den 19de. Ukesedlene (arkelimesterens regnskap) viser at han på denne dag forbrukte ikke mindre enn 90 karduser til salutt under middagen og ved generaladmiralens debarkering. Revisjonen gjør ingen antegnelse ved denne post, men så er der også forskjell på folk. Rothe uttaler sin forbauselse over, at generaladmiralens flagg den hele tid vaiet fra stortoppen, men det er vel ikke mere enn rimelig.

Den 23de får han admiralitetets ordre til med første gode vind å seile til Norge, opsøke Gabel og overlevere ham de medbragte breve og forøvrig holde sig viceadmiralens nærmere ordre efterrettelig. Han har videre å melde sig hos generalløitnant Schønfeldt for å få med endel officerer og underofficerer til hæren i Norge.

Den 24de seiler han nordover og er allerede på hundevakten ved Nidingen. På dagvakten den 25de passerer han Marstrand og er om eftermiddagen utenfor Stavern, men får her stille. Holder på å drive ned på Svenør og må for å stoppe strømmen la varpankeret gå på 60 fv. vann. Skyter forgjeves efter lods og sender jollen inn til Stavern for å hente en sådan. På førstevakten får han en liten laring av S.S.W., letter og holder det om natten gående utenfor Svenør. På dagvakten den 26de kom jollen tilbake med lods og han seilte nu inn til Larvik efter på veien å ha sendt chaluppen inn til Stavern med 2 passagerer.

Den 28de forsøker han forgjeves å komme avsted; men først om formiddagen den 29de får han god vind og seiler avgårde efter å ha fått

general Hausman ombord. Ved Færder passerer han en brandvakt, styrer fjorden op til Larkollen, hvor han salutterer viceadmiral Gabels flagg med 9 skudd og går til ankers nord for eskadren på 4 fv. vann.

Gabel var i Kristiania, men kom om formiddagen tilbake i sin chaluppe, gikk straks ombord til Tordenskiold hvor han blev til om eftermiddagen, da han med general Hausman gikk over på sitt fartøi.

Det er tidligere nevnt, at Gabel hadde fått melding om at en svensk transportflåte med proviant og ammunisjon hadde forlatt Göteborg under beskyttelse av endel orlogsfartøier. Disse stod under kommando av schoutbynacht Strömstjerna og bestod av en stykkpram („Stenbokken") med et glatt lag 18-pdr., 5 større galleier der førte 36-pdr. og 18-pdr. samt 6 mindre galleier[1]). Gabels plan gikk nu ut på å angripe disse fartøier, og han detacherte derfor kommandør Vibe på linjeskibet „Prins Wilhelm" med fregattene „Hvide Ørn", „Raa" og „Svenske Sophie".

Avdelingen lettet den 1ste mai om formiddagen og seilte sydover. „Hvide Ørn" holdt det gående innenskjærs, mens de øvrige fartøier seilte utenskjærs. „Hvide Ørn"s journal er temmelig detaljert, men uklart avfattet, så det er ikke mulig å få sikker rede på begivenhetenes gang. Det heter at den seilte inn A k e r s o n d, hvad der vel må bety farvannet mellem Akerøen og Torbjørnskjær. Ved Akerøens kastell (festningsholmen?) så han fregatten „Søeridderen", en gallei „Fridrich IV" og endel skjærbåter. Disse fikk ordre til å følge med på ekspedisjonen. Så seiltes der videre S.W.-over og ved 6 gl. om eftermiddagen fikk man øie på 8 à 9 svenske galleier i et sund ved S t y r s ö. Dette må være øen av dette navn like syd for Strömstad[2]). De norske fartøier gikk straks til angrep; men det trange farvann gjorde at de ikke kunde komme tilstrekkelig nær. De holder det gående utenfor under beskytning, men kunde ikke opnå noen effekt på den lange avstand.

Vibe med de andre fartøier, hvortil var støtt linjeskibet „Fyhn" og fregatten „Høyenhald", var nu også kommet inn og hele eskadren styrte ned til H e l l e s ö e n, hvor den gikk til ankers for natten. Hellesöene ligger mellem Strömstad og Dynekilen.

På dagvakten den næste dag (2nen mai) lettet fartøiene (øiensynlig ikke linjeskibene) og styrte ned mot Styrsö. „Hvide Ørn" hadde

[1]) Lagermark som henviser til Gabels rapport av 23de april (4de mai). Denne rapport finnes ikke nu. Men Lagermark må altså ha hatt den.

[2]) Rothe sier at denne kamp foregikk i den n o r s k e skjærgård; men dette må være feilaktig.

teten og Tordenskiold gikk i sin chaluppe inn for å rekognosere. Imidlertid braste de andre skibe bakk og „Hvide Ørn" gjorde det samme da den ikke turde fortsette på egen hånd uten sin chef ombord. Ved 2 gl. i formiddagsvakten kom Tordenskiold ombord igjen og hadde med sig en svensk jolle som han hadde tatt. En stund efter kom admiral Gabel, som altså også var kommet ditned, ombord til Tordenskiold, og denne fikk ordre til å fortsette rekognoseringen. Dette blev gjort, men denne gang med fregatten. Han kom sig såpass langt inn at han kunde åpne ild, men da ingen effekt kunde opnåes halte han ut igjen og ankret hos de andre skibe. I plattfoten lettet han igjen og forsøkte å lovere sig op til sundet sønnenfra. De andre skibe forsøkte det samme, men strømmen var for hård. Tislutt lykkedes det Tordenskiold å komme op på en 12-pdrs. avstand. Men da han ingen ordre hadde til å angripe, måtte han vente til han blev beskutt. Dette skjedde naturligvis meget snart og dermed var kampen i full gang. Men de grovt bestykkede svenske skibe (36-pdr. og 18-pdr. mot hans 12-pdr.) blev ham for sterke. Han fikk 2 grunnskudd, ett i siden og ett gjennem skibet. Det blev gjort ut til å være 48(?)-, 36- og 18-pdr. Han halte da bak en holme og da strømmen forøvrig gjorde at han ikke igjen kunde komme sig op seilte han tilbake til de andre fartøier.

Gabel har nu øiensynlig gitt Vibe ordre til å inneslutte de svenske fartøier[1]). Strömstjerna skriver den 5te til admiralitetet i Carlscrona og ber om at der må sendes noen orlogsskibe for å befri ham. Men da Wachtmeister var gått ut med alle disponible skibe, kunde admiralitetet ikke gjøre annet enn å sende Strömstjernas skrivelse til Wachtmeister for det tilfelle at hans instruksjoner tillot ham å komme Strömstjerna til undsetning[1]). Den næste dag (3dje mai), som var en søndag, gikk Tordenskiold over med sin chaluppe for å rekognosere stillingen. Den 4de mai lettet han og styrte sydover. De svenske fartøier var da kommet ut og de andre fregatter kom nu også ansettende. Svenskene søkte imidlertid igjen inn mellem noen holmer, så man kun kunde se mastetoppene av dem. Tordenskiold gikk i sin chaluppe for å rekognosere stillingen, men blev fra en holme beskutt fra et landsatt parti. Linjeskibene var blitt liggende igjen.

„Hvide Ørn" seilte igjen op til Styrsund, hvor der lå en gallei. Den avfyrte noen skudd og halte sig så bak en holme. Tordenskiold kom nu tilbake til sin fregatt sammen med kommandør Vibe og capt. Sievers. Man halte nu fregatten så nær op til løpet som mulig og satte

[1]) Lagermark.

ut spring; men svenskene halte sig sønnenom holmen. Imidlertid falt natten på.

Den 5te om morgenen var svenskene forsvunnet. Man så dem sydpå ifølge med 7 à 8 transportskibe. De hadde øiensynlig ikke nådd frem til bestemmelsesstedet med transporten og søkte nu sydover igjen.

Tordenskiold får derfor nu av Vibe ordre til straks å seile til Hafstensund, 10 kvm. sønnenfor Styrsö, og der søke å stoppe svenskene. Her skulde han møte komm.capt. Pahl med galleien „Fridrich IV", fregattene „Høyenhald" og „Søeridderen" og halvparten av skjærgårdsfartøiene. Det fremgår med absolutt sikkerhet av Vibes skrivelse til Pahl, at svenskene forsøkte å echappere sydover.

Tordenskiold seilte sydover om eftermiddagen og kom i plattfoten til ankers på befalt sted sammen med de andre fartøier.

Brev nr. 161 Den 6te opsetter Tordenskiold en skrivelse hvori forbydes alle fartøier, av hvad navn nevnes kan, som fra avdelingen farer iland, å frata bonden Anders Andersen på Rattegård noe enten av kreaturer, boskap eller annet, og såfremt noen gripes heri skal de straffes efter artiklene. Hvad der kan være foranledningen hertil er ikke godt å si. Siden det gjelder en spesiell person ligger det nær å tro, at det dreier sig om en venn i samme stil som Olle Erichsen på Kierringöen, eller hvad der er mere sannsynlig, han har vært lods og tjenestgjort på den norske flåte. Gabel forbød ved en senere anledning sine fartøier å gjøre befolkningen på Koster noen skade, da eskadrens lodser var derfra[1]).

Den 7de forsøker en svensk gallei å komme over fjorden, men blir beskutt av „Hvide Ørn" og må trekke sig tilbake.

Av en eller annen grunn må nu Vibe (eller Gabel) ha gitt op å få fatt på svenskene. Den 8de mai får nemlig Tordenskiold og de øvrige fartøier ordre til å seile til Magö ved nordpynten av Sandö, altså ved Säkkens nordende, og med dette som utgangspunkt søke å hindre fiendtlig transport til Norge.

Dette sted var en i de tider meget benyttet ankerplass for de norske styrker, og vi vil senere stadig støte på det.

Episoden ved Styrsund er forsåvidt interessant som den gir et billede av skjærgårdskrigen. Det svenske skjærgårdsmateriell har den tidligere påviste fordel, at det kan komme sig inn i trange farvann hvor det ikke kan nåes av det sjøgående materiell hos motstanderen. Men noe effektivt i offensiv henseende mot dette sjøgående materiell kan det ikke prestere. Men hvad der ved denne episode er av størst inter-

[1]) Caspar Bruns journal.

esse, det er den omstendighet, at det norske skjærgårdsmateriell også står makteseløst nettop i den skjærgård hvor det var beregnet på å operere. Det er vanskelig på grunnlag av de foreliggende kilder å danne sig noe billede av det norske skjærgårdsmateriells optreden under operasjonene, men så detaljert som „Hvide Ørn"s journal er også ved omtalen av de andre fartøiers optreden, så synes det ikke som om dette materiell i det hele tatt har gjort noen innsats. Av de kjente kilder synes å fremgå, at det kun er Tordenskiold som har gjort noe alvorlig forsøk på å komme fienden inn på livet. Lagermark sier at han har optrådt med sin „sædvanlige bravoure". Han synes å ha hentet citatet fra Gabels ovennevnte rapport av 4de mai, som altså dessverre ikke mere finnes.

Men er dette riktig, så er det sannsynligvis fra denne anledning at Tordenskiold har sin senere påstand om at Gabel har lovet ham, at han skal få kommandoen over en ekspedisjon mot de svenske galleier. Gabel har jo forøvrig for lenge siden bedt om å få prammer op, men da under en annen forutsetning. Episoden ved Styrsund har vist nødvendigheten av dette materiell også under den nye situasjon og da i enn høiere grad.

Tordenskiold skulde imidlertid ikke bli liggende lenge uvirksom i Magö. Som tidligere nevnt var den svenske hovedflåte på 18 orlogsskibe gått ut i Østersjøen og man fryktet for at den skulde seile op til de norske farvann og tilkjempe sig herredømmet her. I den anledning blev schoutbynacht Kås med sin eskadre på 6 linjeskibe og 1 fregatt beordret å forsterke Gabel. Denne trakk sig med den sjøgående styrke op til Larkollen; men han lot galleiene og de andre skjærgårdsfartøier bli liggende ved Torgauten på brandvakt. Fregattene „Hvide Ørn", „Raa", „Sophie" og „Mynden" skulde krysse på Kås, og meddele ham at han (Gabel) lå med eskadren ved Larkollen. „Hvide Ørn" skulde dessuten gjøre sitt beste for å arbeide sig op til Kjøbenhavn for derfra å bringe Gabel rapport om situasjonen dernede[1]).

Tordenskiold letter om formiddagen den 10de mai og styrer N.O.-over fra Magö. Han fikk imidlertid stille og måtte buksere sig vestover. På førstevakten er han kommet til Ramsö (nord for Kirköen altså) og gikk til ankers her. På hundevakten letter han igjen og fortsetter bukseringen vestover ved hjelp av endel skjærbåter. På formiddagsvakten den 11te passerer han Holmen (sannsynligvis Arisholmen) og går til ankers på Leira. Under bukseringen gjennem

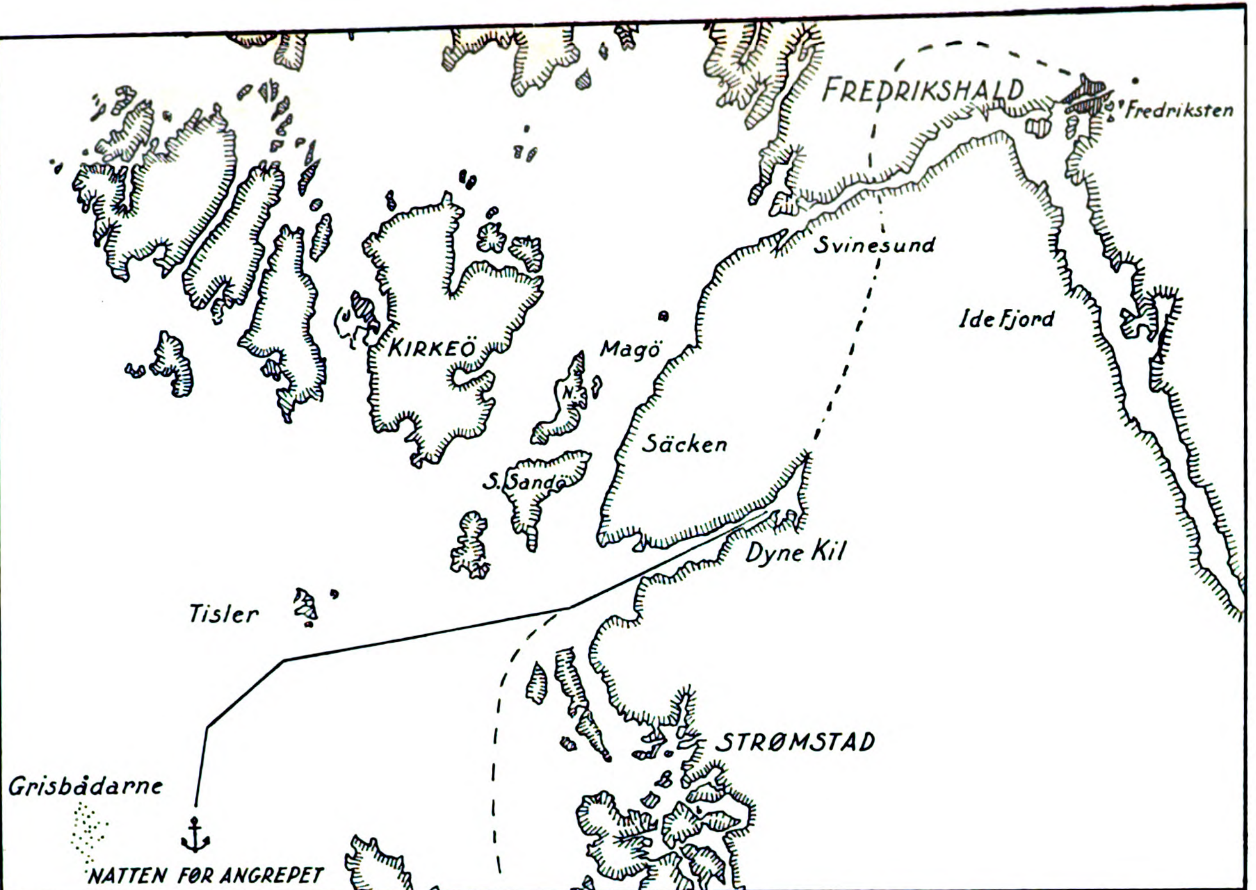
[1]) Gabel til Vibe 10de mai fra Leira.

Hvalerdistriktet er han selv med chaluppen gått op til Fredrikstad for å forsøke å få fatt på endel fornødenheter til fregatten. Dette har ikke
Brev nr. 162 lykkes og han skriver da samme dag fra Leira til Vosbein på „Søeridderen" og ber ham om å få låne det nødvendige og henviser til sin ordre om øieblikkelig å seile til Kjøbenhavn. Ved 3dje gl. i eftermiddagsvakten har han fått god vind — revet mersseils kuling av N.O.t.O. — og letter derfor straks og fortsetter vestover og ser da Gabel under seil på vei til Larkollen. Han seiler op under admiralskibet og setter derfra kurs syd. Vinden er nu gått over på nord, mersseils kuling. Ved vaktens utgang er han tvers av Færder og nu bærer det sydover for en strykende fordevind. Loggboken viser en fart av 10 mil i vakten og vinden varierer mellem revet og ikke revet mersseils kuling. Ved det 5te gl. i dagvakten den 12te knakk krysstangen, og da blokkene for store bramseils braser var festet til denne gikk bramråen tvert over. Kl. 12 middag passerer han ved Cronborg schoutbynacht Kås, som for motvind lå der med sin eskadre. Uten tvil har han her overbragt Gabels beskjed og fortsetter så til Kjøbenhavn, hvor han ved 3dje gl. i plattfoten kommer til ankers ved bommen. Det var en frisk seilas. På vel 21 timer hadde han tilbakelagt avstanden fra Færder til Kjøbenhavn, og en ikke liten del uten krysstang og store bramrå.

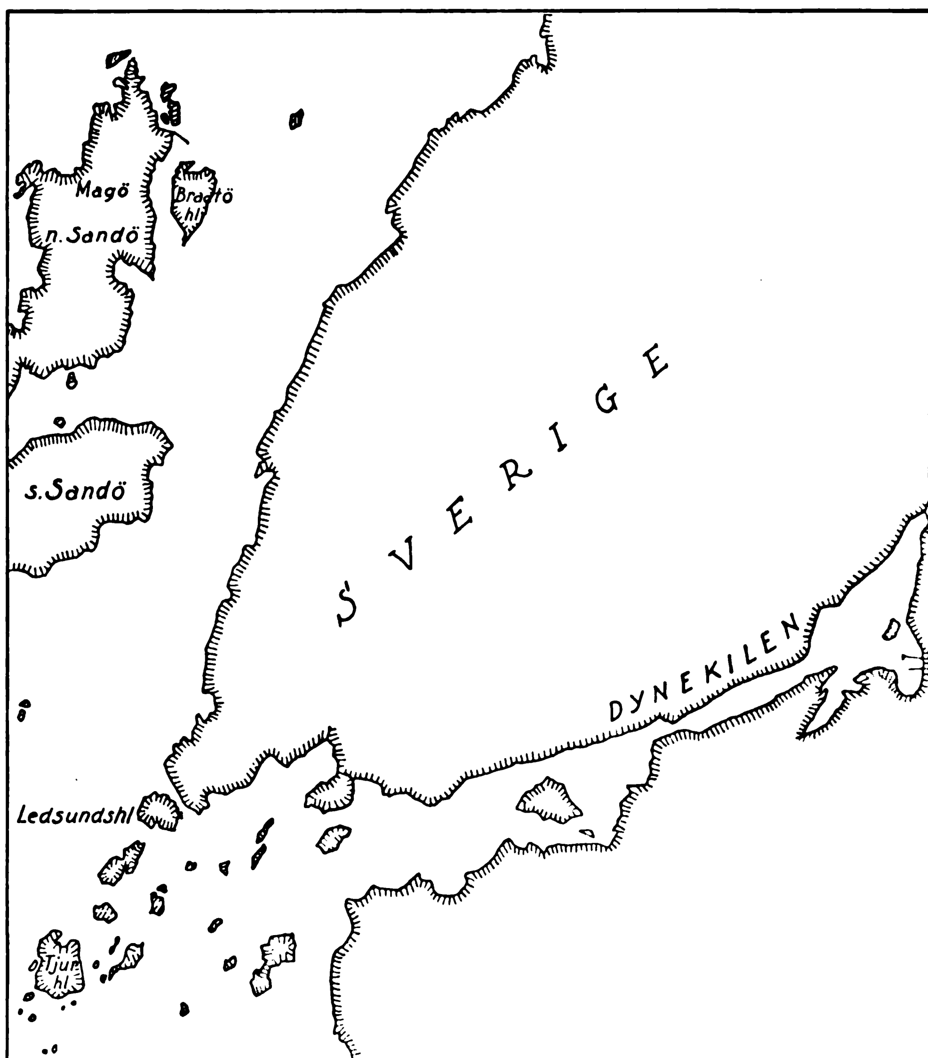
En svensk officer Carl von Roland[1]) var med på denne seilas og har derom i sine „Minnen" gitt en skildring som det kan ha sin interesse å gjengi.

Han hadde vært med Carl XII's armé, kjempet ved Poltova og gikk ved Perevolotjna i russisk fangenskap. Efter 5 års ophold i Galitz rømte han til Moskva og derfra til Arkangel. Herfra kom han med skib til Liworno. Over Genua, Marseille og Hamburg kom han endelig i 1715 til Stralsund og deltok her i kampen på Rügen, hvor han blev hårdt såret. Han kom sig dog over til fastlandet, fortsatte over Lübeck og Hamburg til Amsterdam, hvorfra han med et hollandsk skib i april 1716 skulde seile til Göteborg. Under Pater Noster blev imidlertid fartøiet opbragt av fregatten „Høyenhald" og bragt op til Gabels eskadre ved Larkollen. Han ga sig ut for kjøpmann, men blev efter eget sigende forrådt av den hollandske skipper. Han blev ført over på kommandør Vibes skib og forblev der ombord under den ovenfor skildrede episode i den svenske skjærgård, og da Tordenskiold skulde seile til Kjøbenhavn blev han satt ombord til ham. Roland sier herom:

[1]) Carl von Roland: Minnen från Fångenskapen i Ryssland och Karl XII's Krig. Utgitt av Samuel E. Bring.

Kart over farvannet utenfor Dynekilen med angivelse av Tordenskiolds ankerplass natten før angrepet (se s. 624).

Kart over Dynekilen (se s. 625).

„Blef så beordrat det jag skulle följa med bem:te Thorenschiöld till Köpenhamn, och fick jag på samma resa förspörja, hwad jag förut om bemälte Thorenschiöld hördt säjas; ty på denna resa wiste han det han war ingen rät siøman, utan en öfverdådig sälle och fast mera tyrann. Och då øfwerste lieutenanten, som war beskiedelig, wille uti denna då warande stickande storm rätta alt till conservation, blef han med skällsord och sparkande öfwerfallen, och kunde jag öfwer denna resa widlyftigare berätta, men will alenast säga, det han icke allenast uti öfwerdåd öfwergaf hafwet 2:ne man, utan jämväl i oträngde mål seglade alla spiror och 2:ne stänger öfwerbord, och alt folket gingo på däcket uti wattan öfwer knän, hwarmedelst så officerare som gemena blefvo så desperate, att de ärnade hel bittida om en morgonstund sättia skieppet på grund utanför sundet, der icke cajutwacktaren anmält det capitainen i kajutan. Då vi kommo för Helsingör, låg där ändå neder i rad den danska flottan färdig, och då de commenderade af bemälte flotta sågo våra stänger öfwer bord, prajade de och fårgade, om han warit i slags med de swänska, då han ganska owettige svarade det jag här icke nämne will; jämta mera owett han öfwade emot amiral Iudiker då han ombord kom, förlåtande sig allenast på sin konungs nåd".

Han forteller videre, at han følgende dag blev ført for Holmens admiral, der efter å ha eksaminert ham sendte ham til generalen med den beskjed, at han som ikke sjømann ikke vedkom ham. Generalen sendte ham tilbake med den beskjed, at han var tatt på sjøen og således ikke vedkom ham. Således gikk han frem og tilbake mellem de to herrer inntil han, efter eget forslag, blev sendt inn i et kaffehus hvor der var billiard. Efter to måneders ophold her rømte han igjen.

Rolands fremstilling i boken forøvrig er ikke egentlig egnet til å inngyte tillit. Den er overdådig vel utstyrt med skryt over egen person. Rimelig nok er hans sinn i oprør over å bli tatt så nær sin lange reises mål. Fremstillingen røber i utpreget grad landkrabben. Loggboken viser jo at en revet mersseils kuling var det meste som blåste og en stang og en rå blir hos Roland til samtlige rær og to stenger. Hvorledes man med det gjenværende kunde fortsette seilasen er for en sjømann noe vanskelig å forstå — i alle fall med den fart. Det vilde være høist merkelig om loggboken ikke skulde ha inneholdt noe om at to mann var gått overbord. Den anfører bl. a. meget nøiaktig de som blir akterutseilt; så vilde det også være rimelig at «mann overbord» vilde være anført. At mannskapet tidlig om morgenen vilde sette fartøiet på land stemmer heller ikke. Til Sundet (Kullen) kom man først ved middags-

tid og svenskekysten var man, ifølge loggboken, forøvrig ikke nærmere enn 2½ mil.

Den 13de mai fikk Tordenskiold tømmermenn ombord og admiral Judichær kom også selv for å se på grunnskuddene. Samme dag blev ny krysstang og store bramrå opsatt og han var igjen klar til å seile. Hans ordre gikk jo ut på å skaffe Gabel beskjed om situasjonen dernede, og han måtte derfor snarest mulig komme tilbake til denne.

Den 15de om morgenen hiver han rett op og ned med blått flagg og mersseils los. Han får imidlertid ordre til å bli liggende. Det ser ut som om han har vært tiltenkt en annen opgave, for den 17de får han ordre til å overføre brevene til Gabel på „Løvendals Gallei". Den 20de får han imidlertid admiralitetets ordre[1]) til hurtigst mulig å avseile, opsøke Gabel i Nordsjøen, overlevere ham de breve han hadde med og forøvrig avvente hans ordre. Samme dag i plattfoten letter han og legger nordover. På hundevakten den 21de møter han under Marstrand linjeskibet „Delmenhorst" og på dagvakten den 22de kommer han op i Gabels eskadre som altså nu hadde forlatt sin ankerplass ved Larkollen og kommet sig ut tilsjøs. Frykten for at den svenske flåte skulde komme til disse farvann var over og Kås hadde ved Kullen fåt kontraordre.

Tordenskiold gikk straks ombord til Gabel, av hvem han fikk ordre[1]) til straks å forseile til Stavern. Herfra skulde han konvoyere til Danmark alle koffardiskibe som var klare. „Om hand ellers imidlertid seer at kunde forrette noget til Hans Kgl. Majts. tieneste henstilles det til hans jugement", slutter Gabel brevet. Hverken i dette eller et brev av 27de — i hvilket han ber Tordenskiold ta med noen spesielt nevnte fartøier til Danmark — sier Gabel et ord om at Tordenskiold skulde hente op til Norge prammene og galleiene.

I plattfoten den 22de ligger han og driver i stille og peiler Tromlingene. Strømmen setter ham vestover, men om formiddagen den 23de kommer han sig dog inn til Stavern, hvor han ankrer og akterfortøier.

Mens koffardiflåten samledes her, reiste Tordenskiold til Kristiania for å søke foretrede for Slotsloven. Med dette skridt — hvortil han øiensynlig ingensomhelst ordre eller bemyndigelse hadde — griper Tordenskiold første gang inn i ledelsen av sitt fedrelands forsvar. Den 25-årige fregattchef forlater sitt fartøi for likeoverfor landets regjering å fremholde sitt syn på de strategiske forhold som gjorde sig gjeldende

[1]) „Hvide Ørn"s protokoll. D. R. A.

og de forholdsregler som er uavvendelig nødvendig til avvergelse av en katastrofe. Det er innledningen til Dynekilen.

Efter at den svenske hær uhindret var kommet over på Glommens østside hadde general Delwig tiltvunget sig overgangen over Tistedalselven. Herfra hadde han marsjert ned til Svinesund, slått bro over dette, hvorover de nyankomne svenske tropper marsjerte inn i landet. Dermed var Fredrikshald innesluttet.

Det er faren ved denne situasjon Tordenskiold fremholder overfor Slotsloven[1]) med forespørsel om ikke de tropper som nu i 6 uker hadde ligget klar ved Fladstrand skulde overføres. Herpå svarer Slotsloven ved å vise ham en skrivelse fra general Lützow, hvori denne fremholder, at han ikke vil kalle troppene op før han hadde konferert med viceadmiral Gabel. Tordenskiold hevder derimot, at Gabel var i sjøen med eskadren og man visste ikke om han kom så hurtig inn igjen. Imidlertid kunde ulykken være skjedd. Den norske armé var for svak til å slå eller fordrive svenskene, og all fornuft tilsa derfor, at man straks beordret troppene op, såmeget mere som han nu skulde seile over med en konvoy og derfor kunde ta med sig fra Norge de transportskibe som skulde benyttes ved transporten. Tordenskiolds forslag blev approbert av Slotsloven, som i skrivelse av 25de mai meddeler Lützow om Tordenskiolds henvendelse og om at troppene vil bli kalt op uten å avvente Gabels uttalelse[2]).

Tordenskiold må være kommet tilbake til Stavern den 28de mai, ti på denne dag lar han hvitt flagg vaie „til at passiare og til at udgive signalebreve". Den 29de skyter han et skudd med kongens flagg oppe som signal for at skipperne på koffardiflåten skal komme ombord og få utlevert sine signalbreve. Samme dag skriver han til Gyldenløve[3]) *Brev nr. 163*
og takker for den beviste nåde den tid han sist var hos ham. Han meddeler ham, at han tar med sig 5 transportskibe fra Norge til transport av troppene og medtar til Danmark 600 matroser fra Lister og Stavanger. Om ikke mange dage skal man ha troppene oppe i Norge, „Gud gifve de maatte blifie brugt til Nøtte". Han slutter med å bevidne nådige baronessen sin underdanige respekt.

Før avseilingen fordeler han de nyantatte norske matroser og de *Brev nr. 164*
svenske fanger på koffardifartøiene og sender en skipper til opsyn *Brev nr. 165*
med hvert fartøi.

[1]) Se Tordenskiolds skrivelse av 31te mai til Gabel og av 10de juni til Gyldenløve.

[2]) Slotslovens arkiv. N. R. A.

[3]) „Hvide Ørn"s protokoll. D. R. A.

På dagvakten den 30te letter hele flåten og kommer sig langsomt ut tilsjøs. Tordenskiold ligger opbrast og venter på at de 85 seilere skal komme ut. Han er ganske alene om beskyttelsen av denne store flåte, som altså foruten lastdragerne består av de transportskibe som han efter Slotslovens approbasjon skal føre over til Fladstrand for overføring av de nevnte tropper.

På dagvakten den 31te gir han signal til de fartøier som skal til Fladstrand om å holde av, og selv fortsetter han med 3 fartøier til Kjøbenhavn. Underveis har konvoyen øiensynlig vært truet av svenske kapere, men skjønt han har vært eneste orlogsfartøi, har han holdt dem fra livet[1]).

Brev nr. 166 Men han har også hatt føling med Gabels eskadre. Han skriver derfor samme dag til Gabel og redegjør for sin reise til Kristiania og Slotslovens approbasjon på hans forslag. Han sender endel av de medbragte transportskibe til Gabel og de to resterende vil øieblikkelig bli sendt efter såsnart han i Kjøbenhavn har fått debarkert 333 tidligere hvervede og 134 nyhvervede matroser og endel fanger som han også på egen hånd hadde tatt med nedover. Han fremholder overfor Gabel de samme synsmåter som han hadde fremholdt overfor Slotsloven og hevder videre, at svenskene som forholdene nu er kan få sine tilførsler fra Viksiden. „Den allerhøieste Gud hjielpe til med en forandring dermed". I Norge ræsonneres ikke med det beste, så undersåttene er uti mere frykt enn de har vært, siden fienden gjør mine til å gå over Glommen igjen. Han uttaler til slutning en formodning om, at hans admiral er fornøiet med hans disposisjon.

Følgen av denne Tordenskiolds optreden var, at Gabel allerede 2nen juni kunde seile fra Fladstrand med 4 bataljoner friske tropper til forsterkning av hæren i Norge. Allerede den 3dje ankom han til Larkollen[2]) og den 4de blev folkene debarkert. Selv reiste han til Fredrikstad for å konferere med general Lützow og man blev her enig om, at såsnart Glommen var satt i forsvarstilstand, så skulde general Sponneck og oberst Møsting bli nedsendt for å gi Hans kgl. Majestet utførlig rapport om allting. Han anfører videre at han ved sin ankomst meget ugjerne har fornummet at man mot hans vilje og vidende har benyttet Hans Majts. koffardiskib „Rosen" til angrep på den av svenskene slåtte bro over Svinesund. Angrepet var mislykket og fartøiet tatt. Desseinen var god nok, men eksekusjonen dudde ikke, men han trøster kongen

[1]) Skrivelse til Gyldenløve av 10de juni.
[2]) Gabels rapport til kongen av 6te juni. Gabels rapporter. D. R. A.

med at skibet ikke var meget verd. Kunde han være så lykkelig en gang å få prammene, galleiene og bombardergaliotene ditop, så skulde skaden snart være erstattet. Såsnart han blir ferdig med Slotsloven og får god vind, vil han legge sig i Koster havn, hvor han vil kunne forhindre de svenske all tilførsel til Norge, og såsnart han får prammer, bombardergalioter og galleier, skal han legge sig kloss under Gøteborg. Forøvrig fremholder han som høinødvendig at der ved Fladstrand anlegges et magasin, hvorfra såvel armeen som eskadren kan bli proviantert.

Gabels tilstedeværelse med sin eskadre i de norske farvann var således like så nødvendig under den nye situasjon som da Carl XII stod i Kristiania. Denne opfatning var imidlertid ikke den rådende i Kjøbenhavn. Der blev rettet forespørsler til ham om ikke svenskene nu var så svekket at han med sin eskadre kunde komme ned og dekke de danske kyster[1]). Herimot protesterte imidlertid Slotsloven, og i skrivelse av 1ste juni[2]) ber den Gabel innstendig om ikke å forlate dette betrengte rike, ti skulde det skje, så vilde fienden få alt for frie hender og kongens rike Norge bli eksponert til alt for stor fare, hvad hr. viceadmiralen selv best visste. Og Gabel blev.

Imidlertid fortsatte altså Tordenskiold sydover den 31te mai. Stille og motvind sinket seilasen. Den 5te juni er han ennu ikke kommet til Kullen. Mens han ligger og driver sender han sine fartøier inn på svenskekysten for å rekognosere. De kommer tilbake og melder at hele landet var i allarm. De hadde brent op en vare.

Endelig den 6te juni kom han til ankers ved Tre Croner.

Tordenskiold hadde altså ved sitt påtrykk på Slotsloven fått de 4 bataljoner sendt op til Norge. Nu gikk han et skridt videre, idet han den 8de juni innsendte til Gyldenløve en memorial, hvori han uti dypeste underdanighet og enfoldighet foredrar hvad som skulde kunne være tjenligst til det fattige Norges konservasjon mot fienden sønnenfjellsk. *Brev nr. 167*

Han begynner med å fremholde, at den svenske armé står mellem Fredrikstad og Fredrikshald og at således festningen Fredriksten er avskåret fra enhver tilførsel. Efter sikker beretning han den 29de mai har erholdt har festningen kun proviant for 4 uker. Ved Svinesund vet han at der er opkastet batterier på begge sider; men denne vei er allikevel den eneste man kan komme inn for å forsyne festningen

[1]) Lagermark.
[2]) Slotslovens arkiv. N. R. A.

— dette gode og for Norge capitaleste støttepunkt — med proviant, hvilket kan og skal næst Guds bistand visselig skje hvis han må overlates skibet „Hielperen", stykkprammen „Arka Noæ", fregatten „Hvide Ørn" og galleiene. Disse fartøier skal og må trænge sig igjennem ved Svinesund og bringe proviant til festningen. Til løsning av denne opgave er linjeskibe ikke anvendelige, da farvannet er for trangt.

Fra landsiden er det ugjørlig å skaffe festningen proviant, da den norske armé står på Glommens vestside og således ikke kan gå til angrep, spesielt nu efter at svenskene enkelte steder har overskredet Glommen.

Det hadde vært Lützows mening å sette sig fast mellem Fredrikstad og Fredrikshald, men han opga dette efter at Carl XII hadde fått slått bro over Svinesund og mottatt forsterkninger fra Sverige. Lützow hadde også sendt endel streifpartier på østsiden av Glommen, men disse blev under Carl XII's personlige ledelse drevet tilbake og svenskene beholdt nu overgangsstedene[1]).

Tordenskiold fremholdt videre, at svenskene har fri tilførselsvei langs Viksiden. Efter at festningen er blitt forsynt med proviant vil han derfor med sin styrke avskjære de svenske galleier fra forbindelsen med Göteborg og følge efter dem inn i skjærgården og ruinere dem, noe som med det materiell som han har bedt om utvilsomt vil la sig gjøre. Her bygger han altså på erfaringer fra kampen i Styrsund.

På grunn av at landet øst for Glommen er opgitt, mener han at svenskene vil kunne opkaste batterier nord og syd for Fredrikstad uten at noen derfra kan hindre dem heri. Efter at han er ferdig med de svenske galleier vil han derfor anbringe sin styrke nord og syd for byen. Da vil svenskene kunne holdes utenfor virksom avstand fra byen og festningen.

Han anfører så, at han har sikker kunnskap om at Carl XII med sine generaler er blitt enig om ikke å forlate Norge, og for denne beslutning foreligger der flere grunner: Den planlagte dansk-russiske landgang i Skåne kan han ikke forhindre, da motstanderne er ham for sterke. Forlater han Norge, vil nordmennene selvsagt følge efter, og så er han under dobbelt ild. Han anfører at der på veien ingen festning er som kan stanse nordmennenes fremrykning, og heri ligger altså en antydning om, at kan Carl XII få bemektiget sig Fredriksten, så er dermed nordmennene stanset. Denne festning må derfor for enhver pris holdes. Under fremrykningen sydover vil den norske armé

[1]) Lagermark.

den hele tid kunne støttes av flåten, og derfra forsynes med alt fornødent. Dette er jo direkte Løvendals og Sehesteds operasjonsplan fra 1711; Tordenskiold var jo som ganske ung løitnant tilstede hos Løvendal under innmarsjen og han har således den gang hatt anledning til å gjøre sine iakttagelser.

Og endelig anfører som en yderligere grunn for svenskene til å bli stående i Norge, at de derved delvis kan leve på fiendens bekostning. Han kan drive sine kontribusjoner helt op til Hedemarken, og det er derfor nødvendig at hæren i Norge forsterkes, spesielt med kavalleri.

Tilslutt anfører han at det står dårlig til med forpleiningen i den norske armé. Rette vedkommende gjør ikke hvad han skal og lysten forgår den menige mann til å gjøre sin plikt. Og endelig sier han, at man erfarer liten enighet blandt dem som Hans Majestet allernådigst har betrodd å defendere landet. Noen angir som grunn at de ikke har det som med billighet må forlanges til landets defensjon, særlig penger til armeens lønning.

Samme dag som Tordenskiold innleverer sin ovennevnte memorial — altså 8de juni — frabeordres capitain von Untzen fra „Hielperen" og Tordenskiold utnevnes i hans sted, mens capitain Lemvig ad interim ansettes som chef på „Hvide Ørn"[1]). Begge chefer pålegges å anvende den yderste flid for uopholdelig å bli seilklar og intet skal bli dem nektet av assistanse i så henseende.

Hvad der på dette tidspunkt var bestemt angående ekspedisjonen er ikke godt å se. Tordenskiold går imidlertid energisk på og skriver *Brev nr. 168* den 10de atter igjen til Gyldenløve. Det er et høist merkelig brev som på en gripende måte belyser Tordenskiolds varme kjærlighet til sitt fattige fedreland. Det er vel verd å leses av hans landsmenn idag, efter at det i 200 år har ligget ukjent i hans egen fødeby.

Han begynner med å si, at han vet at Gyldenløve er den, Gud vil benytte som middel til å hjelpe en tro tjener som har vilje til å gjøre kongen og landet en tro tjeneste. Nu er leiligheten kommet da man kan gjøre vel og ruinere de svenske galleier som ennu behersker skjærgården, en mil fra de norske grenser for å fullføre sitt dessein. Men dette skal bli dem forhindret om denne hans bønn måtte bli hørt. Gud straffe ham og la det aldri lykkes ham om han begjærer det for gradens skyld; men den leilighet som nu gis kommer ikke så lett igjen. Det fattige Norge har vel nødig at man gjør alt mulig for å ruinere dets fiende;

[1]) „Hvide Ørn"s protokoll. D. R. A.

den sparer ikke hans landsmenn ved Fredrikshald, Gud gi han hungrer dem ikke ut, ti de har ikke en måneds proviant tilbake. Tilførsler er vanskelig å bringe dem og han er for ringe til å melde det, som han vel kunde. Gud se i nåde til det fattige land. Han redegjør nu for hvorledes han på egen hånd reiste til Kristiania og overbeviste Slotsloven om nødvendigheten av hurtigst mulig å få forsterkningene op fra Fladstrand og uttaler håpet om at de nu er avseilt, hvilket også som påvist var tilfelle. Nådige herre, sier han tilslutt, se i nåde til mig og hjelp mig, ti jeg vet Gud er med mig.

At Tordenskiold allerede nu var utsett til ekspedisjonens leder
Brev nr. 169 fremgår også av hans skrivelse av 11te juni til kongen, hvori han ber om at mannskapet på de til Norge bestemte skibe må utbetales en måneds gage, da de ved den lange tjeneste ved Rügen har fått sine klær utslitt; og for å gi folket lyst såvelsom kjærlighet til sammen med „Hvide Ørn"s mannskap å utføre det som nu vil bli fordret av dem, er denne foranstaltning ennu mere påkrevet.

Den 13de juni har i alle fall kongen avgitt resolusjon angående ledelsen av ekspedisjonen og under 18de juni kommuniseres denne ordre av admiralitetet videre til Tordenskiold. Efter denne ordre gis Tordenskiold kommandoen over fregattene „Hvide Ørn" og „Vindhunden", stykkprammene „Hielperen" og „Arca Noæ" samt de tre norske galleier „Printz Christian", „Louise" og „Charlotte Amalie". Videre skal han medbringe til Norge en transportflåte. Ordren lyder på, at han med disse fartøier skal begi sig til Koster eller Dynekilen. Her skal han detachere en eller begge fregattene, som med koffardifartøiene seiler op til Larkollen hvor man antar at Gabel fremdeles ligger med sin eskadre. Han skal ikke alene snarest mulig melde Gabel sin ankomst, men han skal også av denne innhente nærmere ordre om hvad han videre skal foreta sig for å forhindre fiendens forehavende dessein og gjøre ham mest mulig avbrekk.

Det er således klart at han i alle fall efter denne ordre ikke har noen bemyndigelse til å foreta sig noe på egen hånd; men det synes også på den annen side å fremgå av ordrens ordlyd, at skal der efter Gabels ordre foretas noe med avdelingen, da skal han være lederen. Den omstendighet at han blev overflyttet på „Hielperen" tyder jo også
Brev nr. 170 i denne retning. I en skrivelse til kongen av 19de juni[1]), hvori han påny ber om en måneds gage til mannskapet, anfører han, at han av Gylden-

[1]) Denne dato er angitt i „Hvide Ørn"s protokoll. D. R. A. — I en akkurat ordlydende skrivelse, der finnes blandt innkomne saker til krigskancelliet (D. R. A.), er datoen angitt til 12te juni.

løve er blitt anbetrodd å seile til Norge for „at udføre en høyangelegen expedition ved Fridrichshald". Hverken i denne eller i skrivelse av 11te juni finnes noe om at besetningene skulde bestå av bare frivillige, således som Rothe anfører. Det fremgår jo, at det er de samme besetninger som var på fartøiene i Pommern.

Lagermark sier i sin avhandling[1]), at Tordenskiold den 21de (20de) juni i skrivelse til kongen hadde anholdt om kommandørs grad *Brev nr. 171* for å undgå „dispytter" med eldre kapteiner. I skrivelsen heter det også, at viceadmiral Gabel „for Rom Tiden haver forlanget mig til den Expedition mod den svenske Flotille og Proviantskibe". Det er meget beklagelig at denne skrivelse er kommet bort[2]).

I 1920 skriver E. v. d. Recke i „Berl. Tid." og forteller — med Liljefalks muntlige uttalelse som kilde — at angrepet i Dynekilen skjedde „efter en uttrykkelig ordre som var gitt av Raben som hans overordnede". Å anføre Raben som Tordenskiolds overordnene på denne tid vidner om stor uvidenhet. v. d. Recke har sikkert misforstått Liljefalk, som øiensynlig har talt om Lagermarks ovenstående citat. Man visste jo på denne tid intet om at svenskene lå i Dynekilen, ja de var jo ennu ikke kommet dit.

Av de bevarte kilder kan det ikke sees, at Tordenskiolds ordre av 18de juni er blitt forandret før avseilingen, uten forsåvidt det av admiralitetets ordre av 22de juni[3]) til kommandør Christophersen og kommandørkaptein Ulfeldt — chefene for linjeskibene „Göteborg" og „Sydermandland" — fremgår, at disse fartøier, der skulde til Norge og underlegge sig Gabels kommando, skulde ta under sin beskyttelse de til Norge bestemte transportskibe, likesom de, om nødvendig, skulde yde Tordenskiold all den assistanse som måtte finnes behøvelig ved overføring av flotillen.

Til chefer på de tre galleier blev den 26de juni av admiralitetet[3]) beordret capt.lieutenantene Michall Tønder, Christian Tønder og Niels Dahl. I ordren heter det, at Tordenskiold ved en spesiell allernådigst resolusjon er overdratt kommandoen over de til Norge bestemte fartøier. Cpt.ltn. Grib på „Vindhunden" hadde fått en lignende ordre som galleichefene. Men heller ikke dette gir noe holdepunkt til bedømmelse av, hvorvidt der foreligger noen endret instruks.

[1]) Karl XII's krig i Norge 1716, p. 73, note 2.

[2]) Jeg har på henvendelse til det danske riksarkiv fått det svar, at den ikke finnes. Lagermark må jo ha hatt skrivelsen i 1883, da han skrev sin avhandling. Det samme er som nevnt tilfelle med Gabels skrivelse av 4de mai.

[3]) D. R. A.

Rothe sier, at Tordenskiold hadde fått fritt valg, hvor han vilde opholde sig, på „Hvide Ørn" eller „Hielperen". Denne forandring av den oprindelige ordre kan i alle fall kontrolleres. Av presten Caspar Bruuns dagbok[1]) — han var skibsprest på „Hielperen" — fremgår at Lemvig var chef på dette fartøi, hvilket forøvrig også fremgår av Lemvigs egen journal. Bruun sier den 29de juni: „hafde cap. Lemvig sin mama og Sydskende ombord og tostrede, fyrede lystig væk, dog intet før han fich Tordenschiold om borde først", og „d. 30te var Tordenschiold om borde paa „Hielperen" og lod prøve at roe dend, og da avancerede vi ved bar aareslag ud til de 3 Croner fra den sted hvor vi før laae snart strax ved toldboden".

Rothe sier videre, at det som gjorde, at Tordenskiold kom avsted uten å vente på transportskibene, det var en rapport fra Gabel om, at han hadde fått sikker underretning om, at svenskene var løpet ut fra Göteborg med endel skibe lastet med kanoner og ammunisjon og at disse fartøier holdt sig så godt innenskjærs at de store skibe ikke kunde nå dem, og han bad da om å få op en stykkpram, der sammen med den norske galleiflotille skulde passe på de svenske fartøier. Dette må i tilfelle være Gabels skrivelse av 20de juni, hvortil han henviser i sin korrespondanse, men som nu ikke finnes. Den må i tilfelle ha hatt en hurtig reise ned fra Norge, da jo admiralitetets skrivelse angående transportskibene er av 22de juni[2]).

Av de foreliggende dokumenter kan nu fastslåes, at Tordenskiold i k k e — således som av flere forfattere fremholdt — av Gabel er sendt ned til Kjøbenhavn for å hente prammene og galleiene.

Gabels forlangende i april om å få prammer anskaffet var bygget på en annen forutsetning — sperringen av Drøbakksundet. Først den 6te juni ber han igjen om å få prammer og bombardergalioter og denne gang i anledning av det mislykkede forsøk på å få ødelagt broen over Svinesund. Men denne skrivelse, der er skrevet i Kristiania, kan umulig med de rådende vindforhold ha nådd frem til Kjøbenhavn til den 8de. Det må således ha vært Tordenskiolds memorial av 8de juni som har vært den endelige foranledning til at flotillen blev klargjort for ekspedisjonen til Norge. Tordenskiold ber jo her uttrykkelig om å få de angjeldende fartøier og hans fremstilling går jo bl. a. ut på å avskjære de svenskes ekspedisjon fra Göteborg og så ruinere den i dens egen

[1]) Universitetsbibliotekets manuskriptsamling.

[2]) Av „Hvide Ørn"s loggbok fremgår at „Laaland" og to fregatter ankom fra Norge den 25de juni, og det ser ut som om brevet er sendt med dem.

skjærgård ved hjelp av prammene. At Tordenskiold og Gabel efter de mislykkede forsøk på å komme til de svenske fartøier i Styrsund har konferert om anvendelse av særlig materiell i dette øiemed, er efter Tordenskiolds brev av 21de juni øiensynlig. Han går jo så langt som å si, at Gabel har utsett ham til lederen av en sådan ekspedisjon.

Men de foreliggende dokumenter viser også, at Tordenskiolds instruks gikk ut på at han ved sin ankomst til Norge skulde innhente Gabels nærmere ordre om hvad der videre skulde foretas. Og det er ganske innlysende, at så må det være, all den stund Gabel er øverstkommanderende sjøofficer i Norge. Gabel har herom fått nødvendig beskjed ved kongelig ordre av 20de juni[1]). Der står uttrykkelig i skrivelsen at det skal dependere av hans (Gabels) vilje hvad der videre skal gjøres når Tordenskiold med fartøiene kommer op til Norge. Senere i brevet forutsettes det at han skal inneslutte Göteborg og holde sjøen ren.

Forberedelsene gikk altså sin gang og den 27de er eskadren forsamlet ved Tre Croner. „Hvide Falk" kommer seilende ut og raker ombord i „Hvide Ørn" så dennes læbommer ryker, men selv fikk den både storrå og merserå brukket. Denne dag har Tordenskiold hvitt flagg vaiende „til passiaring".

På dagvakten den 2nen juli letter de 7 fartøier og legger nordover. I plattfoten er man oppe under Cronborg og capitain Lemvig blev kalt ombord til Tordenskiold på „Hvide Ørn"[2]). Sendte straks beskjed fra eskadrechefen at alle mann skulde være på dekk når man passerte den engelske flåte som lå til ankers der.

På dagvakten den 3dje fortsettes nordover og halvveis mellem Sundet og Kullen fikk man øie på 3 fartøier som viste sig å være en svensk hukkert og en dobbelt chaluppe med en erobret dansk kreyert. Tordenskiold ga straks ordre til galleiene om å forfølge. En av galleiene under en av Tøndernes kommando seilte og rodde efter hukkerten[3]). Tordenskiold gikk selv i sin chaluppe og rodde ombord til Tønder. Hukkerten slapp nu kreyerten som den hadde på slep, efter først å ha satt ild på den. Denne blev dog slukket. Da Kullen var rundet kunde forfølgerne åpne ild. Hukkerten satte da på land, og idet Tordenskiold med sine folk entret over på den ene side, stakk hukkertens besetning iland på den annen. Bruun sier at svenskene hadde lagt lunte til krudt-

[1]) D. R. A. Krigskancelliet til Gabel. No. 1327.

[2]) Lemvigs journal begynte på „Hielperen". D. R. A.

[3]) Foruten Tordenskiolds rapport, „Hvide Ørn"s og „Hielperen"s journaler, er benyttet Caspar Bruuns dagbok.

kisten, men den slukket av sig selv. Alle tre fartøier blev på denne måte tatt.

Motvind hindret imidlertid seilasen videre nordover og han duvet derfor op for Sundet med eskadren. Under seilasen sydover skriver *Brev nr. 172* han sin rapport til Gyldenløve og redegjør for det forefalne. Kun to mann var tatt tilfange; den ene, en svensk matros, sender han med de erobrede fartøier til Kjøbenhavn, og den annen, som hadde vært styrmann på chaluppen og som var kjent i Kattegatt og innenskjærs på Viksiden, beholdt han ombord hos sig. Med pålands vind tør han ikke med galleiene og prammene fortsette nordover.

I plattfoten samme dag ankret eskadren like syd for Cronborg og her blev den liggende helt til om eftermiddagen den 5te, da man atter fortsatte nordover. På hundevakten passertes Varberg og om eftermiddagen den 6te er han oppe under Vingö hvor der observeres en svensk hukkert inn under land. I plattfoten samme dag passertes Marstrand. Caspar Bruun sier i sin dagbok, at Tordenskiolds chaluppe natten mellem 6te og 7de var inne på svenskekysten og tok 4 stuter og 2 à 3 kalver, hvorav han sendte over til „Hielperen" en halv kropp. Den 7de er det motvind og „Hvide Ørn" må ta „Hielperen" på slep. Ved middagstid er han ut for Koster og skyter efter lods uten dog å få noen. I plattfoten går vinden over på vest, laber kuling, og eskadren kommer på førstevakten til ankers på 24 fv. vann med Nordre Huk av Koster i O.t.S., 1 mil av (se kartet pl. 22), altså et sted mellem Kosters nordpynt og Griseboene.

Carl XII var altså kommet frem til Torpum og hadde forenet sig med Delwig. Denne siste hadde på forhånd tiltvunget sig overgangen over Tistedalselven og derfra marsjert ned til Svinesund. Han behersket nu begge sider av dette og der blev slått en bro over. For opnåelsen av dette blev der fra Göteborg tatt ikke mindre enn 20 stykker fullt utrustede fartøier og en hel del annet materiale[1]). På eiernes sterke protest blev der svart, at alt annet måtte vike for kongens tjeneste, hvorefter kaptein Ancerkreutz og statsfiskal Sjöström beordredes til uten videre å legge beslag på båtene og stemple dem med kronens merke.

Spørsmålet om tilførsel til armeen løstes av guvernøren ved en befaling om, at fra Göteborg og hele Bohuslen skulde avgå stadig for-

[1]) Wilh. Berg: Samlinger til Göteborgs historie II.

sendelse av proviant, og 22de mai sammenkaltes byens innvånere og meddeltes de krav som stilledes til dem. Heller ikke her nyttet noen protest.

Til transport herav samt til ammunisjon m. m. tiltrengtes et ikke ringe antall fartøier, hvilke også byens borgere måtte skaffe tilveie. Hermed gikk man meget enkelt tilverks: Generalmajor Patkull underrettet bare magistraten om, at han hadde beordret ekvipagemester kaptein Strobill, kapteinene Jonas Asp og Lars Bathman samt løitnant Hjortberg til å utta og legge beslag på de i havnen liggende handelsfartøier som ansåes tjenlig til dette bruk. Kommisjonen satte op en liste på 29 fartøier, hvorav senere 14 blev uttatt.

Disse fartøier måtte eierne øieblikkelig klargjøre, således at de ved første leilighet kunde avseile under bedekning av orlogsfartøier. Foruten disse fartøier la man beslag på yderligere to som skulde anvendes som brandere samt et som skulde benyttes ved debarkering av artilleri og ammunisjon. Transporten skulde foregå under kommando av schoutbynacht Olaf Knape, i 1715 aldet under navnet Strömstjerna.

Det er ovenfor påvist, hvorledes nordmennene i begynnelsen av mai forgjeves forsøkte å komme denne transport tillivs. Svenskene trakk sig den gang sydover, men er øiensynlig senere kommet tilbake, og Carl XII tilførtes på denne måte over Dynekilen og videre derfra over broen ved Svinesund fornødenheter til sin armé.

Strömstjerna var en mann på 60 år. Han tilhørte den på vestkysten bekjente familje Knape som også var i slekt med Gathenhielmerne. Siden 1672 hadde han faret tilsjøs og erhvervet sig stor dyktighet og erfaring som sjømann[1]). Efter en tid å ha tjenestgjort som løitnant i den hollandske marine kom han hjem i 1697 og førte senere fartøi på Vesteuropa og Østersjøen. I 1698 gikk han på opfordring inn i marinen, blev i 1700 utnevnt til kaptein, og utmerket sig som sådan ved sin driftighet ved anhvervning av mannskap til flåten. Han blev derfor efter admiral Sjöblads begjering forflyttet til Göteborgeskadren. I 1701 var han med på en ekspedisjon til Arkangel som chef for fregatten „Marstrand". 1704 blev han chef for innrulleringskompaniet i Bohuslen. 1709—1713 forsvarte han med de i Göteborg stasjonerte galleier, skjærbåter og mindre fartøier den bohuslenske skjærgård. 1714 blev han utnevnt til schoutbynacht og altså i 1715 nobilitert.

Som tidligere nevnt hadde Strömstjerna allerede i mars måned av kongen fått ordre til å krysse mellem Skagen og Lindesnes, dels for å

[1]) Hammarskjöld.

hindre forbindelsen mellem Danmark og Norge, dels for å beskytte de transportfartøier som med beleiringsartilleri skulde gå til Kristiania. Ingen av disse opgaver kunde løses, da Gabels eskadre lå iveien.

Under den nye situasjon skulde det innlastede beleiringsartilleri sendes til Strömstad. Der blev advart mot å anvende dette sted, da Gabel med sine store fartøier kunde komme ditinn. Dette er sannsynligvis grunnen til at Dynekilen blev valgt. Her samledes da efterhånden både beleiringsartilleriet og de fra Göteborg utsendte transportfartøier med proviant.

Imidlertid foretok Carl XII natten til den 4de juli sitt mislykkede overrumplingsforsøk mot Fredriksten. Hensikten var som bekjent den å drive den del av festningens garnison, som han visste lå utenfor festningen, inn mot denne og så følge med inn gjennem porten. Dette var en tidligere av Carl XII med held benyttet fremgangsmåte. I 1702 hadde han med starostens hest trengt inn gjennem porten til slottet Cracou og erobret dette, og i 1704 hadde han stormet Lembergs uinntagelige festningsverker ved å trenge gjennem stadsporten sammen med den vikende besetning. Men forsøket ved Fredriksten mislykkedes. Dagen efter skrev kongen[1]) herom til sin søster Ulrikke Eleonore: „I går är en liten schärmytsel förefallen emellan vårt folk och dhe danska. Ty våra giorde infall medh commenderad manskap i staden Hall och kiörde ud dhe danska från dheras bröstvärn. Sedan skiöt fiendem från slottet sielfo elden inuti staden och brände upp alt sammans. Då drog sig vårt folk utur staden undan elden och röken. Attaquen har gåt lyckelig och väl; men giönom olyckeliga skott hafva vi mist åhtskilliga brafva officerare, som ödet intet längre ville låta lefva".

Denne „lilla schärmytsel" utførtes med 1500 mann, hvorav han mistet 500.

Under kampen hadde en pram, eller rettere sagt et flåtebatteri, som Peter Colbjørnsen på borgernes bekostning hadde latt bygge, spillet en fremtredende rolle. Det var bygget av spirer og tømmer, som var lagt på hverandre stokk for stokk. Bestykningen bestod av 6 stk. 18-pdr., 6 stk. 12-pdr. og 6 stk. 6-pdr. Det var forankret i dobbelt hanefot og kunde således forhales fra gate til gate eftersom det behøvedes. Dette batteri gjorde svenskenes ophold i byen umulig. Det hindret dem i å slukke ilden, avbrøt broen og holdt i det hele tatt byen under ild, hvad kanonene på selve festningen øiensynlig ikke har kunnet gjøre[2]).

[1]) Carlson: Karl XII's egenhändiga bref nr. 96.

[2]) B. Moe: Aktstykker til den norske krigshistorie. Militært tidsskr. 1838.

Oberst Kraft, en fætter av Peter Colbjørnsen, som dengang tjenestgjorde ved festningen som løitnant, påstår at han har æren av denne „maskine" som han mener gjorde slik stor nytte ved Fredrikshald[1]), „ja fast bedre end den ganske fæstning". Denne Krafts beretning er noe forferdelig skryteri. Alt hvad der blev gjort ved Fredrikshald ved denne anledning, det var hans verk. Det var naturligvis også han som antendte byen og han anfører til stadighet, at det er blitt henstillet til ham ikke å røbe hvem den geniale leder av det hele har vært. Han stiller festningens kommandant, oberst Hans Jacob Brun[2]), i et tvetydig lys — alt under inntrykk av at h a n er den forurettede, den der burde ha æren av det hele.

Kraft blev i 1717 utnevnt til kaptein og måtte samme sommer med sitt kompani „holde ut" ombord på Tordenskiolds eskadre. Han søkte sig imidlertid iland til et skiløperkompani, angivelig på grunn av det „ugudelige fylderi" som fant sted ombord på flåten. Han „sukkede idelig" og bad Gud om at han i sådant fylleri ikke måtte bortkalles. Han må imidlertid ha vært forut for sin tid, ti den største av hans mange store bedrifter angir han å være den, da han i Enningdalen med egen høi hånd slog istykker endel tønner øll og brennevin som var blitt tatt fra svenskene, istedetfor å overlevere dem til de norske magasiner, som så hårdt trengte til denne i de tider viktige bestanddel av provianten. —

Efter det mislykkede angrep på de svenske galleier ved Styrsund hadde altså Gabel skrevet en rapport til kongen[3]). Efter Lagermark har han heri fremholdt, at det var hans hensikt, efter svenskenes formodede tilbaketog fra Norge, å embarkere et par tusen mann og besette noen øer og der opkaste batterier, hvormed han vilde beskyte den svenske eskadre. I sin skrivelse av 6te juni[4]) fremholder han som nevnt, at han, såsnart han får gunstig vind, vil legge sig ved Koster for å hindre de svenske tilførsler til Norge, og såsnart han får prammene op, vil han legge sig kloss under Göteborg. Den 20de juni forlanger han, ifølge Rothe, opsendt en pram som sammen med de norske gal-

[1]) „Oberst Krafts Beretning om hans Forhold i Krigens Tid udi Norge o.s.v.". Dansk Hist. Tidsskrift 1867—69.

[2]) Jeg har sett anført at Brun skulde være trønder. Dette er ikke riktig. Han var født på Akershus og det er først senere at familjen kom til Trondhjem. Krafts bakvaskelse av Brun er bevislig aldeles ubegrunnet.

[3]) Lagermark. Skrivelsen finnes ikke blandt Gabels rapporter i D. R. A. Men Lagermark må altså ha hatt også denne skrivelse da han skrev sin avhandling i 1883.

[4]) Denne skrivelse kan umulig ha nådd Kjøbenhavn til den 8de.

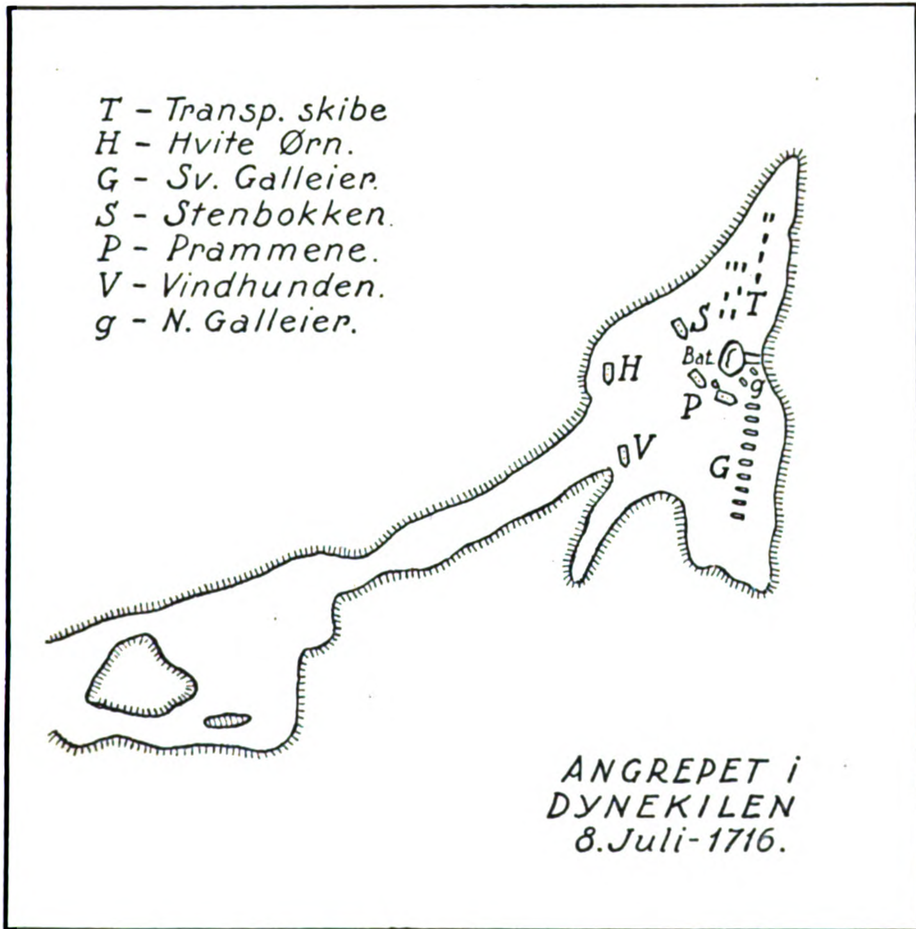
leier skal oppasse de ventede svenske skibe. Den 28de juni[1]) skriver han fra Larkollen, hvor han altså fremdeles ligger, og meddeler, at der den 22de har vært en liten trefning mellem en norsk gallei og to skjærbåter mot to svenske galleier. En av de svenske galleier blev så forskutt at den måtte trekke sig tilbake; men da der sprang en kanon på den norske gallei og da de svenske kom til undsetning med 7 galleier, måtte nordmennene trekke sig tilbake. Forøvrig meddeler han, at de svenske nu er begynt å brenne ikke bare huse og gårder, men også skogene, og utber sig forholdsordre om hvorvidt han skal gå igang med en slik „cruatet" på den svenske kyst med senkning og brenning. Han har sendt „Laaland" ned med 800 matroser og formoder nu at de har matroser nok.

Den 4de juli skriver han fra Kristiania og erkjenner mottagelsen av kongens skrivelse av 20de juni hvori må ha foreligget meddelelse om klargjøring av de 7 fartøier under Tordenskiolds kommando, da han sier, at han med stor lengsel og smerte venter på capitain Tordenskiold. Såsnart han ankommer skal to av de største linjeskibe bli sendt ned til Danmark, og såsnart han er kommet utenfor Göteborg skal ennu et linjeskib bli sendt ned. Han disponerer da over 5 linjeskibe, og han finner denne styrke, sammen med fregattene, prammene og galleiene, sufisant nok imot Göteborgeskadren. Han slutter med å si, at han håper med Guds hjelp at alt skal gå godt. Fra den norske armé foreligger intet nytt. Der innløper daglig desertører, som alle melder om den miserable tilstand i den svenske armé og sier at de tar barken av trerne og maler i deres brød, så der er der en elendig tilstand.

Av ovenstående fremgår altså, at det var Gabels plan, til avvergelse av en katastrofe ved Fredrikshald, å blokere Göteborg. Noen offensiv plan med den ventede styrke skimtes ikke.

Således lå altså situasjonen an, da Tordenskiold om kvelden den 7de juli gikk til ankers med sin eskadre mellem Koster og Griseboene. Han talte her med noen mannskaper fra linjeskibet „Fyen", som i en jolle lå her og fisket. Disse mannskaper berettet, at linjeskibene „Pr. Wilhelm", „Delmenhorst" og „Fyen" samt fregatten „Høyenhald" lå ved Magø, altså oppe ved nordenden av Sækken (se kartet pl. 22). Fra

[1]) D. R. A. Gabels rapporter.

Kart over Dyne havn (se s. 627).

LISTE

Over den Erobrede Svenske Flotillie, som blev Tagen, skudt i siunck, samt Eendehl opbrent den 8. July 1716 udi Dynekilen

Af hvilke der ere erobrede	Nr.	Hvad tid de ere komment. Dynekilen	Skiibenis og Galleyernis Navne saa og paa Officererne som har ført dem	Metal-Støcker			Jern-Støcker					Jern Falchonetter			Bemanding af matroser foruden soldater	Aarer
				36 pdr.	12 pdr.	6 pdr.	36 pdr.	18 pdr.	12 pdr.	8 pdr.	6 pdr.	4 pdr.	3 pdr.	2 pdr.		
Disse er erobrede	1	Kommen fra Gottenborg dend 5. Julij	Det aftagene Orl Skib Steenbocken, Commandertis af Commandeur Niels Schurs, hafde..........					10	4				10		150	
	2		Galleyen Proserpina førtes af Capitain Christian Gatten....................................			2	1			1		2			140	28
	3		Galleyen Ulyses førtes af Capitain Lars Budeman					1					4		140	36
	4		Galleyen Lockresig førtes af Capitain Wesling....		2									10	130	26
			Halve Galleyer:													
	5		Galleyen Archilis førtis af Lieutnant Holst........								1			4	30	26
	6		Galleyen Pollux førtis af Lieut. Enneberg........											4	24	20
	7		En dobbelt Slup kaldet Biørn førtis af Lieutnant Koster....................................											4	16	14
	8		En ditto kaldet Svarte Mæren førtes af Lieutnant Udstrøm..................................											4	16	14
	9		En Strøm Baad hafde........................						1						Artillerie Lieutnant med folk som gik fra og til.	
			Et Batteri paa en Klippe paa 6—12 pd. som blef fornaglet..................................						6							
Blef i grund skudt og af Svensken sadt i Brand	1	Kommen fra Gottenborg dend 5. July	Galleyen Wreden, Commandertes af Schoutbynacht Strømstierne..............................	2					14			3	2		170	38
	2		Galleyen Hecthor førtes af Lieut. Gauenfelt.......								1			4	30	26
	3		Galleyen Koster førtes af Lieutnant Jacob Jørgensen											4	24	20
	4		Galliothen Schelpaden førtes af Lieutn. Jacob Albye, hafde inde Commissariatet, førte............								6			4	14	
			Summa	2	2	2	1	11	25	1	8	5	16	38	884	248

Liste over den svenske styrke i Dynekilen (se s. 628).

Tordenskiolds ankerplass til Magø er det 10 kvm., en nokså lang fisketur for et orlogsskibs jolle i krigstid.

Det var altså kommandør Vibes avdeling som lå ved Magø, og den hadde øiensynlig ligget der siden Tordenskiold forlot stedet den 10de mai med undtagelse av et kort kryss ned til Göteborg i slutten av samme måned. Efter sin ordre av 18de juni, og efter de breve man i Kjøbenhavn hadde fått fra Gabel, måtte Tordenskiold gå ut fra at Gabel selv lå ved Larkollen. Tordenskiolds instruks gikk altså ut på, at han skulde detachere en eller begge fregatter for å melde Gabel eskadrens ankomst og innhente hans forholdsordre om hvad der videre skulde foretas.

Mannskapet i jollen berettet også, at den fiendtlige galleieskadre lå i Dynekilen. Tordenskiold stod altså overfor valget: enten å innhente ordre fra Gabel, som lå ved Larkollen, eller på eget ansvar slå til førenn svenskene fikk tid til å gardere sig. Dynekilen var siste stasjon på etappelinjen. Herfra skulde proviant, artilleri og ammunisjon føres videre over land. Grep han ikke øieblikkelig inn, vilde det være forsent.

Det er Tordenskiolds uvissnelige heder at han så chansen og at han tok ansvaret for å utnytte den. At risikoen var meget stor er utvilsomt; den største han har tatt under sin løpebane. Han sier selv, at hverken han eller hans officerer noengang hadde vært i Dynekilen. Når hertil kom, at farvannet var overordentlig trangt — på det smaleste mellem 100 og 50 meter — og hadde en lengde av 4 kvm., så er det klart at allerede navigeringsvanskelighetene med seilfartøier var overordentlig store. Å krysse sig ut igjen var en umulighet. En buksering og roning under ugunstige vindforhold vilde by motstanderen anledning til fra høidene på begge sider av det trange sund ved hjelp av infanteri og artilleri å ruinere ham fullstendig (se kart pl. 22).

Men var risikoen stor, så var også innsatsen berettiget. Tordenskiold var ikke en tilhenger av datidens store krigskunst: uten selv å risikere noe å tilføie motstanderen mest mulig skade. Han var sig risikoen og innsatsen bevisst, men også målet. Og han vek ikke tilbake for å ta ansvaret. Det er det som gjør ham stor.

Fra sin ankerplass innenfor Griseboene støter han da like inn i Dynekilen. Ved 3 gl. på hundevakten den 8de juli gir han letningssignal. Vinden var da vestlig, laber bris. Den første halvtime styres kurs nord, den annen N.O. og dernæst ost rett inn i Dynekilen[1]). Han har

[1]) „Hielperen"s journal, d. v. s. Lemvigs.

altså seilt sig op under Tisler og legger herfra østover. Vinden var da blitt sydlig med en bramseils kuling og holdt sig på den kant hele dagen.

Presten Collin sier i sine optegnelser[1]), at Tordenskiold under opseilingen opbragte en svensk båt, hvori der var en styrmann som hadde lodset den svenske flåte inn til Dynekilen. På Tordenskiolds forespørsel om den svenske flåte var god å komme til, skal han ha svart, at den lå så vel postert, at den ikke var lett å angripe. På Tordenskiolds spørsmål om hvem som kommanderte den, skal styrmannen ha svart, at det var schoutbynacht Ole Strömstjerna. „Den kjenner jeg ikke", svarte Tordenskiold. På styrmannens oplysning om at han nylig var blitt nobilitert av den svenske konge, svarte Tordenskiold: „Og jeg er nylig nobilitert av den danske konge og skal idag forsøke hvem av oss der skal bli eldst". Der finnes intet hverken i journalen eller rapportene om denne opbringelse[2]); men styrmannen kan jo i tilfelle være den som Tordenskiold tok nede ved Kullen og som han hadde med sig opover. Capitain Grib, som altså førte „Vindhunden", sier i et brev til Rothe[3]), at han seilte tett ved siden av „Hielperen" og at Tordenskiold praiet over til ham, at han hadde rapport om at den svenske schoutbynacht Strömstjerna vilde idag gasterere på sin flotille, som lå i Dynekilen. Han spurte videre: Om det ei var rådelig, at vi med vår flotille gikk inn for å være hans gjest ubuden og lodsen sa at vi hadde god vind for å seile sammesteds inn. Herpå hadde Grib svart: Hadde han ordre, så hadde han lyst, jo før jo heller, mens de hadde hele dagen for sig og god vind; Gud gi lykke. Videre krigsråd blev ikke holdt og Tordenskiold holdt straks av med „Hielperen" og seilte inn i farvannet til Dynekilen. — Det er det å merke ved denne fremstilling, at Tordenskiold på denne tid ennu ikke var gått ombord på „Hielperen", men dette er et detaljspørsmål som Grib kan ha glemt i den lange tid som var hengått til han skrev sitt brev i 1749. Der er forøvrig flere ting i brevet som ikke er korrekt.

Ved 3dje glas i dagvakten heiste han et hollandsk flagg under mesanråen — signal for ordre de bataille. Ved 4de glas — altså kl. 6 fm. — er han 3 kvm. av fienden, d. v. s. rett utfor Ledsundet, og får her øie på to svenske galleier med en dobbelt chaluppe på brandvakt. Tor-

[1]) N. R. A. Manuskriptsamling.

[2]) Det anføres dog i „Hvide Ørn"s arkeliregnskap, at der om morgenen den 8de juli blev skutt to skudd efter en jolle.

[3]) Inntatt hos Rothe.

denskiold går straks ombord på en av sine galleier og forfølger de retirerende svensker inn gjennem kilen.

Imidlertid er prammene, der i sjøen ikke kan føre sine kanoner på øvre dekk, igang med å ta dem op av rummet og lagt på plass.

Den gallei Tordenskiold benyttet hadde på slep den skjærbåt han hadde tatt nede ved Kullen. Tordenskiold gikk nu i denne og seilte videre innover Kilen. Kl. 7 er han med båten helt inne ved selve innløpet til havnen og her gikk han iland og op på en høide, hvorfra han fullstendig kunde overse havnen og fiendens postering. Såsnart han hadde sett hvad han vilde, rodde han tilbake til eskadren, som imidlertid var kommet helt inn. Tordenskiold skal som bekjent ved sin ombordkomst efter rekognoseringen ha uttalt til noen trøndere av mannskapet ombord, at Kilen var „som grove jeilan"[1]). Jeg har ikke kunnet finne noen autentisk bekreftelse herpå. Der finnes kun en antydning herom i en vise[2]) og får stå ved sitt verd.

„Hvide Ørn" ledet. Ved 1 gl. i formiddagsvakten gikk Tordenskiold over på „Hielperen" og Lemvig overtok „Hvide Ørn". Han (Lemvig) fortsetter sin journal, således at denne nu kommer til å gjelde „Hvide Ørn". Tordenskiold vilde imidlertid selv ha têten med „Hielperen" og praier over til Lemvig at han skal gi plass. Dette var ikke så greit i det trange farvann, og Lemvig måtte derfor la gå ankeret og svaiet op for dette så begge prammene kunde komme forbi. For nu ikke å bli liggende igjen, kappet han ankertauget og fortsatte innover.

Tordenskiold har nu fulgt det system under kampen, at han ved innløpet til selve havnen (se kartet pl. 23) ankrer med de to prammer og er da på en 6-pdrs. avstand fra fienden. Når så „Hvide Ørn" kommer seilende, lar han denne gå forbi begge prammene og ankre med spring på nordsiden av farvannet. At det er på nordsiden av farvannet fregatten har ankret, fremgår av fartøiets loggbok, hvor det står at man lå på en læger val, og da vinden den hele tid var sydlig må den altså ha ligget på farvannets nordside. Kl. 11 lar han så „Hvide Ørn" ta hele ilden på sig og seiler og bukserer ved hjelp av galleiene begge prammene inn på kloss hold for å få nedkjempet batteriet på holmen og komme galleiene helt inn på livet. „Hvide Ørn" kommer så i sin tur

[1]) „Jeilan" var på Tordenskiolds tid veiforbindelsen mellem byen og Ilevolden, altså den nuværende Kongens gate. Man har ennu i Ilen „Kofotjeilan".

[2]) Caspar Brunn, som var skibsprest på „Hielperen" sier:

Vi da gaasegang maa seyle
som igiennem grove Jeyle.

efter og hele ødeleggelsesverket er tilende. Det er kun de to prammer og „Hvide Ørn" som teller artilleristisk. De andre er kun til assistanse.

Det står anført i journalene og i rapporten at galleiene lå for sig selv med bougene pekende ut fra land. Sannsynligvis har da disse ligget syd for holmen med batteriet (se kartet). „Stenbocken" har da liggegt N.W. for batteriet og transportfartøiene nordenfor.

Grib sier i sitt ovennevnte brev, at han gikk ombord til Tordenskiold og rådet ham til å hale nærmere inn på fienden, og at det altså var efter hans råd at dette blev gjort. Han sier samtidig at „Hvide Ørn" blev liggende utenfor uten å følge med. Dette er nu for det første galt, for den kom senere efter; men Grib viser ved denne uttalelse, at han litet eller intet forstod av Tordenskiolds fremgangsmåte. Det er da også litet trolig, at Grib med hensyn til ledelsen har grepet noe avgjørende inn. Hele hans skrivelse er forøvrig i alt for utpreget grad en fremhevelse av ham selv.

Svenskenes artilleristyrke vil fremgå av vedføiede liste (pl. 23) opsatt av Tordenskiold[1]).

Artilleristyrken på Tordenskiolds eskadre stiller sig således:

„Hvide Ørn" 22 stk. 12-pdr. og 8 stk. 6-pdr.

„Hielperen" 46 (36?) stk. 24-pdr.

„Arka Noæ" 34 stk. 18-pdr.

„Vindhunden": Rothe sier at den hadde 16 kanoner, men angir ikke størrelsen. Jeg har hverken hos Garde eller annet sted kunnet finne en nøiaktig opgave over kanonenes antall og størrelse for dette fartøi.

„Prins Christian" 1 stk. 12-pdr., 2 stk. 4-pdr., 2 stk. 2-pdr., 2 stk. 1-pdr.

„Louise" 1 stk. 12-pdr. 2 stk. 3-pdr., 4 stk. 2-pdr.

„Charlotte Amalie" 1 stk. 8-pdr., 2 stk. 4-pdr., 4 stk. 2-pdr.

Det vil således sees, at Tordenskiold var avgjort overlegen i artilleristisk henseende. Det må dog bemerkes at de 3 stk. 36-pdr. hos svenskene veier tungt i vektskålen og Tordenskiold hadde ved Styrsund fått føle deres tender. Men hertil kommer at 6 stk. 12-pdr. hos svenskene stod i fast batteri på land, og det er som bekjent en lærdom fra alle tiders sjøkrigshistorie, at en kanon på land opveier mange ombord. Caspar Bruun anfører da også, at dette batteri tilføiet Tordenskiold den største skade. Videre må der tas hensyn til, at svenskene på land hadde infanteri der fra de nærliggende høider kunde skyte

[1]) Geh. ark. Fred. IV Hist. nr. 349[1]. Tatt fra Danske Samlinger R. II, B. I.

like ned i fartøiene. Disse tropper drepte og sårede minst like så mange av Tordenskiolds folk som det svenske artilleri. Hammerskiöld angir de tilstedeværende tropper til 400 mann.

Tordenskiold halte altså inn på kloss hold assistert av de to brødre Tønder[1]) på hver sin gallei. Under bukseringen blev sleperen til den gallei han hadde i læ skutt over og „Hielperen" drev ned på land med forstevnen. Det samme gjorde galleien. Han var nu på muskettskudds avstand fra både batteriet og galleiene, og han ventet at de sistnevnte skulde forsøke entring og holdt dem fra livet med kartetsker. Her blev han liggende alene til kl. 1, da „Arka Noæ" også kom op. Imidlertid sendte han mannskap ombord på galleiene som under Michael Tønders kommando stormet holmen og fornaglet kanonene. Rothe sier, at de soldater som deltok i dette arbeide, kommandertes av kaptein i landetaten Anders Tønder[2]). Hvorvidt dette var en tredje bror vites ikke. Dermed var den verste motstander satt ut av spillet. Strömstjerna strøk flagget, men da hans kommandotegn fremdeles vaiet, fortsattes beskytningen inntil også dette gikk ned. De svenske galleier sattes på land, og besetningene rømte fra borde. Klokken var da litt over 1. Om dette tidspunkt sier Caspar Bruun i sin dagbok, „kom ieg op af krudtkisten og kom ind i cahytten og da ieg mødte Tordenschiold i døren, og gratulerte ham baade med helbred og victoria, tog hand mig om halsen og kyste mig".

Men arbeidet var dermed ikke forbi. Det stod igjen å gjøre rent bord, et arbeide som var så meget farligere som man med småfartøier måtte helt inn under kysten og altså helt inn under det svenske musketteri for å få fartøiene ut. Hertil kom, at han av svenske fanger hadde fått vite, at flere tropper var under anmarsj for å vanskeliggjøre hans retrett gjennem Kilen, en forholdsregel fra svenskenes side som han naturligvis også selv måtte regne med.

Tordenskiold fôr selv ombord på „Stenbocken", hvor han tok en officer og endel mannskap til fange og fikk både dette og de andre fartøier ut, skjønt han blev beskutt fra tre sider på land. Grib sier i sitt

[1]) Brødrene Michael og Christian Tønder var fra Kristiania. Førstnevnte var med ved Rügen under Sehested i 1715. Den 22de juli mistet han under kampen utenfor Ruden sitt ene ben. Under forceringen av Nydyp den 24de september var han også med, og i rapporten heter det om Tønder, at „skiønt han i denne Kampagne har mistet et ben, har han kommanderet galioten „Anna Sophie" ved Nytief med Berømmelse". Danske generalstabs arbeide.

[2]) Henrik Anders Tønder var løitnant ved Trondhjemske regiment som i 1713 blev sendt ned til Danmark.

ovennevnte brev, at det var ham som hadde æren av å få „Stenbocken" ut. Den hadde sammen med galleien „Ulysses" og en pram lastet med kanoner halt bakom en holme. Grib sier at han fant Tordenskiold på skjæret og at denne spurte ham om han viste noe råd for å få fartøiene ut. Grib påtok sig dette, og Tordenskiold falt ham om halsen og bad ham gjøre sitt beste. Grib forhalte da sin fregatt således, at han fra denne kunde få bragt kabeltouer ombord i „Stenbocken" og Tordenskiold assisterte ham med å få disse kabeltouer bragt tilstede fra andre fartøier. Grib bragte så sammen med kadett Ferry varpet ombord på „Stenbocken". Ferry og 6 mann blev såret, Ferry dødelig. Da han kom over på „Stenbocken" møtte han en svensk officer som bad om å få bli med i hans chaluppe. Grib fattet mistanke og tvang officeren til under trussel om ellers å bli massakrert på stedet til å vise ham hvor han hadde lagt lunten. Varpet blev nu gjort fast, tauger ført over på de andre fartøier, hvorpå Grib gjorde signal til Tordenskiold ombord på „Vindhunden" om å hive inn, og fartøiene kom på denne måte lykkelig ut.

Fremstillingen synes noe usannsynlig, all den stund det av Tordenskiolds rapport synes å fremgå at han selv var ombord på „Stenbocken". Og det lyder noe utrolig at Tordenskiold skulde innskrenke sitt gjøremål til å skaffe kabeltauger til Gribs arbeide.

Men Grib anfører ennu flere eksempler på sin heltemodige optreden. Han gikk således ombord på Strömstjernas flaggskib, galleien „Wreden". Denne var imidlertid allerede kommet i brand og det var for sent å få ilden slukket. Han gikk da i chaluppen og med det samme sprang fartøiet i luften. Løitnant Sievers, som trods Gribs advarsel var gått ombord, fikk sig en luftfart, men kom ikke tilskade. Endel mannskaper blev dog drept. Særlig virkningsfull kan eksplosjonen ikke ha vært, da fartøiet senere blev optatt av svenskene og benyttet i Göteborg, da Tordenskiold i 1717 foretok sitt første angrep på fartøiene ved Nya Varfvet.

Grib gikk nu ombord på et annet skib som hadde to svenske galleier langs siden. Da han kom over på skibet, fikk han i den åpne luke øie på en tønne krudt, hvortil var lagt en lunte. Han tok lunten og kastet den overbord, hvorpå såvel skibet som begge galleiene blev slept ut til fregatten.

Selv om nu disse fremstillinger ikke kan kontrolleres i detalj, så er det dog utenfor enhver tvil, at denne utmerkede mann i Dynekilen har gjort fremragende tjeneste, spesielt ved uttagningen av fartøier. Tordenskiolds senere innstilling om belønning for ham og de andre

„Dynekilens norske drenge" viser dette. At der var lagt lunter til krudtet i to krudtskibe og til tjæretønner på andre fartøier fremgår direkte av Tordenskiolds rapport. Og Rothe gir, dog uten å angi kilde, en temmelig detaljert fremstilling av arbeidet med å rense havnen. Det er imidlertid spesielt Michael Tønder som Rothe berømmer. Efter å ha stormet batteriet på holmen, uttok han galleien „Lucretia" og et krudtskib. På dette siste, som hadde inne 260 tønner krudt, var der lagt såvel lunte til krudtet som antendt en tjæretønne. Tønder fjernet lunten, der kun hadde et kort stykke igjen, og tjærebaljen. Dernæst tok han ved hjelp av svenske matroser ut en chaluppe, der lå særlig hårdt utsatt for ild. Rothe sier, at Grib var den første som besteg „Stenbocken".

Kaptein K. B. S. Muckadell sier at Grib sannsynligvis var norsk, uten at det dog kan påvises hvem hans foreldre var[1]). Grib er da sannsynligvis en fordanskning av Griip. Navnet Griip — således som han kalles i Tordenskiolds ordrer — finnes flere steder i „Løvendals Gallei"s ruller, og vedkommende mannskaper anføres å være fra Fosen. Tordenskiolds berømte våpenbrors slekt er således muligens fra Grip ved Kristiansund.

Kl. 9 om kvelden var arbeidet ferdig og der „blev icke det allerringeste tilbagge til fiendens tieneste" sier Tordenskiold. Det var således ikke en blott og bar victoria han hadde vunnet, der forelå en fullstendig „annihilation".

Av vedføiede liste (pl. 23) vil sees, at av de 13 orlogsskibe blev 9 erobret, mens de 4 blev senket eller opbrent. Han innleverte også en liste over de erobrede og ødelagte transportskibe (pl. 24).

Det fremgår herav, at der blev erobret 5 fartøier lastet med artillerimateriell. Antallet av de erobrede kanoner er ikke anført, men det var 36-, 24-, 18- og 12-pdr., hvortil kommer mortere. Hertil kommer bomber og granater, krudt og lavetter. Og endelig inneholder listen fortegnelse over 3 fartøier som var lastet med proviant og som blev opbrent av Tordenskiold. Garde sier, at der efter opgaver i de danske arkiver i det hele tatt blev tatt eller ødelagt 44 fartøier, og Rothe leverer en fortegnelse over disse 44 fartøier, angivelig efter en original liste som han har fått utlånt fra admiralitetets arkiv. Efter dette synes Tordenskiolds første liste ikke å ha vært fullstendig. Tordenskiolds opgave bestyrkes dog av presten Caspar Bruun, der var skibsprest på „Hielpe-

[1]) Av hans gravskrift i Erritzø kirke i Ribe stift fremgår at han er født i Kjøbenhavn den 18de mai 1681. Se Pers.hist. Tidsskrift 1880.

ren" og som i en av sine viser om slaget nevner det samme antall som hos Tordenskiold.

Tordenskiold ga straks ordre til å innsende opgave over døde og
Brev nr. 173 sårede og likeledes om, at enhver som måtte ha bekommet noe flagg eller noen vimpel straks skulde innlevere det til flagget. På grunnlag av opgaven satte han op liste over døde og sårede (pl. 24).

Det vil herav sees, at „Hielperen" hvor Tordenskiold var under kampen har langt de fleste av såvel sårede som døde. Gribs fartøi „Vindhunden" har sluppet meget lett fra det. Det samlede tap er altså 19 døde og 57 sårede.

Og hvad nu besetningenes nasjonalitet angår, så kan det ha sin interesse å se litt på det. De tre galleier var jo norske og hadde seilt direkte ned fra Norge i 1715 for å delta i Sehesteds operasjoner ved Rügen. Det er da klart, at de har hatt norsk besetning. Og Tordenskiold sier uttrykkelig i sitt brev til kongen av 11te juni 1716, at galleiene ved avseilingen fra Kjøbenhavn til Dynekilen hadde de samme besetninger som i Pommern. Med prammene var det samme tilfelle. Besetningen hadde, som tidligere nevnt, i Pommern vesentlig bestått av soldater, dem Sehested ikke vilde miste for det røde gull. Disse soldater tilhørte 2net Trondhjemske regiment og man kan i statsarkivet i Trondhjem se dokumenter som viser at disse folk helt til langt op i århundredet har optatt tingsvidner for å få sine rettmessige krav om prisepenger efter Dynekilen opfylt. Av officerer fra det Trondhjemske regiment har da øiensynlig i alle fall deltat Brun, Hach og Tønder.

Om „Hvide Ørn"s besetning heter det i admiralitetets ordre om utrustning 1716, at den skal ha samme besetning som i 1715. Da fartøiet dette år blev erobret, tok Wessel med sig en stor del av besetningen fra „Løvendals Gallei", og denne var, som det kan sees av rullene, overveiende norsk. Hertil kom at fartøiet jo det hele år hadde tilhørt den norske eskadre og besetningen måtte da nødvendigvis ved komplettering i uptreget grad bli norsk.

Og hvad endelig „Vindhunden" angår, så hadde den siden april 1715 tilhørt den norske sjøstyrke, således at også dens besetning nødvendigvis må ha vært i utpreget grad norsk.

Et holdepunkt har man også i opgaven over døde og sårede[1]). Av 1 såret soldat og 33 sårede matroser var soldaten og 26 matroser norske, 5 var danske og 2 holsteinere. Kan man bruke dette som mål

[1]) Bilag til Tordenskiolds skrivelse til admiralitetet av 26de februar 1717. D. R. A.

skulde altså besetningen bestå av 80 prosent nordmenn, 15 prosent danske og 5 prosent holsteinere.

Tordenskiold taler i sin skrivelse til kongen av 6te november 1716 om „vi Dynekilens norske drenge", hvad der også skulde tale i retning av overveiende norsk besetning.

Kl. 9 om kvelden var altså havnen ryddet og Tordenskiold kunde med sine priser begynne utfarten. Vinden var fremdeles S. med laber bris, så han måtte buksere sine fartøier ut. Dette tok hele natten[1]). Det synes ikke som om det sachsiske regiment har gjort noe alvorlig forsøk på å vanskeliggjøre ham utbukseringen. Forklaringen ligger muligens i, at regimentet hadde vært i kamp den hele dag. Annetsteds fra synes ikke tropper å ha rukket frem. Det er tydelig — og rimelig — at Tordenskiold har fryktet for dette. I den hos Rothe inntatte Tordenskiolds rapport av 15de juli forekommer en merkelig uttalelse om at svenskene aftenen i forveien skulde ha sett ham til ankers og at derfor 5000 mann var blit tilkalt for å posteres langs opløpet. Det er ikke mulig at Tordenskiold aftenen i forveien kan være blitt observert til ankers helt ute ved Griseboene, og under enhver omstendig hadde ikke svenskene herav kunnet slutte at han vilde komme inn i Dynekilen næste dag. Angrepet kom aldeles overraskende.

Nevnte rapport hos Rothe inneholder forøvrig også andre ting der lyder urimelig. Og den er ikke konform med den rapport av samme dato som er benyttet her. Denne finnes i „Hvide Ørn"s kopibok — endog i dublikat — i Videnskapenes Selskap i Trondhjem.

På dagvakten den 9de får han en bramseils kuling av S.O. og S.S.O., og nu går det raskere. Ved middagstider samme dag er han til ankers ved Magø, hvor han finner Vibe med 3 linjeskibe, 1 fregatt og det norske skjærgårdsmateriell.

På veien opover forlanger han opgave over svenske fanger. Disse utgjør kun 1 officer og 20 mann[2]). *Brev nr. 174*

Av „Hvide Ørn"s journal sees at den var temmelig hårdt medtatt efter kampen og man gikk straks igang med reparasjon, assistert av tømmermenn fra linjeskibene. Hvad skade „Hielperen" hadde fått kan ikke sees, men den må ha vært betydelig større.

Fra Magø skrev Tordenskiold en kort rapport til Gabel, hvori han gir en sammentrengt fremstilling av kampen. Det som har særlig interesse i denne rapport er hans anførsel om, at hvis han hadde lagt *Brev nr. 175*

[1]) Lemvigs journal.
[2]) Hammarskjöld.

sig utenfor Dynekilen, vilde fienden ha kunnet besette begge sider av Kilen med infanteri og bortskutt hans folk, spesielt på galleiene. Betingelsen for at det hele skulde lykkes var altså fra sjøen av å styre like inn uten å avvente Gabels ordre. Heri ligger den strategiske overrumpling. Han slår til før svenskene i det hele tatt kjenner til at dette materiell er i farvannet.

Gabel var den 9de juli i Fredrikstad og skrev[1]) derfra til vicestattholder Krahg og rapporterte, at prammene og galleiene var ankommet og at „capitain Tordenschiold og capitain Lemvig derpaa igaar straxen indseilede udi Dynne-Killen og attaqverede den svenske Flotille. Attaqven begyndte kl. 8 om morgenen og klokken 12 faldt den saa lykkelig ud, at den hele Flotille, med alt hvad der var inde, blev beziret med dansk Flag, saa de kan sige at de har været her, hvilket coup jeg troer skal give de svenske stor Eftertanke. Der var derinde 10 galleier og Steenbukken; jeg roede derfra kl. 12, da havde vi allerede faaet 2 galleier og Steenbukken af Grunden — —".

Gabel har altså vært i Dynekilen under selve kampen og rodde derfra da kampen var på sitt høieste. Det er merkelig at Gabel sier, at man allerede kl. 12 hadde fått Steenbukken og 2 galleier av grunnen. „Stenbocken" har øiensynlig ikke vært på grunn, og da den blev tatt ut var klokken i alle fall over 2. Hverken i Tordenskiolds rapport eller i noen av de tilgjengelige journaler er der med et ord nevnt noe om at Gabel var tilstede under kampen.

Slotsloven oversendte under 10de juli[1]) Gabels skrivelse til kongen og anfører at „ved disse tvende Actioner haver Fienden stor Forlis havt, og helst ved Flotillen, hvor han sit forventede Artilleri, ammunition og Proviant nu haver mistet, saa at han vel skal blive obligeret, at tage andre Messures, om ikke slet at gaa ud af Landet". Og i sin skrivelse av 11te juni[1]) til kongen sier Krahg at det merkelige er, at forsynet har ført til, at de 4 svenske galleier, som for 14 dage siden til Gabels fortrydelse hadde echappert til Göteborg, den 5te igjen var kommet tilbake og således blitt ødelagt av Tordenskiold, „som ved Navnet fører Gjerningen, at Torden falder hvor han kommer". Og efter meldingen å dømme skal fienden nu i største præcipitance skynde sig over Svinesund, da han nærer frykt for at Tordenskiold med flotillen skal ruinere broen.

Dette forholdt sig også så. Under 10de juli[2]) skriver Lützow til

[1]) N. R. A. Se Bernt Moe, Mil. Tidsskrift 1838.
[2]) N. R. A.

Tordenskiold og meddeler, at han fra kommandanten på Fredriksten har fått melding om at fienden „gaar i fuld marschering over Svinesund Bro". Han har ikke villet undlate å meddele Tordenskiold dette; ifall denne med sine fartøier skulde finne å ville gjøre fienden noen skade under overmarsjen. Selv har han sendt både infanteri og kavalleri avsted for å gjøre ham all mulig skade. Det er verd å legge merke til, at Lützow henvender sig til Tordenskiold og ikke til Gabel med henstilling om angrep på broen. Opfatningen hos Lützow var altså den, at Tordenskiold uavhengig av Gabel benyttet sin eskadre. Dette har sin betydning ved bedømmelsen av forholdet mellem Tordenskiold og Gabel.

Tordenskiold sier i et bilag til sin rapport av 15de juli at da han den 10de fikk Lützows brev, gikk han ombord på galleien „Prins Christian" og sammen med de to andre galleier forcerte han det på sydsiden av Svinesund opkastede svenske batteri og gikk iland ved Sponviken, hvor han av innbyggerne fikk vite, at svenskene kl. 3 samme dag allerede var kommet over med sin armé, som hadde brutt op såsnart den hadde fått underretning om flåtens ødeleggelse i Dynekilen. Tordenskiold rodde straks tilbake med galleiene, da der intet var å utrette og han derfor ikke til unytte vilde spilde folk mot det på svenskesiden opstillede infanteri. Under forceringen av batteriet fikk han 4 døde og 4 sårede. Noe forsøk på å ødelegge broen — således som påstått bl. a. av Hammarskjöld — blev altså ikke foretatt. Det hele var en rekognosering og hadde et angrep på broen hatt noen hensikt, vilde naturligvis prammene blitt anvendt. Å ødelegge broen således som situasjonen nu lå an vilde være en meningsløshet, da han jo derved vilde hindre Lützow i å forfølge om han så måtte ønske.

Carl XII hadde den 19de juni[1]) fra Torpum skrevet til sin svoger arveprinsen av Hessen og fremholdt de vanskeligheter som gjorde sig gjeldende ved troppenes underhold. Han fryktet for å bli nødt til å trekke troppene over Svinesund og la dem kampere der inntil provianten kunde komme for derpå å begynne på en ny frisk. „Den hier schient es gut Gelegenheit zu zein nütsliche Sachen mit leichter Mühe aufzurichten".

[1]) Carlson: Karl XII's egenhändiga bref, no. 129.

Dette hadde han altså undgått. Men Tordenskiolds ødeleggelse av den nu ankomne proviant nødte ham allikevel til å trekke sig ut av landet. Heri er også alle svenske forfattere enige. Men når tilbaketrekningen foregikk så hodekuls, da har dette sikkert sin grunn i en begrunnet frykt for at Tordenskiold med sin eskadre og de i Dynekilen erobrede orlogsfartøier — spesielt „Stenbocken" — skulde ruinere broen over Svinesund. Kunde han opnå dette, vilde situasjonen lett kunne utvikle sig til katastrofe, hvis den norske armé var i besiddelse av noen støtkraft. Heri ligger den første betydning av Tordenskiolds støt inn i Dynekilen.

Men tapet av det store artillerimateriell — 36-, 24-, 18- og 12-pdr. foruten mortere og en hel mengde ammunisjon — hindret Carl XII i å begynne på ny frisk selv om han hadde kunnet skaffe sig ny proviant. Den ovenfor omtalte løitnant Kraft anfører i sin beretning, at han fra festningen blev utsendt for å avlevere sårede svenske fanger. Den svenske oberstløitnant Lillie skal da bl. a. ha sagt, at Tordenskiolds angrep i Dynekilen hadde medført at Carl XII ikke på to år kunde bli ferdig igjen til å gå til angrep på Norge, „men da maa I sikkert vente ham, hvorpaa han anvender al magt". Lillies uttalelse er sikkert riktig. Som senere skal påvises måtte Carl XII ved innkallelse av franske eksperter foreta omfattende arbeider for å få sitt artilleri iorden igjen.

Men artilleriet var ikke bare unddratt Carl XII's benyttelse; det var erobret og dermed blev i samme grad som Carl XII blev svekket, Fredrikstad og Fredriksten festninger styrket.

Men den direkte følge av Dynekilen er ikke dermed uttømt. Ved ødeleggelsen og erobringen av de svenske orlogsfartøier i Dynekilen hadde Tordenskiold berøvet svenskene praktisk talt alt hvad de hadde av skjærgårdsmateriell, altså det materiell som skulde benyttes til direkte beskyttelse av transporten fra Göteborg til krigsteatret i Norge. Nyanskaffelse av sådant materiell vilde ta tid, noe som altså i paralell med anskaffelse av nytt artilleri vilde bety en utsettelse av Carl XII's fornyelse av angrepet på Norge. Og erhvervelsen av materiellet for den norske marine betød altså en tilsvarende styrkelse av denne.

Men Carl XII skriver fra Norby den 25de juli[1]) til sin svoger arveprinsen av Hessen om affæren i Dynekilen følgende: „Die feindliche Farzeuge haben unsere Galleen ein possen gespielt undt haben sie in dem hafwen überreumpelt undt welche wech genommen; aber die

[1]) Carlson: Brev no. 130.

meisten bosleute haben sich doch im lande solvieret. Unsere Seeleute müssen dieses ein ander mahl suchen wieder zu bezahlen".

Som det vil fremgå av Carl XII's uttalelse over såvel slaget ved Kolberg Heide som kampen i Fredrikshald er han særdeles måteholden hvor det gjelder innrømmelse av fiendens fordele. En norm for hans uttrykksmåte finner man muligens i hans brev til sin søster Ulrikke Eleonore[1]), hvor han efter katastrofen ved Poltava og kapitulasjonen i Perevolotjna skriver som efterskrift i brevet: „Här har alt gått väl. Alenast på slutet är, alenast utaf een serdeles händelse, händt en olycka at Armmen hafver hafft förlust, hvilket iagh håppas innom kort blifva förbättradh".

Det minner næsten om Napoleon, da han efter slaget ved Trafalger skrev: „Stormen påførte oss tapet av noen få skibe efter en uforsiktig utkjempet kamp", og senere: „Jeg kan ikke være overalt"[2]).

Det kan således med sikkerhet sies, at Tordenskiolds seier i Dynekilen ikke alene ødela muligheten for Carls XII's fortsatte angrep på Norge i 1716, men at den også for lang tid fremover satte en stopper for et sådant. Tordenskiold selv sier i sin rapport til kongen, at Carl XII „ved denne llile Entrepriise haver tabt, hvad han der hafde, derover blef foraarsaget at forlade mit saa kiære Fæderne land".

Men virkningen av seiren i Dynekilen er ikke begrenset til dette. Den indirekte — den strategiske — følge strekker sig betydelig lenger. Med Fredriksten i nordmennenes hender vilde disse, som påvist av Tordenskiold, kunne følge efter ved Carl XII's retrett sydover. Hvilken betydning dette vilde ha for det forestående støt mot Skåne trenger ingen påvisning. En virkeliggjørelse av Løvendals plan av 1711 om, dekket av flåten, å rykke inn i Bohuslen, vilde som Løvendal uttalte bety et dødelig støt mot fienden. At dette ikke fra norsk side blev gjort betyr ikke at de strategiske betingelser derfor ikke var tilstede.

Og endelig — og ikke minst — hadde seiren i Dynekilen en ren maritim strategisk følge. Som senere skal påvises frigjorde Tordenskiolds seier Gabels eskadre i de norske farvann. Frederik IV satte sig absolutt imot, at der blev foretatt noesomhelst av maritim art førenn Gabel kunde forene sig med Gyldenløve. Først da Dynekilen var over blev han nedkalt og da med den uttrykkelige begrunnelse, at Dynekilen hadde frigjort ham. Hvorvidt det var nødvendig å styrke den på forhånd veldig overlegne dansk-engelske flåte med Gabels eskadre er

[1]) Carlson: Brev no. 72.

[2]) Rawson: Twenty Famous Battles.

en sak for sig — de ansvarlige ledere fant det nødvendig og dermed er Dynekilens virkning på de maritimt strategiske forhold bevist.

Jeg har fra landmilitært norsk hold sett fremholdt den opfatning, at betydningen av Dynekilen er vanskelig å vurdere. Carl XII var ikke avhengig av sjøforbindelsen, idet han hadde landverts sikker forbindelse over Svinesund. Den m o r a l s k e virkning av Dynekilen var visselig langt større enn den materielle.

Det tør visstnok sies, at denne opfatning er svakt fundert. At Carl XII under operasjoner mot det sydlige Norge var nødt til å basere sig på de sjøverts forbindelser finner uten videre — sammen med de tidligere irettelagte momenter — sitt bevis i den omstendighet, at han i 1717—1718 — trods Dynekilen — valgte Strömstad til hovedmagasin og linjen Strömstad—Göteborg til hovedetappelinje.

Helt siden begynnelsen av mai hadde Vibes avdeling av Gabels eskadre med en mindre avbrytelse ligget ved Magø for å observere svenskene. Gabel selv med to linjeskibe hadde ligget ved Larkollen. Under Vibe har også ligget det norske skjærgårdsforsvar. Det hadde ikke lykkes Gabel å legge selv den ringeste hindring iveien for svenskenes transporter til Dynekilen. En enkelt gang siden begynnelsen av mai hadde et par fartøier av det norske skjærgårdsforsvar vært i kamp med de svenske, men måttet trekke sig undav. Gabel hadde med ergrelse mottatt underretning om at endel av de svenske galleier var vendt tilbake til Göteborg, uten at det kunde hindres av hans fartøier. Den 5te juli var disse atter kommet tilbake til Dynekilen, og der hadde altså efterhånden på dette sted samlet sig en styrke på over 40 fartøier.

At disse fartøier ikke kunde fortsette til Svinesund og ad denne vei komme Carl XII til undsetning er en soleklar ting. Gabels avdeling ved Magø vilde fullstendig sperre Sækken for dem. Og hertil kom at broen over Svinesund også sperret for en transport denne vei. Men det har da heller aldri vært meningen. Var de først nådd til Dynekilen gikk veien videre over land og over broen over Svinesund. Gabels blokadetjeneste var derfor av liten eller ingen verdi. Blokade i det hele tatt var på seilskibenes tid en litet formålstjenlig form for krigsførelse. Og dette ligger i sakens natur: hvad der er god vind for den blokadebrytende er motvind for den blokerende. Seilskibsperiodens

blokadetjeneste kunde aldri bli helt effektiv. Det viser sjøkrigshistorien.

En sådan opfatning blev også hevdet av Tordenskiold. Den offensive krigsførsel var den riktige. Det viser den videre utvikling på svenskekysten helt til krigens slutt. Og Tordenskiolds offensiv i Dynekilen bragte derfor med et slag en forandring i en situasjon som var nådd til den ellevte time i en kritisk utvikling for Norge. Gabel har derfor all grunn til å prise sig lykkelig over i Tordenskiold å ha hatt den rette mann, til rette tid på den rette plass. Vel er det så, at han ved på egen hånd å gå offensivt tilverks handlet mot given ordre. Men det gjorde Nelson ved St. Vincent og Jerwis klandret ham ikke for det. Og det gjorde Nelson også ved Abukir[1]), da han mot mørket gikk inn på en ukjent havn uten kart. Men ingen har dømt Nelson for det. Tvertimot: Jerwis er far til de store ord, at „the true test of a man's courage is the power to bear responsibility". Og lord Fischer gir den fordømte subordinasjon skylden for tapet av mange chanser i sjøkrigshistorien. Det er en farlig lære, og det er kun meget få av sjøkrigshistoriens store som har kunnet bryte med denne den militære disciplins grunnlov. Tordenskiold er en av dem.

En dansk forfatter sier om Gabel, at han som viceadmiral kommanderte blokadeeskadren på Bohuslenskysten og at han her „viste sig i besiddelse av fremragende evner, selv om leiligheten til å vise dem fratokes ham av Tordenskiold". I og for sig lyder det noe merkelig, at man kan v i s e sig i besiddelse av egenskaper som man ikke har fått leilighet til å vise. Men hvis denne uttalelse skal forståes derhen, at Tordenskiold ved sin offensiv „fratok" Gabel et Dynekilen, da er dette sikkert ikke berettiget. Gabel vilde aldri ha prestert noe Dynekilen. Hele hans naturell taler herimot. Dessuten var jo hans plan så sent som 4de juli å blokere Göteborg, og han måtte på denne tid være fullt vidende om transportflåten i Dynekilen. Artilleritransporten — det viktigste av alt — lå i alle fall der på den tid. Jeg skal senere komme tilbake til denne side av saken. I 1717 irettelegger nemlig Gabel, i anledning av Tordenskiolds angrep på Göteborgs havn, sitt strategiske og taktiske syn på forholdene på svenskekysten. Det er ikke avgjort smigrende for Gabel, og under enhver omstendighet utelukker dette hans syn på forholdene enhver mulighet for et Dynekilen.

Under den videre fremstilling skal der også bli lagt stor vekt på klargjøring av forholdet mellem Tordenskiold og Gabel. Der er ikke

[1]) Lord Fisher: Memories.

grenser for hvad Gabel kan prestere av vennskapsyttringer overfor „son cher ami" Tordenskiold. Og er det så, at Gabel — som fremholdt av så mange — bar nag til Tordenskiold efter Dynekilen, men at han var „for meget verdensmann" til å vise det, da har verdensmannen vært en liten mann. Og er Dynekilen årsaken til Gabels usle optreden efter Tordenskiolds død, da har han vært en m e g e t liten mann.

Tordenskiold kom altså ved middagstider den 9de juli op til Magø med sine fartøier. Her lå Vibe med „Printz Wilhelm", „Fyen" og „Delmenhorst" samt fregatten „Høyenhald" og den norske skjærgårdsflotille. Caspar Bruun sier at Tordenskiold først kom seilende inn på „Hielperen" og salutterte Vibe med 9 skudd. Derefter rodde han sydover igjen og kom så inn på „Stenbocken" og salutterte atter med 9 skudd, men denne gang med skarpt fra den side som var fri og med løst på den side som vendte mot fartøiene. Generalløitnant Lützow må øiensynlig ha vært tilstede i Magø ved Tordenskiolds ankomst. Caspar Bruun sier nemlig denne dag, at Lützow fikk det hvite bånd ved Tordenskiold, et utmerkelsestegn som altså denne har hatt med sig op fra Danmark for å overrekke Lützow for hans store fortjenester(!) i kampen mot Carl XII.

Tordenskiolds fartøier er øiensynlig den 9de blitt underlagt Vibes kommando. Det sees nemlig av Lemvigs journal at han med „Hvide Ørn" har fått ordre til å efterkomme hans signaler i Gabels fravær. Den 10de seiler Tordenskiold med „Stenbocken", „Vindhunden" og galleiene til Fredrikstad. En halv mil fra Magø må han imidlertid ankre for motvind og det må være her han har fått brevet fra Lützow om ødeleggelse av broen ved Svinesund, for i plattfoten fôr han avsted med galleiene til den ovennevnte rekognosering. Tordenskiold har øiensynlig efter denne fortsatt til Fredrikstad.

Den 12te er han imidlertid atter i Magø, idet han denne dag fra
Brev nr. 176 „Hielperen" utsteder en ordre om, at overlods Torsten Pedersen fra Trondhjem som var blitt presset på sitt hjemsted, blir hjemsendt, da borgerne har besveret sig over at skibsfarten led derunder. Han påtar sig ansvaret for frigivelsen og skal ordne det hele med kongen og admiralitetet ved sin ankomst til Kjøbenhavn. Hans nedreise dertil var altså på dette tidspunkt bestemt. Det ser ut som om Vibes avdeling

LISTE

Over de Erobrede Svenske Transport Skiibe, som blev tagen den 8 Julii 1716 udi Dynekilen

	Nr.		
	1	Skiibed Eenigheden førtes af Skipper Lars Gorton, ladd med Støcker. Bommer, Granater og Mortierer.	36 pdr. 24, 18 og 12 pdr.
	2	Skiibed , Ladd med Ammunition, Krud, Kugler, Skarp, Knipler og Granater.	Disse er erobret
	3	En Hackert Machrelen førtes av Skipper Olle Børgesen, ladd med Krud.	
	4	Galliothen Oraniebom, ladd med Bommer og Granater.	
	5	En Krejert, ladd med Bommer og Lavetter.	
Kommen fra Gottenborg dend 5te July	1	Skibet St. Jacob førtes af Skipper Thomas Thorsen, ladd med flesk, Kiød og hafre.	Opbrendt af de svenske
	2	En Engelsk Pinch, førtes af Skipper Brynild Koster, ladd med Proviant til Esqvadren.	
	3	En Gallioth, førtes af Skipper Niels Jenssen, ladd med Kiød, Brød og Mehl.	

P. Tordenskiold

Liste over de i Dynekilen erobrede og ødelagte transportskibe (se s. 631).

LISTE

Paa det Mandskab, som udi Bataillen mod den Gothenborgske Galley—Flode udi Dynekilen den 8. Julii 1716, ere blevne qvæste eller døde.

Skibenes og Chefferness Navne	Qveste udi Bataillen						Døde udi Bataillen					Suma	
	Cap. Lieut.	Lieutenant	Qvart. Mest.	Skibm. Mat.	Matros	Soldat	Land-Lieut.	Skipper	Styrmand	Matroser	Soldat	Qveste	Døde
Skibet Hielperen, Captein Tordenskiold...........		1	1	1	14	3			1	5		20	6
Fregatten „Hvide Ørn“ Capt. Lieut. Lemvig.........					7	2		1		3		9	4
Styk-Prammen Arken Noæ, Capt. Lieut. L'Etang.........					9	3				1		12	1
Fregatten Vindhunden, Cap. Lieut. Grip............					3					1		3	1
Galleyen Printz Christian, Cap. Lieut. Tønder.........	1				2	3	1				1	6	2
Galleyen Lovise, Lieut. Tønder...											1		1
Galleyen Charlotta, Lieut. Niils Dahl					1	6			1		3	7	4
	1	1	1	1	36	17	1	1	2	10	5	57	19

Liste over døde og sårede i Dynekilen (se s. 632).

den dag har lettet for å seile ned og forene sig med Gabel[1]). Dennes plan gikk som tidligere nevnt ut på å blokere Göteborg. Møtestedet har øiensynlig vært satt til Koster havn, hvortil også eskadren senere seilte. Ut på formiddagen er imidlertid „Hvide Ørn" ut for Hälsöene like ved innløpet til Dynekilen, og stille gjør at den må gå til ankers derinne. På havnen mellem de to øer lå Gabel med to linjeskibe. Gabels flaggskib „Pr. Christian" lå ved Tordenskiolds ankomst til Koster den 7de juli som forutsatt ved Larkollen. Men Gabel selv har vært fra borde[2]) og har da sannsynligvis opholdt sig ved Vibes avdeling i Magø, siden han har kunnet være tilstede i Dynekilen under kampen. „Pr. Christian" og det annet orlogsskib ankom til Hälsöen den 12te juli.

Gabel kommer ombord på „Hvide Ørn" og utsteder her ordre[3]) til Lemvig om å føre Tordenskiold ned til Danmark, hvor han skal landsette ham hvor han måtte ønske det, i tilfelle også i Kjøbenhavn. Selv skal han, såsnart han har fått reparert sin fregatt, atter komme op til Norge og melde sig til flagget.

På hundevakten samme dag lettet „Hvide Ørn" og styrte ut mellem Hälsöene og fortsatte sydover innenfor Koster. Her blev der med chaluppen gjort jakt på en seiler, men forøvrig hendte intet av interesse på turen. Den 15de om formiddagen passeres Cronborg og fra dette sted har Tordenskiold datert sin rapport til kongen om kampen i Dynekilen. Den her benyttede rapport er den som finnes i Tordenskiolds *Brev nr. 177*
kopibok i Videnskapenes Selskap i Trondhjem. Som ovenfor nevnt er den ikke helt overensstemmende med den hos Rothe inntatte skrivelse som ikke finnes i nevnte kopibok i Trondhjem. Rothe oplyser ikke hvor han har den fra. For nøiaktighets skyld medtas også denne blandt *Brev nr. 178*
Tordenskiolds breve.

Den her benyttede rapport slutter Tordenskiold således: „Ønsker dend retfærdige Gud fremdeles vil løcksaligjøre alle Eders Kongl. Maj.ts Forehavende, hvilket hiertelig vil trøste en troe Tienere, der herefter som hidindtil alleneste ønsker den Naade og Leiglighed at udvise udi Gierning med hvad Iver og Attraa jeg til min død er o.s.v.".

Motvind gjorde at Lemvig måtte ankre under svenskelandet. Ut på kvelden kom han sig over til Cronborg, hvor han igjen ankret, og her må Tordenskiold ha gått iland og fortsatt landeveien til Kjøbenhavn. Først den 19de kommer „Hvide Ørn" til byen og møter da fre-

[1]) Caspar Bruuns journal.
[2]) „Pr. Christian"s journal. D. R. A.
[3]) „Hvide Ørn"s protokoll.

gatten „Lossen" for utgående med Tordenskiold ombord på vei til Norge igjen.

Den 19de juli blev Tordenskiold utnevnt til kommandør. Det var da 19 måneder siden han blev utnevnt til capitain. Kommandørkapteinsklassen sprang han altså over, likesom han tidligere hadde sprunget over premierløitnantsklassen. Og denne gang var det ikke gått en måned siden han selv hadde foreslått den ordning som nu blev etablert. I denne anledning skrev Løwenørn til Vibe[1]) fra Preussen: „Det er mig hjertelig kært, at Hs. Majestæt har lagt Naade paa kommandør Tordenskiold som tjener saa vel og saa brav; det er en trøst for alle ærlige Tjenere, naar de seer at Troskab og Nidkjærhed er den eneste Vej som fører til Kongens Naade". Tidligere, da han hadde hørt rykter om Dynekilen, skrev han også til Vibe og sa, at vilde Gud at det var sandt, „saa gaar mine 3 Rdl. 10 Gange talt i løbet".

Som videre utmerkelse blev han tildelt en gullmedalje[2]) av det preg som blev tildelt linjeskibschefene efter slaget ved Kolberg Heide og efter Sehesteds gjennembrudd til Binnenwasser. Medaljen skulde bæres i blått bånd og Tordenskiolds var, ifølge Rothe, dobbelt så vektig som de øvrige fartøichefers. De øvrige av „Dynekilens norske drenge" fikk dog først sine utmerkelsestegn senere og efter Tordenskiolds spesielle opfordring (pl. 25).

Tordenskiold var altså denne gang 25 år, og det er ikke å undres over at hans ry fløi over landene. Poetene kappedes om i mange og forunderlige vers å forherlige mannen og seiren i Dynekilen. Blandt de mange merkelige produkter er et av trønderen Lars Mogens Sindberg[3]). Her er en prøve på et par av de mere almengyldige vers, der tar spesielt sikte på den norske almenhet:

Hu Sigrid som spinder Snellen,
Hand Andfin indpunne Skindfellen,
Naar han blæs i Luren den Buren
  Qvadjar Boaa tvo:
  Kar va kar saa sto.

[1]) Løwenørns Arkiv. D. R. A.

[2]) Beskrivelse over danske medaljer og mynter i Kjøbenhavn 1791. Beskrivelse nr. XXXI 3, i tabellen medalje nr. 337 a og b. Årstall for pregning ukjent.

[3]) Han var sønn av en skredder i Trondhjem Mogens Larsen (Sindberg) som døde i 1715, og Magdalena Hansdotter; moren døde tidlig og faren blev gift annen gang med Margrethe Povelsdatter, som langt ute var en sloktning av Maren Schøller, Tordenskiolds mor. Visen finnes hos Rothe og er omtalt av H. Jæger. Se rektor A. E. Erichsen: Trondhjems Kathedralskoles Historie.

Guri, Anbiøn, Jo,
Alle tri de lo,
Ba Gu skaapa Mænnum i Lænnum
Saa hævi Haari paa Tænnum.

Krantzer af Palmer vi flætter,
Paa samptlige skyldige sætter,
Som var i den Vaande tilhaande,
Ære, Lycke-stand
Seyer Land og Vand
Udi Norrigs Land,
Tordenskiold vi priiser, beviiser
Ære udi Kjæmpernes Viiser.

Presten Caspar Bruun, der var skibsprest på „Hielperen", har produsert sig i to lange viser — den ene „Dynekilde-Slag" på 19 vers og den annen „Om Søeslaget ved Dynekilde d. 8 July Ao 1716" på 29 vers. Jeg har ikke sett disse viser offentliggjort. De finnes i Caspar Bruuns journal, manuskriptsamlingen 12—8vo, Universitetsbiblioteket, Oslo. De inneholder ikke noe særlig av interesse, men har dog sin verdi da de er skrevet av en mann som personlig var med.

Men Tordenskiold skulde ikke lenge få nyte sin virak i København. Allerede dagen efter sin utnevnelse er han altså på vei til Norge, hovedskueplassen for alt hans korte, men dådrike virke i fedrelandets tjeneste.

Såsnart Carl XII's offensive plan mot Norge var ført til endelig sammenbrudd, kom der fart i Danmark-Russlands offensive planer. Helt siden tapet av sine provinser på den annen side av Sundet hadde det stadig vært Danmarks øiemerke, ved en offensiv inn i Skåne å erobre denne landsdel tilbake, hvorved også de øvrige avståtte landsdeler skulde gå samme vei. To ganger var det blitt kastet så kraftig ut efter sådanne forsøk at man skulde tro det hadde gitt avsmak. Men ønsket om en fortsettelse var like frisk. Når der nu atter skulde foretas et støt mot denne landsdel, da hette det, at støtet skulde rettes mot „Sveriges hjerte"[1]).

[1]) Se E. Holm: Studier til den store nordiske krigs historie. Historisk Tidsskr. R. V, B. 3. Denne avhandling er i stor utstrekning benyttet ved fremstilling av de faktiske forhold.

Som tidligere anført er et støt mot denne landsdel i k k e et støt mot Sveriges hjerte. Skåne blev ikke tapt ved direkte erobring og kune neppe heller gjenerobres på denne måte. Så ilde var det vel ennu ikke med Sverige, at det hadde fått hjertet skutt så langt ned i kroppen. og en sådan forskyvning til en nyerhvervet provins er vel i det hele tatt vanskelig tenkelig.

Men hvad var grunnen til at Russland gikk med på, eller rettere sagt antydet forslag om at støtet skulde rettes mot Skåne? Til klarlegging av dette spørsmål kan det ha sin interesse å henvise til den tidligere behandling av Russlands politikk i 1714. Overenskomsten mellem tsaren og Frederik IV gikk den gang ut på med felles krefter å angripe Carlscrona. Danmark skulde kun delta med flåten, mens tsaren foruten sin flåte skulde stille 15,000 mann tropper til erobring av flåtestasjonen. Planen var ikke alene å ødelegge den svenske orlogsflåte, men også å ødelegge byen, således at den ikke mere kunde benyttes som krigshavn. Denne plan var irettelagt av tsaren og den er et ledd i hans målbevisste arbeide for å tilrive sig herredømmet i Østersjøen. Når han nu derfor går med på å angripe Skåne, da ligger dette i linje med hans politikk fra 1714 — det er ødeleggelsen av Carlscrona og den svenske flåte som er det foreløbige mål; er dette nådd, ligger veien åpen for et hvilketsomhelst støt mot det øvrige Sverige. Og når planen videre gikk ut på, at russiske tropper skulde føres over til Sjelland og at hovedstøtet skulde føres herfra mot Skåne, da er også dette diktert av ønsket om mest mulig uforstyrret av den svenske flåte å få troppene overført til fiendtlig land. Tsarens tropper stod forøvrig allerede på forhånd i Polen og Mecklenburg, således at også av den grunn en overføring til Sjelland som mellemstasjon var naturlig.

Allerede i 1715 var der ført forhandlinger de to lande imellem angående en samvirken tilsjøs — altså fremdeles en tendens hos tsaren om å komme den svenske flåte tillivs — og herunder var der i løpet av vinteren kommet på tale et støt mot Skåne. Og da Wismars fall i første del av 1716 snart måtte være forestående, antok disse drøftelser stedse fastere former.

Carl XII's raske innfall i Norge truet dog med å sette en stopper for planens realisasjon. Vicestattholder Krahg skriver den 28de mars — ukedagen efter Carl XII's besettelse av Kristiania — til kongen: „Gud maa vide, hvad Enden vil blive paa den Elendighed. Kommer der ikke uden Ophold hurtig Hjælp af Skibe og Folk, er Norges Rige i største Fare". Og Frederik IV's gjenspeiling av situasjonen kommer til uttrykk i hans depesche til sine utsendinger i London, Berlin og Pe-

tersburg, hvori det bl. a. heter: „Det kan ventes, at den grusomme og uforsonlige fiende vil ødelægge hele landet som man ikke formaar at frelse. Her kan kongen af Sverige sætte sig i en formidabel stand og afværge, hvad der ellers kan gjøres imod ham. — — Overfor denne ulykkelige begivenhed maa Vi lade alle andre Dessins fare og mere se paa vore rigers og Landes konservation end paa en rigourøs fortsættelse af krigsoperationerne". Han henstiller derfor til Peter den store, at 9 linjeskibe og ca. 20,000 mann måtte stilles til hans rådighet således at de kunde brukes hvorsomhelst det var nødvendig, også i Norge. Han opfordret videre tsaren til å gjøre en diversjon mot Sverige, noe der uten risiko måtte kunne gjøres, da den svenske flåte i Carlscrona rimeligvis vilde bli sendt til Nordsjøen for å delta i operasjonene der.

Peter tsar fremholdt imidlertid, at han ikke kunde innlate sig på å sende sine tropper til Norge. Derimot fremhevet han, at nettop ved å oprettholde planen og føre krigen inn i hjertet av Sverige vilde man allerbest kunne frigjøre Norge for det svenske angrep.

Overfor er nevnt Lagermarks anførsel om at Carl XII's angrep på Norge var diktert av ønsket om å forhindre et påtenkt støt mot Skåne. Det er som tidligere berørt, ikke sannsynlig at Carl XII, da han besluttet sig til angrepet, kjente disse planer, der den gang heller ikke hadde antatt fast form; men Peter tsars standpunkt til situasjonen tyder jo nettop på, at svenskekongens innmarsj i Norge så langt fra hindret toget til Skåne, at den tvertimot ga planen yderligere fart.

Da så Carl XII hadde trukket sig ut av Kristiania, drog Frederik IV den 15de april over til Gottorp for personlig å kunne treffe sammen med tsaren og muntlig avtale alt med ham om det påtenkte tog. Den 28de mai møttes de to monarker i Altona, og den 3dje underskreves traktaten.

Denne gikk ut på at der inneværende år skulde foretas et angrep på Skåne. Hovedstøtet skulde utgå fra Sjelland, men samtidig skulde tsaren angripe Sverige fra øst med 20,000 mann, såsnart den svenske flåte var innesluttet i Carlscrona og der ingen fare truet fra den svenske eskadre ved Stockholm. Til landgangen i Skåne vilde tsaren bruke 40 bataljoner og 2000 ryttere; det siste antall skulde muligens forøkes til 3000. Kongen av Danmark forpliktet sig til å stille 10,000 ryttere og 20 bataljoner, likesom 18 linjeskibe skulde være i sjøen. Der fastsattes, at Skåne og de øvrige Danmark-Norge „injuria temporum" fratatte provinser skulde gå tilbake til sin tidligere eier. Tsaren selv opstillet ikke noe mål for krigen. Man håpet på at den engelske flåte

vilde ta aktiv del i operasjonene og den skulde medvirke til å stenge den svenske flåte inne i Carlscrona. Fra Preussen håpet man på assistanse med transportskibe.

Den spesielle opgave som var stillet den danske regjering var å skaffe de nødvendige transportmidler tilveie og å hevde herredømmet i Østersjøen således, at transporten av de russiske tropper fra Mecklenburg til Sjelland kunde foregå uforstyrret.

Tordenskiold hadde ved sin ankomst til Kjøbenhavn gjort kongen opmerksom på, at der i Norge kunde opdrives skibe til transporten. Samme dag han blev utnevnt til commandeur — den 18de juli — mottok han derfor direkte av kongen ordre til atter å avseile til Norge og legge beslag på alle de fartøier han kunde få fatt på og intet spare for hurtigst mulig å få disse fartøier, sammen med to av de norske galleier som han fant tjenlig til bruk under ekspedisjonen, bragt ned til Danmark.

Det er verd å legge merke til at ordren er utstedt av kongen personlig. Dette innebærer en vidstrakt myndighet hos innehaveren, en myndighet som Tordenskiold i fullt mål benyttet sig av, ikke alene overfor de civile myndigheter ved beslagleggelsen av fartøier, men også — som det skal vises — overfor eldre officerer av sjøetaten.

Han avseilte den 19de med fregatten „Lossen"[1]) og traff på veien Gabel, hvem han overleverte de medbragte ordrer. Caspar Bruun sier, at han bragte med sig tidende om at Peter tsar var ankommet til Danmark med 42 galleier og 10,000 mann og at maskeraden var begynt i Kjøbenhavn. Dette var den 21de, og dagen efter fikk eskadrens prester ordre til den 29de å holde takksigelse for Fredrikshalds og Dynekilens victoria, så og for svenskenes flukt av Norge.

Brev nr. 179 Den 23de[2]) utsteder Tordenskiold i Fredrikstad to ordrer ved-
Brev nr. 180 rørende utrustning av de i Dynekilen erobrede galleier „Ulysses" og „Proserpina". „Ulysses" skulde føres av Tordenskiolds gamle kampfelle lieutenant Koch og „Proserpina" ad interim av lieutenant Gabriel Christensen. Ekvipagemester ved orlogsverftet i Fredrikstad var lieutenant Christian Reesen.

Fra Fredrikstad drog han til Holmestrand og derfra til Drammen.
Brev nr. 181 og den 26de er han i Kristiania. Herfra utsteder han nevnte dato atter
Brev nr. 182 to ordrer angående galleiene. Besetningen på galleiene utgjordes ve-

1) Garde.

2)) Rothes oplysninger om denne reise kan ikke være riktig, da de ikke stemmer med de her gjengivne breves stedsangivelser og datoer.

sentlig av soldater og capitain Barchely, hvis kompani skulde anvendes på en av dem, fikk ordre til å begi sig ombord på „Ulysses"; samlingsstedet for galleiene og transportskibene blev fastsatt til Larkollen, hvor alt hurtigst mulig skulde føres hen.

Det er i løpet av denne tid at Tordenskiold har fått beskjed om sin fars sykdom. Øverland sier i sine notater, at dette gikk Tordenskiold så nær til hjertet, at han i de nærmeste dage var som fra sig selv og av en uttalelse i et brev fra kommandør Vibe[1]) fremgår at hans venner fryktet for at han skulde bli alvorlig syk. Fra Kristiania skrev han da sitt bekjente brev til faren — se foran — et brev som ikke har *Brev nr. 183* kunnet nå rådmannen før han døde.

Samme dag utstedte han ordre til lieutenant Rasch om å reise *Brev nr. 184* til Drammen og få de hyrede skibe avgårde. Skulde noen av skipperne mot forventning vegre sig for å efterkomme den kongelige ordre, skal han ta skibene med makt og skipperne skulde senere eksemplariter bli straffet.

Denne lieutenant Rasch var en nevø av Tordenskiold, idet han var sønn av Tordenskiolds eldste søster[2]) Anna Maria, gift med kjøpmann Rasch i Trondhjem. Som senere skal påvises var Rasch av Tordenskiold blitt antatt som månedsløitnant den 15de juli. Tordenskiold var på den dag under seil ut for Cronborg og på vei fra Norge til Kjøbenhavn. Rasch har da øiensynlig vært ombord hos Tordenskiold og det er da tenkelig at han har vært med i Dynekilen og at Tordenskiold efter dette har funnet anledning til å ansette ham som månedsløitnant.

Den 3dje august opsetter han det certepartidokument som skulde *Brev nr. 185* benyttes ved forhyring av alle skibe. Fartøiene skulde forbli i kongens tjeneste sålenge det måtte finnes nødvendig. Betalingen var 4 rdl. pr. læst. I tilfelle av opbringelse skulde erstatning ydes efter takst fastsatt ved Holmen. Men all sjøskade forøvrig går på fartøiets regning.

Samme dag mottar han en skrivelse fra generalløitnant Lützow, hvori denne anmoder Tordenskiold om på sin eskadre å anta som prest Lars Lange. Det er forøvrig merkelig, at der her tales om en prest ved Tordenskiolds „medbringende eskadre". Han skal jo ingen eskadre ha; transportskibene skal sendes til Danmark og selv skal han kun ha med sig de to galleier.

I disse dage mottok også Tordenskiold et brev av 4de august fra

[1]) Jeg har ikke kunnet finne Vibes brev, så jeg kan ikke henvise til bestemt sted. L Vibe var chef for linjeskibet „Printz Wilhelm" i Gabels eskadre. Anførselen finnes i Øverlands notater.

[2]) Se foran.

Gabel som det kan ha sin store interesse å legge merke til. Gabel tittulerer Tordenskiold „mon cher ami" og uttaler sin beklagelse over at han (Tordenskiold) ikke er vel. Han skal nu seile ned til Danmark med sin eskadre og vil ha Tordenskiold med. Brevet er utpreget vennskabelig. Han ber Tordenskiold hilse etatsråd Blixencrone[1]) „sans oublier sa charmante femme, laquelle je baise les mains au meilleurs de mon coeur". Han slutter med å be Tordenskiold hilse alle gode venner og tro „at ieg er mere udi Gierningen end med Snach Eders oprigtige ven".

Dette brev skulde efter sin form tyde på, at Gabels forhold til Tordenskiold var av utpreget vennskabelig art. Så meget merkeligere blir da Gabels optreden efter Tordenskiolds død. Dette kan kun forklares ved, at enten er der kommet andre ting enn Dynekilen til, eller hans forsikringer til „mon cher ami" må den hele tid ha vært falske.

Men forhyringen av transportskibene bød på mange og store vanskeligheter, da såvel skipperne som myndighetene ydet den passive
Brev nr. 186 motstand som de kunde. Tordenskiold skriver derfor til Slotsloven under 4de et brev hvori han beklager sig over den undfallenhet som vises fra myndighetenes side i Drammen. Den ene henviser til den annen og ingen har ansvaret. Han forlanger en underofficer og 10 mann sendt derbort for å tvinge de motstridige skippere.

Brev nr. 187 Samme dag skriver han også til proviantforvalter Alsbach der er sendt ut for å avslutte certepartiene med skipperne. Han har intet svar fått på sin tidligere skrivelse og tåler ingen forsømmelse i utførelsen av arbeidet, da det „presserer udi høieste maade".

Den 8de har han imidlertid fått en skrivelse fra Alsbach, hvorav fremgår at skipperne hårdnakket nekter å underskrive certepartiene,
Brev nr. 188 idet de anfører havari og andre ting som grunn. Tordenskiold skriver samme dag til Alsbach og betegner det hele som revestreker og falskhet for å komme klar av transporten. De som vegrer sig har han uten noensomhelst betenkning å arrestere og sende til ham ved Larkollen, hvor de eksemplariter skal bli straffet for deres halsstarrighet og rebelleri. De som angir at andre uten grunn er blitt fritatt ber han om navnene på, så skal de ved hans salighet bli straffet så det skal spørres. Så kan de siden besvere sig til hvem de behager.

Fra den 26de juli har Tordenskiold øiensynlig den hele tid op-

[1]) Hans Blix adlet under navnet Blixencrone, etatsråd, justitiarius, medlem av Slotsloven. Han falt senere som offer for den beryktede hemmelige kommisjon med biskop Deichmann i spissen, der overførte ham bestikkelser og hvorfor han blev dømt til avskjed og 10,000 rdl. i bot. Dåe: Det gamle Kristiania.

holdt sig i Kristiania. Den 12te august er han i Larkollen, hvor han ansetter løitnant Rasch som løitnant på en av galleiene. Av en påtegning på ordren fremgår, som tidligere nevnt, at Rasch er blitt utnevnt til månedsløitnant av Tordenskiold den 15de juli. *Brev nr. 189*

Men ved sin ankomst til Larkollen fant han, at de to galleier på ingen måte var i seilklar stand. Han sender den 14de en løitnant til Slotsloven med en skrivelse, hvori forlanges at fartøiene i alle fall må forsynes såpass at han kan komme over sjøen med dem. Forøvrig må galleienes officerer ha penger. *Brev nr. 190*

Til Danmark skulde han også ha med sig en svensk fendrik Jacob Ludwig Ahlefeldt, som var blitt igjen i Kristiania efter svenskenes tilbaketog. Han hadde nu avslørt sig som desertør og hadde uttalt ønske om å få komme ned til Kjøbenhavn[1]). Vi møter ham igjen senere.

Fra Slotsloven må Tordenskiold som svar på sin skrivelse' av 14de august ha fått et svar der gikk ut på, at ansvaret for den slette tilstand på de to galleier måtte påhvile kommandør Reesen, der var inntrådt som chef for det norske skjærgårdsforsvar efter kommandørkaptein Pahls død. Reesen var avreist fra Kjøbenhavn samtidig som Tordenskiold og han har øiensynlig negligert den unge og nybakte kommandørs ordrer angående forsyning av galleiene. Tordenskiold sendte ham da under 17de august en meget skarp skrivelse, der tilfulle viser at Tordenskiold med kongens spesielle bemyndigelse mente sig å kunne kreve ubetinget efterfølgelse, selv hvor det gjelder myndigheter der i og for sig stod over ham. Han anfører at han ugjerne har fornummet, at man, istedetfor å efterkomme ordre, har behaget å skjelde officerene ut med ærerørige ord, hvad man i sin tid ei skal glemme å rapportere på vedkommende sted, og han forlanger nu i Hans Kgl. Maj.ts navn at hr. kommandøren vil behage å avgi det fornødne og formoder at hr. kommandøren finner sig heri, således at Hans Maj.ts tjeneste ikke derigjennem skal lide, hvad der i tilfelle vil komme på hans ansvar. *Brev nr. 191*

I en lang redegjørelse av 18de august svarer kommandør Reesen på Tordenskiolds „behagl. skrivelse af 17de August". Han fremholder at han først ankom til Fredrikstad den 27de juli og forefant da alt i den villeste uorden. „Ingen Penge, ingen Øl, ingen Mad, ingen Roulle over de herværende Mandskab ved Escadren. Den ene klager over at være presset, den anden besværger sig at icke vide hvorfor han tiener saasom de meste have ingen Maanedsseddel". Han anfører videre at

[1]) General Lützows brev til Tordenskiold av 14de august.

han samtidig med Tordenskiolds ordre hadde mottatt beskjed fra general Lützow — også i kongens navn — om å utruste alle fartøier i anledning av en påtenkt dessein. Følgen var, at man ikke visste hvor man skulde ta utrustningen fra, da der ikke fantes tilstrekkelig til alle fartøier. Han anfører videre, at det vilde være urimelig å gjøre ham ansvarlig for den slette tilstand ved flotillen, da han nettop var tiltrådt, og finner derfor at der ikke er føie til ham „for Hans Majt. Ilde at recommandere, det ieg og iche heller vil forvente". Reesens brev er holdt
Brev nr. 192 i en meget rolig tone og Tordenskiolds svar av 19de august er da også holdt i en meget forsonligere stil. De forlangte rekvisita er nu bragt tilveie og Tordenskiold anfører, at hadde dette tidligere vært gjort uten påtrykk fra ham, skulde det ha vært langt fra hans honnør og penn i de termines å tilskrive ham som skjedd. Han drar aldeles ikke i tvil at hr. kommandøren med sin bekjente vigilence vil sørge for å få galleieskadren i „bon orden", Hans Majestet til behagelig tjeneste, ham selv til honnør uti fremtiden. „Det var aldrig min naturelle og med Guds bistand aldrig bliver at desrecommandere nogen hos Hans Majt. uden den høieste Nød skulde forcere mig dertil".

Tonen er dog ennu noe nedlatende, når man tar i betraktning at Tordenskiold ennu ikke var fylt 26 år og kun var 1 måned gammel kommandør, mens Reesen var en mann på 41 år, der allerede hadde vært kommandør i 5 år[1]). Men forklaringen ligger som nevnt i, at Tordenskiold er utstyrt med kongens spesielle myndighet og den vet han også å utnytte. Men uten en sådan hårdhendt fremgangsmåte vilde det sannsynligvis ikke ha lykkes å få hverken koffardiskibene eller galleiene avsted til riktig tid.

Den 20de seiler transportflåten avgårde under beskyttelse av linjeskibet „Göteborg", mens Tordenskiold selv med de to galleier seiler
Brev nr. 193 ned langs svenskekysten. Som det fremgår av hans rapport til kongen av 28de august 1716 skulde heller ikke denne reise løpe av uten merkelige oplevelser. Gud skaffet ham, som han pleiet å si, atter noe å gjøre.

Han avgir først rapport om sine gjøremål siden han forlot Kjøbenhavn den 20de juli. Den 20de august var han med galleiene „Ulysses" og „Proserpina" gått seil fra Larkollen sammen med et linjeskib og to fregatter samt transportskibene. De øvrige skibe måtte for mot-

[1]) Wilhelm Reesen, 1675—1745, født i Skåne, hadde vært i hollandsk og engelsk orlogstjeneste, schoutbynacht 1718, da han tok avskjed og blev amtmann i Lister og Mandals amt.

vind gå inn til Larkollen igjen, mens han med galleiene kom sig inn til Akerøen. Herfra gikk han på dagvakten den 21de tilsjøs og fikk om morgenen den 22de på høiden av Marstrand øie på endel seilere, hvoriblandt en fregatt. Han gjorde straks sitt beste for å seile ham op, men kommet på et kanonskudds avstand retirerte fregatten, der var på 17 kanoner og 6 basser, inn til Marstrand og lot de 6 hollandske smakker, som den for 3 dage siden hadde tatt, i stikken. Disse fartøier var lastet med rug, malt, smør og flesk og endel av dem skulde til Norge. Den svenske besetning var med båtene rømt iland, og Tordenskiold besatte dem med mannskap fra galleiene.

I en storm om natten den 24de kom „Proserpina" og smakkene ifra ham og søkte havn i Norge. Selv vilde han ikke vende om og ankret derfor i sjøen en mil syd for Varberg. Den 25de om eftermiddagen måtte han for storm og vannmangel søke nødhavn på svenskekysten i Nordstadshamn, 2 mil nord for Varberg. Da han var kommet til ankers, gikk han med 18 mann i en dobbelt chaluppe for å rekognosere i nærheten av ankerplassen. I Vessensö, ¾ mil derfra, kom han over en svensk hukkert på 6 kanoner og 2 svingbasser med en dansk prise hos sig. Han klappet straks langs siden av hukkerten, entret den med alle sine folk og overmannet den 36 mann sterke besetning. Selv fikk han ingen såret mens svenskene hadde 2 mann døde og 8 mann såret. Prisen måtte han brenne op, da seilene var fratatt den, så han kunde ikke få den ut. Den 26de stikker han igjen i sjøen, rir under stor fare av en storm med det litet sjødyktige fartøi og kommer endelig den 27de i god behold til Kjøbenhavn, medhavende den svenske hukkert.

Som tidligere anført hadde galleien „Ulysses" 1 18-pdr. og 4 3-pdr. og galleien „Proserpina" 1 36-pdr., 2 6-pdr., 1 8-pdr. og 2 4-pdr. Det ser da noe merkelig ut, at en fregatt på 17 kanoner og 6 basser rømmer undav for disse fartøier og lar 6 rikt lastede smakker i stikken. Det kan sikkert sies, at hvis Tordenskiold hadde hatt fregatten og hadde hatt de to galleier som motstandere, så hadde han også angrepet, og han hadde med sin fremragende sjømannsdyktighet hatt de beste chanser for å få dem begge ødelagt. Men det er som Hammarskjöld sier: „Det var Wessels lycka, att han aldrig mötte någon svensk, som i sjömannadyktighet var hans like". Den ulykke turde også være vanskelig å komme ut for.

I virkeligheten var Tordenskiold i en ganske vanskelig situasjon, da han i det stormfulle vær blev alene tilbake på den fiendtlige kyst, efter at den annen gallei, med de erobrede skibe, hadde søkt tilbake til

Norge. Galleiene var yderst slette sjøfartøier, og det viser sig da også at han blir nødt til å søke havn — på fiendtlig kyst. Her var en chanse for de fiendtlige fartøier. Men det er så langt fra at disse utnytter den, at det tvertimot blir Tordenskiold som med 18 mann i en chaluppe klapper langs siden av en kaper på 6 kanoner og 2 basser med 36 manns besetning, entrer den og erobrer hele greia uten selv å miste en eneste mann. Likeoverfor en sådan „fertility of Resources"[1]) kommer „Lasse i gatan"s jakthunde tilkort. Da kongen fikk melding om denne tildragelse skal han ha uttalt: „Der Mensch ist sehr glücklich"[2]).

Allerede dagen efter sin ankomst til Kjøbenhavn fikk Tordenskiold av kongen en ny opgave. Men førenn vi følger ham på denne, er det nødvendig å gi en kort oversikt over begivenhetenes utvikling.

Likesom Tordenskiold var blitt sendt til Norge for å skaffe skibe til transporten av troppene, således var kongens generaladjutant oberst Poul Løwenørn i begynnelsen av juli måned blitt sendt til Mecklenburg for å lede avsendelsen av troppene derfra til Sjelland. Kongen av Preussen hadde lovet å stille 60 transportskibe til disposisjon. Men å skaffe disse frem til bestemmelsesstedet viste sig å være forbundet med store vanskeligheter. Også her gjorde sig gjeldende motvilje fra skippernes side; der hevdedes at fartøiene tiltrengte reparasjon o.s.v., men den største vanskelighet lå i deres krav om nødvendig kausjon for betalingen. Følgen blev at transporten blev utskutt helt til i begynnelsen av september, en utsettelse som skulde vise sig å innebære de mest skjebnesvangre følger for planens gjennemførelse.

Men der var også andre ting der virket hemmende på planens gjennemførelse. Overføringen av troppene til Sjelland måtte ikke foregå førenn „Søen var fri". Den svenske flåte måtte altså enten være slått eller uskadeliggjort på annen måte. Og da Danmark — hvem den opgave påhvilte — ikke følte sig sterk nok — selv sammen med den russiske flåte — til å løse denne opgave, hadde der utover vinteren og våren vært gjort adskillig påtrykk på den engelske regjering for å få støtte av den engelske flåte.

Tiltrods for det utfordrende kaperreglement som Carl XII hadde utstedt og som forårsaket den britiske skibsfart stor skade, var der dog i England en viss sympati for den tapre men „quixotic"[3]) svenske

[1]) Fisher om Nelson.
[2]) Collins optegnelser.
[3]) Clowes: The Royal Navy.

konge. Forholdet mellem England og Sverige var imidlertid blitt yderligere vanskeliggjort ved det forhold, at Georg I ved siden av å være konge av Storbritannia også var kurfyrste av Hannover. I denne sin siste egenskap var han i krig med Sverige, mens han i egenskap av Storbritannias konge hadde fred med Carl XII. Den svenske konge tok ikke i betenkning å beskylde[1]) kong Georg for å ha vanæret det britiske flagg for å tjene Hannovers interesse, og Clowes tilføier, at personalunionen mellem Storbritannia og Hannover — om ikke i 1715—16 så i det minste ved flere senere leiligheter — ledet England inn på baner som det — om dets egne interesser hadde vært enerådende — aldri vilde ha slått inn på.

Sikkert er det i alle fall, at England for Russland og Danmark i denne sak vilde være en alliert av meget tvilsom verdi. For det første så England med begrunnet mistro til tsar Peters voksende sjømilitære innflydelse i Østersjøen. Det vilde da stemme litet med Englands interesser om det ved å knuse den svenske motvekt på dette område nettop bidrog til å øke tsarens innflydelse. Men England var også en direkte motstander av at Danmark fikk Sundprovinsene tilbake. Det lå — av hensyn til tollspørsmålet — direkte i Englands interesse, at ikke en enkelt stat behersket begge sider av Sundet. Englands begrensning av Carl XII's støt mot Danmark i 1700 viser, at dette land ingenlunde vilde være med på noe der bragte de nordiske krefter ut av likevekt. Da admiral Norris med 22 linjeskibe og endel mindre skibe den 18de mai avseilte fra the Nore hadde han med sig en note[2]), som han efter sitt komme til Sundet tilsendte den engelske resident i Stockholm, og som denne overrakte den svenske kansler den 15de juni. Carl XII skulde efter denne gi England den opreisning for opbringelsen av engelske handelsskibe, som han hadde nektet å gi det foregående år; han skulde ta sine kaperforordninger tilbake og gi tilsagn om hverken umiddelbart eller middelbart å yde det stuartske parti hjelp. Endelig skulde han opgi alle planer om å erobre Norge[3]) eller noen av de øer, som hørte under den danske krone. Vegret han sig herved, måtte kong Georg opfatte det som en plikt mot Storbritannias viktigste interesser å bruke alle de hjelpemidler, Gud hadde lagt i hans hånd, til å kuldkaste slike planer. Men hvis kong Carl gikk inn på den engelske kon-

[1]) Clowes: The Royal Navy.

[2]) Se E. Holm.

[3]) Dette uttrykk skulde tyde på, at man i alle fall i England ikke var fremmed for den tanke at Carl XII's planer allerede fra 1716 gikk ut på en erobring av Norge.

ges ønsker, var han rede til ikke blott selv å fastholde den gode forståelse, der lenge hadde hersket mellem England og Sverige; men han vilde også gjøre sitt beste for å utjevne striden mellem Sverige og de andre nordiske makter.

I henhold til denne note lot da også Norris Danmark forstå, at hans hoff i høi grad ønsket at landgangen i Skåne blev opgitt. Men Carl XII var ikke den mann som lot sig lede av andre, og hans avvisende holdning medførte et hurtig og absolutt omslag fra Englands side. Den 24de juli fikk Norris sin nye ordre, og denne gikk ut på at han skulde gå angrepsvis tilverks. Herved var imidlertid gått en hel del tid tapt. Frederik IV hadde ikke turdet sende et eneste transportfartøi avsted, da „sjøen ennu ikke var ren", og ikke en soldat var således ennu overført fra fastlandet.

Men selv nu var der ikke krefter nok tilstede for å gjøre Østersjøen sikker for den svenske flåte. Den engelske flåte, som altså skulde slutte sig til den danske og den russiske, bestod som nevnt av 22 linjeskibe, den russiske av 14 linjeskibe og den danske av 12 linjeskibe — altså tilsammen 48 linjeskibe foruten fregatter og andre mindre skibe. Denne mektige flåte var efter Frederik IV's mening ennu ikke tilstrekkelig til å uskadeliggjøre den svenske Østersjøflåte som utgjorde 14—16 linjeskibe. Førenn noen overføring selv av tomme transportskibe fra Sjelland til Mecklenburg fant sted, måtte man avvente Gabels ankomst med Nordsjøeskadren, der var blitt frigjort ved Tordenskiolds angrep i Dynekilen. Da Tordenskiold avseilte til Norge den 20de juli, hadde han ordre herom med sig; men som det fremgår av Gabels skrivelse av 4de august til Tordenskiold var han ennu ikke kommet avsted på grunn av motvind. Først den 7de ankom han til Kjøbenhavn med sine 7 linjeskibe og først nu kunde det hele apparat settes i sving.

Denne engstelse fra den danske konges side kommer i et for ham ugunstig relieff, når man ser at tsarens 3 livgarderegimenter forlengst var ankommet fra russisk havn til Kjøbenhavn på 45 galleier uten å bli det minste forulempet. Det samme var tilfelle med 7 russiske linjeskibe under kommando av den danskfødte kommandør Siewers.

Denne mektige kombinerte flåte på 55 linjeskibe foruten mindre fartøier var i virkeligheten hvad kommando angår uheldig stillet. Tsaren skulde føre overkommandoen over den russiske og den danske flåte, mens Norris vilde føre kommandoen uavhengig over sin flåte. Han skulde dog optre i overensstemmelse med tsaren efter derom avholdt krigsråd. Under kampen skulde den engelske flåte danne avantgarden, den danske corps de bataille og den russiske arriergarden.

Gyldenløve, der kommanderte den danske flåte, hadde på det bestemteste protestert mot at tsaren skulde ha overkommandoen. Hvis dette skjedde, bad han om å bli fritatt for å gå med tilsjøs og han kunde under ingen omstendigheter påta sig det ringeste ansvar. De instrukser han fikk fritok ham ingenlunde for ansvar; tvertimot, det gjorde forholdet ennu vanskeligere. Han skulde efter denne adlyde tsarens ordrer og signaler, men dog kun forsåvidt de ikke var til skade for den danske flåte, hvis „konservasjon" skulde være det fornemste øiemerke. Det pålå ham selv å bestemme kursen og manøvrene og han måtte ikke ankre andre steder enn hvor han mente flåten lå sikker.

Den 16de august skulde de forenede flåter stikke i sjøen for å rense farvannet for svenske krigsskibe. Gyldenløve ergret tsaren ved å bli liggende igjen i Kjøbenhavn med sin avdeling, men et par dage senere forenet han sig på Kjøgebukt med de øvrige og nu sattes kursen for Bornholm.

Den svenske flåte trakk sig naturligvis undav, og Norris foreslog at man skulde følge efter svenskene til Carlscrona. Tsaren hadde intet derimot, men Gyldenløve vilde ikke være med på dette vovestykke, da han dertil ikke hadde ordre.

Frederik IV hadde under 3dje august fattet en resolusjon som gikk ut på, „at flåten ved å legge sig på høiden av Møen og Tornebusken vilde sikre transporten, og at det med hensyn til landgangen vilde være tilstrekkelig å la flåten legge sig i Kjøgebukt og utsende noen skibe, dels mot øst for å holde øie med Carlscronaflåten, dels mot nord for å hindre fiendtlige skibe fra å komme ned fra Göteborg". Og senere kommer der en tilføielse om, at „andre planer vilde være for besværlige og vovelige". Det hele er i fullstendig Gyldenløvsk stil fra tidligere år og tiltrenger forsåvidt ingen videre kommentar. Men det er klart at tsaren ved denne tilbakeholdenhet fra dansk side fikk sin tidligere mistro til dennes ledelse yderligere bestyrket. Det var jo nettop den svenske flåte han vilde ha ødelagt.

På grunn av Gyldenløves vegring blev intet videre foretatt mot den svenske flåte; men transporten kunde selvfølgelig begynne nårsomhelst. Man var nu nådd til de siste dage av august — akkurat som Tordenskiold var kommet tilbake fra Norge. —

Under den 8de august var Tordenskiold blitt beordret som chef for linjeskibet „Ditmarschen"[1]). Dette fartøi skulde sammen med endel fregatter og andre mindre fartøier dekke overførselen fra Sjelland

[1]) Se Garde.

til Skåne. Denne overførsel skulde ledes av viceadmiral Judichæer. Dagen efter sin tilbakekomst til Kjøbenhavn — altså den 29de august — fikk imidlertid Tordenskiold av kongen ordre til å bringe de danske transportskibe over til Mecklenburg, hvorfra han under samarbeide med oberst Løwenørn skulde besørge transporten av de russiske tropper over til Sjelland. Selv kunde han velge det fartøi som han anså formålstjenligst til overseilingen. Gyldenløve hadde fått ordre til å assistere ham med alle de fartøier som han måtte finne nødvendig til transportens beskyttelse.

Det ser av den senere korrespondanse ut som at det er Løwenørn som har ledelsen iland og ved embarkeringen, mens Tordenskiolds gjøremål går ut på å overføre transporten til Danmark og debarkere den der.

Av korrespondansen fremgår også, at han har seilt avgårde i en hukkert og at han har hatt en chaluppe med. Disse fartøier var under kommando av hans nevø lieutenant Jan Rasch.

Brev nr. 194 Ifølge rapport av 4de september til Judichæer avseilte Tordenskiold fra Kjøbenhavn den 30te august, men motvind og stille gjorde at han ikke kom hurtig nok frem. Han gikk derfor den 31te i chaluppen og fortsatte reisen i denne og ankom til Warnemünde den 1ste om morgenen.

Av Løwenørns skrivelse av 6te september til Tordenskiold frem-
Brev nr. 195, går at transporten var delt i 3 divisjoner. Første divisjon var på nevnte dag allerede embarkert og hvis vinden blev god innen 2nen divisjon
Brev nr. 196 var innlastet skulde 1ste seile avsted alene. Det fremgår også av Tordenskiolds ordre av 6te og 7de september til fregattchefen på „Gravensten" og „Leoparden", at „Gravensten", som ledet 1ste divisjon, skulde seile tilbake og overta 3dje divisjon såsnart 1ste var kommet innenfor Drogden. Selv vilde han følge 1ste divisjon og påse debarkeringen.

Til transporten hadde man til disposisjon 186 fartøier — 92 fra Danmark, 54 fra Pommern og 40 som russene selv hadde skaffet tilveie. Overførselen foregikk som planlagt i 3 divisjoner og alt gikk glatt og uten uheld. Transportene ankom til Sjelland 9de, 10de og 15de september. Tordenskiold har fulgt med den første og derpå blitt i
Brev nr. 197 Kjøbenhavn. Ti den 14de skriver han fra dette sted til Judichæer og ber om at den av ham tagne hukkert „Fortuna" må bli taksert. Det var tidligere blitt lovet at hans nevø, lieutenant Jan Rasch, skulde få den å føre.

Ved sin tilbakekomst til Kjøbenhavn har Tordenskiold øiensynlig ikke overtatt kommandoen på linjeskibet „Ditmarschen". Hans

Sjø-krigsmedalje tildelt Tordenskiold og hans officerer efter Dynekilen (se s. 642).

Portrett av Tordenskiold (Dynekilbilledet), malt av Conningk (se s. 665).

skrivelser av 16de og 20de september er nemlig datert Kjøbenhavn, hvad de neppe vilde ha vært hvis han hadde stått ombord i „Ditmarschen". Dette fartøi var forøvrig på denne tid postert mellem Sjelland og Hveen for å passe på at det der anbragte russiske kavalleri ikke skulde komme over til Sjelland, et utslag av Frederik IV's sykelige mistenksomhet, der gjorde sig gjeldende overfor tsaren i meget utstrakt og øiensynlig skadelig grad.

I skrivelse av 16de september utber han sig kongens ordre til admiralitetet om hvorledes der skal forholdes med prisepengene for de utenfor Marstrand fra fienden tagne 6 smakker samt en syvende som han også hadde tatt. Ved sådan tilbakeerobring hadde den tidligere forordning gått ut på, at kongen beholdt de tre fjerdedeler og vedkommende officer en fjerdedel av verdien. *Brev nr. 198*

Tordenskiold kommer flere ganger innen han avseiler til Norge igjen tilbake til dette opgjør. Ved kgl. resolusjon[1]) av 4de desember 1716 blev der bestemt, at man av „særdeles Kongl. Clemens og i Consideration for Generalstaterne af de forenede Nederlande" vilde frigi alle 6 smakker med iværende ladninger mot betaling av en fjerdedels verdi av såvel fartøi som ladning til kommandør Tordenskiold. Det vil erindres, at han i 1713 søkte om og fikk kongens tillatelse til vederlagsfritt å tilbakelevere en fattig enke i Arendal et fartøi, som han hadde tatt tilbake fra en svensk kaper. Til en lignende fremgangsmåte var der ved denne anledning ingen grunn.

I skrivelse av 20de september anmoder han kongen om at han må bli overlatt to av de i Dynekilen erobrede koffardiskibe — den tremastede galiot „Ouranibom" og hukkerten „Makrellen" — mot decourt i hans tilgodehavende prisepenger. *Brev nr. 199*

Det hendte flere ganger at Tordenskiold for sine prisepenger kjøpte noen av de tatte priser. Med disse drev han privat skibsfart. Ved denne anledning fikk han i alle fall overlatt hukkerten „Makrellen", noe jeg senere skal komme tilbake til.

Alt var nu klart til den forestående landgang i Skåne. Den hele landgangshær anslåes til 30,000 russere og 23,000 danske tropper[2]). Alt fartøismateriell til overføringen var iorden, enhver inngripen av den svenske flåte utelukket; nødvendig avtale om kommandoforholdet var truffet; både Peter tsar og Frederik IV vilde gå med og ta kommandoen over sine hære. Prestene skulde i bønnen efter prekenen fra pre-

[1]) Finnes i Tordenskiolds korrespondansearkiv for 1716.

[2]) Fremdeles E. Holm.

kestolen gjøre „hjærtelig og alvorlig Bøn til den allerhøyeste Gud, at han Landgangen for os vil gjøre lykkelig".

Dagen for igangsetningen av det store apparat var av Frederik IV fastsatt til den 21de september. —

Efter å ha trukket sig ut av Norge blev Carl XII i hele 2 måneder rolig liggende ved Svinesund. Hadde han hatt tanker om pàny å rykke inn i Norge, blev i alle fall dette forhindret gjennem de aapenlyse forberedelser som nu fra dansk og russisk side foretokes til angrep på Sverige. Forberedelser blev gjort i Skåne for å møte et eventuelt angrep her. Provianteringen blev anordnet således, at 10 bataljoner og 12 eskadroner på kortest mulig tid kunde forflyttes til Stockholm, Skåne eller Norge[1]), eftersom det måtte påkreves.

I Dynekilen hadde svenskene efter Tordenskiolds angrep atter fått samlet noen galleier. Kommandør Reesen hadde ved sin ankomst til Norge av Gabel fått ordre om å innesperre disse. Han overlot arbeidet til capitainlieutenant L'Etang; men denne blev, efter eget opgivende, hindret av motvind i å komme på plass, og da han rakk frem var svenskene igjen forsvunnet.

Like før kongen i begynnelsen av september forlot Svinesund, var broen over dette blitt avkastet. Der blev påbegynt anlegg av en festning — Sundsborg — ved Svinesund, og generalmajor de la Gardie blev latt tilbake med noen tusen mann. Der var også planlagt et festningsverk ved Björnesund for å hindre inntrengning i Dynekilen, men dette måtte opgis på grunn av en utbrytende sykdom hos mannskapet[1]).

I Carlscrona, hvor den svenske flåte ved den allierte flåtes tilsynekomst var gått inn „for å proviantere", hadde man satt endel av flåtens mannskaper til batteriene som forsvarte innløpet, likesom også flåten hadde inntatt posisjon for å hindre inntrengen. Kongen var imidlertid mot denne fremgangsmåte og ga ordre til at flåten atter skulde stikke i sjøen[1]). Dette blev der naturligvis ikke noe av. Derimot blev der utover høsten fra admiralitetet i Carlscrona rettet henvendelse til kongen med anmodning om tillatelse til å forsenke innløpet med endel gamle skibe. Man trodde nemlig — hvad der ikke synes unaturlig — at motstandernes fornemste plan gikk ut på å ødelegge orlogshavnen med den derværende flåte.

Da Carl XII ankom til Skåne tok han hovedkvarter i Lund, og inspiserte straks festningene og det opkastede brystvern ved kysten. For å hindre motstanderne i å få kunnskap om forberedelsene i Skåne

[1]) Lagermark.

var det forbudt fartøier å løpe ut fra dettes kyster. Strandboerne hadde fått ordre til å flytte lenger inn i landet. Flere ganger hadde der vært gjort landgang til rekognosering av kysten. En avdeling kosakker var endog engang satt over og hadde overrumplet strandvakten. Tsaren selv hadde i båt rekognosert kysten og var herunder blitt beskutt fra kystbatteriene.

Rothe har som bekjent en beretning om en sådan rekognosering, foretatt av Tordenskiold. Han skal under tafflet efter sedvane ha stått bak kongens stol og hørt Frederik IV uttale ønske om å få vite stemningen i Sverige, såvel blandt militære som civile og geistlige. Tordenskiold skal da i all stillhet ha forlatt slottet, tatt sin chaluppe og satt over til Skåne, hvor han dumpet like op et bryllupp. Strandvaktens kommanderende officer, som var tilstede, brudgommen og presten måtte bli med over til Kjøbenhavn, hvor de alle skal være blitt eksaminert. Vedkommende officer skulde endog være blitt tilbudt tjeneste i Danmark, men nektet dette og dermed mistet sitt hode ved tilbakekomsten til Sverige. Rothe beretter også, at Tordenskiold ved denne anledning skal ha tatt med sig fra bryllupshuset en sølvkanne, et par begre og et stort stueur på fot. Han beretter endog at han personlig har sett disse gjenstande hos en tollkontrollør Hauch i Hummergaten.

Det har ikke lykkes mig å finne noen bekreftelse på denne Rothes beretning. Historien er ingenlunde usannsynlig, når man tar i betraktning Tordenskiolds optreden under lignende omstendigheter ved en senere anledning; men sålenge den ikke har funnet noen bekreftelse får stå ved sitt verd. De anførte gjenstande finnes i alle fall ikke blandt det innregistrerte gods i Tordenskiolds dødsbo, og det synes i alle fall meget tvilsomt at Tordenskiold skulde ha begått en sådan litet tiltalende strek, å plyndre et bryllupshus for disse gjenstande. En sådan fremgangsmåte står under enhver omstendighet i sterk strid med hans strenge mannstukt på den svenske kyst ved senere anledninger, hvor han på det skarpeste forbød ethvert overgrep mot befolkningen.

Denne eventyrlige ferd er, efter hvad jeg kan skjønne, en av de fire ganger Tordenskiold kan ha vært iland i Skåne. Som tidligere anført vil tradisjonen tillegge ham paternitetsansvar i denne del av Sverige. Men det passer vel litet sammen med denne raske visitt og forøvrig må vel bryllupshuset sies å ha ydet mere enn fullgod valutta, når det har avgitt både brudgom og andre pretiosa. Ved en senere anledning — i 1719 — var Tordenskiold på en sådan visitt i Sverige. Herom foreligger pålitelige beretninger fra svenske kilder og der vil senere bli redegjort herfor. Muligens forveksler Rothe disse begivenheter.

Forøvrig er en sådan plass bak en konges stol, som Tordenskiold skal ha inntatt, ikke alltid blottet for underholdning, især når tsar Peter var tilstede. Frederik IV skal ved en middag ha sagt til sin kongelige venn tsar Peter: „Ah, jeg hører, kjære Broder, at ogsaa I har en maitresse", hvortil tsaren skal ha svart: „Kjære broder! de Fruentimmer, jeg holder, koster mig ikke mange Skillinger, men hun, som I holder, koste Eder Tusende af Rigsdaler i Sølv, som I kunde bruge paa en langt nyttigere Maade"[1]). —

Men dette med uhyre ofre forberedte støt mot „Sveriges hjerte" blev det altså ikke noe av. Tsaren sa pludselig plent nei — det var forsent til å foreta landstigningen iår, men til næste år kunde man tenke på det igjen.

Der har vært skrevet meget om grunnen til denne tsarens pludselige vegring. Frederik IV's sykelige mistenksomhet, som kom tilsyne på alle mulige for tsaren sårende måter, har fått endel av skylden. Tsarens og hans generalers mistillit til de danske generalers føreregenskaper har vært angitt som en av grunnene og spesielt tyskhetens overveiende innflydelse i den danske hær har man ment å være en medvirkende årsak. Tyve tusen mann i Skåne under en mann som Carl XII har sikkert også øvet sin virkning. Begge de to allierte herskere hadde tidligere fått klørne klippet av de folk og den fører.

Men det som vel i grunnen har bragt det hele til å strande, det var sannsynligvis de helt motstridende interesser som gjorde sig gjeldende hos de tre interesserte parter. Danmark hadde hovedinteressen av det hele foretagende mot Skåne. Russland hadde derimot ingensomhelst interesse av at Skåne atter igjen blev dansk. Tvertimot — det hadde som Østersjøstat en direkte interesse av at Sundet ikke helt og holdent var behersket av en enkelt stat. Sundtollspørsmålet var et centralt spørsmål i Nordeuropa og det lå i alle sjøfarendes og Østersjøstaters interesse å få denne bort eller i alle fall begrenset.

Det hele Russlands politikk var innstillet på, det var å få beholde de vidtstrakte landsdeler som det hadde tatt fra Sverige. Til opnåelse av dette lå ødeleggelsen av den svenske flåte som en naturlig opgave. Var først tsar Peter den svenske flåte fullstendig overlegen i Østersjøen, var dermed en gjenerobring av de tapte provinser så godt som umuliggjort. Frederik IV's vegring mot å føre et støt mot den svenske flåte måtte da overbevise tsar Peter om, at det kun var egen interesse der ledet Frederik IV's optreden.

[1]) Anna Sofie Reventlow, se foran under Løvendal.

Men det var også en annen måte hvorpå Carl XII muligens kunde bringes bort fra tanken om gjenerobring av de tapte provinser på den annen side av Østersjøen. Det var ved en kompensasjon i hele Norge eller deler derav. Peter tsar hadde derfor så langt fra interesse av å hindre Carl XII i hans planer mot Norge, at han — som det senere viste sig — tvertimot hadde all interesse av å understøtte en sådan politikk. Han avviser da også helt Frederik IV's forsøk på å få anvende russiske tropper i Norge. Men kunde man — mens Carl XII var optatt i Norge — få ført et raskt støt inn i Skåne og få ødelagt Carlscrona og dermed den svenske flåte, da vilde tsar Peters interesser i fulleste mål være tilgodesett. Forsøker man derfor å holde fast ved tsar Peters maritime interesser, vil Russland holdning i denne tid kanskje bli klarere.

Den tanke ligger nemlig ikke fjern, at den danske politikk med fullt overlegg vilde undgå å svekke den svenske flåte. Det er uten videre klart, at en fullstendig ødeleggelse av den svenske flåte vilde i avgjort grad forrykke maktforholdet i Østersjøen. Og skulde dette skje, endog ved å hasardere den danske flåte, da vilde tsar Peter i enn høiere grad lukrere herpå. Lot man derimot den svenske flåte beholde sin effektivitet og kun utelukket den fra handlefrihet under dette felttog, da vilde Danmark og Sverige senere stå sterke samlet overfor Peter tsar. Denne fremragende manns målbevisste arbeide på det sjømilitære område i Østersjøen var all opmerksomhet verd, og en hjelp fra Danmarks side vilde ikke være klok skandinavisk politikk.

Det er derfor meget som taler for, at det er kryssningen av disse tsar Peters fordekte planer som har vært en av hovedårsakene til hans pludselige vegring. Og er dette så, da har man atter igjen et bevis for, at den maritime strategi i Nordens politikk spiller en stor og dyptgripende rolle. Er der uklarhet på dette område, da faller det hele gjerne i fisk.

Og hvad nu England angår, så er det jo også klart, at dettes interesser ingenlunde gikk i retning av å styrke Russlands maritime stilling i Østersjøen. Nettop England hadde med stor mistro sett på Russlands voksende innflydelse på sjøen. Det vilde da være litet logisk, om England skulde være Russland behjelpelig med å tilintetgjøre den svenske flåte. England og Russland var derfor av denne grunn naturlige motstandere, hvad jo hele krigen og spesielt den videre utvikling viste.

Og likeoverfor det direkte mål — erobringen av Skåne — stod jo også Englands interesser stikk i strid med Danmarks.

Gjentagende ganger hadde England vist, at det helst så Sundets bredder delt mellem to makter. Også her spillet tollspørsmålet inn for England som sjøfarende nasjon. Med sin dominerende makt på sjøen er det derfor all rimelighet for, at England når det kom til stykket — som i 1700 overfor Sverige — vilde vite å begrense støtet til hvad det mente som naturlige dimensjoner.

Men når interessene hos tre samvirkende nasjoner på denne måte ikke alene ikke faller sammen, men endog stikk mot hinannen, da må resultatet efter mekanikkens love bli enten null eller negativt. Og da er det naturlig at det ikke blir noen bevegelse, enn si noe støt mot et av den ene part ensidig opstillet mål. —

Men om ikke angrepet blev noe av, så fortsatte man dog forhandlingene om nye angrep — på samme bristende grunnlag. Den ene part fryktet hvert øieblikk, at den annen skulde slutte særfred med den fryktede fiende, og for å hindre dette gjaldt det om å holde forhandlingene gående.

Allerede i oktober 1716 — altså førenn tsaren forlot Kjøbenhavn — hadde man forhandlet om angrepsplaner for kommende vår[1]), der i hovedtrekkene holdt sig til den oprindelige plan av 1716. Men han satte som betingelse, at de forbundne flåter skulde operere mot den svenske flåte i Carlscrona, likesom endel av den danske flåte blev sendt til den østlige del av Østersjøen for å delta i aksjonen mot den svenske Stockholmseskadre. Den danske konge skulde stille 20 linjeskibe og tsar Peter 16—17 foruten lettere fartøier.

Planen strandet på Frederik IV's uvillighet til å gå med på den maritime del av tsarens forslag. Han fremsatte et „kontraprojekt", der gikk ut på at tsaren skulde føre hovedstøtet fra øst, mens Frederik IV gikk løs på Skåne med en mindre styrke. Han vilde utruste 18 linjeskibe, men ingen av disse måtte detacheres til den østlige del av Østersjøen. Og mens tsar Peter i sitt forslag ikke fremsatte noe bestemt krav for sin egen del, opstiller Frederik IV atter de mest vidtgående krav om landutvidelse for å gå med på et angrep.

Det hele projekt, der neppe fra noen av kantene — i alle fall ikke fra Peter tsars — var alvorlig ment, falt fullstendig i fisk. Men allerede i januar 1717 var det oppe igjen, for atter igjen å strande på det maritime spørsmål. Peter tsar vilde nu stille et nær sagt ubegrenset antall bataljoner; men kong Frederik skulde til gjengjeld overlate ham for hver bataljon 100 matroser, og tillike krevet han en viceadmiral, en

[1]) Se fremdeles E. Holm.

schoutbynacht og 2 à 3 capitainer. Den danske konge skulde også denne gang sende skibe til den østlige del av Østersjøen.

Frederik IV svarte herpå, at han selv i den grad hadde lidt av brist på matroser, at han ikke hadde noen å undvære. Tsaren vilde lett i Holland kunne få de sjøfolk han tiltrengte og ikke mindre umulig var det for ham å sende noen av sine skibe så langt bort som til den østlige del av Østersjøen. Dermed gikk også denne gang planen istykker.

Imidlertid utdypedes mer og mer motsetningen mellem England og Russland. Det blev mer og mer klart, at den danske politikk måtte velge mellem disse to makter. Og bruddet blev fullstendig, da de svenske intriger i det engelske tronfølgespørsmål blev avsløret, hvorunder Russland også blev kompromittert.

Nu kastet Frederik IV sig i Englands arme, da ved denne avsløring Georg I også i egenskap av Englands konge kom i et sterkt motsetningsforhold til Sverige. En forbundstraktat blev derpå sluttet med England, og det er betegnende for Frederik IV's ensidige opfatning av forholdet, at han som vederlag for sin deltagelse i forbundet forlangte, at Sverige skulde tvinges til å opgi sin tollfrihet i Sundet, å avstå Stralsund og Rügen, at den fyrstelige del av Slesvig atter skulde forenes med Danmark; videre krevet han i det minste Bohuslen med Marstrand samt den gottorpske del av Holsten. Og endelig krevet han 400,000 rdl. i årlige subsidier og en hjelpeflåte på 20 linjeskibe, av hvilke en del skulde overvintre i de danske havner.

Det viste sig imidlertid at disse Frederik IV's forhåpninger var en illusjon. England hadde ingensomhelst interesse av at den danske konge skulde kunne vinne alle disse fordeler, og hvad subsidiene angår hadde det vel vært rimeligere at de hadde gått den annen vei. England var ikke mindre svikefull i sine diplomatiske disposisjoner enn de andre lande, og mens det forhandlet med Danmark om et forbund med dette land, forsøkte det sig frem med forslag om særfred overfor Carl XII. Dette gikk ut på at Sverige skulde avstå til Georg I Bremen og Verden, likesom det skulde gi vederlag for de av svenske kapere opbragte engelske skibe. Forsåvidt Carl XII vilde gå inn på dette, vilde Georg I hjelpe ham til å vinne sine tapte provinser tilbake.

Danmark-Norges stilling var nu i virkeligheten meget alvorlig. Russland hadde man støtt fra sig og England var heller ikke å stole på. „Datidens politiske grunnsetninger", uttaler den preussiske konge til den danske utsending, „var ikke annet enn bedrageri tilhope; det gjaldt om hvem som kunde berge sig med den største fordel". Denne

kyniske dom gjaldt fullt så meget Danmark som de andre av Carl XII's fiender.

Rakte Carl XII hånden til Georg I, vilde Frederik IV i heldigste tilfelle komme under et så sterkt trykk fra England-Hannover, at han måtte slutte fred uten å vinne noen fordeler. Men Georg I's tilbud gikk jo ut på en hjelp for Sverige til å vinne de tapte provinser tilbake. Under de foreliggende omstendigheter, da Carl XII forberedte et nytt angrep på Norge, vilde en kompensasjon i dette land være en naturlig løsning av problemet, og England hadde ingen direkte interesse av å motsette sig dette. Den engelske flåtes inngripen vilde uhjelpelig isolere Norge fra Danmark, og dets skjebne vilde dermed være beseglet.

Sluttet Carl XII derimot fred og forbund med Russland, vilde Norge bli truet av Sveriges hele styrke, ja endog understøttet av Russland. En kompensasjon i Norge for de tapte provinser på den annen side av Østersjøen vilde også for tsar Peter være velsett, da han derved selv fikk bevart sine egne erobringer.

Men Carl XII var — til held for Norge — ingen diplomat; han avviste blankt alle tilbud og den diplomatiske krig fortsatte. Atter igjen forsøkte Frederik IV en tilnærmelse til tsaren. Og denne gang gikk planen — der var utarbeidet av overkrigssekretær (tidligere viceadmiral) Gabel og general Sponneck — ut på med 40,000 mann å angripe Sverige fra Norge av, samtidig med at tsaren angrep fra øst. Det merkelige ved planen er imidlertid, at Frederik IV fremdeles stod i den tro, at Russland og England fremdeles skulde kunne trekkes samtidig inn i forbundet. Dette lot sig ikke gjøre, og istedetfor å inngå forbund med Frederik IV om angrep på Sverige, gikk tsar Peter på eftersommeren 1718 inn i Ålandsforhandlingene om en stikk motsatt optreden. Disse forhandlinger vil imidlertid senere bli behandlet.

Under forhandlingene i oktober 1716 blev Tordenskiold gående
Brev nr. 199 a i Kjøbenhavn og skriver den 2nen oktober atter til kongen om å få
Brev nr. 199 b overlatt de to fartøier. Den 2nen november skriver han til admiralitetet og anmoder om at han på Holmen — trods vedkommendes vegring — må få sig utlevert endel kanoner til armering av et av sine fartøier som skal gå med korn til Norge. På Holmen råtner kanonrappertene bare og det er da bedre å plasere dem på et fartøi, da mange av undersåttenes skibe som seiler i følge med armert skib kan befries for små fiendtlige armerte fartøier.

Det er overveiende sannsynlighet for, at det er i denne tid at vedføiede portrett er blitt malt (pl. 25).

Dette portrett har tilhørt familjen Schach fra Risør. Den første eier skal ha deltatt i krigen som underordnet under Tordenskiold. På hvilken måte han er kommet i besiddelse av billedet vites ikke. Den siste eier i familjen var frk. Schach, der ved flytting til Kristiania hadde skåret billedet ut av rammen. I Kristiania blev det liggende i en kasse på et loft og her opdaget av konservator Finne-Grønn. Det var meget forkommet, men er nu godt restaurert. Det er forært Kristiania Bymuseum av skibsredes Klaveness[1]).

Billedet er malt av den på de tider bekjente portrettmaler Conningh og således en original. Man ser i bakgrunnen til høire Dynekilen og Tordenskiold bærer på brystet den gullmedalje som han mottok av kongen like efter kampen. At billedet refererer sig til Dynekilen og ikke til Marstrand er aldeles utvilsomt. Efter Marstrand er derimot malt det billede som henger i Videnskapenes Selskap i Trondhjem, hvis historie tidligere er gjengitt og hvorom på sin plass nærmere vil bli talt.

I midten av november fikk Tordenskiold endelig sitt lenge nærede ønske om kommandoen i Nordsjøen opfylt. Da landgangen i Skåne var opgitt, fryktet man for at Carl XII atter vilde falle inn i Norge kommende vinter. Denne opfatning blev støttet av den omstendighet, at endel regimenter blev stående i Bohuslen og endel andre militære forholdsregler blev tatt ved grensen.

Allerede tidligere — i begynnelsen av 1715 — hadde Tordenskiold anmodet om å få kommandoen over 5 fregatter i Nordsjøen, så skulde han holde sjøen ren for svenske kapere og ta kampen op med Göteborgeskadren. Admiralitetet hadde dengang hånlig avvist hans anmodning med den motivering, at dette var ting han ikke hadde noen forstand på. Nu var man kommet til en annen opfatning, og han fikk kommandoen, ikke alene over 5 fregatter, men han blev kommanderende sjøofficer i Norge med kommandoen over såvel den sjøgående flåte som skjærgårdsflåten i disse farvann.

Løwenørn skriver til etatsråd Blixencrone i Kristiania og forteller ham at der vil avgå en troppetransport til Norge og at denne vil bli overført av Tordenskiold som „a ete nomme commandant en chef les

[1]) Velvillig meddelt mig av konservator Finne-Grønn ved Kristiania Bymuseum. Se forøvrig angående navnet Schach senere, hvorav fremgår at dette (navnet) står i forbindelse med et annet originalportrett av Tordenskiold på Fredriksborg slott.

forces Maritimes de Norwege" og tilføier: „Je suis seur qu'il ne dormira pas, et je croi qu'à son ordinaire il fera parler de lui".

Det er verd å legge merke til, at dette tidligere hadde vært flaggofficers kommando. Sehested, Wilster, Troyel og Gabel hadde alle vært viceadmiraler eller schoutbynachter. Kun rent midlertidig hadde enkelte kommandører ført kommandoen. Hertil kom, at man nu måtte være klar over, at krigens hovedbegivenheter kunde komme til å få sin avgjørelse på dette krigsteater. Rykket Carl XII atter inn i Norge, hvad man altså ventet han vilde gjøre, blev atter Skagerak og Kattegatt det sjøterritorium hvor man trengte en officer med initiativ og dyktighet.

At der her forelå flaggofficers kommando er der ingen tvil om. Kriteriet herpå var forøvrig at vedkommende hadde fått sig tilstillet flaggkiste. Hans eskadreskriver Friis[1]) sier således at Tordenskiold som kommanderende i Nordsjøen var „medgivet flagkiste, og i den autorité agerede som en flagmand". Det må forøvrig også bemerkes at skjærgårdsflåten alene tidligere hadde stått under flaggofficers kommando.

Og i denne stilling setter man altså en officer, der nettop har fylt 26 år og for ikke mange uker siden var utnevnt til kommandør. Det var utvilsomt et dristig valg, men man kan også si, at det var et riktig valg. Det var bare sørgelig, at da påfristningen kom, var man ikke nervesterk nok til å vedstå sitt valg. Utviklingen vilde da muligens blitt anderledes.

Tordenskiolds ordre er av 14de november. Den styrke han gas kommandoen over bestod av 3 linjeskibe, 5 fregatter, 3 snauer, 1 galliot, 1 hukkert, 2 stykkprammer og 33 skjærgårdsfartøier. Med denne styrke skal han søke å gjøre fienden all mulig avbrekk og skade efter den ed og plikt som han i sin tid for kongen akter å forsvare. Og som Hans Majestet for Tordenskiolds nidkjærhet i tjenesten er persuaderet, så overlater han til hans konduite med denne styrke å entreprenere og foreta, gjøre og lade hvad han for tjenligst måtte erakte. Med generalitetet har han i alle saker av importanse å konferere og skulde det i et eller annet tilfelle vise sig, at han noe viktig mente å kunne utrette, uten at det var tid eller anledning til å konferere med generalitetet på forhånd, så har han, efter å ha overveiet saken i krigsråd, uten videre forespørsel på beste måte å iverksette foretagendet. Som eskadreintendant og krigskommissær blir han medsendt Jacob Alsback, likesom

[1]) D. R. A. Friis's innlegg i Skifteprotokollen.

capitainene Christian Sahlgård og Caspar Wessel medfølger til Norge for å tjenestgjøre på galleieskadren. Og forøvrig har admiral Judichæer fått ordre til å bistå ham med alt fornødent til utrustningen. „Dermed sker vor villie befalende dig Gud".

Hans styrke bestod av:

3 linjeskibe:

„Laaland", 50 kanoner, 350 mann, commandeur Tordenskiold.
„Fyen", 50 kanoner, 350 mann, capitain Sievers.
„Sydermandland", 50 kanoner, 350 mann, comm.capitain Ulfeldt.

5 fregatter:

„Hvide Ørn", 30 kanoner, 170 mann, capitain Lemvig.
„Raae", 30 kanoner, 140 mann, capitainlieutenant Neuspitzer.
„Søe-Ridderen", 28 kanoner, 120 mann, capitain Vosbein.
„Lossen", 24 kanoner, 100 mann, capitainlieutenant Günthelberg.
„Pakan", 16 kanoner, 60 mann, capitainlieutenant Hoffmann.

1 galliot:

„Windhunden", 4 kanoner, 18 mann.

1 hukkert:

„Fortuna", 8 kanoner, 36 mann, månedslieutenant Jan Rasch.

2 stykkskibe:

„Hielperen", 36 kanoner, 230 mann, capitainlieutenant L'Etang.
„Arka Noæ", 34 kanoner, 200 mann, premierlieutenant P. Grib.

3 snauer.
4 brigantiner.
11 galleier.
2 jakter.
6 skjærbåter.
10 dobbelte og enkelte chalupper.

Samtlige nevnte officerer undtagen Rasch var eldre enn Tordenskiold, de fleste endog betydelig eldre.

Fra admiralitetet fikk han 16de november en ordre der inneholder omtrent det samme som kongens. Han beordres videre til å medta under konvoy til Norge oberst Huitfeldts regiment, 3 jydske og en fyensk bataljon, samt fra Fladstrand ennu en bataljon. Videre endel fartøier lastet med proviant for den norske hær, likesom han fra Fladstrand skal overføre Norges kommanderende general, baron Wedel. Til utførelse av dette arbeide får han tildelt sig ennu to fregatter, „Bergens Gallei" og „Leoparden".

Sin „Geheimprotokol, holdet paa orlogsskibet Laaland over alle kommende Befalinger, ordres og Resolutioner: saa og indgivne Memo-

rialer, Forespørgsler og Rapporter med widere" begynner Tordenskiold den 14de november. Denne protokoll inneholder kun skrivelser „Till Hans Ko. Mat., Admiralitetet, Rentekammeret, Søe- og Land Etatens Gen. Commissariat, den udi Norge Commanderedne General en chef, og Slots Lowen, saa og fra Deres Excell. Excell. Hr. Geheim Raad Eckstedt og Hr. Cammerherre Gabel paa Hans Kngl. Mats. weigner. Og endel fra Hr. Schoutbynacht ,siden Vice Admiral Rosenpalm, den Norske søe Armateur vedkommende"[1]).

Tordenskiold var således ikke alene avansert til kommandør; men han var også blitt betrodd flaggofficers kommando. Med det norske generalitet skulde han forhandle om en strategisk samvirken mellem hær og flåte under de forventede viktige begivenheter på det norske krigsteater. Man må altså være opmerksom på at han ikke var underlagt general Wedels kommando. Forholdet mellem Wedel og Tordenskiold vil bli nøiagtigst mulig belyst. Da det gjaldt om å ta standpunkt til de strategiske spørsmål, forsøkte Wedel endog å hevde, at han ikke engang hadde ordre til å konferere med Wessel. Men herom senere.

Med accellererende hastighet hadde han skutt frem gjennem gradene. Men med hastigheten vokste motstanden, og han måtte være forberedt på å forsvare sin posisjon. Det eneste våpen som kunde holde overfor de angrep, han måtte være forberedt på, var en fremragende dyktighet. Sviktet han på dette felt, vilde hans motstandere være over ham.

At han ved sin raske karriere hadde skaffet sig motstandere er en selvfølge. At han også hadde skaffet sig misundere er likeså sikkert som det er innlysende. I enhver etat vil der finnes sådanne — fordekte eller åpenlyse. At den dansk-norske marine skulde danne noen undtagelse i så henseende vilde ikke være rimelig. At de vilde benytte enhver anledning til å kaste sig over den foretrukne er forståelig. Det fremgår da også klart av Tordenskiolds hele korrespondanse, at han stadig var på vakt overfor angrep fra disse hold og han forsøker alltid overfor kongen å komme sine angripere i forkjøpet.

Det kan da på en viss måte sies, at Tordenskiold i sin nye kommando hadde tre fronter å regne med. Den første, som var den viktigste, var den fiendtlige front. Den annen, som var den farligste, var de fordekte og åpenlyse motstandere i Kjøbenhavn. Den tredje, som var den ubehageligste, fordi han alltid hadde den i ryggen, var den nor-

[1]) Videnskapenes Selskap, Trondhjem.

ske front med generalitetet, der så langt fra støttet Tordenskiolds strategisk helt riktige offensiv, at det tvertimot gjorde det nødvendig for ham også å dekke sig mot den kant. —

Den 16de november skrev Tordenskiold et meget bemerkelsesverdig brev til kongen. Selv hadde han som nevnt efter Dynekilen fått sig tildelt den store gullmedalje av samme pregning som dem der blev tildelt Gabels linjeskibschefer efter seiren over Wachtmeisters flåte i 1715. Nu henvender han sig til kongen og anmoder om at endel av hans officerer — L'Etang, Grib, Ottesen, Tønder og Sivertsen, der hadde utvist særlig godt forhold under kampen, også må bli tildelt samme medalje. Allernådigste konge, sier han, det er usømmelig å rose sig selv; men enhver som har vært med Gabel og Sehested må tilstå, at kampen i Dynekilen har gått skarpere for sig, da man hadde fienden mot sig fra alle kanter, såvel fra land som på vann. Og allikevel blev der intet tilbake til bruk for fienden, og hadde der vært mere, så skulde det også ha fulgt med det annet. Han forventer derfor i allerdypeste underdanighet Hans Kngl. Majestets nådestegn for „os Dynekilens norske drenge" for at deres landsmenn kan se at Hans Majestet har lagt nåde til nåde. *Brev nr. 200*

Det fremgår også av skrivelsen, at han for kongen har latt forarbeide en liten jakt som han nu sier at han overleverer Judichæer. Han nevner også at han overleverer Judichæer endel chalupperoere til Hans Majestets tjeneste. Chalupperoere var i de tider utplukkede folk. De fulgte chefen ved overflytning fra skib til skib, og deres spesielle uniformer bekostedes av deres chef.

Som det vil sees er dette brev ikke overensstemmende med det der av samme dato er inntatt hos Rothe. Således som det ovenfor er gjengitt foreligger det imidlertid i Tordenskiolds geheimeprotokoll i Videnskapenes Selskap i Trondhjem.

Her ser man da atter igjen et utvetydig bevis for Tordenskiolds utpregede norske sinnelag. For „Dynekilens norske drenge" utber han sig kongens nådetegn således at deres landsmenn kan se, at Hans Kgl. Majestet har visst å påskjønne dem. Det synes av skrivelsen å fremgå, at både L'Etang, Grib, Ottesen, Tønder og Sivertsen er norske. Tønder er født i Kristiania, så den side av saken er klar. Men for G r i b s vedkommende har der vært tvil. Kaptein Baron Schaffalitzky de Muckadell[1]) angir som nevnt — om enn under tvil — Grib som norsk.

[1]) Dansk Tidsskrift for Søvæsen i en artikkel „Dansk og Norsk", 1912.

At han er født i Kjøbenhavn er sikkert. At hans slekt er fra Kristiansundkanten synes sannsynlig. De øvrige har jeg ikke kunnet kontrollere. —

Først den 18de november heiser han sitt kommandotegn på „Laaland". Han begynner sin journal derombord således: „Udi Formiddagsvagten, bekom ieg Hans Majestæts Allernaadigste Ordre at træde ofver paa Orlogsskibet Laaland, for dette at tage under Commandoe, som strax blef indført udi Protokollen Hvor paa strax foer ombord for at faa skibet Eqviperet og udi seiglbar stand".

Kommandør Heyer, som tidligere hadde hatt kommandoen på fartøiet, gikk over på „Delmenhorst" og tok størsteparten av mannskapet med sig.

Brev nr. 201 Samme dag utstedte han en kunngjørelse, hvorav synes å fremgå at besetningen på hans fortøier vesentlig kom til å bestå av norske matroser. Den går ut på at alle norske matroser av de østernorske hvervninger som vil være med til Norge melder sig til officerene på eskadrens fartøier. De kan gjøre regning på under oplegg til vinteren å bli hjemforlovet forsåvidt de hører hjemme på strekningen Kristiansand —Fredrikshald.

Brev nr. 202 Samme dag skrev han til admiralitetet og anmodet om at de 4 officerer der hadde søkt derom måtte tillates å bli med til Norge, da der ved galleieskadren var mangel på officerer.

Den følgende dag gikk med til ekvipering av fartøiet. Den 19de
Brev nr. 203 skrev han flere breve; først et til kongen med anmodning om at hans officerer måtte få utbetalt et års eller et halvt års gage da de ikke kunde gjøre regning på å få sådan utbetalt i Norge.

Brev nr. 204 Videre innsendte han samme dag til kongen en forestilling angående det vanskelige beklædningsspørsmål og pengespørsmål i Norge. Han fremholder det uholdbare i, at matrosene under sykdom ikke alene mister sine kostpenger men også sin gage, hvorigjennem de fratas enhver mulighet for å bli frisk igjen. Han henstiller derfor at klær må bli opsendt fra Danmark til disse fattige og nøkne matroser og at utgiftene hermed senere decourteres i deres gage. Likeledes ber han om for pengespørsmålets vedkommende å få istandbragt en ordning, hvorved man undgår den tungvinte vei til sjøetatens generalkommissariat i Kjøbenhavn for enhver liten utbetaling. Hans utbetalingsordre og attestasjon for utbetaling må være sikkerhet nok.

Kongen avgjorde i resolusjon av 22de november saken derhen. at klær skulde opsendes, og for pengespørsmålets vedkommende henvistes til resolusjon av 12te oktober s. a.

Den i kongens resolusjon omtalte anordning av 12te oktober[1]) gir et ganske interessant billede av pengeforholdene i Norge. I nevnte anordning forbydes det Slotsloven for fremtiden å blande sig i anvisning av penger. Hvor det gjelder penger til sjøarmaturen skal disse ordinært anvises av de deputerte for sjøetatens generalkommissariat i Kjøbenhavn. Hvor imidlertid særlige omstendigheter måtte tilsi, at en øieblikkelig anvisning var uomgjengelig nødvendig, der skal kommanderende general med generalitetet og vedkommende høiestkommanderende sjøofficer — altså nu Tordenskiold, da Reesen som chef for skjærgårdsmateriellet var frabeordret samtidig med Tordenskiolds tilbeordring — avholde krigsråd, hvor saken skal behandles og flertallets avgjørelse følges. Derefter skal pengene rekvireres hos kasserer Weybye, der utbetaler beløpet til ober-krigscommissær Swerdfeger, der igjen foretar utbetaling til den kasserer, der hører inn under den kommanderende sjøofficer.

Det er klart, at en sådan ordning måtte bety en alvorlig hindring, spesielt for den kommanderende tilsjøs, der jo måtte forutsettes å opholde sig langt fra generalitetet i Kristiania. Det skulde da også vise sig, at disse og andre vanskeligheter av lignende art skulde medføre en ganske overordentlig hemning i Tordenskiolds disposisjoner, noe der igjen førte til rivninger, der ved en fornuftigere ordning vilde ha vært undgått.

Samme dag skrev han også til admiralitetet med anmodning om *Brev nr. 205*
at prisepengene for de i Dynekilen erobrede fartøier må bli fordelt på besetningene efter de samme regler som blev befulgt efter Gabels seir ved Kolberg Heide. Det skulde komme til å hengå mange år efter Tordenskiolds død førenn denne sak blev ordnet. Videre ber han igjen *Brev nr. 206*
om en avgjørelse på spørsmålet om de av ham gjenerobrede 7 hollandske smakker.

Den 20de sender han fregattene „Bergens Gallei" og „Leoparden" avsted til Jylland for fra forskjellige steder å konvoyere til Fladstrand de fartøier som lå og lastet korn for hærens magasiner i Norge. Fra Fladstrand skulde de så konvoyeres videre av ham selv eller hvem han dertil måtte beordre.

Som eksempel på hvor vanskelig det var om matroser i disse tider anføres, at Tordenskiold under 21de november fra admiralitetet fikk ordre til å avgi fra linjeskibene endel matroser til et Kristianiafartøi der var hyret til overføring av en ladning rug til Norge. Matrosene

[1]) Finnes i Tordenskiolds arkiv, Videnskapenes Selskap, Trondhjem.

skulde betales av skipperne sålenge de stod derombord og skulde tilbakeleveres linjeskibene såsnart ladningen var utlosset.

Brev nr. 207 Han måtte den 22de skrive til kongen og anmode om at generalkommissariatet må bli gitt fornøden ordre vedrørende de til hans skibe beordrede officerer, da det uten sådan ordre nekter å utbetale de nødvendige kostpenger.

Som tidligere nevnt skulde han i Fladstrand innlaste endel kavalleri. *Brev nr. 208* Han skriver i den anledning til kongen og ber om at justisråd Bille må få fornøden ordre om å være ham assisterlig ved dette arbeide. Bille var, som tidligere nevnt, forhenværende sjøofficer og blev senere Tordenskiolds gode venn. Han eiet et gods i nærheten av Fladstrand.

Disse og senere skrivelser av lignende art gir et sterkt inntrykk av Tordenskiolds gode administrative ledelse. Det er her som ved hans angrep en nøiaktig forberedelse som kommer tilsyne. Han er i det hele tatt meget skrivende av sig.

Efter sin skrivelse av 16de november angående påskjønnelse for Dynekilens norske gutter hadde Tordenskiold fått ordre til nærmere *Brev nr. 209* å begrunne sitt forslag. I skrivelse av 25de november gjør han da dette og fremholder da, at

L' E t a n g som chef på „Arka Noæ" hadde utført sin plikt på en fortjenstfull måtte og da han nettop hadde avansert foreslog Tordenskiold at han tildeltes en gullmedalje.

G r i b hadde i alle måter gjort vel og sammen med Tordenskiold uttatt ammunisjonsskibene fra grunnen. Avansement.

O t t e s e n hadde hatt kommandoen på „Hielperen", hvor han selv opholdt sig under aksjonen og han hadde opført sig godt og hadde vært med ved uttakning av fartøier fra grunnen. Avansement.

T ø n d e r hadde med sin gallei, sammen med sin bror på en annen gallei, erobret batteriet på 6 stk. 12-pdr. kanoner. Avansement.

Kadett S i v e r t s e n sprang i luften med et skib, men fikk ingen skade. Avansement.

Grib og Ottesen avanserte efter Tordenskiolds forslag, Grib til capitainlieutenant og Ottesen til premierlieutenant. Sistnevnte blev i august 1720 av admiralitetet innstillet til capitainlieutenant, også denne gang efter Tordenskiolds anbefaling, idet han anfører at Ottesen under hans kommando har gjort alt hvad en bra officer kan tilkomme[1]). Dermot sees ikke månedscapitainlieutenant Tønder å være optatt som

[1]) Admiralitetets kopibok 1720, pag. 681.

Extract av

Liste over norske krigsfartøier

mars 1717

No.	Fartøiets navn	Hvor bygget	Bestykning	Aarer	Officerer og underoff.	Besætning	Anm.
1	Galleien Friderich IV	Chr.sand S.	1 stq. — 12 pdr. 2 » — 4 » 3 » — 2 » 7 » — 2 »	34	18	Matroser 30 Soldater 136 Sum 166	
2	Galleien Louise	Chr.sand S.	1 stq. — 12 pdr. 3 » — 3 » 4 » — 2 »	34	11	Matroser 30 Soldater 136 Sum 166	
3	Galleien Charlothe Amalia	Chr.sand S.	1 stq. — 8 pdr. 2 » — 4 » 4 » — 2 »	32	11	Matroser 28 Soldater 128 Sum 156	
4	Galleien Prins Christian	Chr.sand S.	1 stq. — 12 pdr. 2 » — 4 » 2 » — 2 » 2 » — 1 »	34	11	Matroser 30 Soldater 136 Sum 166	
5	Galleien Prins Carl	Chr.sand S.	1 stq. — 18 pdr. 2 » — 3 » 4 » — 2 »	36	11	Matroser 30 Soldater 144 Sum 174	

forts.

Liste over den norske skjergårdsflåte 1717 (se s. 724).

No.	Fartøiets navn	Hvor bygget	Bestykning	Aarer	Officerer og underoff.	Besætning	Anm.
6	Galleien Sophie	Kjøbenhavn	1 stq. — 12 pdr. 2 » — 3 » 4 » — 2 »	32	11	Matroser 30 Soldater 128 Sum 158	
7	Friderich IV, Gallei	Arendal	1 stq. — 24 pdr. 2 » — 8 » 4 » — 4 »	40	13	Matroser 30 Soldater 160 Sum 190	
8	Galleien Louise	Arendal	1 stq. — 24 pdr. 2 » — 8 » 4 » — 4 »	40	11	Matroser 30 Soldater 160 Sum 190	
9	Halvgalleien Lucretzia	Gøteborg	2 stq. — 12 pdr. 3 » — 3 » 7 » — 4 »	26	9	Matroser 20 Soldater 78 Sum 98	Erobret i Dynekilen
10	Halvgalleien Acilles	Gøteborg	1 stq. — 6 pdr. 4 » — 2 »	26	6	Matroser 12 Soldater 52 Sum 64	Erobret i Dynekilen
11	Halvgalleien Pollux	Gøteborg	5 stq. — 2 pdr.	22	5	Matroser 10 Soldater 44 Sum 54	Erobret i Dynekilen
12	Stykprammen Stenbokken	Sverige	10 stq. — 18 pdr. 4 » — 12 »				Erobret i Dynekilen

De øvrige fartøier medtas ikke, da de er uten interesse. De dobbelte chalupper førte 16 årer og hadde en besetning paa 1 kvartermester, 1 konstabel, 4 matroser og 16 soldater.

Liste over den norske skjergårdsflåte 1717 (se s. 724).

fast officer, hvilket heller ikke kan sees for kadett Sivertsens vedkommende[1]).

Tordenskiold nevner ikke Lemvig, som førte „Hvide Ørn". Denne sees imidlertid å være avansert til capitain allerede i august. Rothe sier, at Tordenskiold ved sin avgang til Norge hadde med sig de forskjellige „nådestegn". Av journalen fremgår — som senere skal påvises — at det forholder sig så.

Den 27de fikk han fra kongen en skrivelse, hvor han angående kavalleritransporten fra Fladstrand beordres å tre i kommisjon sammen med viceadmiral Judichæer og justisråd Bille. Sistnevnte, der som ovenfor nevnt av Tordenskiold var anbefalt benyttet som medhjelper ved embarkeringen ved Fladstrand, hadde under 25de november tilskrevet kongen, hvori han fremholder, at embarkeringen skulde foregå på et sted som av mange mennesker vilde finnes impracticabelt, særlig så langt på året; men han mente dog at det kunde la sig gjøre, hvis man bare fikk noenlunde rimelig vær.

De tre herrers forslag er datert 28de november og gikk ut på at der ved Fladstrand skulde bygges en bro, 60 alen lang og 9 fot bred, hvorved man mente å komme så langt ut, at de flatbunnede transportskibe kunde legge inntil. Judichæer tok dog forbehold, da han ikke var tilstrekkelig kjent på stedet. Bille skulde lede arbeidet og alt skulde være klart til Tordenskiold, efter å ha overført transporten fra Kjøbenhavn, fra Norge kunde komme ned igjen. Kongen approberte under 29de november forslaget.

Den 27de var der blitt gitt ordre til fartøiene om å holde sig seilklare. Den 28de holdt han generalmønstring ombord på „Laaland". Om formiddagen den 29de kalte han koffardiskipperne ombord og ga dem deres signalbreve, og ved 7 glas i eftermiddagsvakten lettet flåten og satte kurs for Sundet. På førstevakten gikk flåten tilankers ut for Cronborg, hvor den, øiensynlig for å vente på to transportskibe, blev liggende over næste dag. Herfra skrev han den 30te til Judichæer og *Brev nr. 210*
tilbyr sin hukkert „Makrellen" til bruk under transporten fra Fladstrand. Han hadde altså fått overlatt i alle fall et av de fartøier fra Dynekilen som han hadde ansøkt om. Hukkerten blev refusert til kavalleritransport, men godtatt til provianttransport.

Den 1ste desember på dagvakten lettet han igjen og seilte gjennem en hollandsk flåte som lå der tilankers. Han „validerer" Cronborg med 3 skudd som blev betakket med samme antall. Ut på for-

[1]) Garde.

middagen braser han bakk for å innvente flaten, som nu består av 2 linjeskibe — „Fyen" og „Laaland" — samt 13 koffardiskibe. Ombord på disse fartøier var 6 bataljoner infanteri[1]). 7 glas ute braser han igjen av og flåten fortsetter samlet nordover. Vinden er nu sydlig, laber bris. Ut på dagen den 2nen desember er vinden kommet på N.N.W. med stiv revet mersseils kuling. Han holder da av vestover og kommer under Anholt, hvor han ankrer „formedelst det ustadige haarde wejrlig". Fra sin ankerplass syd for Anholt letter han den 3dje ut på dagen og holder nordover på østsiden av Anholt. Vinden er fremdeles variabel nordlig, og han må krysse sig nordover. Vinden løier nu av således, at han på dagvakten den 4de lå og drev i stille inntil ut på formiddagen, da han får en bramseils kuling av S.O. Ut på dagen frisker vinden til stiv underseils kuling av S.S.O. Kurs N.N.W. og senere N.W.t.N. På førstevakten springer vinden til S.W. og S.W.t.W., stiv revet mersseils kuling med regn og sneslud. Ut på hundevakten haler vinden sig ennu mere vestlig, frisker til stiv underseils kuling. På dagvakten den 5te ligges kurs S.t.W. og konvoyen er fremdeles samlet. Ved eftermiddagsvaktens utgang er hans påværende plass 5 mil W.t.S. av Marstrand. Kurs S.S.W. Ut i plattfoten blev „formedelst Kuling af ren Har storm Seignal giort at anchre, hvilket skede paa 14 fv. vand Paa førstevagten storm af W.t.N. I ditto wagt blef Ordineret at skiude et Canon Skud til teign om nogen af Coffardi Skibene war Hos, de da skulde anchre". Påværende plass var da ca. 8 mil (32 kvm.) S.W. av Marstrand.

På dagvakten den 6te setter han nok et anker for å ri stormen av. Ved middagstid klarner det op så han får se Læsø kirke 3 mil av. Vinden svinget mellem W. og N.W. og spaknet av i løpet av dagen og natten. På formiddagen den 7de sprang den over til N.O. og senere til O.N.O., mersseils kuling. Tordenskiold lettet straks og seilte kurs W.N.W. til Fladstrand, hvor han kom til ankers kl. 12 middag.

Ovenfor er gjengitt såvidt nøiaktig Tordenskiolds seilas, fordi det senere skal benyttes til en oversikt over, hvorvidt noe kan legges ham tillast for enkelte fartøiers forlis.

Om eftermiddagen kom til Fladstrand linjeskibet „Sydermanland", der som ovenfor anført skulde høre til Tordenskiolds eskadre. Han måtte imidlertid sende det til Kjøbenhavn for å reparere. Det hadde under stormen lidt adskillig skade og var forøvrig på forhånd i

[1]) Rothe s. 104 o. flg.

en dårlig forfatning[1]). Såsnart han var ferdig skulde han komme op til Norge. I det hele tatt var det efter den flerårige krig dårlig bevendt med materiellet. Viceadmiral Gabel uttaler under en overleggning om et nytt angrep på Sverige, at han ikke kunde tenke på de danske linjeskibes tilstand, uten at hårene reiste sig på hans hode[2]). Det var de elendige pengeforhold og det stadige bruk, som hadde ført til dette sørgelige resultat. Men forholdet var, at tilstanden i den svenske marine var om mulig enda verre, hvad materiellet angår. Med chefen for „Sydermanland", commandeurcapitain Ulfeldt, sendte han en ordre til capitain Sievers, chefen på „Fyen", som han ikke tvilte om hadde duvet op for Sundet under stormen sammen med transportskibene. Han beordres til snarest mulig å seile op til det avtalte møtested, Larkollen. Selv vil han fra Fladstrand ta med sig de 18 transportskibe som ligger der. *Brev nr. 211*

Fra Fladstrand skrev han også samme dag til kongen, Gyldenløve[3]) og admiralitetet. Likeoverfor de to førstnevnte fremholder han, at der nok finnes de mennesker som gjerne hadde sett at en ulykke hadde rammet ham, således at hele flåten var blitt satt ned på svenskekysten. Han fremsender imidlertid et utdrag av sin journal, hvorav fremgår at sålenge vinden var S.O.-lig hadde han holdt lengere vest enn han ellers hadde behøvet, nettop med det for øie å ha god plass om han skulde få en storm av vest. Og han går ut fra som givet, at „Fyen" med transportskibene under disse omstendigheter har duvet op for Sundet. Selv har han søkt Fladstrand for efter ordre å medta general Wedel, der imidlertid ennu ikke var kommet. *Brev nr. 212* *Brev nr. 213* *Brev nr. 214* *Brev nr. 215*

Som det fremgår herav, har Tordenskiold ingensomhelst tanke på, at noen av fartøiene skal være forulykket. Han går ut fra som givet, at konvoyen har duvet op for Sundet, og at „Fyen" har gjort det samme. Når han selv har ankret og senere seilt til Fladstrand, er grunnen den, at han her skal møte grev Wedel og overføre ham til Norge.

Han blev liggende ved Fladstrand for motvind inntil den 13de, da vinden blev sydvestlig. Da han nu ikke kan forsvare å bli liggende lenger og vente på Wedel, skriver han til denne og meddeler at han er avseilt, men at han har efterlatt en åpen ordre til samtlige de *Brev nr. 216*

[1]) Med denne ordre begynner Tordenskiolds ordrebok der føres til han forlater „Laaland" 9de november 1717. Finnes i Videnskapenes Selskap, Trondhjem.

[2]) E. Holm: Danmark-Norges Politik 1716—1720. Dansk Hist. Tidsskrift R. V, B. 3, pag. 594.

[3]) Denne skrivelse er, som det vil sees, ikke konform med den som er gjengitt hos Rothe. Den her anførte er innført i Tordenskiolds geheimeprotokoll og kopibok.

orlogsfartøier som måtte komme til Fladstrand om å stille sig til generalens disposisjon for overføringen til Norge. Likeledes utsteder han en åpen ordre til samtlige orlogsfartøier som måtte komme til stedet om å bistå Bille ved forferdigelsen av den ovennevnte bro. I samme øiemed avgir han lieutenant Printz til Billes assistanse.

Brev nr. 217

Brev nr. 218

Ut på formiddagen lettet han sammen med en konvoy på 18 skibe og la N.O.-over i revet mersseils kuling og sne. På formiddagen den 14de fikk han Norge i sikte; op under kysten skjøt han forgjeves efter lods og blev derfor liggende og krysse natten over og kom inn til Stavern på formiddagsvakten den næste dag. „Wed wagtens udgang, Reiste ieg fra Skibet til Christiania for Efter hans May.ts allernaadigste befaling, at uddele Ordres og Endeel af hans May.ts medgifne naade teign, wedkommende at tilstille, Saa og at foranstalte hvis til Hans May.ts Teniste kunde være fornøden".

Brev nr. 219

Brev nr. 220

Fra Larvik skrev han til generalløitnant Lützow og meddelte at 3 kompanier av det fyenske regiment under oberstløitnant Grambo, som han hadde med på sitt fartøi, var blitt landsatt og ventet på nærmere ordre. Forøvrig ber han om å få sig tildelt nødvendig soldateske og da således at der tas noen av hvert kompani for at ikke et enkelt kompani skal bli utsatt for å lide for meget under den hårde tjeneste ombord i vintertiden. Et transportskib med 2 kompanier skulde efter spargement være kommet inn til Kragerøen og der ha landsatt troppene; men forøvrig hadde han intet hørt om transporten.

Imidlertid var linjeskibet „Fyen" allerede 7de desember kommet inn til Larkollen, uten at det dog hadde noen av transportskibene med sig. Dette fartøi hadde altså med den rådende vind kunnet komme sig op til Norge på to døgn. Capitain Sievers var altså også blitt skilt fra konvoyen og hadde i det hårde vær benyttet sitt sjømannskap til på beste måte å berge skib og mannskap. Der var altså intet iveien for å komme frem selv denne vei. Men en orlogsmann var muligens bedre bidevindsseiler enn koffardifartøiene. Tordenskiolds ordre til konvoyen for tilfelle av separasjon finnes ikke, men Rothe anfører at denne gikk ut på, at man under sådanne eventualiteter skulde søke til Larkollen som samlingssted. Dette fremgår jo forøvrig også av Tordenskiolds skrivelse til capitain Sievers. Forsåvidt hadde capitain Sievers optrådt helt korrekt. Han har naturligvis også i mørket og stormen mistet følingen med de andre fartøier, ellers hadde det sikkert vært hans plikt å følge koffardifartøiene når disse duvet op for Sundet.

Den 16de skriver capitain Sievers til admiralitetet og gir en drastisk skildring av ulykken, således som han hadde hørt den av capi-

tainlieutenant Kiøge, der av commandeur Reesen var blitt utsendt for å undersøke saken. Efter dette skulde 14 fartøier av transporten være gått på land på svenskekysten. Kun to var kommet inn til Norge og resten visste man intet om. I det øieblikk han skal renskrive brevet får han imidlertid melding om, at Tordenskiold var innkommet til Stavern, og da det hele ansvar ligger på ham (Tordenskiold), må denne selv gi nærmere oplysning om saken.

Det er bemerkelsesverdig, at skjønt han vet at eskadrechefen er ankommet til Stavern, så sender han ikke brevet gjennem ham, men direkte til admiralitetet. Det er atter igjen en bekreftelse på hvad tidligere gjentagende er pekt på, at man i de tider ikke tok det så nøie med ekspedisjonsmåten med hensyn til rapporter.

Capitain Sievers's rapport går altså ut på, at 14 av transportskibene skulde være forlist, skjønt han jo selv måtte vite, at der ialfall ikke var mere enn 13 da konvoyen forlot Sundet. Men i Kjøbenhavn visste man forlengst, at ulykken på langt nær ikke hadde det omfang som av Sievers antydet. Størsteparten av skibene hadde nemlig duvet op for Sundet, mens 4 hadde seilt sig ned på svenskekysten, hvor 604 mann[1]), hvorav 58 sjøfolk, kom i svensk fangenskap.

Den 17de er Tordenskiold ankommet til Kristiania og skriver herfra samme dag til kongen og rapporterer sin lykkelige ankomst med transporten fra Fladstrand. Tre fartøier av Kjøbenhavnertransporten er ankommet efter at de hadde vært til ankers på svenskekysten stormnatten. De hadde søkt nødhavn der og ankret i god behold. Han hadde fått rapport om to fartøier, hvis ankere hadde dregget og som derfor hadde gått på land. *Brev nr. 221*

Angående „Fyen" anfører Tordenskiold, at han hadde ventet at capitain Sievers hadde duvet op med koffardiskibene for Sundet. Men han anfører, at i sådanne tilfeller får enhver gjøre sitt beste for å berge skib og folk, hvilket også Sievers hadde gjort. Samme dag skrev han også til capitain Sievers selv, hvori han fremholder det samme som til kongen, men det kan ikke sees at der ligger noen kritikk deri. *Brev nr. 222*

Efter Rothe skal Sievers ha beklaget sig til admiralitetet over Tordenskiolds kritikk, men slått sig tilro, da han fikk beskjed om skrivelsens virkelige innhold. Sikkert er i alle fall, at Tordenskiold hadde adskillig mere grunn til å føle sig touchert over Sievers' skrivelse enn denne over hans.

Fra Kristiania utstedte han også samme dag en ordre til capitain- *Brev nr. 223*

[1]) Lagermark, s. 86 n. 4.

lieutenant L'Etang om å foranledige liste opsatt over de mannskaper som var med i Dynekilen på prammene og galleiene. Dette gjaldt sikkert den av Tordenskiold forlangte fordeling som der altså på lenge ennu ikke blev noe av. —

Det kan ha sin interesse å se litt nærmere på tildragelsen med transporten for å forsøke å få en sjømannsmessig bedømmelse av forholdet.

Det er da å legge merke til, at Tordenskiold i sin skrivelse anfører, at han allerede fra Sundet av holder en vestligere kurs enn nødvendig for å komme til Norge — nettop av hensyn til det læ svenske land i tilfelle av vestlig storm. Han innsender til påvisning herav en utskrift av sin journal. Av den ovenfor angivne seilas efter denne fremgår da også, at det forholder sig som av Tordenskiold anført. Den 2nen desember er han til ankers så langt vest som syd for Anholt og efter å ha gått seil herfra holder han fremdeles kurs godt vestenfor nord. Da så stormen den 5te er kommet på vest er han hele 5 mil (20 kvm.) W.t.S. av Marstrand og ligger nu kurs S.S.W. og utseiler på denne kurs 4½ mil (se kartet pl. 17). Det er ved mørkets frembrudd denne dag at flåten separeres. Ingen ledelse er mere mulig og enhver får sørge for sig selv. Fra dette sted i Kattegatt — 5—8 mil fra Marstrand — skal så de forskjellige fartøier forsøke å berge sig selv. Det viser sig av resultatene, at der er tre veier å gå: Enten nordover for b.b. halser som „Fyen" gjorde, eller for en slør sydover til Sundet som 9 av koffardifartøiene gjorde, eller S.S.W. for st.b. halser som Tordenskiold gjorde. Men hvad der har beveget de andre fartøier til å la stå til inn på svenskekysten er ikke godt å si. Å gjøre som Carit Etlar og lense for fulle seil under en læger val er ikke brukelig sjømannskap, men det er også øiensynlig den eneste måte hvorpå disse fartøier har kunnet komme fra det angivne sted i Kattegatt og inn på svenskekysten.

Spørsmålet er da om konvoylederen kan gjøres ansvarlig for ulykken. Det er vanskelig på grunnlag av de foreliggende momenter å overføre Tordenskiold en sådan skyld. Han har tatt de nødvendige sjømannsmessige forholdsregler; mere kan ikke godt gjøres. Så får det bli den enkelte skibsførers sak å benytte sitt sjømannskap til å berge skib og folk. Og selvfølgelig er det en viss risiko forbundet med på denne årstid med datidens fartøismateriell og dårlige fyrbelysning å foreta den slags transporter. Man hadde jo forlengst passert Gyldenløves Mikkelsdag, efter hvilken, som tidligere anført, generaladmiralen ikke vilde foreta noe av betydning i sjøen. Tordenskiolds anmodning om å få sitt forhold sjømannsmessig bedømt kan da heller ikke sees å være efterkommet og han har heller ikke fått noen blam for sin

optreden. Tvertimot ifkk han senere kongens uttrykkelige erklæring om at intet var å legge ham tillast. Men han er fullt opmerksom på, at „mange gierne skulle se, at mig en eller anden Ulykke skulde arrivere, men derhos ikke betænke, at Kongen og Landet derunder vilde lide".

Det er i forbindelse med capitainlieutenant Sievers's skrivelse interessant å se, med hvilken hjertelighet generalløitnant Lützow' bevidner Tordenskiold sin deltagelse i anledning av ulykken. I sin svarskrivelse av 17de desember beklager han av hjertet den ulykkelige malheur som synes å være overgått transporten. Skulde der intet håp være, da er det meget beklagelig, og imidlertid får man finne sig i Guds vilje, og han gleder sig hjertelig over, at Tordenskiold med sitt linjeskib er lykkelig ankommet. Tordenskiolds forlangende om å få norske soldater på sitt orlogsskib kan han ikke imøtekomme, da de fullstendig mangler klær til en så hard tjeneste. Han får derfor beholde det nødvendige av de fyenske soldater. Forøvrig gleder han sig til personlig å treffe Tordenskiold, da han har forskjellige ting å tale med ham om.

Det er verd å peke på, at Tordenskiold har anmodet om å få norske mannskaper som soldateske på sitt fartøi. Det er atter en bekreftelse på, at han på sine fartøier søker å få norsk mannskap.

Førenn sin avreise fra Kristiania ga han ordre til capitainlieutenant L'Etang om å klargjøre to halve galleier, to brigantiner og to dobbelte chalupper og forsyne dem med proviant for en måned. Forøvrig skulde han ved hans ankomst få nærmere ordre. *Brev nr. 224*

Tordenskiold fører sin journal også på reisen tillands. Den 21de heter det således: „Forreiste igien fra Christiania til Maass, Hvor ieg andkom samme dags eftermiddag for at tale med General Lützow, om hvis som til Hans Mayts. Teniste kunde være tienlig".

Lützow hadde ingen beskjed mottatt fra Kjøbenhavn om at Tordenskiold skulde overta kommandoen i de norske farvann. Derimot er han vitende om at kommandør Reesen er iferd med å reise til Danmark, og han tilskriver derfor Tordenskiold under 21de desember, bilagt med en lengere redegjørelse fra Reesen, og anmoder Tordenskiold om snarest å sette sig i forbindelse med denne for å få overlevert alt vedrørende skjærgårdsflåten for at „forekomme de Desordres, som ventelig kunde forløbe, naar Commandeur Reesen efter sin Ordre begav sig herfra".

Kommandør Reesens redegjørelse er i mange henseender interessant til belysning av den elendige tilstand, hvori sjøarmatouren befant sig ved Tordenskiolds overtagelse. Han anfører bl. a., at der i krigs-

råd den 25de november var blitt resolvert, at 1000 rdl. skulde stilles til disposisjon som kostpenger og til klær for besetningen på galleiflåten. Han har på 5te uke måttet holde en officer i Kristiania for å avhente disse penger, men ingen penger fått. „Imidlertid eftersom ingen Proviant udi Friderichstadt Magazin haver været at bekomme og Penge ei heller haver vaaren at tilveiebringe førend den 15de December haver mine underhavende paa Galleierne maattet betle deres Føde og i al Sandhed nøgen. De 1000 rdl. til Klæder, som Folket trænger saa haardelig til, dem kan jeg ikke erholde. Gud ved paa hvad Maade jeg skal kunne forrette Hans Mayts. saa høit magtpaaliggende og af mig allerunderdanigst erfordrende Tieneste med saa faa og saa ilde conditionerede mandskab".

For det annet har han ikke fått den proviant han var blitt lovet. „Skulde Fienden indfalde og de ikke vorder forsynede med Proviant — Penge kan nu ikke erholdes og langt mindre, naar Fienden staar i Landet — saa ser jeg ikke hvorledes det vil gaa med Flotillen andet end den bliver ruineret. For det 3die var mig resolveret 284 Søemandskab, er mig af Bragnæs Distrikt nyligen tilstillet 3de Drenge, som ikke kan være mig udi Hans Majestæts Tieneste til nogen Nytte".

Han fremholder videre det uheldige i, at galleienes besetning vesentlig skal bestå av soldater — 1400 mann — og forlanger istedet derfor matroser.

Han fortsetter senere: „Dersom Gallee-Flotillen bliver liggende ved Fridrichstadt uden at vorde forsiunet med fuld Eqvipering af Folk, Proviant og Ammunition samt behøvende Kostpenge, da er den vistnok i største Hazard ved Fiendens Anfald at vorde ruineret, og saa længe, som Vandet er aaben, omendskjønt de vorder forsyned med alting, saa kan de dog ikke udtages derfra; thi om Vandet bliver aaben og Fienden fornemmer Flotillen derfra afgaaen, kan han lettelig attaquere Fæstningen baade til Lands og Vands. Bliver de der liggende indtil Isen ligger, og ikke forsynede med alting, som formeldt, saa ser jeg ikke, hvor de vil komme derfra. Desaarsage er jeg udi Tanke, om man havde eller kunde faa udi en Hast saa mange Folk og dertil behøvende Proviant og Penge, da de snareste ske kunde den halve Del af Galleerne forfløttes strax over til Løvøsund[1]) og derunder af noget Mandskab vel beobagtes, indtil Nøden udfordres og den anden ½ve Del meget vel besæt og forsynt under Fridrichstads Fæstnings bliver liggende.

[1]) Ved Horten.

dog naar Isen lægger sig at retirere til Løvøsund. Prammerne, som ere af stor consideration synes mig bedst at forlægge til Løvøsund".

Han slutter med å uttale, at hvis han ikke får den fornødne assistanse så utber han sig å bli beordret „hellre herfra end udi Tilfælde og paakommende Ulempe at vorde beskyldt og ilde omtalt".

Det var et trist billede av tilstanden og en nedslående anvendelse av det norske sjøforsvar.

Tordenskiold tar straks kraftig fatt på å få skjærgårdsmateriellet satt i brukbar stand. Han har allerede gitt ordre til utrustning av endel av det og Lützow erklærer på anmodning i et annet brev av 21de desember at der fra hans side intet skal bli spart for å assistere med hvad han råder over.

Men det var ikke bare skjærgårdsmateriellet som lå ubrukbart i havn. To av den norske sjøstyrkes fregatter, „Søe-Ridderen" under Vosbein og „Lossen" under Günthelberg, hadde helt siden august måned ligget uvirksom i Løvøsund, hvortil de av kommandør Reesen var sendt for å reparere. Vosbein skriver under 11te desember til Tordenskiold og bringer ham sin hjertelige gratulasjon i anledning av overtagelsen av kommandoen i Nordsjøen. Han forlater sig på hr. kommandørens godhet, „som aldtid tilforn haver været min Wen, formoeder det maa continuere". Men Tordenskiold lar sig ikke besnære, og sender under 22de desember en ganske skarp skrivelse til Vosbein, *Brev nr. 225* hvori han uttaler sin store misfornøielse med at der i den lange tid intetsomhelst er gjort til fregattens reparasjon. I hele den lange tid har besetningen ligget ombord og trukket gage til ingen verdens nytte. Han beordrer nu Vosbein til øieblikkelig å sende mannskapet i kvarter i Holmestrand og til uten ophold å få fregatten reparert.

Og til Günthelberg skriver han samme dag en likeså skarp skrivelse *Brev nr. 226* og uttaler sin store forundring over, at fregatten i den lange tid uten å ha gjort den ringeste tjeneste og uten å ha foretatt den ringeste reparasjon har ligget i Løvøsund. Han beordres til øieblikkelig å få fregatten i seilklar stand for citto å avseile til Kjøbenhavn for å reparere, da det nu vil ta for lang tid å foreta reparasjonen i Norge.

Men kommandør Reesen går heller ikke fri. I skrivelse av samme *Brev nr. 227* dato fremholder Tordenskiold, at han ved sin ankomst finner alt i den største konfusjon og uriktighet, såvel hvad angår de to nevnte fregatter som flotillen. Da han nu erfarer at kommandøren står iferd med å reise ned til Kjøbenhavn uten å ha talt med den nye kommanderende og uten å ha gitt ham behørig kommunikasjon om tilstanden ved flotillen, som uforbigjengelig burde ha skjedd, så uttaler han sin

misfornøielse herover. Ennvidere er fregatten „Raa" bortkommandert og han forbeholder sig derfor å beholde fregatten „Høyenhald", der ellers skulde seile ned til Kjøbenhavn, inntil nevnte fregatt kan komme tilbake.

Han hadde kalt ekvipagemester Styer[1]) i Holmestrand til sig, men *Brev nr. 228* da denne var syk, sendte han under 23de desember en skrivelse til ham hvori han meddeler ham sine disposisjoner med fregattene. Hadde ikke raparasjonen på „Søe-Ridderen" vært påbegynt, skulde den også vært sendt til Kjøbenhavn. Og når det behager hr. ekvipagemesteren å melde at det spargeres han skal være vred på fregattchefene, så er det langt fra ham å nære sådanne tanker mot dem som passer og vigilerer den tjeneste som er ham betrodd, men han tror ikke det kan nektes, at det er sensibelt å se og høre hvorledes de to fregatter siden ultimo august ikke har gjort Hans Majestet den ringeste tjeneste, mens hele besetningen har nytt sin fulle gage. Og hertil kommer ennvidere, at de i denne lange tid intet har gjort for å få fregattene reparert, noe som kunde ha vært gjort på 14 dage. De medgåtte penger kunde bedre være anvendt til kostpenger og klær til mannskapet, hvorav, næst Guds bistand, herefter ikke så mange skal krepere. Ekvipagemesterens forslag om Løvøsund som flåtens stasjon om vinteren kan han ikke tiltre, da det ligger alt for langt fra sjøen.

Brev nr. 229 Den 23de skriver han også til Lützow og takker for at han nu får ombyttet sin soldateske efter ønske og han ber om at capitain Haxthausen må bli med. Det er hans plan, såsnart han fra Fladstrand har fått avhentet det der stående kavalleriregiment, å legge orligsskibene i vinteroplag og han kommer atter tilbake til at dette burde vært gjort med de fartøier som var under reparasjon. Når mannskapene blir innkvartert iland nyter de 1 rdl. i kostpenger pr. uke og ingen gage. Ved denne disposisjon kan altså gagene spares; men Tordenskiold fremhever, at under disse omstendigheter må pengene absolutt skaffes, da mannskapet ellers vil krepere av sult. Og pengene må utbetales direkte til de personer hos hvem innkvarteringen finner sted.

Lützow skriver samme dag til Tordenskiold at han fra vicestattholderen har fått ekspressbud om at han fra en skipper fra Sundet har fått meddelelse om, at den uheldige transportflåte, med undtagelse av to fartøier, var kommet ned til Sundet. Dette bestyrkes også av meldinger fra Viksiden, „saa det nu nest Guds hielp bør blive bedre end mand sig har forestillet, hvilket og den gode Gud forlene". Forøvrig

[1]) Styer eiet og bodde på „Falkensten" i nærheten av Løvøsund.

ber han Tordenskiold om snarest å få optransportert kavalleriet fra Fladstrand, da det av innkomne kunnskaper fremgår, at fienden må ha et dessein fore. Der skal være transportert kanoner op til traktene ved Vinger og flere klargjøres i Carlstad for å føres samme vei.

Den 23de desember anfører Tordenskiold i sin journal: „Reiste derfra (Moss) til Friderichstadt, for der at giøre Anstalt, for Mandskabet paa Prammerne og Galleyerne at Nye deris Kostpenge, saa og at udstede Ordres til Officerene, som alt er at se udi Protocollen".

Man skulde ikke efter kommandør Reesens fremstilling av tilstanden tro, at den norske sjøarmatur i det hele tatt var bevegelsesdyktig. Men dagen efter sin ankomst, altså juleaftsen, gir Tordenskiold de fornødne ordrer angående flotillens tokt ned på svenskekysten.

Først skriver han til ekvipagemesteren i Fredrikstad, captainlieutenant Reesen, og uttaler sin store misnøie med den store konfusjon som hersker ved galleiflotillen. Ingen ordentlige ruller finnes og ingen vet hvor de til flotillen kommanderte mannskaper befinner sig. Han setter op et skjema for den rulleføring han forlanger, hvorav man til enhver tid kan se folkenes tilstand og hvor de er beskjeftiget. Ingen officer må uten ekvipagemesterens vidende og vilje disponere over noe mannskap. Til å soulagere ham med skrivningen får han overlatt en av galleiskriverne. *Brev nr. 230*

Til Grib utsteder han ordre om med galleien „Lukretia", to halve galleier og en brigantin og 6 dobbelte chalupper å begi sig ned på Viksiden, om nødvendig helt til Göteborg for å oppasse 4 à 5 hollandske skibe som er ventende til Sverige. Forhindrer været ham i å føre dem straks til Norge, skal han på det nøieste undersøke dem og spesielt et der har kanoner i lasten, hvor ombord der skal være 100 i Holland ansatte officerer, og på alle fartøier skal der være store kvantiteter sølv til den svenske regjering. Han føler sig forsikret om Gribs vigilance og årvåkenhet, men anbefaler ham forsiktighet for ikke av overmakt å bli overrumplet. Han sparer ingen flid for ved natt eller dag å få ødelagt den halve gallei og andre småfartøier som skal ophholde sig i farvannet og innhenter forøvrig all mulig kunnskap om fiendens forehavende. Likeledes søker han å få nærmere beskjed om hvilke fartøier av den uheldige norske transport er kommet inn på Viksiden og opbrenner hvad der ikke kan reddes. Det forbydes å plyndre bønderne langs kysten uten for hvad der måtte trenges av forfriskninger til nødtørft for folket. Forøvrig holder han god mannstukt blandt sitt mannskap så ikke enhver gjør hvad han vil. *Brev nr. 231*

Brev nr. 232 Allerede samme dag får Grib ordre til å komme avsted såsnart vinden er god eller det er stille.

Den gjenværende del av flotillen underlegger han capitainlieutenant L'Etang. Og da det ventes at fienden vil gjøre invasjon et eller
Brev nr. 233 annet sted, særlig ved Fredrikstad, henstilles det til capitainlieutenanten å holde nøiaktig tilsyn med prammene og galleiene således at de på 24 timers varsel kan være klare. Skulde fienden forsøke sig ved Fredrikstad, skal han gjøre ham all den avbrekk som er mulig. Han finner det forsvarlig, at alle de nevnte fartøier posteres ved Hestehaven, men „Stenbocken" overlates til kommandantens disposisjon. Han gjør ham ansvarlig for enhver overrumpling fra fiendens side. Han skal videre stå i stadig rapport med Grib og for bedre å få mannskapet til galleiene samlet skal han — under påberopelse av hans ordre — fra prekestolen i disse hellige dage la oplese, at hvis mannskapene ikke innfinner sig dagen efter nyttårsdag, da skal de uten persons anseelse miste alt hvad de har tilgode og straffes med fengsel og på kroppen.

Brev nr. 234 Angående flotillens officerer tilskriver han samme dag L'Etang i en spesiell skrivelse, hvori han anmodes om å tilholde disse officerer, at de holder sig i sådan stand at de kan møte enhver forefallende occasjon, hvis de ikke selv, ifall contravention, vil være skarpeste tiltale undergitt.

Brev nr. 235 Og til Grib og L'Etang skriver han en fellesskrivelse hvori pålegges dem, i den tid fartøiene ikke er på tokt, å sende mannskapene iland i kvarter for å spare utgiftene til gagering.

Brev nr. 236 Og endelig skriver han også samme dag til Lützow og underretter ham om hvilke disposisjoner han har truffet til landets forsvar.

Fra Lützow fikk han forøvrig samme dag brev, hvor denne meddeler, at han fra guvernøren i Göteborg, general Mörner, har fått meddelelse om, at der på de strandede skibe hadde befunnet sig et anselig antall subalterne officerer og han kan likeledes meddele fra annet hold, at det tilfangetatte mannskap beløper sig til 4 à 500 mann. Mens han skriver brevet har han fra oberst Møsting fått beskjed om, at oberst Huitfeldt med det meste folk og skibe var ankommet til Kjøbenhavn og senere vilde bli sendt op til Fladstrand for derfra å bli oversendt til Norge. Møsting sørger meget over Tordenskiold og sin brorsønn som han altså tror forulykket; og Lützow lover å berette ham at begge er i god behold.

Den 25de forlater han Fredrikstad og er den 26de i Larkollen,
Brev nr. 237 hvor han beordrer chefen på „Fyen", capitain Sievers, til snarest å slutte sig til „Laaland" i Stavern. Skulde vinden hindre ham heri, får

han ialfall gå seil, når eskadrechefen avseiler fra Stavern og slutte sig til ham utenfor kysten. Selv fortsetter han til Stavern, hvor han ankommer samme dag.

Herfra skriver han den 27de til oberst Weidemand[1]), hans „Høyt Ærede Wen", og ber om å få tildelt sig den nødvendige soldateske. Han beklager ikke å kunne få norske soldater, således som han har bedt om, og de danske er nu avmarsjert. *Brev nr. 238*

Han skulde altså nu seile ned til Fladstrand for å hente kavalleritransporten og den gjenværende del av første transport som hadde søkt Sundet. Ned til Fladstrand skulde han medta endel koffardiskibe og disse fikk den 27de ordre til å holde sig seilklare. Han blev dog ennu liggende noen dage for stille og holdt på å fryse inne, da isen i det kolde vær la sig rundt skibene.

Det var imidlertid capitain Sahlgård som av Tordenskiold var utsett til chef for den norske skjærgårdsflåte. L'Etang var kun midlertidig tiltrådt. Den 28de desember må Sahlgård være ankommet, ti på denne dag skriver Tordenskiold til ham og gir ham sine instruksjoner. Han påtaler igjen den store konfusjon, hvori alt var forefunnet ved flotillen. Ingen ruller, men derimot en stor kvantitet opskrevet papir, hvorved Hans Majestets tjeneste vel blev nominert, men intet blev utrettet. Sahlgård beordres nu til å overta stillingen og bringe alt iorden. Ved forefallende fiendtlig irrupsjon, som ventes mot Fredrikstad, har han i alle måter å assistere byen. Skulde noe imot formodning bli forsømt, vil det komme på eget ansvar. „Widløftigere skriven eller raissonnering finder jeg ikke kand udrette Deres Ma. Tieneste, men hvad som een gang bliver befalet maa possitivement exceqveres". *Brev nr. 239*

I en tilleggsskrivelse følgende dag sier han, at forsåvidt fienden skulde nærme sig Fredrikstad under Tordenskiolds fravær ved Fladstrand, har han å trekke til sig mannskapet på de i Løvøsund oplagte fregatter. Disse mannskaper må til enhver tid påsees å være tilstede i sine kvarterer. *Brev nr. 240*

Samme dag skriver han også til sin venn Jørgen Pedersen i Langesund — „Ormen"s og „Løvendals Gallei"s skibsbygger — og takker ham for den civile gratulasjon han har mottatt i anledning av sin utnevnelse til kommanderende officer i Nordsjøen. Han takker ham også for de tjenester han fremdeles hadde gjort marinen ved utrustning av forskjellige fartøier. Lieutenant Nissen, chef for hukkerten „Fortuna", får samtidig en kraftig skrape. Han undrer sig storligen over at „Monsieur le Lieutenant" ikke er kommet sig fra Langesund til Stavern og *Brev nr. 241* *Brev nr. 242*

[1]) Weinmann?

han forser sig herefter til større nidkjærhet „udi at efterleve udstedte ordres".

Brev nr. 243 Til krigskommissarius Alsbach skriver han også og minner om at proviant og penger uomgjengelig må skaffes til flotillen, da man til enhver tid må vente fiendens invasjon.

Den 31te desember kom et engelsk orlogsskib inn på havnen. „Walidered os med 5 canonskud og blev igien betachet med 5 skud". Han kompletterte samme dag sin besetning med norske matroser og der blev gjort signal til å seile. Vinden sprang imidlertid over på S.W., så han kunde ikke komme ut. Noen høitideligholdelse av nyttårsaften kan det ikke sees å ha vært ombord. På førstevakten får man en skibsbåt og en travalje med ved ombord, og midt på formiddagen nyttårsdag fylles vann.

Brev nr. 244 Nyttårsdag tilbakekaller han Günthelbergs ordre om å seile til Kjøbenhavn for å reparere sin fregatt, da ekvipagemester Styer har påtatt sig på kort tid å reparere den i Norge.

Brev nr. 245 Den 2nen januar beordrer han fregattene „Hvide Ørn" og „Leo-
Brev nr. 246
Brev nr. 247 parden" til Fladstrand, og tilstiller videre Sahlgård og Alsbach ordrer
Brev nr. 248 av mere administrativ karakter.

Endelig samme dag om eftermiddagen kommer han under seil og setter kurs S.t.O.-over. Om eftermiddagen den 3dje har han en revet mersseils kuling med sne. Da vinden pludselig sprang over på W.t.N. røk fokkerakken, hvorfor det blev resolvert å ankre, hvilket blev gjort på 24 fv. vann. mellem Skagen og Marstrand. Skibet drev imidlertid tiltrods for at der blev stukket ut til „1½ toug". Skibet drev hele natten og man hadde en hård tørn med å få ankret hjem, hvilket endelig lyktes ut i dagvakten. Derpå sattes kurs ned på Læsø, hvor man ved middagstid ankret på 15 fv. vann. På dagvakten den 5te januar lettedes atter og kurs sattes for Nidingen på svenskekysten. Som det fremgår av hans rapport holdt han det gående her for å passe op et fartøi fra Amsterdam. Hele formiddagen holder han det gående med pumpene uten å opnå lens skib. Journalen viser også, at han stadig holdt loddet gående, helt op til 50 fv. blev loddet. Det har øiensynlig vært en mindre hyggelig nyttårshelg.

På dagvakten den 6te legger han vestover, navigerer i snetykke den hele tid på loddet og kommer om eftermiddagen til ankers ved Fladstrand. For stiv mersseils kuling driver skibet også her og vil på grunn av strømmen ikke tørne op. Han må sette det annet anker og stryke stenger og rær.

Brev nr. 249 Herfra sender han den 7de to breve til kongen og to til admirali-

tetet. Til kongen avgir han utførlig rapport angående sine disposisjoner, som ovenfor er referert. Han meddeler også, at han har utdelt de innvilgede nådestegn til Dynekilens officerer, som alle ønsker leilighet for så nådig en konge til å opofre liv og blod. Han fremholder, at det ikke er raison i, på denne årsens tid å risikere de kostbare linjeskibe ved konvoyering; men fregattene „Søe-Ridderen" og „Lossen" lå under reparasjon; „Hvide Ørn" var under den store storm ved opseilingen kommet inn til Arendal med 7 fot vann i skibet; „Raa" var ved hans ankomst sendt til Kjøbenhavn og „Packan" var av storm blitt fordrevet til Flekkerø, så der var ingen annen utvei enn å benytte linjeskibene. Ved Fladstrand har han forefunnet general Wedel med endel hos sig havende officerer og den anordnede bro til kavalleriets embarkering var i full orden. Men ikke et skib til transporten, som i Norge så hjertelig forlanges, siden fienden efter nøieste rapport gjør anstalt med kanoner, magasiner og folk til en forestående invasjon ved Vinger for senere å gå mot Fredrikstad.

I sitt annet, høist karakteristiske brev til kongen sier han, at han av breve fra Kjøbenhavn har erfart at kongen skulde i unåde ha sett til ham i anledning av den tidligere uheldige transport til Norge, „saa at jeg til denne tid har været nærmere død end levende, saa ved Tilfælde af Feber saa af andre svagheder, og er endnu som den der gaar halv i Jorden". Dette faller ham så meget tyngere som han har en ren samvittighet og er sig bevisst ved natt og dag å ha brukt god konduite og god sjømannskap. Han henviser til sin tidligere rapport og da det hverken står i hans eller i noe annet menneskes formue å stå imot Guds vær og vind, så håper han for all forseelse å vorde frifunnen. Og har det behaget den uransakelige Gud ved denne anledning å bruke ham som et redskap til å bringe kongen bedrøvelse, så håper han på den annen side, at samme Gud innen få måneder vil bruke ham som et instrument til desto større glede for Hans Majestet. Han understår sig derfor, i allerdypeste underdanighet, å utbe sig som en nyttårsgave Hans Majestets milde forsikring om sin nåde, for derigjennem likesom tidligere, å forekomme hans misunderes ubillige fornøielse. Denne store nåde vil opmuntre ham til med allerunderdanigste Zéele og nidkjærhet å utføre Hans Majestets tjeneste til yderste åndedrett. *Brev nr. 250*

Skrivelsene til admiralitetet inneholder i realiteten det samme som til kongen. Han sender efter tidligere forlangende ruller på de i Dynekilen deltagende besetninger. Disse ruller finnes dessverre ikke. Det kunde være interessant nøiaktig å få fastslått hvilke personer der hadde vært med på dette tokt. Han sender ennvidere de i Fredrikstad *Brev nr. 251* *Brev nr. 252*

forefundne originalruller over galleieskadrens mannskap. Istedetfor 400 mann fantes kun 60, og rullene såvelsom alt annet var i største konfusjon, „saa Gud sig det forbarme". Han ber ennvidere om snarest å få sendt proviant op til eskadren; ellers vil folket krepere, „thi udi Norge er ikke det ringeste at bekome, saavel som anden reqvisita. Skall udi alle optenkelige maader hense til Hans Majts. Menage og beste, saa wit i min magt er".

Den 8de seiler han ned til reden sønnenfor Hirtsholmen. Her blev
Brev nr. 253 han liggende for vannfylling og forsøker hos byfogden iland å erholde provisjoner til „Laaland" og „Fyen", som nu endelig er kommet efter.

Fra kongen og admiralitetet mottok han ordre[1]) om å oppasse de til Sverige ventede hollandske skibe med officerer og krigsfornødenheter, en foranstaltning som Tordenskiold gjennem Gribs beordning til Viksiden allerede hadde iverksatt.

Kongens ordre var foranlediget ved de rykter som fikk mere og mere fast form, at Carl XII gjennem omfattende rustninger forberedte et nytt angrep på Norge. Fra Holland ventedes proviant til magasinene og andre krigsfornødenheter. Det gjaldt derfor å blokere Sverige og kongens ordre er et brudd med tidligere fremgangsmåte, hvor det hadde gjort sig gjeldende en avgjort engstelse for å krenke de hollandske og engelske handelsinteresser. Også efter denne instruks skulde imidlertid skib og ladning kun anholdes og ikke konfiskeres, „ei heller de der paa værende folk skal spoleres eller ilde mishandles".

I admiralitetets skrivelse anføres, at kommandør Poulsen skulde føre de transportskibe av Tordenskiolds tidligere konvoy, som hadde duvet op for Sundet, til Fladstrand, hvor de skulde slutte sig til Tordenskiold.

Fra Stavern hadde Tordenskiold på egen risiko og efter innstendig anmodning tatt med til Danmark en fangen svensk major Nieroth.
Brev nr. 254 Han skriver nu til Lützow og ber om undskyldning for sin egenmektige optreden. Men da mannen nettop er kommet fra Skåne vil han overfor rette vedkommende i Kjøbenhavn kunne gi de beste oplysninger om tilstanden i Sverige og de forberedelser som treffes for det forestående angrep. Hvor nevnte major var blitt tatt tilfange har det ikke lyktes mig å bringe på det rene.

Først den 18de januar kom de 18 transportskibe, som skulde benyttes til kavalleritransporten, til Fladstrand. Justisråd Bille hadde „mot alles tanke" fått broen ferdig og hadde under 31te desember til-

[1]) Begge skrivelser av 9de januar. Geheimearkivet.

skrevet kongen med forespørsel om han kunde sende transporten over uten å avvente Tordenskiolds ankomst. Denne hadde nemlig muntlig bedt ham, ifall transportfartøiene ankom med sydlig vind, da å sende dem over med den konvoy som måtte forefinnes, da han selv med denne vind ikke kunde komme ned fra Norge. Bille fikk imidlertid ordre til å avvente Tordenskiolds ankomst.

Embarkeringen kunde imidlertid, på grunn av dårlig vær, ikke begynne før den 21de. Av „Laaland"s journal fremgår i det hele tatt at de fristet en kummerlig tilværelse på Fladstrands red. Det er stadig underseils kuling og storm med sne og elendighet. Stenger og rær strykes og settes og strykes igjen. Stadig er det å sette det annet anker og få det hjem igjen, når vinden slakker og strømmen tørner. Og under alt dette pågår stadig vannfylling, en av de tiders vanskeligste spørsmål for fartøi på tokt.

Angående kommandør Poulsen med de øvrige transportskibe fikk han admiralitetets meddelelse av 16de januar, hvorefter den tidligere bestemmelse er forandret derhen, at Poulsen forseiler direkte til Norge med troppene.

Transportskibene er imidlertid ikke utstyrt med det fornødne og han må atter forlange assistanse av byfogd Nielsson og han „formoder her udi ingen refus". Til Wedel — som altså var tilstede i Fladstrand — skriver han samme dag og anmoder om at troppene må føres hurtig frem så embarkeringen ikke unødig forsinkes. Mulige mønstringer av troppene må ikke forhale innskibningen. Han tar sig denne frihet i henseende til faren ved transporten og ønskeligheten av hurtig å få troppene over. Skrivelsen er avfattet på tysk, da Wedel, som bekjent, ikke selv behersket det norske sprog. Hvorvidt Tordenskiold selv er ansvarlig for den sproglige prestasjon er ikke godt å si. Tysk var vel imidlertid på de tider så almindelig, at de fleste skrev og talte det så noenlunde, skjønt man i skrivelser fra den tid ser den mest halsbrekkende behandling av sproget. For sjøofficerenes vedkommende var forøvrig morsmålet — til forskjell fra armeen — det sprog som benyttedes på skolen. Sjøkadettakademiet var på den tid den første utdannelsesanstalt som ikke benyttet tysk ved undervisningen. Det kan ikke engang sees, at det i det hele tatt blev gitt undervisning i dette sprog ved sjøkadettkompaniet.

Brev nr. 255

Brev nr. 256

Fra sjøetatens generalkommissariat fikk han meddelelse om, at der endelig engang var opnådd proviant til den sjøgående styrke for 4 måneder. Av den medfølgende spesifikasjon sees, at mannskapets kost bestod av salt oksekjøtt, smør, gryn, erter, hårdt brød, salt, ølledikke og

brennevin. Eskadrens mannskap bestod av ca. 2500 mann; for 4 måneder er der da avølledikke sendt 2497 potter og av brennevin 8568
Brev nr. 257 potter. Kvantum pr. mann pr. dag av brennevin blir således ikke sær-
Brev nr. 258 lig faretruende. Han skriver straks til Alsbach og pålegger ham på det kraftigste at ingen uvedkommende får nyte av provianten.

Under 16de jaunar var blitt utsendt en kongelig forordning, der også blev den norske eskadre tilstillet, hvorefter det strengt forbødes sjøofficerer direkte eller indirekte å partisipere i handel og skibsfart som direkte eller indirekte hadde noe å gjøre med leveranse eller transport fra marinen. For de officerers vedkommende som allerede var interessert på dette område gas en tid av to måneder til å komme sig klar på. Efter den tid truedes med konfiskasjon og straff. Som tidligere anført hadde Tordenskiold tilbudt sin hukkert „Makrellen" til bruk under kavalleritransporten. Tilbudet blev som nevnt refusert for kavalleritransportens vedkommende; hvorvidt fartøiet deltok i proviantransporten kan ikke sees. Handel og skibsfart forøvrig var ikke sjøofficerene forbudt.

Det trakk altså lenge ut med embarkering av troppene og capitainlieutenant Dyster blev derfor sendt avsted med den norske post;
Brev nr. 259 men endelig den 25de januar er embarkeringen lykkelig tilendebragt
Brev nr. 260 og Tordenskiold skriver samme dag til kongen rapport om at alt er gått vel og at han håper å komme under seil allerede samme dag. Til admiralitetet sender han en likelydende rapport forsåvidt selve saken angår. På slutten av brevet til kongen har han nemlig tilføiet sin underdanige takk for den gjennem Monsr. Lydersen mottatte allernådigste forsikring om Hans Majestets vedvarende nåde, den han av aller yderste formue i sin livs tid skal strebe efter å konservere. Dette viser altså, at Tordenskiold gjennem kongens kabinetssekretær har fått den nyttårsgave han bad om — kongens uttrykkelige tilkjennegivelse av at han intet har å bebreide ham angående uheldet med den første transport. Lydersens brev finnes dessverre ikke i arkivet.

Samme dag om eftermiddagen letter han anker med hele flåten, der tilsammen talte 22 skibe. Da han selv var kommet under seil, kom snauen „Neptunus" ut til ham med general Wedel og generalmajor Trampe, der fulgte med „Laaland" over til Norge.

Vinden, som ved avgangen var sydvestlig, gikk ut på kvelden over på nord, så han måtte ligge og krysse med hele flåten. Været var imidler rimelig. Den 26de var vinden igjen kommet over på vestlig, så han kan holde kurs. Om kvelden er han oppe under norskekysten og næste dag gir han signal til at hvert fartøi skal gjøre sitt beste for å komme

i havn. Selv satte han begge chaluppene for bougen og kom ut på eftermiddagen til ankers på Stavern havn. Litt efter litt kom hele flåten inn og om eftermiddagen gikk general Wedel fra borde, saluttert med 15 skudd, og noe senere generalmajor Trampe, der kun fikk 5 skudd.

Men han er ikke fornøiet med sine underlagte officerers tjeneste under fraværet efter transporten. De to fartøier i Løvøsund er ennu ikke ferdige og ekvipagemester Styer får derfor tilhold om å drive på. *Brev nr. 261*
Fra Sahlgård foreligger der ingensomhelst rapport om galleieskadrens tilstand, således som forlangt. „Thi formoder ieg hr. capitain uophol- *Brev nr. 262*
delig tilstiller mig en udførlig efterretning," sier han i en temmelig skarp skrivelse til Sahlgård. Capitain Lemvig på „Hvide Ørn", som helt siden den første transport har ligget i Arendal for å reparere, får likeledes en skarp opstramning. Han får øieblikkelig ordre til å for- *Brev nr. 263*
føie sig til Stavern, hvor man da vil fornemme hvad tilstrekkelig raison hr. capitainen har til sin undskyldning.

Man gikk straks igang med oplag av fartøiene. Selv skulde Tordenskiold reise til Kristiania for å ordne med penger og andre ting tjenesten vedrørende. Han overlater kommandoen her til capitain Sie- *Brev nr. 264*
vers og mannskapet innkvarteres iland. Lieutenant Rasch sender han til Langesund for å overta hukkerten „Fortuna", som skulde til Løvø- *Brev nr. 265*
sund for å reparere. Lieutenant Nissen, som var blitt fratatt komman- *Brev nr. 266*
doen på „Fortuna", beordres å underlegge sig capitain Wessel, der sy- *Brev nr. 267*
nes å skulle ha tilsyn med „Laaland".

Men fregattene skulde fremdeles bli ute og utføre kryssertjeneste. I den anledning får capitain Neuspitzer på „Raa" ordre til sammen *Brev nr. 268*
med fregatten „Packan" ufortøvet å gå tilsjøs og holde det kryssende mellem Skagen, Marstrand og Göteborg. Han skal spesielt holde utkik efter de ventede hollandske skibe, men forøvrig opsende til Norge alle fartøier som ikke var under konvoy, av hvad nasjon de måtte være, forsåvidt de var lastet med provisjon de Bouche et de Guerre, samt in specie med salt og andre til den fiendtlige armés commodité eller nytte tjenlige saker. Alle breve av viktighet som finnes på fartøiene må uopholdelig tilstilles eskadrechefen. Kan han ikke holde sjøen faller han tilbake på Fladstrand og han forlater ikke sin post uten å bli avløst eller efter nærmere ordre fra eskadrechefen.

Chefen på fregatten „Packan" gjorde imidlertid innvending med den begrunnelse at hans fregatt ikke var i sjødyktig stand. Tordenskiold lot da capitain Wessel ta med sig to lieutenanter og 3 tømmer- *Brev nr. 269*
menn for å besiktige fartøiet, og Wessel fikk bemyndigelse til å ta

hvad han måtte behøve av eskadrens tømmermenn for på kortest mulig tid å få fartøiet ferdig.

Og førenn han forlot Stavern statuerte han et eksempel for de mange matroser som „af liderlighed" lot sig akterutseile tiltrods for at der i god tid var gitt signal for avseiling med skudd og signalflagg og
Brev nr. 270 forremersseil los. Under 29de januar gir han capitain Wessel ordre til å la de fra „Laaland" sist akterutseilte matroser springe tre ganger fra råen og tildele 30 slag for masten — sikkert en hård straff i januar måned. I den anledning blev der den 30te på „Laaland" „holdt Justicie ofver 3de Mattroser som hafde ladet sig agterudseigle". Dermed slutter journalen og Tordenskiold reiser til Kristiania.

DEL IX

ÅRET 1717

SPESIALREGISTER TIL DEL IX

for angrepet på Strömstad s. 798, De strategiske forhold på svensk side s. 800, Angrepet på Strömstad s. 804, Retretten s. 813, Diskusjon av angrepet s. 813, Til ankers på Fredrikstadleira s. 815, Tordenskiolds rapport s. 816, Melding om at rapportene fra Sverige var overdrevet s. 819, Gribs videre skjebne s. 820, Ydmygelsen fra Kjøbenhavn s. 822, Tordenskiolds forsvarsskrivelse s. 824, Tordenskiolds private bønn til kongen om anstendig behandling s. 826, Tordenskiold forsvarer sin optreden overfor admiralitetsretten s. 828, Retferdiggjørelsen s. 830, Gabels og Tordenskiolds strategi s. 830, Betydningen for Norge av Tordenskiolds ledelse av det norske sjøforsvar s. 831, Det trekker ut med avløsningen s. 833, En svensk transport slipper inn til Strömstad s. 833, Styrken samles atter ved Strömstad som fullstendig innesluttes s. 834, Hierta i vanskeligheter s. 836, Tordenskiold reiser til Kristiania s. 838, Rosenpalm overtar kommandoen s. 838, Blokaden av Strömstad heves s. 838, Tordenskiolds kritikk av Rosenpalms disposisjoner og forslag til ordning på grunnlag av den nye situasjon s. 840, En norsk gallei blir tatt av svenskene og chefen skutt s. 843, Tordenskiold foretar en ekspedisjon til Strömstad og erobrer og opbrenner 16 transportfartøier s. 844, Tordenskiold får kongens tilsagn om avløsning s. 846, Han transporterer fartøier overland inn til Svinesund s. 847, Tordenskiold opnår endelig avløsning s. 849, Sogndalens kirkeklokke s. 850, Den eventyrlige nedreise til Kjøbenhavn s. 852.

ÅRET 1717

Som tidligere meddelt ventet man i Kjøbenhavn at Carl XII allerede vinteren 1716—17 atter vilde gjøre et innfall i Norge. Lagermark[1]) anfører, at det heller ikke kan være tvil om, at det allerede på denne tid var hans hensikt å angripe Norge. Dette fremgår, sier han, av anlegningen av festningen Sundsborg, påbudet om oprettelsen av betydelige magasiner i nærheten av den norske grense og om avsendelsen av kanoner og andre krigsfornødenheter til derværende festninger, ja i Görtz's brev til kongen, datert Haag den 11te (22de) oktober 1716, antas det som aldeles gitt, at han skal vende sine våpen mot Norge. Görtz yttrer nemlig, at om det lyktes denne vinter å opnå fred med tsaren eller med England og hvis man imidlertid drev på med rustninger, så skulde man nok kunne bringe Norge inn under Sverige. Men at denne innrykning skulde finne sted allerede vinteren 1716—17, det anser Lagermark som aldeles utelukket.

Allerede høsten 1716 hadde kongen besluttet å foreta store rustninger og hertil trengtes under de foreliggende omstendigheter lang tid. Den 6te (17de) desember 1716 skrev således generalguvernør E. A. Meyerfeldt til regjeringsråd Löwenheim, at kongen hadde til hensikt å opsette „en väl munderad armé" på 60,000 mann. Erfaringer fra siste „promenad" hadde altså vist, at landet ikke lot sig erobre med en håndfull mann.

Anskaffelse av proviant til denne store styrke skulde også forberedes og iverksettes. Men førenn dette kunde skje, var det nødvendig å anlegge magasiner med dertil hørende kornmøller, bakerier og bryggerier m. v., og disse magasiner måtte ved befestninger tilstrekkelig beskyttes mot angrep.

[1]) Rustningar till Karl XII's sista fälttog. Svensk historisk Tidskrift, VI. årgangen. Denne avhandling er i stor utstrekning benyttet ved ovenstående fremstilling.

Den 2nen (13de) november 1716 hadde kongen gitt provianteringsdeputasjonen befaling til sammen med feltmarskalk og generalguvernør Karl Gustav Mörner samt generalløitnant og landshøvding Hugo Hamilton å rådslå om, hvor man mest hensiktsmessig skulde kunne anlegge magasiner ved den norske grense. Til hvilket resultat disse rådslagninger har ført kan ikke angis, sier Lagermark, men kongen har allerede på et meget tidlig tidspunkt — i alle fall før 29de mai 1717 — bestemt, at hovedmagasinet skulde anlegges i Strömstad. Generalløitnant M. I. de la Gardie hadde foreslått å anlegge bakerier i Vennersborg, men dette bifaltes ikke av kongen, da han vilde ha „hela magasinet med allt dess tillbehör i Strömstad såsom närmest till hands". For de øvrige magasiners vedkommende varte det lengere tid, førenn det avgjordes hvor de skulde ligge.

Senere vil på sin plass nærmere bli behandlet disse forhold. Her skal kun forhåndsvis yderligere anføres, at der under forberedelsen blev lagt sterkt beslag på landets jernverker til forarbeidelse av artilleri og ammunisjon. For det første skulde det beleiringsartilleri som blev ødelagt eller erobret i Dynekilen, erstattes. Men til de nye befestninger ved Strömstad og Sundsborg trengtes også en hel del kanoner med tilbehør. Fra de øvrige festninger i landet sendtes foreløbig artilleri til Ed skanse og særlig til Strömstad, hvor hoveddepotet skulde ligge.

Store anstrengelser blev gjort til anskaffelse av et godt artillerimateriell. Tre franske eksperter, Chateaulion, Vallet og du Brocard, blev tilkalt for å støpe kanoner efter en ny metode. Og under den fremragende generalmajor i artilleriet, Karl Cronstedts ledelse blev dette nyorganisert fra grunnen av. Til officerer ved artilleriet og ingeniører ved fortifikasjonen innkaltes flere franskmenn, fortrinnsvis gjennem Görtz's forsorg.

Endelig skal også nevnes, at kongen også la stor vekt på utrustningen av flåten. Såvel i 1717 som i 1718 blev flåten i Carlscrona utrustet, men hovedinteressen samledes denne gang om eskadren i Göteborg. Man hadde håp om gjennem Görtz å anskaffe endel større krigsfartøier fra Holland og Frankrike, og forhandlingene herom var allerede skredet så langt frem, at flere fartøier med full besetning om kort tid skulde avseile til Göteborg, da Görtz på foranledning fra England pludselig blev arrestert, hvorved hele foretagendet gikk i vasken.

Mangelen på matroser til flåten gjorde sig også sterkt gjeldende. Allerede i 1716 hadde admiralitetet i Carlscrona foreslått, at man burde søke å hverve matroser i utlandet, og som sedvanlig var det Holland

som var det store reservoir. Også herom hadde Görtz fått nødvendig forholdsordre, men hans fengsling satte også en stopper for dette.

Tordenskiold var altså reist til Kristiania den 30te januar. Med hovedstasjon i denne by administrerte han nu det norske sjøvesen så lenge linjeskibene var oplagt. I Stavern hadde han altså som kommanderende officer capitain Sievers. Herfra oprettholdtes ved hjelp av snauer postforbindelsen med Danmark og herfra utgikk fregattene som hadde som mål å holde sjøen ren for svenske kapere og søke å hindre Sveriges tilførsel av proviant og materiell fra Holland, som Carl XII hadde påbegynt som et ledd i rustningene til et nytt angrep på Norge. I Fredrikstad var capitain Sahlgård kommanderende officer. Herfra utgikk skjærgårdsflåtens ekspedisjoner ned langs svenskekysten helt til Göteborg. Her holdtes også skjærgårdsmateriellet klart til deltagelse i avvergelsen av det angrep fra svensk side som man var belaget på hvert øieblikk kunde komme. Gjennem Tordenskiolds ordrebok, kopibok og geheimeprotokoll kan man stadig følge hans disposisjoner.

Allerede den 31te gir han Sievers forholdsordre angående innkvartering av de mannskaper som ikke kan hjempermitteres. De skal sammen med de overflødige officerer innkvarteres i Larvik og nyte landkostpenger. Likeledes skal han uten å forsømme noen time av god vind besørge overført til Fladstrand vicestattholderens sekretær med viktige breve angående den rådende situasjon. *Brev nr. 271*

Fra Grib — som altså var nede på svenskekysten — fikk han rapport om, at der i Göteborg var under utrustning endel galleier for å møte hans egen ekspedisjon. Han gir derfor under 3dje februar Sahlgård ordre til å utruste yderligere 2 galleier. Grib hadde opbragt et engelsk skib som var lastet med kontrabande og Tordenskiold pålegger Sahlgård øieblikkelig å innsende til ham alle dokumenter vedkommende fartøiet, noe som allerede forlengst burde være gjort. Disse var imidlertid blitt beholdt av magistraten i Fredrikstad, hvor forhør var blitt avholdt. *Brev nr. 272*

„Søe-Ridderen" er nu øiensynlig endelig engang ferdig med sin reparasjon og Vosbein får derfor under 3dje februar ordre til citto å forseile til Stavern for der å annamme proviant og hvad han forøvrig måtte behøve. Og Sievers får samme dag ordre til å drive på mest mulig for å få fregatten „Packan" ut for sammen med de andre fregatter å krysse på de ventede hollandske skibe. *Brev nr. 273* *Brev nr. 274*

Nede på Sørlandet har han mønsterskriver Mecklenburg for anhvervning av matroser. I midten av mars må samtlige matroser være
Brev nr. 275 sendt østover. Dog har han gitt tillatelse til at en skipper Bøy Toysen skal få beholde på sitt skib de matroser han måtte behøve for å fortsette sin reise til Irland.

Brev nr. 276 Til Sahlgård utsteder han den 5te februar en ordre om å prøveskyte endel 8- og 4-pdrs. kanoner fra den på norskekysten strandede svenske fregatt „Ny Elfsborg". Kanonene skal, hvis de finnes tjenlige, monteres på to av de norske galleier. Dette var den første fregatt som kaperkommandøren Lars Gathenhielm hadde fått låne av den svenske konge[1]). Han hadde samtidig også så godt som fått monopol på kapervesenet og under hans kyndige ledelse var kapertjenesten nu kommet inn i et nytt og mere effektivt spor. Ikke lenge efter denne nye start hadde han altså mistet en av kronens fregatter, og dennes kanoner kom over på de norske galleier.

Fregatten „Lossen", hvis reparasjon nu øiensynlig endelig engang
Brev nr. 277 er tilendebragt, får nu ordre til uten ringeste tids forsømmelse straxen å begi sig til Stavern og derfra citto å komme sig i sjøen. Til den forlangte kjølhaling er der ikke tid. Ingen undskyldning om proviant vil bli godtatt, da sådan i tilfelle vil bli bragt ham med en dobbelt chaluppe.

Brev nr. 278 Det av Grib opbragte engelske skib „Betty Gallei" forlanger Tordenskiold i skrivelse av 8de februar til Slotsloven inntatt fra Fredrikstad til Kristiania og stevning uttatt av Kristiania magistrat mot skipper Jonas Month. Opgjøret med denne prise skulde komme til å volde store vanskeligheter og endog forårsake rivninger mellem Tordenskiold og Wedel.

Tordenskiold er den 9de ankommet til Moss og det ser ut som om generalitetet har sitt konseil her. Tordenskiold fremlegger nemlig
Brev nr. 279 i konseilet en skrivelse[2]) av denne dato og fremholder at den norske sjøarmaturs og fregattenes mannskaper ikke hadde fått lønning på to år. Deres tilgodehavende beløper sig til 9000 rdl. og disse penger forlanger han nu under henvisning til kongens bestemmelse om denslags sakers behandling i generalitetets konseil. Han fremholder også, at han ved å innkvartere størsteparten av mannskapet fra de oplagte fartøier iland, istedetfor å la dem bli ombord har spart Klg. Majsts. kasse for mange penger. Står de ombord har de nemlig kostpenger og gage

[1]) Se Wilhelm Berg: Samlinger til Göteborgs Historie.

[2]) Skrivelsen er på tysk.

pr. uke op til 10 rdl., men er de innkvartert iland får de bare en slett daler pr. uke.

Tordenskiold skulde få en hård tørn med myndighetene for å få sjøetatens pengeforhold i en ordentlig gjenge. Ilde var det med forholdene ved flåten i Kjøbenhavn, men enda verre var det i Norge. At Tordenskiold under disse forhold har fått avsted en avdeling av galleiflåten helt ned til Göteborg er sikkert en respektabel prestasjon og ganske ekstraordinær sett på bakgrunn av tidligere mangel på aktivitet ved den norske galleieskadre.

Fra Moss gir han også samme dag ordre til at fregatten „Packan" *Brev nr. 280*
snarest mulig skal gå seil for sammen med „Lossen", „Raa" og „Søe-Ridderen" å krysse i farvannet Skagen—Marstrand—Göteborg. Skulde vind og vær ikke tillate de kryssende fartøier å ligge klar svenskekysten, „haver de kun uden Frygt at søge Wigsiden, naar de haver bekiendte Lodser, formedelst een deel av Galleerne udi Friderichstad fra den Norske Kust og indtil Gottenborg stedse er og skal være udi mouvement". Forøvrig innskjerpes det å innberette alt av interesse gjennem postjaktene, som stadig er i fart mellem Fladstrand og Stavern.

Og „Hvide Ørn" er endelig engang kommet sig fra Arendal til Stavern. Sievers har innsendt chefens fortegnelse over en mengde mangler som må rettes og Tordenskiold skriver den 9de til Sievers og *Brev nr. 281*
uttrykker sitt mishag over at fregatten efter en så litet effektiv tjeneste har kunnet oparbeide en sådan slett tilstand. Sievers skal sette i sving alle de seilmakere han råder over og hurtigst mulig få fregatten i seilbar stand. Skulde mot forhåpning vedkommende chef (Lemvig) vegre sig herfor med den motivering at fregatten ikke var i den forfatning at den kan utføre kongens tjeneste, skal dette øieblikkelig innmeldes til Tordenskiold og ny chef skal bli beordret. „Ti som Hans Majestet allernaadigst haver anbefalet mig Commandoen her i Nord-Søen, wil og skal jeg aldting saaledis forandstalte, at jeg indtet vil have at reproscere mig. Er og bliver aldrig mit Forsæt og Humuer at give Reprimande til nogen, uden Nøden og Hans Majts. Tienestes Forsømmelse det udfordrer; Thi seer heller med Høflighed at begiænge og omgaaes enhver Officer fra den høieste til den Nedrigste der er i Esqvadren". Han forordner videre, at enhver chef, innen han selv går i sjøen med eskadren, skal inngi en kort ekstrakt av sin journal og protokoll, som så skal tilstilles kongen, således at man kan se hvad enhver har utrettet.

Wedel har fra Moss reist på inspeksjon til Fredriksten festning og Tordenskiold har øiensynlig fulgt med. Den 12te er han nemlig i Fredrikshald og får her anmodning fra Wedel om å assistere ved utbe-

Brev nr. 282 dring av Fredrikstad festning. Fra Fredrikshald skrev han den 12te til
Brev nr. 283 kongen og admiralitetet og avga rapport om sine disposisjoner med galleiene på Viksiden og fregattene ved Göteborg. Det av Grib opbragte skib „Betty Gallei" hadde endel svenske officerer og menige inne og listen på disse er:

1 oberst Swinhuvud, 3 capt. Preswer, Market, Kling-Quamström[1]), 1 ritmester Wenus, 5 lieut. Funch, Champet, Stephens, Arens, Möller, 1 cornet Fitken, 4 fendrikker Beenhielm, Schneider, Rytt, Gravensteen, 1 adjutant Butt, 16 underofficerer og 83 gemene — summa 115.

Formålet med utsendelsen av galleiekspedisjonen var altså forsåvidt lyktes, som et av de ventede fartøier med svenske officerer var blitt opbragt. Det dreier sig her øiensynlig om officerer, tatt tilfange ved Stralsunds erobring. Disse hadde gitt sitt æresord på ikke å vende tilbake til Sverige under krigen mot at de fritt fikk opholde sig i Hamburg. En av disse officerer, general Dücker, blev i begynnelsen av 1718 fra Hamburg sendt til England i offisielt erinde for Carl XII, hvilket bragte Frederik IV i stort oprør. Dücker hadde utstedt en revers om på ære, tro og love og kavallerparole, inntil han blev utløst, hverken „direchte noch indirechte, mediate oder imidiate" å foreta det ringeste der kunde stride mot den danske konges tarv[2]).

Den 13de er Tordenskiold kommet til Fredrikstad og sender her-
Brev nr. 284 fra samme dag to skrivelser til kongen og en til admiralitetet. Det ser ut
Brev nr. 285 som om han i generalitetets konseil ikke har opnådd å få de penger
Brev nr. 286 han forlangte. Han anmoder nu kongen og admiralitetet om å få de allernødvendigste kostpenger til folkene, da han ellers blir nødt til å ta dem ombord igjen, noe som vil falle meget kostbarere enn den ordning han nu har truffet. Han ber også om forholdsordre angående det opbragte skib som han mener er svensk, men har kastet de svenske papirer overbord.

Han nevner i sin første skrivelse til kongen, at han sammen med Wedel har vært ved grensen for å undersøke om noe kunde foretas. Denne rekognosering gjalt sikkert Sundsborg festning på Svinesunds sydside. Denne festning var blitt påbegynt efter Carl XII's avmarsj fra Norge og den har sikkert hatt til hensikt å beskytte broen over Svinesund. Som tidligere anført betød denne et meget svakt punkt som gjorde sitt til at Carl XII så hurtig trakk sig ut av landet, da broen lett kunde bli ødelagt av Tordenskiold med stykkprammene. Som senere

[1]) Klinckowström. Navnene er skrevet som i rapporten.
[2]) E. Holm.

skal vises forsøkte Tordenskiold en overrumpling av festningen tillands, hvilken dog mislyktes. Såvel til kongen som til admiralitetet sender han et sammendrag av Gribs rapporter fra Viksiden. Dette finnes dessverre ikke i arkivet. Grib selv får forøvrig følgende dag en ganske skarp skrape fordi han ikke har inngitt spesifikasjon over det på Vik- *Brev nr. 287*
siden opbragte gods. „Saa anbefales her med hr. Capitain-Lieutn. Grip at hand paa Sigt af denne Ordre, strax, om jeg ikke skal være tvungen til at gribe til andre extremiteter" å innlevere sådan spesifikasjon. Av en skrivelse av samme dato fremgår forøvrig at Grib allerede *Brev nr. 288*
var ansatt som chef for stykkprammen „Arca Noæ" og han får i skrivelsen tillatelse til å hjempermittere mannskapet i 4 uker.

Da de øvrige fregatter nu kom ut, kunde „Raa", der den hele tid hadde vært på feltet, sendes ned til Kjøbenhavn for å få sin høist nødvendige kjølhaling og annen reparasjon. Tordenskiold skriver i den an- *Brev nr. 289*
ledning den 14de til sjøetatens generalkommissariat og admiral Judi- *Brev nr. 290*
chæer og ber om at der med fregatten må bli sendt op forskjellige ting av utrustningsgjenstande til eskadren til den forestående utrustning, da det i Norge tok dobbelt så lang tid å få det ferdig, kostet dobbelt så mange penger, og av penger fantes der intet å betale med. Det var knapt nok at der kunde skaffes så mange penger at de innkvarterte matroser kunde få sine kostpenger.

Til anhvervning av matroser til det forestående tokt hadde han som nevnt på Sørlandet mønsterskriver Mecklenburg. En av skipperne, *Brev nr. 291*
Anders Dahl, blir den 14de permittert hjem til Kristiansand og Tordenskiold pålegger ham da på sitt hjemsted å anta alle de matroser han kan komme over, „endten det er unge eller gamle naar de kun ere beqvemme til Hans Mats. Tieneste". Mønsterskriveren har bemyndigelse til, uten persons anseelse å anta hvem han måtte finne dyktig til kongens tjeneste. På stedet skal også finnes en overflod av lodser som forsøker å stikke sig undav. Av disse må han ikke la sig bluffe og i tilfelle av diffeculteter har han øieblikkelig dette til ham å kommunisere.

Den 15de februar utsteder Tordenskiold ordre til capitain Caspar *Brev nr. 292*
Wessel om å anta kommandoen over den forsterkede skjærgårdsflotille som skal ned på Viksiden. Styrken bestod av galleiene „Printz Carl" og „Lucretia", halvgalleiene „Achilles" og „Pollux", snauen „Jepta", hukkerten „Triumphant" og 4 dobbelte chalupper. Han skal fordele sin styrke således, at han behersker den svenske skjærgård og gjør fienden all mulig avbrekk. Alle fartøier som gjør land på kysten skal opbringes, og til jakt på fartøier utenfor skjærgården benytter han sig av hukkerten og snauen, der hertil egner sig bedre enn galleiene.

Forøvrig passer han på ikke å bli overrumplet og tillater ikke noen å frata innvånerne langs skjærgården det minste, men behandler dem på en høflig måte.

Brev nr. 293, 294, 295, 296 Den 16de utsteder han ennu 4 ordrer angående ekspedisjonen, hvorav fremgår, at av nye officerer kom til lieutn. Gabriel Christiansen fra „Laaland" og cpt.ltn. Anders Høg. Grib skulde fremdeles være med, men Wessel var altså nu ekspedisjonens leder. Som ny besetning skal av soldater tjenestgjøre 3 kompanier av Vesterlenske regiment. *Brev nr. 297* Han skriver derfor samme dag til major Owenberg og anmoder om at i alle fall 340 mann må være klar på to dage. Det er ikke mulig av dokumentene å følge dette Wessels tokt. Som tidligere nevnt under Caspar Wessel sier imidlertid Rothe, at det nær hadde gått galt, idet avdelingen frøs inne i Smøgen og nær var blitt tatt av svenskene. Wessel synes, efter Rothes fremstilling, å ha vist god konduite.

Den norske flåtestyrkes oberchirurgus het Erasmus Gunnerus og *Brev nr. 298* Tordenskiold gir ham den 16de ordre til å sørge for medikamenter og instrumenter til hele flåten og bestille det fornødne hos apoteker Gerth von der Lyth på Bragernes, som hadde privilegium. Oberchirurgus skal holde god opsikt både med apotekerne og overmestrene, for det første med at vedkommende er dyktige og gode, men også at takstene er riktige og at absolutt intet utleveres overmestrene uten oberchirurgus's attest i deres catalogus.

Fra cpt. Sievers har han fått melding om, at „Hvide Ørn" allikevel *Brev nr. 299* på kort tid kan være klar til å gå i sjøen. Tordenskiold uttaler i brev av 16de februar sin fornøielse hermed og i anledning av en kopi av et brev fra Lemvig, hvori denne øiensynlig har beklaget sig over Tordenskiolds skarpe påtale i forrige brev til Sievers, uttaler Tordenskiold, at man udi disse conjuncturer har mere å beflitte sig på å befordre kongens tjeneste enn imot vane å chikanere og han vilde ønske alle tider å kunne være befriet for å betjene sig av hårde termines. Hans hensikt hadde aldri vært å bringe noe menneske uti uforskyldt blame og skulde vel ha benyttet „større significante termines" enn til dato er skjedd; „Dog for at lade see min Intention er ikke for at piqvere nogen, haver jeg det denne sinde efterladt". Cpt. Lemvig skal nok få tid til å vise sin devoir og soutinere det Gud og kongen har gitt ham, således at man i tilfelle kan være forskånet for imot sin vilje å utgi „ubewandte Reprimandes".

Han frykter for at „Søe-Ridderen"s folk skal nekte å gå ombord, da de ikke har fått sine kostpenger, men i så tilfelle tviler han ikke på, at de på linjeskibene værende folk, når de „bliver wenlig tiltalte og

med Trommeslag adwarede", vil gå med i så stort antall at fregatten får full besetning. Og med hensyn til vanskelighetene med rekvisita til fartøiene får man klare sig så godt man kan, „ti mand kand ikke prætendere å få alle de saker som deres Inventarium Mentionerer".

Generalitetets konseil har øiensynlig vært holdt i Fredrikstad denne dag; Tordenskiold innleverer nemlig pany en memorial, hvori han forlanger penger til lønninger for mannskapet. Spesielt mannskapene på fregattene gjør vanskeligheter med å gå i sjøen før de får penger. *Brev nr. 300*

Med Lützow korresponderer han angående forsterkning av Fredriksten festning idet der fra Værlebukten ved Moss skal transporteres endel skansekurver til festningen. *Brev nr. 301*

Fra Lützow får han nu meddelelse om at isen mellem Sponviken og Svinesund er gått op, og likeledes får han fra oberstløitnant Brun endel oplysninger av verdi angående kunnskaper fra Sverige. Dette står øiensynlig i forbindelse med en påtenkt ekspedisjon inn i Svinesund og den under hans egen ledelse påtenkte overrumpling av Sundsborg. Den 19de skriver han nemlig til major Owenberg og ber ham personlig om å være med på denne siste ekspedisjon, da der er mangel på officerer. Monsr. von Krogen er blitt syk og ekspedisjonen kan ikke vare mere enn 2 à 3 dages tid. „Vil derfor formode at min hr. Major selv her udi Regarderer sin honneur og blir følagtig". Og den 22de, da han er kommet til Kristiania, gir han Sahlgård beskjed om å beordre en eller to capable officerer, som til et så important dessein døgtig eragtes, til med 1 chaluppe og behøvende brandgods å legge sig i Sponviken og derfra avvente en chanse til om natten eller i tåket vær eller snefokk å stikke ibrand et hollandsk skib, som svenskene har innrettet til forsenkning et eller annet sted. Skulde man ikke komme til det hvor det nu ligger, må man i alle fall sette alt inn på å stikke det ibrand når det hales ut for å forsenkes. „Den officer som samme Expedition løkkelig forretter kand forsikkres om een Raisonable discretion". *Brev nr. 302* *Brev nr. 303* *Brev nr. 304*

Det kan ikke av dokumentene sees, hvorvidt denne ekspedisjon har vært forsøkt og hvorledes resultatet er blitt.

Samme dag gir han også Lemvig avseilingsordre med „Hvide Ørn" ned til blokadefeltet ved Göteborg. *Brev nr. 305*

Den 26de skriver han atter til sjøetatens generalkommissariat og admiral Judichæer med innstendig anmodning om i rette tid å få de til eskadrens utrustning nødvendige rekvisita opsendt. *Brev nr. 306* *Brev nr. 307*

Brev nr. 308 Den 24de skriver han til oberst Kleinow og anmoder denne om å foranledige inniset til Kristiania en hel del skibe som lå ved iskanten. En hel del av disse skibe var lastet med korn som vilde ta skade hvis intet blev foretatt. Blandt skibene var også det engelske priseskib „Betty Gallei" som skulde inn til byen for å få sin dom.

Brev nr. 309 Den 26de gir han avseilingsordre til Vosbein på „Søe-Ridderen". Med ham sender han også ordre til fregatten „Raa" om at den, såsnart
Brev nr. 310 den er avløst av „Søe-Ridderen" seiler ned til Kjøbenhavn for å reparere for snarest mulig å komme på plass igjen.

Fra admiralitetet mottok han en skrivelse av 13de februar, hvori forlanges fullstendige ruller over mannskapet på de ham underlagte fartøier med opgave over til- og avgang siden avseilingen fra Kjøben-
Brev nr. 311 havn. Dette var i full orden og Tordenskiold svarer i skrivelse av 26de februar at ordren i alle måter skal vorde efterlevet. Han hadde stadig vært efter sine fartøischefer for å få rullene iorden. Men, som det senere skal vises, nøiet generalkommissariatet sig ikke med dette og dermed begynte de skarpeste rivninger av administrativ art, som skulde legge en aldeles urimelig hindring iveien for eskadrechefens bevegelsesfrihet.

Tordenskiold er nu reist til Fredrikstad for å utføre den omtalte ekspedisjon mot Sundsborg festning. Der foreligger ingen skriftlig redegjørelse for planen og gjennemførelsen av dette foretagende. I sin
Brev nr. 312 rapport til Gyldenløve av 6te mars — skrevet i Kristiania — sier han bare at han har vært nede på Viksiden for å emportere Sundsborg, og forsøket skulde med Guds hjelp ingenlunde være forfeilet, hvis ikke veiviseren hadde bragt ham på gal vei. Imidlertid var det begynt å lysne av dag og han fant det for hasardiøst å angripe om dagen. Det ser ut til å ha vært et rent landmilitært foretagende og major Owenberg har da øiensynlig også vært med. Hadde dette forsøk lyktes, kunde det ha hatt sin betydning ved forhindring av svenskene i å slå bro over Svinesund igjen. Den gamle var blitt avkastet da Carl XII forlot den norske grense, og festningen hadde til hensikt å bevare svenskenes beherskelse av Svinesund, et forhold som klarligvis spilte en rolle ved operasjonene mot Norge.

Med denne skrivelse sender han også en ekstrakt av galleiavdelingens rapport fra Viksiden. Det siste tokt hadde vært av kort varighet, da de på grunn av den sterke frost ikke hadde kunnet holde lenger ut med de til vintertjeneste uskikkede fartøier. På Gåsö hadde de påtruffet to nordmenn fra de forulykkede transportfartøier. Disse to hadde rømt fra Göteborg og kunde berette at de svenske orlogsskibe

lå ved Nya Varfvet og at besetningene var tilsagt å møte. Av disse var dog næsten ingen møtt. Fra Holland var ankommet 3 fartøier, medhavende endel svenske officerer og menige. Et fjerde var ventendes, og tilsammen skulde disse fartøier ha ombord ca. 400 officerer og soldater. Det var dette siste Grib hadde opbragt. Der ventedes også fra Holland et orlogsskib på 40 kanoner, som Gathenhielm hadde kjøpt til erstatning for den på norskekysten strandede fregatt „Ny Elfsborg". To store nye galleier stod på stabelen. To små kapere lå seilklare. Ved den svenske armé var alt stille og Mörner var reist til kongen i Lund. Langs kysten var lagt soldater som bønderne måtte underholde. Flere av disse poster var blitt overrasket av avdelingens mannskaper sovende ved vardene med full mundering. Ved Mollands kirke på Orust var almenheten av fogden blitt forespurt, om de som bodde i skjærgården vilde holde soldatene med kost eller om de vilde la fienden rå sig selv som den vilde langs landet. Herpå blev svart, at enten de holdt soldatene med kost eller ei, så såes dog dagligen, at fienden langs kysten gjorde hvad han vilde. Fra Bohus festning var ført endel kanoner og mørsere til kysten, og forøvrig spargertes det, at kongen av Sverige ikke vilde foreta noe angrep på Norge dette år. Men på grensen vilde han postere sig på to steder, hvor visste man ikke. Ved Svinesund skulde ligge ca. 1200 mann og forøvrig samledes på Viksiden all den makt han kunde bringe tilveie.

I skrivelsen anfører han også at det opbragte engelske skib ikke har kunnet bli inniset og han har derfor foranlediget det losset og varene oplagt på Tollboden. Han forespør om Gyldenløve ønsker sin anpart av prisepengene uttatt eller levert til kongens kasse i Norge. Gyldenløve hadde som generaladmiral sin anpart av samtlige opbragte priser. Tordenskiold forspør også om han ønsker noe av skibets ladning in natura, „saa maatte det ringeste ord befales". Ladningen bestod nemlig av kostbare tøier og sølv- og gullgjenstande. Opgjøret med denne prise skulde bli en hel vidtløftighet. *Brev nr. 313 og 314*

Frykten for svensk angrep synes ikke å ha tapt sig ved de meddelelser som var innhentet på Viksiden av galleiflotillen. Frykten for en beleiring av Fredrikstad er fremdeles levende og generalmajor Budde anmoder om at galleiene må bli postert utenfor byen for i tilfelle å kunne beskytte denne. Tordenskiold gir under 6te mars Sahlgård nødvendig forholdsordre dessangående for det tilfelle at han selv ikke kan være tilstede. Tordenskiold synes ikke å være særlig begeistret for denne anvendelse av sjøkrigsmateriellet, men han sier, at det *Brev nr. 315*

visselig må settes i verk, særlig da byens konservasjon for en stor del dependerer derav.

Med fregatten „Lossen" var det fremdeles den samme elendighet. Güntelberg og ekvipagemester Styer hadde ikke kunnet få den klar. Tordenskiold gir ham derfor den 7de atter ordre til øieblikkelig å seile ned til Kjøbenhavn for å få fregatten reparert der.

Brev nr. 316 og 317

Tordenskiold er nu reist til Larvik og ansetter under 10de mars oldermann og 8 lodser og opsetter instruks for deres tjeneste. Denne dag skriver han også et meget karakteristisk brev til kongen. Foranledningen er et brev fra kongens kabinetssekretær Lüdersen. Lüdersens brev er dessverre ikke inntatt i geheimeprotokollen. Men av Tordenskiolds brev fremgår, at kongen gjennem Lüdersen har meddelt den frykt man næret for et svensk angrep på Norge i nær fremtid og at kongen i den anledning har gitt uttrykk for den tillit han hadde til Tordenskiolds troskap og nidkjærhet og han forsikrer på sin side, at han intet minutt hverken natt eller dag skal forsømme for på alle optenkelige måter å forekomme et sådant for Hans Kgl. Majest. og hans kjære fedreland høit skadelig dessein. Til opnåelse av dette hadde han stadig hatt galleier og andre mindre fartøier på Viksiden for å observere fienden på de kanter og avskjære ham tilførselen, hvilket i det minste har den virkning at han alltid har måttet være på sin post ved kysten, hvorved han har måttet spre sin styrke. Fregattene har han hatt på plass utenfor Göteborg, sålangt som deres slette tilstand har tillatt det, og såsnart den hårde vinter er tilende skal han følge efter med linjeskibene for desto bedre å kunne tilse alt og med hele sin styrke vil han da postere sig således, at fienden all korrespondanse og tilførsel, næst Guds hjelp, skal bli avskåret. Men for dess bedre å kunne benytte de ham underlagte fartøier og for å forhindre at noe, „enten ved utidig undskyldning, Naklæssighed, forsætlig Efterladenhed og andet deslige" skal forsømmes, så anholder han om myndighet til å avsette eller forflytte officerer på fregattene og galleieskadren, når han fant at noen av dem ikke var „allardt" til Hans Kgl. Majts. tjeneste. „Jeg widner for den alwidende Gud og Ed. Ko. Mats. hellige Aasyn at saadant ikke af mig skal blive misbrugt; men i alle ting uden Interesse, Wenskab eller Avind at have Ed. Ko. Ma. Tieneste og Interesses befordring til mit eneste øyemerke". Denne hans anmodning skulde også senere bli efterkommet.

Brev nr. 318 og 319

Det kan i denne forbindelse ha sin interesse å peke på, at admiral Sehested efter overtagelsen av kommandoen over flotillen i Pommern 1715 hadde rettet en lignende anmodning til kongen. Sehested motive-

rer sin anmodning med, at „mangel paa subordination kan let indtræ, og underjordiske intriger spindes, derfor maa der baade frygt og kjærlighed til"[1]).

Den 11te utsteder han fra Larvik en hel del ordrer: om klargjøring av skjærgårdsflotillen, konvoyering fra Flekkerø, Arendal og Stavern, forhør over straffskyldige skippere og hvervning av matroser. Til de konvoyerende chefer sier han, at de intet fiendtlig har å befrykte, da sjøen med den nuværende kryssertjeneste finnes sikker. Og i anledning av mønsterskriver Mecklenburgs besvering over at matrosene i Nedenes forstikker sig så ikke en mann har møtt frem, sier han, at de „Wanartede lader hand ved proklamation udi mit Navn alvorligen og under stoor straf advare", hvorimot de som godvillig møter loves om noen få måneder å bli hjemforlovet. *Brev nr. 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328*

Tordenskiold er nu reist til Kristiania og får her en skrivelse fra Wedel av 13de mars, hvori denne fremholder at Fredrikstad festning på de nordre og søndre poligoner til elven er i en slett forfatning. Han forespør da om „Stenbocken"[2]) kan bli lagt midtstrøms for å flankere festningen mot landsiden. Likeledes ber han om assistanse til utbedring av artilleriet på såvel Fredrikstad som Fredriksten festning. Tordenskiold gir i skrivelse av 17de mars Sahlgård den nødvendige ordre til imøtekommelse av Wedels ønske. *Brev nr. 329*

Men her mottok han også en kongelig ordre av 22de februar, som altså har brukt henimot en hel måned fra Danmark til Norge, og heri beordres han til snarest mulig å få sin eskadre i seilklar stand og med den hele styrke gå i sjøen for å søke at coupere de fartøier fra Frankrike, England og Skottland, som man venter skal tilføre Sverige fornødenheter til krigens fortsettelse. Tordenskiold gir straks Sievers ordre til å gå igang med ekviperingen av linjeskibene og gir likeledes stoppeordre til „Lossen", der var beordret til Kjøbenhavn for å reparere. Alsbach får beskjed om å sørge for proviantforsyningen, men pengespørsmålet volder fremdeles de største bekymringer. For å løse dette vanskelige problem søker han i skrivelse av 17de mars om Wedels consens til å bortauksjonere den verdifulle ladning på det nu prisedømte engelske skib og anvende de derved innvundne penger til bestridelse av utgiftene til eskadren. Wedel sier i sin påtegning av samme dato, *Brev nr. 330 og 331* *Brev nr. 332*

[1]) Danske generalstabs arbeide.

[2]) Fartøiet er senere sunket i elven ut for Fredrikstad festning ved gamlebyen. Ved lavvann kan man ennu se vraket og noe tømmer fra det er optatt og opbevares i Smålenenes museum, Fredrikstad. Velvilligst meddelt mig av havnefogd Stausland, Fredrikstad.

at han ingen instruks har fått om den slags saker, og selv om han finner Tordenskiolds forslag formålstjenlig så vil han dog ikke ta ansvaret for dets iverksettelse og finner derfor at man må avvente kongens avgjørelse på Tordenskiolds forslag.

Tordenskiold gir imidlertid, trods Wedels motstand, den 18de sin
Brev nr. 333 fullmektig Mathias Jochumsen ordre til å igangsette auksjonen og gir ham en detaljert instruks for fremgangsmåten.

Brev nr. 334 Den 18de besvarer han også en fra landetatens generalkommissariat innkommet besvering over manglende konvoy av dets fartøier; hos Wedel rekvirerer han ammunisjon som han ikke i tide kan få op fra
Brev nr. 335 og 336 Danmark og til kongen retter han en innstendig anmodning om å få beholde sine linjeskibe. Gabel, som kommanderte Østersjøflåten, hadde anmodet om at få to av sine dårligste linjeskibe ombyttet med Tordenskiolds to gode. Tordenskiold fremholder som sin uforgripelige mening, at de dårlige skibe egner sig bedre for tjenesten i Østersjøen, hvor de stadig har anledning til eftersyn, enn i Norge hvor reparasjoner omtrent ikke lar sig utføre. Kan han få beholde sine to gode skibe, gir han gjerne avkall på det tredje, „Sydermanland", som jo egentlig tilhørte den norske eskadre.

Gabels forsøk lyktes ikke for linjeskibenes vedkommende; men han tok senere Tordenskiolds beste fregatt, „Hvide Ørn", fra ham, et tap som sikkert har spillet sin rolle.

Til besetning og soldateske på eskadren tiltrengte han 1500 mann.
Brev nr. 337 Han innleverte herom rekvisisjon til Wedel, som avga resolusjon om at disse tropper skulde samles på Rolfsø og Onsø, mønstres der av general og kommandant Budde og derefter overleveres eskadrechefen. Disse tropper var:

Av Bergenhusiske regiment:
- Fhv. oberstlieutenant Grans kompani
- Major Storms kompani
- Capitain Greens kompani
- Capitain Rochlings kompani
- Capitain Harboes kompani
- Capitain Butlers kompani
- Avg. capitain Hofmans kompani.

Av Vesterlenske regiment:
- Major Owenbergs kompani
- Capitain Sommerschilds kompani
- Capitain Knudsens kompani

Av Riiberhusiske (oberst Hegermans) regiment:
Major von der Lühes bataljon.
Av Fyenske (oberst Weinmans) regiment:
En bataljon under oberst Scharffenberg.

Av soldatene på eskadren var således 10 kompanier norske og 8 kompanier danske.

Den 19de rekvirerer han hos Wedel krudt og får dette utlevert av Fredrikstad magasin, og samme dag går han atter på Wedel med klage over at han på langt nær ikke har fått utbetalt de penger han har rekvirert og som er uomgjengelig nødvendig for å få eskadren ut. *Brev nr. 338 o 339*

Førenn sin avreise til Larvik utsteder han ennu noen ordrer og alt skal være klart til 10de april. Grib finner han uformodende i Kristiania og sender ham med en viss fart tilbake til sitt fartøi. Og Wedel får atter igjen et innstendig krav om penger. *Brev nr. 340, 341, 342, 343, 344*

Han har reist til Larvik samme dag og har nu fått ordre til å avgi til Gabel „Hvide Ørn". Mannskapet på dette fartøi hadde imidlertid fått utbetalt 3 måneders gage, og da han ikke vil „menagere" eskadrens kasse, som ikke tåler nogen avgang, gir han samme dag ordre til Lemvig om å ombytte hele sitt mannskap med „Søe-Ridderens", der ennu ingen gage har fått. Det var mange hensyn å ta for en eskadrechef i pengevanskeligheter i de tider. *Brev nr. 345*

Til Stavern var imidlertid innkommet 4 engelske orlogsskibe under comodore Stuart. Denne hadde under 22de mars tilskrevet Tordenskiold som kommanderende sjøofficer i Norge med forespørsel om „de svenskes preparatorier i Göteborg, Carlscrona eller nogen anden havn i Sverige, af orlogsskibe, transportskibe, eller hvad antal af Landmilitze de rykke sammen, og hvor man holder fore de skal agere". Disse fartøier tilhørte admiral Bings flåteavdeling som var sendt til de nordiske farvann. Frederik IV hadde som tidligere nevnt, mer og mer glidd fra Peter tsar og over til England som alliert. Men også her blev han skuffet, idet England, som det viste sig, kun hadde egen interesse for øie ved sitt nærvær i disse farvann. Tordenskiold hadde under hele sin chefstid i Norge en utpreget mistillit til de engelskes vilje til samarbeide og vilde aldri basere sine disposisjoner på en samvirken med dem.

Tordenskiold svarer Stuart den 28de og meddeler at svenskene fra Carlscrona vil være i sjøen med 24 linjeskibe. I Göteborg bygges 1 pram og 2 galleier med 36-pdr. kanoner, som ikke blir ferdig før i mai. Styrken i Göteborg består av 5 skibe på 40 til 46 kanoner og 3 middelmådige galleier foruten de som bygges. Isen ligger 1½ mil ut *Brev nr. 346*

fra byen, så man derfra aldeles intet kan utrette. Soldater og matroser presses og rustningene pågår. Brevet er naturligvis avfattet i en utpreget høflig tone. Det er av Tordenskiold avfattet på norsk for av en annen å oversettes til „Englisch".

Brev nr. 347 og 348 Til kongen og admiralitetet innberetter han Stuarts ankomst og forsikrer at der fra hans side intet skal mangle på å vise de engelske all ærbødighet, „særdeles da de findes heel civile". Den sterke frost hindrer ham fra å komme i sjøen, men såsnart det er mulig skal han komme avsted, og han har det faste håp, næst Guds bistand, å få noe important utrettet mot fienden. Efter på opfordring å ha innsendt en *Brev nr. 349, 350, 351* liste over de private fartøier han i sin tid har opbragt, besørget endel administrative ting og git cpt. Wessel en skrape fordi han ikke hadde innfunnet sig på sitt skib, reiste Tordenskiold igjen til Kristiania for å pådrive auksjonen over det prisedømte engelske skib og utsteder i den anledning under 31te mars en forordning om hvorledes det skal for- *Brev nr. 352* holdes med betalingen. Dette var nu hans siste utvei til å skaffe penger til eskadrens underhold.

Som det fremgår av Tordenskiolds skrivelse til Stuart stod han i den formening, at isen i Göteborgfjorden lå såpass sterk, at ingen fartøier derfra kunde komme ut. Det skulde imidlertid vise sig, at han heri tok feil. Gathenhielm hadde fått noen av sine fartøier ferdig og hadde fått iset dem ut fra byen. En mindre konvoy under bedekning av 2 fregatter og 2 snauer var den 25de mars avseilt fra Stavern. Nordøstlig vind splittet konvoyen og 5 av koffardifartøiene blev tatt, deriblandt Tordenskiolds eget „Makrellen", der var på vei til Danmark for å selges, da sjøofficerer efter kongelig resolusjon av 22de februar ikke fikk lov til å eie fartøier[1]). Dette får Tordenskiold beskjed om ved sin *Brev nr. 353* ankomst til Kristiania. Han sender øieblikkelig Vosbein med „Søe-Ridderen" til farvannet mellem Skagen, Marstrand og Göteborg for å innhente tilforlatelig kunnskap om de fiendtlige fartøier. Den panikkmelding han hadde fått hadde intet oplyst om de fiendtlige fartøiers størrelse eller art. Vosbein skal videre gjøre land på et bekvemt sted på svenskekysten for å få underretning om hvad slags skibe det er, „om de er kommen udaf Isen fra Gottenborg eller fra Fremmede stæder".

Grunnen til uheldet var øiensynlig ikke mangel på beskyttelse, men den omstendighet at storm hadde splittet konvoyen og derved muliggjort kapernes inngrep. Dette kunde jo også ha hendt om Torden-

[1]) Geheimeprotokollen.

skiold hadde vært i sjøen med linjeskibene, hvad han forøvrig ikke hadde kunnet på grunn av isen. Konvoytjenesten var jo forøvrig en tjeneste for fregatter og snauer, og kryssertjenesten i farvannet Skagen, Marstrand, Göteborg utførtes også av denne slags fartøier. Ulykken vilde imidlertid, at fregatten „Packan", uten at man på denne tid visste om det, var strandet på norskekysten. Tordenskiolds disposisjoner både med hensyn til kryssning og konvoy synes efter det foran dokumenterte å være i full orden. At det allikevel går galt kommer selvsagt på eskadrechefens kappe enten han har direkte skyld eller ei; men årsaken ligger ikke i at linjeskibene ikke var kommet ut.

Panikkmeldingen om de svenske fartøier ved Skagen var også kommet til Kjøbenhavn og kommandør Poulsen blev detachert fra Gabels eskadre for med 4 fartøier å dekke det truede farvann. Disposisjonen er jo ganske naturlig sett ut fra et militært standpunkt. Men at man skulde ha gått til denne slags foranstaltninger for — således som påstått av Rothe og optatt av Hammarskiöld — å c h i k a n e r e Tordenskiold, det er vel noe flott. Der foreligger da heller intetsomhelst som tyder på at dette er tilfelle. At hans avindsmenn i Danmark har søkt å skade ham er en annen sak og høist sannsynlig.

Fra Kristiania fortsatte Tordenskiold med sine disposisjoner til eskadrens klargjøring. Sahlgård får ordre om snarest å ha galleieskadren klar og han efterlyser fremdeles cpt. Wessel. I hans fravær får cpt.ltn. Ottesen på „Laaland" ordre til å motta mannskapet og fordele det til sine poster og fremforalt ha skytrullene iorden. Ingen av fregattene, undtagen „Søe-Ridderen", der har sin spesielle ordre, må forlate Stavern. Man kan jo ikke vite hvad der ligger i den mottatte melding.

Brev nr. 354
Brev nr. 355
Brev nr. 356, 357

Selv vil han hurtigst mulig komme sig til Stavern og overlater til Grib som opbringeren å ta sig av auksjonen. Der er bortstjålet endel gull- og sølvure og andre saker og Grib får ordre til så kjær hans ære og charge er ham å pågripe vedkommende, hvem det enn måtte være. Den skyldige skulde vise sig å være selveste Tordenskiolds fullmektig, Mathias Jockumsen. Og førenn han reiser anordner han forhør over synderen. —

Brev nr. 358, 359, 360, 361, 362
Brev nr. 363

Den 6te er han i Stavern ombord på sitt flaggskib. På „Hvide Ørn" gjør lieutenant Lamonniere i chefens fravær vanskeligheter med å utlevere tøiet til de frabeordrede matroser, og skulde hr. lieutenant, skriver Tordenskiold, ennu understå sig til å gjøre vanskeligheter, „bliver jeg foraarsaget at lade hannem see, hvad det med sig bringer at være Commando opsedtzig".

Brev nr. 364

Til cpt.ltn. Lilienskiold, som synes å ha stått på en særlig god
Brev nr. 365 og 366 fot med Tordenskiold, skriver han den 8de april og ber ham se til å ordne saken med Jockumsen på beste måte, om mulig ved mellemkomst av etatsråd Blixencrone. Han så helst Jockumsen dømt, men saken får stå mellem Jockumsen og Grib som opbringer av skibet[1]). Selv står han helt utenfor og berger derved sin andel av prisen. Av det opbragte uttas tøi til klædning for hans to tjenere, og Blixencrone skal også ha hvad han ber om. —

„Laaland"s journal begynner igjen den 20de mars. Denne dag er da sannsynligvis kjøkkenet tendt. Resten av måneden medgår til ekvipering og klargjøring av fartøiene. Trods den fremskredne årstid er der ennu sterk frost. Han har heist sitt kommandotegn på „Laaland" den 6te april og venter nu øiensynlig kun på soldateskeen. —

Brev nr. 367 Av en utbetalingsordre av 7de april til materialforvalter Høyer i Kristiania fremgår, at galleikompaniet på dette sted ikke hadde fått sin gage siden 1ste april 1714.

Endelig den 8de har han fått soldatene ombord og skriver da til
Brev nr. 368 Wedel og sier at han nu er klar og håper samme aften å komme i sjøen, „der liebe Gott gebe ferner Glück und zegen".

I plattfoden samme dag letter han med „Laaland", „Fyen", „Søe-Ridderen", „Hvide Ørn" og „Hvide Falk" samt 11 koffardifartøier og setter kurs for Fladstrand. På dagvakten den 10de er han nede ved Hirtsholmene, hvor han gir signal til koffardiskibene om å seile til sine bestemmelsessteder. Med de 5 orlogsskibe legger han østover og gir om formiddagen Vosbein på „Søe-Ridderen" ordre til å gjøre jakt på en seiler til luvart. Ut på formiddagen fikk man to seilere i sikte ut for innløpet til Göteborg. Satte alle seil til og gjorde jakt på de to skibe. der viste sig å være svenske orlogsfartøier. Det var under denne forfølgelse at det første sammenstøt mellem Tordenskiold og Vosbein fant sted. Sistnevnte hadde brast bakk ut for innløpet og ikke fulgt efter de svenske skibe innover. Tordenskiold praiet over til ham med forespørsel om hvad han ventet på, hvad fan han lå opbrast efter[2]). Herpå svarte Vosbein, at han ingen lods hadde, idet Tordenskiold hadde tatt

[1]) Grib blev som opbringer tilkjent et beløp på 4500 rdl. av de 20.500 som var realisasjonsprisen. Han innga imidlertid klage på det grunnlag at han hadde fått 1024 rdl. for litet, og det er visstnok således å forstå, at han ga Tordenskiold skylden herfor. Denne sak avsluttedes ikke før den 10de februar 1736. Se Dansk Tidsskrift for Søvæsen 1923, kommandør T. A. Topsøe-Jensen, der forøvrig feilaktig anfører, at „Betty Gallei" blev opbragt efter angrepet på Göteborgs havn.

[2]) Vosbeins skrivelse til admiralitetet av 21de april.

lodsen fra ham dagen iforveien. Der skal senere bli utførlig redegjort for striden mellem de to officerer; her skal kun gjøres opmerksom på, at Vosbein på den tid hadde vært hele 5 år som fregattchef i disse farvann. At han i løpet av denne tid ikke har kunnet gjøre sig såpass kjent i et så viktig farvann som innløpet til Göteborg, at han i alle fall kan følge hakk i hel efter andre fartøier, virker i hvert tilfelle ikke særlig imponerende. Og med de mål, som Tordenskiold, på grunnlag av sine egne erfaringer på området, mente å kunne legge på andre officerer, er det i alle fall forståelig — om ikke formelt undskyldelig — at han gir sitt mishag tilkjenne ved en sådan praining. Det er forøvrig kun Vosbeins — naturlig nok ensidige — fremstilling av episoden man har å holde sig til. Tordenskiold blev avskåret fra å uttale sig om Vosbeins klage til admiralitetet av 21de april, idet han kun fikk sig tilstillet Vosbeins klage av 22de april til kongen, hvor der henvises til førstnevnte skrivelse. Og Tordenskiold svarer da, at hvor der ikke foreligger sak, kan der heller ikke avgis noen erklæring[1]). Men ser man denne Vosbeins optreden i forbindelse med hans forhold forøvrig overfor Tordenskiold, så kan det ikke undgåes at hans optreden også i dette tilfelle gir inntrykk av utnyttelse av enhver anledning til å legge Tordenskiold vanskeligheter iveien. Av „Hvide Ørn"s loggbok kan ikke sees at dette fartøi ved denne anledning — således som anført av Vosbein — braste bakk, og denne loggbok er forøvrig så detaljert ført, at det er merkelig at denne manøver ikke er anført.

Imidlertid forfølger Tordenskiold med sin eskadre de retirerende svensker, og det kan ikke sees annet enn at også Vosbein fulgte med på sin fregatt, uten at han har fått noen lods ombord. Der blev gjort „Rødigt skib og alting Klart til at slaa", men hertil blev ingen anledning, da svenskene naturlig nok trakk sig tilbake for overmakten inn under Elfsborgs kanoner. I journalen er anført en hel del signaler som blev gjort fra flaggskibet; men det er ikke mulig å tyde disse, da signalbrevene ikke finnes. Den tid eksisterte ikke noen fast signalbok. Eskadrechefen utstedte for hvert tokt signalbreve som kun gjaldt sålenge han hadde kommandoen.

På eftermiddagsvakten gikk Tordenskiold med sin eskadre tilankers i nærheten av øen Lille Danmark, på et godt kanonskudds avstand fra Elfsborg festning. I plattfoten „foer Commandeuren, med Capitain Siwertzen og de andre Capitainer fra Fregattene iland paa de svenske Øer, at erfahre hvor tilstand weed Gottenborg med deris skibe

[1]) Tordenskiolds skrivelse av 3dje juni til kongen.

og Galleer". På førstevakten anfører han at han kom ombord igjen og at han da hadde med sig 6 svenske matroser. Og som det fremgår av hans senere skrivelse til den engelske admiral Bing og til Wedel, tok han også ved denne anledning en bat som svenskene hadde brukt til kapring på kysten.

Følgende dag — søndag den 11te — heter det i formiddagsvakten: „5 gl. foer jeg med Eendeel armerede chalupper og baader ind efter mod de svenske Orlogsskibe som laa til Anchers under Nye Elfsborg Castel som igien blev forjaget af en Gallee som kom indenfra Gottenborg".

Brev nr. 369 og 370 Herfra sender han „Hvide Ørn" til Østersjøen for å inngå i Gabels eskadre, og Vosbein detacheres for med sin fregatt og „Hvide Falk" å holde det kryssende i farvannet Skagen, Göteborg og Marstrand". Møter han fregatten „Packan" skal han også beholde den hos sig. Og med snauen „Neptunus", som også befinner sig i nevnte farvann, skal han innmelde alt av consideration til eskadrechefen, som han vil finne på Fredrikstadleira. Han må ikke uten høieste nød forlate feltet før han får nærmere ordre.

„Packan" var altså forlist, „Raa" lå under reparasjon i Danmark og „Lossen" i Norge, og den beste av dem alle, „Hvide Ørn", var sendt til Østersjøen. Hans krysserstyrke var således i betenkelig grad redusert, hvad der var så meget mere beklagelig som det nettop var med denne slags fartøier blokaden mot innførselen til Sverige skulde opretTholdes.

Brev nr. 371 og 372 Han skriver da også samme dag til Gyldenløve og ber ham å sende „Raa" snarest mulig opover. Med „Hvide Ørn" sendte han også omtrent enslydende rapporter til kongen og admiralitetet. I ingen av brevene nevner han noe om, at forfølgelsen av de svenske skibe blev forsinket ved Vosbeins optreden. Såsnart han får god vind, seiler han til Fladstrand, hvor han tar med sig de derværende koffardiskibe og fortsetter til Leiren. Herfra vil han ta med sig prammene og galleiene og atter seile til Göteborg, „for dette Indløb således at belægge, at ikke en Baad, næst Guds hielp, skal kunne udkomme, — — — med hvad videre jeg da, ved givende Leilighed maatte finde occasion at entreprénere til min allernaadigste Konges behagelige Tieneste, som jeg efter aller underdanigste pligt dag og nat skal paatænke". Han håper kongen ikke ser i unåde til ham for de tapte 5 koffardiskibe, hvorav kun to hadde ladning av noen importance. Han kunde på grunn av isen ikke få linjeskibene tidligere ut og han hadde hatt kryssere den hele tid i farvannet og konvoyen var dekket av to fregatter og to snauer, hvad der skulde være tilstrekkelig, all den stund han selv med „Or-

men" mange ganger alene hadde ført betydelig større konvoyer. Han slutter med å si, at kongen kan forlate sig til, at han med den styrke han har skal bli fienden bastant nok, tiltrods for at han har bragt i erfaring at de engelske kun vil beskytte egen commercie.

Med rapporten til admiralitetet sendte han også en gjenpart av et forhør optatt av de ved Göteborg tilfangetatte folk. Den finnes ikke i geheimeprotokollen, men Rothe har hatt den og angir, at den går ut på, at der på den tid kun lå 2 tiltaklede orlogsskibe i Göteborg, nemlig „Halmstad" og „Frederica", likeledes 2 fregatter, 1 på 30 og 1 på 12 kanoner, samt endel koffardifartøier. Videre at galleiene „Bellona" og „Wreden" i seilbar stand lå i Marstrand, mens en annen gallei med en skjærbåt var gått nordpå. Utiltaklet fantes i Göteborg ennu 5 små orlogsskibe[1]), av hvilke de 3 var „Calmar", „Charlotte" og „Warberg", samt 2 på stabelen stående galleier med ror i begge ender. Forhørene viser ennvidere, at den svenske hovedarmé skulde ligge i Skåne, mens 10 regimenter lå i Bohuslen og at man daglig ventet kongen til Göteborg. Og endelig anføres, at de fartøier som hadde vært i sjøen skulde være utrustet av Gathenhielm. *Brev nr. 373*

På eftermiddagsvakten den 11te letter Tordenskiold med eskadren, men motvind gjorde at han den næste dag blev liggende og krysse. Han detacherte da „Hvide Ørn" efter ordre, sendte „Neptunus" til Hals efter koffardifartøier og ga Vosbein en ny forholdsordre i anledning av en krivelse av 29de mars fra kongen om at 20 fartøier, lastet med korn, var ventendes fra Holland til Sverige. *Brev nr. 374 og 375*

Den 13de er han fremdeles under seil, og da han møter postsnauen til Norge, sender han en meddelelse til Wedel angående sin rekognosering på svenskekysten. Han meddeler her, at han fra kongen har fått sin anmodning efterkommet om å få adgang til å avsette officerer fra kommando, hvis de ikke viser sig „allart"[2]). Brevet inneholder også den interessante oplysning, at Tordenskiold var vidende om, at kommandør Poulsen siden 3dje april hadde ligget seilklar på Kjøbenhavns red med linjeskibene „Ebenezer", „Oldenburg" og „Göteborg" samt fregatten „Løvendals Gallei" for å forsterke ham. Med „Hvide Ørn" hadde han sendt beskjed om at forsterkning var unødvendig og at man derfor kunde spare de store omkostninger. Denne beskjed kom imidlertid for sent frem til å stoppe Poulsen. *Brev nr. 376*

[1]) „Orlogsskibe" var datidens uttrykk for linjeskibe. De større fartøier i Göteborg benevntes snart orlogsskibe og snart fregatter. De var på 40—50 kanoner og var således efter den her benyttede terminologi mindre linjeskibe.

[2]) Kongens skrivelse av 2nen april. Geheimeprotokoll.

Da Tordenskiold på førstevakten hadde ankret ved Hirtsholmene og på formiddagen næste dag igjen letter fikk han nemlig se 4 orlogsskibe som han straks gjorde jakt på. Det viste sig å være de ovenfor nevnte 4 orlogsskibe under kommandør Poulsens kommando. Ifølge journalen lå „Laaland" opbrast en halv time, efter at de to eskadrer var kommet i nærheten av hinannen. Og når der så blir brast av igjen, lå alle fartøier vestover mot ankerplassen ved Fladstrand, hvor de alle senere gikk til ankers.

Poulsens plan var å seile tilbake næste dag. Denne dag blåste imidlertid en underseils kuling av sydling vind som gjorde at Poulsen blev drevet helt op under Norge, således at han ikke på lenge kom tilbake til Østersjøen. Dette var så meget mere beklagelig, som en svensk eskadre var kommet i sjøen, hadde fordrevet de danske kryssere og opbragt en 3—4 koffardifartøier. Er Rothes formodning om en påtenkt chikane riktig, da har i alle fall bakholdet i Kjøbenhavn vært uheldig i sitt utspill. Det er også verd å legge merke til, at kongens ordre til Gabel om å sende Poulsen nordover er datert 2nen april[1]), altså samme dato som han gir Tordenskiold den utstrakte myndighet til å avsette udyktige fartøischefer. En sådan begunstigelse i det ene øieblikk er litet forenelig med en chikane i det annet.

Brev nr. 377 Og i sin skrivelse av følgende dag til admiralitetet sier Tordenskiold kun, at han har rencontreret Poulsen 2 mil fra Fladstrand og at denne sannsynligvis atter er returnert. Hadde han sett noen chikane i Poulsens tilsynekomst, hadde han sikkert — sin vane tro — sunget ut. Men der finnes ikke antydning til dette i hans hele korrespondanse.

Tordenskiold hadde på grunn av storm den 15de måttet lette med linjeskibene, da de kom i drift. Han holdt det gående hele dagen og ankret om kvelden ved Skagen og påtraff her linjeskibet „Göteborg", chef cpt. Danielsen. Fra Poulsen hadde han fått beskjed om, at Danielsen hadde ordre til å konvoyere fartøier fra Fladstrand til Norge. Forutsetningen herfor var nu ikke lenger tilstede og Tordenskiold be-
Brev nr. 378 ordrer ham derfor „som allernaad. anordnede eeneste chef for den norske søe Armateur og deraf dependerende" til å begi sig på retur med de andre skibe. Det synes som om Danielsen har hatt betenkelig-
Brev nr. 379 heter ved å efterkomme ordren, ti den 17de skriver Tordenskiold igjen til ham og sier at han trygt kan seile, da han overtar det hele ansvar. Hans fartøi er mere fornødent dernede enn her. „Jeg og weed hr. Cammer Herre Gabel ikke havde udstædet Ordre til hr. Commandeur Poul-

[1]) Garde.

sen om convojering til Norge, hvis hannem hafde været bekiendt at jeg med Hans Majts. under Commando givne Skibe og Transporter havde været i Søen". Denne uttalelse skulde vel egentlig ikke tyde på, at Tordenskiold følte det hele som en chikane. Og endelig skriver han den 18de igjen til Danielsen og meddeler, at han har åpnet et brev fra Gabel til Poulsen, da denne var fraværende og ordren kunde inneholde noe av viktighet. Denne gikk ut på at Poulsen citto skulde forføie sig til Østersjøen med sin styrke, da fienden var blitt sett ved Møen. — *Brev nr. 380*

Om Tordenskiolds formuesforhold vil senere bli redegjort. Her skal kun nevnes, at han overfor mønsterskriver Andersson hadde gitt en contracaution for skibsskriver Kleinstrøm på „Hvide Ørn". Han skriver nu til Andersson og anmoder ham om å pådrive Kleinstrøm opgjør mens fartøiet ligger i Kjøbenhavn, og samme dag skriver han også til sjøetatens generalkommissariat med forlangende om at skibsskriverens regnskaper straks blev revidert og hans ansvar inneholdt i lønningen. Da han ikke lenger stod på fregatten, måtte hans kausjonsansvar avvikles og han frasa sig all videre kausjon. Dette kan det ha sin betydning å påpeke, da, som senere skal vises, Tordenskiolds bo blev hengende ved dette kausjonsansvar, tiltrods for at kommissariatet altså i 1717 var blitt behørig underrettet om forholdet. *Brev nr. 381 og 382*

Samme dag skriver han også til rentekammeret angående auksjonen over den engelske prise og likeledes et bemerkelsesverdig brev til kongen. Det dreier sig her om en ansøkning fra Vosbein om å få sig tilkjent en fjerdedel av verdien av et gjenerobret fartøi, skjønt kongen for denne gjenerobring hadde resolvert at ingen prisepenger skulde betales. Tordenskiold skriver nu, på Vosbeins opfordring, til kongen og ber om at Vosbein allikevel må få sin fjerdedel tildelt, da han „med Hustru og smaa Børn er forseed", og han anfører i denne forbindelse at han finner Vosbein allardt til kongens tjeneste. Det sees altså herav, at Tordenskiold ikke efter episoden den 10de april har båret på noen uvilje mot Vosbein, hvad der kan ha betydning ved bedømmelsen av Vosbeins klage til admiralitetet av 21de s. m. *Brev nr. 383 og 384*

Den 17de var Tordenskiold atter en tur ute med linjeskibene, og den 18de gir han ordre til koffardiflåten om å komme ut. Da imidlertid vinden springer om på nord, får den igjen ordre til å ankre. Han sender derfor ltn. Swartz med sin hukkert til Fredrikstad for å gi ordre om å påskynde utrustning av galleieskadren således at alt er klart når han kommer til Læren. *Brev nr. 385*

Den 19de på dagvakten får han fra „Fyen" melding om, at der skal være strandet en svensk kaper S.O. for Læsø. Han sender en capi-

Brev nr. 386 tainlieutenant i en chaluppe for å undersøke saken. Da han ut på formiddagen fikk 3 seilere i sikte, gikk han straks seil med begge linjeskibene og forenet sig senere med „Søe-Ridderen" og „Maagen". De 3 observerte seilere var forbevoktningen av en engelsk flåte på 25 linjeskibe under kommando av admiral Bing. Denne går i løpet av dagen til ankers under Skagen, mens Tordenskiold holder det gående under seil natten over. Vosbein bragte med sig en hollandsk smakke som han hadde opbragt, på vei fra Göteborg til Holland.

Brev nr. 387 Den 20de sender han admiral Bing en skrivelse og meddeler hvad han tidligere har meddelt comodore Stuart. Han sender ham den hollandske skipper på det fra Göteborg komne fartøi som selv kan berette admiralen om hvad der foregår. Om de svenskes optreden i Østersjøen gir han også den oplysning han vet, og følgen er at Bing straks setter kurs for Østersjøen.

Brev nr. 388 Samme dag skriver han også til kongen og rapporterer den engelske flåtes ankomst samt sin egen hensikt om såsnart vinden blir gunstig å avseile med konvoyen til Norge, for derfra å gå til utførelse av sitt dessein.

Vosbein hadde om kvelden den 19de fått signal fra flagget om å jage endel fartøier som såes i øst. Det viste sig å være „Oldenburg", et av Poulsens skibe som nær hadde kommet galt avsted på sin chikane-ekspedisjon. Som nevnt var to av Poulsens skibe av storm drevet nordover. Flaggskibet „Ebenezer" hadde måttet duve op for Stavern efter å ha mistet både krysstang og storstang. „Oldenburg" var kommet bort under svenskekysten, hvor den nu var under forfølgning av svenske orlogsskibe. Vosbeins tilstedekomst avbrøt jakten og han blev selv liggende natten over hos „Oldenburg", mens han sendte „Hvide Falk" til Tordenskiold med melding om de svenske fartøier.

Vosbein seilte selv næste dag til flagget og innsendte en rapport til eskadrechefen om det forefalne. Han forsøker sig her med en chikane overfor eskadrechefen, idet han fremholder at dennes signalbreve ikke inneholder noe signal for fiendtlige skibe i sikte. Tordenskiold
Brev nr. 389 svarer samme dag og anfører at han finner capitainens relasjon unødig, og hvad signalbreve angår vil han finne det fornødne under post 22 for dagsignaler og post 19 for nattsignalers vedkommende.

Men dette var formeget for cpt. Vosbein. Han følte sin ære krenket og skrev følgende dag en lengere klage til admiralitetet og ber om revanche og frabeordring[1]). Han begynner med episoden den 10de

[1]) Inntatt hos Rothe.

april ved innløpet til Göteborgsfjorden, som får en bred plass i klagen. Dernæst er det den 19de april da Vosbein kommer op til begge linjeskibene som var under seil. Tordenskiold var ved anledningen ombord på „Fyen" og forsøkte ved signaler og skudd å gjøre Vosbein dette begripelig. Enten nu Vosbein ikke forstod dette eller ikke vilde forstå det — han seiler bort til „Laaland" og får der vite at eskadrechefen var på „Fyen". Da han så skal gå i sin chaluppe for å begi sig ombord, braser ikke „Fyen" fort nok bakk, så Vosbein må ro et langt stykke. Denne ærekrenkelse (fra Sievers side?) påtalte han ved ombordkomsten, efter at Tordenskiold hadde uttalt sin misfornøielse med hans optreden. Da Tordenskiold forlot „Fyen" fulgte Vosbein tett efter ham op og på fallrepet skal Tordenskiold ha uttalt, så de omkringstående hørte det, at han vilde sette ham fra hans fregatt. Så kommer affæren med signalene som synes å ha bragt begeret til å flyte over. Fra den opbragte hollandske smakke hadde Tordenskiold tatt en svensk dame med sine to døttre, tillikemed skipperen og alle hans dokumenter. Vosbein utber sig imidlertid admiralitetets resolusjon om hvorledes det skal forholdes med denne smakke. Han nevner også endel andre klagepunkter som er alt for små og ubetydelige til å fortjene omtale.

Som tidligere nevnt fikk ikke Tordenskiold anledning til å uttale sig om Vosbeins klagepunkter. Men er de andre av samme verdi som dette med signalene, må Vosbein ha hatt litet å fare med.

Det må bemerkes, at Vosbein var 4 år eldre enn Tordenskiold og han hadde i løpet av de 5 år han hadde vært fregattchef i Nordsjøen opbragt 3 svenske kapere. Han hadde dog — såvidt vites — ennu ikke hatt anledning til å vise sin dyktighet i noen kamp med virkelig jevnbyrdige motstandere. Hele hans optreden viser ikke alene en utpreget uvillighet til å stå under den yngre eskadrechef, men han må også utvilsomt henregnes til det danske bakholdsparti. At Tordenskiold har optrådt skarpt overfor ham er likeså sannsynlig som det øiensynlig var berettiget. I denne forbindelse må også minnes om Vosbeins tidligere refererte utpregede uvillighet til å stå under cpt. Sahlgårds kommando. Og Vosbeins anmodning til admiralitetet om forholdsordre angående den opbragte smakke er i alle fall en graverende sak for ham, all den stund hans eskadrechef hadde tatt sig av saken. Hverken dette eller hans senere fremstøt vidner om særlig smidighet. Admiralitetet anfører da også i skrivelse til ham av 22de mai, at det av hans egne breve fremgår, at han overfor sin chef fører en „uanstændig conduite". Hans senere optreden med nedsendelsen til Kjøbenhavn av

opsnappede skrivelser av interesse for krigsførselen uten at han gir Tordenskiold behørig underretning derom, blev også — fra admiralitetets side — fullstendig feldende for ham.

Dagen efter skrev altså Vosbein en klageskrivelse til kongen, hvori han henviser til skrivelsen til admiralitetet. Også til Wedel skrev han og beklaget sig over sin chef.

På eftermiddagsvakten den 20de blev der gitt lettningssignal og hele koffardiflåten kom ut. Inntredende stille gjorde imidlertid, at flåten atter måtte dryppe anker.

På dagvakten den 21de kom en engelsk fregatt og meldte at der var sett to svenske linjeskibe S.S.O. for ankerplassen. Tordenskiold lettet straks med linjeskibene og la sydøstover for en nordvestlig kuling. Denne øket til storm, og da skibene ved middagstid hadde ankret ved Læsø sprang „Laalands"s ankertaug så han måtte gå seil igjen. „Fyen" blev liggende igjen og berget ankeret da været bedaget sig. Først om eftermiddagen den 24de er de to linjeskibe tilbake ved Fladstrand og der blev straks gjort signal til koffardiflåten om å lette. „Undertiid blef skudt nogl. Canonskud efter dem Eendehl med skarp. sendt og en Lieutnant inn med chaluppen for des snarere at faa den ud, udi det 7de glas giorde signal for alle Coffardi skipperne at afhente seignalbrefvene".

Ut på eftermiddagen er hele flåten — 125 seilere — kommet ut. Fladstrand kastell salutterer eskadrechefen med 7 skudd, som blir betakket med 5, og hele eskadren legger N.O.-over.

Seilasen over Skagerak foregikk uten uheld. Vinden S.W. mersseils kuling med tykk tåke. Den 26de er flåten oppe under Norge og får Svenør i sikte, hvorefter kursen settes ost for Færder. Signal blev gjort til flåten om å gjøre sitt beste for å komme i havn. Selv seiler han med orlogsskibene inn fjorden, går sønnenom Søstrene og ankrer ved middagstider utenfor Trosviken, altså på Fredrikstadleira.

Brev nr. 390 Han sender straks „Lossen", som nu endelig engang synes å være ferdig, ned til krysserfeltet for sammen med „Søe-Ridderen", „Hvide Falk" og „Neptunus" å holde det gående på feltet, og ingen må uten høieste nød forlate sin post. Det synes som om Poulsen, da han har måttet duve op for Stavern, har beordret „Lossen" til å konvoyere de derværende koffardifartøier til Danmark. Tordenskiold gir ham kontraordre herpå, da dette under de forhåndenværende omstendigheter er en alt for svak bedekning. Koffardifartøiene vil han selv ta med nedover.

Auksjonen over det engelske priseskib er nu tilendebragt og der

er hittil innkommet mellem 11 og 12,000 rdl., der kommer vel med under den pågående utrustning. Grib opholder sig fremdeles i Kristiania, skjønt hans gjøremål med auksjonen er avsluttet. „Ti vilde hand uden allerringeste forsømmelse sig hid begive til omrørte sit anfortroede Fahrtøy, for samme uopholdelig at sette i Seiglbar stand". Brev nr. 391 Brev nr. 392

Han sender med det samme lieutenant Printz til Kristiania med breve til Wedel og vicestattholder Kragh, hvori han meddeler hvad der er passert, og uttaler håpet om at Wedel har foranlediget at alt som er nødvendig for den nu forestående ekspedisjon er iorden. Med konvoyen har han medbragt 23 fartøier eller flere med proviant for de norske magasiner. Brev nr. 393, 394, 395

På Fredrikstadleira samledes nu efterhånden hele den styrke som skulde delta i ekspedisjonen, likesom de koffardifartøier som skulde følge med for å videreforsendes til Danmark samledes på Leira og i Stavern med omliggende havne.

Den 29de april og 1ste mai utsteder han i den anledning 22 ordrer vedkommende officersbesetningen. Han sees også i et par av disse ordrer å ha beskikket lieutenanter til capitainlieutenanter. Nedenfor opsettes officersbesetningen på fartøiene forsåvidt de kan utledes av ordrene: Brev nr. 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402

Linjeskibet „Laaland":
- Commandeur Tordenskiold, eskadrechef og chef
- Capitain C. Wessel, flaggcapitain og næstkommanderende
- Capitainlieutenant Lilienskiold, flaggadjutant
- Capitainlieutenant Wreede, skibsofficer

Linjeskibet „Fyen":
- Capitain Sievers, chef
- Lieutenant Gabriel Christensen, skibsofficer

Skytskibet „Hielperen":
- Capitainlieutenant L'Etang, chef
- Capitainlieutenant Erich Bendtzen, næstkommanderende
- Lieutenant Andreas Wikmand

Skytskibet „Archa Noæ":
- Capitainlieutenant Grib, chef

Galleien „Fridericus IV" av Arendal:
- Capitain Sahlgård, avdelingschef og chef
- Capitainlieutenant Niels Dahl, skibsofficer
- Lieutenant Torkild Nielsen

Galleien „Fridericus IV" av Christiansand:

Capitainlieutenant Jens Dahl, chef
Lieutenant Thuesson, skibsofficer
Galleien „Pr. Christian":
Capitainlieutenant Høg, chef
Lieutenant Søren Munk, skibsofficer
Galleien „Pr. Carl":
Capitainlieutenant Otsson, chef
Lieutenant Mæssel, skibsofficer
Galleien „Lovise" av Christiansand:
Capitainlieutenant Koch, chef
Galleien „Sophia":
Capitainlieutenant Dam, chef
Galleien „Lovisa" av Arendal:
Lieutenant Sandbo
Galleien „Charlotte Amalie":
Lieutenant Sahlgård
Lieutenant Nils Biørn
Halvgalleien „Lucretia":
Lieutenant Halvor Erichsen
Halvgalleien „Achilles":
Lieutenant Helmich
Halvgalleien „Pollux":
Lieutenant Printz
Snauen „Jepta":
Lieutenant Bruun.

De to i Dynekilen erobrede kraftigere bestykkede galleier „Proserpina" og „Ulysses" var, som tidligere vist, ført ned til Danmark og ikke kommet op igjen.

Hertil kommer 8 dobbelte og 6 enkelte chalupper. Av fregattene var som nevnt „Hvide Ørn" avgitt til Østersjøen, „Raa" lå i Kjøbenhavn og „Hvide Falk" var kommet inn til Stavern i dårlig forfatning. „Packan" var forlist og snauen „Neptunus" lå på krysserfeltet og „Lossen" altså i Stavern.

Efter en liste opsatt i mars 1717 angis vedføiet bestykning og bemanning av skjærgårdsmateriellet[1]) (pl. 26).

Officers- og underofficersbesetningen på f. eks. galleien „Fridericus IV af Arendal" ser således ut:

[1]) Finnes i Tordenskiolds arkiv.

Capitainer	1
Lieutenanter	1
Obermester	1
Skipper	1
Skrifver	1
Baatzmænd	1
Constabel	1
Overmestere	3
Bøsseskytte (kanonkomm.)	2
	13

Det vil således sees, at disse fartøier var svakt bestykket, men sterkt bemannet. Og besetningen bestod for en overveiende del av soldater. De blev således mere infanterifartøier enn artillerifartøier. Sammen med deres fullstendige mangel på sjødyktighet gir således disse egenskaper et sterkt uttrykk for disse fartøiers såvel taktiske som strategiske tilsnitt av landmilitær art. Hovedvekten i artilleristisk henseende lå hos skytskibene, hvorav „Hielperen" hadde 46 stk. 24-pdr. med en besetning på 230 mann, mens „Archa Noæ" førte 34 stkr. 18-pdr. med en besetning på 204 mann.

På galleiene og chaluppene var der således ca. 1500 soldater og 330 matroser. Linjeskibene hadde hver 100 mann soldateske, fregattene og skytskibene ca. 50, hvilket altså tilsammen utgjør ca. 2000 soldater, som tilslutt, efter meget påtrykk, blev stillet til disposisjon av general Wedel.

Den samlede besetning av matroser og sjømilitært befal og underbefal bestod av ca. 2000 mann. Det må bemerkes at soldatene utgjorde besetning på galleiene og reglementert soldateske på de øvrige fartøier. Ekspedisjonen var således ikke — som feilaktig antatt av flere forfattere — medgitt tropper i den forstand, at de dannet et landstigningskorps.

Wedel ønsker i skrivelse av 28de april Tordenskiold hjertelig velkommen tilbake i god behold. Proviant er allerede stillet til disposisjon for galleieskadren og han uttaler sin glede over, at han har fått gjort dette før han fra landetatens generalkommissariat fikk meddelelse om at sådan ikke måtte utleveres flotillen av armeens magasiner, idet det tillå sjøetatens generalkommissariat å sørge for dette. Dette skulde bli en stadig kilde til vanskeligheter, der synes så meget merkeligere, som jo, som påvist, flotillens besetning i alt overveiens grad be-

stod av soldater. Tordenskiold påpekte da også senere meget skarpt det meningsløse i, at provianten skulde ligge i armeens magasiner og råtne, mens armeens soldater på skibene simpelthen sultet. Forklaringen ligger visstnok deri, at proviantmagasinene var beregnet på f e s t n i n g e n e, således at ikke engang de mobile tropper iland hadde anledning til å få proviant av disse magasiner. Men situasjonen blir ikke mere holdbar for det. I det hele tatt har den intendanturmessige administrasjon i en aldeles meningsløs grad lagt beslag på eskadrechefens tid og arbeidskraft og lagt hindringer iveien for hans bevegelsesfrihet, noe som absolutt måtte kunne vært undgått og som aldeles utvilsomt har betydd en skjebnesvanger hindring for utførelsen av hans planer.

De samme vanskeligheter gjorde sig også gjeldende med hensyn til soldatenes mobilitet. De kom aldri frem i riktig tid og det var aldri det riktige, belovede antall av dem. Og det samme gjorde sig naturligvis også gjeldende i pengespørsmålet. I to skrivelser av 30te april ber Tordenskiold Wedel om flere soldater og mere penger. De ved salg av prisen innvundne penger blev ikke tilstrekkelig. Der trenges ennu adskillig tusen rdl. og besetningen på galleiene nektet å gå ut før de fikk hvad de skulde ha. Han har dog fått stillet dem tilfreds ved å love dem betaling, såsnart ekspedisjonen var tilendebragt; men dette må absolutt holdes. Vosbein har opbragt et hollandsk fartøi på vei til Göteborg, og derombord skal være 5000 rdl. i rede penger, som vil komme godt med. I skipperens støvler hadde man funnet breve til Carl XII og andre store menn i Sverige, men Vosbein hadde sendt disse breve, som sannsynligvis inneholdt oplysninger av verdi, til Danmark. Men de kryssende fartøier har dessverre ikke kunne forhindre at noen norske fartøier er blitt tatt utenfor Arendal. „Søe-Ridderen" var jo nu forøvrig den eneste fregatt som var istand og til disposisjon og den hadde som uomgjengelig opgave å hindre tilførselen til Göteborg. „Hvide Ørn"s forflytning til Østersjøen var derfor et stort tap for Norge, og den lille skarpseiler „Løvendals Gallei" var også forlengst gått samme vei.

Brev nr. 403 og 404

Wedels svar av 31te april er i utpreget grad imøtekommende og han lover å gjøre alt hvad der står i hans makt for å hjelpe hvor han kan, og „tilønsker Hr. Commandeur megen løkke fra den høieste Gud, paa sin forehavende tour, og at jeg flittig maatte erholde de efterretninger, hans Expedition med behagelig Succes befordres, og nyder sin fremgang, hvor udi jeg vil tage fuldkommen part". —

Det karakteristiske i Tordenskiolds personlighet kommer skarpest frem i de av hans breve, hvor han følte sig opbragt over noe. Dette

var tilfelle i en skrivelse til sjøetatens generalkommissariat av 2nen mai. Foranledningen var den, at hans kahyttskriver, N. H. Arctander av Kjøbenhavns hvervning, i skrivelse av 16de mars til sjøetatens generalkommissariat[1]) hadde anmodet om å bli frabeordret sin stilling, da skibets reglement ikke tillot noen sådan og han av Tordenskiold var blitt traktert med hugg og slag uten skyld, hvorfor han for Guds skyld i nåde ber sig assistert. Kommissariatet oversender klagen med skrivelse av 3dje april[1]) og anmoder Tordenskiold om i tilfelle å avskjedige mannen. I sin meget karakteristiske svarskrivelse uttaler Tordenskiold sin forundring over, at de høie herrer vil kaste så stor refleksjon på sådan en person, at de derover avkrever ham en erklæring som for en rett, idet han hadde følt sig forsikret om at de høie herrer hadde satt mere lit til hans konduite enn at han uten årsak skulde latt ham avstraffe. Dette at reglementet ikke foreskriver kahyttskriver er falsk. „Hug og Slag havde dette Menniske, formedelst Liderlighed og Forsømmelse udi hvis ham tilkom at opagte, langt meer fortient end faaed: Ti havde jeg kiendt hans taabelige Malice, som nu fornemmes, da havde hand vel faaed Hug og Slag som hand siger, istæden for et Trudsels Teign hand ikkon fik. Dette finder Eders Excellence og Høye Herrer at være aldt nok den omskrevne sag angaaende". Mannen har imidlertid nu desertert, og „aldtsaa taget Pas under Foodsaalen, hvilket retteligen fortiener Straf om jeg Kand faa hannem igien for øyne, den hannem og da skal blive wis". — *Brev nr. 405*

Men den kommanderendes gjøremål innskrenket sig ikke til administrasjon av den norske sjøarmatur og sjøgående eskadre, en kamp om proviant, penger, soldater og matroser og en klargjøring og planleggelse av de sjømilitære operasjoner. Angående commerciens ledelse sjøveien har han ført en større korrespondanse, men den herfor bestemte protokoll finnes ikke. For rentekammeret må han optre som befragter, og til utbedring av festninger må han delta både med fartøier og folk. Midt under de pågående forberedelser til ekspedisjonen kommer Wedel og forlanger galleier for å slepe pallisader til Fredrikstad festning. Det kan ikke sees, at Tordenskiold har efterkommet denne anmodning; derimot rekvirerer han selv assistanse av festningen i form av brandgods, bekkranser, fyrkanner m. v., hans viktigste våpen under den forestående ekspedisjon. *Brev nr. 406* *Brev nr. 407*

I det ene øieblikk skriver han og gir ekvipagemester Styer fullmakt og myndighet til å bruke makt for erholdelse av det nødvendige *Brev nr. 408*

[1]) Geheimeprotokollen.

kvantum ved til eskadren og i det næste øieblikk skriver han til ju-
Brev nr. 409 stisråd Wærenskiold og ber om overbærende behandling av sine mannskapers hjemmeværende hustruer, „hvilket vil give mig saa meget meere anlædning hr. Justitz Raads gennereusité at berømme". Og
Brev nr. 410 og 411 den 4de mai er han såpass ferdig, at han beordrer cpt.ltn. Wieregg på „Hvide Falk" til Læren med alt hvad der finnes av koffardifartøier i Stavern. Han skal ved Göteborg detacheres med koffardifartøiene for å fortsette til Danmark.

Brev nr. 412 og 413 Den 5te er han ferdig og skriver da til kongen og Gyldenløve, at han, hvis vinden føier, vil seile næste morgen. Han håper på en god coup og efter dettes lykkelige gjennemførelse vil han sperre all tilgang til Sverige, hvad han da mener å kunne opnå. „Min allernaadigste Konge! Om Gud maatte behage at hindre mit forsæt for en gang, saa haaber dog allerunderdat. Ed. Ko. Mat. alligevel bevare de allernaadigste tanker for mig at jeg er en tro Tiener, og gjør alt hvad mig mueligt er; men jeg haaber det, næst Guds hjælp, ikke skal komme dertil". Han er på det rene med at fienden har fortifisert sig sterkt ved Göteborg, „saa maa det dog ikke hielpe; Ti jeg har det stadige haab Gud skal staa mig bi til en god expedition." Det er første gang det i hans skrivelse forekommer en antydning om hvad angrepet gjelder. Men han er øiensynlig også på det rene med, at spillet ikke er oplagt vunnet, hvilket dog ikke er noen grunn til ikke å forsøke et lenge overveiet coup, som hvis det lykkes, vil føre til avgjørende resultater. Han har helt til denne dag, i sine skrivelser omhyggelig skjult støtets mål, idet en uforsiktighet på dette område vilde komme fienden til nytte. Med skibschefene har han overveiet spørsmålet den 10de og 11te april, da han var iland i Göteborgsfjorden på rekognosering. Med Wedel har han, efter eget opgivende, diskutert planen muntlig, og Wedel har gitt planen sin tilslutning og ydet Tordenskiold all den støtte han angivelig har hatt evne til. Det lyder da ganske merkelig, at Wedel midt under de store forberedelser, som selvfølgelig ikke har kunnet undgå å vekke opmerksomhet, lot en fangen svensk officer, ritmester Reisner, få permisjon til sitt hjemland mot på æresord å vende tilbake. Det første Reisner gjorde, da han kom til Sverige, var selvsagt å opsøke general Mörner og gi ham underretning om ekspedisjonens utrustning. Og når Tordenskiold i skrivelse til kongen av 17de mai karakteriserer denne Wedels optreden som „mal apropos", da er sikkert nok ikke det benyttede uttrykk for sterkt.

Brev nr. 414 og 415 Motvind og stille gjorde imidlertid at han ikke kunde komme avsted som tenkt.

Vosbein med de ham underlagte fartøier var imidlertid, trods de strengeste forbud mot å forlate krysserfeltet, kommet inn til Stavern, angivelig for å fylle vann. Der fantes altså intet fartøi i sjøen. Vosbein hadde også som nevnt sendt en hel del opbragte breve, adressert til Carl XII, ned til Danmark istedetfor til eskadrechefen. Herom hadde Wedel i skrivelse av 7de mai[1]) beklaget sig til Tordenskiold, og denne sendte da samme dag en temmelig skarp skrivelse til Vosbein, hvori han påtaler at han direkte mot given ordre hadde forlatt sin plass og at han kunde ha fylt vann på anvist sted ved Fladstrand. „Hvad sig de svenske Breve angaar, da havde jeg aldrig kundet imaginere mig, at Hr. Capt.s Forstand ikke var tilstrækkelig nok for at considerere, at hvis forefindes af Breve og deslige Sager bør at skikkes til den som commanderer". Han beordrer ham nu til Leira for derfra å følge eskadren sydover. Tordenskiold sier til Wedel, hvem han den følgende dag sendte en kopi av brevet, at det var „annoch ziemlich hart". *Brev nr. 416* *Brev nr. 417 og 418*

Men hans nevø, lieutenant Rasch, får også samme dag en opstrammer, fordi han ennu ikke har fått sin hukkert klar, i hvilken anledning Tordenskiold sier, at han „kand fornemme den Lyst I haver at komme fort udi Werden er gandske liden". Han fordeler også samme dag eskadrens prester til sjelesørgere på galleieskadren, hvor der ingen prest finnes, „da som al Velsignelse kommer fra Gud, saa bør vi og for ingen Del gaa ham forbi". *Brev nr. 419*

På dagvakten den 8de gis letningssignal, men på grunn av stille må man atter gå til ankers ut på formiddagen. Disse forsinkelser gjør at der når ham meddelelse fra kongen og admiralitetet om, at admiral Bing har detachert 5 fartøier til Nordsjøen og at der skal samarbeides med disse. Der må vises all forsiktighet ved omgangen med de engelske chefer, der her likesålitt som i Østersjøen vil underlegge sig noen fremmed kommando. Videre skal herefter opbringes alle fartøier, av hvad nasjon de enn måtte være, som akter sig til Sverige. Han får også meddelelse fra Wedel om, at han, ifølge nettop mottatt ordre, skal sette iland de 8 danske kompanier. At denne beskjed har nådd Tordenskiold førenn avseilingen fremgår med sikkerhet av geheimeprotokollen. Han foretar dog intet for å efterkomme ordren, hvilket også vilde ha utsatt ekspedisjonen på det uvisse.

Men her nådde ham også en skrivelse som skulde sette hans på forhånd begrensede tålmodighet på en meget hård prøve og som forårsaket den kraftigste av alle Tordenskiolds mange kraftige skrivelser. *Brev nr. 420, 421, 422, 423*

[1]) Geheimearkivet.

Admiralitetet anfører i sin skrivelse av 24de april, at general **Wedel** gjennem sjøetatens generalkommissariat har forlangt, at der hver måned til generalitetet skal inngis ruller over eskadrens mannskaper og at der på hvert fartøi av en deputert blev avholdt mønstring når et fartøi kom ihavn og når det gikk i sjøen igjen. Admiralitetet gir forlangendet sin tilslutning.

Det må øiensynlig her dreie sig om en mønstring av de på eskadren værende landmilitære personer. De øvrige hørte under sjøetatens administrasjon og Wedel hadde intet med dem å gjøre. Forlangendet gikk altså ut på, at en deputert fra generalitetet, hver gang et fartøi anløp havn, skulde mønstre soldatene for å undersøke om de rulleførte — og derfor til lønning opførte — soldater virkelig var tilstede.

Det er klart, at dette vilde være en aldeles umulig ordning. Kom et fartøi av en eller annen grunn inn til norsk havn, skulde der altså til Kristiania sendes bud efter en deputert, som skulde foreta mønstringen. All bevegelsesfrihet vilde i avgjørende grad bli hemmet. At admiralitetet finner dette krav rimelig er aldeles merkelig, all den stund de der sittende sjøofficerer måtte forutsettes å innse det umulige i en sådan ordning. Men forklaringen ligger vel deri, at forholdene i Danmark var ganske anderledes enn i Norge. På førstnevnte sted ankret man enten i Kjøgebukt eller i Kjøbenhavn, og adgangen til en deputert var da meget lettvint. Anderledes var det imidlertid i Norge, hvor avstanden til Kristiania fra de mangfoldige ankerplasser på kysten var ganske anderledes stor.

Tordenskiold blir rasende og ser straks et bakhold fra sine misundere. Det hele ligger sikkerlig i mangelfullt kjennskap til forholdene tilsjøs fra de landmilitære autoriteters side. Det er jo noe som forekommer den dag idag, at de to etater har vanskelig for å sette sig inn i hverandres særlige forhold. Ved armeen lot en sådan fremgangsmåte sig naturligvis lettvint etablere, og så tenkte man sig at det kunde gå like lett tilsjøs. At Wedel skulde ha hatt noen baktanke med det hele, er aldeles utenkelig. Hans korrespondanse med Tordenskiold synes å fastslå dette. Det er dog — som Tordenskiold sier — egnet til å vekke opmerksomhet, at han overfor ham ikke med et ord har omtalt saken, men går like til sjøetatens generalkommissariat — så å si bak hans rygg — med den. Kravet blir da også frafalt efter at Tordenskiold hadde uttalt sig om saken. —

Brev nr. 424, 425, 426

Endelig den 9de i plattfoten fikk han såpass vind av N.O. at letningssignal kunde gis; „Beblandet luft undertiden med smaa Hagelbøyer". Kursen settes ut mellem Søstrene og Akerøen, og kommen ut

på fjorden gis signal med kanonskudd til koffardiflåten som lå spredt i forskjellige havner helt bort til Stavern. Da alt var samlet talte flåten med orlogsskibe og koffardiskibe 96 seil. Kun 4 à 5 skjærbåter og brigantiner var latt tilbake av den norske sjøarmatur.

Koffardiskibene skulde ned til Kjøbenhavn, og planen var at fregatten „Hvide Falk" og en hukkert, som begge lå i Stavern, skulde føre skibene videre ned til Kjøbenhavn fra høiden av Göteborg, hvor Tordenskiold med eskadren skulde falle av og seile like inn til Göteborg og utføre sitt coup. I Wedels siste skrivelse hadde han fått overbragt melding fra Viksiden om at 8 regimenter skulde ha fått ordre til å trekke sig nordover til Uddevalla for å rykke ut til kysten om den norske galleiflotille skulde vise sig. Dessuten skulde et regiment være forlagt til Dynekilstranden og et annet til Strömstad og deromkring. Og fra Lützow hadde han også fått meddelelse[1]) om, at Westerbottens regiment var på plass med en halvpart i Sundsborg festning og den annen halvpart i Strömstad. Og Mörner var med det første ventende til Sundsborg. Meldingen skulde således tyde på at man ventet noe, men at man antok Sundsborg eller Strömstad var målet. Dette var forsåvidt heldig for Tordenskiolds plan og særlig Mörners tilstedeværelse nordpå var et gode.

„Hvide Falk" fulgte imidlertid ikke ordren og Tordenskiold turde derfor ikke på høiden av Göteborg slippe koffardiflåten alene sydover. Ren østenvind gjorde imidlertid også, at han heller ikke av den grunn kunde falle av efter planen. Han fulgte derfor koffardiflåten over til Fladstrand, hvor hele flåten gikk til ankers ut på formiddagen den 11te. De mindre fartøier søkte inn i havnen. Det var utvilsomt et vovelig foretagende å legge over sjøen med dette utpregede skjærgårdsmateriell. Men heldet fulgte ham hit. Ikke før var flåten imidlertid kommet til ankers, så frisket vinden til stiv revet mersseils kuling, og ut på eftermiddagen gikk den over i ren storm, så linjeskibene måtte stryke stenger og ræ r, og „Laaland" kom i drift, men berget sig ved å sette det annet anker.

I sjøen skrev Tordenskiold sitt svar på admiralitetets skrivelse angående mønstringen og slapp da all sin opsparte harme løs over alle de vanskeligheter og fortredeligheter som var forbundet med administrasjonen av Nordsjøeskadren og den norske sjøarmatur. Wedel har aldri nevnt noe om dette til ham og der må upåtvilelig finnes medarbeidere i dette verk, hvis øiemerke er å få stiftet uenighet og jalousi. *Brev nr. 427*

[1]) Skrivelse av 8de mai. Geheimearkivet.

Krigskommissariaus Alsbach følger selv med eskadren og fra ham kan der fra tid til annen sendes generalekstrakt med av- og tilgang til generalitetet over soldatbesetningene som generalitetet har med å gjøre. Men mønstringen er platt umulig og strider tvert imot kongens befaling om å avskjære fienden all tilførsel, hvilket som den enfoldigste begriper kun kan utføres ved å være i sjøen. Men kommer et fartøi, enten av mangel på proviant, vann eller annen viktig årsak, til å måtte søke havn, må det bli liggende i 14 dage à 3 uker inntil generalitetet blir capabel til, efter bud frem og tilbake på 10, 12, 16 à 20, ja inntil 30 norske mils distanse fra Kristiania, omsider å fremskikke en deputert til mønstringens utførelse. Det som er mulig i Danmark er umulig i Norge. Skulde mot formodning kongen og admiralitetet fastholde denne bestemmelse, må han begjere sin demisjon fra den ham anbetrodde ekstra kommando, da han vilde bli aldeles hindret i å utføre Hans Majestets tjeneste, hvorved commercien vilde lide og tjenesten forøvrig forsømmes, „hvad slige Vanskabte gemytter heller vilde see, end efterlade Deres fordømte jalousie". Men utgiftene vilde bli de samme, „Landets Tynge continueret og Fienden faa meere Luft til Krigens udhaling". Overfor Wedel lar han sig ikke merke med noe, da han av yderste evne vil strebe efter å oprettholde en god forståelse og enighet mellem generalitetet og sjøvesenet, såvidt det stod til ham. Tilmeldte projekt var upåtvilelig behagelig for dem der hadde plaisir av å lure i havnene, men for alle ærlige menn er det motbydelig å høre, enn si å se det praktisert. Gud er hans vidne på, at han har større nidkjærhet for kongens tjeneste enn at han ved vakante nummer eller annen uriktighet for skitten vindings skyld skulde se på at rullene ikke stemte med folkenes antall, og således er vel alle redelige officerer sinnet. Eskadrens krigskommissarius har så titt han vil adgang til å mønstre alle fartøiers mannskaper, og han skal heri assistere ham alt hvad han evner.

Han tar nu offensiven og hevder, at generalitetet ikke har gjort hvad det burde for å skaffe penger til sjøkrigsmateriellets utrustning. Hadde det konsentrert sig om dette, istedetfor å holde på med etableringen av en unyttig og ugjennemførbar mønstring, så hadde han, den strenge vinter tiltrods, kunnet komme ut tidligere, hvad der rimeligvis vilde ha betydd opbringelse av flere tønner gulls verdi, mens resultatet nu var, at man ved kaperiene hadde tapt i allefall verdier til en halv tønne gull. „Det er profiten af saadan udhaling". Hadde han ikke selv — ved på trods av Wedel å få avholdt auksjonen over det engelske skib uten å følge den ordinære vei — skaffet penger tilveie,

ser han ikke hvorledes det nu vilde stått med den norske sjøarmatur. Fra Stavern hadde han avseilt den 8de april med en mangelfull utrustning og et mannskap der kun var stillet tilfreds ved forsikringen om at de, når de kom tilbake til Norge, skulde få sin betaling. Men når så eskadren kommer til Læren og pengene ved auksjonen er bragt tilveie, så blir det atter utsettelse på grunn av generalkommissariatets krav om, før utbetaling finner sted, å få listene ned til Kjøbenhavn for å ordne de danske kreditorers decourter. Men når man tok i betraktning at postgangen tok 4, 6, ja 8 uker og vedkommende kontor skulde ha en 2 à 3 måneder til gjennemgang av disse lister, så vilde jo det hele bli meningsløst. Der fins på eskadren matroser som i 12, 16, 20, ja 28 måneder ikke har nytt en skilling i gage og de har sine kreditorer i Norge, ikke i Danmark.

Således som forholdene lå an skulde han tvile på, om noen, i det minste meget få, kunde gjøre ham det efter å få eskadren sjøklar. Ti taugverk og annet varegods var heller ikke å få i Norge, og på rekvisjoner i Danmark fikk man intet. „Ti det skiemter ikke at fattes saa nødvendige Ting, og dertill have uvilligt Folk inden Borde". Selv i Kjøbenhavn, hvor man dog er i besiddelse av ganske andre midler til å holde den gemene mann i tvang, er man i stor frykt for å bli overfalt på grunn av manglende betaling, „og dog foreskrives de langt fraværende, som har meget større aarsage til misnøyelse, saadanne regler at efterleve, som var capable at giøre Folket gandske Rebelsk". — Han slutter sin lange skrivelse med å si, at „aldt saadant uagtet, haaber dog, till misunderes Beskemmelse, inden kort tids Forløb at faa, ved Guds naadige Bistand, som er mit eneste Fundament, saadant dessein fuldført, at ald Wærden skal faa bevis for paa det jeg er en tro Tiener af min allernaadigste Konge, og en oprigtig Patriot af Kiære Fædreland".

Det er en sund ekte harme som lyser ut av dette brev og det kan sikkert sies at den er berettiget. Den administrative ledelse fra Danmark var altfor tungvint. Slotsloven var praktisk talt satt ut av funksjon. Man savnet en Løvendal, en Gyldenløve. Wedel var en forsiktig mann der alltid vilde ha ryggen fri og en pedantisk embedsmann der vilde ha alle formalia iorden om de tok aldri så lang tid.

Og man må ved bedømmelsen av denne skrivelse ha det klart for sig, at Tordenskiold ikke stod i noesomhelst underordnet forhold til Wedel. Han var øverstkommanderende sjøofficer i Norge og hadde som sådan å konferere med Wedel angående krigsførselen, således at et intimt samarbeide kunde etableres. Dette forhold fremgår som aldeles utvilsomt av såvel kongens ordre til Tordenskiold som av all kor-

respondanse mellem de to herrer. Wedel har begått et utillatelig brudd på det gode samarbeide ved, uten å konferere med Tordenskiold, å henvende sig til centraladministrasjonen i Danmark angående et indreadministrativt spørsmål i sjøvesenet. Og Tordenskiold avgir på foranledning sin uttalelse til sin overordnede, admiralitetet.

Rothe har som bekjent denne skrivelse i sin bok om Tordenskiold, men han har beskåret den for meninger, „der vel ey kunde taale at see Lyset". For nutiden er det uforståelig at en sådan beskjæring skulde være nødvendig. Har Tordenskiold hatt mot til å ta bladet fra munnen, så kunde vel Rothe også ha risikert gjengivelsen. Det er imidlertid ikke kraftuttrykkene han skjærer bort; det er kritikken over bl. a. mannskapenes forholdelse av gagene helt op til 28 måneder og hans uttalelse om, at han ikke kunde se hvorledes det hadde stått til med det norske sjøvesen, hvis han ikke hadde gått en annen vei enn den ordinære for å skaffe penger, som efter Rothes mening ikke tålte å se dagens lys. —

Ved ankomsten til Fladstrand fant Tordenskiold „Søe-Ridderen" der på reden. Som Tordenskiold senere fikk rede på[1]) hadde hans skrivelse av 7de mai nådd Vosbein i Stavern. Men trods kategorisk ordre om å komme til Leira og forene sig med eskadren hadde denne allikevel seilt til Fladstrand, hvorfra han, på trods av Tordenskiolds kategoriske ordre i samme skrivelse, hadde sendt opbragte, viktige skrivelser til Danmark istedetfor å avlevere dem til eskadrechefen i Norge. Tordenskiold sendte en lieutenant ombord til Vosbein for å anmode ham å komme ombord på flaggskibet. Dette fremgår med sikkerhet av Vosbeins skrivelse av 12te mai. Rothe anfører at vedkommende lieutenant hadde i opdrag å be Vosbein enten å komme ombord eller å møte Tordenskiold iland, eftersom denne gjerne vilde komme overens med ham på grunn av den forestående ekspedisjon og derfor gjerne vilde at de på forhånd skulde være forlikte. Rothe sier at Tordenskiold også gikk iland trods uværet. Men Vosbein blev sittende ombord.

Brev nr. 428 Næste dag skriver derfor Tordenskiold til Vosbein og foreholder ham i en meget rolig tone, at han selv må kunne tenke sig, at han har stor årsak til fortrydelse over, at de opbragte breve, som absolutt må ha vært av stor viktighet, er blitt sendt ned til Danmark istedetfor som befalt av kongen til ham i Norge. Capitainen har forøvrig å bli liggende for å følge med eskadren når denne letter.

[1]) Se Tordenskiolds skrivelse til admiralitetet av 4de juni 1717.

Vosbein svarer samme dag[1]) med en innvending om at det vilde være bedre om han gikk ut på kryss. I en efterskrift anfører han, at han vel burde ha efterkommet kommandørens ordre dagen før om å komme ombord, men undskylder sig med at han ikke var vel tilpass.

Tordenskiold svarer straks med en kategorisk ordre om å efterkomme gitt ordre og ta „Archa Noæ" på slep når den kommer ut. *Brev nr. 429*

Det kan ikke være tvil om at Tordenskiold har rakt hånden frem til forlik, men den er blitt avvist av den underordnede. Er Rothes fremstilling riktig, har Vosbein ikke engang gitt beskjed om sin uteblivelse og latt eskadrechefen gå iland for å vente på ham der forgjeves. Vosbeins efterskrift tyder på, at dette forholder sig så. Mannens dimensjoner blir da betenkelig små.

Vinden var nu gunstig med en mersseils kuling av W. à W.t.S. Ved 4 gl. i eftermiddagsvakten gikk letningssignalet op på flaggskibet. Det tok lang tid for de mindre fartøier å komme sig ut av havnen, og i ventetiden skrev Tordenskiold rapporter til kongen og admiralitetet. I skrivelsen til kongen fremkommer han med den merkelige uttalelse, at admiralitetets meddelelse om den kongelige ordre til å opbringe alle fartøier på vei til Sverige ikke er nok. Han forlanger videmeret kopi av kongens befaling, da „ingen Dommere understaar sig sin dom paa admiralitetets ordre at fundere, siden Ed. Ko. Mat. allene, og ingen anden dispenserer udi allernaad.te Lov og Forordninger". Han går nu seil for å utføre sitt dessein til Hans Ko. Mats. allernådigste behag og i tanke Hans Ko. Mats. høie interesse å søke befordret. „Gud være min ledsager saa fattes mig ingen løkke". *Brev nr. 430 og 431*

Innen han seiler legger han igjen ordre til „Raa" og „Lossen" om å konvoyere mulige koffardifartøier til Norge og derpå innta sine plasser på krysserfeltet, og til „Hvide Falk" om å ta med koffardifartøiene som skulde til Sundet. *Brev nr. 432 og 433*

Førenn begivenhetenes gang følges videre er det imidlertid nødvendig å se på forholdene, hvorledes de lå an.

Spørsmålet blir nu: Hvad gikk Tordenskiolds plan ut på? Hvad var hans mål og hvorledes vilde han forsøke å nå det?

Man finner ikke så sjelden anført, at hans plan gikk ut på å

[1]) Inntatt hos Rothe.

e r o b r e G ö t e b o r g. Kuylenstierna[1]) sier således: „Han var nu besluten att söka förverkliga det mål som länge hägrat för hans blick såsom kronan på alla hans djerfva bragder. Det var eröfringen af Göteborg".

Nevnte forfatter — og med ham de andre som har lansert samme opfatning — kan vanskelig ha vært i besiddelse av noen sjømilitær innsikt. Man kunde med like full rett si, at admiral de Ruyter hadde til hensikt å erobre London, da han i 1667 trengte inn i Themsen og opbrente endel av den der oplagte engelske flåte.

Hadde dette vært Tordenskiolds plan, vilde man med full rett ha kunnet bebreide ham, at han ikke handlet med raison på et holdbart fundament. Som tidligere nevnt utgjorde de 2000 soldater som var ombord på hans eskadre for en stor del fartøienes besetninger. Men selv om disse soldater hadde vært disponible som et landgangskorps — hvilket de altså ikke var — så hadde de allikevel ikke hatt utsikt til å utrette noe mot det sterkt befestede Göteborg som til og med hadde en sterk garnison. Og når hertil kom, at byen — selv om den skulde kunne tas ved overrumpling — ikke vilde kunne holdes mot de troppemasser som fantes i Bohuslen og Skåne, så er det klart at en sådan plan vilde henge aldeles i luften.

Tordenskiold har da heller aldri ved denne anledning omgåttes med så ville planer. I 1719 derimot fremla han forslag til en sådan plans realisasjon, og da på et ganske annet fundament. Dette vil på sin plass bli nærmere påvist.

Men om nevnte forfatter ikke kan forutsettes å være sjømilitær sakkyndig, så måtte man i alle fall kunne stille det krav til ham ved emnets behandling, at han benytter de tilgjengelige kilder til iretteleggelse av situasjonen. Av Tordenskiolds egen rikholdige korrespondanse angående angrepet vilde han da finne, at Tordenskiolds plan gikk ut på i bunn og grunn å ruinere fiendens hele sjømakt og commercie, hvorefter han vilde trekke sig tilbake til den yttre del av fjorden og holde denne fullstendig avsperret fra tilførsel.

En dansk forfatter anfører, at Tordenskiold efter ødeleggelsen av flåten hadde til hensikt ved beskytning fra alle sider å tvinge Ny Elfsborg til overgivelse. Jeg har i Tordenskiolds korrespondanse ikke kunnet finne noe om dette anslag, og nevnte forfatter opgir beklageligvis ikke kilde.

[1]) Oswald Kuylenstierna: Peder Wessel Tordenskiolds tvenne angrepp på Göteborg, Nya Elfsborg og Nya Varfvet, i Bidrag till Kännedom om Göteborgs m. v. Historia. B. VI, 1900.

Tordenskiolds plan vidner — som alltid — om et klart strategisk syn på den maritime situasjon. Det store, alt overskyggende mål i den maritime strategi er motstanderens sjøkrigsmateriell. „Sink, destroy, capture", det er alle store sjøkrigeres kriterium og derfor også Tordenskiolds. Motstanderens materiell må ødelegges, hvor det så måtte befinne sig. Dette kan følges gjennem Tordenskiolds liv som det ene store lysende mål. Vi ser det, når han som yngste fregattchef anonymt skriver til Hausmann og bebreider eskadrechefen, Wilster, at han ikke følger efter Lewenhaupt inn i Lysekil; vi ser det i Dynekilen, det er øiemerket ved Göteborg, ved Marstrand, ved Göteborg igjen. Det er hans øiemerke i det store, som i det små; som skibschef er det alltid de fiendtlige bevebnede fartøier som er målet. „Det ere ingen Kunst at optage et Coffardi Fahrtøy, eller andet smaat som ikke løser et skud", sier han ved en senere anledning. Han er ikke kaper, har aldri vært det; han er den fødte sjømilitære leder, nettop fordi han som målet ser det som all sjøkrigsvidenskap har opstillet som det eneste saliggjørende: motstanderens sjøkrigsmateriell.

Og denne Tordenskiolds opfatning av sin stilling som kommanderende officer i disse farvann kommer i et sterkt relief ved sammenligningen med de forholdsordrer som var truffet av admiralitetet og tidligere kommanderende i disse farvann. Tidligere er påvist hvorledes opgaven alltid har vært å fordrive, ikke å tilintetgjøre, å beskytte, ikke å forfølge. En undtagelse lyser dog op — det er Sehested. Han så målet — og måtte nøie sig med det.

Det er interessant — ved bedømmelsen av den strategiske side av Tordenskiolds plan ved denne anledning — å søke en paralell i sjøkrigshistorien forøvrig. Og den finnes — så utpreget som man måtte ønske sig den. Det er — som allerede antydet — de Ruyters ødeleggelse av endel av den engelske flåte på Themsen 1667. Planen er akkurat den samme som hos Tordenskiold. De store fartøier lar de Ruyter bli liggende ved elvens munning og sender, dekket av lettere fartøier, brandere og andre brandstiftere op i floden. De forefinnende befestninger forseres eller uskadeliggjøres, man trenger videre frem, en kjetting sperrer passagen; den sprenges og ødeleggelsen iverksettes. Aldri har England vært mere ydmyget og aldri har det sluttet en mer forsmedelig fred enn den som blev følgen av dette kupp. Det er to store, fødte føreres syn på samme forhold.

Denne sammenligning er interessant i og for sig. Men ennu mere interessant er dog den omstendighet, at Tordenskiold i skrivelse av 5te august 1717 nettop selv foretar sammenligningen som forsvar for

sin optreden. Mere enn noe annet må vel denne omstendighet virke til for alle tider å døde den påstand, at Tordenskiold blindlings foretok sine offensive støt. Alle uten undtagelse har vært vel gjennemtenkt på forhånd og her ser man altså også at han støtter sig på teoretisk krigsvidenskap.

Jeg nevnte ovenfor, at de tidligere forholdsordrer og trufne disposisjoner hadde røbet manglende syn for det maritimt strategiske mål i disse farvann. Dynekilen hadde imidlertid øiensynlig åpnet øinene for de styrende på dette område. Ifølge Garde hadde nemlig kongen under 22de april gitt admiralitetet ordre til å utkaste en plan til ødeleggelse av Göteborgs og Marstrands havner. Hvorvidt der fra admiralitetets side forelå noen sådan plan, er mig ikke bekjent. Tordenskiold har i alle fall — efter alt å dømme — ikke kjent til noen sådan da han utførte angrepet. Hans plan var — som det vil sees av korrespondansen — av meget gammel dato.

Det har også vært anført[1]) at Tordenskiolds angrep på Göteborgs havn var diktert av ønsket om ved en lysende bragd å stoppe munnen på sine avindsmenn, der hadde fått istand chikanen med Poulsens eskadre. Som tidligere nevnt har Poulsens opsendelse til Skagen aldri vært ment og av Tordenskiold aldri vært følt som noen chikane. Og Tordenskiolds plan var født lenge før denne foreteelse. Men det er dog hos historieskrivere en nokså eiendommelig opfatning av personer og begivenheter, at eskadrechefene fører krig for sin egen fornøielses skyld og de ledende i centraladministrasjonen disponerer sine styrker med det mål for øie å chikanere disse samme eskadrechefer. —

Førenn vi nu følger støtet, er det nødvendig å se litt på forholdene i Göteborg.

Kuylenstierna sier, at Tordenskiold gjennem et støt mot Göteborg ikke alene vilde kunne tilføie den svenske handel det føleligste slag ved ødeleggelsen av den derværende handelsflåte og magasiner, men endog på et avgjørende sætt inngripe i krigens gang. Det var nemlig i første rekke den nyanlagte flåtestasjon ved Nya Varfvet og den der stasjonerte Göteborgeskadre som gjorde det mulig for Sverige i Kattegatt og tilgrensende farvann å opta kampen med den dansk-norske flåte og som gjorde det mulig — trods motstanderens overlegenhet i disse farvann — å forberede et angrep på Norge. For et sådant angrep var nemlig Göteborg uten sammenligning operasjonsba-

[1]) Hammarskiöld.

sens viktigste punkt. Den viktigste etappelinje gikk fra dette sted langs den Bohuslenske kyst. Men der fantes ennu en grunn til for Tordenskiold å rette et avgjørende støt mot stedet, og det var det alt mere tiltagende kapervesen, hvorom forøvrig ovenfor er tilstrekkelig redegjort. —

Efter svensk vurdering vilde således en ødeleggelse av krigs- og handelsskibene på Göteborgs havn bety intet mindre enn dødsstøtet mot det planlagte angrep på Norge. For hans danske misundere fortoner et støt mot dette sted sig som en jagen efter personlig gloire. For Tordenskiold selv som en „nütte for Fædrelandet at winde". De første er blinde av hat mot en utlending, der er dem for overlegen, den siste er skjærpet i blikket av kjærlighet til det truede fedreland. Det er her som overalt i Tordenskiolds historie: forsøker man å trenge dypere inn i hans overleggninger så viser det sig alltid, at han ikke alene har sett dypere og klarere i forholdene enn sin samtid, men enn ikke historien har forstått helt ut å vurdere hans overlegne klarsyn.

Kuylenstierna anfører, at general Mörner i brev til Carl XII, ankommet til hovedkvarteret i Lund 1ste mai, innberetter rykter om utrustning av en ekspedisjon i Fredrikstad, bestemt for Göteborg. Selv har ikke Mörner fryktet et nær forestående angrep, ti han bega sig på en ekspedisjonsreise til festningen Sundsborg ved Idefjorden. Han fikk imidlertid ved Uddevalla en ny bekreftelse på ryktet og denne gang fra særlig tilforlatelig hold. Han møtte her den tidligere nevnte ritmester ved Vestgöta kavalleri, Karl Kristoffer Reisner von Brunner, fanget ved Norderhov i 1716 og nu på parole av Wedel gitt tillatelse til å forlate Norge for noen tid — en foreteelse som vidner om en merkelig mangel på omtanke hos Wedel. Mörner innberettet også dette til Carl XII, men fortsatte selv til Sundsborg. På Tanum prestegård får han imidlertid ny underretning fra generalløitnant de la Gardie, kommanderende officer ved den norske grense, om at Tordenskiolds flåte hadde passert sydover. Også herom skrev Mörner til kongen, idet han tilføiet, at han for Göteborgs forsvar har „gjort den anstalt, som möjligen ske kan".

Efter et kort besøk ved Sundsborg vendte Mörner den 13de mai tilbake til Göteborg. Han møttes av nyheten om, at Tordenskiolds flåte lå utenfor Ny Elfsborg.

Han satte sig da, som han skriver til Carl XII, straks „på hästen" og red ut for å inspisere de forsvarsanordninger som under hans fravær var blitt iverksatt. Mörners vogn var ankommet til Göteborg kl. 3 eftermiddag. Noe senere ankom tilfeldigvis til byen også en an-

nen høi person, arveprinsen av Hessen, den senere kong Frederik I. Denne, som var på vei til den norske grense for å inspisere de derværende tropper og posteringer, grep nu også energisk inn i de foranstaltninger som gjordes for å ta imot Tordenskiold.

For det faste forsvar hadde man sørget ved befestningen på Billingen, like ved Nya Varfvet, hvor flåten lå (se kartet pl. 27). Disse befestninger, tillikemed det bratte og dominerende Kjärringberget, besattes med tropper av byens garnison, 2 regimenter. Tilfellet vilde ennvidere, at grenaderbataljonen, et elitekorps av ypperste slag, sammensatt av utvalgt mannskap fra 8 forskjellige regimenter, også kom til å delta i forsvaret, postert på Kjärringberget. Denne bataljon hadde ordre til å marsjere til Strömstad, men var blitt forsinket i nærheten av Göteborg på grunn av trenmangel og blev nu straks trukket inn i forsvaret.

Av andre befestninger haddes først og fremst Ny Elfsborg. På Hisingen — tvers over for Billingen — lå et strandbatteri, Rya Nabbe, og imellem Billingen og Kjärringberget var også anlagt batterier[1]).

Chefen for Göteborgeskadren, viceadmiral Olaf Strömstierna, Tordenskiolds motstander fra Dynekilen, forestod sperringen av innløpet. Dette skjedde ved å forankre 5 linjeskibe i linjen Nya Varfvet—Rya Nabbe. Fartøiene var bestykket med 40 à 44 kanoner, men var dårlig forsynt med folk, da man ennu ikke hadde fått innkalt de for vinteren permitterte matroser, mens de andre var ute med Gathenhielms kapere.

Til beskyttelse av fartøiene ved Nya Varfvet var på forhånd anordnet et „sänkwärk", bestående av en rekke stenkister på 7—8 meters bredde. Dette gikk — som kartet viser — langs med farvannet, og var utstyrt med en port hvorigjennem fartøiene haltes ut. Bak dette senkverk lå galleien „Wreden" med bredsiden i linje med linjeskibene.

Det er således uriktig, når flere historieskrivere — som Nordberg, Garde og Lagermark — sier at innløpet var sperret med en bom eller grov jernkjetting. Tordenskiold sier da heller ikke i sine rapporter at elven var sperret på denne måte, men vel at galleien „Wreden" lå bak en bom, hvad der altså har vært senkverket. —

Tordenskiolds plan gikk oprindelig ut på, at han med orlogsflåten på høiden av Göteborg skulde forlate koffardiflåten og gå til angrep. Dette hindredes som nevnt derigjennem, at fregatten „Hvide

[1]) Kuylenstierna.

Falk" ikke efterkom ordre, således at Tordenskiold ikke turde forlate koffardiflåten, men seilte med den til Fladstrand. Vinden var også, da han var på høiden av Göteborg, østlig, så han vilde under ingen omstendigheter ha kunnet seile like inn.

Nu lå han altså den 12te til ankers ved Fladstrand, og da vinden ut på dagen efterhånden gikk over på S.S.W. som efterhvert øket til mersseils kuling, besluttet han å gå til angrep. Fra Fladstrand til Nya Varfet er 42 kvm. I det 4de gl. i eftermiddagsvakten ga han letningssignal og prammene og galleiene kom efterhvert ut av havnen. Kl. 8 om kvelden var hele flåten samlet og kurs sattes for Vinga. Hans beregning var nu at han innen dagens frembrudd skulde være ved Nya Varfvet. Regner han med en fart av 5 knb., vilde han altså kunne være ved målet kl. 4 formiddag den 13de mai, hvilket er solens opgangsklokkeslett på Göteborgs bredde den 13de mai. Det vil altså sees, at hans taktikk var ganske den samme som i Dynekilen: fra et forholdsvis fjernt beliggende sted å støte like inn i målet. De i Göteborg liggende orlogsfartøier var — efter de meldinger han hadde mottatt fra Sverige — enten helt oplagt eller i alle fall kun delvis utrustet. Selv hadde han, under sitt ophold utenfor Elfsborg den 10de april, sammen med sine fartøischefer rekognosert havnen nettop med hensyn til orlogsflåtens beliggenhet og tilstand, og planen gikk da ut på at chaluppene, utstyrt med brandgods og dekket av artillerifartøiene, skulde trenge inn til Nya Varfvet for der i bunn og grunn å ruinere alt brennbart fartøismateriell.

I „Laaland"s journal heter det:

„Platfooden winden S.W. Merseils Kulte med ditto luft, udi det 3de gl. halte merseils skiøderne for med et Canon skud udi de 4de gl. kom Galleerne og Prammerne seilende udefter samme Tid løb Winden til S.t.W. med en Reign Bøye. Beslog strax Merseil igien stach bot paa ¼ taug, udi det 5te gl. gich Fregatten Søe Ridderen seil øtsover, udi det 6te gl. giorde signal for samme Fregatt og fyrtte nogle Canon skud efter ham med skarp, sendte og 2de chalupper efter ham for at komme tilbage, Meens satte alle seil, seilte N.O. ofver, udi det 7de gl. løb Winden W.S.W. Merseils Kulte beblandet Luft, giorde strax signal for at seile, udi det 8de gl. blef Ancheret lætt falt bagbord over, laa opbrast, loed drifue wagtede efter Prammene og Galleerne at komme ud efter".

Capitain Vosbein på „Søe-Ridderen" hadde altså, i det øieblikk angrepet skulde startes — trods to kategoriske ordrer, trods signaler, trods varselskudd og trods utsendte chalupper — seilt avgårde med

sin fregatt. En dansk fagmann på området[1]) anfører — øiensynlig som en undskyldning — at Vosbein ikke visste at et angrep forestod, og følgelig ikke hvad der stod på spill for eskadrechefen. At der i det hele tatt kan finnes en undskyldning for et så eklatant brudd på disciplinen, som det Vosbein gjorde sig skyldig i, er fra et militært synspunkt sett vanskelig å gjøre sig fortrolig med. Nelson trodset flåtechefens ordre på Kjøbenhavns red; men forutsetningen for denne ordre var en annen, og det skal en stor mann og et stort formål til for å bære ansvaret for en sådan.

Men når den danske forfatter anfører, at Vosbein ikke kjente til Tordenskiolds forestående angrep, da er dette neppe riktig. For det første må det erindres, at Vosbein den 10de april var med på Tordenskiolds rekognosering av Göteborgs havn. Og det kan vanskelig tenkes at Tordenskiold har foretatt en sådan rekognosering uten at hans officerer må ha fått en forståelse av hvad det gjaldt. Dernæst hadde — ifølge Rothe — Tordenskiolds lieutenant den 11te mai, da han blev sendt ombord til Vosbein for å be ham om en sammenkomst, overfor Vosbein fremholdt at der forestod et foretagende og eskadrechefen vilde gjøre sitt til for at enighet blev opnådd førenn man gikk igang. Men hertil kommer, at Tordenskiold i skrivelse av 3dje juni til kongen sier uttrykkelig om Vosbein, at „jeg lenge tilforn havde aabenbaret ham en deel mit dessein", og han sier i samme brev at Vosbein „for particulær Revanche" tilsidesatte kongens tjeneste. Efter dette er der grunn til å tro, at Vosbein, fullt vidende om hvad der stod på spill og nettop på grunn derav, har seilet bort for derigjennem å ødelegge sin motstanders chanser for å få utført sitt forehavende. I sin skrivelse av 16de mai til admiralitetet, hvori Vosbein atter bak Tordenskiolds rygg beklager sig over ham, sier han, at han hadde fått ordre til å slepe en av prammene, men ikke beskjed om hvorhen, ti Tordenskiold hadde alltid holdt ham utenfor sitt konseil. Men hvis Vosbein hadde efterkommet eskadrechefens anmodning om å komme ombord på flaggskibet den 11te vilde han ha fått all mulig beskjed. Og forøvrig hadde han å følge eskadrechefens kurs. Planen hadde han tidligere hørt om av Tordenskiold, og når han lengere ute hevder at prammene kunde greie sig like godt alene fra Fladstrand til Göteborg som fra Norge til Fladstrand, så viser jo dette, at han allikevel har kjent målet. Hans påstand om at galleiene bedre enn fregattene egnet sig til slepning, er

[1]) Kaptein Cai Baron Schaffalitzky de Muckadell: Haandbog i Nordens Søkrigshistorie.

likeså uholdbar, når det gjelder værforhold med mersseils kuling i rum sjø. Han slutter med å si, at han har separert sig fra eskadrechefen for „at undfly al Ulykke" og at hans konges tjeneste aldri skulde lide derved. Han har ved avfattelsen av brevet ikke kjent resultatet av angrepet.

Den ovenfor nevnte danske forfatters fremstilling av Vosbeins optreden danner en bemerkelsesverdig bakgrunn for samme forfatters karakteristikk av Tordenskiold. Med det liberale syn på disciplinen som synes å gjøre sig gjeldende hvor det gjelder Vosbein, lyder det merkelig når han om Tordenskiold sier, at han hadde vanskelig for å underordne sig. „Skrivende udenom sine chefer direkte til kongen, beklagende sig over disse, udkastende projekter, og ikke altid betienende sig af de fineste midler, skaffet han sig, som naturlig under militære forhold, en mængde fiender". Beklageligvis henviser nevnte forfatter ikke til kildene for at Tordenskiold hadde vanskelig for å underordne sig — samme forfatters uttalelse om at alle flåtechefer vilde ha ham under sig skulde i alle fall ikke tyde på dette. Og jeg kan ikke i de breve fra Tordenskiold som jeg kjenner — og jeg tror det er de fleste — finne noen berettigelse for nevnte forfatters påstand. Og hvor beklager han sig hos kongen over sine chefer? Jeg kjenner ikke et eneste brev hvorom dette kan sies. Tordenskiold stod i sin tjenestetid under følgende chefer: Rostgård, Løvendal, Hausmann, Wilster, Troyel, Sahlgård, Gyldenløve, Raben, Gabel, Judichæer, Rosenpalm. Som tidligere anført innga Tordenskiold til Hausmann en anonym anmeldelse på Wilster for hans forhold overfor den svenske eskadre under Lewenhaupt i 1712. Eskadrens øvrige officerer innga jo forøvrig en lignende forestilling til admiralitetet, og Wilsters skjebne efter dette er jo vel kjent. Det er vel neppe denne tildragelse der siktes til. Og hvor betjener han sig av ufine midler? Det er mulig at det har undgått min opmerksomhet, men det vilde hatt interesse nettop for dette arbeide å ha kilden opgitt, så blev man kanskje et inntrykk rikere. Angående direkte skrivelse til kongen er tidligere talt. Som anført av den danske generalstab var det en almindelig foreteelse i de tider, at hvem som helst av flåtens officerer skrev direkte til enevoldsherskeren. Tordenskiold får her bedømmes på samme grunnlag som de øvrige officerer. Og hvad nu hans projekter angår, så var de alltid glimrende fundert, såvel strategisk som taktisk. De var et utslag av hans kraftige initiativ, hvad der som bekjent foranlediget kongen til å uttale, at han var den eneste som i virkeligheten gad gjøre noe. —

I „Laaland"s journal heter det nu videre:

„Første wagten winden S.W.t.S. bramseils kulte beblandet luft, udi det 4de gl. braste af seilte østover med smaa seil, giorde signal for Pramerne og Galleerne Een hver at giøre sit bedste.

Hundevagten winden S.t.W. Merseils Kulte beblandet luft, lodet i det 3die gl. paa 10 fv. vand sand grund strax effter 22 fv. stich grund, war da Pasered Trindelen, udi det 6te gl. fich Winge at see, O.N.O. fra os, 2½ mil, udi det 7de gl. braste op for at ind-wartte de efterste seilere, seilte i Wagten beholden Cours Ost 3 mil. Vagten ude peilte Winge N.t.O. fra os 1 mil.

Torsdag 13. Dagwagten winden S.t.W. Merseils Kulte beblandet luft, udi det 1ste gl. braste vi af seilte N.O. ind efter til Gottenborg, udi det 3die gl. paserede Winge hafde dend N.W.t.N. ¼ mil seilte da N.O.t.O. giorde signal for Flaaden at slutte udi det 4de gl. blef fyred paa Nye Elfsborg 2de Canonskud gich samme tid til anchers inden for Galten havet paa 6 fv. vand stich grund stach bot ud paa ¾ taug, peilte Nye Elfsborg O.N.O. fra os ½ mil, winden da S.S.O. og S.O.t.S. stif Merseils Kulte."

Da Vosbein var seilt bort med sin fregatt, måtte Tordenskiold regne med at han ikke kunde rekke frem til beregnet tid. Spørsmålet var da, om han allerede på Fladstrand red skulde opgi angrepet. Han sier selv, at denne eventualitet hadde meldt sig for ham, men efter å ha gått igjennem den risiko som var forbundet med skjærgårdsmateriellets fart over sjøen og efter alle de omkostninger som allerede var påløpet, vilde det være meningsløst ikke å forsøke om der ennu kunde gjøres noe. Han seilte derfor avgårde og kom altså til ankers i Göteborgsfjorden, 2 kvm. fra Elfsborg festning på dagvakten den 13de mai. Hvorvidt han hadde kunnet rekke frem hvis „Søe-Ridderen" hadde tatt „Archa Noæ" på slep er vanskelig å kontrollere, da man ikke kjenner alle data. Men Tordenskiold — som kjente disse data — sier jo uttrykkelig at hans dessein — å nå frem til rette tid — vilde ha lyktes, hvis Vosbein hadde gjort sin plikt. Nu måtte han vente til næste natt før han kunde gå til angrep.

Både den strategiske og taktiske overrumpling var altså nu bortfalt og spørsmålet reiste sig igjen om han skulde fortsette. Han sammenkalte sine fartøischefer og forela dem sin angrepsplan med motiver og ingen hadde noe å innvende mot foretagendet. Lengere ut på dagen innleverte imidlertid chefen på „Fyen" capitain Sievers en forestilling der øiensynlig har gått ut på å fraråde angrepet. Sievers's skrivelse finnes ikke, men Tordenskiolds svar går ut på, at når han ikke i krigsrådet gjorde noen innvending, så kan hans forestilling nu i den

ytterste time ikke gjøre noen forandring. Men hvis capitainen skulde ha betenkeligheter ved å overvære aksjonen, så håper han dog i Herrens navn allikevel lykkelig å kunne utføre den. Det må i denne forbindelse bemerkes at Sievers's fartøi ikke skulde delta i selve kampen. *Brev nr. 434*

Det er altså de samme beveggrunner som de der gjorde sig gjeldende ved avseilingen fra Fladstrand, der også nu gjorde at han — trods den forandrede situasjon — vilde forsøke om der kunde gjøres noe. Noen overrumpling i ordets egentlige forstand kunde der fornuftigvis ikke nu bli tale om. Hele foretagendets forløp stod og falt nu med, hvorvidt man i Göteborg hadde fått tid til å utruste fartøiene således, at disse selv kunde gjøre motstand. Hans inberetninger fra Sverige gikk jo, som tidligere anført, ut på, at de fleste orlogsfartøier var i oplag. En utrustning og bemanning i sådan utstrekning, at alvorlig motstand kunde gjøres, vilde nødvendigvis ta sin tid, og der var en mulighet for at man ennu kunde komme dem i forkjøpet.

Cpt.ltn. Kiøge blev overført til „Hielperen" for å overta kommandoen om L'Etang skulde falle fra, og lieutenant Lilienskiold blev midlertidig overført til „Louise af Christiansand" istedetfor en lieutenant som var blitt syk. *Brev nr. 435 og 436*

I „Laaland"s journal for den 13de heter det videre:

„Formiddagswagten winden første gl. S.S.O. Sieden S.t.W. Refvet Merseils Kulte beblandet.

Eftermiddagswagten winden S.t.W. Refvet Merseils Kulte beblandet luft. Sidst i Wagten med Regn bøyer.

Platfoden winden S.t.W. Merseils Kulte tych med Regn. først i Wagten blef commandered en Constabels Math een Tømmermand med 80 Mattroser til begge Pramerne.

Første wagten winden S.t.O. lieden larring overtrochen luft, I wagten blef arbeidet med at indboxere begge Prammerne sampt Galleerne og alle Dobbelt Chalupperne til dend svenske flaade indenfor Elfsborg.

Hundevagten winden Variabel paa Ost Kanten dog lieden larring, Sidst i wagten blef it heftig Canonerende paa begge sieder."

Førenn angrepet var Tordenskiold ombord på hvert av sine fartøier og mønstret besetningene og ansporet dem til det forestående arbeide med opbrenning av de svenske fartøier. På linjeskibene blev kun 50 mann tilbake[1]).

[1]) S. R. A. Göteborgska Eskadren 1717—1722. Forhør over en utvekslet lübecker som hadde vært presset på „Laaland".

Den mørke del av natten blev altså benyttet til å buksere prammene, galleiene og chaluppene inn på plass. Linjeskibene blev liggende igjen utenfor skuddvidde av Ny Elfsborg. Den ovenfor citerte danske forfatter anfører, at angrepets hasardiøse karakter yderligere understrekes ved, at Tordenskiold på denne måte undlot å la linjeskibene delta i angrepet. Men dette virker ikke overbevisende. Ti det hasardiøse i hele anleggningen av angrepet ligger i passagen inn og ut forbi Ny Elfsborg og Kjärringberget. Prammene, galleiene og chaluppene var mindre fartøier, der forholdsvis uavhengig av vind og vær kan bukseres forbi disse farlige punkter. Men når det dreier sig om linjeskibe, med deres høie skrog og veldige reisning, da først blir det tale om en stor risiko. Situasjonen kan bli den, at disse fartøier ikke kan bringes ut, og så sitter han pent i det. Det vil derfor sikkert være riktigere å si, at det hasardiøse ved foretagendet nettop blir bragt ned til det minst mulige ved at Tordenskiold her — som de Ruyter ved Themsen — lar linjeskibene bli liggende utenfor og utfører støtet med de mindre fartøier. Han sier da også selv i sitt brev til kongen (gjennem Eichstedt) av 4de juni, „at jeg reciquerede lidet, imod stor Capital".

I det hele tatt må man ved den militære bedømmelse av angrepet holde fast ved dets fundamentale forutsetning. Der tilsiktes ikke en artilleristisk nedkjempning av befestninger, ikke engang av skibe. Det er et datidens torpedoangrep. Likesom nu tildags fartøienes svake punkt er deres senkbarhet, således var på den tid deres svake punkt deres brennbarhet. Den høie tjærede rigg og det i fater opbevarte krudt gjorde ilden til et farlig våpen. Branderne og andre brandstiftere var datidens torpedovåpen. Det var dette Tordenskiold vilde bringe frem til den ved Nya Varfvet sammenpakkede flåte, som så skulde stikkes i brand. At en sådan plan lot sig realisere, selv med meget små midler, viste Tordenskiold ved sitt glansfulle angrep nettop på samme sted i 1719. Prammene fulgte med som artilleribedekning og galleiene — ja deres opgave er vanskeligere å fastslå. Svakt bestykket som de var, hadde de liten eller ingen fektningsverdi; de representerte i det hele tatt en fartøistype, hvis berettigelse — selv som skjærgårdsforsvar — er vanskelig å se. Til innslepning av prammene, utslepning av erobrede fartøier og til besettelse av disse kunde de naturligvis benyttes.

Da Tordenskiold i dagbrekningen den 14de kom inn i farvannet mellem Ny Elfsborg og Nya Varfvet (se kartet), møttes han av det som skulde bringe hele foretagendet til å strande: svenske linjeskibe lå fortøiet tvers over innløpet til elven, mellem Billingen og Rye Nabbe.

De var altså kommet sig ut av havnen ved Nya Varfvet og de hadde inntatt en fordelaktig forsvarsstilling med bredsiden mot angriperne. Herved opnådde de ennu en fordel: Tordenskiold måtte opta kampen med disse i en posisjon hvor han var utsatt for beskytning foruten fra de fartøier han skulde ødelegge også i ryggen av Ny Elfsborg, fra syd fra batteriene på Billingen, Kjärringberget og mellemliggende batterier samt vel også fra strandbatteriet på Rya Nabbe, skjønt han selv ikke nevner dette. Grib sier imidlertid at han blev beskutt derfra. Han hadde plasert sine brandfartøier på nordsiden av farvannet inn under Hisingen. —

Spørsmålet er nu: Til hvilket tidspunkt hadde svenskene rukket å få utruste sine orlogsfartøier og fått dem ut i posisjon? Hermed står og faller berettigelsen av Tordenskiolds påstand om, at Vosbeins optreden var den direkte årsak til at angrepet ikke førte til det tilsiktede resultat. Vilde Tordenskiold ha møtt den samme situasjon et døgn tidligere har han ikke rett i sin påstand; men hadde svenskene på dette tidspunkt ikke rukket å få sine fartøier ut, da kan der altså påvises en adækvat årsakssammenheng mellem Vosbeins graverende forbrytelse og angrepets resultat.

Det er ikke mulig av de svenske kilder å finne ut når orlogsfartøiene er kommet på plass i elven. Hammarskiöld sier, at viceadmiral Strömstierna „sannolikt" hadde sine fartøier på plass før Tordenskiolds ankomst. Han har øiensynlig i arkivene søkt efter dette og intet funnet derom. Grib, som først av alle kom inn på plass, anfører at 2 à 3 vekselvis halte ut imot ham. Da det vanskelig kan tenkes at fartøiene — der jo måtte ligge i spring eller kanskje i dobbelt hanefot på grunn av strømmen — har kunnet ombyttes under kampen, er det en mulighet for at dette er å forstå således, at de først kom på plass umiddelbart før kampen. Og Tordenskiold selv sier i skrivelse til Wedel av 16de mai, at der først var 3 og siden 2 andre orlogsskibe på plass, hvilket også skulde tyde på at plaseringen foregikk umiddelbart før eller under kampen. I et bilag[1]) som Tordenskiold vedlegger sin rapport av 17de mai, sier vedkommende — som må ha vært en av fartøischefene men hans navn finnes ikke, da slutten av skrivelsen mangler — at han den 13de, da fartøiene lå på Göteborgsfjorden, kunde „observere at deres Orlogsskibe blev udhalet, og lagt udj fahrwandet udi een 3 angel med Castellet, Elfsborg og Batterierne". Dette vidnesbyrd er avgjørende for det som Tordenskiold gjentagne ganger pointerer, at Vos-

[1]) D. R. A. Admiralitetets indk. skr. Tordenskiolds rapporter 1717.

beins optreden har medført at overrumplingen mislyktes. Han har jo også selv fra sin ankerplass den 13de kunnet observere at fartøiene da ikke var på plass. Det er aldri tiltalende at en leder av et angrep, når dette mislykkes, skyter skylden over på en av sine underordnede. Men på den annen side kan man ikke godt vente, at Tordenskiold, likeoverfor et så eklatant brudd på disciplinen, skulde fortie hele saken, hvis Vosbein, som han bestemt mener, var skyld i det foreliggende resultat. Sikkert er det også at hverken general Mörner eller prinsen av Hessen vilde ha været tilstede under angrepet, hvis dette hadde funnet sted tidlig om morgenen den 13de mai. Begge disse herrer ankom først om eftermiddagen denne dag til Göteborg. Hvad deres fravær — spesielt Mörners — vilde hatt å si, er ikke godt å avgjøre. Det er forresten et spørsmål om Mörner i det hele tatt for alvor hadde tenkt sig at et angrep på Göteborg var umiddelbart forestående. Det er nemlig litet trolig at den ansvarshavende, når han ved Uddevalla får høre rykter om at en ekspedisjon forberedes i Fredrikstad, fortsetter nordover, hvis han har noen alvorlig tro på at støtet gjelder Göteborg. Og dette er ennu mere utrolig, når han fra Tanum ennu fortsetter nordover efter å ha hørt at ekspedisjonen har forlatt Fredrikstad. Denne formodning får en sterk støtte i Mörners eget brev til kongen av 29de april (10de mai), hvori[1]) han sier at han fortsetter til Sundsborg, men vil straks derfra vende tilbake til Göteborg, „kunnandes man ej ännu veta, hvarutinnan deres (Tordenskiolds) förehavande består". Situasjonen vilde ha tatt sig ganske merkelig ut for ham, om Tordenskiold virkelig hadde nådd frem den 13de om morgenen. Ja hadde vinden vært god og hadde „Hvide Falk" gjort sin plikt, vilde Tordenskiold ha rukket frem om morgenen den 11te mai. Hvorledes vilde da Mörner ha forsvart sitt fravær? Når derfor Tordenskiold i sin skrivelse til kongen sier, at Mörner — trods de mottatte rapporter — allerminst tenkte at det skulde gjelde Göteborg, må man — med støtte i Mörners optreden og hans egen uttalelse — innrømme, at han kan ha rett i denne sin formodning om, at den strategiske overrumpling ikke var mislykket, hvis angrepet hadde kunnet skje om morgenen den 13de mai. Tordenskiold sier da også i samme brev: „Men fordi jeg maatte ligge Fienden i Sigte en ganske dag, Kunde denne gang, formedelst hans imidlertid[2]) i wærkstillede extraordinaire disposition o.s.v.". Altså atter igjen et bevis for, at det er efter hans tilsynekomst på Göteborgsfjorden at

[1]) Lagermark: Striderna vid Vestkusten 1717 og 1718.

[2]) Uthevet av mig.

den „extraordinaire" foranstaltning, d. v. s. utleggning av linjeskibene, har funnet sted. —

Tordenskiold var med sin styrke veldig underlegen artilleristisk. De 9 galleier hadde, som den foran anførte liste viser, tilsammen kun 7 kanoner 12 pdr. og større kanoner. Gardes og efter ham Hammarskiölds opgave over disse fartøiers bestykning er aldeles feilaktig. Sammen med skiøtskibene hadde Tordenskiold således kun 87 kanoner av 12 pdr. og derover. Alene de på elven plaserte svenske linjeskibe kunde herimot stille over 200 kanoner av svært kaliber. Når hertil kommer alle de tidligere omtalte batterier på land og hensyn tas til disse kanoners overordentlig store fordel overfor skibsartilleriet, vil det insees at det var ganske håpløst for Tordenskiold å få utrettet noe. Vinden var, som det vil fremgå av journalutdraget, allerede på hundevakten østlig, således at han i tilfelle måtte buksere skiøtskibene, hvis han — mot formodning — skulde ville forsøke å komme linjeskibene nærmere inn på livet.

Tordenskiold var da også snart klar over at intet var å utrette. I skrivelse til kongen av 17de mai sier han således: „Da jeg nu fornam Fiendens Extraordinaire Disposition, og at det derfore vildde falde umuligt det forehaftte øyemerke widere at fuldføre", så besluttet han sig til å trekke sig tilbake. I „Laaland"s journal heter det herom videre:

„Fredag 14. Dagvagten vinden S.S.O. laber Kulte temme-lig klar luft, holdt alt ved med sterch Canonering af Pramerne og Galleierne, desligeste fra Nye Elfsborg, dend svenske flaade som laae inden under fort Nye Elfsborg[1]) og Batteriet kaldet Belingen til i det 7de gl. hvor vi da med Pramerne og Galleierne maatte Retirere utefter igien.

Formiddagsvagten winden de 3 første gl. S.O.t.O. bramseils Kulte sieden S.t.W. Merseils Kulte alt beblandet luft. I Batalien blef efterstaaende som blef i grund skud 2de Galleer".

„Archa Noæ", som under Gribs kommando hadde ledet opmarsjen og som også dekket tilbaketoget, kom herunder på grunn under Ny Elfsborg. To svenske galleier blev sendt ut for å entre fartøiet; Grib lot dem komme sig på kloss hold og ga dem så laget med sitt underste batteri med den følge at de straks måtte settes på grunn for ikke å synke[2]). „Archa Noæ" kom ved hjelp av en gallei av grunnen

[1]) Sannsynligvis en skrivefeil for Varfvet.

[2]) Gribs rapport. Se Bothe.

og slapp ut. Kuylenstierna sier at det var om kvelden at retretten fant sted. Selvfølgelig var det om morgenen.

Hammarskiöld anfører efter Tornqvist, at hvis ikke Tordenskiold hadde vært så svineheldig at vinden hadde snudd sig til øst akkurat i det riktige øieblikk, så vilde han ha vært utsatt for total ødeleggelse. Dette er neppe riktig. Hadde linjeskibene vært med, vilde situasjonen for disse ha vært preker med vestlig vind, men neppe for de fartøier som nu var med. Galleiene og chaluppene hadde jo årer som sitt fornemste fremdrivningsmiddel og de var således forholdsvis uavhengig av vinden. Men også skiøtskibene vilde ha klart sig i rimelig vær, da de nettop var beregnet på buksering. Men naturligvis var vinden som den var — S.S.O. og således tvers — til god hjelp under utfarten. Vinden hadde forøvrig ikke snudd sig. Av journalutdraget fremgår, at den på hundevakten var ren O. og på førstevakten S.t.O. Prammene måtte således også bukseres i n n.

Det kan ikke nektes at Tordenskiold har grunn til å være fornøiet med de ringe tap av materiell som han led. Av de to galleier var den ene — „Lucretia" — en prise fra Dynekilen og tapet blev langt mere enn opveiet ved hans senere erobring eller ødeleggelse av 12 fartøier, hvorav 3 kapere, samt ved opbrenning av en reperbane med en hel del hamp og taugverk, der under de foreliggende omstendigheter simpelthen var uerstattelig for svenskene.

Fra svensk side blev ikke opsatt noen offisiell beretning om Tordenskiolds angrep. Generalguvernøren, grev Mörner, nøiet sig med i et brev til Carl XII i all korthet å omtale begivenheten. Men da han var „så uttröttad af nattvak och dessutom hade så mycket i hufvudet", at han ikke nærmere kunde skildre kampen, så avsendte han generaladjutanten, Sparre, for muntlig for kongen å redegjøre for „alla partikulariteterna"[1]).

Prinsen av Hessen skriver til kongen og anfører bl. a. om de svenske fartøier, at „de blefva tämligen genomborad". Som svar på prinsens skrivelse sender Carl XII under 9de (20de) mai et brev hvori det heter: „Ich glaube die dänische Fahrzeugen mysssen ein zimbliches gelitten haben, weil Sie so lange Zeit bedürfen stille zu liegen und sich auszubessern. Zum wenigsten werden sie sich hüten ein andermahl so weit zu gehen, abso(n)derlich da noch mehr stücke ietzt auf denen Batterien gefyret sindt". Og som efterskrift tilføier han følgende: „So

[1]) Kuylenstierna.

lange die Dänen bei Gotenburg liegen, so haben unsere Capers gute gelegenheit, aus Marstrand auf die Dänischen cüsten zu capern"[1]).

Og Carl XII sier i brev til Ulrikke Eleonora av 6te (17de) mai bl. a.: „Man menar, at dhereas fartyggh skal blifvit temligen väl tillpyntade och at dhe hafft en godh afgång på fålk. Våra skola mycket och dhervidh blifvid träffade"[2]).

Den beryktede sjørøver Norcross har i sin egenhendige levnetsbeskrivelse[3]) gitt en skildring av sine oplevelser under angrepet. Da efterretningene fra svensk side forøvrig er så yderst sparsomme, kan det ha sin interesse å gjengi Norcross's beretning.

Norcross, der stod i Gathenhielms tjeneste, var ved anledningen fører av kaperen „Grev Mörner" og lå med sitt fartøi ved Gamla Varfvet, altså oppe i elven mellem Göteborg og Nya Varfvet. Han anfører:

„Såsnart der blev skutt allarm fra Elfsborg festning og fiendens ankomst overalt blev kunngjort gjennem varselskudd, bega jeg mig i største hast til admiralen (Strömstierna) for selv å innhente min forholdsordre. Admiralen holdt på, at jeg skulde forbli ombord på mitt fartøi for å opholde fienden såpass lenge at han ikke kunde seile like inn til Göteborg[4]).

Jeg frydet mig i det stille håp, at jeg skulde få å gjøre med den tapre Tordenskiold. Jeg var ingenlunde bedrøvet over muligens å skulle lide et nederlag; ti jeg følte det ikke som en skam i tilfelle å måtte overlate seiren til en så stor mann; beholdt jeg derimot seiren, hvor berømt vilde da ikke mitt navn bli! Hvor oprømt var jeg ikke ved tanken på, at de svenske efterkommere vilde kunne si: Tordenskiold måtte dog vike for Norcross.

Således fryder man sig ofte i håpet; og nyter en forfengelig glede over noe som dog aldri skjer. — — Da jeg kom tilbake fra admiralen, så hørte jeg med forundring, at den største del av mine folk var gått på land og at min løitnant hadde gjort alt klart til å senke fartøiet mellem Gamle Verft og Hisinglandet.

Derpå gikk jeg hurtig iland for å skifte klær. Ti de, som jeg i all hast hadde kastet på mig, var for kostbare, idet de var rikelig besatt med gull.

[1]) Hammarskiöld.

[2]) Carlson.

[3]) Rothe: Das wunderbare Leben und die dreizigjährige Gefangenschaft John Norcross. Leipzig 1757.

[4]) Altså atter igjen et bevis for at orlogsskibene ikke var kommet i stilling i elven.

Underveis møtte jeg H. H. prinsen av Hessencassel, som senere blev kongen av Sverige og H. Excl. feldtmarschall Mörner. Prinsen spurte mig: om ikke også jeg skulde delta i kampen sammen med de andre mot fedrelandets fiende. Jeg svarte jo, og meddelte dem samtidig hvad mitt erinde var.

Da jeg nu i største hast var kommet tilbake og hadde bragt mine folk sammen, så hadde vinden imidlertid forandret sig og var mig så contrair, at jeg umulig kunde komme fienden nær".

Det var ifølge journalen først kl. 9½ formiddag at vinden gikk over til S.t.W. Den modige mann må således ha holdt temmelig lenge på med sin omklædning. Han fortsetter:

„Å gå ledig var imidlertid ikke min sak; derfor besatte jeg min chaluppe og rodde helt til jeg hadde passert Nye Verft. Her steg jeg ombord på en dansk gallei, „Louise af Christiansand". Men da jeg med mine folk trengte inn over galleiens ene side, så sprang besetningen like så fort i deres chaluppe på den annen side — herfra undtatt noen sårede som lå på fordekket".

Den celebre sjørøver forteller nu, hvorledes en „behiertet" svensk capitain ved navn Sett vilde kaste de sårede overbord, men blev heri hindret av den menneskekjærlige sjel. Han forteller videre, at selveste prinsen av Hessencassel, grev Mörner og admiral Strömstierna også bordet den forlatte gallei. Hans Kgl. Høihet grep med egen høi hånd fatt i brystet på en mann som sat i en stol på fordekket. Han trodde han var død, men det viste sig å være fartøeits kirurg — døddrukken. Det ser av Tordenskiolds rapport ut som om hele besetningen blev reddet med undtagelse av den berusede barber. —

Vi følger nu Tordenskiold videre for å se på hans fremstilling av saken i hans rapporter inntil avslutningen av denne periode av 1717, hvorefter en diskusjon av foretagendet i sin almindelighet vil bli foretatt.

Som bekjent falt capitain Sievers under kampen. Som chef for „Fyen" hadde han øiensynlig ikke noen plikt til å delta i kampen, og Tordenskiold hadde — efter eget sigende — anmodet ham om å holde sig tilbake for i tilfelle, som eldste officer efter Tordenskiold, å overta kommandoen. Som midlertidig chef for „Fyen" utnevnte han sin bror
Brev nr. 437 Caspar Wessel, der hadde vært flaggcapitain på „Laaland".

Da Tordenskiold den 14de om morgenen hadde trukket sig ut av kampen, hadde han ankret ved linjeskibene, 2 kvm. fra Ny Elfsborg. Om formiddagen den 15de lettet han med hele styrken og seilte nærmere inn under festningen og gikk til ankers 1 kvm. fra denne.

„Eftermiddagsvagten winden Westen bramseils Kulte beblandet luftt, I det 5te gl. halte vi alle Skibe paa Spring, fyrte 2de Canon skud med 18 punder med skarp til Nye Elfsborg, blef igien fyred 2de Canon skud med skarp fra Nye Elfsborg, men kunde ikke bruge winden da W.N.W. laber Kulte temmelig klar luft".

De to kanonskudd er øiensynlig forespørsel om avsendelse av parlamentær. Denne blev altså ikke avsendt, da vinden ikke var god. Og nar han haler sine fartøier på spring, da er dette sikkert gjort fordi han vil være forberedt, om svenskene skulde angripe med sine fartøier. Hans besøk ved elvemunningen har jo gitt ham oplysning om, at svenskene med hensyn til fartøismateriell er ham overlegen, og naturlig nok venter han en offensiv. Grunnen til at en sådan ikke blev foretatt, angis i svenske kilder å være mangel på sjøfolk.

Den 16de skriver han sin første beretning om kampen og sender den til Wedel med et av de fartøier der blev sendt til Larvik med sårede. Han hevder at resultatet — Herrens navn være æret — må betraktes som gunstig, all den stund han kun fikk 52 døde og 79 sårede, tiltrods for den ulike kamp i 5 timer. Av de sårede vil 49 om kort tid igjen være dyktig til tjeneste. Han beklager Sievers's død og „havde, som leett er at tænke, langt heller seedt det havde træffed hr. Capitain Vosbein" som „ikkun af Pultronerie" hadde stukket av. Han ber nu Wedel om „citissimo" å sende Vosbein til ham om han skulde opholde sig i norsk havn. Tapet av de to galleier er ikke så meget å legge vekt på og opveies flerfoldige ganger av de erobringer han har gjort og de ødeleggelser han har foretatt hos motparten. Han har allerede tatt en hollandsk smakke med svenske folk ombord, og en annen hollandsk smakke med verdifull last og baron Görtz's post ombord, og likeledes erobret to kapere, likesom tre kreyerter, to skuter og en kaper er opbrent. Samme vei er gått en verdifull reperbane med tilhørende taugverk og meget annet til eskadren fornødent til en verdi av 10,000 rdl. Han har sendt en ekspedisjon avsted for å ødelegge de ved Kungsbakke på stabelen stående to store galleier. Admiral Strömstierna skal av arveprinsen være blitt skarpt reprimandert og kommandanten på Ny Elfsborg skal være satt i arrest fordi han ikke hadde holdt sig vel under aksjonen. Forøvrig er hele distriktet i allarm og befestningene styrkes stadig. *Brev nr. 438*

Og den 17de sender han sin bekjente utførlige rapport til kongen og en likelydende til admiralitetet hvad selve rapporten angår. Utenfor hvad ovenfor er anført fra rapporten kan nevnes at han peker på. *Brev nr. 439*

at de aller fleste av de deltagende officerer var månedstjenere, det vil si reserveofficerer, og han har derfor selv måttet være tilstede overalt og herunder blev hans chaluppe truffet av 2 36-pdr. og på en annen årene bortskutt. De kommanderende på galleiene har ikke optrådt helt klanderfritt, men forøvrig har alle holdt sig ekstraordinært. For de landmilitæres vedkommende uttaler han, at såvel officerer som menige har vist en ekstraordinær konduite og bravour. Oberst Scharffenberg og capitain Paurenfeind var i begynnelsen av kampen med ham i hans chaluppe. I mer enn 100 år, om ellers noen gang før, er ikke passert en nær så skarp batalje som denne, og utfallet må betegnes som lykkelig, i henseende til den ringe forlis, „som alle forstandige, og tilforne forsøgte holdes — uden egen Roes — rætt for glorieux". Han redegjør for Vosbeins optreden og ber om hans alvorlige irettesettelse, andre til eksempel.

Av officerene blev av sjøetaten cpt. Sievers drept og ltn. Brun såret, av landetaten blev cpt. Knudsen av Vesterlenske og ltn. Lilienskiold av Bergenhusiske regiment drept og major Owenberg og ltn. Jens Hansen såret. „Og haver denne attaque", sier ovennevnte officer i bilaget til Tordenskiolds rapport, „vorren saa furieus og af alle medverrende brave officerer tilstaaed at de endnu icke nogen tid haver vorren i en heedere, og kan icke noksom berømmes saavel officerers som gemenes tapfere Mod og Mandighed, Thi de alle var som een Mand".

Det er bemerkelsesverdig at „Archa Noæ" har sluppet så lett fra det, da den jo har vært lengst i ilden. Og i det hele tatt kan vel ikke mannefallet sies å være særlig stort efter en såvidt lang og hård kamp.

Med sin rapport sendte Tordenskiold nemlig listen over døde og sårede.

Liste.

Exacte Forklaring.

Over de udi Actionen i Hukken imellem Gothenborg, Søe-castellet Elfsborg, de tvende Batterier besadt hver med 16 grove Canoner for gamle og Nye Verv og Fem Orlogsskiber fra 40 til 46 Canoner, Galleyen Wreden og Musqvetterie Landverts bekommende Døde og Blesserete, passeret i den Tid fra Klokken 1¼ indtil Klokken 6½ om Morgenen den 14 May 1717.

De armerede Fartøyers Navne	Summa paa hvert Fartøys Søe-Folk		Summa paa hvert Fartøys Land-Folk		Summa Summarum av begge Dele til Lands og Vands	
	Døde	Blesserede	Døde	Blesserede	Døde	Blesserede
1. Paa Skibet Hiælperen	5	8	5	5	10	13
2. » » Arken Noæ	2	8	—	1	2	9
3. » » Galey Fr. 4 af Arendal	2	2	4	2	6	4
4. » » Louise af Arendal	—	1	7	5	7	6
5. » » Fr. 4 af Chr.sand	1	3	3	10	4	13
6. » » Louise af Chr.sand	1	2	7	8	8	10
7. » » Charlotta	—	—	—	—	—	—
8. » » Printz Christian .	—	—	5	7	5	7
9. » » Printz Carl	2	3	3	2	5	5
10. » » Sophia...........	—	—	—	4	—	4
11. » » Lucretia	2	—	2	5	4	5
12. » » Halv galley Achilles	—	—	—	1	—	1
13. » » » » Pollux.	—	—	—	—	—	—
14. » » Snauen Jepta	1	2	—	—	1	2
	16	29	36	50	52	79

De fra Orlog-Skibene Laaland og Fyen, til de øvriges desto bedre Bemanding detacherede Matroser og Soldatesqve, er under Ovenstaaende begreben; ellers findes omtrent 40 Mand, som daglig kand gjøre Arbeide inden Skibsborde, og derfor ikke regnes for blesserede; Orlog-Skibet Laaland den 17 May 1717.

Saaledes rigtig forfattet efter indgivne Vedkommendes Lister, samt Oberchirurgi Attest, testerer

Cort Friis,
Esqvadre-Skriver."

Den 17de anfører han i journalen under formiddagsvakten: „I wagten sendte jeg chaluppen med en Trompeter til Nye Elsborg med brefve". Og under platfoten anfører han: „I wagten sendte jeg Chaluppen Ombord igien Mens Trompeteren blef skicket til Gottenborg der at forvagte svar". *Brev nr. 440*

Denne skrivelse til viceadmiral Strömstierna som finnes i geheimeprotokollen er datert 18de, men dette må efter ovenstående være en skrivefeil. Han foreslår Strömstierna utveksling av fanger, idet der i Göteborg finnes endel matroser på opbragte norske og danske fartøier. Spesielt ber han utvekslet 5 av de på hans eget fartøi „Makrellen" værende matroser og tilslutt ber han om å få utlevert den på en av de forlatte galleier efterglemte drukne underfeltskjærer. Svaret ventes sendt med Tordenskiolds adjutant.

Rothe anfører som bekjent, at Tordenskiold dagen efter kampen sendte Lilienskiold inn til festningen for å komplimentere kommandanten for den utviste bravour, men at han ikke kom frem på grunn av at han blev beskutt med skarpt. Næste dag lyktes — ifølge Rothe — forsøket og vedkommende officer skal da ha fått en lignende kompliment med tilbake. At Lilienskiold er blitt sendt inn fremgår av brevet til Strömstierna. Men hvorvidt Rothes fremstilling forøvrig er riktig kan ikke kontrolleres. Noe brev til kommandanten har i alle fall ikke vært sendt og en muntlig overlevering i denne retning stemmer i alle fall ikke med Tordenskiolds breve til Wedel og kongen angående forlydende om kommandantens arrestasjon.

Tordenskiold kommer i senere skrivelser gjentagende ganger tilbake til angrepet på Göteborgs havn. Disse vil senere bli referert, men det allerede refererte er tilstrekkelig til, at en diskusjon av angrepet kan foretas.

Det er da først og fremst klart, at den omstendighet, at et angrep ikke fører til det forønskede mål, ikke uten videre kan tas til utgangspunkt for en fordømmelse av foretagendet i og for sig. Spørsmålet blir da: Var der noe rimelig forhold mellem det tilsiktede mål og den innsats som blev gjort? Aldeles utvilsomt! I den maritime strategi er — som gjentagende ganger understreket — motstanderens flåtemateriell det alt overskyggende mål. Allerede av denne grunn var en innsetning av eget materiell og personell fullt berettiget. En ødeleggelse av Göteborgeskadren og de fra dette sted opererende kapere, vilde med et slag gjøre Tordenskiolds herredømme i disse farvann absolutt. Herved vilde for det første på en elegant måte vært løst det maritimt-strategiske problem: Danmark vilde ikke mere behøve å splitte sin linjeskibsflåte; denne kunde samlet stilles op mot den svenske i Østersjøen. Dette var det strategiske problem som admiralitetet under hele krigen hadde tumlet med og som det ikke hadde løst tilfredsstillende, nettop fordi målet alltid hadde vært å beskytte og fordrive istedetfor å slå.

Men en rensning av Göteborgs havn, som av Tordenskiold tilsiktet, vilde også med et slag fjerne det trykk som under hele krigen hadde hvilt på hans fedrelands handel og sjøfart. Hvad dette vilde bety for landet vil fremgå av hvad der tidligere er anført om denne sak. Og endelig vilde man med små midler kunne fullstendig avsperre Sverige fra all forbindelse med utenverdenen, en foreteelse som under de pågående rustninger til angrepet på Norge vilde være av overordentlig stor betydning.

Men opnåelsen av Tordenskiolds mål vilde, som allerede tidligere

nevnt, føre til intet mindre enn en avgjørende hindring av angrepet på Norge. Göteborg var basis for et sådant angrep og med datidens kommunikasjonsforhold måtte etappelinjen fra dette sted gå langs Bohuslenkysten. Uten fartøismateriell — bevebnet som ubevebnet — kunde en sådan umulig oprettholdes og Tordenskiolds strategiske mål var derfor i denne henseende av vital betydning. Kampen i Dynekilen hadde ryddet godt op i det materiell som benyttedes til selve transporten og den direkte dekning av denne. „Wreden" var tatt op og andre fartøier var dels ferdig, dels under bygning. Dynekilen hadde bragt det pågående støt til ophør og hadde umuliggjort et sådant for en tid fremover. Støtet mot Göteborgs havn var en fortsettelse av Dynekilen, en hel utelukkelse av et effektivt angrep på det sydlige Norge.

Og hvad nu selve innsatsen angår så var den ingenlunde stor. Her kommer atter igjen spørsmålet om linjeskibene frem. Ved å holde disse utenfor angrepet, hvortil de som nevnt taktisk sett heller ikke egnet sig — risikerer han ikke linjeskibsflåtens materiell. Den strategiske overlegenhet tilsjøs bringes således ikke i risiko.

Det næste spørsmål blir: Var der noe rimelig forhold mellem det tilsiktede mål og det ved offensiven foranledigede tap? Det materielle tap var to galleier, hvorav den ene av Tordenskiold var erobret i Dynekilen. Disse materielle tap opveiedes flerfoldige ganger ved ødeleggelse og erobring av 12 fartøier, hvorav 3 kapere, og ødeleggelse av en hel del sjømannsgods som var uerstattelig for svenskene. Og hertil kommer den materielle skade som påførtes motstanderen under selve kampen. Hvor stor denne var kan ikke måles, men har, efter alt å dømme, ikke vært ringe. Og hvad nu tapet av personell angår, så er dette vanskelig å bringe inn under vurdering. Krig er krig og personellet er likesom materiellet utsatt for beskadigelse. Ved sjøkrigen blir imidlertid det personelle tap forholdsvis ringe. Det er materiellet som veier — strategisk sett. Og Tordenskiold selv peker senere på dette, idet han henviser til de store personelle tap ved Helsingborg og Gadebusch — flere tusen mann på hvert sted — og mener at han fullt ut står for sammenligningen.

Videre må der spørres: Var angrepet vel gjennemtenkt og ordentlig planlagt, eller var det et sprang ut i mørket? Selve planen hadde lenge vært moden hos Tordenskiold. Han forelegger den dernæst for den kommanderende general i Norge og får dennes tilslutning. Gjennem stadige meldinger fra Sverige får han god underretning om forholdene på stedet og bygger herpå den opfatning at angrepet er „prac-

ticabelt". I selve farvannet er han personlig godt kjent fra sine tidligere mange besøk på stedet, og han rekognoserer en tid før angrepet farvannet sammen med en del av sine officerer. Han baserer sig videre på overrumpling, strategisk som taktisk. Strategisk ved en gjennemført hemmeligholdelse av støtets retning, taktisk ved en nattlig opmarsj fra sjøen. Selve ødeleggelsesverket skal utføres av fartøier utstyrt med brandgods, det han får utlevert fra Fredrikstad festning. De deltagende artillerifartøier har kun til opgave å dekke brandstifternes opmarsj.

Var videre planen realisabel? For det første har man et strålende eksempel fra sjøkrigshistorien, de Ruyters opbrenning av en del av den engelske flåte på Themsen. Og for det annet beviste Tordenskiold selv i 1719 nøiaktig på samme sted, at den lot sig gjennemføre og da med ganske andre små midler enn de han i 1717 hadde til sin rådighet. Men planen var dristig, såvel i tanke som i utførelse. Men det dristige er det riktige, sier Nelson. Men der må en intelligent dristighet til for at den skal være riktig. Der måtte en Tordenskiold til for å undfange en sådan tanke og for å sette den i verk. Likesom der måtte en Tordenskiold til for å gå inn i Dynekilen, og for den saks skyld også for å gå inn til Strömstad. „Tordenskiolds plan", sier Kuylenstierna — og her holder han sig til hans virkelige plan, ødeleggelse av fartøiene ved Nya Varfvet — „var värdig sin genialiskt djerfva upphafsman". Og heri har han rett.

Og endelig: Hvad er der å si om selve utførelsen av støtet? Overrumplingen blev forfeilet — den strategiske ved Wedels dumhet, den taktiske ved Vosbeins forbrytelse. Det er — som tidligere nevnt — grunn til å tvile på, at den strategiske overrumpling blev forfeilet. Tordenskiold hevder det uttrykkelig og Mörners optreden bestyrker dette. Men en varning var det allikevel, og Wedels handlemåte er forkastelig. Den taktiske overrumpling blev derimot forfeilet, og derigjennem selvfølgelig også i sin tur den strategiske.

Det er hevdet av Kuylenstierna, at Tordenskiold — selv om Vosbein ikke hadde sviktet — ikke vilde ha rukket frem til målet om morgenen den 13de. Han mener at Tordenskiold har regnet feil på fart og distanse og søker å bevise dette ved å henvise til den lange tid det tok å få fartøiene inn på plass natten til den 14de. Men jeg tror Tordenskiold har rett og Kuylenstierna urett. Det som tok så lang tid natten til den 14de var for det første eskadrens ankerletning. Med den tids ankerspill var en sådan manøvre en langvarig sak, og Torden-

skiold hadde denne natt regnet med det og regnet riktig. Og da eskadren lettet ved Fladstrand den 12te tok denne manøvre hele 6 timer — fra kl. 2 eftermiddag til kl. 8 eftermiddag[1]). Men når han så kl. 8 om kvelden var under seil med hele eskadren for en mersseils kuling, da kunde han med denne strykende vind på samme måte som ved Dynekilen seile like inn til Nya Varfvet. Natt til den 14de derimot måtte han — med en liten laring av først S.t.O. og senere O.[1]) — buksere sig inn til målet. 5 knops fart for en fordevind mersseils kuling er sikkert forsvarlig regning. Men når han — som journalen viser — dels må ligge opbrast helt op til en time ad gangen og dels føre ganske små seil for å vente på „Archa Noæ", da klikker beregningen. Men hadde Vosbein lystret ordre da hadde ikke dette hendt. Fartspørsmålet har alltid vært et omstridt spørsmål i den maritime strategi og taktikk. I dette tilfelle spillet det avgjort uheldig inn. Tordenskiold hadde imidlertid tatt forholdet med i beregningen; Vosbein slog den overende.

Burde nu Tordenskiold ha opgitt hele foretagendet i Fladstrand, da han så Vosbein seile bort? Tordenskiold opkaster selv det spørsmål i skrivelse til kongen av 4de juni (se senere). Men han kommer til det resultat, at når han har løpet risikoen med skjærgårdsmateriellet over sjøen, påført landet store omkostninger og vind og vær er gunstig for foretagendet, så „kunde han ikke andet end tentere noget; helst jeg var om got retraite forvisset, uden synderlig skade". Han tviler altså, under de foreliggende omstendigheter, selv på foretagendets gjennemførlighet, men han vil forsøke om allikevel n o e kan gjøres, og ut fra dette synspunkt fremholder han i samme skrivelse sin tilfredshet med utfallet.

Og selve angrepet er glimrende ledet. Mot en veldig artilleristisk overlegenhet utholder han i flere timer en kamp der ganske utvilsomt har hatt sin store betydning, selv om den ikke førte til det — på grunnlag av andre premisser — opstillede mål. Moralsk sett spillet angrepet en rolle som ikke må undervurderes. Han trakk sig ikke tilbake som den slagne mann. Svenskene ventet hver dag en fornyelse av angrepet. Dets betydning forøvrig skal jeg senere komme tilbake til. Både samtidens og nutidens svensker så og ser litt anderledes på tildragelsen enn samtidens og nutidens dansker gjorde og gjør. Kuylenstierna sier således, at „trots dessa fel" — se ovenfor — „förblifver dock angreppet på Göteborg den 3dje (14de) mai 1717 ett af de yppersta bevisen på Tordenskiolds öfverlägsna egenskaper. Från taktisk synspunkt

[1]) Se „Laaland"s journal.

är anfallet värdt all beundran". Også heri har han rett. Glimtene fra Tordenskiolds kanoner ved Göteborg er også av de lyn som lyste hjem og de lyser den dag idag.

Som ovenfor nevnt hadde Tordenskiold den 17de om formiddagen sendt en chaluppe med en trompeter inn til Ny Elfsborg for å foreslå utveksling av fanger. I plattfoten kom chaluppen ombord igjen, men trompeteren var blitt sendt til Göteborg for der å avvente svar.

Den 18de blev cpt.ltn. Lilienskiold sendt til Kjøbenhavn med rapporter, mens galioten „Windhunden" og brigantinen „Trundhiem" blev sendt til Larvik med sårede. Fartøiene i sjøen fikk ordre til å bringe ned til eskadren proviantfartøier fra Larvik.

Brev nr. 441 og 442

Tordenskiold har nu tatt sin bestemmelse om hvorledes han vil behandle Vosbein. I skrivelse av 19de mai forelegger han ham hans grove opsetsighet, idet han trods ordre, „da hand fornam at der noget blef at bestille", seilte avsted, ennskjønt hans signal vaiet og der blev skutt skudd på skudd efter ham. I Hans Majestets høie navn beordres han derfor til å fratre som kommanderende på fregatten og enten med en ditsendt hukkert eller på „Søe-Ridderen" å begi sig ombord på flaggskibet for der å gå i arrest inntil hans sak kan bli prøvet.

Brev nr. 443

Cpt.ltn. Ottesen frabeordres samtidig „Printz Carl" og beordres midlertidig som chef på Vosbeins fregatt. Skulde Vossbein opponere sig mot ham, har han øieblikkelig å forkynne ham arresten og uophoIdelig sende ham til flagget. —

Brev nr. 444

Tordenskiold hadde altså av Wedel fått beskjed om å nedsende til Danmark alle de 8 danske kompanier han hadde ombord. Det viste sig imidlertid at Wedel heri hadde tatt feil; det var de jydske, ikke de fyenske soldater som skulde nedsendes[1]). Fra landetatens generalkommissariat[2]) hadde han fått anmodning om å besørge nedkonvoyert de 3 jydske regimenter, og av disse hadde han selv ombord kun 2 kompanier. Disse skulde altså avgis, uten at det kan sees at han har fått sig tildelt noen annen istedet. Men nu fikk han også fra kongen[3]) ordre om at prammene, bombardergaliotene og 6 galleier skulde til enhver tid holdes i seilklar stand for på forlangende straks å kunne følge med kongens generaladjutant, oberst Møsting, som i den anledning var op-

[1]) Wedel til Tordenskiold 10de mai 1717. G. A.
[2]) L. E. g. c. til Tordenskiold 1ste mai 1717. G. A.
[3]) Kongen til Tordenskiold 30te april og 10de mai 1717. G. A.

sendt til Norge. Hvad hensikten var med denne ordre har jeg ikke kunnet utfinne; muligens står den i forbindelse med den tidligere fra Garde omhandlede ekspedisjon. Sikkert er imidlertid, at denne ordre nødvendigvis måtte slå bena undav Tordenskiolds foretagende, selv om dette skulde innskrenkes til en blott og bar blokade av Göteborg. Den blokerte styrke vilde bli knusende overlegen den blokerende, og selv om ikke så hadde vært tilfelle, så vilde han ikke med de to linjeskibe kunne oprettholde blokaden av dette farvann. Og skulde de nevnte fartøier til enhver tid stå til disposisjon for Møsting i Norge, så kunde de fornuftigvis ikke bli liggende ved Göteborg. Tordenskiold måtte således efter denne ordre bli nødt til å heve blokaden. Dette blev i sin tid i unåde optatt; men forklaringen på disse motstridende foreteelser ligger øiensynlig i, at man i Kjøbenhavn ikke kjente til etableringen av blokaden den gang ordren om avgivelse av fartøiene til Mösting blev utstedt. Og dog hadde kongen selv gitt ordre til Tordenskiold om, at han med hele sin makt skulde belegge Göteborg[1]).

Tordenskiold skriver straks til Møsting og anmoder ham om å komme ned til eskadren, da han ikke kan forlate sin post. Når så de nevnte fartøier skal avgis og blokaden altså blir hevet vil Tordenskiold med sine orlogsskibe kunne sette de tre jydske regimenter over til Danmark og derved spare all hyre av transportfartøier. Han sender lieutenant Rasch med hukkerten „Fortuna" som stilles til generaladjutantens disposisjon. Han slutter med å be Møsting om ikke å gi Vosbein noe gehør, da han for sin grove opsetsighet absolutt må settes tilrette. — *Brev nr. 445* *Brev nr. 446*

Cpt.ltn. Koch og ltn. Erichsen, der hadde kommandert de forulykkede galleier, blev kommandert til henholdsvis „Fyen" og „Laaland" sålenge undersøkelsen mot dem vedvarte. Løitnant Helmich blev overført fra „Achilles" til „Pr. Carl" og ltn. Nissen blev chef for „Achilles". *Brev nr. 447, 448, 449, 450*

Av administrative forholdsordre forøvrig kan anføres hans beskjed om at mannskapet, for å undgå å drikke vann, i mangel av øll skulde tildeles en halv portion brennevin pr. dag. *Brev nr. 451 og 452*

Den 21de lettet Tordenskiold med hele eskadren og gikk til ankers noe lenger ut. Også her legger han eskadren på linje med dobbelt spring på sværtougene.

Utålmodig over ikke å ha fått svar på sin skrivelse til Strömstierna skriver han samme dag ennu et brev til ham om at hans trompeter *Brev nr. 453*

[1]) Kongen til Tordenskiold 22de februar 1717. G. A.

uansett hvad resolusjonen vil bli angående fangene — „strax efter krigsbrug hos alle civiliserte Nationer, bliver tilsendt".

Grunnen til at det drog så lenge ut med trompeteren var den, at spørsmålet skulde forelegges Carl XII som den gang opholdt sig i Lund. I brev av 9de (20de) mai til arveprinsen av Hessen-Kassel anfører kongen, at han har latt generalauditøren sette op et svar som han sier skal sendes tilbake med trompeteren.

Følgende dag — den 22de — blev gjort signal fra Ny Elfsborg om å avhente trompeteren, og chaluppen blev straks sendt inn. Hvad svaret fra kongen gikk ut på kan ikke sees, da det merkverdig nok ikke er inntatt i geheimeprotokollen. Det kan heller ikke av de øvrige dokumenter sees, om fangene er blitt utvekslet, eller om han har fått den berusede kirurgus tilbake.

Den 21de var blitt opbragt en spaniafarer ved navn „Lindebom". Ombord på dette fartøi befant sig endel sjøofficerer forklædt som matroser — bl. a. to brødre, kommandør og capitain Utfald. Rothe forteller at Tordenskiold selv var ombord på spaniafareren, og da han hadde fattet mistanke til mannskapet lot han dette passere forbi sig og fremvise sine never og knep så de to herrer på deres fine hender, der umulig kunde tilhøre matroser. De to officerer skal først ha protestert, men på Tordenskiolds trudsel om å få sannheten frem ved brennende lunter i de ubarkede never skal de så ha gått til bekjennelse.

Tordenskiold skal så den følgende dag ha sendt sin chaluppe inn til Göteborg med melding til general Mörner om, at de to officerer var hans fanger, og forespurte om han kunde sende herrenes bagage inn til byen, da de ikke hadde bruk for alt dette på turen op til Norge, hvor de måtte følge med. General Mörner sendte så en sjøofficer, Wagenfeldt, ut til Tordenskiold med takk for hans elskverdighet og sendte som foræring en fet kalv, endel grønnsaker og andre forfriskninger. Dagen derpå sendte Tordenskiold bagagen inn til Göteborg og da han ikke vilde være ringere enn generalen, sendte han som foræring 24 lange krystallflasker Cordialia, 2 pakker blått klæde og endel engelsk tinnservise. Den svenske officer forærte han et nytt engelsk ur. Denne kom senere igjen med en kompliment fra Mörner og blev ombord på „Laaland" i 24 timer.

Som ovenfor anført må alt hvad Rothe anfører uten kildeangivelse mottas med alt forbehold. Hvor meget av dette er sandt er ikke lett å kontrollere. Av Tordenskiolds skrivelse til Gyldenløve av 22de mai fremgår med sikkerhet at han personlig har foretatt visitasjonen ombord og avslørt matrosene. Og at der i alle fall er noe sant i det

øvrige fremgår av journalen, hvorav sees, at en svensk officer den 24de kom ombord fra Ny Elfsborg. Likeledes sier journalen at en svensk sjøofficer den 25de kom ombord fra Göteborg og at han blev ombord til den påfølgende dag. De to svenske officerers uttalelse i nedennevnte prosess synes dog å avsvekke Rothes fremstilling, skjønt deres vidneprov i forholdenes medfør vel er litet verd.

Den 22de skrev Tordenskiold til Gyldenløve og kongen og med- *Brev nr. 454 og 455* deler, at han har brent en næsten ferdigbygget kaper og at der er opbragt en spaniafarer „de Lindebom” med 24 kanoner, hvorav 20 i lasten. Den hadde forresten inne brennevin og seilduk og det var på dette fartøi at han avslørte de to brødre Utfald. Fartøiet var et av de skibe som benyttedes til å avhente fra Holland officerer og rekvisita til flåten — altså et av dem som det var så meget om å gjøre å få opbragt. *Brev nr. 456* Forøvrig omtaler han med stolthet all den konsternasjon som hans angrep har forårsaket i Göteborg. Han henviser også til en uttalelse om, at han på sin eskadre har de beste konstabler og folk kongen har i sin tjeneste og at dette er blitt bekreftet under kampen. Og endelig anfører han, at han må opheve blokaden, når oberst Møsting skal ha de omskrevne fartøier.

Men samme dag skrev han ennu et brev til kongen og bad om å *Brev nr. 457* få endelig resolusjon på prisepengenes fordeling efter opbringelsen av den ovennevnte spaniafarer. Der var mellem Tordenskiold og Neuspitzer opstått en meningsforskjell om hvorledes denne fordeling skulde foretas, idet sistnevnte hevdet, at opbringelsen var skjedd utenfor sikte av eskadren, hvilket Tordenskiold bestred. Han hadde sendt sin chaluppe med lods ombord for å ta fartøiet i besiddelse.

Denne opbringelse skulde komme til å forårsake de veldigste skriverier under skiftebehandlingen av Tordenskiolds bo. Efter Tordenskiolds ovennevnte anmodning blev saken prisebehandlet og resolusjon avgitt[1]). Denne gikk i Tordenskiolds favør og man skulde tro at den hele sak var op- og avgjort. Ikke før var imidlertid Tordenskiold død før Neuspitzer tar saken op og forlanger prisepengene tilkjent sig som opbringeren. Neuspitzer fikk medhold, men Christian Walter, som boets befullmektigede for arvingene, optok en skarp strid og fikk saken inn for underadmiralitetsretten. Det dreiet sig ikke alene om fartøiets ladning, men også om de 170 ruller seilduk og brødrene Utfalds private gods, som Neuspitzer påstod Tordenskiold hadde til-

[1]) Kgl. res. av 8de juli 1717 og admiralitetets dom av 29de oktober s. a. Se skifteprotokollen, Videnskapenes Selskap, Trondhjem.

vendt sig. Underretten gir Neuspitzer medhold, men Walter innanker saken for ober-admiralitetsretten. Denne uttaler, at Neuspitzer så langt fra har ført bevis for sin påstand, at det tvertimot av sakens akter fremgår at prisen er sendt til Kristiania og der dømt, hvorhos godset er levert til tolleren sammesteds, og hvad seilduken angår, så har viceadmiralen (Tordenskiold) om dens opbringelse på behørig sted straks gjort anmeldelse. Hvad de svenske officerers private gods angår anfører admiralitetsretten, at intet derom har vært bekjent. Rothes fremstilling forklarer i tilfelle saken. Retten tilkjenner — på grunnlag av den formodning, der er tiltrådt av de svenske officerer, at Tordenskiold selv har beholdt godset — Neuspitzer sin andel derav. Og hvad selve fordelingen angår, så uttaler admiralitetsretten, at da Tordenskiold, for å få ordnet kontroversen, innbragte saken straks for vedkommende myndigheter, må saken ansees som op- og avgjort., selv om det har lyktes Neuspitzer med de vidner han har ført å bevise at han var rette opbringer. Sakens omkostninger opheves for begge parter.

Saken blir imidlertid innanket for høiesterett som i alle deler frikjenner Tordenskiolds stervbo og ila Neuspitzer sakens omkostninger. —

Tordenskiolds opgave gikk altså nu ut på å holde Göteborg blokert. Situasjonen var forsåvidt ikke uten risiko, som jo Göteborgeskadren, om den var utrustet og under energisk ledelse, vilde kunne ruinere Tordenskiolds eskadre, der var Göteborgeskadren underlegen. Når han så under disse omstendigheter fikk ordre til på kort varsel å avgi begge stykkprammer og 6 galleier til andre foretagender — øiensynlig i danske farvann — så blev situasjonen ganske uholdbar. Blev han liggende på sin post, vilde han ikke til enhver tid være klar til å avgi det forlangte materiell. Hertil kom at en ikke liten del av beset-
Brev nr. 458 ningene på galleiene skulde sendes til Danmark. Kongens ordre medførte derfor, at han tok standpunkt til dette spørsmål. Den 26de kalte han derfor sine eldre skibschefer ombord på flaggskibet og forela dem en utredning av saken med forlangende om deres uttalelse. Chefenes enstemmige tilslutning til eskadrechefens standpunkt blev påført doku-
Brev nr. 459, 460, 461 mentet. Efter dette krigsråd skrev han straks til kongen og Gyldenløve og redegjorde for resultatet av overleggningen. Begge prammer sender han til Fladstrand for at de der kan avgi de fyenske soldater efter ordre og så få nærmere ordre angående oberst Møstings ekspedisjon. Galleiene vil seile hjem gjennem den svenske skjærgård og på veien opdrive kontribusjoner, i hvilken anledning krigskommissær Alsbach følger med.

Da nu beslutningen var fattet, utstedte han ordre til Sahlgård om med galleiene og chaluppene å seile til Orust og derfra til Kiørn og herunder assistere Alsbach under opdrivelse av kontribusjonen. Alle som griper til våpen tas til fange og forøvrig har han å holde god justis blandt underhavende officerer og menige. Begge prammene beordres til Fladstrand, der landsette de jydske soldater og forøvrig avvente nærmere ordre fra oberst Møsting eller Kjøbenhavn. Neuspitzer får ordre til med sin fregatt å slepe „Archa Noæ" og derefter begi sig på kryssefeltet for sammen med de øvrige dertil fordelte fartøier å fortsette blokaden. Det kan ikke sees at Neuspitzer har funnet noe chikanøst i en sådan ordre. *Brev nr. 462, 463, 464, 465, 466*

Ved 2net glass i eftermiddagsvakten den 26de blev gitt letningssignal. „Hielperen" og „Archa Noæ" gikk først seil og holdt innenskjærs gjennem Store Calfsund efter å ha saluttert eskadrechefen. Dernæst gikk fregatten „Raa" likeledes under salutt seil og holdt ut tilsjøs og i det 5te glass var også linjeskibene lett og holdt gjennem Galterhavet ut tilsjøs. De fulgte stykkprammene et stykke på vei, men holdt så N.O.-over op mot Kierringöen og blev liggende her og drive natten over. På dagvakten den 27de kom begge fartøier tilankers ved Kierringöen, hvor også galleieskadren under Sahlgårds kommando var kommet til ankers.

Ifølge Rothe var Olle Erichsen, Tordenskiolds gamle venn, død og det er fra denne tid at han forteller den tidligere refererte historie om de to døttre. Noen garanti for at historien er sann har man, efter hvad tidligere er påvist om Rothes pålitelighet, ikke. —

Herfra skrev han til oberst Møsting og underrettet ham om sine disposisjoner og venter snart personlig å treffe ham for å få høre hvad der var meningen med det hele. *Brev nr. 467*

Den 28de om kvelden sendte han galleiflotillen videre nordover innenskjærs for å gå til Larvik eller Hølen, mens han selv sammen med „Fyen" blev liggende ved Kierringöen. Først den 31te på dagvakten kommer han avsted og seiler innenskjærs op til Lysekil. I det vanskelige farvann hadde han chaluppen for bougen for å „holde skibet i farvandet". Ut på formiddagen stillet imidlertid vinden helt av og strømmen førte fartøiet inn på grunn i Hermandssund. Det kom imidlertid snart av og en laber bris av syd gjorde at han med assistanse av chaluppen kom sig nordover, seilte innenfor Gåsøen og kom ved middagstid tilankers i Guldmandsfjord på 35 fv. vann. „Fyen" hadde måttet ankre ¾ mil lenger syd på grunn av stille. *Brev nr. 468 og 469*

Den næste dag — den 1ste juni — kom „Fyen" efter og begge

linjeskibe forsøkte å komme ut tilsjøs, men måtte ankre igjen på grunn av stille. I plattfoten fyrte de endel skarpe skudd efter „endehl Rætteree som Red paa landet".

Ut i hundevakten fikk de en liten laring og begge fartøier lettet da anker og kom sig i løpet av natten ut tilsjøs.

Lagermark[1]) forteller et eventyr om, at „Fyen" på denne tur skal være gått på land og forlist. „Laaland"s journal utelukker enhver mulighet for en sådan tildragelse. Men Lagermark må selv ha hatt tilstrekkelige kilder til å konstatere uriktigheten av denne påstand. Han lar forøvrig selv fartøiet være med ved Strömstad ikke så lenge efter. Hvad der er hendt er at galleiflotillens proviantskib har gått på land ved Lysekil. Tordenskiold sender den 30te ltn. Neuspitzer på hukkerten „Hvalfisken" til stedet for å berge fartøiet eller i alle fall brenne det op. Hvad resultatet av ekspedisjonen er blitt kan ikke sees. Den følgende dag blev imidlertid ltn. Neuspitzer sendt til Kjøbenhavn med breve. —

Brev nr. 470 og 471

Under sitt ophold i den svenske skjærgård mottok Tordenskiold fra Wedel en skrivelse av 19de mai[2]), hvori han anmodes om å anordne konvoy med tilstrekkelige transportfartøier for å føre de jydske tropper ned til Danmark. Med samme skrivelse sender Wedel en kopi av en skrivelse han hadde fått fra Vosbein og det svar han hadde sendt. Wedel kjenner på dette tidspunkt ikke annet enn Vosbeins fremstilling av saken. Og han kjente ennu intet til angrepet på Göteborgs havn. Til Tordenskiold anfører generalen sin „fornøden befundne velmeente Erindring" om å søke å undgå alle tvistigheter, der alene kan føre til skade og nachdel for den forestående ekspedisjon. Kommandøren anmodes da om fra sin side — i regard av den vigilance og nidkjærhet han alltid har søkt å vise til kongens tjenestes befordring — ikke å gi anledning til motvilje og gjenstridighet hos de ham underlagte officerer.

Fra Wedel mottok han også en skrivelse av 21de mai[2]), hvori denne fremholder den opfatning, at Tordenskiold ikke bør forlate den svenske kyst, da man ellers kan risikere å bli forulempet gjennem angrep fra svensk side. Wedel kjenner selvsagt ikke til at Tordenskiold har hevet blokaden.

På dagvakten den 2nen juni er han ennu utenfor Kungshavn og legger N.W.-over for en laber bris av N.O. På formiddagsvakten kom-

[1]) Striderna vid Vestkusten 1717 och 1718.

[2]) Geheimearkivet.

mer cpt.ltn. Lilienskiold fra Kjøbenhavn med breve. Blandt disse var et fra admiralitetet av 22de mai[1]), hvori dette om aksjonen ved Göteborg anfører, at det er „os meget kiært, siden vi fornemmer at fiendens force har været hannem meget overlegen, at det saa vel er udfaldet; vil formode, at om Hr. Commandeur faar ordre nogen deslige entreprise igien at foretage, at det skal gaa bedre og efter ønske! Ellers kand man ikke approbere eller tilraade ham herefter nogen tid at engagere sig med overmagt, med mindre han dertil fra kongen har modtaget nogen positiv eller speciel ordre, admiralitetet uafvidende, saasom slige ting, naar de ikke vel udfalder, altid foraarsager stort ansvar."

Admiralitetet uttaler videre sin skarpeste dom over Vosbeins optreden og mener at det vil bli ham en svær sak, hvis kongen setter ham under krigsrett. Der vedlegges en kopi av skrivelse til Vosbein[2]), hvori det på det skarpeste fordømmer hans optreden og hevder at det av hans egne breve fremgår, at han overfor sin chef har ført en „uanstaaelig conduite" ved mot ordre, god orden og skikk i alle måter å ha forbigått sin eskadrechef ved å sende opbragte, viktige breve ned til Danmark istedetfor til Norge. Angående Tordenskiolds melding om hans optreden ved Fladstrand anfører admiralitetet at det vil bli ham en farlig sak, om det forholder sig som av Tordenskiold fremholdt.

Og endelig gir admiralitetet Tordenskiold fullt medhold i hans skarpe fremstilling i skrivelse av 10de mai angående de av Wedel forlangte mønstringer. Tordenskiolds forslag til ordning tiltredes helt av admiralitetet.

Men med samme post fikk han også gjennem oberkrigssekretæren, Eichstedt, oversendt Vosbeins klage til kongen av 22de april. Denne Vosbeins klage kjennes ikke, men som tidligere nevnt henviser den til Vosbeins lange utredning til admiralitetet av 21de april, hvilken skrivelse ikke var vedlagt i brevet til Tordenskiold. Han avkreves imidlertid en redegjørelse, og denne utferdiger han i sjøen den 3dje juni. *Brev nr. 472 og 473*
Da der er henvist til en skrivelse som ikke vedligger, vil Hans Majt. finne, at ingen erklæring kan gjøres hvor der ikke finnes sak. Og hvad saken i sin almindelighet angår, så er han ikke behandlet efter fortjeneste; „Ti har jeg udi en Hast foreholdet hannem sin fortieneste, da har hand det, meere end skeed, fortient". Har han følt sig fornærmet av Tordenskiold skulde han søkt den rette måte til restitusjon og ikke „for particulær revanches skyld" sette Hans Majestets høiviktige tje-

[1]) Geheimearkivet.
[2]) Finnes hos Rothe.

neste så dumdristig tilside. Sålenge cpt. Vosbein gjorde hvad ham tilkom, var han fornøiet med ham, men såsnart han forlot den vei, måtte og burde han ikke tie stille. „Men udgangen har vist han frygtede for Ild; efterdi jeg længe tilforn havde aabenbaret ham endeel mit dessein". — — „Det er ingen Kunst at optage et Coffardi Fahrtøy, eller andet smaat, som ikke løser et skud; ti Ko. Mats. Tieneste udfordrer fornemmelig god soldatskab, naar fornødenhed udkræves. Dette er mit sandfærdige giensvar".

Denne skrivelse blev med følgeskrivelse oversendt Eichstedt. Den 4de juni var imidlertid denne blitt avløst av Gabel, og dermed kom det hele spørsmål inn på et annet plan. Den korrespondanse som opstod mellem Gabel og Tordenskiold på dette og andre felter byr — som det senere skal vises — på meget av stor interesse til belysning såvel av personer som av forholdene forøvrig.

Brev nr. 474 I sjøen skrev han også en annen skrivelse, direkte til kongen, hvori han nærmere redegjør for opbruddet. Den i krigsrådet fattede enstemmige resolusjon gjør ham såmeget sikrere, som han nu fra Møsting hadde mottatt dennes uttalte enighet i de trufne disposisjoner og han mener at han den 8de eller 9de juni skal være klar til embarkeringen. En av hans fregatter har opbragt et hollandsk fregattskib på 24 kanoner som han mistenker for lurendreieri og som derfor bør bli god prise. Den skal efter sigende være en svensk fregatt på 20 stk. 6-pdr. kanoner, glatt lag og ekstraordinært vel beseilet.

Lieutenant Rasch og lieutenant Normand som hadde bragt ham
Brev nr. 475 posten sendte han ned til krysserfeltet mens han selv fortsatte til Norge. I plattfoten den 2nen peilte han Kjærringberget og Staverns-odden, men motvind og strøm hindret ham i å komme sig inn til Stavern. Han holdt det derfor gående vestover langs landet, var på hundevakten op under Jomfruland, vendte derpå igjen østover, seilte op under Færder og fikk på hundevakten næste dag lods ombord. På dagvakten den 4de kommer han sig endelig inn og går med de to linjeskibe til ankers på Larviksfjorden, hvor også fregatten „Lossen" senere kom til ankers.

Brev nr. 476 og 477 Herfra skrev han samme dag to bemerkelsesverdige skrivelser til kongen og admiralitetet. Han anfører at han nu reiser inn til Kristiania for av oberst Møsting å få høre hvilke ordrer han måtte ha med til ham, samt for å konferere med Wedel om hvad der herefter sjøverts kan gjøres. Med den reduksjon av hans styrke som den siste ordre har forårsaket kan han nok påta sig å holde sjøen ren; men videre kan han ikke gå og spesielt må han fremholde at med det han nu

har kan han ikke påta sig å dekke de norske kyster. Dette såmeget mere som svenskene har øket sin styrke med en pram fra Landscrona med svære kanoner samt en annen på 26 stk. 36-pdr. snart ferdig. Hertil kommer 6 nye galleier, hvorav 3 med 36-pdr. kanoner. Skal han være denne styrke bastant må han ha to linjeskibe til og en god fregatt istedetfor „Hvide Ørn" som blev tatt fra ham.

Til de engelske fartøier med hvem han skulde conjungere sig, har han ennu intet sett. Men han tviler dog på — særlig hvis det gjelder et angrep på Norge en particulair — at de skulde ville yde noen støtte. Og hadde man så basert sig på en sådan, så stod man så meget verre i det når man blev forlatt i ilden. Han henstiller derfor, at man kun stoler på sine egne, såmeget mere som han fra Sverige har hørt at der er tale om en allianse mellem Sverige og England.

Fra Kjøbenhavn har han hørt at det er dem som hevder, at han for egen gloire i siste aksjon har risikert skibe og folk, men han hevder at han har vært forberedt på slike misunderes eftertale, skjønt de fleste av dem har det mere i munnen enn i handlingen. Som forsvar mot disse anfører han da: at han gjennem efterretningsvesenet hadde skaffet sig greie på fiendens disposisjon og kraft og sammenholdt dette med hvad han selv disponerte over; at han har konferert med den i Norge kommanderende general efter sin instruks av 14de november 1716; at han på grunnlag av den stedlige situasjon har funnet sitt propos praktikabelt og tilslutt grepet til eksekusjon som uimotsigelig vilde ha gått fullkomment efter øiemerke, hvis cpt. Vosbein hadde gjort hvad han burde og hvad han blev befalt til. Men på grunn av denne Vosbeins opsetsighet kunde han ikke bli liggende på Fladstrand red til ingen nytte efter å ha ført flotillen med stor hasard over sjøen. Og da vær og vind var gunstig, kunde han ikke annet enn tentere noe, „helst jeg var om god retrait forvisset, uden synderlig skade". Men tiltrods for at utfallet til overflod blev godt og til fordel, og fienden til tort og skade, så må han dog uforskyldt finne eftertalere, „hvis Forseelses Plætter der ved for en deel er overslættet og tilforn burde heller unde mig godt end ondt, der mig gierne wilde denigerere; Og om det gik efter deres ønske, skulde jeg vel enda i Stæden for Naade, faa en Fiskals sag paa halsen, efter forrige exempel". Hvem Tordenskiold her tenker på er ikke godt å si. Det k a n være Gabel, som fra tidligere har grunn til å være ham takknemlig (Kielfjord 1715). Han skjøtter imidlertid ikke om disse ting, særlig da han har en god samvittighet og hans fundament var dette: „at jeg resiquerte lidet, imod stor Capital, Gloir for min allernaadigste Konge, og nøtte for Fædrelandet at winde". Han forventer

derfor sin konges approbasjon, som er det fortreffeligste skjold imot „alle avindssyges skadelige Piile".

Overfor admiralitetet forsikrer han, at given nådig formaning alltid skal være hans rettesnor, hvad der, efter hans vidende, også ved siste aksjon har vært iakttatt: „Stoort hazard stoort Forsvar (ansvar)". På Doggern finnes efter sikker efterretning en eneste fregatt; men Vosbein har gjort så mange fartøier ut derav, „allene for å skjule sin banghed for ild". Han opregner nu alle de forseelser Vosbein har gjort sig skyldig i mot kommando og kan nu også konstatere, at han hadde fått hans ordre av 7de mai og trods denne seilte til Fladstrand. Siden den 12te mai har han hverken sett eller hørt noe til ham. „Slig grove Forseelser, forøget med stuzige Skrivelser og Besværinger, kunde jeg ikke andet, end efter havende Ko. allernaadigste resolution suspendere hannem fra fregatten". Han slutter med å si: „Glæder mig hiærtelig over at Gud har bøiet Dem til miskundhed for den stakkels Mad. Siwertzen[1]). Gud forlene og en god expedition for hende, der har det høilig fornøden". Med skrivelsen innsender han en mottatt relasjon angående fiendens tilstand og forehavende. Relasjonen finnes såvidt vites ikke, men Rothe anfører at han har sett den, at den er avfattet på svensk og meddeler at et svensk linjeskib hadde sunket på Göteborgs havn efter grunnskudd under kampen og at man nu holdt på med å ta det op; at det var besluttet å anlegge en skanse på Kyllingholmen ved Strömstad; at der lå 8 regimenter i og omkring Göteborg av frykt for et nytt innbrudd m. v.

Brev nr. 478

Fregatten „Søe-Ridderen" hadde ennu ikke vist sig. Førenn Tordenskiold imidlertid reiser til Kristiania skriver han den 5te et brev til Vosbein, hvori han sier at han kan seile med fregatten „Raa" ned til Kjøbenhavn hvor han melder sig til admiralitetet for at hans sak vedrørende hans utilbørlige og uforsvarlige forhold mot kommando kan bli tilbørlig undersøkt. Ennskjønt han hadde fortjent at han lot det komme til den yderste extremitet, andre til eksempel og avsky, så vil han dog la alle honnette og raisonable gemytter få se, at han ikke vil være den som vil søke ham ruinert og tortert for verden. Og dette fordi at han har hatt den lykke å opbringe en svensk koffardikaper på 28 kanoner av 6-, 4- og 3-pundinger, som dog kun er å regne for halvparten så sterk som hans egen fregatt, hvad der dog må kalles for en liten del av soldatskap og efterdi fienden har mistet den. Men når han innstiller allting til Hans Majestets allernådigste behag så skjer dette

Brev nr. 479

[1]) Enken efter capitain Sievers.

på den uttrykkelige betingelse at han bekjenner å ha begått så stor en „sottise" og av langt større konsekvens.

Efter så samme dag å ha beordret fregatten „Lossen" ned på kryss mellem „Robert Knud" og Mærdø reiste Tordenskiold til Kristiania. *Brev nr. 480* Det som nu atter igjen meldte sig til løsning var de fortvilte proviant- og pengeforhold. Forhandlingene herom mellem Tordenskiold og Wedel foregår tildels skriftlig, og i skrivelse av 7de juni anfører Tordenskiold, *Brev nr. 481* at den lille rest av galleier og dobbelte chalupper som nu blir tilbake må holdes ordentlig utrustet, for at man til enhver tid kan holde dem i bevegelse på den svenske kyst, hvorved tilstrekkelig kunnskap kan erholdes om fiendens bevegelser. Med den tilbakeblevne styrke finner han sig på langt nær ikke sterk nok til å møte fienden om han skulde forsøke noe mot de norske kyster. Men hvis han får hvad han har forlangt — to linjeskibe og en fregatt — mener han også å kunne løse denne opgave. Men hvis han ikke får hvad han gjentagne ganger har forlangt av penger og proviant, ser han ikke hvorledes han skal løse noen opgave i det hele tatt. Ti å forrette Hans Majestets tjeneste med uvillige folk gir alletider slett kommando, hvorved samme tjeneste forsømmes.

Herpå svarer Wedel samme dag[1]), at han bifaller kommandørens omsorg for sitt underhavende mannskap, men da kongen i skrivelse av 24de april hadde forordnet, at ingen sådanne utgifter måtte gjøres i Norge uten sjøetatens generalkommissariats foranstaltning, så henviser han Tordenskiold til denne.

Denne Wedels påberopelse av ordre av 24de april angående pengespørsmålet gjør Tordenskiolds stilling i økonomisk administrativ henseende aldeles uholdbar. Allerede før sin avseiling fra Kjøbenhavn i november 1716 hadde han i skrivelse av 19de s. m. til kongen anmodet om å få pengespørsmålet tilfredsstillende ordnet. Kongen henviste, som tidligere påvist, til sin instruks av 12te oktober s. a., hvorefter absolutt nødvendige pengemidler kunde anvises av generalitetet efter forslag av vedkommende chef for det norske sjøforsvar. Dette var altså blitt forandret, og da rimeligvis efter Wedels innstilling. Det ser således ut som om Wedel — samtidig med forsøket på å få innført de aldeles meningsløse mønstringsforhold — også har fått vanskeliggjort Tordenskiolds stilling i pengespørsmålet, således at ingen anvisning av penger, sjøforsvaret vedkommende, kunde gjøres annetsted enn i Kjøbenhavn. Herom skulde der senere komme til en meget skarp me-

[1]) Geheimearkivet.

ningsutveksling de to herrer imellem og spørsmålet vil bli nærmere berørt under gjengivelsen herav.

Den 9de juni er Tordenskiold tilbake i Larvik igjen[1]) og sender *Brev nr. 482* derfra samme dag en skrivelse til Wedel angående soldatbesetningene på fartøiene. Også på dette område måtte han utkjempe svære kampe med Wedel for å få det tilstrekkelige antall. I det hele tatt er denne tid før angrepet på Strömstad optatt med kampe på den tredje front — det norske generalitet. Denne strid, der var minst like så tung som kampen på de andre fronter, vil bli skarpest mulig belyst, da den gir et interessant innblikk i de agerende personers karakter, dyktighet og syn på den foreliggende militære situasjon.

Brev nr. 483 Den 9de utstedte han også ordre til cpt. Sahlgård om med den gjenværende del av det norske skjærgårdsmateriell — 1 gallei, 2 halvgalleier, 8 dobbelte chalupper og snauen „Jephta" — å begi sig til Fredrikstad, ombytte soldatbesetningen og forseile ned til svenskekysten, hvor han skal holde sig i stadig bevegelse fra Marstrand og nordover for til enhver tid å holde sig underrettet om fiendens forehavender. Prammene lå altså i Fladstrand og de 8 galleier som skulde avgis til oberst Møsting lå i Stavern og besetningen derombord skulde ombyttes med jydske soldater som allikevel skulde til Danmark.

Men nu kom også et nytt støt fra den danske front. Med skrivelse av 29de mai[2]) oversender admiralitetet en kongelig resolusjon av 24de s. m.[2]), hvori der omstendelig gjøres rede for, hvorledes der skal forholdes med opbragte priser og deres ladninger. Den går i korthet ut på, at disse skal sendes til Kjøbenhavn for å prisedømmes der. Atter igjen altså en forbausende tungvint ordning, der for den norske sjøstyrke vilde medføre en meningsløs, tidsspildende konvoyering av fartøiene ned til Danmark og ophold der for vidneforklaring m. v. Tordenskiold reagerte da også ganske voldsomt i skrivelse av 10de juni *Brev nr. 484* til kongen. I en lengere utredning begynner han med å fremholde, at når kongens tjeneste natt og dag skal påaktes, er det uomgjengelig nødvendig at de fornødne pengemidler er forhånden. Til opnåelse herav hadde kongen i sin tid anvist en fast vei gjennem de forskjellige instanser, „Men allernaadigste Konge! den norske Søe-Armateur er i den tid mig (andre maa tale for dennem selv) Commandoet derover allernaadt. har været anfortroed, ikke paa saadan maade bleven tracterd; saa det er stoor forundring værd, og Gud høilig at takke, Ed.

[1]) Journalen.
[2]) Geheimearkivet.

Majts. Tieneste ikke forlængst er kommet i stikken; Men det kan dog umulig saaledes længe holdes, Ti skibe, Fregatter m. widere, som machinerne i sig selv, ved hvilke Ed. Ko. Mats. Tieneste skal udføres, maa altid være istand, og derfor medgaar der till en anseelig Capital". Besetningene må uomgjengelig ha sine sulpenger ukentlig, hvis de ikke av mangel på varm mat og på grunn av hunger skal falle i sykdom og krepere, som allerede er skjedd med et anselig antall. Selv har han ikke fått utbetalt kostpenger siden avseilingen fra Kjøbenhavn og mange av hans officerer har fått langt mindre enn de har krav på. Der finnes matroser som i 1 à 2 år, ja enda lengere tid ikke har fått en skilling i gage, så han hvert øieblikk overløpes for penger. „Jeg er uløkkelig allernaad.te Konge! Ti baade Officerer og gemeene lægger mig skylden till, at der er mangel, menende: naar jeg ikkon giorde Erindringer, saa fik de nok". Han peker på at kongen har beordret generalitetet til å anvise ikke alene de stående nødvendige utgifter, men endogså de ekstraordinære. Vedkommende må selv svare for, at der hittil ikke er forholdt efter ordre. Tre ganger har man nu vært ute på tokt med eskadren. Hver gang er det blitt lovet mannskapet, at de ved tilbakekomsten skulde få gage, og hver gang er det blitt nektet. Og nu siste gang forlanges pludselig at rullene skal sendes ned til Kjøbenhavn for at de skal bli gjennemgått og decourtering foretatt, alt sammen et tidsspildende og ganske unødvendig arbeide. Selv har han også skaffet sig uvenner derigjennem, at han har sett sig nødt til på rette sted å innberette om den rådende defekte tilstand. Hans misunderes eftertalere har også tillagt ham den last, at han forlanger for meget av sine underhavende officerer. Men Gud og Hans Majestet selv vet, at han ene og alene søker kongens tjeneste tilgodesett. Og når den skal befordres, må han forlange at alle fregatter og andre kryssere stadig må holde sjøen, hvor de ikke koster Hans Majestets kasse mere enn om de lå unyttige i havn. Beviset herpå — „Gud sin ære ubeskaared" — vil kongen se i den omstendighet, at der i denne tid er opbragt mere av såvel armerte som koffardifartøier enn i hele den passerte krig forøvrig, hvilket har vært fienden til stort avbrekk. Cpt. Vossbein har vært så heldig å erobre en fregatt, nu kalt „Den svenske Islandsfarer", som han selv for noen år siden har vært i kamp med i Nordsjøen. Den førte nu 28 kanoner, 10 stk. 6-pdr., 10 stk. 4-pdr. og 8 stk. 3-pdr.[1]). Den hadde hatt 60 à 70 mann fremmed mannskap ombord fra opbragte en-

[1]) Denne er øiensynlig blitt ombestykket til kaper, da dens bestykning under Wessels kamp med den ved Nesset i 1714 var 28 stk. 8- og 6-pdr.

gelske og hollandske fartøier og tilsvarende svekket i sin egen besetning. Den hadde holdt ut fra aften til morgen og så gitt sig. Tordenskiold tillater Vosbein, „saasom jeg dog ikke er tient med nogen ulykke", på ansøkning å reise til Kjøbenhavn. „Ald værden, eller alle Rætsindige weed hans Forseelse er stoor; saa henstilles dog den Sag udi Ed. Ko. Majts. Egen allernaad.t tilsigende, Willie og resolution". Som chef for „Søe-Ridderen" innstiller han sin bror Caspar Wessel, som han anser bedre skikket til denne stilling enn som chef for „Fyen".

Tordenskiold kommer nu inn på bestemmelsen om videreforsendelse til Kjøbenhavn av de opbragte priser. Han fremholder det uhensiktsmessige heri for Nordsjøeskadrens vedkommende og utber sig den nødvendige „pouvoir" i denne henseende, så kan han muligens skaffe penger, ikke alene til sjøarmateurenes utrustning, men muligens også til å møte armeens krav.

Hans plan er å gå seil næste dag med linjeskibene, fregattene og de rekvirerte 6 galleier. Ombord på disse fartøier og endel til Danmark bestemte koffardifartøier har han embarkert de jydske regimenter og undgår derved de store utgifter til leie av transportfartøier. Med eskadren følger også den opbragte hollandske fregatt, der utgir sig for å være på vei til tsaren av Russland og som han derfor ikke tør holde tilbake, men sender den til Kjøbenhavn for at den kan bli undersøkt da han mistenker den for å være en lurendreier, bestemt til Sverige.
Brev nr. 485 og 486 Verdien av fartøi og ladning beløper sig til 80,000 rdl. Oberst Møsting underrettes om at han er klar til avseiling, men motvind gjør at han
Brev nr. 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493 ennu ikke kan komme avgårde. Sahlgård får ordre til å bringe de i Stavern liggende priser inn til Kristiania for å få dem prisedømt der. Han avventer altså svar på sitt forslag til kongen førenn han følger ordren om å sende prisene til Kjøbenhavn.

Capitain Vosbein var den 6te juni[1]) kommet inn til Larvik med sin fregatt. Den 10de juni — altså efterat Tordenskiold var kommet tilbake fra Kristiania — blev han av cpt.ltn. Ottesen avløst som chef på „Søe-Ridderen"[1]). Av Tordenskiolds skrivelse til kongen av samme dato synes imidlertid å fremgå, at han ikke blev innsatt i arrest. Han skal nu følge med „Lossen" ned til Kjøbenhavn for der å motta sin dom. Den 13de er Vosbein kommet til forståelse av, at han gjør fornuftigst i å krype til korset og på Tordenskiolds forslag innrømme sin forseelse. I sin skrivelse til Tordenskiold ber han ham om å la saken falle, idet han medgir å ha opponert sig mot kommando. Han er for-

[1]) „Laaland"s journal.

sikret om at kommandøren er av så raisonabelt gemytt, at han ikke vil se hans ulykke. Det er med full grunn han appellerer til Tordenskiolds ridderlige karakter og han er freidig nok til endog å anmode om hans anbefaling, den han også i fullt mål skulde få.

Denne dag gjorde Tordenskiold signal om å være klar til avseiling og embarkerte troppene. Motvind hindret ham imidlertid også denne dag i å komme avsted. I ventetiden får han svar på sitt brev til Wedel[1]), der meget ugjerne har fornummet at de norske soldater ikke vil bli embarkert før tilbakekomsten til Norge. Imidlertid gir han sig på dette og meddeler, at de gjenværende galleier og orlogsskibene skal få soldater av smålenske regiment, der skal være klar på rekvisjon ved tilbakekomsten. Tordenskiold svarer den 14de med å innsende liste over de soldater av Bergenhusiske regiment som altså skal *Brev nr. 494*
iland.

Han skriver samtidig til Slotsloven og kancelliråd Falck og sender avskrift av kongens resolusjon av 24de mai angående nedsendelsen *Brev nr. 495 og 496*
til Danmark av opbragte priser. Samtidig meddeler han, at han har sendt prisene inn til Kristiania og at han påtar sig ansvaret for dette, da han venter allernådigst bevilling på nedsendte demonstrasjon om at denne fremgangsmåte må være den eneste riktige og til dette lands *Brev nr. 497 og 498*
beste.

Men akkurat i ankerletningen den 15de juni kommer hovedstøtet fra den danske front. Som tidligere nevnt hadde Gabel den 4de juni avløst Eichstedt som oberkrigssekretær, hvad der nærmest er å sammenligne med forsvarsminister i våre dage. Og den 3dje juni hadde altså Tordenskiold gjennem Eichstedt innsendt den avkrevede forklaring angående Vosbeins klage til kongen av 22de april. Herpå svarer nu Gabel — angivelig efter opdrag av kongen — under 8de juni[2]). Dette brev er et av de interessanteste fra tiden til belysning av opfatningen på såvel det strategiske som det personalhistoriske område. Det har derfor krav på en mere inngående belysning, såmeget mere som Tordenskiold i sitt svar meget detaljert behandler Gabels fremstilling, uten at dennes skrivelse, såvidt vites, tidligere har vært kjent. Merkelig nok er den ikke inntatt i Tordenskiolds geheimearkiv. Han anfører bare under 15de juni, at Gabels skrivelse er innløpet og at den bl. a. inneholder ordre om å gjenopta blokaden.

[1]) Wedel til Tordenskiold av 11te juni. Geheimeprotokollen.

[2]) Protokoll over de fra Ober Krigs Secretairen utferdigede håndbreve. D. R. A.

Brevet er holdt i „mon chere ami"-stilen med gjentagne forsikringer om det mest ophøiede vennskap. Han begynner med å meddele kongens misfornøielse med at blokaden er blitt hevet. Admiral Raben har fått ordre til å formå admiral Bing til å sende endel fartøier til Nordsjøen, og med disse skal der optredes „de concert". Herunder må der vises den største forsiktighet for å undgå disputer. Prammene (og øiensynlig også galleiene) kan han disponere over som han vil, da han i Danmark ikke har bruk for dem. Man har øiensynlig glemt å tilbakekalle en ordre der fornuftigvis måtte spille en stor rolle i Tordenskiolds disposisjoner. Nu tilbakekalles den underhånden i en halvveis privat skrivelse fra en institusjon der intet har med admiralitetets saker å gjøre.

Gabel sier videre at Hans Majestet ikke er aldeles vel fornøiet med den siste aksjon hvor der har vært sacrifisert så mange folk uten at man var sikker på en lykkelig suksess. Selv om man hadde kunnet opbrenne en snes fartøier, så hadde ikke dette rettferdiggjort tapet av en snes mennesker, og så kommer Gabel med den overordentlig interessante lære at: **et skib kan man bygge på et år, men til en god matros tiltrenger man minst 24 år.**

Her står man ved kjernepunktet av den sjømilitære strategi. Den videnskapelig opbyggede fundamentalsats i denne materie fastslår som det alt overskyggende strategiske mål tilsjøs: **fartøismateriellet.** Rawson sier[1]): „Concentrate your force, cripple your enemies motiv power, capture, sink, destroy". Prøven på fortidens flåteføreres dyktighet må skje på bakgrunn av denne samme strategiske videnskap og stilles Tordenskiold og Gabel mot hinannen på denne bakgrunn da begynner man å forstå hvilke vanskeligheter Tordenskiold har hatt å kjempe med i sin samtid.

Og denne mann — Gabel — skulde altså være blitt „fratatt" et Dynekilen. En mann med den slags grunnsyn i den sjømilitære strategi vilde aldri kunnet fostre et Dynekilen i sin hjerne, enn si gjennemføre det i praksis.

Kongens vilje og befaling er altså, sier Gabel, at når „mon ami" en annen gang vil gå til angrep av så stor importanse, han da først derom innsender et projekt for allerunderdanigst å avvarte Hans Kongl. Majestets resolusjon.

Gabel går nu videre, idet han pány uttrykkelig forsikrer om sitt opriktige vennskap. Tordenskiold rekommanderes å beflitte sig på å

[1]) Professor Rawson: Twenty Famous Naval Battles.

bli elsket av sine officerer og menige og sin „rude Hastighed noget lidet ville palere med Deuceur og Sagtmodighed og komme ihu, at Løcken løber underlig omkring i verden og maa die pardonere mig, at ieg dennem siger, at deris conduite med Capitain Vosbein lugter meget af Hefngierighed, som er den største Vice et menniske kand have, hvorudi die slet ingen genereusitet haver ladet see". Gabel sier videre, at vedkommende officer burde være gitt leilighet til å redressere sin forseelse, og når han da ikke vil profitere derav, så burde man også satt all barmhjertighet tilside. Men det er jo nettop det Tordenskiold har gjort. Den 12te mai ved Fladstrand rekker han Vosbein hånden. Den avvises og besvares med en forbrytelse. Admiralitetet hadde allerede tatt på det skarpeste avstand fra Vosbeins optreden og spådd ham en hård sak for retten. Men Gabel ser altså i det hele kun en hevnakt fra Tordenskiolds side. Gabel er øiensynlig ikke alene en av de misunderes eftertalere som Tordenskiold taler om i sin skrivelse til kongen av 10de juni; han er noe meget mer. La oss da se på hvad sjøkrigsartiklene sier om Vosbeins forseelse på Fladstrand red den 12te mai og som Gabel altså tar i forsvar, endog efter at det må være klart, at Vosbein på forhånd systematisk hadde trodset eskadrechefens ordre i den hensikt å motarbeide ham.

Sjøkrigsartiklenes pgr. 113 sier, at fartøischef som uten ordre fjerner sig fra sin eskadre og ikke kan bevise at nøden eller lovlig årsak tvang ham hertil, han skal, om det er skjedd imot eller uti slaget, straffes på livet, og om det ikke er i sikte av fienden med kassasjon og vel hårdere efter retten omdømmes. Og pgr. 123 sier, at når en eskadrechef skyter efter et skib av sin eskadre en eller flere ganger for at skibet skal komme til ham eller innvente ham og dette ikke efterleves av vedkommende fartøischef, og han derfor ikke kan fremføre fyllestgjørende grunn, da straffes vedkommende på livet.

Ser man nu dette i sammenheng med T o r d e n s k i o l d s befatning med sjøfiskalen, så blir man vidne til et broget tidsbillede. I det ene tilfelle trekker man for retten en ung fregattchef, hvis forseelse har vært at han har kjempet med og drevet på flukt en artilleristisk sett overlegen motstander. Man finner ingen paragraff i sjøkrigsartiklene til støtte for tiltalen, så man må nøie sig med almindelige betraktninger. På den annen side ser man en fregattchef, som efter systematisk å ha trodset sin eskadrechefs ordre tilslutt nekter å efterkomme gjentagne og eftertrykkelige ordrer og seiler bort før slaget trods signaler, skudd og eftersendte båter. Insubordinasjonen er eklatant og den rammes med dødsstraff av sjøkrigsartiklenes paragraffer. Den er videre i

sine følger skjebnesvanger for operasjonenes forløp. Men denne mann blir ikke alene ikke stillet for noen rett. Han får tvertimot medhold av en av marinens mest innflydelsesrike officerer, der endog karakteriserer eskadrechefens inngripen overfor denne person som en handling der er diktert av hevngjerrighet.

Dette billede fra den store nordiske krig er ikke vakkert og Gabels rolle avkrever ingen respekt. Det kan imidlertid ha sin interesse å bevare dette billede som bakgrunn til behandlingen av Gabels optreden overfor Tordenskiold da denne var helt vergeløs — da han var død. Billedet blir ikke forskjønnet, men „verdensmannen" Gabels billede blir muligens tydeligere.

At Tordenskiold ved Vosbeins avbikt frafaller ethvert krav om retslig forfølgelse, ja endog går såvidt at han anbefaler ham forfremmet røber — sett fra et rent militært synspunkt — en svakhet i hans karakter. Rent menneskelig sett løfter det ham uendelig høit op over hans motstandere. At ikke myndighetene forfulgte en så graverende forgåelse ad retslig vei, er selvfølgelig galt. Spørsmålet om tiltale er vel ikke avhengig av rent personlige forhold officerene imellem. Gabels innflydelse har sikkert her gjort sig gjeldende.

Rothe anfører, at han har fått sig meddelt, at Vosbein bl. a. skal ha søkt å undskylde sin optreden overfor Tordenskiold med at hans skibsprest skal ha overtalt ham til dette og stadig styrket ham i striden. Dette skulde videre ha hatt tilfølge at sjelesørgerne blev strøket av fregattenes bemanningsreglement. Hvor meget der ligger i dette er ikke godt å si. Den ophøiede prestemanns navn var Peter Hanning[1]). —

Tilbakekallelse av ordren angående prammene og galleiene nødvendiggjorde en øieblikkelig forandring i disposisjonene. De jydske soldater på de 6 galleier blev overført til koffardifartøiene og Tordenskiold skrev straks til Wedel og redegjorde for den endrede situasjon og bad om at han ved sin tilbakekomst måtte finne andre folk til sin disposisjon og proviant til disse fra landetatens magasiner da sjøetatens var tomme. Assistanse på dette felt var absolutt nødvendig, hvis han ikke skulde bli nødt til å gjøre halvt verk. „Gud føye sin milde hielp dertil". —

Brev nr. 499

Imidlertid har letningen pågått og på hundevakten begynner den store flåte — 138 seil, stort og smått — å komme sig ut. På dagvakten den 16de braser eskadrechefen bakk ut for Stavern for å vente på koffardifartøiene. Sahlgård får herfra ordre til å ta med sig hele skjær-

Brev nr. 500

1) Caspar Bruns journal.

gårdsmateriellet til Fredrikstad, hvorfra han konfererer med Wedel angående bemanning og proviantering, således at allting ved hans tilbakekomst kan være parat til avseiling hvert minutt. „Skeer herudi allerringeste Forsømmelse, som jeg dog ikke forhaaber, bliver det hr. Capitain self til ansvar".

Herfra skrev han også sitt bekjente brev til Vosbein, hvori han erklærte sig satisfait med hans tilståtte faute mot kommando. Efter hans smukke bravour mot hans skarpe fiende vil han ikke alene foredra deres mellemværende for det høie admiralitet, men endog inngå til kongen i hans kristendom anståelige termini med sådan forestilling, at man tør vente et godt utfall for ham. Brev nr. 501

Og da der hos Tordenskiold aldri var langt mellem forsætt og handling, skrev han straks til kongen og fremholdt, at siden Vosbein hadde innrømmet sin feil og da, Gud være lovet, han aldri inklinerte til noe menneskes ulykke, så hadde han av hjertet tilgitt ham. Og da han av erfaring vet, at prosesser spilder tiden til ingen nytte og tar vedkommende bort fra hans påkrevede tjeneste, så ber han — særlig efter opbringelsen av den svenske kaper — kongen om å la nåde gå for rett. „Da trøstes hand, og jeg glæder mig der af, som en remarque af Ed. Ko. Mat. Continuerende milde Naade". Brev nr. 502

Ved dagvaktens utgang braser han av og hele flåten legger nu sydover. Og ute i Skagerak setter han sig til å utarbeide en lengere redegjørelse til kongen som svar på Gabels skrivelse av 8de juni.

Han deler Gabels skrivelse op i 5 poster og da Gabel for de fires vedkommende (den om Vosbein var for hans egen regning) påberoper sig kongens ordre, så finner han det riktigst å stile sin redegjørelse til kongen selv. Brev nr. 503

1ste post: Blokadens ophevelse. Ethvert fornuftig menneske kunde efter hans uforgripelige mening ikke tenke annet enn at prammene og galleiene efter ordrens ordlyd skulde til Danmark. Men i ethvert tilfelle lød i alle fall ordren på at de skulde ligge seilklare. Og da dette umulig kunde skje ved å ligge for Göteborg, mente han å handle efter ordren når han sendte prammene til Fladstrand og galleiene til Norge. Ti med den vind man seiler fra Norge til Danmark, kan man ikke seile fra Göteborg til Norge. Og efter sådan resolusjon måtte han absolutt opheve blokaden, da han jo var blitt den blokerte styrke aldeles underlegen. Han priser sig lykkelig over å ha brukt den forsiktighetsregel å avholde krigsråd førenn beslutningen blev tatt. Men hertil kom også, at proviant og andre fornødenheter var sluppet op, likesom der var fullstendig mangel på penger. Alt dette var rekvirert

og foranstalte før avseilingen, men ikke efterkommet. Når hertil kom, at han jo også blev berøvet en stor del av sine besetninger, så vilde alt dette alene være grunn nok til ophevelse av blokaden.

2nen post: Blokadens gjenoptagelse under samvirken med de engelske. Uten minutts forsømmelse skal dette bli gjort. Han har i den anledning rekvirert hos Wedel nødvendig mannskap og proviant. Finner han ved sin ankomst til Norge dette iorden, skal han straks gå til etablering av blokaden. Men han må utbe sig spesiell resolusjon om dette skal gjøres førenn han har fått forenet sig med de engelske skibe. Han henviser i så henseende til tidligere rapporter, hvor han har fremholdt at de svenske har forsterket sig så med skibe, at han alene er dem underlegen. „Ed. Ko. Mat. fornemmer og heraf i Naade, jeg ikke som mange foregiver, er betænkt blindings at resiqvere Ed. Ko. Majts. skibe og Folk". Men uten proviant kan intet utrettes. Av de fleste sorter er slett intet i forråd. Galleiflotillen har neppe to dages brød. Men om nødvendig foranstaltning gjøres — Gud gi det ikke må draes for lenge ut — så skal, efter mottatt resolusjon, blokaden bli gjenoptatt. Til de engelske har han hverken sett eller hørt noe. Gabels skrivelse inneholder heller intet om, hvorvidt han skal søke dem eller om de skal komme til ham.

3dje post: „Omgangens maade med de Engelske skal med ald fliid blive taget i agt, saaledes, at til goed Forstand at conservere, paa min side intet skal fattes".

4de post: At Hans Majestet ikke skulde være fornøiet med hans siste aksjon „smærter baade Siæl og Hiærte". Dette så meget mere som Hans Majestet jo må se, at han hvert øieblikk er ferdig til å ofre liv og blod til kongens og landets beste, uten allerringeste egennytte. Han har dog det håp at kongen ved nærmere overveielse må komme til et annet resultat. Kongens ordre om herefter å innlevere sitt projekt før han går til utførelse skal strikte bli efterfulgt. Gud gi han også denne gang hadde gjort dette — han føler sig da overbevist om at det var blitt „applaudered", og munnen på misunderne derved stoppet. Men han mente det vel, ikke foraktende ordsproget: „at faa giemmer bedre end mange". Fiendens fordelaktige forholdsregler viser, at han allikevel har hatt sine forbindelser. Redelige, bra menn gjør upåtvilelig vel; men „subalternes og Domestikker blir ofte forblivende".

5te post: Forholdet til underordnede. Gud vet, han gjerne vil forlikes med alle mennesker og særlig med dem som står under hans kommando. Men skal dette skje ved at enhver får råde efter eget tykke, uten hensyn til om Hans Majestets tjeneste derved ivaretas, så kan han

ikke være med herpå. „Allernaadigste Konge! Jeg har erfaring af at være rigelig forseed med Misundere, som Ed. Ko. Majts. milde Naade mig har tillveiebragt, paa det min fornøyelse udi Løkke ikke skal være uden af Fortræd og chagrin tempererede". Men han er sig bevisst å være godt likt av redelige gemytter og noen fattige mennesker og trafikkerende ber daglig for ham, fordi han stadig — både ved konvoyering og kryssning — streber efter å beskytte handelen og holde sjøen ren. Hvad han i denne henseende har utrettet med sin underlagte styrke vil kongen fra annet hold ha kunnet forvisse sig om.

Han slutter sin skrivelse med å si, at hvis kongen måtte tvile på hans forsiktighet — enten formedelst hans unge år eller „for behag udi siæles sacrificering", og andre fantes som både vilde og kunde gjøre det bedre — da vilde han finne det som sin plikt å glede sig over en forandring. Søkende sitt soulagement uti en god samvittighet for Gud og i stillhet beklage sig over sin skjerne. Ti den allvidende Gud er hans vidne på, at intet er ham, som en redelig underdan, kjærere enn å se sin konges fornøielse og sitt kjære fedrelands bedste befordret.

Der går en sår tone gjennem dette brev, og Gud skal vite at det er berettiget. Det er den annen front — de små menn i Kjøbenhavn — som han her må kjempe mot. Den er så meget farligere som han er for langt borte til å kunne kontrollere deres midler og møte deres angrep — og for høit oppe til å ane deres lavhet. Hans trøst er, at han handler i sin konges interesse og til det norske folks beste. Og aldri må den norske nasjon glemme, at det var d e n s frihet han her kjempet for — på alle fronter. —

Overfarten foregikk uten uheld. På hundevakten fikk man Skagen fyr i sikte. På dagvakten den 17de passertes 3 engelske orlogsskibe tilankers ved Skagen og ved vaktens utgang kom flåten til ankers ved Fladstrand.

Herfra skriver han samme dag til admiralitetet og rapporterer sin ankomst. Såsnart han kan få debarkert troppene vil han med prammene seile tilbake til Norge for å få proviantert og bemannet hele styrken. I sjømagasinene finnes intet forråd, heller ikke penger. „Warer den Maade lidet længere, da nødes enten at ned-seigle eller oplegge, og Fienden da at raade for mig som han vil, patience!" Skal konferere med de observerte engelske skibe såsnart han har fått troppene iland. Frykter for at han får tid nok, på grunn av påvente av proviant og folk, til å motta kongelig resolusjon om, hvorvidt han alene skal etablere blokaden „coute qu'el coute" eller om han først skal konjungere sig med de engelske. *Brev nr. 504*

Han slutter med atter igjen å „solicitere" for Vosbein. „Lad ham skaanes, Naadige og høie Herrer, for process, som spilder Tiden, og forsømmer Kongens Tieneste, hvortil jeg nu weed hand duer; og giv ham en duceur for sidst beviste Tieneste, som jeg antager for en Naade mig selv bewist".

Brev nr. 505 Han innsender også til sjøetatens generalkommissariat en beregning fra krigskommissær Alsbach på flåtens fornødenheter og ber den innstendig imøtekommet, såfremt de gode herrer ellers vil se Hans Majestets høist maktpåliggende tjeneste befordret.

Disse breve sender han med hukkerten „Triumphant", chef lieu-
Brev nr. 506 tenant Schwarz, til Kjøbenhavn. Fregatten „Raa" skulde efter ordre fortsette til Kjøbenhavn med endel koffardiskibe og den opbragte hollandske fregatt, og samme vei sendtes en av cpt.ltn. Neuspitzer opbragt snau „Onsala Gallei".

Brev nr. 507 Den 18de skriver han til Wedel og rapporterer troppenes lykkelige overføring. Lieutenant Normand sendes med snauen „Neptunus" og hukkertene „Hvalfisken" og „Flyvende Mercurius" inn i Beltet med
Brev nr. 508 de dertil bestemte koffardiskibe, hvorefter de begir sig på krysserfeltet igjen. —

Om morgenen den 19de er debarkeringen tilendebragt og samme dag blir gitt signal til de koffardifartøier som skulde være med nordover om å holde sig klar til avseiling. Den 20de detacheres fregatten „Raa" med koffardiskibe som skal sydover og i plattfoten samme dag
Brev nr. 509 lettet flåten, 62 seilere sterk, hvori også prammene inkludert, og la nord-
og 510 over. Prammene, der jo hadde landsatt sine jydske besetninger, var yderst svakt bemannet.

Brev nr. 511 I sjøen skriver han til landetatens generalkommissariat angående
og 512 nedbringelse av endel granater fra Moss Jernverk. Og kommet op under norskekysten detacherer han fregattene „Lossen" og „Søe-Ridderen" som skal konvoyere de til Trondhjem og Bergen bestemte koffardiskibe. Ved lengden av Nesset slipper de fartøiene og holder det kryssende mellem Revet, Nesset og Bergensleden for å oppasse en hjemvendende ostindiafarer. Fra denne forsyner de sig med proviant og bringer den til flagget. Under kryssningen holdes skarp utkik efter en fiendtlig fregatt på 34 kanoner, som de med samlet force av yderste flid søker å ruinere om han ikke på annen måte kan emporteres.

Den 21de om eftermiddagen får man fra toppen den norske kyst i sikte og eskadrechefen gir signal til koffardiskibene om å gjøre sitt beste for å komme i havn. Selv legger han med orlogsfartøiene N.O.-over, peiler på hundevakten Færder, men legger igjen S.W.-over for å

vente på „Hielperen" og „Fyen", der var sakket akterut. Om eftermiddagen den 22de kommer han så til ankers ved Larkollen med eskadren. Her lå to hollandske linjeskibe og en fregatt. Chefen for eskadren salutterer Tordenskiold med 13 skudd og blir betakket med 9. Brev nr. 513

Samme dag skriver han til kongen og admiralitetet og avgir rapport om reisen og sine trufne disposisjoner. Et av de engelske skibe var blitt sendt ned til ham ved Fladstrand med kongens ordre av 24de april om i forening å blokere Göteborg og Marstrand. På sin forespørsel om dennes iverksettelse hadde han kun fått det svar, at avdelingschefen derom vilde få sine instruksjoner fra admiral Bing. Selv vil han nu reise til Kristiania for med general Wedel å overlegge alt vedrørende utrustningen av den ham underlagte styrke. Der må ordentlige forsyninger til. Ti efter hans uforgripelige tanker må blokaden, når den engang er etablert, ikke så snart heves igjen. Forøvrig går hans ringe mening i den retning, at hensikten opnåddes langt bedre ved kryssning. Dette var betydelig bekvemmere, kostet langt mindre og i henseende til opbringelse langt gunstigere. Men Hans Majestets uttalte vilje var ham nok til strikte efterlevelse. Brev nr. 514

Den tid som nu følger, er optatt med de mest fortvilte forsøk fra Tordenskiolds side på å skaffe penger, proviant og soldater til den ham underlagte styrke. Det kommer til de skarpeste meningsutvekslinger mellem Wedel og Tordenskiold, meningsutvekslinger som i den siste del av perioden før Strömstad også går over til å gjelde strategiske spørsmål av stor interesse.

I det forfengelige håp at alt skal gå glatt iorden skriver Tordenskiold allerede samme dag til oberst Krogh og ber om at de 400 mann som var bestemt til de sjøgående fartøier måtte være klar til embarkering om 4 dage. Han uttaler spesielt ønske om, at capitain Winds kompani måtte være blandt dem. Brev nr. 515

Men nu mottok han fra Wedel[1]) svar på sin skrivelse av 15de juni, hvori han på grunnlag av den nye situasjon hadde anmodet om mere proviant og flere soldater. Hvad provianten angår, så henviser Wedel ham til sjøetatens generalkommissariat, til hvem de fornødne penger til sjøvesenet er anvist. „Ti mig er ikke tilladt det allerringeste i saa maade Penge till at ordinere". Som tidligere påvist er dette vitterlig uriktig. I resolusjon av 12te oktober 1716 hadde kongen anvist den vei hvorpå penger i Norge skulde tilstilles sjøvesenet. Wedel fortsetter

[1]) Wedel til Tordenskiold av 18de juni. Geheimeprotokollen.

da også med å si, at han ikke desto mindre, på grunn av sakens viktighet, har gitt fornøden ordre til å utlevere proviant.

Og hvad de forlangte soldater angår, så har han gitt fornøden ordre til general Lützow, da han selv skal ut på generalmønstring. Men da styrken nu var på 2 galleier mindre og da der denne gang kun dreiet sig om en blokade, mente han at han måtte kunne nøie sig med 1000 mann, hvad der var omtrent halvparten av hvad bemanningsreglementet tilsa.

Det er verd å legge merke til, at Wedel hevder den eiendommelige opfatning, at en blokerende styrke kun behøver halv besetning. For det første var altså Tordenskiolds fartøisstyrke i og for sig den svenske betydelig underlegen. Men når dertil også besetningene på den underlegne styrke — og som tidligere nevnt utgjorde soldatene besetning på galleiene — skal være halvparten av det nødvendige, så blir virkelig opgaven ganske vanskelig. Men forholdet gir et innblikk i de vanskeligheter Tordenskiold hadde å kjempe med på denne front, med en kommanderende general som kan prestere noe sådant. Men Tordenskiold blev ham da heller ikke svar skyldig.

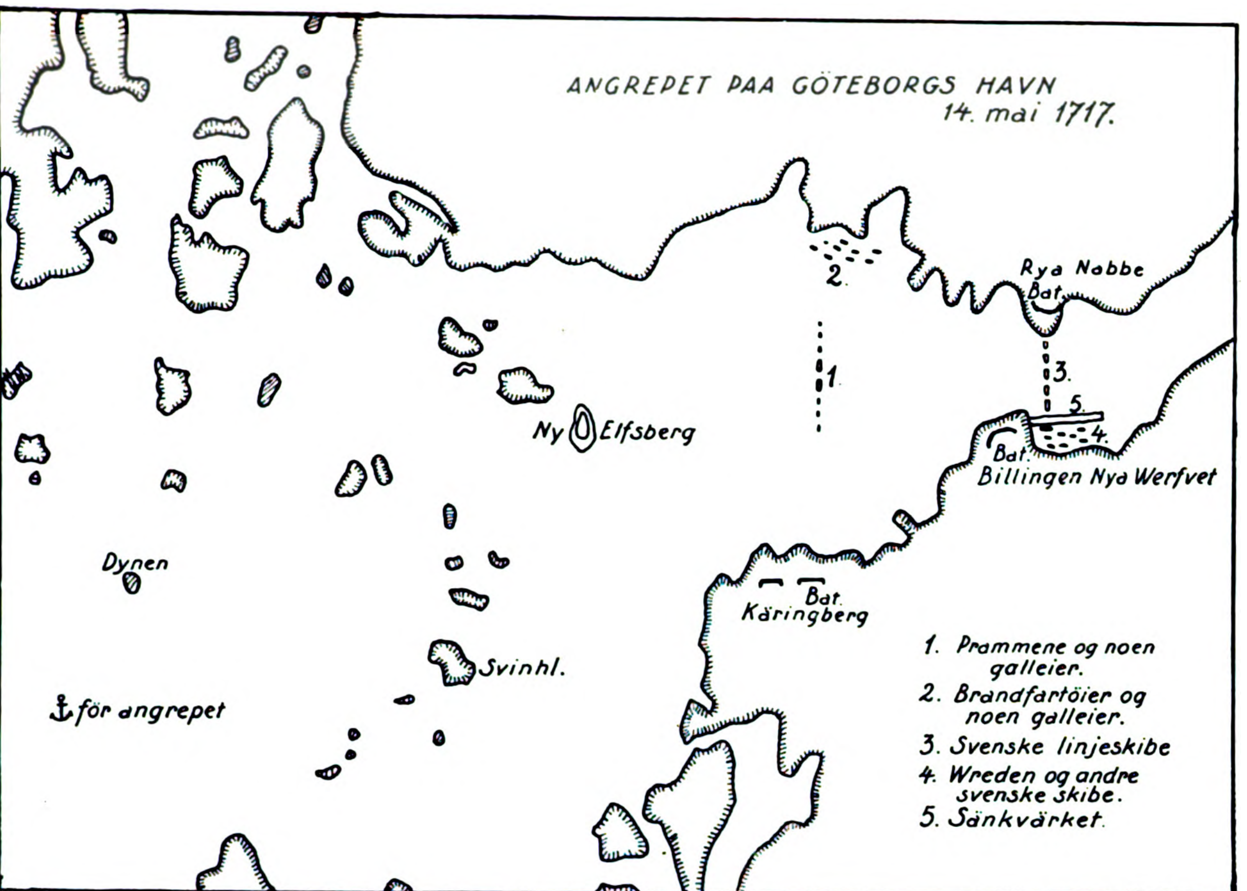
Fra Lützow, som lå på Tom herregård, fikk han den 24de[1]) beskjed om at de 1000 mann skulde bli klargjort. Han refererer Wedels motiv til kun å sende så få, men legger til at det er vanskelig å avse tropper, da armeen i sig selv er svak og man trenger en hel del til posteringer ved grensen, særlig ved Svinesund, hvor fienden gjør adskillig mosjon.

Brev nr. 516 Tordenskiold svarer Lützow samme dag, hvori han i anledning av Wedels motiv for innskrenkning av besetningene anfører, at Hans Excellence vil finne, at han umulig på forhånd kan si, om batalje skal passere eller ei; for det første står det til fienden å avgjøre om han vil angripe eller ei og dessuten må han jo være forberedt på selv å få ordre fra kongen om offensiv, og da må vel besetningene være ombord. Forøvrig kan han ikke motta soldatene før han har fått proviant og Lützow skal få fornøden varsel.

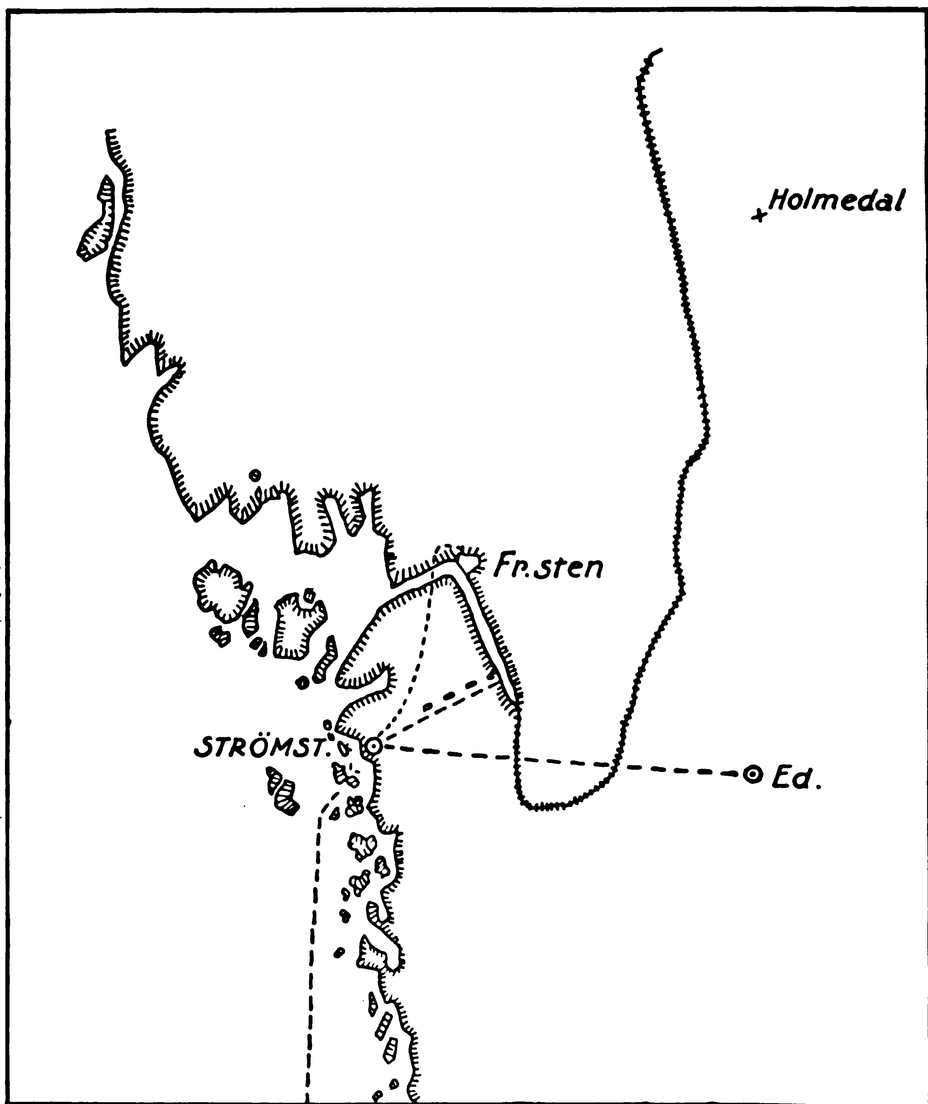
Lützow svarer samme dag[2]) og anfører her bl. a., at svenskene ved Svinesund har anskaffet sig 6 båter og 1 elge, hvormed de skal ha til hensikt å ruinere de fartøier som ligger og laster ved Rosnesbukten. Han ber Tordenskiold om å sende noen armerte fartøier ditbort. Disse svenske fartøier er øiensynlig de første som optrådte i Idefjorden og

[1]) Lützow til Tordenskiold av 24de juni. Geheimeprotokollen.

[2]) Geheimeprotokollen.

Kart over Gøteborgs havn under Tordenskiolds angrep 1717 (se s. 740).

Kart visende Strømstads beliggenhet som knutepunkt for opmarsjen mot Norge 1717—1718 (se s. 802).

tilgrensende farvann, og som således innledet den lille krig på disse farvann som skulde komme til å spille en ikke ganske liten rolle for begivenhetenes utvikling i 1718. Forøvrig meddeler Lützow, at han av sine kunnskapere har hørt, at der var begynt transport fra Göteborg til Strömstad, hvad han ikke tror er riktig, men som dog fortjener opmerksomhet.

Men her mottok han også en skrivelse fra admiralitetet av 12te juni[1]), hvori det bl. a. påtales, at den på opbragte fartøier beslaglagte proviant ikke var nedsendt til Kjøbenhavn. Admiralitetet forlanger at der skaffes tilstrekkelig riktighet for dens kvantitet og verdi, „idessen mangel I med øvrige Wedkommende will tage skade". Det lyder næsten tragisk, at den kommanderende officer i Nordsjøen, hvis besetninger faktisk talt holder på å dø av sult, skal sende den opbragte proviant ned til Danmark. Og hvad de opbragte varers regnskapsmessige behandling angår, så viser Tordenskiolds ordrebok tilfulle, at han på dette område forlangte og påså den nøiaktigste fremgangsmåte befulgt.

Efter å ha utstedt endel ordrer av administrativ art, reiste Tordenskiold den 26de til Kristiania for personlig å konferere med myndighetene. Wedel var altså på generalmønstring, og Tordenskiold har øiensynlig ikke truffet ham personlig, skjønt han blev i Kristiania helt til den 4de juli. Wedel opholdt sig den hele tid på Ringsaker prestegård og forhandlingene de to herrer imellem foregikk således fremdeles skriftlig. *Brev nr. 517, 518, 519*

Tordenskiold åpner bataljen ved straks å skrive til Wedel og underrette om sin ankomst. Til kongen har han skrevet om proviant, *Brev nr. 520* men generalen kan assistere ham så han snarere kan komme avsted. Han har forøvrig ingen „mojen" av å motta de til flotillen beordrede soldater, „rabateret" til 1000 mann, og henstiller til generalens skjønnsomhet om han på denne måte til blokaden kan være hjulpen. Han har ved ekspress meddelt Hans Majestet, at han ikke ser sig istand til å iverksette det beordrede forehavende på grunn av proviantmangel, hvilket han ikke vil undlate generalen å kommunisere.

Næste dag går han på Slotsloven og ber om dennes assistanse da *Brev nr. 521* ingen er innsatt i generalens sted under dennes fravær. Proviant er absolutt nødvendig til mannskapet, som „daglig creverer og mere vil crevere av pur hunger". Skal folket behandles på denne måte, blir det en samvittighetssak for enhver som har med det å gjøre; „Ti det er intet Menniske muelig at leve foruden at nyde sin nødtørftige Spise". Ca-

[1]) Geheimeprotokollen.

pitain Sahlgård har innberettet, at han må la mannskapet gå iland, hvis han ikke får proviant eller sulpenger til dem. Alt er rekvirert i Danmark, men det tar tid å få det op. Han kan ikke begripe hvorfor der ikke i mellemtiden kan bli utlevert proviant fra armeens magasiner, hvor man vet der er mengder derav og som daglig forråtner og bederves og kommer ingen til nytte. Ti skal mannskapet således belønnes at det skal krepere av hunger, fordi de villig og vel har utrettet Hans Majestets tjeneste, så må lysten forgå både dem og andre.

Wedel svarer i en lengere skrivelse av 28de juni[1]), hvori han fremholder at overkrigskommissæren har fått ordre til ikke alene å utlevere 1 måneds proviant til den norske sjøarmatur, men endog til å utbetale krigskommissær Alsbach de rekvirerte 2 måneders gage til et beløp av 6800 rdl. Forøvrig bifaller han kommandørens henvendelse til kongen i sakens anledning, således at man en gang for alle kan få ordentlig beskjed om hvorfra proviant og penger til sjøarmaturen skal tas. Dette så meget mere som det ikke alene er forbudt å anvende noe fra armeens magasiner til sjøvesenet, men endog kassen heroppe ikke er av sådanne krefter at den kan forskyte noe til proviantinnkjøp. Og hvad de 1000 soldater angår, så mener han fremdeles at hans resonnement holder stikk. Men ikke destomindre vil han gå med på kommandørens forlangende og tilstille Lützow fornøden ordre om å stille til disposisjon hvad der måtte behøves; omennskjønt man derav har såre få og bruk for dem til grensens defensjon.

Brev nr. 522 Tordenskiold svarer den 30te juni og takker for den belovede proviant. Hvad de lovede penger angår så har han nok fått anvisninger, men ikke en skilling utbetalt; heller ikke er det noe å vente før ut i juli måned. Men han må også ha ammunisjon, hvorav bare krudtet andrar til 18,000 pd. Det rekvirerte mannskap må nødvendigvis være like så tallrik som før, da det her kun dreier sig om det ordinære mannskap. Og selv om det ikke er forutsetningen, at der skal skrides til offensiven, så må man dog fornuftigvis være forberedt på at fienden angriper. Forøvrig er det umulig å seile fra Norge førenn han har fått til flotillen hvad han skal og bør ha. Det er uforsvarlig å la folket krepere av mangel på proviant og når han først er ankommet foran Göteborg er det forsent. „De falder dagligdags i Hoobetal i Hidtzige Sygdomme og Doseries(?), og haver det arme Folk ikke det ringeste at lædske dem paa, saa den slette anstalt ikke nok som er at beklage, og er det ingen under om baade Løst og Kiærlighed forgik dem".

[1]) Geheimeprotokollen.

Nu inntraff også den ulykke at krigskommissær Alsbach avgikk ved døden. Hans stilling må nærmest sidestilles med overintendantens *Brev nr. 523* i våre dage. Han var altså den norske sjøstyrkes øverste leder av proviant- og pengeregnskapet. Han stod meget høit hos Tordenskiold og denne beklaget meget hans bortgang nettop i denne tid. Til Wedel skriver han den 1ste juli og meddeler at han ad interim har ansatt Alsbachs bror, Kield Alsing, i hans sted. Forøvrig vedlegger han bre- *Brev nr. 524* vet en innkommet rapport om at fienden skal ha i sinne å gå nordpå, og henviser til sine gjentagne forsikringer om at han ikke kan avseile før han har fått proviant. Om fienden da noe til landets disadvantage skulde tentere, må og skal han derfor være excuseret.

Han beordrer dog straks Sahlgård til å få galleiene klar og med *Brev nr. 525* dem hurtigst å begi sig til Koster. Hvad han måtte mangle av utrustning får da bli sendt efter.

Den 3dje skrev han til kongen og rapporterte sin ankomst til *Brev nr. 526* Norge og sin reise til Kristiania for å solicitere assistanse. Den bedrøvelige mangel på proviant er så meget beklageligere som fienden er rapportert å avansere mot grensen, samtidig med at han med 2 blokkskibe, 4 linjeskibe og galleiflotillen den 27de skal være ankommet til Graverne ved Sotehufvud (nord for Lysekil). „Mine hænder er mig bundne, at jeg af Proviant Mangel maa ligge tilbage". I Kristiania har han endelig opnådd en måneds proviant, likesom en assignasjon på 6800 rdl. til en liten soulagement for den del av mannskapet på fregattene og prammene, som nu på tredje året ingen penger har fått, samt til sulpenger for soldatene og for de syke på qvæsthuset. Men det hjelper litet å få assignasjon når man ingen penger får på den. „Gud give herudi maatte blive remedered, da jeg med Opofring af mit Liv og Blod gierne will lade see at jeg er og med allerunderdst. veneration stedse forbliverd o.s.v.".

Til sjøetatens generalsekretariat skriver han også samme dag og *Brev nr. 52* fremholder den slette tilstand ved flotillen. Folkene kreperer snart av hunger. Ingen penger er å erholde, idet det foregis at der ingen er. Og dessuten skal man fra Kjøbenhavn ha mottatt ordre om ikke å assistere flotillen. Hvad denne behøver skal opsendes fra Kjøbenhavn. Fienden avanserer nu nordover. „Og er det en troe Tiener af Kongen sensible at han ald Leilighed er betagen for at see sin Herres Tieneste forrættet".

Den militære situasjon var altså nu efter de innløpne efterretninger under tilspissning. Om en blokade av Göteborg kunde der ikke lenger være tale. Var fremrykningen av den svenske flåte riktig, måtte

der handles hurtig. Wedels standpunkt om de halve besetninger hadde
Brev nr. 528 allerede vist sig håpløst uholdbar. Tordenskiold skriver den 4de til kommandanten på Akershus, oberst Kleinow, og ber ham i Hans Majestets høie navn om, i Wedels fravær, å beordre utlevering av krudt og kuler, da det nu gjelder Norges redning. For ansvar obligerer han sig å være responsable.

Tordenskiold reiser nu tilbake til Larkollen og får den følgende dag meddelelse om, at der i Strömstad skal ligge 6 skuter med korn og
Brev nr. 529 proviant. Han beordrer cpt.ltn. Sahlgård til uten minutts forsømmelse å sende dit en gallei, to halvgalleier og et par dobbelte chalupper for å opbrenne fartøiene om de ikke kan utbringes in salvo. „Som han veed at paa dettes forsømmelse vill følge saart ansvar, saa venter jeg hans alvorlige Iilfærdighed".

Den militære situasjon var altså nu kommet inn i et sådant spor, at der måtte treffes en strategisk avgjørelse om hvorledes den norske sjøstyrke skulde optre. Ifølge Gabels skrivelse av 8de juni skulde Tordenskiold — ialfall hvor det gjaldt offensiv optreden, og dette måtte man regne med under den foreliggende situasjon — innhente kongens approbasjon på eget projekt. En sådan ordre som den av Gabel opstillede var med de lange avstande og de slette kommunikasjoner i sig selv meningsløs. Å diskuttere situasjonen med kongen var derfor for nærværende umulig. Tordenskiold falt derfor tilbake på sin oprinnelige instruks av 14de november 1716, hvorefter han i strategiske spørsmål skulde konferere med det norske generalitetet. Den 5te juli skriver han derfor til Wedel en bemerkelsesverdig skrivelse, der innleder den strategiske diskusjon mellem de to herrer.

Brev nr. 530 Han begynner med å henvise til en uttalelse av oberst Møsting, hvorefter Wedel til denne skal ha yttret, at han av Tordenskiold ikke på forhånd var blitt gjort bekjent med planen for angrepet på Göteborgs havn. Tordenskiold hevder herimot, at han 2 à 3 ganger muntlig har forelagt generalen sin plan, og at denne da hadde uttalt, at det var en fortreffelig ting om den kunde lykkes. For selve utfallet måtte han — som han både kunde og skulde — selv innestå og svare. Men fiendens nu å l'aparenter forestående store dessein var understøttet av en sådan sjømakt, at den under hans kommando stående force ikke på langt nær var den bastant, uten at Gud — som man ikke må friste — vilde særdeles hjelpe. Dette har han gjentagende ganger forestillet såvel kongen som admiralitetet, og for at skylden, om noe vitterlig skulde hende, ikke skulde falle på ham alene, så vil han, i henhold til kongens instruksjon — som også tidligere er muntlig efterlevet — utbe sig ge-

neralens nådige betenkning om hvad der under den nuværende situasjon skal foretas mot fienden sjøverts, d. v. s. om der skal ageres offensivt eller om han skal ta posisjon noe sted i hans passage i defensivt øiemed. Hvad de sjømilitære disposisjoner i sig selv angår så vil han som sjømann selv innestå og svare derfor. Når dette spørsmål er avgjort må der skaffes øll, proviant, ammunisjon og penger. Ti ellers går den gemene manns lyst bort og om noen tid må man rent ut frykte for at de rømmer fra skibene.

Han minner videre om at han forlengst har forlangt en forsterkning på to linjeskibe og en god fregatt, hvis den beordrede blokade skal tenteres; „Considererende at den bloqverende Necessario maa have mere force end den bloqverende". Og da for nærværende det omvendte er tilfelle, måtte han jo blindlings løpe i ulykken. Og om den ham underlagte lille styrke blev ruinert eller tilsatt, vet han meget vel, at Norges stilling i det hele vilde komme i en langt slettere stilling enn nu.

Og hvad angår ordren om at han skulde konjungere sig med de engelske, så vil han spørre hvor de blir av — nu da det gjelder ganske andre ting enn en blokade.

Men da det her dreier sig om avgjørende spørsmål, og da han er betenkt på å agere forsiktig og ikke uten foregående rådslagning akter å foreta sig noe, så må han avvente generalens nådige betenkning specialiter. Generalen vil da i nåde overveie, om hans lengere henliggen på stedet, hvis tilstrekkelig svar ikke hurtig måtte inntreffe, ikke kunde bli landet til skade. Imidlertid vil han fremsette sin betenkning til nådig overveielse: Hvis generalen nødig vilde gå med på offensiv optreden, så vil han gå direkte til Koster og legge sig der inntil fienden angriper ham. Gud gi, at hans forrige dessein (ved Göteborg) hadde lykkes, hvad den kunde ha gjort; da skulde fiendens sjømakt nu i bunn og grunn være ruinert og Norges rike altså nu vært fri for forestående ekstraordinære fataliteter.

Her kommer altså tilsyne Wedels utilbøielighet til å ta standpunkt til strategiske disposisjoner, hvorom jo Tordenskiold hadde uttrykkelig ordre til å forhandle med ham. Tordenskiold forsøker nu å tvinge Wedel til å ta standpunkt til dette for hele den videre krigsførsel avgjørende spørsmål. Wedel viker hele tiden undav, men, som det senere skal vises, Tordenskiold følger stadig efter og korrespondansen blir efterhånden temmelig skarp. Således som meldingen forelå — den viste sig senere å være overdrevet — var den svenske opmarsj mot grensen under utvikling, støttet av en sterk flåtestyrke, der hadde til hensikt å dekke etappelinjen langs kysten og den svenske hærs flanke. At en be-

stemmelse her måtte treffes er klart. Men det er denne bestemmelse Wedel ikke vilde være med på å delta i. —

Efter Tordenskiolds tilbakekomst til Larkollen begynte embarke-
Brev nr. 531, 532, 533 ringen av de til linjeskibene bestemte soldater, som Tordenskiold hadde rekvirert hos Lützow.

Imidlertid hadde Tordenskiolds stadige forestillinger om å få sin styrke forsterket med noen linjeskibe og fregatter forsåvidt fruktet som man fant å kunne sende op linjeskibet „Göteborg" på 42 kanoner. Som tidligere anført hørte egentlig til den norske sjøstyrke et tredje linjeskib „Sydermanland" på 50 kanoner. Men dette fartøi var efter stormen under troppetransportene i desember 1716 blitt så havarert, at Tordenskiold sendte det ned til Danmark for å reparere, og senere var det blitt holdt tilbake der.

Denne svake disposisjon av sjøstridskrefter til de farvann, hvor hovedbegivenhetene måtte komme til å foregå, er så meget merkeligere, som situasjonen i Østersjøen dette år var uten noensomhelst betydning. 10 linjeskibe under Gabels kommando hadde krysset dernede. Da Gabel i juni blev utnevnt til oberkrigssekretær overtokes kommandoen av Raben. Han hadde forenet sig med den engelske flåte på 28 linjeskibe under admiral Bings kommando. På grunn av den svenske innblanding i det jacobitiske komplott hadde, som tidligere anført, den engelske regjerings holdning overfor Carl XII antatt en mere tilspisset karakter enn tidligere. Der blev dog intetsomhelst av noen offensiv optreden i Østersjøen fra de kombinerte flåters side. Men situasjonen var i alle fall den, at der intetsomhelst var å frykte for noen offensiv optreden fra den svenske hovedflåte. Dertil var de kombinerte flåters overlegenhet alt for overveldende og overfor en sådan eventualitet var den engelske flåtes optreden gitt. De i reserve liggende danske fartøier kunde da uten noensomhelst risiko vært sendt til Tordenskiolds forsterkning. Når dette ikke blev gjort, ligger øiensynlig forklaringen deri, at man i den danske sjømilitære ledelse absolut manglet blikk for nødvendigheten av en sjømilitær offensiv for å umuliggjøre den svenske opmarsj mot Norge ved å ødelegge betingelsene for en sjøverts transport og tilintetgjøre enhver utsikt til å benytte Strömstad som hovedrepli. Og en effektiv forsterkning av den norske sjøstyrke skulde bli enn mere strategisk påkrevet i det øieblikk man svekker det norske forsvar tillands ved hjemkallelsen av de danske tropper.

Denne opfatning hos den danske ledelse kommer krast tilsyne efter Göteborg og særlig efter Strömstad. Man syntes litet eller intet å ha lært av betydningen av Gabels overlegenhet i disse farvann i det

foregående år, og Dynekilen synes heller ikke å ha åpnet øinene for betydningen av den sjømilitære innsats. Det var først efter at Tordenskiold i 1718 hadde fått tvunget igjennem en undersøkelse av sitt forhold som kommanderende sjøofficer i Norge at admiralitetet kom til et annet resultat. Men alt dette viser hvor klart Tordenskiold så og hvor ensom han stod — med Wedel på den ene side og admiralitetet og Gabel og kongen og alle avindssyke små menn på den annen side. —

Meddelelsen om opsendelsen av „Göteborg" mottok han i et klisset „mon cher ami"-brev fra Gabel[1]), hvori denne forsikrer at det alltid skal være ham kjært å la ham se at han er hans opriktige venn. Samtidig mottok han også et annet brev fra Gabel, holdt i en mere formell form[2]). Det er svar på Tordenskiolds skrivelse til kongen av 16de juni, foranlediget av Gabels av 8de s. m. Gabel anfører at han av kongen har fått befaling til å besvare hans brev, men han vil ikke amusere sin hr. commandeur med en hel „haaben og vidløftig skriven" så han går forbi det hele. Det som han nu vil legge son cher ami på hjerte er, at han må sørge for å ha tilstrekkelig av proviant og ammunisjon, da det er grunnvollen til alle entrepriser. Da det koster kongen like meget, bør han til enhver tid ha 4 à 6 ukers proviant i reserve. Det hele tar sig helt latterlig ut på bakgrunn av de fortvilte anstrengelser Tordenskiold både overfor Wedel og Kjøbenhavn hadde gjort for bare å få skaffet tilveie det daglige brød. Ordrer var nu gått til sjøkommissariatet og Wedel angående dette spørsmål. Forøvrig var det Hans Majestets vilje, at blokaden av Göteborg under samvirken med de engelske snarest måtte gjenoptas. Hver 14de dag skulde der gå to galleier mellem Fredrikstad og Göteborg for å avløse folket og for med det samme å visitere og allarmere kystene. Dette forutsetter altså dobbelt besetning på galleiene, altså en noe avvikende opfatning fra Wedels halve besetninger. Og dersom „mon ami" ellers må ha noe av interesse for Hans Majestets tjeneste har han det allerunderdanigst å forestille. Gabel slutter brevet med å underrette Tordenskiold om at kongen har behaget — i henseende til hr. commandeurs gjorte forbønn — ikke alene å pardonnere[3]) Vosbein for den av ham imot kommando begangne faute, men endog som en forsikring om kongelig nåde gitt ham karakter av kommandørkaptein.

Med denne Gabels skrivelse fulgte avskrift av en forestilling fra

[1]) Geheimeprotokollen. Gabel til Tordenskiold av 19de juni.

[2]) Geheimeprotokollen. Gabel til Tordenskiold av 26de juni.

[3]) Admiralitetet anfører i skrivelse av 23de juni til Tordenskiold, at Vosbein var blitt reprimandert, men dette nevner Gabel intet om.

sjøetatens generalkommissariat til kongen, hvori anføres at dette har henvist sjøetatens vedkommende i Norge til generalitetet for erholdelse av nødvendig proviant og penger. Men da dette ikke er efterkommet, anmoder det om kongelig resolusjon for at så må skje, da man i Kjøbenhavn hverken har penger eller proviant å sende. Noen proviant til bruk for den sjøgående styrke vil dog bli sendt, men hvad der iøvrig tiltrenges må skaffes deroppe. Kongen avgir nødvendig resolusjon og tilskriver samtidig Wedel med fornøden ordre. Samtidig får han fra sjøetatens generalkommissariat[1]) beskjed om at de nødvendige penger skal tas av de norske revenuer og at Wedel har fått beskjed herom. Dokumentene er av stor interesse til belysning av striden mellem Tordenskiold og Wedel.

Den 6te juni kommer linjeskibet „Göteborg", ledsaget av 3 koffardiskibe (det fjerde var gått til Stavern) lastet med proviant inn på havnen ved Larkollen, salutterte eskadrechefen med 5 skudd og blev betakket med samme antall. På havnen lå altså nu 3 linjeskibe og 2 stykkprammer. Galleiflotillen lå ved Fredrikstad og fregattene var ute på kryss.

Med „Göteborg" fulgte capitain Rostgård — Tordenskiolds tidligere chef på „Postillon", den eneste skibschef han har stått under — for å overta kommandoen på „Fyen". Kongen hadde ved samme beordring bestemt at Tordenskiolds bror Caspar Wessel skulde overta kommandoen på fregatten „Søe-Ridderen"; men efter Vosbein pardonnering var det blitt bestemt at denne skulde få sitt gamle skib tilbake[2]). Det skulde imidlertid vise sig at Vosbein ikke vilde nedlate sig til igjen å stå under Tordenskiolds kommando. „Göteborg"s chef var capitain Danielsen.

Brev nr. 534 og 535 I henhold til admiralitetets bestemmelse beordret Tordenskiold samme dag cpt. Wessel fra „Fyen" og over på „Laaland" igjen som flaggkaptein. Som krigskommissarius efter Alsbach innsetter han Jørgen Colding og den som midlertidig sådan konstituerte, Kield Alsing, som proviantforvalter i Larvik.

Brev nr. 536 Nu synes alt å lysne og sin skrivelse av 7de juni til Wedel, hvori han meddeler fartøienes ankomst, begynner Tordenskiold således: „Naar Nøden er haardest, kommer den Barmhiertige Gud med hielpen". Provianten gjelder dog ikke galleiflotillen og striden herom kom derfor til å fortsette. Hertil kom at „Göteborg" i Danmark, efter ordre, hadde debarkert sin soldateske, og så må Tordenskiold be om yder-

[1]) Geheimeprotokollen.

[2]) Admiralitetet til Tordenskiold av 27de juni. Geheimeprotokollen.

ligere 80 mann. Såsnart han nu får god vind seiler han til Læren, hvor han samler sin force og forventer der generalens nådige og positive svar på hans forestillinger i brev av 5te juni (standpunkt i det strategiske spørsmål), „og maa jeg, for min billige præcaution, ikke wige eet Skritt der fra".

Også i sin skrivelse av samme dato til Lützow sier han, at den barmhjertige Gud skal være tusenfold æret for den hjelp han har bragt ham, og han ber om at soldatene nu øieblikkelig må bli sendt ombord likesom den nødvendige ekstrabemanning til „Göteborg" må skaffes tilveie. Dette siste skulde atter igjen volde vanskeligheter og Lützow sier i sin skrivelse, at han har sendt ekspressbud med forespørsel til Wedel om saken. Han har kun Smålenske bataljon å ta av, men „paa det ingen skyld skal findes hos mig" vil han dog assistere ham med hvad han kan. I en annen skrivelse av samme dag melder Lützow ham, at han har fått underretning om den svenske eskadres ankomst til Gravene og at den svenske armé rykket mot grensen. Selv reiser han nu til Svinesund[1]). *Brev nr. 53*

På førstevakten samme dag — den 7de juli — gir han letningssignal og eskadren ligger for en bramseils kuling av W.t.S. ut det nordre gap fra Larkollen. Men nettop under letningen mottar han på en gang to skrivelser fra Wedel — av 4de og 6te juli — begge av fremtredende betydning til belysning av Wedels forhold til Tordenskiold og til den foreliggende situasjon.

Førstnevte skrivelse, der er skrevet på Kongsvinger, er svar på Tordenskiolds av 26de og 30te juni og 1ste juli. Den vedrører altså kun proviant- og pengespørsmålet. Skjønt Tordenskiold i skrivelsen av 26de juni fremholder, at han ikke er capabel til med den styrke han har å kunne blokere Göteborg, så finner Wedel at han i de to øvrige skrivelser likesom ganske vil være excuseret om fienden — det dog Gud avvende — noe skulde tentere til landets disadvantage. Og dette altså tiltrods for at han har bekommet en måneds proviant til flotillen og fått anvisning på penger. At pengene ikke er betalt er ikke hans skyld, noe han dog aldeles kunde nekte og unddra sig for ifølge kongens til ham givne ordre, som forbyr absolut å utlåne noe av landmagasinene til flotillen, men at sjøetatens generalkommissariat skal besørge tilveiebragt de herfor nødvendige pengemidler. Wedel hevder at han både

[1]) Lützow til Tordenskiold av 7de juli. Geheimeprotokollen. Med denne skrivelse slutter Tordenskiolds geheimeprotokoll, men kopiboken fortsetter. Hans egen skrivelser haes således fremdeles, og Wedels finnes i Det norske Riksarkiv under: Militærarkivet (Konsepter 1717—18) I A. nr. 4.

tidligere og nu, imot den ham givne kongelige ordre, har assistert Tordenskiold med hvad han hadde rekvirert til flotillens fornødenhet, såvidt det har vært ham mulig. Og som yderligere bevis for sin velvilje meddeler han, at han nu har gitt utleveringsordre på 1800 pd. krudt til eskadren, idet han må gå ut fra at 18,000 pd. må være en feilskrift og han må gå ut fra, at en så stor kvantitet på en gang ikke var behøvendes. Wedel holder fremdeles på at halv besetning måtte være tilstrekkelig for de foreliggende formål, særlig da nu styrken var 2 galleier mindre enn forrige gang. Av all den assistanse som han fra tid til annen har ydet, vil commandeuren måtte innrømme, at han fra sin side har gjort mere enn det var ham tillatt og at følgelig ingen skyld kan overføres ham, om commandeuren ikke efterlever sin ordre om å forføie sig til sin post for å forebygge det onde som fienden kunde tentere mot våre grenser, særlig nu da han efter de siste relasjoner skal ha forlatt Göteborg og gått nordover. Hvilket han vil til beste omhyggelighet ha ham rekommandert, for at den farlige konsekvens kunde avvendes og hindres, som vilde påfølge til ansvar om fienden til sin egen styrke og vår skade skulde få frembragt de rekvisiter som bemeldte relasjon melder om. Han beklager imidlertid det arme folk på flotillen som formedelst mangel på den nødtørftigste underholdning således i sykdom skal forfalle og krepere. Dette måtte for Wedel være så meget mere beklagelig som det jo her i alt overveiende grad dreiet sig om hans egne soldater. Om disse soldater spiste av landmagasinenes beholdning iland eller ombord, skulde man tro måtte komme ut på ett. Men det gjorde det altså ikke. Var soldatene først kommet ombord, måtte de før sulte ihjel enn de skulde få utdelt proviant fra hærens magasiner iland. Det har ikke lykkes mig å finne noe dokument der støtter Wedels standpunkt. Kongens resolusjon av 12te oktober 1716 og de ovenfor anførte dokumenter peker i motsatt retning. Forholdet synes efter dette å ha vært, at den sjøgående eskadre normalt skulde forsynes med proviant fra Danmark og dette var også blitt gjort. Men prammene og skjærgårdsmateriellet forøvrig, der i alt overveiende grad var bemannet med soldater, skulde forsynes fra Norge. Men det var altså dette Wedel ikke vilde gå med på og han fikk som nevnt ikke medhold fra Danmark.

I sin skrivelse av 6te juli, der altså er et svar på Tordenskiolds av 5te, fremholder Wedel at commandeuren aldri noen gang tidligere har konferert med ham angående noe dessein, sjøvesenet vedrørende. Vel er det så at de „discoursive" har talt snart om ett, snart om et annet,

men noen ordre fra kongen om å ha noe med disse saker å gjøre har han aldri fått.

Dette står jo direkte i strid med kongens egen uttalelse i Tordenskiolds instruks av 14de november 1716. Uten et sådant påbud vilde Tordenskiold ikke ha avesket Wedel hans mening; det er nettop for å dekke sig mot angrep på grunnlag av instruksen at Tordenskiold tar dette skridt. Lagermark sier, at Tordenskiold ikke hadde mottatt noen befaling av Wedel angående sin optreden i 1717. Wedel hadde ikke noensomhelst myndighet til å befale Tordenskiold noe; det fremgår vel til evidens av hans brev av 6te juli. Men når Lagermark sier at han ikke engang hadde konferert med Wedel, da forholder det sig ikke så. Hans videre anførsel om at han burde ha konferert med det hele generalitet og ikke bare med Wedel, er en påstand som savner ethvert holdepunkt. Wedel er den ledende i generalitetet og det må være nok når korrespondansen føres med ham. Det vilde ta sig eiendommelig ut om en eskadrechef skulde fly land og strand rundt for å konferere med de forskjellige medlemmer av generalitetet. Det er ikke nok at han reiser til Kristiania og ikke kan finne en eneste en, hvormed der kan konfereres.

Wedel fortsetter imidlertid med, at han ikke destomindre ikke kan undlate på forlangende å uttale som sin mening at commandeuren jo før jo heller løper ut med eskadren og efter sin gode konduite søker leilighet til å forhindre, at fienden med sin sjømakt setter sig fast på de norske kyster, eller i Dynekilen, Strömstad og deromkring. Ti skulde dette ikke kunne nektes fienden, da er det på forhånd gitt at det ganske rike derved vil lide skade. Og som han alltid har vært en venn av commandeuren skulde det falle ham meget ukjært, om noen forsømmelse skulde bli årsak dertil og i særdeleshet om noe ansvar i så måte skulde falle på hr. commandeuren.

Disse breve mottok han altså undre ankerletningen, og såsnart han er kommet under seil skriver han en lang redegjørelse til Wedel, *Brev nr. 538*
et av de interessanteste breve i hans lange korrespondanse med Wedel angående Norges forsvar under det forventede svenske angrep.

I anledning av den første skrivelse anfører Tordenskiold, at det forholder sig så at han i regard av fiendens sterke force har funnet sig for svak til å etablere blokaden og derfor forlangt securs. Men hvorledes kan Hans Excellence av de senere skrivelser få snudd det til, at han vilde være excusert for fiendens troublering om han hadde fått de nødvendige rekvisita? „Ney; Thi uden Provision de bouche et de guerre kand den største General saa lidet som jeg imod en sterk, for-

sigtig og vel forsyned fiende noget udrette". Når Hans Excellence overveier begge dele, skal han finne at hans skrivelser på ingen måte står i strid med hinannen.

De 6800 rdl. er ennu ikke mottatt, og når Hans Excellence mener å være in salvo ved assignasjonen, så må det med like stor føie komme i nådig konsiderasjon, at den arme soldat og matros ikke kan subsistere av Hans Excellences hånd på papir.

Og siden Hans Majestet kongen er for langt borte, hvem skulde da være nærmere å henvende sig til enn Hans Excellence som kommanderende general, til hvem også den ham givne instruksjon henviser? „Kunde Deres Excell. undskylde Dem, for assistance, saa fik jeg at søge undskyldning udi umulighed at fegte". Dog vil generalen kunne være hans vidne på, at han ikke har ligget stille, men gjort langt mere enn hvad der kunde pretenderes, all den stund artiklene forbyr noen å gå i sjøen med mangelfull utrustning.

Hvad de belovede 1800 pd. krudt istedetfor de rekvirerte 18,000 pd. angår, så vil generalen forstå at dette ikke er tilstrekkelig. Og noen skrivfeil i så importante saker til en general en chef, vil han alltid vite å gardere sig mot.

Han takker underdanigst for nådig ordre om soldater til flotillens bemanning; men av nettop mottatt melding måtte han ugjerne fornemme, at der ikke alene manglet noen som ennu ikke var ankommet, men endog det rekvirerte antall var redusert med noen hundrede mann, hvad han særlig under disse konjunkturer meget måtte beklage.

Hans Excellence gjentar noe vel ofte dette om tapet av de to galleier. „Er det en reproche?" I så fall skjer det ham urett, hvorom det vil være for vidløftig her å opta til behandling. Og generalens behandling av bemanningsspørsmålet er ganske uholdbar når man, som nu, må regne med en à l'aparanter hård batalje. Meldingen lyder jo på overlegenhet hos fienden både i fartøier, kanoner og folk; og dog skal man på denne side være nøie på noen få hundrede mann.

„Kortelig! jeg maa (pardonner Naadig Hr. General min rene frihed) uden widtløftige raisonnements have hvad jeg bør, om jeg skal giøre hwad mig tilkommer".

At han allerede har, og ved Jesu hjelp fremdeles skal prestere sin devoir efter sin plikt — det håper han hans konge selv for den forløpne tid har fått bevis for og for den tilkommende allernådigst vil være persuaderet; „Ti ligesom jeg, ved min ære, ja — salighed! ikke lengere begierer at leve end jeg, imedens jeg staar in officio, kand tiene min Gud, min Konge og mit fædreland med aller underdanigst Troskab, for den

blotte honneur alene, ubesmittet af mindste egen interesse, saa lidet frøgter jeg for ansvar udi allerunderdanigst anfortroede Comando, og deraf dependerende".

Sitt svar på Wedels skrivelse av 6te juli åpner han med å innrømme, at de i fellesskap har behandlet snart en, snart en annen materie av defensiv art. Men at de forehatte desseins i særdeleshet og alvorlig er blitt ventilert er så sikkert, at han både tror og vil bekrefte dette med ed, hvilken time det måtte bli fornøden.

Hans Excellences mange og høiviktige affairs bør meget billig komme hukommelsen til undskyldning, når han påstår at han av kongen ikke har fått ordre til å ha noe med den kommanderende tiljøs å gjøre. Tordenskiold henviser i den anledning til sin instruks av 14de november 1716, som han endog personlig har overlevert generalen til gjennemlesning før dennes avreise til Norge. Men når sådan muntlig konferanse altså ikke er tilstrekkelig til hans præcaution, så har han denne gang forlangt generalens betenkning skriftlig om det forestående foretagende som virkelig efter all sund fornuft er dangereux og en sak av en ekstraordinær konsekvens i henseende til de høist skadelige følger hvis ulykken er ute.

Og hvis det ikke hadde vært ham uttrykkelig pålagt, så vil general formerke, at Hans Excellences nådige approbasjon ikke vilde tjene ham til beste likesom han ei heller uforgripelig finner å skulle kunne forsvare å åpenbare et hemmelig dessein for noen annen enn kongen, det kongelige konseil og admiralitetet som sin foresatte øvrighet.

Og når nu den nådige approbasjon er ankommet, så vil han, når han finner galleiflotillen forsvarlig forsynt, i Herrens navn gå videre, „Den Barmhiertige Gud føye Løkke der till". Intet minutt skal forsømmes, natt eller dag, og forsiktig skal han agere. Men Hans Excellence formerker nådigst, at han setter sig i like hasard med ham til ansvar for deres allernaad.st konge. „Dog give den gode Gud jeg ikke maatte have haft slig præcaution nødig!" Men kommer han for sent da nødes han, såfremt vind og vær ikke kan gis skylden, til i høieste grad å protestere over opholdet og så muligens blir gitt årsak å kondolere underdanigst når ansvar måtte eskes.

Han henviser til slutning til en relasjon fra vicestattholder Kragh, der øiensynlig har gått ut på at Tordenskiold ikke hadde villet motta endel tilbudte penger. Han ber i denne forbindelse om å bli ansett som en ærlig mann, der aldri har hatt eller vil ha med noen finesser å bestille. Hadde pengene vært å få, hadde han tatt imot dem og kvittert for dem, skjønt det ikke var hans affære. Han ønsket gjerne å bli for-

skånet for de benyttede termines som „redontation, sai honnements etc."(?), siden han er så ganske uskyldig, og finner Hans Excellence at det må piquere en ærlig mann der beflitter sig på å gå den rette vei. Det heter derfor: „Begge Partier hørt før Dom fældes". —

Eskadren lå nu sydover natten over. Vinden løiet næsten helt av, således at man måtte ta chaluppene tilhjelp, og først på eftermiddagsvakten den 8de kom man derfor til ankers på Fredrikstadleira, helt borte under Torgouten. Her skulde man vente på galleiene som begynte å komme ut samme dag.

Forholdet var nu altså det, at Tordenskiold hadde tvunget Wedel til å ta standpunkt til den strategiske situasjon. Et angrep på det sydlige Norge ventedes, såvel landverts som sjøverts. Situasjonen måtte altså tilsi en optreden fra den norske sjøstyrkes side i samvirken med landets forsvar forøvrig. Landets kommanderende general hadde ut fra dette synspunkt erklært sig enig i at den svenske sjømakt ikke alene måtte forhindres i angrep på de norske kyster, men opgaven måtte utvides til også å hindre svenskene i å basere sig på Dynekilen, Strömstad eller deromkring. Hvorledes dette skulde skje og hvor i tilfelle støtet skulde rettes og om der i det hele tatt skulde rettes noe støt, det måtte den øieblikkelige situasjon tilsi og avgjørelsen herav måtte nødvendigvis overlates den sjømilitære leder av foretagendet. I skrivelse av 8de juli gjentar Wedel sitt standpunkt og i skrivelse av 11te juli, hvor han forutsetter at Tordenskiold allerede er kommet til Koster, uttaler han, at han ikke tviler på at Tordenskiold med den ganske flotille „jo vil søge det stæd hvor hand med søe-armaturen kand studse fienden i sit forehavende og dessein", hvilket han for alle ting rekommanderer.

Som tidligere nevnt hadde Tordenskiold allerede den 5te juli beordret Sahlgård å sende en mindre styrke til Strömstad for å opbrenne 6 proviantlastede skuter som var rapportert ankommet dit. På det tidspunkt har han øiensynlig ikke kjent til befestningsarbeidene ved Strömstad. Men ved ankomsten til Leira den 8de juli må han ha fått beskjed herom, og da sannsynligvis fra de til Strömstad utsendte fartøier, der under de rådende forhold intet kunde utrette. På dette tidspunkt har da Tordenskiold bestemt sig for angrepet på Strömstad for å ødelegge de påbegynte befestninger og magasiner.

Brev nr. 539 Han skriver herom samme dag til kongen. Fiendens sjøarmatur består efter nettop innkomne rapporter av 4 linjeskibe, 1 stor fregatt, 1 pram, et blokkhus (flåtebatteri) på 26 stk. 36-pdr. og 8 galleier, hvorav 2 på hver 6 stk. 46-pdr. og 500 mann. Strömstads fortifikasjonsar-

beide skulde vært forebygget om han tidligere hadde kunnet komme i sjøen. Fienden vil der innrette sig et magasin og har i den anledning allerede fått op en hel del proviant. Spargementet om at 30,000 mann rykker mot grensen har bevirket sammendragning av den norske milits, men det hele har på svensk side innskrenket sig til mønstringer tillands, og tilsjøs har noen galleier fulgt proviantskibene til Strömstad. Efter Wedels approbasjon vil han snarest mulig gå til Koster for å holde våkent øie med fiendens mouvements og han føler sig, med Guds nådige bistand, fienden bastant, hvis denne skulde ville angripe ham. All transport av proviant og andre krigsfornødenheter vil bli hindret, inntil de 3 engelske orlogsskibe er ankommet, da han sammen med dem cito vil gå igang med blokaden av Göteborg og Marstrand.

Så langt kan man sikkert si at han kan påberope sig consens fra Wedels side. Men Tordenskiold går nu videre og fremholder for kongen, at han vil håpe at denne ikke unådig formerker om han på egen hånd søker på turen nedover å emportere eller ruinere Strömstad fortifikasjonsverk. Han vil dog ikke gå til dette uten at det kan gjøres uten eller ialfall med meget ringe tap. Førenn han treffer avgjørelse herom vil han ved den nøiaktigste rekognosering selv ta allting i øiesyn. Og kan dette lykkes ham, venter han sin konges allernådigste bifall, da fienden, om og når han vilde tentere noe mot Norge efter all raison ikke alene vilde bruke dette som magasin, men endog som et refugium sjøverts, hvorfor stedet var av så meget større viktighet. Hans Majestet vil innse, at jo lenger frist fienden får, jo bedre vil han få befestet sig og jo mere vil det derfor koste senere å innta stedet. Å vente på kongens avgjørelse var det derfor ikke tid til. Men finner han angrepet for risikabelt, vil han la det bero inntil kongens avgjørelse på hans innstilling innkommer.

Forøvrig har han bragt i erfaring at fienden skal ha til hensikt å befeste alle sine havner langs kysten og således sette sig i en ekstraordinær defensjon, hvilket efter de innkomne relasjoner å dømme er en direkte følge av angrepet på Göteborgs havn.

En kopi av denne skrivelse sendte han også til admiralitetet med *Brev nr. 540*
en følgeskrivelse angående administrative forhold. Også admiralitetet var sålededes fullt klar over situasjonen og de beveggrunner som foranlediget Tordenskiolds angrep på Strömstad. Dette har sin betydning for bedømmelse av admiralitetets stilling til saken efter angrepet.

Men ennu skulde en hel del kostbar tid hengå før man kunde komme avsted. 400 soldater manglet ennu og alt krudt var ennu ikke ankommet. Og av de ombordkomne soldater skulde atter endel om-

Brev nr. 541, 542, 543, 544, 545 byttes. I ventetiden avsender Tordenskiold endel skrivelser av administrativ art.

På hundevakten natten mellem 11te og 12te får han endelig krudtet ombord. På førstevakten sistnevnte dag kommer galleien „Pollux" tilbake fra sin rekognosering i Strömstad. Journalen sier herom: „Sidst i wagten kom galleien Pollux igien som jeg hafde given Ordre at recognosere ved Strömstad om der noget Fiendtlig sig der opholdte. Rapporterede at de svenske hafde giort 3de Batterier hvor indenfor laa 3 à 4 skiber". På hundevakten gjør han signal for å seile, men vinden,
Brev nr. 546, 547, 548, 549, 550 som da var på østkanten, kastet om til syd og S.S.W., således at han ikke hele den næste dag kan komme avsted.

Den 13de sender han lieutenant Neuspitzer på hukkerten „Hvalfisken" til Stavern, hvorfra han fører de derværende koffardifartøier til
Brev nr. 551 Fladstrand og til Sundet. Såsnart dette er besørget opsøker han de engelske fartøier og meddeler dem hans konges ordre om sammen med dem å blokere Göteborg og Marstrand og avtale med dem møtested. Derefter søker han tilbake til flagget, sannsynligvis ved Koster.

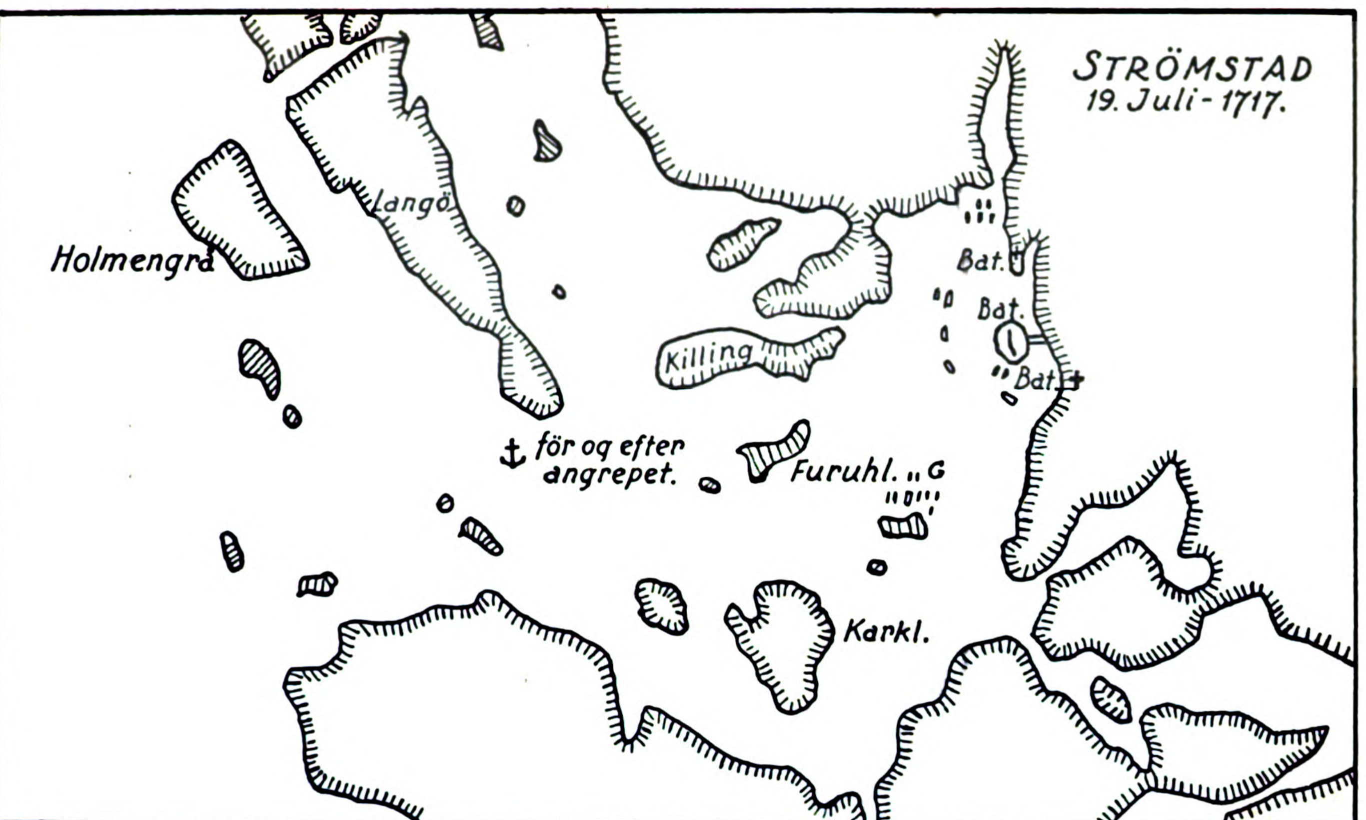
Førenn vi nu følger Tordenskiold på hans skjebnesvangre støt mot Strömstad er det nødvendig å se litt på forholdene her og i det hele tatt de strategiske forhold, således som disse var under utvikling ved svenskenes forberedelse av angrepet på Norge.

Som allerede tidligere nevnt hadde Carl XII bestemt at Strömstad skulde være hovedmagasinet under det forestående angrep på Norge. De øvrige magasiner skulde legges i Ed og Holmedal. Det viste sig imidlertid å være forbundet med store vanskeligheter å få sistnevnte sted tilstrekkelig proviantert, hvorfor kun de to førstnevnte var av noen viktighet som etapper for de opererende styrker[1]). Carl XII, der oprinnelig hadde tenkt å basere sig på alle disse tre punkter, måtte forandre sin plan overensstemmende hermed, således at fremrykningen skjedde fra Bohuslen[2]).

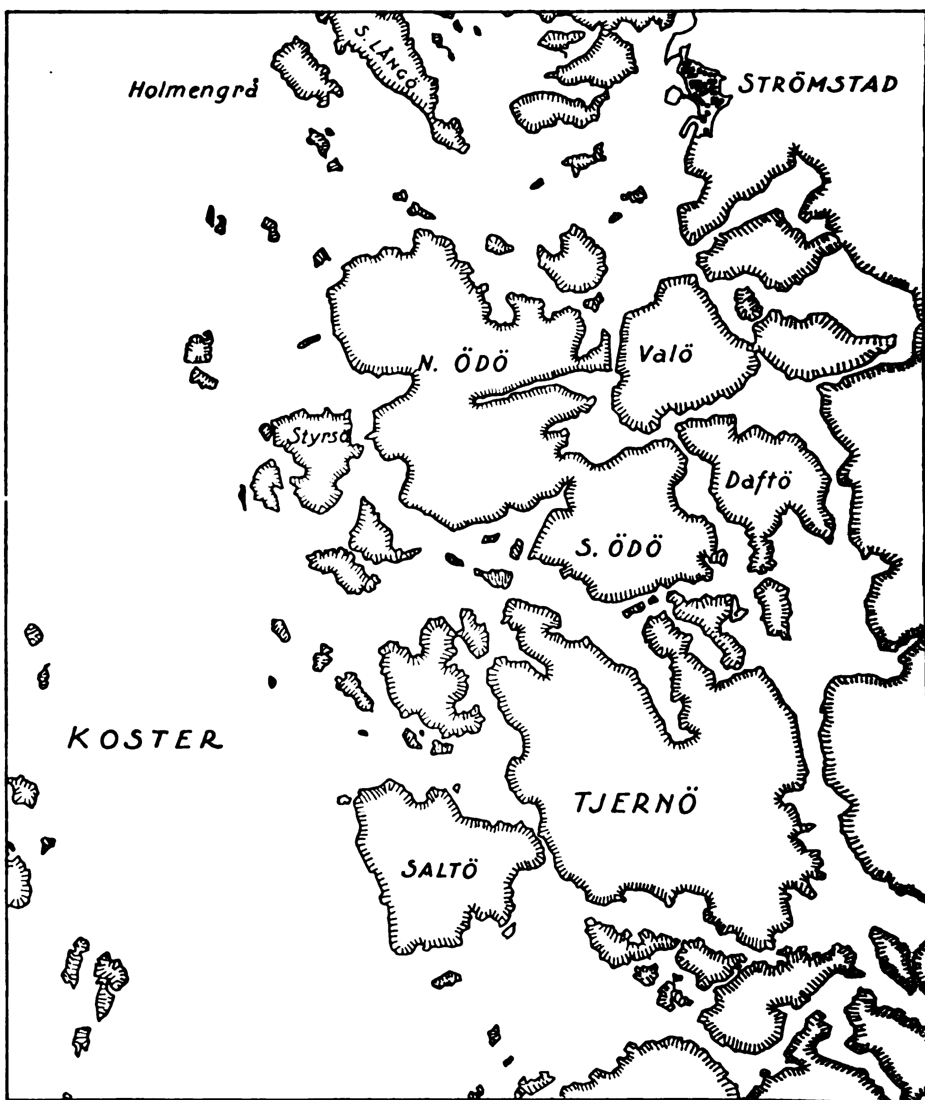
Allerede den 2nen november 1716 var forrådenes størrelse til det norske felttog blitt fastsatt. Den senere fordeling av disse forråd viser Strömstads overveldende betydning, sammenlignet med Ed. Ved sist-

[1]) Svensk Historisk Tidskrift 1886. Avhandling av I. A. Lagermark: Rustningarne till Karl XII's siste fälttog, hvilken avhandling i stor utstrekning er benyttet ved denne fremstilling.

[2]) Carlsson: Karl XII's egenhändiga Bref. Bref nr. 260.

Kart over Strømstad havn under Tordenskiolds angrep 1717 (se s. 804).

Kart over farvannet ved Strømstad (se s. 804).

nevnte sted skulde der samles[1]) 9000 tønner rug, 1800 tønner korn, 7000 tønner havre og 42,200 tønner hakkelse, mens ved førstnevnte sted skulde lagres 60,000 tønner rug, 12,200 tønner korn, 30,000 tønner havre og 180,700 tønner hakkelse. Her skulde også anlegges et bryggeri som skulde kunne brygge 600 tønner øll om dagen.

Lagermark[2]) sier, at svenskene ante at Tordenskiold efter sitt mislykkede angrep på Göteborgs havn vilde rette sine angrepsplaner mot Strömstad og at de derfor gikk igang med en hel del foranstaltninger til forsyning og forsvar av stedet. Således fikk landshøvdingen i Hallands län ordre til på farkoster og båter natt og dag å la føre den proviant som fantes i Varberg og Kungsbacke til Göteborg, hvorfra de siden skulde føres sjøveien til Strömstad. Likeledes fikk landshøvdingen i Elfsborg, Skaraborgs og Jönköpings län ordre til hurtigst å avsende til Vennersborg, Uddevalla og Strömstad „fältstatsproviantforråden" — d. v. s. den andel av spannmål som i disse län var utskrevet for de såkalte norske feltmagasiner. Såvel Hallands infanteriregiment som grenaderbataljonen skulde medfølge de transportfartøier som man utrustet for å avgå til Strömstad. Allerede på forhånd hadde Västerbottens regiment, som om vinteren hadde ligget innkvartert i Västergötland, fått ordre til å ta til Norrby ved Svinesund, men da det felt, hvorpå der skulde kamperes, i begynnelsen av mai stod under vann, forlagdes regimentet mellem Svarteberg og Vettelanda bro, foruten 100 mann som innkvartertes i Strömstad.

Til beskyttelse av magasinene anlaes befestninger ved Strömstad og Ed. Førstnevnte steds beskyttelse mot sjøsiden vil senere bli nærmere omtalt. Men også mot landsiden fant man å måtte beskytte sig. De omliggende dominerende høider vanskeliggjorde dette, hvorfor man ved hjelp av 14 små tårn, anlagt med innbyrdes kort avstand, søkte å danne en forsvarslinje helt bort til Idefjorden, hvor skansen Clausenborg dannet avslutningen. Denne skanse fikk en viss betydning som støttepunkt for svenskenes maritime operasjoner i Idefjorden 1718. Men foruten disse befestninger hadde man i 1716 anlagt festningen Sundsborg ved Svinesund. Denne der var bestykket med 36 kanoner, 3 haubitser og 2 nickhaker, var som tidligere nevnt øiensynlig anlagt til beskyttelse av broen over Svinesund, der ellers vilde ligge åpen for en sterk og determinert angriper. Det var denne befestning Torden-

[1]) Carlsson: Karl XII's egenhändiga Bref. Bref nr. 296.
[2]) Lagermark: Striderna på Vestkusten 1717 och 1718.

skiold i begynnelsen av 1717 hadde hatt til hensikt å overrumple, men han måtte som vist opgi forsøket, da han var gått feil i mørket.

Endelig laes adskillig arbeide og omkostninger på befestningen av den bohuslenske skjærgård, idet jo transportene fra Göteborg til Strömstad skulde foregå denne vei. Og foruten alt dette arbeidedes der på befestning av Göteborg, Ny Elfsborg, Bohus, Varberg, Halmstad m. fl.

Av vedføiede kart (pl. 27) vil nu sees at til Strömstad som hovedmagasinet fører hovedetappelinjen langs kysten fra Göteborg og ut fra dette centrum — Strömstad — går forbindelseslinjer til Sundsborg, Clausenborg og Ed. Det er allerede herav innlysende, at kan man få slått ut Strömstad, så henger det hele i luften for svenskene. Strategisk sett er situasjonen ganske analog med forholdene i 1716, da Dynekilen med transportflåten dannet etappen for Carl XII's hær i Norge. Dengang var tilførselen under etablering til en opererende armé, nu var tilførselen under forberedelse til en planlagt operasjon. Et støt mot Dynekilen og et støt mot Strömstad under de to forskjellige situasjoner er derfor foretagender basert på en og samme strategiske opgave.

For den saks skyld kan man gjerne også ta støtet mot flåten i Göteborg med under den strategiske betraktning. Også det støt var basert på den samme strategiske opgave: å lamme underholdet av en opererende armé. Alle disse Tordenskiolds operasjoner har derfor en organisk og en logisk sammenheng. Det hele bunner i en vel gjennemtenkt plan, som den kommanderende sjøofficer i Norge finner det som sin opgave å gjennemføre. Den synes så soleklar og innlysende, at det må forbause efterverdenen, at han stod så alene med sitt syn og skulde bli styrtet nettop på grunn av dette syn. Men det er vel det som gjør ham så stor, at han så klart hvor de andre var blinde.

Men Strömstads betydning innskrenker sig ikke til dette. Med dette sted åpent, vilde — med herredømmet på sjøen — en norsk offensiv denne veien true den svenske armés flanke, eller muligens dens rygg. Og omvendt vilde et sterkt befestet Strömstad kunne danne et „refugium" for den svenske flåte som derfra i sin tur kunde true den norske armés flanke og rygg. Det var derfor ikke for intet at dette sted kaltes „Kung Karls öga"[1]).

Det er derfor Tordenskiolds uvissnelige heder, at han støtte til her med det mål å slå ut dette øie. Ikke bare det at han vovet det i og for sig, men også fordi han vovet det under de foreliggende omstendig-

[1]) Hammarskiöld.

heter, hvor tiden ikke tillot ham å innhente kongens billigelse således som foreskrevet gjennem Gabel. „The true test of a man's courage", sa lord St. Vincent, „is the power to bear responsibility".

Det er også verd å legge merke til, at Tordenskiold ved dette støt går utenfor rammen av den maritime strategis opgave. Denne fundamentalsats — ødeleggelsen av det fiendtlige fartøismateriell — er gjentagende ganger blitt understreket og den går også som en rød tråd gjennem Tordenskiolds liv. Når han nu gikk utenfor denne ramme, skulde han få høste samme erfaring som så mange av sjøkrigshistoriens store førere. Blake var, sier lord Clarendon, den første som hadde fått en flåte til å ringeakte landbatterier. Han er også næsten den eneste i sjøkrigshistorien som har kunnet gjennemføre hvad selv en Nelson måtte gi op for. Men dette sier ikke at Tordesnkiolds støt ikke var berettiget. Innsatsen var større enn han hadde beregnet, men målet var også en stor innsats verd. Og Tordenskiold skulde senere vise at han også var en sådan opgave voksen.

Som tidligere nevnt hadde Carl XII, da han forlot den norske grense overlatt kommandoen her til generalløitnant de la Gardie. Tilfellet vilde at denne for sin helbreds skyld søkte permisjon, og denne omstendighet har visstnok gjort sitt til at svenskene stod så forberedt som de gjorde da støtet kom. Som de la Gardies stedfortreder blev utnevnt generalmajor Johan Hierta, sikkerlig en mann av fremragende militær begavelse og Tordenskiold en verdig motstander, skjønt deres egentlige virkefelt lå på så vidt forskjellige områder. Hierta ankom til Strömstad den 30te juni og begynte næsten umiddelbart efter sin ankomst befestningen av stedet. Kommandør Gyllenschruuf var den 2nen juli ankommet til Strömstad med 5 galleier, 1 brigantin og en dobbelt chaluppe samt 6 proviantfartøier. Fra Göteborg hadde han avseilt den 25de juni med grenaderbataljonen og 10 stk. 24-pdr. og 10 stk. 18-pdr. kanoner, som man hadde tatt fra festningsverkene i Göteborg, samt ammunisjon og proviant. Samme dag han ankom, hadde han fått sin last iland, hvorefter han om kvelden stakk tilsjøs med galleiene for å avhente en ny transport fra Göteborg. Hierta innberetter[1]) at arbeidet med opførelse av magasiner, barakker og bakerier ikke kan påbegynnes, da alt materiale mangler. Med første transport var kun kommet noen få bredder og noen mursten.

Men selv om man ventet et angrep på Strömstad hadde dog hittil intet arbeide på befestningene funnet sted. Til beskyttelse av de forråd

[1]) S. R. A. Hierta til kongen.

som like efter kampen ved Göteborg var blitt besluttet sendt til Strömstad hadde Mörner kun sendt tropper til stedet. Grenaderbataljonen ankom med Gyllenschruuf og næsten samtidig kom landeveien to regimenter, Hallands regiment under oberst Rutenschiöld, samt Västerbottens regiment, som fra Västergötland beordredes til Strömstad.

Skjønt Hierta ikke var uten uro for de tropper som stod ved Fredrikshald lot han dog forsvaret mot landsiden helt utstå og kastet sig med desto større kraft over befestningen mot sjøsiden. Allerede den 8de juli var batteriene Carolus og Prins Carl såpass ferdig at de kunde hindre cpt. Sahlgård, der som nevnt var utsendt av Tordenskiold for å ødelegge de 6 transportfarøier, i å trenge inn i havnen.

Batteriet Carolus var det største og bestod av 14 stk. 18-pdr. og 24-pdr. kanoner. Det lå på Laholmen, der med en bro var forbundet med byen (se kartet pl. 28). Nu er den en halvø. På toppen av Laholmen lå et morterbatteri, hvor man imidlertid kun hadde fått op en 200-pds. morter, på hvilken imidlertid lavetten ved det 3dje skudd gikk istykker, således at dette batteri ikke kom til å delta videre i kampen. Men dette batteri synes å ha vært utstyrt med et brystvern, bak hvilket der var plass for flere hundrede grenaderer. Dette brystvern skulde få sin store betydning ved den infanterikamp som veltet hele foretagendet.

På Strömstad torv, nede ved sjøen, var anlagt batteriet Prins Carl, bestykket med 3 stk. 18-pdr. og 24-pdr. kanoner. Dette batteri bestrøk den søndre havn.

Den nordre havn bestrøkes av batteriet prinsesse Ulrika, også bestykket med 3 stk. 18- og 24-pdr. kanoner.

Plaseringen av batteriene var beundringsverdig godt gjort. Den naturlige angrepsmåte — som også blev befulgt av Tordenskiold — måtte være å isolere Laholmen fra fastlandet og nedkjempe den ved en konsentrert kanonild. Men nettop dette hindredes ved de to sidebatterier, hvilket i enn høiere grad lettedes ved „Hielperen"s uteblivelse.

Strömstad er overordentlig vanskelig å blokere. Ut fra havnen fører hele 7 løp, når man regner med å kunne benytte små og flatbunnede fartøier. De gunstigste i så henseende er de to sydgående indre løp mellem Valö og Hällekind og mellem Valö og Ödö (se kartet pl. 28).

Fra Griseboene hadde Tordenskiold støtt like inn i Dynekilen. Fra Fladstrand hadde det vært hans hensikt å støte inn til Nya Varfvet. Og denne gang hadde han til hensikt fra Fredrikstadleira å støte

like inn i Strömstad. Men også denne gang skulde det bli prammenes uhjelpelige bevegelsesevne som hemmet støtet og dermed kraften.

På dagvakten den 14de juli blåste en liten laring av variabel vind mellem N.O.t.O. og S.O. Ved 6 gl. gikk letningssignalet op under et kanonskudd og hele styrken seilte og bukserte ut fra reden. Ved vaktens utgang var Torgouten passert. Ut på eftermiddagen gikk vinden over på S.O., og bukserfartøiene kastet los og eskadren la S.W.-over. I plattfoten løper vinden over på S.W.t.S., mersseils kuling, og man legger over på den annen boug S.O.-over. Men „Archa Noæ" rakte helt inn i bukten nord for Akerøen og måtte her gå til ankers. Styrken forøvrig var da ¼ mil av Torbiørnskjær og fortsatte S.O.-over. Vinden stilnet efterhånden helt av og man måtte atter ta galleiene og chaluppene tilhjelp med buksering. Men da vinden kl. 7 begynte å blåse fra O.t.S., kunde man ingen vei komme, hvorfor der blev gitt ankringssignal. „Hielperen" og galleiene kunde ikke ankre på dypt vann og måtte derfor gå op til Akerøen. Linjeskibene lå ¼ mil N.W.t.W. av Tidsler.

På dagvakten den 15de var vinden S.t.W. og S.S.W. bramseils kuling. Der blev gitt signal for hele styrken til å gå under seil og gjøre sitt beste for å nå Strömstad. Han lå først med linjeskibene vestover, øiensynlig for å innvente prammene, gikk så over stag og la kurs S.O.t.S. Men prammene kom ennu ikke. Tordenskiold sendte da et brev til cpt. Sahlgård, hvori han gir ham en skarp påtale fordi han ikke har efterlevet muntlig ordre om med galleiene å buksere prammene, som for lenge siden kunde ha skjedd med det rådende gode vær. Efterlatenhet er den eneste forklaring på forsinkelsen og det vil komme på hans ansvar. Ved middagstid ankrer han med linjeskibene på 28 fv. vann en liten kvartmil av Hälsö som han peilte N.t.O., „og laa vi da udenfor Holmen graa, een stor ¼ mil fra Strömstad". Han samlet de øvrige skibschefer og fôr med dem innover for å rekognosere forholdene ved Strömstad.

Kl. 2½ kommer han ombord igjen, letter straks anker og seiler med linjeskibene innefter mot Strömstad. Kl. 3½ fyrte han et skudd med skarpt og blev samtidig beskutt med 4 skudd fra land, men det rakk ikke frem. Han gikk så til ankers på 18 fv. vann, på et kanonskudds avstand fra Strömstad. Efter dybdene å dømme må han ha ligget ved sydpynten av Langö.

Hierta innberetter denne dag at Tordenskiolds hensikt øiensynlig hadde vært å angripe batteriet Carolus i flanken, hvilket han sluttet av at han hadde en lodsbåt seilende forut for fartøiene. Han anfører videre at all tilførsel nu er avskåret sjøveien. Han er i tvil om hensikten

med det hele, men antar at nordmennene over Berby og Inningsdalen vil bryte inn over grensen, samtidig med at man vil forsøke å ruinere batteriene fra sjøsiden og opbrenne transportflåten. Av en spion har han hørt at Tordenskiold skal ha sagt, at det var hans hensikt å ruinere havnen, koste hvad det vilde. Han er engstelig for utfallet, da han kun har 30 skudd pr. kanon.

Til prammmene kunde man ennu intet se, men galleiene var i sikte og gjorde sitt beste for å kommme frem. Det synes således som om Sahlgård fremdeles ikke efterkom ordren om å slepe prammene. I plattfoten sendte Tordenskiold derfor cpt. Kiøge imot galleiene med ordre til dem om å snu for å hjelpe prammene. På linjeskibene blev drillet med støkkene. Vinden holdt sig fremdeles på vestkanten og øket til revet mersseils kuling, så det er aldeles uforklarlig at prammene ikke kunde komme frem. Hadde han nu hatt styrken samlet, kunde han ha seilt like inn på plass og begynt kampen.

På dagvakten den 16de observertes på en ø like i nærheten et parti svenske soldater. Tordenskiold gjorde straks signal for å bemanne båtene og fôr selv med disse inn til øen, som sannsynligvis har vært Killingholmen. De svenske soldater rømte inn på fastlandet, da Tordenskiold kom iland med sine folk. Båtene blev imedlertid beskutt fra Strömstad, hvorfor han lot sine fartøier legge i spring med bredsiden til og besvare ilden. Ved ombordkomsten blev en av soldatene skutt.

Vinden hadde den hele dag fremdeles vært på vestkanten med mersseils kuling; men ennu var intet å se til prammene og galleiene var også forsvunnet.

Den næste dag — den 17de — var vinden fremdeles vestlig, men noe spakere. Cpt. Kiøge blev sendt til Akeröen med ordre til prammene og galleiene om uten noen forsømmelse ved natt eller dag å gjøre
Brev nr. 553 sitt beste for å komme frem. I den skrivelse han sender de to fartøischefer anfører han, at han hadde ventet at prammene forlengst hadde vært på stedet, hvis enhver hadde gjort sin plikt. Der hadde intet vært iveien for å buksere eller i tilfelle varpe sig ut til odden av Akeröen og derfra hadde de strykende bør like ned til Strömstad. Og da tjenestens befordring til utførelse av det planlagte dessein, som efter foretatt rekognosering er lett å gjennemføre, nødvendig utkrever deres deltagelse, så har de to herrer, som rette sjømenn, å gjøre sitt beste for å komme avsted. Skulde noen forsømmelse heri versere, må de virkelig belave sig på hårdt ansvar.

Det synes efter det foreliggende å være overveiende sannsynlig at

Tordenskiold har rett i dette. Noen imponerende sjømannsdåd har i så fall ingen av de to herrer utført. Grib anfører i sin skrivelse til Rothe[1]) feilaktig at eskadren seilte ut fra Magö og at de hadde motvind. Likeledes anfører han feilaktig, at prammene hadde søkt havn ved Koster. Men det er riktig at de hadde motvind ut fra Akeröens havn; men dette kunde de altså ha overvunnet ved varpning om nødvendig. Og det var intet iveien for å seile nordenom og rundt Akeröen; den vei hadde de den hele tid god vind.

Der blev vekslet endel skudd med batteriene iland. Fra svensk side blev kastet 3 bomber. Den ene falt like ved „Fyen", den annen sprang i luften og den tredje falt like ved „Laaland". Det blev sagt at morteren sprang ved det siste skudd. Kabeltauger og pertliner blev skutt ned i fartøienes båter for det tilfelle at man blev nødt til å varpe sig klar.

Den 18de, som var en søndag, var vinden kommet over på øst, gikk senere på nord og ennu lenger ut på dagen på syd. I plattfoten kom en skjærbåt fra Kristiania og „Fyen"s båt fra Koster, hvor den hadde tatt en svensk soldat. En av halvgalleiene kom inn, mens „Archa Noæ" og 3 av galleiene lå og krysset utenfor uten å komme inn. Endelig lyktes dog dette, således at han kl. 8 eftermiddag hadde samlet de 3 linjeskibe, „Archa Noæ", 3 galleier og 1 halvgallei. „Hielperen" og 4 galleier og 1 halvgallei manglet altså ennu.

Tordenskiolds taktiske plan gikk ut på, ved plasering av prammene på hver side av Laholmen å isolere denne fra fastlandet. Under prammenes beskyttende ild skulde 2 av galleiene ødelegge broen. Med sine øvrige artilleriskibe skulde han så nedkjempe batteriet og når det var tilstrekkelig modent storme det, og dermed var det groveste arbeide utført. Han hadde på et riss anvist hvert fartøi sin plass og sin opgave. Dette riss finnes dessverre ikke mere.

Det spørsmål fremstillet sig da for ham, om han skulde slå til med det han hadde. For dette siste talte utvilsomt den omstendighet, at fienden fornuftigvis for hver time som gikk fikk øket sin motstandskraft. Han anfører således i sin rapport, at svenskene hadde fått en mørser opsatt på en holme og flere soldater rykket inn i byen. Han turde derfor ikke vente mere, så meget mere som „Hielperen" blev sett en fjerdingsvei borte. Med den artilleristyrke han rådet over mente han ennu å være fienden langt overlegen.

Han sammenkaller i den anledning et krigsråd og forelegger dette *Brev nr. 554*

[1]) Inntatt hos Rothe. Skrevet i 1749.

skriftlig sin betenkning og forlanger de øvrige officerers uttalelse. Han henviser til den rekognosering de i fellesskap har foretatt, hvorunder de er kommet til det resultat, at det hele er praktikabelt uten synderlig forlis. Han anfører at der ved denne lille attakke ikke blir meget å vinne og sikter her utvilsomt til, at kampen ikke gjelder noe av fiendens sjøkrigsmateriell. Men i regard til de magasiner fienden akter å anlegge på dette viktige sted, der kun ligger 2 små mil fra Svinesund og som vil danne en basis for hans operasjoner mot Norge, så vil ekspedisjonen måtte betraktes som god og important. Får fienden tid til å befeste stedet, som han formodentlig vil benytte som et refugium for sin eskadre, så vil det siden bli umulig å gjøre ham noe, likesom han ikke da kan hindres i sitt dessein mot Norge.

Krigsrådets medlemmer sluttet sig i ett og alt til eskadrechefens betenkning og påførte dokumentet dette og sine underskrifter: Grambow, Sahlgård, Rostgård, Danielsen, Grib.

Den styrke som deltok i angrepet var altså: 3 linjeskibe, 1 stykkpram og 4 galleier. De øvrige 5 galleier var hos „Hielperen". Hammarskiöld utstyrer „Frederik IV" og „Louise af Arendal" med 2 stk. 24-pdr. kanoner. Dette stemmer ikke med den foran gjengitte liste over de til den norske sjøarmatur hørende fartøier, hvorefter de kun hadde hver en sådan kanon.

Førenn han begynte innvarpningen besvarte han de med posten
Brev nr. 555 og 556 ankomne breve fra vicestattholderen og kancelliråd Falk, begge angående behandling av opbragte fartøier. Han daterer sine breve „in procinctu Strömstad at attaqvere".

På førstevakten[1]) begynte fartøiene å føre sine varp ut. Journalen sier nu videre:

„Var da alle resolvered at søge fienden og at warpe ind efter, saasom det var stille, for at komme under hans Batterier, at vi alle paa een gang kunde komme til at Canonere, og var saa ordinered at Fyen skulde warpe fo rud, ieg med Laaland der næst Iytteborg efter os, Arca Noæ og galleierne skulde gaa det syndre gab ind.

Hundevagten variabel paa øst-Kanten stille bleg beblandet Luft, i det 1ste glas lætte ieg ancher og warpet ind efter mod Batterierne, I det 2det og 3die gl. førte ieg noch et warp ud igien ind efter, og fienden

[1]) Rothe anfører, at en av officerenes hustruer denne aften var ombord og at Tordenskiold for å opmuntre henne lot musikken kalle og spille op til dans inntil kl. 11, „Da manden sneg sig bort fra sin Kiereste, og hun gik til de norske havne med sin chaluppe". Det lyder noe utrolig at man skulde varpe og danse samtidig, og meddelelsen får stå ved sitt verd.

Canonerede sterch paa os, og ieg tillige med de andre giorde vorris bæste at komme nermere til Batterierne, I det 5te gl. begynte at Canonere med vorris Bougstøcher (tidligere i journalen er anført, at der på „Laaland" var blitt plasert 2 stk. 6-pdr. „Bocher" på bakken, tatt op fra lasten; muligens er dette kasteskyts) hafde da faaed alt nogen døde og qveste, i det 6te gl. førte ieg det 3die warp ud og var da heel nær landet med warpet, samme tid lagde skiøt Prammen Arca Noæ bredsiden til og begyndte da hart at Canonere tillige med galleierne, sidst i det 8de gl. boxerede Prammen Arca Noæ af sin Post ud efter og kom iche senere igien hvad hand skade viidste ieg iche".

Grib sier i sitt brev til Rothe at Tordenskiold med „Laaland" halte inn foran de andre linjeskibe og at disse først lenge efter at „Laaland" var kommet på plass fulgte efter. „Laaland" og „Archa Noæ" måtte da alene utholde ilden. Grib skjøt flere ganger batteriet „lam", men nye folk kom til fra land, og Sahlgård som med galleiene hadde ordre til å kaste av broen kunde heller ikke, av en eller annen grunn, komme sig op.

Isolasjonen av Laholmen lyktes således ikke, dels fordi det kraftigste fartøi „Hielperen" heller ikke nu kunde rekke frem, dels fordi „Fyen" og „Göteborg" også tok så lang tid med innvarpningen, at „Archa Noæ" sammen med „Laaland" måtte opta kampen med batteriet, og da de to øvrige linjeskibe endelig kom op, var besetningen på „Archa Noæ" så redusert og chefen så hårdt såret, at prammen måtte hale ut av kampen. Og endelig også på grunn av at Sahlgård ikke med galleiene kunde komme sig frem til broen. „Laaland"s journal viser, at det den hele tid var dels stille, dels en ganske liten laring av øst. Det ser da noe merkelig ut, at de øvrige fartøier hadde så ganske anderledes vanskelig for å komme sig frem enn „Laaland" og „Archa Noæ".

I journalen heter det nu videre:

„Den 19de: Dagwagten winden en ganske liden laring af den østl. Kant undertiden stille beblandet luft. I det første gl. lagde vi bredsiden til det store batteri, og begynte da sterch at canonere med hele Laget ofver styrbord, Fyen halte og bredsiden til og fyrte sterch paa fienden, ditto glas blev capt. Lieut. Lillienskiold skudt paa skandsen og andre med ham, der falt folch ower og under, i det 3die gl. kom Orlog skibet Iøtteborg og lagde bredsiden til og begyndte at Canonere, laa da icke længer fra Batteriet med os 3de Orlog skiber [end] at de kunde beskyde os med haand gewæhr, i det 4de gl. hafde alt jaged dem dend 3die gang fra deris Batterier, hvor ieg da resolverede at gaa iland med Galleerne for at fatte Post paa Batteriet paa dend storre Holme, farer selv der

hen med galleen Sophia og Pr. Carl, var kommen tædt under Batteriet paa 6 skrit nær og vilde hafve sat Soldatesqve i Land. Kom fienden saa sterch need af Bierget, lagde sig bag stener og Klipper, gaf heele salver med haandgewæhr paa os, at de fleste blev skudt fra aarene, de andre maatte søge need i Rommit, hvor ieg og samme tiid blef qvæst med een Kugle igiennem Axelen og en i laaret, nødes da til at retirere, saasom de andre Galleer icke fuldte eftter, hvad Aarsag veed ieg icke, mens beretter mig, at de ragde paa Grunden, og Fienden søgte ud fra Batteriet med baader for at bemæstre sig de 2de Galleer, mens blef afviist fra Skibene med Skraa, ieg ordinerede strax 2de halfve Galleer og chalupper for at boxere dem ud fra Batterierne, nødes da for at giøre mit beste for at Komme ud med Skibet for at reparere, i det 7de glas maatte Kappe mit taug formedelst bommerne og Spillet var forskudt og hafde faaed eendeel Døde og qvæste mandskab, saa ieg kunde icke faa Anchered med. Fyen og Jøtteborg giorde deris bæste for at komme ud".

Gangen i angrepet er altså, at de tre linjeskibe skal varpe sig op mellem Killingholmen og Furuholmen, „Archa Noæ" mellem sistnevnte og Björkholmen. „Fyen" skal gå først, således at Tordenskiold på „Laaland", når alt er på plass, ligger i midten. „Fyen"s varping går imidlertid så langsomt, at Tordenskiold blir utålmodig og varper forbi.

Rothe sier at Grib var på plass kl. 1, men i Tordenskiolds journal heter det, at han la bredsiden til kl. 3. Grib selv sier at han satte sitt siste varp ved dagbrekningen, men at han firte sig akterover, da de to andre linjeskibe var for langt borte. Men da „Laaland" alene blev utsatt for fiendens ild fôr han ombord til Tordenskiold og fikk av denne beskjed om å hale op for å avlaste ham litt for den voldsomme ild. Dette blev gjort, og det er mulig at det var dette som hendte kl. 3. I så tilfelle har i alle fall prammen pludselig fått en vivacitet som vilde ha kommet godt med om den hadde inntruffet noe tidligere.

Men de øvrige linjeskibe henger fremdeles efter og „Laaland" og „Archa Noæ" må bære den hele ild. Like før kl. 4 haler Grib atter ut og kom senere ikke mere på plass. Han hadde mistet sin ene arm og besetningen var sterkt redusert og fartøiet stygt medfaret. Kl. 4½ kan Tordenskiold endelig legge bredsiden til og en stund efter er også „Fyen" på plass, men først kl. 5½ er „Göteborg" i linjen og kan åpne ilden.

Dermed var igrunnen det verste gjort. Med en veldig artilleristisk overvekt ligger han nu på geværskudds avstand fra batteriet og legger dette under sådan ild, at han allerede kl. 6 tre ganger har jaget beset-

ningene fra kanonene. Hans artilleristiske nedkjempning av Laholm-batteriet var dermed sikret, så meget mere som svenskene kun hadde 30 skudd pr. kanon. Men det som ikke var sikret, og som også skulde bli skjebnesvangert, det var isoleringen av Laholmen fra fastlandet. „Archa Noæ" var jo ute av spillet og Sahlgård med galleiene sviktet. Grib anfører uttrykkelig i sin skrivelse til Rothe, at Sahlgård hadde ordre til å assistere ham med isoleringen av holmen. Tre ganger, sier Grib, var besetningene blitt skutt fra sine kanoner og de kunde ikke benytte disse førenn de fikk forsterkning fra byen. Det var dette Sahlgård skulde forhindre ved med sine galleier å ødelegge broen. Men Sahlgård holdt sig, sier Grib, da som senere langt fra skudd. Hammarskiöld anfører[1]), at Sahlgård ikke turde holde sig unna nu da han var under Tordenskiolds øine og at han gikk frem helt til holmen Skurfven. Er dette riktig lå han på 2 à 3 ganger så stor avstand fra batteriet som de øvrige fartøier og har altså intet effektivt kunnet utrette mot broen.

Da han kl. 6 om morgenen hadde fått bukt med hovedbatteriet, gikk hans plan videre ut på å få tatt dette i besiddelse. De øvrige 5 galleier var nu kommet til, idet de hadde forlatt „Hielperen" for selv å nå frem. Hammerskiöld sier at „Hielperen", slept av 3 galleier, ankom omkring kl. 6 og at den deltok i den siste del av kampen. Dette er aldeles feilaktig. „Hielperen" var — som senere skal vises — i det hele tatt ikke inne på havnen.

Tordenskiolds plan var nu, at 300 soldater under oberstløitnant Grambows kommando skulde storme holmen embarkert på 4 galleier. To av disse skulde angripe på sydsiden og de andre to på vestsiden. Linjeskibenes kanoner skulde med skrå samtidig legge holmen under ild. Men han glemte heller ikke isoleringen. De øvrige 5 galleier skulde nemlig kaste sig over broen og bryte denne, hvorved all forsterkning fra fastlandet vilde være umuliggjort. Men også her skulde galleiene svikte.

Det naturlige vilde nu vært, at chefen for galleiflotillen cpt. Sahlgård hadde ledet denne ekspedisjon og det kan visstnok sies at det var en feil av Tordenskiold som det heles leder å overta en så isolert opgave som å føre de to galleier på holmens sydside iland. Kommet iland var jo denne side av saken en ren infanteriopgave og oberstløitnant Grambow måtte herfor være den rette leder. Selve landsetningen var en opgave av sjømannsmessig art, som naturlig tillå flotillelederen

[1]) Med støtte i Hiertas brev til Carl XII av 27de juli.

og hans fartøischefer. Når Tordenskiold allikevel overtok dette arbeide var det øiensynlig av en velbegrunnet mistillit til Sahlgårds dyktighet og mot. Sahlgård hadde tidligere gitt grunn til en sådan opfatning. Det er mulig at forholdet kan forklares ut fra den omstendighet, at Sahlgård var bohuslening. Ikke fordi han derved hadde noen sympati for de svenske; men forholdet var det, at Carl XII hadde utstedt en forordning om, at folk som blev tatt tilfange, om de så bare var født i det daværende Sverige, uomgjengelig skulde skytes, en skjebne som skulde bli cpt. Sahlgårds yngre bror tildel, da han senere blev tatt med sin gallei. At Tordenskiold i denne sin opfatning hadde rett, viser sig jo også i den omstendighet, at av de 9 galleier kun de 2 som Tordenskiold selv ledet, kom frem til sitt bestemmelsessted. Alle de andre sviktet.

Det må forøvrig erindres at sjømilitære ledere alltid må være i første rekke under kamp. Nelson var admiral da han i spissen for sine folk natten mellem 24de og 25de juni 1797 ved et båtangrep vilde storme Santa Cruz på Teneriffa og hvor han hårdt såret måtte bringes ombord.

Men også linjeskibene sviktet. Da Tordenskiold med sine to galleier tar grunnen ved sydsiden av holmen og det svenske infanteri myldrer frem for å ta imot ham, skjer der intet fra skibene. Istedetfor å mase dem sønder og sammen fra de mange kanoner på geværskudds avstand, gjør cpt. Wessel, der som flaggkaptein sannsynligvis har hatt kommandoen, absolutt intet, og de med folk tett besatte galleier blir utsatt for en forferdelig ild på klods hold, hvorunder Tordenskiold selv blev såret med et skudd gjennem venstre skulder og et annet gjennem høire hofte. Han må straks bringes ombord, men leder ennu en hel time kampen, belegger holmen med skrå fra linjeskibene og redder derved de to galleier. Så orket han ikke mere på grunn av blodtapet og måtte bringes ned under læ.

Tordenskiolds plass hadde vært ombord på sitt flaggskib. Og hadde han her — som i Dynekilen — hatt de to — eller helst de tre — Tøndere så hadde han vel også gjort det. Ti hadde Tordenskiold forblitt intakt vilde et avslag av dette isolerte angrep av de to galleier selvfølgelig ikke betydd noen avgjørelse av slaget. Han sier da også selv, at hadde han kunnet holde det gående bare en time til så skulde alt gått iorden. Dette er så meget sannsynligere som svenskene på dette tidspunkt ikke hadde noen ammunisjon igjen til sine kanoner. Hierta sier i sin rapport til kongen av 8de (19de) juli[1]), at all den fra Göteborg

[1]) S. R. A. Karl XII's tid. Skrivelser till konnungen.

mottatte ammunisjon ved kampens slutt var „alldeles bortskuten" og at han således ikke hadde kunnet bruke sine kanoner om fienden skulde foreta noe videre. Skulde han komme igjen, har han kun musketteri å forsvare sig med. „Hielperen" alene med de to uskadte galleier vilde ha kunnet gjennemføre opgaven. Men lederen var satt ut av spillet og dermed også enhver mulighet for en fortsatt offensiv utelukket.

Der var blandt hans underordnede ingen som han kunde overlate kommandoen, og da han selv ikke orket mere ga han ordre til retrett.

Spørsmålet om angrepets strategiske berettigelse er tidligere behandlet og vil senere bli yderligere berørt gjennem referat av Tordenskiolds fremstilling av saken. At han på dette punkt hadde fullstendig rett, viser admiralitetets endelige innrømmelse. Men også den taktiske side av saken er stort sett iorden. „Hielperen"s deltagelse vilde muligens ha bragt et annet resultat. Det var jo det kraftigste artilleriskib i hele styrken og dets plass på Laholmens nordside vilde sannsynligvis ha medført en fullstendig isolasjon av Laholmen. Men Tordenskiolds standpunkt om å angripe før fienden fikk yderligere forsterket sig må respekteres, sett fra den omstendighet, at han allikevel var sin motstander veldig overlegen i artilleristisk henseende.

De taktiske disposisjoner, med isolasjon og konsentrasjon, var riktig. Men det sviktet på så mange områder som lederen vanskelig kunde være herre over. Når man undtar Grib, var hans underførere, spesielt Sahlgård, av meget lav rang. Og dette var blandt annet grunnen til, at han selv måtte påta sig en isolert opgave, der satte ham ut av spillet, og slagets utfall var dermed gitt.

Men på den annen side må heller ikke glemmes, at svenskene i Hierta hadde en fører der var Tordenskiold verdig. Hans overtagelse av kommandoen efter de la Gardie betød en øieblikkelig iverksettelse av befestningsarbeider der var så glimrende lagt som de vel kunde bli. Og hans ledelse av det hele forsvar med et elitekorps som grenaderbataljonen er den høieste beundring verd. Og når der fra vår side i ukritiske fremstillinger har vært fremholdt, at Tordenskiold under kampen skal ha uttalt sig nedsettende om sin motstanders mot, da finnes der ikke den ringeste antydning til støtte herfor i noe dokument. Hverken efter Strömstad, Göteborg eller Dynekilen har Tordenskiold med et ord uttalt sig i denne retning, og han har heller ikke hatt grunn til det. Tvertimot hevder han stadig i sine breve, at disse kampe har vært hårdere enn noen kamp på over 100 år og hårdere enn Gabels ved Kolberg

Heide og Sehesteds ved Rügen. Og i en skrivelse til Wedel taler han om den „haarde og kloke fiende". Det skulde vel neppe bety noen nedsettelse av svenskenes mot og dyktighet. Vi på begge sider av Kjølen kan idag begge minnes disse kampe med stolthet. I mere enn hundrede år, sier Hammarskiöld, blev de eldre generasjoner ikke trette av å berette og de yngre av å lytte til fortellinger om disse hendelser, deres fornemste personer, fremforalt om Hierta og Tordenskiold. De største lovord sløsedes herunder på begge. Man ophøiet ikke den ene for å nedsette den annen; „olika känslor måste de jo ingifva, dock ei olika beundran".

I Strömstad er som minne om kampen reiste en støtte (pl. 29). Den bærer følgende innskrift:

Till minne af segern på
Strömstad redd den
8 Juli 1717, öfver Danska[1])
flottan under Torden-
skiold, restes denna sten
den 8 Juli 1917

Under Generalmajor
I. Hiertas
befäl utkämpades striden
med afdelingar ur
K. Westgöta — Dahls reg.
K. Norrbottens reg.
samt
K. Grenadier Bataljonen

Den tappras minne
det blifver

Kl. 7½ formiddag den 19de juli måtte altså Tordenskiold for å komme ut kappe sitt ankertaug. De øvrige skibe fulgte efter og den hele styrke gikk til ankers på den forrige plass ved sydpynten av Langö. I journalen heter det, at „Hielperen" ved 2net gl. i formiddagsvakten — altså kl. 9 fmd. — kom inn og ankret. Det er således aldeles ute-

[1]) Ennu så sent som i 1917 benytter altså svenskene denne feilaktige og i dette tilfelle aldeles misvisende betegnelse. Hierta selv skriver i sine rapporter om den norske eskadre og om den norske kommandør Tordenskiold.

lukket at „Hielperen" — som anført av Hammarskiöld — deltok i den siste del av kampen. Tordenskiold sier i sin skrivelse av 22de juli at de siste galleier kom fra „Hielperen", så det også derav fremgår at Hammarskiölds påstand er uriktig. Hvorfra denne oplysning er tatt vites ikke.

Kommet til ankers gikk man igang med å gjøre ryddig skib og kaste døde folk overbord.

Kl. 4 om morgenen den følgende dag lettet eskadren for en liten laring av S.O. og seilte og bukserte ut til sjøs.

Fra Gabel har Tordenskiold fått beskjed om, at man venter at svenskene i Skjebergkilen vilde forsøke landsetning av tropper og artilleri. Dette skulde altså tyde på, at man ventet omfattende offensive foretagender fra svensk side for allerede på dette tidspunkt å isolere Fredrikshald. Denne Gabels strategi vil senere bli sammenholdt med Tordenskiolds syn på dette spørsmål. Et sådant foretagende lyder dog eventyrlig under omstendigheter hvor nordmennene fremdeles hadde herredømmet på sjøen. Men Gabel har gitt ordre til at blokaden av Göteborg skulde opgis og Skjebergkilen dekkes, og Tordenskiold gir under seilasen fra Strömstad den 20de cpt. Sahlgård ordre til med gal- *Brev nr. 557 og 558*
leiene og prammene å begi sig til Skjebergkilen og hindre landsetningen. Oberstløitnant Grambow får en lignende ordre angående de ham underlagte soldater.

Samme dag utnevner han kadett Wodroph „i regard til sit smukke Forhold og skikkelige Comportement" til lieutenant og oevrflytter ham *Brev nr. 559*
fra „Laaland" til galleien „Sophia" som chef. Rothe sier, at han personlig av Wodroph har hørt referert Tordenskiolds uttalelse da Wodroph gikk inn og takket for utnevnelsen: De ser, kjære venn, at jeg ligger såret her, men at jeg dessuaktet har hatt Deres forhold i consideration. Fortsett som De har begynt og vist, vær alltid tro, så kan De vente Guds og kongens nåde og mitt vennskap om jeg lever.

Tordenskiold fortsatte med linjeskibene til Fredrikstadleira, hvor han ankret samme eftermiddag. 3 av de sårede som var død underveis blev ført iland for å begraves.

Den 21de blev cpt.ltn. Lilienskiolds lik ført til Fredrikstad for å begraves der; han fikk 9 skudd langsom salutt. Som bekjent hadde han vært flaggadjutant hos Tordenskiold og meget avholdt av denne. En landløitnant blev også ført iland — navnet nevnes ikke — og fikk 3 skudd salutt. Det samme antall skudd fikk også arkelimesteren og en sergeant, mens cpt.ltn. Wrede, hvis lik blev ført til Drammen for å begraves, fikk 7 skudd.

Imidlertid var man gått igang med å reparere skaden, hvorunder „Tømmermændene war uden borde at slaa lapper paa der Kuglerne war igiennemgaaen". På „Laaland" var mere enn 90 skudd gått igjennem skibet.

Den 22de var Tordenskiold blitt såpass restaurert efter sine sår
Brev nr. 560 at han kunde skrive sin rapport til kongen. Selve fremstillingen av begivenheten er overensstemmende med nærværende. „Jeg har giort alt hvad jeg har kundet Allern. Konge. Men kan ei derfor, at Gud har behaget nu 2de gange ikke at velsigne arbeidet med Lykke". Hadde blodet ikke forløpet ham, sier han videre, så skulde han med de øvrige galleier under en bedre kommando ha nådd sitt mål. „Men jeg formaaede ikke længere, Allern. Konge!" Han overlater til kongen å bestemme over de som ikke har gjort sin plikt. Men han vidner for Gud, at han ikke inklinerer for noe menneske å føre i ulykke. Han fremhever Gribs gode forhold, likesom han rekommanderer major Rosenkrantz, der skulde ha ført soldatene iland. Men av de øvrige officerer er det kun lieutenant Helmich som blir rost som den der, skjønt en av de yngste, nu for annen gang hadde vist ekstraordinær bravour.

Han slutter brevet med å si, at skjønt han er sig bevisst å ha utført angrepet med den største flid og på det beste fundament, så frykter han dog for kongens unåde på grunn av de mange døde og sårede mennesker. Han ønsker at det hadde behaget den nådige Gud å ta ham istedetfor de andre; men hans tid var ennu ikke kommet. Han venter dog at det vil gå den vei, da hans chagrin stadig gjør at sykdommen tar til. Og han føier til: „eller og paa anden maade snart". Og når dette er skjedd, ber han kongen om å minnes hans i Kjøbenhavn fremsatte begjering om, at alt hvad han måtte ha tilgode måtte bli tildelt fattige officerers hustruer.

Men hvad mente Tordenskiold med sin bemerkning om, at han „paa anden maade" enn ved sykdom snart kunde komme til å dø? Er det mulig, at han var så langt nede, at han omgikkes med tanker på selv å ende sine dage?

Denne avslutning på brevet finnes ikke i Rothes gjengivelse. Men saken er den, at Rothes gjengivelse gjelder den kopi av sitt brev som
Brev nr. 561 Tordenskiold samme dag sendte admiralitetet med en følgeskrivelse, og i denne kopi har han forklarlig nok ikke medtatt den mere personlige henvendelse til kongen. I sin følgeskrivelse ber han de nådige og høie herrer om å opta allting så nådig som mulig, eftersom han av sitt inderste hjerte har ment det redelig. Og han slutter brevet med å si, at et nådig og mildt gjensvar vil „blive min Blessure et træffelig Plaster".

Støtte i Strømstad reist til minne om kampen 19. juli 1717 (se s. 814).

Portrett av Tordenskiold. Sjøkrigsskolen, Horten (se s. 902).

Admiralitetet ga som bekjent senere Tordenskiold fullt medhold i hans disposisjoner; men det er et merkelig tidens tegn, at den kommanderende likeoverfor myndighetene rent ut måtte bønnfalle om tilgivelse for at han hadde gjort sin plikt og vel så det.

Han skriver også samme dag til Wedel og vedlegger også dette brev en kopi av sin skrivelse til kongen. I følgeskrivelsen anfører han, at Wedel jo hadde approbert hans forslag om å gjøre fienden all mulig hindring og han hadde for tilfellet ikke kunnet finne noe sted hvor dette bedre kune opnåes enn ved ødeleggelse av Strömstad befestninger. *Brev nr. 562*

Angående Sahlgård sier han, at han synes å være en liebhaber av difficulteter. Gud skal vite at han har gjort sådan anstalt og gitt skriftlig ordre og muntlig informasjon så uttrykkelig som noe menneske kan gjøre det; men han kan ikke for, at han har andre tåpelige mennesker å draes med. Dette gjelder øiensynlig rekvisisjoner fra Sahlgård til Wedel. Disse skulde være sendt gjennem eskadrechefen og Tordenskiold gir Sahlgård samme dag en korreks i den anledning. I samme skrivelse forekommer en bemerkning om ltn. Kiøge, der synes å tyde på at denne er suspekt. Tordenskiold tilholder Sahlgård for alt hvad ham kjært er å holde tett, således at mannen kan bli grepet på fersk gjerning. *Brev nr. 563*

Med sine rapporter sender han en liste[1]) over døde og sårede:

Liste
paa de døde og blesserede effter enhvers andgivende, Nembl.

	Søe Etaten		Land Etaten	
	Døde	Blesserede	Døde	Blesserede
Laaland	19	22	8	16
Fyen	12	15	6	13
Ghiottheborg	7	7	4	16
Arche Noe	5	25	5	19
Gallée F 4tus af Arendal	—	1	1	8
F 4tus af Christiansand	1	—	—	—
Sophia	2	4	4	48
Pr. Carl	3	7	8	41
Akcilles	—	—	3	1
Pollux	—	—	5	3
Dobbelte Chaluppe Nr. 1	—	—	1	2
Summa	49	81	45	167

1) Tatt fra danske Samlinger R. 2, B. 1, Løitnant Gerners skrivelse til sin morbror schoutbynacht Thombsen. Gerner tjenestgjorde på „Laaland".

Her iblandt er 4 Ober Officerer døde og 7 qveste.

Summa Sumarum 94 døde, 248 qveste.

Av disse siste blev 18 mann utjenestdyktige. De øvrige kunde efter kort tids behandling igjen overta sitt arbeide. Det samlede antall nye matroser som Tordenskiold forlangte som erstatning for avgang efter Göteborg og Strömstad samt som erstatning for syke, beløp sig ikke til mere enn 100 mann. Det var det hele. Tallet blev forøvrig senere av Tordenskiold selv redusert til 60.

Ifølge Hiertas rapport til kongen[1]) utgjorde svenskenes tap kun 19 døde og 173 sårede. Begge parter overvurderte motpartens tap og Tordenskiold i større grad enn Hierta. Dette henger naturlig sammen med, at han undervurderte landbatterienes overlegenhet overfor fartøier. Noe som sjøkrigshistorien viser at også alle andre har gjort.

Men selv om det ikke var mange officerer, Tordenskiold i sin rapport gir noen særlig anbefaling, så var der dog enkelte som allikevel
Brev nr. 564 hadde gjort sin plikt. Ltn. Gabriel Christiansen avanserer han således til cpt.ltn. i månedstjeneste i henseende til hans bra forhold og aktivitet og setter ham som chef på galleien „Lovisa". På samme måte be-
Brev nr. 565 lønnes ltn. Sahlgård (en yngre bror av cpt. Sahlgård) og settes som chef på galleien „Charlotte Amalia".

Og endelig sender han samme dag ltn. Schwartz med sin hukkert
Brev nr. 566 „Triumphant" til Kjøbenhavn medbringende ltn. Printz, der skal overlevere kongen og admiralitetet hans rapport, likesom en kommisjon med cpt. Danielsen som formann nedsettes for å opta forhør i anled-
Brev nr. 567 ning av et insubordinært forhold mellem to landofficerer ombord på linjeskibet „Fyen".

Den 23de letter han med eskadren og seiler lengere inn på „Leira" således at han kan få akterfortøining iland. Herfra bringes nu efterhvert de sårede matroser inn til Fredrikstad for å innlegges på syke-
Brev nr. 568, 569, 570 hus, hvorom Tordenskiold gir detaljerte ordrer. Sårbehandlingen synes å ha gått ut på forbinding med lerret, dyppet i fransk brennevin. Det er forøvrig en eiendommelighet i tiden, at sjøofficerer ikke blev betrodd penger. Cpt.ltn. Reesen var ansatt som ekvipagemester i Fredrikstad; men Tordenskiold kan ikke betro ham utbetaling av de til pleie av syke nødvendige penger. Og da der i byen ikke finnes noen annen som kan betros dette tillitshverv, anmoder han stedets toller om å påta sig dette.

Reparasjoner og kompletteringer medfører videre en hel del skri-

[1]) Hierta til kongen 8de (19de) juli. Se foran.

verier. Sahlgård får en skriftlig tilrettevisning fordi han på innsendte spesifikasjon om forskutt ammunisjon utilbørlig har opført forbruk som Tordenskiold ikke uten stor chagrin har kunnet gjennemlese. Capitainen er selv vidende om at de fleste galleier først kom med i slutten av aksjonen og dog har han for disse fartøier opført et veldig ammunisjonsforbruk. Han sender listene tilbake og forlanger andre, forsynt med capitainens edelige attestasjon. *Brev nr. 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578*

Til opsyn med de syke sender han ltn. Fredriksen og flere andre officerer iland med påbud om å føre flittig tilsyn med at de syke får sin medisin, godt losji og god mat, således at der ikke skal være årsak til billig klage fra noen kant og at alt går redelig for sig. Hvad der måtte forekomme av drukkenskap og forsømmelse av annen art innrapporteres straks til flagget. *Brev nr. 579*

Også „velædle Frue-Capitainske" Sahlgårds assistanse påkaller han og appellerer til hennes medlidende gemytt, „som udi een Sag der platt og alleneste angaar Christendommens Frugt, i regard til den lidende næste". *Brev nr. 580, 581, 582, 583*

Den 27de skriver han til Wedel og beretter at han av skipperen og to passagerer på et opbragt engelsk fartøi, kommende fra Göteborg, har fått meddelelse om at der i Göteborg kun var utlagt to orlogsskibe og at de to nybyggede, store galleier allerede var kjølbrutt og at de så ofte over grensen omrapporterte blokkhuse og prammer i det hele tatt ikke eksisterte. Han er således fienden langt overmektig og der er ingen fare på ferde. Vilde den gode Gud nu bare i nåde behage å forhindre, at noe fortredelig per malheur skulde innfalle. (Han venter øiensynlig med engstelse på brev fra Kjøbenhavn). Han refererer videre til en hopen snikk-snakk og grunnløse relasjoner som generalen er blitt overløpen med. I hans absence lar disse kvinneaktige sig forlede til å fare rundt med de utroligste forlydender, men når en ærlig mann er frisk og nærværende, så stikker de pipen i sekk som ordsproget sier. Han venter nu generalen med det første til Fredrikstad og ombord på sitt fartøi for å konferere med ham om tjenestlige spørsmål. Tordenskiold er øiensynlig ennu ikke så frisk at han kan forlate sitt fartøi. *Brev nr. 584*

Av de i sjøen kryssende fregatter var „Lossen" blitt så medtatt, at den måtte sendes til Kjøbenhavn for å kjølhales. Av meldingene fra Göteborg hadde han altså nu fått pålitelig beskjed om at der intet var å frykte fra en overlegen svensk styrke, og frykten for landgang i Skjebergkilen bortfalt derfor av sig selv. Prammene og galleiene var beliggende i Magø og Tordenskiold beordret derfor den 28de Sahlgård *Brev nr. 585, 586, 587* *Brev nr. 588 og 589*

til med hele flotillen å begi sig til Strömstad, hvor han dag og natt nøie passer at stedet blir helt avskåret fra tilførsel, „saa at fienden ikke får noe Korn Magazin, hvortil han allermest trænger, der oprettet; Ti da vil hans forehavende dessein ved invasion absolute af sig selv forsvinde". Videre rekognoserer han flittig langs kysten helt ned til høiden av Fladstrand og holder til stadighet eskadrechefen nøie underrettet om alt, hvad der måtte passere. „Göteborg" vil snarest bli sendt til hans assistanse og selv håper han med det første å kunne følge efter.

Fregatten „Søe-Ridderen" var nu kommet inn for å skifte master. Som tidligere nevnt hadde det vært forutsetningen at Vosbein igjen skulde overta fartøiet; men denne herre frabad sig posten og kommandoen blev derfor — som forutsatt før Vosbein fikk den igjen — gitt til Caspar Wessel. Cpt.ltn. Ottesen, der ad interim førte fregatten, blev ansatt som chef på „Archa Noæ" efter Grib[1]). Kadett Anker blev av Tordenskiold utnevnt til lieutenant og ansatt ombord på „Fyen". *Brev nr. 590, 591, 592, 593*

Den 31te avseilte „Göteborg" for Magö. Reparasjonen av de to andre linjeskibe var ennu ikke ferdig og det viste sig vanskelig å skaffe tilveie det nødvendige materiale. „Lossen" sammen med snauen „Neptunus" og hukkerten „Svenske Fortuna" blev sendt til Fladstrand med en konvoy, hvorfra „Lossen" skulde fortsette til Kjøbenhavn for å reparere. *Brev nr. 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600*

Noen dage tidligere var en marketenterbåt blitt arrestert og bragt til flagget. Den 31te sender Tordenskiold en mann og to kvinner fra denne båt under bevoktning til oberstløitnant Steen for sammen med endel andre kvinner å bli inkvirert angående en fra Hvaler til Sverige *Brev nr. 601*

[1]) Da Grib var blitt restaurert efter sin alvorlige blessure blev han som belønning for sitt forhold ved Göteborg og Strömstad forfremmet til capitain og fikk i apil 1718 kommandoen på linjeskibet „Oldenborg", der sendtes til forsterkning av Nordsjøeskadren. Utenfor Göteborg tok han som prise et engelsk armert fartøi „Mignon", der kom fra Göteborg og skulde til Hamburg. Med skibet fulgte to passagerer der utga sig for tyske kjøpmenn. Disse blev av Grib seilt til Fladstrand og landsatt der i chefens egen chaluppe. Noe senere blev han anklaget for å ha mottatt bestikkelses av disse to passagerer, av hvilke den ene var en tysk kjøpmann Lüders fra Hamburg, der nettop hadde avlevert en ladning krigskontrabande i Göteborg, mens den annen, der utga sig for kjøpmann Melcior Küssel fra Breslau, var en svensk kancellisekretær, Klinchenström. Ennvidere anklagedes han for i egennyttig hensikt å ha borttatt endel stangjern fra et vrak, samt for å ha forlatt sin stasjon i eskadren uten ordre for å gå til Kjøbenhavn. Efter endel undersøkelser henvistes saken til en overkrigsrett og hele saken varte i 2 år. Det blev ikke bevist at Grib var skyldig i de påklagede forhold; han selv nektet stadig å ha gjort sig noen personlig fordel; men bevisene mot ham synes allikevel å ha vært tilstrekkelige til at admiralitetsretten dømte ham til degradasjon. Til denne dom sluttet Tordenskiold, som dengang

echapert spion. Omtrent samtidig var til „Laaland" ankommet en svensk matros som var rømt fra Strömstad. Noen dage senere blev bragt til flagget fra Magö 9 svenske fanger som en Arendalsbonde hadde forsøkt å sette over til Viksiden. Alt dette bestyrker hvad tidligere gjentagne ganger er fremholdt, at man i de tider ikke var så aldeles sikker på sine undersåtter. Fanger på begge sider blev avkrevet edelig forklaring om hvad der passerte på den annen side, og der synes ikke som om der har vært noen særlig vanskelighet forbundet med å få disse forklaringer frem. Tordenskiold benyttet naturligvis også i stor utstrekning denne fremgangsmåte og innrapporte selvfølgelig de herigjennem erholdte oplysninger.

Den 31te sender Tordenskiold også rapport til kongen angående det forefalne siden angrepet. Under sin omtale av den svenske Göteborgeskadres tilstand sier han, at tre av linjeskibene ikke kan komme ut på grunn av den skade de hadde fått under kampen på havnen. De over grensen mottatte meldinger viser sig å være bygget på falsk fundament, og da han nu føler sig fienden overlegen, håper han i løpet av året ennu å få leilighet til å få noe godt utrettet til kongens fornøielse og det fattige lands nytte. Han har på grunn av sine sår den hele tid ikke vært fraborde, men sin tjeneste har han den hele tid forrettet og håper snart å komme med hele styrken tilbake til Strömstad for fullstendig å inneslutte stedet og avskjære enhver tilførsel, hvorved hans dessein mot Norge vil forsvinne av sig selv. Noen invasjon har fienden øiensynlig ikke fore med det første; men til vinteren vil han à l'apparanter entreprenere dette og i mellemtiden er det hensiktsløst å *Brev nr. 602*

sat i admiralitetet, sig, idet han dog anfører at han kun hadde deltatt i et møte i retten. Tre av medlemmene stemte for frifinnelse. Grib tok imidlertid avskjed og gikk i russisk tjeneste, hvorfra han efter tre års forløp kom tilbake. Han søkte nu forgjeves om å bli optatt i tjeneste igjen. Han erholdt i 1741 fergeprivilegium ved Snoghøi over Lillebelt og døde her i 1756 og blev begravet i Errisø kirke, hvor der er reist ham et ephitaphium. Se kommandør P. A. Topsøe-Jensen i Dansk Tidsskrift for Søe-Væsen 1923. Nevnte forfatter anfører at Gribs sønn og sønnesønn også blev sjøofficerer. Den førstnevnte, Nils Barfoed Grib, født 1713, angis å være død i Norge 1735. Og dennes sønn, Peder Grib, skal i 1814 være gått over i den norske marine. Førstnevnte blir altså 22 år da han dør som premierløitnant. Og sistnevnte må altså ha vært 79 år da han i 1814 gikk over i den norske marine. Det lyder utrolig, og den norske marinekalender kjenner i alle fall ikke noe til dette. Den eneste begunstigelse Tordenskiolds tappre våpenfelle kan sees å ha fått, er at hans sønn, Nils Barfoed Grib, i 1727 blev utnevnt til „reformkadett" med forbigåelse av sine kamerater. Reformkadetter var karakteriserte kadetter der ved vakanse rykket op til virkelige kadetter. Se H. C. A. Lund: Søkadet-Korpsets Historie 1701—1901.

holde bonde og soldat innkalt, da de på denne årstid for høihøstens skyld helst må være hjemme. For sitt eget vedkommende vil han — om den barmhjertige Gud ellers ikke vil synderligen straffe — garantere for at han ingen fremgang skal ha sjøverts, hvad han forøvrig heller ikke hittil har hatt. Ti vel har han for annen gang ikke nådd sitt mål efter ønske, men fienden er dog blitt tilføiet sådant avbrekk, påført sådan konsternasjon, blitt så allarmert langs kysten og derigjennem fått sin krigsmakt så separert, at den derigjennem er blitt påført sådan skade, at det for ham har medført de største konsekvenser for hans planlagte dessein. Videre anfører han, at fienden ved kryssertjenesten er blitt avskåret tilførsel i den grad, at han med hensyn til krigsfornødenheter er i den største trang og prisene på alt er steget enormt. Han fremholder videre, at egen handel og sjøfart den hele tid har vært i full gang på grunn av den beskyttelse han har ydet den. Han slutter brevet med å uttale sitt faste håp om at kongen fremdeles med sedvanlig nåde bli ham bevåken, såsom han hjertinderlig intet mere attrår enn med sitt blod å tilfekte kongens høie interesse all ønskelig befordring.

Brev nr. 603 Til admiralitetet sender han kopi av rapporten til kongen med følgeskrivelse av mere administrativ art. Han kunde imidlertid ennu ikke komme avsted, og de følgende dage viser kun skrivelser av administrativ art. De fortvilte pengeforhold gjør at krigskommissær Alsbachs enke ikke kan få avbetalt hennes „Sahl. Kiærestes" gjorte forskudd; „men hun maa sikkert forlade sig till ieg skal tiid efter anden drage saadan Omsorg for hænde og de umyndiges conservation, udi alle billige Tilfælde, som om hun var mig Paarørende".

Brev nr. 604, 605, 606, 607

På grunn av den forandrede situasjon tilsjøs beordrer han straks *Brev nr. 608* Sahlgård med galleiene og uten å vente på „Göteborg" og prammene ned for å avsperre Strömstad. Skulde fienden mot formodning optre med overlegen styrke har han med god forsiktighet å gjøre forsvarlig retrait.

Han skriver til Wedel angående anvisning av penger og anfører *Brev nr. 609* at han til de såredes forpleining har forskutt 100 rdl. for at de fattige mennesker ikke skulde lide nød og utsteder til Colding og Alsing meget detaljerte instrukser for pengevesenets administrasjon.

Men nu kom støtet fra den danske front. Med lieutenant Neuspitzer på hukkerten „Hvalfisken" fulgte fra Kjøbenhavn en major der medbragte breve fra Kjøbenhavn, et av 18de[1]) og et av 29de[1]) juli.

[1]) D. R. A.

Den førstnevnte skrivelse inneholder en ordre om å dekke Svinesund og alle norske havne mot fiendtlig angrep, koste hvad det vil.

Den sistnevnte skrivelse meddeler at schoutbynacht Rosenpalm er beordret til med 3 linjeskibe og 1 fregatt å transportere op til Norge endel tropper til forsterkning av den norske armé. Videre har han ordre til å informere sig om den norske flotilles tilstand, „saa og om endskiønt vi din hid indtil førdte conduite i kongl. naade aprobere, dog i henseende til din egen tilkommende sikkerhed, og for ey at bebyrde dig med alt for stort ansvar" så skal Rosenpalm konferere med Wedel om hvorledes man best og billigst kan få den norske sjøarmatur på en fast fot således at man kan få full oversikt over hvad utgifter den tiltrenger. Kongen approberer altså Tordenskiolds hittil førte konduite, og Rosenpalms opgave er foreløbig kun å ordne pengespørsmålet under behørig konferanse med Wedel.

Dette er allerede overraskende nok. Men helt forbløffende er det når brevet videre sier, at kongen overlater til Wedel å avgjøre hvorvidt Rosenpalm skal forbli deroppe og da i tilfelle overta kommandoen over det norske sjøvesen.

Dette blev som bekjent tilfelle og det blir således Wedel som får bære ansvaret for at skifte i overkommandoen fant sted. Dette står stikk i strid med det hittil antatte på dette område.

Og der er grunn til å tro, at Wedel dypt har angret på den bedrift. Ti ikke alene opga Rosenpalm enhver offensiv på svenskekysten, men hans første strategiske disposisjon gikk ut på å heve den av Tordenskiold etablerte fullstendige inneslutning av Strömstad fra sjøsiden. Og dette gjorde han i Tordenskiolds fravær og mot hans opfatning. Også Wedel så med bekymring på denne ophevelse og forsøkte å protestere, men måtte bøie sig for den ansvarlige og sakkyndige sjømilitære leder. Og fra dette øieblikk av glir det norske sjøforsvar over i den rene defensiv, og svenskenes strategiske opmarsj foregår praktisk talt uhindret.

Og det er muligens ikke for dristig å trekke den slutning, at Wedels forlangende om avløsning som kommanderende general i 1718 har sin egentlige grunn i tingenes forløp på dette område.

I to dage ruget Tordenskiold over sin fornedrelse; så satte han sig som tidligere ved lignende anledninger, til å skrive en lengere ut- *Brev nr. 610*
redning — demonstrasjon kaller han det — av sitt syn på saken. Gabels optreden ved de forskjellige anledninger har i alle fall medført den fordel, at efterslekten gjennem Tordenskiolds imøtegåelse har fått et langt skarpere innblikk i hans personlighet og et langt bedre kjennskap til hans teoretiske betraktninger over strategiske og taktiske spørs-

mål enn man ellers vilde ha hatt anledning til å få. Selv hatet og feilsynet kommer således historien tilgode.

Tordenskiold anfører i anledning av den første skrivelse, at ordren om å hindre svenske fartøier i å komme til norsk havn forlengst
Brev nr. 611 er efterkommet, og fienden skal ialfall ikke få rose sig av, i den tid han har kommandert den ham nådigst anfortrodde styrke, å ha kastet anker på norsk grunn. Men fienden har selv måttet tåle sådant av ham, hvorved efter hans uforgripelige mening kongens rettferdige våpen har høstet gloire, noe som også er blitt innrømmet av fremmede nasjoner. Dette siste har han fått stadfestet gjennem private breve.

Og hvad den annen skrivelse angår tilkommer det selvsagt kongen å bestemme hvem som skal føre kommandoen; og hvem der så innehar denne kommando, schoutbynacht Rosenpalm eller hvilkensomhelst annen, så ønsker han av sin inderlige tilbøielighet til kongen all lykke og velsignelse av den grunngode Gud til kongens fornøielse og landets beste. „Men allernaadigste Konge! Jeg stiller till allernaadigste overveyelse, om jeg ikke som et Menneske, søgende indtet andet i Verden, end den blotte honneur, ubesmittet af optenkelig egen Interesse, maa være sensible over nu at komme under anden Comando, som mig selv saa lang een tid Eene haver allernaadigst været anfortroed, og med hazardt af Liv og Blod hidtil reddelig præsteret, at Fienden i hver politisch, har tabt og ikke vundet, da dog her i Norden, efter allernaad. Disposition, ikkon ageres defensiver".

Angående den førte konduite, „hvad har da et Menniske meere kundet giøre, end giordt?" Fienden har intet dessein fått gjennemført, hans negotie er blitt avskåret, dyrtid er blitt følgen, og han er blitt hindret i å fremføre de fornødenheter hvorav hans considerable armé i et fremmed og bjergfullt land skulde subsistere. På den annen side er fienden to ganger blitt hjemsøkt av ham, hvorigjennem er tilføiet ham dette: at hans landstridskrefter til hans største besvering er blitt satt i bevegelse og separert, hele kysten er blitt allarmert, batterier opkastet alene til eget forsvar og disse har slukt en mengde folk. Folk har han mistet, fartøier er ham i mengder fratatt og opbrent, korrespondansen er hemmet, posten er konfundert og en mengde koffardifatrøier opbragt. Men hvad har kongen selv tapt under hans kommando og allerunderdanigste konduite? Annet enn noen få mennesker, noe som i sådanne tilfeller hender over den hele verden, ialfall såvidt han vet. Ved Göteborg satte han sig et større mål under liten hasard, og skjønt to galleier gikk tapt, så er han dog for sin person fri, ti det kommer på vedkommende officers ansvar. Og han understår sig i denne forbin-

delse til å henvise til det renomé som hollenderne[1]) ennu har i behold i engelsk hukommelse i anledning av deres entreprise i forrige seculo på Londons revier, hvor de dog à l'advenant ikke utrettet mere enn han her.

Og hvad Strömstad angår så blev angrepet iverksatt efter et enstemmig krigsråds tilslutning. Hans desseins importanse mot dette sted fremgår av aksjonen: Ti jo fastere fiendens verk var, jo considerablere var hans tilstundende øiemerke, og jo mere verd å søke ruinert. Hans hensikt å innta batteriet, som da var tre ganger renset for folk, fjernelsen av kanonene og transportskibene og opbrenning av den ilandbragte proviant skulde aldri i verden ha mislinget, hvis Gud en time lengere vilde ha spart ham for blessure. Og han vet fra overløpere at de ber Gud bevare sig for hans tilbakekomst. Han har også breve på, at hele Sveriges rike vet og belager sig på, at han er sin konge tro, at han ikke sparer sitt liv for hans interesser og at han, så lenge han kan, våker dag og natt over dem. Og det er alt hvad der står i hans makt.

Han kritiserer derpå de med store omkostninger foretatte troppesammendragninger og opsendelse fra Danmark på et så tidlig tidspunkt. Inneværende sommer vil intet bli tentert, da man allerede er i august måned. Senhøstes forbyr det sig selv. Men tilstundende vinter må man være forberedt på angrepet, da elver og sjøer er tilfrosset og derved tillater fremrykningen. Å hindre dette har han påtatt sig og påtar sig fremdeles uten noen understøttelse av materiell. Og her understreker han atter sitt strategiske syn på disse forhold, idet han fremholder at hans underdanigste fundament er dette: At eftersom det er umulig, gjennem et land som er så dårlig situert, på hesteryggen å få ført frem det nødvendige til underhold av en considerabel armé — og en liten sådan vil intet kunne utrette, — så vil necessario fiendens hele hoveddessein bli til vann, om han ikke får tilførsel sjøveien. Han har derfor igjen belagt Strömstad og vil snart selv følge efter. Og når han ved flittig rekognosering har bragt på det rene at en sådan blokade ikke lenger er nødvendig vil han forflytte til et annet sted eller også gå over til kryssning.

Han understreker ennvidere at resultatet vilde ha vært ulike fordelaktigere, hvis ikke tiden unyttig hadde vært tilbragt i norske havner for å solicitere subsistance. Til de engelske har han ennu intet hørt eller sett.

Han slutter brevet med bønn om å bli hørt i en av de to poster:

[1]) de Ruyters angrep på Themsen 1667.

1ste at kongen allernådigst ennu vil la det forbli med den nuværende ordning av sjøvesenet i Norge. Med den ham underlagte styrke vil han kunne holde hvad han har lovet. Og om schoutbynacht Rosenpalm opsendes for å konferere med general Wedel, hvorved han vil kunne bringe sjøvesenets pengeforhold på en fast fot, så må han dog ikke overdras kommandoen over sjøvesenet i Norge; ti han vidner for den allvidende Gud, at ingen er kongen mere hengiven enn ham. Men skulde kongen ikke ville bønnhøre ham i dette, da ber han kongen som det annet alternativ, som lønn for bevist tro tjeneste og til denne tid med livs hasard gjennemgåtte 19 aksjoner, å bli licentert herfra, såsom det går langt over hans formue å se sine misunderes store glede over hans nedverdigelse. Allerede for noen tid siden — og i alle fall når freden kommer — har han vært betenkt på å unddra sig deres ufortjente jalousi og komme dem avveien og trøste sig med den gemene manns velsignelse i begge riker, som Gud har skaffet ham gjennem hans troskap, hvilket også han håper skal bevare hans sjel fra all ulykke.

I slutten av brevet fremkommer han med en anmodning til kongen om i nåde å se til de to Colbjørnssønners konservasjon i henseende til deres troskap, ifall deres skrivelse til ham (Tordenskiold) skulde forårsake noen inkvisisjon[1]).

„Bønnhør mig allernaadigste Konge", sier han tilslutt, „udi een af foregaaende allerunderdanigste anvisninger, saa trøstes hiertelig o.s.v.".

Det er en dypt krenket personlighets dype vånde som skinner frem i dette brev. En degradasjon uten lov og dom, en ydmygelse uten grenser, et utålelig grin fra hans avindsmenn og en sår krenkelse fordi han vet at det er han som har rett og de andre urett.

Men hans såre hjerte var ikke uttømt ved dette offisielle brev.
Brev nr. 612 Samme dag skrev han et mere privat til kongen, et brev som ikke kan

[1]) Dette refererer sig til en skrivelse av 4de august fra „Hans et Peder Colbjørnsøn", hvori de først uttaler sin glede over at ryktet om at Tordenskiold var dødelig såret var uriktig, men sier så videre at de oplysninger de har fått gjennem sine speidere står i strid med hvad kommandanten på Fredriksten Brun har innberettet om fienens anmarsj. Bruns innberetning finner Colbjørnssønnene skadelig for landet og de mener at Brun er årsak til dette og „Gud veed allene om det ellers udi aldt er saa rigtig med Deres Correspondanse: Vi haver aarsag at bære tvivl derom. Enfin: Wi giør vores beste till Majestætens Tieneste; hvilket vores Pung faar at føle". D. R. A. Bilag: Tordenskiolds rapport av 1ste august 1717. Der bestod en fortrolig korrespondanse mellem Tordenskiold og Colbjørnssønnene og efter Tordenskiolds død skrev Peder Colbjørnsen til Caspar Wessel og bad om at hans breve måtte bli ødelagt (se senere under skiftet).

refereres, men maa gjengis i sin helhet fordi det er et høitstående menneskes såre sjel som legges blott for den konge han har viet sitt liv og ofret sitt blod. Brevet er dette:

„Jeg ber i allerdybeste Underdanighed, og for den stoore Naade Eders Kg. Ma. hid indtill mig tilvendt, Eders Kg. Ma. dog allernaadigst vilde afbryde nogle faa Minuter til indlagde allerunderdanigste Demonstrations igiennemlæsning.

Jeg vill svare Gud paa Dommens Dag om jeg har andet søgt end min allernaadigste Konges interesse at befordre hvert øyeblik, og ikke egen gloir eller particulair Egennøtte.

Jeg har passered Verden omkring, lidt ondt, vovet Liv og Blod, haver daglig og timelig Forfølgning, meere end mangen graahærdet, til disse mine unge Aar. I mine øyne er alle Mennisker, høye saa vell som lave, mine stoore Venner. Men i fraværelse eftertragtes jeg paa 3die og 4de Haand af den første sort (altså de høie[1]) og meere vil jeg endnu blive, hvis min allernaadigste Konge ikke selv vill tage mig udi allernaadigste Forsvar.

Begierer ikke lengere at leve end saa lenge jeg gaar den rætte Vey og ælsker Sandhed, begge deele mig uvenner aarsaget, dog giøre Gud hvad ham behager. Hand giver mig Kræfter at bære min Byrde, saa er mig vell, i hvad mig og skall hende.

Den beste Part af min sundhed er satt till udi min allernaadigste Konges Tieneste, Een deel mit Blod udøst, og resten hvert minut færdig at yde naar paaeskes.

Sluttelig: mit Liv og Godtz er for min allernaadigste Konge; min Ære till Graven og min siæll till Gud, som den har givet.

Det er aldt hvad i dybeste Underdanighed trohiertig kand siges o. s. v.".

Ingen kommentar er nødig her. Kun dette: at disse dype fornedrelsens kvaler led Norges store sønn fordi han med åpent blikk for konsekvensene gjorde sin store innsats til sitt kjære fedrelands frelse.

Avslutningen på spørsmålet om Tordenskiolds forhold ved Strömstad fant som bekjent først sted i begynnelsen av 1718. Da saken imidlertid best behandles i sammenheng, refereres allerede her dens videre forløp.

Rothe sier, at kong Frederik allerede ved Tordenskiolds første foretrede hadde latt ham forstå, at han fant at angrepet på Strömstad

[1]) Min bemerkning.

ikke var grunnet på raison. Forgjeves forsøkte Tordenskiold å hevde sitt syn på saken og anmodet 2 à 3 ganger om at der måtte bli nedsatt en krigsrett for å dømme i saken. Han forlanger ingen nåde eller medlidenhet om han av denne skulde bli dømt skyldig. Hele januar måned gikk uten at noe blev foretatt, og den 28de februar innga han til kongen en skriftlig forestilling som bekrefter Rothes fremstilling. Han bilegger sin fremstilling med dokumenter som han mener beviser hans rett. Han slutter med å be om at saken må få en avgjørelse, således at han med nidkjærhet kan gjøre sin plikt på det forestående tokt til Østersjøen.

Tordenskiolds ansøkning referertes for kongen den 7de mars og kongen resolverte at admiralitetet skulde foreta en undersøkelse av Tordenskiolds forhold og bringe på det rene:

1) Af hvad Aarsag og Motiver han bemeldte Attaque tenteret.
2) Om han den med behørig forsigtighed og Conduite entreprenered.
3) Tilligemed om han dertil noksom haver været autorisered, samt
4) Om hans derved førte conduite meriterer, at han derom ved en formelig Krigsret bør tiltales eller ikke.

Førenn admiralitetet optok saken til behandling, fikk Tordenskiold anledning til å fremføre hvad han yderligere måtte ha å si til sitt forsvar samt avkrevet en utførlig deduksjon.

Under 29de mars innga Tordenskiold sin deduksjon, som han inndeler i to hovedposter:

I. Attaqvens Aarsage og dertil hafde Autoritet. — Dette er den strategiske side av saken.
II. Attaqvens Proseqvering, og hvorfor den ikke bedre er udfaldet. — Dette er den taktiske side av saken.

I. Ved behandlingen av første punkt dokumenterer han kongens ordre av 14de november 1716, hvorefter han skulde konferere med Wedel og generalitetet angående importente spørsmål, forsvaret vedkommende. Han peker videre på sin myndighet til i særlige tilfeller hvor saken ikke tåler utsettelse å handle uten sådan konferanse efter krigsrådets avgjørelse. Han nevner således i det hele tatt ikke Gabels ordre av 8de juni om å innsende til kongen projekt førenn noe av viktighet foretas. Men som tidligere anført var dette absolutt ugjørlig og han måtte da falle tilbake på sin hovedinstruks.

Han var reist til Kristiania for å konferere med Wedel, men denne var reist på generalmønstring således at hans reise var halvveis forgjeves. Ved tilbakekomsten til Larkollen fikk han vite om Strömstads befestning og da han så den skadelige konsekvens som befestning av

dette sted så nær Norges grense, hvor fienden kunde innrette sig en rendezvous og anlegge magasiner, så fant han det høist skadelig for Hans Majestets interesse å forsømme noe minutt i å forebygge dette, og utgangen har vist at intet er så skadelig for det hele som det at han ikke kom til angrep tidligere.

I å gå den korteste vei til opnåelse av sitt mål fant han også tilslutning i Wedels brev av 11te juni, hvori denne animerer ham til å stusse fienden, og dette Wedels standpunkt finner han likeså avgjørende som det samlede generalitets uttalelse. Og videre dokumenterer han ved Wedels skrivelse av 6te juli, at denne var enig i at målet ikke bedre kunde nåes enn ved Strömstad.

Og til overflod har han også holdt krigsråd, hvis enstemmige opfatning gikk ut på at opgaven lett vilde kunde løses, hvis man bare handlet hurtig.

II. På selve disposisjonen antar han at der intet kan være å utsette. Efter de foreliggende omstendigheter kunde dette ikke gjøres bedre og hver chef hadde fått sig tildelt et riss som viste hvad enhver hadde å gjøre. Men at utfallet ikke blev efter ønske hadde sin grunn i flere forskjellige forhold:

1) Ophold på grunn av mangel på de forskjelligste ting, soldater, penger, proviant og ammunisjon, hvilket han dokumenterer ved flere bilag.

2) Uheldige værforhold der drev prammene tilbake til Akerøen efterat de var kommet inn i skjærgården ved Strömstad. Efter Tordenskiolds journal strekker han begrepet Strömstad skjærgård nokså vidt, da prammene efter denne, da de måtte gå inn til Akerøen, ikke var kommet lenger enn til Tisler.

3) At han efter den fortrydelse som gjorde sig gjeldende efter angrepet ved Göteborg vilde optre mere forsiktig og ikke turde angripe uten med samlet styrke, den han ventet hvert øieblikk, og imidlertid fikk fienden tid til å sette sig i bedre stand.

4) At „Archa Noæ", som efter disposisjonen skulde isolere holmen fra landet, på grunn av en utskutt planke ikke kunde løse sin opgave, og at cpt. Sahlgård, som skulde angripe på holmens nordside, kom på grunn. På grunn herav blev han hårdt såret og måtte med de to galleier på sydsiden retirere.

Da han gikk over på galleiene var kanonene på holmen bragt til taushet og fiendens krudtmagasin var sprunget i luften. Hvis han ikke var blitt såret vilde derfor hans dessein ha lykkes.

Sluttelig refererer han sig til de vedlagte bilag og håper på grunn-

lag av det fremholdte at de høie herrer vil finne at han har gjort alt hvad en redelig mann og forsiktig soldat har kunnet.

Admiralitetets kjennelse finnes dessverre ikke mere. Rothe anfører at denne gikk ut på: „Det Tordenskiold i alle maader havde gjort vel, som efter Tidernes Omstændighed, om han imod Pligt og Skyldighed, havde efterladt det imod Strömstad foretagene Angreb, snarere havde fortient Søe-Fiscalens Tiltale end nu".

Dette bekreftes av en uttalelse av Tordenskiold i et brev til kongen av 30te oktober s. a., hvori han fremholder at admiralitetet enstemmig hadde uttalt sig imot beskyldningen mot ham om å ha foretatt angrepet uten raison. Hadde han forløpet sig — og dette er noe som er menneskelig — føler han sig forvisset om ikke å være blitt skånet.

Det kan ha sin interesse, som avslutning på denne periode, å se litt på de synsmåter som — representert av Gabel og Tordenskiold — her støtte sammen.

Gabel hevdet jo i skrivelse av 18de juli, og forøvrig også tidligere, at den strategiske disposisjon måtte gå ut på å dekke Skjebergkilen. Det er den defensive defensiv som her kommer tilsyne. Det er pindsvinstrategien og pindsvintaktikken som for ham står som det eneste saliggjørende. Svakheten ved denne strategi er det overflødig nærmere å påpeke. Forholdsregelen kan muligens virke effektivt under en given forutsetning, der forøvrig lett kan briste. Den er i et hvert tilfelle sterkt begrenset og kan aldri føre til et avgjørende vendepunkt i krigsførselen.

Tordenskiold derimot vil støte til i selve angrepets nerve. Det er den offensive defensiv som med et slag vil helt og holdent umuliggjøre en gjennemføring av angrepet på Norge. Med sitt skarpe strategiske blikk ser han den tue som kan velte det hele. Heri ligger forskjellen mellem de to synsmåter, og at Tordenskiold har rett kan vel intet menneske betvile. —

Men ser man nu litt bakover vil man finne at der begynner å vise sig l i n j e i Gabels forhold til Tordenskiold: Efter Göteborg beskylder han Tordenskiold for å mangle raison og fundament for sitt angrep — admiralitetet gir Tordenskiold medhold. I anledning av Vosbeins optreden beskylder han Tordenskiold for hevngjerrighet — admiralitetet gir Tordenskiold medhold. Efter Strömstad vil han atter påføre Tordenskiold mangel på raison og styrter ham under de geme-

neste forsmedelser — admiralitetet gir fremdeles Tordenskiold medhold.

Og under alt dette er det stadig „mon cher ami" som forsikres om hans høie vennskap. Og linjen slutter ikke her. Vi skal følge den til dens avskyelige slutt, da Tordenskiold ligger i sin grav og ikke kan kreve sitt forhold undersøkt, således som han hele sitt liv har måttet gjøre for å berge sig undav sine små avindsmenns farlige renker.

Men det spørsmål reiser sig også nu: Hvilken betydning for Norge har Tordenskiolds optreden hatt i den tid han førte overkommandoen over det norske sjøforsvar?

Wilhelm Berg[1]) sier at Tordenskiolds angrep på Göteborgs havn, hans angrep på Strömstad og de til dette sted bestemte transporter, tvang kongen til omfattende forholdsregler, hvorigjennem efterhånden Bohuslen og fortrinnsvis dennes nordre del, forandredes til en befestet leir, som et sterkt støttepunkt for det forestående felttog mot Norge.

Og Vaupell[2]) sier at Tordenskiolds kampe ved Göteborg og Strömstad i 1717 langt fra har nydt den anerkjennelse de har krav på. Efter at han i 1716 hadde ødelagt den svenske galleiflotille i Dynekilen, vilde Carl XII intet nytt angrep foreta mot Norge, innen han ved sterke befestningen hadde sikret sine havner i Göteborg og Bohuslen mot et nytt Dynekil, arbeider der i 1717 flere ganger hindredes av Tordenskiold, så angrepet på Norge drev over for dette år.

Dette er sikkert riktig. Og Tordenskiold understreker sterkt forholdet i sin fremstilling av 5te august: Fienden har intet dessein fått gjennemført, hans negotie er blitt avskåret, dyrtid er blitt følgen og han er blitt hindret i å fremføre de fornødenheter uten hvilke en considerabel armé i et fremmed og bjergfullt land ikke kan subsistere. Ved de offensive støt er opnådd, at hans landstridskrefter til hans største besvering er blitt satt i bevegelse og separert, og hele kysten var allarmert, batterier opkastet til forsvar og disse hadde slukt en mengde folk og kanoner. Folk hadde han mistet, fartøier var blitt ham i mengde fretatt og opbrent, korrespondansen var blitt hemmet, posten konfundert og en mengde koffardifartøier opbragt.

Et sted sier han selv at de svenske linjeskibe ved angrepet på Gö-

[1]) Göteborgs Historia.

[2]) Danske Samlingen R. II, B. 1.

teborgs havn blev så sterkt beskadiget, at de ikke mere kunde komme ut. Sikkert er det i alle fall at de ikke var i sjøen resten av året, hvad nu årsaken kan være. Det må også erindres at han ved denne anledning ødela stedets reperbane og det derværende taugverk. Når så tilførselen var avskåret, hadde svenskene dårlig anledning til å reparere sine fartøier. Skjønt svenskene oprinnelig var ham overlegen med hensyn til skibe, så blev han dog på denne måte overlegen i de norske farvann. Dette herredømme tilsjøs var absolutt avgjørende for situasjonens videre forløp. Hadde svenskene vært overlegne på dette felt, vilde saken være klar, et forhold som er inngående belyst under året 1716. Det hadde da også vært Carl XII's mening å sikre sig et sådant herredømme tilsjøs, førenn han påny gikk til angrep på Norge[1]). Mot erholdelse av privilegier skulde Göteborg forplikte sig til å holde 3 store linjeskibe på over 60 kanoner. Byens finanser forbød dette, og forsøk blev derfor gjort på å få fartøier fra Frankrike og Holland. Görtz's arrestasjon la en hindring iveien herfor.

Hovedvekten blev derfor lagt på å få galleieskadren såpass forsterket, at transporten innenskjærs kunde dekkes. Angrepet på Strömstad og Tordenskiolds optreden forøvrig i den svenske skjærgård gjorde at noen transport av betydning i 1717 ikke kom istand. Men om sommeren 1718 gikk 40 fartøier frem og tilbake mellem Göteborg og Strömstad. „Hvarje lyckligt framkommen transport betraktades såsom en vunnen seger", sier Lagermark[2]). Og som bekjent førte svenskene fra Strömstad over land til Idefjord krigsfartøier der skaffet dem herredømmet på dette farvann, hvilket igjen førte til den norske hærs tilbaketrekning og Fredrikstens isolering.

Og endelig må pekes på at W. Bergh i sin Götebrogs Historia sier, at Gathenhielms kapere i 1717 opbragte 2 fartøier, mens de i 1718 opbragte hele 18 i de norske farvann. Det gir kanskje et mål for effektiviteten av kryssertjenesten i disse to år.

Men Carl XII var som bekjent en meget taus mann. Noen sikkerhet for at der forelå planer om vinteren 1716—17 eller 1717—18 å fornye angrepet på Norge finnes derfor ikke. Men man har sikkerhet for at Görtz ved sin ankomst til Sverige høsten 1717 gikk ut fra at kongen allerede kommende vinter hadde hatt til hensikt å rykke inn i landet. Den 14de november d. a. sender han nemlig kongen et forslag om hvor-

[1]) Lagermark: Karl XII's sista Fälttog. Svensk Historisk Tidskrift 1897.
[2]) Lagermark: Rustningar till Karl XII's sista Fälttog.

Tordenskiold. Det Schack-Klevenfeldtske billede (se s. 901).

Tordenskiold. Akershusbilledet (se s. 902).

ledes hæren kommende vinter skulde kunne underholdes i Norge[1]). At Tordenskiold ved sin offensive optreden og våkne kommandoføring i det hele tatt har bidratt til en utsettelse av angrepet, må man sikkert derfor gi Vaupell medhold i. Den samme opfatning hadde også Slotsloven i Norge da den til kongen skrev at svenskene intet hadde kunnet utrette, fordi Tordenskiold flere ganger hadde angrepet dem med kraft[2]).

Men det skulde hengå tre lange måneder førenn Tordenskiolds bønn blev hørt om å bli fritatt for å stå som underordnet skibschef i den eskadre han selv hadde kommandert. Hans korrespondanse i denne tid viser, at det var en såre bitter pille for ham å svelge, men han bar sin skjebne som den pliktopfyllende officer og det høitstående menneske han var.

Vinden var ham fremdeles imot og han blev derfor ennu liggende noen dage på Leira. Under underslagning av storseilet en dag brakk læbommen og en matros falt i sjøen og blev borte. Man ser stadig dette, at folk som faller i sjøen blir borte; svømmeferdigheten må ha vært liten hos sjøfolk i de tider. *Brev nr. 613 og 614*

Men om kvelden den 6te kom en jobspost som ikke nettop skulde virke oplivende på den hårdt prøvede mann. Som tidligere nevnt hadde Sahlgård fått ordre til med galleiene og prammene å inneslutte Strömstad således at ingen tilførsel kunde komme dit. Nu kom beskjed om at han hadde trukket sig tilbake for 6 svenske galleier der derpå sammen med endel koffardiskibe var kommet sig inn til Strömstad. Det var atter igjen den ulykksalige Sahlgård som var ute. Efter Tordenskiolds påstand hadde han veket undav for en langt underlegen motstander, tiltrods for at han av eskadrechefen hadde fått den mest positive ordre om å holde stillingen. „Göteborg" og prammene lå i Magö og „Laaland" og „Fyen" på Leira. I 9 dage hadde der blåst en frisk sønnenvind og følgen var at ingen av disse fartøier i denne tid kunde komme sig sydover. For svenskene derimot var denne vind dobbelt gunstig. Dette tilfelle er typisk for blokadetjenestens vanskeligheter i seilskibenes dage. Den vind som begunstiger blokadebryteren, legger samtidig en hindring iveien for den blokerende. Og her

[1]) Lagermark: Karl XII's sista Fälttog.

[2]) Vaupell i Dannebrog I, 1880. Han henviser til Slotslovens skrivelse av 27de juli 1718. Det har ikke lyktes mig å finne skrivelsen.

støter man atter igjen på et bevis for riktigheten av Tordenskiolds offensive krigsførsel. Kun gjennem denne hadde man kunnet sette en varig stopper for tilførslene til Strömstad. Med denne bys festningsverker ødelagt kunde man ha tatt stasjon i selve havnen, noe som praktisk talt er nødvendig for helt å kunne avsperre de søndre, indre løp.

Brev nr. 615 Tordenskiold skrev øieblikkelig til Sahlgård og uttrykte sin misfornøielse og chagrin over hans retrett for underlegen styrke, da han jo hadde mottatt den mest strikte ordre om med aller yderste flid å hindre tilførselen. Ved sin slette konduite har han likesom åpnet fienden passagen til å utføre sitt dessein. „Ti maa jeg hannem her ved forstændige, at dette med meere af høystskadelige conseqvenser vil og skald komme paa hans Eget Forsvar, og da maa han takke sig selv for sin Timelige Velfærds Spilde, om hand end der med vill slippe".

Brev nr. 616 Dypt ulykkelig over det inntrufne skriver han samme aften også til Wedel og meddeler ham den „chagrinable" tidende. Han mener at han personlig har truffet alle de forholdsregler som var mulig og vedlegger avskrift av sin ordre. „Det er Guds finger, Landet til straff", sier han og han skal gjøre alt mulig for å coupere fienden på retur.

Brev nr. 617 Og sin skrivelse til vicestattholderen samme aften begynner han således: „Er jeg, eller rættere det heele Land, ikke u-løkkelig, at hvad Mand slaar paa ikke vill gelinge. Enten er det eene eller andet i Veyen. Gud veed det smerter mig høit, Eders Excell.ce at give den misserable relation". Sahlgårds forseelse vil vel gå ham over skuldrene, men den er dermed ikke redressert. „Enfin! Hvad er Mennisket naar Gud ikke vill hielpe?".

Brev nr. 618 og 619 Sahlgård, som hadde trukket sig helt op til Magö, får ordre til øieblikkelig å komme sig på post igjen.

Endelig på dagvakten den 9de hadde vinden tørnet så han kunde lette med de to linjeskibe og buksere sig ut av havnen. Ved den søndre av Søstrene hadde strømmer nær satt ham på land, men en kabellengde av fikk han ved hjelp av chaluppene fartøiet over stag.

Ut for Strömstad traff han „Göteborg" og de tre linjeskibe seilte derpå ned til Koster, hvor de gikk tilankers på førstevakten samme dag.

Næste dags formiddag lettet han og seilte med de tre skibe op mellem Hällsöene (like nord for Strömstad) og ankret mellem Langöen og fastlandet.

Om eftermiddagen samme dag gikk han sammen med Rostgård og Danielsen inn mot Strömstad for å rekognosere. Her kom en svensk gallei imot dem og åpnet ild, hvorfor de måtte trekke sig tilbake. Han begynte derpå å varpe sig sydover Langösundet og beskjøt herunder

endel soldater på land. Kl. 10½ om kvelden blev mannskapet mønstret til stykkene.

Under ankerletningen ved Koster beordret han Sahlgård til med prammene og galleiene å søke inn forbi Styrsöklevene til Burholmen og derpå videre til Brattebergsundet som går til Tangefloen og postere sig der for å hindre all passage til Strömstad. Dette farvann er den indre søndre meget trange adkomst til Strömstad. *Brev nr. 620*

Efter å være kommet tilbake fra rekognoseringen om kvelden overlot han kommandoen over de tre linjeskibe til Røstgård og fôr næste dag selv ned for å inspisere galleiflotillens posisjon. Førenn han drog avgårde skrev han en lengere skrivelse til Wedel og gjorde rede for sine disposisjoner. Han har nu fienden fullstendig innesperret og ryggen selv fri. Under Sahlgårds hodekuls retrett hadde fienden tatt en skjærbåt og en dobbelt chaluppe, og forhør vilde bli optatt i sakens anledning. *Brev nr. 621* *Brev nr. 622*

Han har videre avhørt 3 desertører fra Strömstad, hvis edelige forklaring han vedlegger. Forklaringen viser for det første at den svenske styrke kun består av 6 galleier, for det annet at Sahlgård ved anledning har ført en slett konduite, og for det tredje at den tilførte proviant kun er ringe. Kan man nu få holde de 6 galleier innesperret på stedet vil de snart ha spist op provianten.

Men hovedhensikten med brevet er øiensynlig å få Wedels støtte i sin ansøkning om å bli frabeordret den norske eskadre. Han takker sin Gud fordi han har fått bevart en god samvittighet over å ha tjent sin konge som det sig sømmer en redelig og vel intentionert soldat. Som bevis herpå anfører han, at den hårde og kloke fiende hitinntil, Gud være lovet, har hatt god årsak til å beklage sig over tap på forskjellige måter istedetfor å glede sig over noen gevinst. Det vidnesbyrd håper han at man ikke rettelig skal kunne nekte ham.

Han takker Wedel for all utvist nåde og ber om at dette fremdeles må skje ved understøttelse av hans ansøkning. Han føler sig forvisset om, at Hans Excellence selv ikke vilde tåle noen sådan tort, og at han vil forstå at han — skjønt inegal av charge — dog også har kjøtt og blod og elsker sin honeur så høit at han er undergitt samme affekt. Venn og uvenn skal få tilstå ham, at han hittil i disse unge år har gjort fullt så meget som noen annen uti hans fait. Og skjønt han ingen annen heller vilde tjene enn sin konge og sitt elskede fedreland, så er det dog ikke å undres over, at lyst og kjærlighet forgår en, når man blir chikanert på denne måte. Sitt brød kan han nok få tjene et annet sted. Således som han har passert verden næsten helt rundt har han

fått erfaring for, at en bra og redelig intentionert mann kan finne leilighet hvor han enn kommer.

Brev nr. 623 Den 12te august om eftermiddagen kom han tilbake fra galleienes postering. Linjeskibene hadde imidlertid fortsatt varpningen sydover og var nu kommet til sydspissen av søndre Langö. Her kom „Laaland" på grunn, men fikk dog omsider varpet sig klar igjen. Varpningen fortsattes innover mot Strömstad, og „Archa Noæ" var nu også kommet til. Fartøiene blev den hele tid fra tid til annen beskutt fra Strömstad og „Archa Noæ" besvarte spredt ilden med sine haubitser. Omtrent en kvartmil fra Strömstad stanset han varpningen og fartøiene lå nu i selve innløpet, et sted mellem Langöen og Knapholmen. Skytningen fortsattes med haubitser fra begge sider inntil om kvelden den 14de da Tordenskiold ga „Archa Noæ" ordre til å innstille ilden.

Posteringen ved søndre løp fant han så fordelaktig at han ga Sahl-
Brev nr. 624, 625, 626 gård ordre til å avgi et par galleier til det nordre løp, da det var mulig at han med linjeskibene måtte gå i sjøen. Foreløbig sendte han fregatten „Søe-Ridderen", der nu var ferdig med sin reparasjon, ut.

Den 13de sender han rapport til admiralitetet angående de disposisjoner som ovenfor er angitt. Ikke en båt eller jolle kan nu passere inn eller ut, sier han. —

Hierta hadde imidlertid med engstelse iakttatt situasjonens videre utvikling. I rapport av 26de juli anfører han at de norske regimenter står ved Torpum og Skjeberg og at de har noe i sinne. Den norske kommandør Tordenskiold skal ha begjert friskt mannskap, hvormed han ennu engang vilde friste å ruinere havnen, hvorfor han med samtlige galleier ligger så nær ved hånd. Imidlertid er han selv (Hierta) ennu ikke forsynt med ammunisjon, kuler og krudt, likesom de sønderskutte lavetter ikke kunde repareres. Og skulde fiendtligheter igjen påkomme, så får han forlate sig på infanteriet, hvorfor han fremdeles holder på troppene.

Den 31te juli innberetter han, at det spargeres at nordmennene drar tropper sammen ved Fredrikstad og at 4000 mann er på vei fra Danmark, at sjøstyrken er øket og at 15 store fartøier ligger ved Magö. Hvad der er sant i dette er ikke godt å si, men kunnskapene synes å stemme overens i at de norske er bestemt på å våge noe tillands og tilvanns for å forhindre befestningen av Strömstad og for å ruinere magasinene, og da dette ikke synes utrolig og da det vel synes umaken verd ved en rask entreprise å søke dette opnådd — så har han utført kongens befaling om å gjøre alt mulig for å motstå fienden og tilkalt ennu et regiment.

Den 5te august innberetter han at 8 galleier igjen har lagt sig ut for innløpet. Han har bedt om at der må bli utsendt så mange galleier fra Göteborg som er nødvendig for å fordrive disse galleier, da de arbeider som efter kongens befaling skal utføres i Strömstad ikke kan gjøres sålenge forbindelsen tilsjøs er avskåret.

Den 7de august innberetter han at 2nen transport, dekket av 5 galleier, er kommet lykkelig frem. De norske galleier hadde forsøkt å avskjære dem veien til Strömstad. Vinden var imidlertid svenskene gunstig og de norske rakk ikke frem til Styrsund førenn svenskene gjennem de indre løp var sluppet inn til Strömstad.

Den 10de innberetter han at fienden nu er kommet med hele sin styrke og hans hensikt er øiensynlig å hindre transportskibene i å komme tilbake og å avskjære forbindelsen sjøveien. Da fartøiene ikke ligger ut for selve innløpet, men sønnenfor helt ned til Lindö, så anser han det ikke for umulig at de har et eller annet dessein fore, så meget mer som han har meget infanteri ombord. Han har derfor dragoner stående klar til forflytning hvor de måtte trenges. Han ser ikke hvorledes noe av betydning skal kunne tilføres sjøveien, hvis den norske styrke ikke med kraft slåes tilbake.

Senere i august skriver han at alt skal bli gjort for å slå fienden tilbake om han skulde angripe Sundsborg. „Men allernådigste herre: såsom fienden med en anselig sjømakt ligger her for øene og forsedd med temmelig sterke besetninger av infanteri, således at jeg til enhver tid må være ferdig til å ta imot ham, så faller mig for svært å være på begge steder", og han ber derfor om at der må bli tilkommandert en som bedre enn han forstår sig på infanteriet.

Han sier videre at det store antall tropper han må holde gjør forpleiningen vanskelig sålenge tilførselen sjøveien er stengt. Hvad der kan skrapes sammen fra landet forslår intet. Og hvad angår overføring av Uddevalla skanses kanoner til Strömstad, så kan dette umulig skje sålenge sjøveien er stengt. Landeveien lar det sig absolutt ikke gjøre, all den stund det allernødvendigste av proviant optar denne. Han uttaler at det vilde være høist ønskelig om en tilstrekkelig sterk sjømakt blev utsendt for å forjage de norske. De ligger nu med tre linjeskibe og en pram og noen galleier under beskyttelse av Killingholmen og med en pram og 6 galleier innenfor Lorangfjorden, hvorved de i Strömstad værende svenske galleier og transportskibe holdes tilbake. Disse fartøier har snart spist op sin proviant og der fins intet å forsyne dem med. Fienden har også begynt å bombardere havnen og de der liggende fartøier er alvorlig utsatt for fare. Situasjonen be-

gynner å bli Hierta noe broget og han sier derfor, at det er høist nødvendig at kongen selv kommer tilstede, da han ellers frykter for at meget litet blir utrette av det som kongen har beordret.

Alt forløp nu stille, kun avbrutt av „Arca Noæ" og Strömstads befestning som av og til kastet noen bomber på hverandre uten at dog noen skade blev forvoldt. Fra Wedel[1]) fikk han som svar på sin skrivelse av 11te august et brev, hvori generalen uttaler sin tilfredshet med de trufne disposisjoner. Betreffende de rent personlige spørsmål som nevnt i kommandørens skrivelse, så er denne materie av den beskaffenhet at det ikke dependeres av ham. Sahlgårds faut må på vederbørlig måte bli undersøkt under behørig konferanse med den nye kommanderende. Lagermark[2]) sier, at Wedel i skrivelse av 17de august til Gabel uttaler, at en undersøkelse bør foretas for å bringe på det rene hvem der hadde skylden — Tordenskiold eller Sahlgård. Det kan ikke sees at noen sådan undersøkelse er blitt foretatt.

Vicestattholder Kragh hadde imidlertid forlangt Tordenskiolds nærvær i Kristiania ved en konferanse. Hvad denne gikk ut på kan ikke sees. Tordenskiold overleverte den 19de kommandoen til cpt.
ev nr. 628 Rostgård ad interim, holdt samme dag mønstring og er øiesynlig samme dag reist til Kristiania.

Den 22de kom „Løvendals Gallei" inn på havnen med schoutbynacht Rosenpalm ombord. Denne embarkerte ut på dagen med 1 cpt.-lieutenant, 2 kadetter og sine chalupperoere ombord på „Laaland" og heiste sitt kommandotegn der. Den følgende dag holdt den nye eskadrechef mønstring på de forskjellige fartøier. På hundevakten natt til den 26de hørtes en skarp kanonade fra den søndre postering, og følgende dag fôr Rosenpalm selv ditned. Svenskene hadde kastet op batterier på land og beskjøt og bekastet herfra de der posterte skibe. Galleien „Achilles" fikk en bombe ombord og fartøiene fikk derpå ordre til å trekke sig tilbake og forføie sig op til linjeskibene.

Den følgende dag, den 27de august, begynte også linjeskibene å varpe sig ut, og i løpet av dagen var hele blokaden hevet. Tordenskiolds disposisjoner med en fullstendig innesperring av Strömstad blev således meget hurtig forlatt av den nye kommanderende.

Den følgende dag fortsatte uthalingen. Det hadde vært meningen å gå til Koster, motvind hindret imidlertid dette og hele styrken — linjeskibe, prammer og galleier — gikk derfor til Magö, hvor de ankret

[1]) Wedel til Tordenskiold av 13de august. N. R. A.
[2]) Striderna på Västkusten 1717 och 1718.

samme eftermiddag. Til denne styrke hadde også sluttet sig 4 engelske orlogsskibe.

Hierta sier i sin skrivelse til generalguvernøren av 26de august om denne foreteelse, at han om natten hadde ført 4 kanoner og 2 haubitser ut til Wrangösund, hvor de norske fartøier lå. Gården hvor skytset blev opstillet het øiensynlig Bielfweröd. Ved dagbrekningen åpnet han ilden, og de intet anende norske fartøier måtte hurtigst komme sig bort. Han kunde nok nu, sier han, sende transporten sydover, men fiendens fartøier lå ved Storrö, og sålenge de gjør det er passagen ikke fri.

Under 30te august innberetter han imidlertid med øiensynlig forundring at samtlige fartøier er trukket bort og har lagt sig i Magö, og transportfartøiene vil derfor med første gode vind seile sydover. Nu kan også arbeidet på Sundsborg og Strömstad landbefestninger påbegynnes og han har latt adskillige tropper avmarsjere for å kantonere ved Nordby hvor der er mat å få.

Denne hodekuls opgivelse av blokaden av Strömstad blev besluttet i et av Rosenpalm avholdt krigsråd ombord på „Laaland" den 27de august[1]), altså efter at de norske fartøier var blitt beskutt av svenskene. Krigsrådet kom til det resultat:

1) at man ikke kunde hindre fienden passagen innenskjærs og dette måtte derfor opgis,
2) at det beste man kunde gjøre til flotillens konservasjon var snarest å komme sig til Koster, hvor man videre kunde overveie allting bedre,
3) at noen fartøier dog burde detacheres for å hindre fienden i å gjøre noen ravage på de norske øer.

Under Tordenskiolds fravær var således innesperringen av Strömstad opgitt, hvad der intet mindre betød enn en fullstendig strategisk frontforandring. De norske fartøier hadde opgitt enhver offensiv forholdsregel. Man var gått helt over til den defensive defensiv. Man hadde opgitt å hindre svenskenes strategiske opmarsj. Opgaven var redusert til å hindre svenske fartøier fra å komme over på norsk territorium — Gabels strategiske syn hadde seiret. Man d e k k e t således de norske havner og hindret derigjennem en omgåelse av den norske hærs opstilling.

Det var den nye chefs første strategiske disposisjon. Den skulde gi svenskene fullstendig fritt spillerum på egen kyst og dermed irette-

[1]) Til Krigscancelliet indk. Sager (Søetaten) 1717. D. R. A.

legge betingelsen for et angrep i stor stil på det sydlige Norge — det som Tordenskiold hadde satt så meget inn på å hindre. —

Hvad tid Tordenskiold er kommet tilbake til „Laaland" kan ikke med sikkerhet avgjøres. Den 31te august er han ialfall ombord og forlanger da en kommisjon nedsatt for å uttale sig om „Laaland"s tilstand. En skibsbygger Nielsson fra Holmestrand hadde nemlig på Rosenpalms foranledning uttalt at fartøiet måtte ned til Kjøbenhavn for å repareres, da bl. a. stormasten ikke kunde uttas og erstattes i Norge. Herom har der øiensynlig stått en strid. „Laaland" blev i alle fall i Norge.

Brev nr. 629

Rosenpalms plan har vært å dele sin styrke i tre deler og forlegge disse i Magö, Koster og Lindö[1]). Disse observasjonsposter skulde hindre en sjøverts overrumpling og opfange mulige støt mot norske havner i armeens rygg. Han beordrer Tordenskiold til i sitt fravær å overta kommandoen og dette gir Tordenskiold anledning til den 1ste september å fremkomme med en lengere forestilling i anledning av de trufne disposisjoner, i hvilke han ikke er enig.

Der må ved behandlingen av denne fremstilling holdes skarpt for øie, at forutsetningen var at Strömstad ikke skulde holdes blokert og at Tordenskiold var uenig heri. Det må også fastholdes at enhver offensiv på svenskekysten var forutsatt utelukket. Rothe sier, at der fra visse hold i Kjøbenhavn blev hevdet, at man ikke skulde søke å legge hindringer iveien for fiendens forberedelser, men avvente tiden for angrepet, da der vel vilde bli en råd til å frelse sig. Dette var som tidligere påvist Gabels syn på situasjonen. At dette helt fra Rosenpalms overtagelse har vært den strategiske forutsetning fremgår med absolutt sikkerhet av Wedels korrespondanse med Tordenskiold.

Brev nr. 630

Tordenskiold begynner med å si, at sålenge han skal være ved eskadren vil han som hittil med yderste flid og nidkjærhet utføre sin konges tjeneste. Men dette tilsier ham å fremholde at han, efter den experience han har på dette område, aldeles ikke finner Rosenpalms disposisjoner nyttig for kongens tjeneste, og det av to grunner.

For det første er de tre steder for langt fjernet fra hinannen til å kunne understøtte hverandre. Styrkene risikerer således å bli ruinert enkeltvis og i de tilstundende lange netter er på disse avstande ingen kapabel å hindre korrespondansen på Strömstad, all den stund blokaden av dette sted er ophevet.

For det annet vil de åpne fartøier, hvorav flotillen består, i de tilstundende våte måneder ikke kunne gi den nødvendige beskyttelse til

[1]) Lindö ligger gode 4 kvm. sønnenfor Koster havn.

mannskapet. Mangel på tilstrekkelige forsyninger vil også virke i samme retning, således at man får øket dødeligheten ombord utover rimelighetens grenser, uten at man får tilstrekkelig valuta for dette og de nødvendige store omkostninger.

Derimot fremlegger han følgende projekt:

For det første legges i Magö linjeskibet „Göteborg" med begge prammer, 2 halve galleier og 3 à 4 dobbelte chalupper. De sistnevnte fartøier benyttes til stadig rekognosering ned langs svenskekysten og på denne måte opnår man det samme som ved Rosenpalms tredelte postering: en observasjon av fiendens bevegelser, og sperringen av tilgangen til de norske havner.

For det annet foreslår han at selve flotillen for å konservere besetningen og spare utgifter oplegges i Fredrikstad, dog således at den på kort varsel kan være klar til å gå ut.

Og for det tredje foreslår han, at han selv med „Laaland" og „Fyen" og de øvrige sjøgående fartøier holder det kryssende mellem den norske, svenske og jydske kyst, både for å avskjære fiendens hele commercie, der ellers vilde gi ham alt for megen styrke tvert imot kongens egen interesse, og for å beskytte egen negotie, således som skjedd hittil under hans kommando, idet intet fartøi hittil er blitt opbragt såsandt han hadde kunnet holde sjøen.

Han slutter med å si, at han går ut fra at Rosenpalm ved sin forestående reise til Kristiania forelegger dette prospekt også for Wedel med hvem han har diskuttert spørsmålet og som er enig med hans syn på forholdet, når nu ophevelsen av blokaden ved Strömstad er en kjennsgjerning.

Tordenskiolds projekt blev antatt av såvel Wedel som Rosenpalm. I skrivelse av 8de september til Rosenpalm[1]) beklager Wedel at blokaden av Strömstad er blitt hevet, men bøier sig for Rosenpalms påstand om at den ikke kunde holdes. Han slår sig nu tilfreds med at Svinesund, Skjebergkilen og Hvaler dekkes av avdelingen i Magö. Planen fikk dog den forandring, at den øverstkommanderende selv overtok kryssertjenesten, mens Tordenskiold, bundet til den rene defensiv, på „Laaland" overtok avdelingen i Magö.

Det tar sig noe eiendommelig ut, at den degraderte øverstkommanderende blir den mann hvis disposisjoner blir efterlevet og at den nye chef overtar fregattchefs tjeneste, mens brennpunktet av begivenhetene overlates til en degradert og ydmyget mann.

[1]) N. R. A.

Denne Tordenskiolds skrivelse av 1ste september viser i det hele tatt en stor grad av myndighet hos en ung mann overfor så betydelig eldre og høitstående officerer. Og det gir sannelig ikke noe billede av en knekket og styrtet mann. Han har sin selvsikkerhet i full behold.

Den 3dje september strøk Rosenpalm igjen sitt kommandotegn og gikk i sin chaluppe op til Kristiania. Og Tordenskiold er atter igjen *Brev nr. 631* eskadrechefen. Som sådan sender han den 4de en temmelig skarp skrivelse til Sahlgård, hvori han påtaler at endel officerer av såvel land- som sjøetaten ikke alene er iland efter tappenstrek, men endog hele natten, hvad der har forårsaket adskillige vidløftigheter med „dobbel, drik, disputer og slagsmaal". Dette skal man ikke ha noe av så lenge han fører kommandoen. Enhver officer har å være ombord på sitt fartøi når vaktskuddet går, og hvem der herefter er dette absolutte forbud overhørig må takke sig selv for hvad som følge kan.

Dette Tordenskiolds strenge krav til disciplinen og moralen rimer litet med de historier om hans egne galante eventyr som Rothe serverer fra denne tid[1]). Detaljene i Rothes fremstilling er forøvrig ganske uforenelige med de stedlige forhold. Og som tidligere nevnt må alt ukontrollerbart som Rothe serverer mottas med alt mulig forbehold.

At han forøvrig er sterkt bundet i sin handlefrihet viser en skri- *Brev nr. 632* velse av 7de september til Rosenpalm, hvori han anmoder om forholdsordre vedrørende forskjellige ting.

Den 8de sender han en enkefru Udfald — var muligens gift med *Brev nr. 633* eller mor av en av de officerer som blev tatt utenfor Göteborg — med en chaluppe til Sverige. Hun hadde opholdt sig i Norge siden opbringelsen, men fikk nu reise hjem med samt sin bagage. Besetningen i chaluppen var ubevebnet og førte hvitt flagg. Denne satte fruen av i Strömstad og kom tilbake uten uheld.

Brev nr. 634 og 635 Om kvelden den 8de gikk han med et par galleier og noen chalupper sydover til Strömstad. Hvad ekspedisjonen gjaldt og hvad der blev dens resultat vites ikke. På dagvakten den følgende dag er han ombord igjen.

Den 11te forlater de 4 engelske orlogsskibe, „Fyen" og „Løvendals *Brev nr. 636* Gallei" havnen og seiler sydover. Og følgende dag sender Tordenskiold hukkertene „Onsala Gallei" og „Triumphant" ned på svenskekysten for å innhente kunnskap om fiendens bevegelse og forehavende.

Brev nr. 637 Den 13de sender han Sahlgård med 5 av de store galleier til Fredrikstad for å oplegges efter den approberte plan. Sjøfolkene blir om-

1) Se tidligere under: Tordenskiold og kvinnene.

bord, mens soldatene sendes iland. De på galleiene værende vesterlenske soldater blev ombyttet med de på linjeskibet værende smålenske.

Rosenpalm er imidlertid som nevnt gått ut på kryssertjeneste og forbindelsen mellem ham og Tordenskiold synes næsten helt avbrutt. Der finnes i den gjenværende tid næsten ikke et brev fra Tordenskiold til Rosenpalm. Det ser ut som om han er henvist til Wedel, for med denne fører han fremdeles en utstrakt korrespondanse.

I skrivelse av 17de september uttaler han sin misfornøielse med at sjøforsvarets chef har gått på kryss, istedetfor å holde sig der hvor han kan nåes med korrespondansen fra de andre myndigheter. Han skal ikke destomindre vite å finne sig i det inntil videre. *Brev nr. 638*

Forøvrig innrapporterer han, at han stadig har rekognosert på svenskekysten og at der nu i Strömstad kun er tilbake en halvgallei og en dobbelt chaluppe. De utsendte to hele og en halvgallei samt to dobbelte chalupper har måttet vende tilbake på grunn av mangel på proviant. Det har imidlertid lykkes å opbringe en hukkert og tre skuter ved Hafstensund og et femte fartøi som var satt på land var blitt opbrent. Folkene var imidlertid rømt iland.

Samme dag sendte han halvgalleine „Pollux" og tre dobbelte chalupper sydover for å rekognosere, forsynt med dobbelt bemanning. Ekspedisjonens officerer var cpt.lieutenantene Gabriel Christensen og Sahlgård og lieutenant Halwor Erichson. Denne tur skulde bli skjebnesvanger, spesielt for Sahlgårds vedkommende. *Brev nr. 639 og 640*

Tiltrods for at styrken var svenskene i Strömstad overlegen lot Sahlgård sig overrumple i innløpet til Strömstad med „Pollux" og en dobbelt chaluppe. Begge blev tatt med hele besetningen — 78 mann. Sahlgård blev — som født bohuslening — stillet for krigsrett og dømt til å miste ære, liv og gods. Sahlgård anførte til sitt forsvar, at han hadde forlatt landet i sin ungdom, at han ikke hadde avlagt troskapsed til den svenske konge samt at hans mor i sin tid hadde fått reisepass for sig selv, barn og eiendom til Norge. Kongen stadfestet samme dag dommen med den „benådning" at Sahlgård skulde arkebuseres og han blev derfor øieblikkelig skutt[1]).

[1]) Se herom Lagermark: Striderna på Västkusten. Den samme hårdhet blev ikke praktisert fra den annen kant. I 1718 blev således den svenske kaper „Hvalfisken" opbragt og chefen Johan Kristian Gad blev ført til Danmark. Her viste det sig at han var født i Kjøbenhavn av danske foreldre. Han anførte til sitt forsvar, at han i sine unge år var kommet hjemmefra og efter lang omflakken hadde han lidt skibbrudd på den svenske kyst, hvor han av nød måtte ta tjeneste hos de svenske. Efter 3 års arrest blev han løslatt. Admiralitetets kopibok 1720, pag. 714.

Hvorvidt denne hårde fremgangsmåte var berettiget eller ei, vet jeg ikke. Men som tidligere nevnt er der en viss sannsynlighet for at frykten for en sådan skjebne har vært en medvirkende årsak til at cpt. Sahlgård — altså bror av den henrettede — alltid forstod å holde sig på god avstand av svenskene.

Tordenskiold blev naturligvis ulykkelig over dette tap. I skrivelse
Brev nr. 641 til Wedel av 21de september uttrykker han sin harme over det forefalne. Skjønt dette var en løitnants kommando hadde han for sikkerhets skyld sendt med endog to cpt.ltn. Feilen er at de hadde separert sin styrke, men enda var den del som blev overrumplet fienden overlegen. Fartøistapet er mere enn opveiet ved den nylig utførte erobring, men det er verre med de mange folk som er gått tapt. Og her vil naturligvis som almindelig avindssyke mennesker finne anledning til på sine steder å skade ham.

Den 21de gikk også linjeskibet „Göteborg" tilsjøs. Efter en kraftig reprimande til cpt. Sahlgård i Fredrikstad og efter endel andre ad-
Brev nr. 642, 643, 644, 645, 646, 647 ministrative forholdsordrer — bl. a. optagelse av forhør angående affæren ved Strömstad — gikk Tordenskiold den 25de med to galleier, en halvgallei og en dobbelt chaluppe sydover, passerte mellem begge Hälsöene og inn mot Strömstad. Her gikk han i sin chaluppe og rodde inn til en holme for å se hvad for fartøier der lå i havnen. Han blev imidlertid møtt med kuler og skrå og måtte vende om. Av fartøier var der på havnen kun en galiot. Men en mengde barakker og magasiner var allerede opført.

Like før sin avreise hadde han skrevet til Wedel hvori han uttaler
Brev nr. 648 håpet om å kunne restituere tapet ved andre opbringelser. Han ønsker bare at Gud vil la baron Görtz med skattens mynt tørne på hans vei, så skal de „drages om klingebåndet" som ordsproget sier.

Han gikk nu sydover med sin styrke, idet han selv i sin chaluppe rekognoserte den indre led, mens galleiene fulgte med utenskjærs. Ved Runnö fikk han galleiene inn til sig i skjærgården, hvor han hadde påtruffet den svenske gallei „Victoria" og en dobbelt chaluppe og 11 koffardifartøier. Krigsskibene hadde tydd inn på grunt vann og en av de galleier som hadde fått ordre til å angripe dem, kom på grunn, således at svenskene undkom. Alle koffardifartøier var imidlertid latt i stikken. To av dem var blitt antendt og da det ikke lyktes å slukke ilden brente disse op. De øvrige 9 fartøier blev tatt, og sammen med de for noen dage siden ødelagte og opbragte 5 fartøier hadde han således ødelagt hele den svenske transport på 16 fartøier.

Hele styrken gikk nu til Koster, hvor ankredes for natten. Da han

den næste dag passerte Strömstad på vei til Magö, blev han angrepet av en helgallei, to halvgalleier og to dobbelte chalupper, som Tordenskiold påstår kommandertes av generalmajor Hierta selv. Men såsnart han lot galleiene legge bredsiden til, trakk de svenske sig tilbake, således at han om eftermiddagen den 26de kom velbeholden til ankers ved Magö med sine 9 priser. Tordenskiold hadde vært i en temmelig vanskelig situasjon, da han hadde måttet svekke sine besetninger i meget høi grad ved avgivelse av besetning til prisene. Hadde svenskene her vært mere pågående, kunde det sett stygt ut.

Samme dag skriver han til Wedel og rapporterer den vellykkede *Brev nr. 649*
ekspedisjon. Han håper det ikke skal være så lett for fienden i en fart å få samlet tilstrekkelig av flatbunnede fartøier igjen, og dyptgående skibe egner sig ikke for transporten.

Den følgende dag sender han skipper Oluf Kiøge med chaluppe nr. 7 ned på svenskekysten for å rekognosere om nødvendig helt ned *Brev nr. 650, 651, 652, 653, 654*
til Göteborg. Han får med sig ltn. Brandt som chef for de medfølgende soldater.

Den 28de kom chaluppen tilbake efter å ha vært helt nede ved Kungshamn. Her hadde den påtruffet 5 fiendtlige galleier og noen chalupper og hadde derpå trukket sig nordover. Ved Lindöen var han blitt jaget av en brigantin og hadde tydd over til Færder. I sin rapport av samme dag til Wedel sier Tordenskiold, at alt hvad han under de foreliggende omstendigheter kan gjøre er flittig å rekognosere fiendens be- *Brev nr. 655*
vegelser.

Han er forøvrig også forberedt på offensiv fra fiendens side og ligger derfor stadig med spring på ankertauget på to sider for å kunne møte enhver eventualitet. Journalen viser videre at der fra tid til annen om natten blev slått allarm og mønstret til stykkene. Og på grunn av den økede styrke hos fienden finner han det nu rådeligst at flere norske galleier utrustes. Det hele beror dog nu på generalens avgjørelse.

Av Wedels svarskrivelse av 30te september bekreftes, at man allerede fra Rosenpalms ankomst har gitt op å hindre svenskene i forbindelsen med Strömstad. Det som det nu gjelder er å hindre adgangen til Svinesund eller andre norske farvann og finner Tordenskiold at han til opnåelse av dette trenger flere galleier, vil ikke Wedel sette sig herimot.

I en skrivelse av 28de sier Wedel, at der har gått rykter om at svenskene hadde i tanke overland å transportere fartøier til Idefjorden for gjennem opnåelse av herredømmet på denne fjord å kunne isolere

Fredrikshald. Tordenskiolds uttalelse i siste brev om, at noen av de sist erobrede fartøier egner sig godt til bestykning med kanoner, finner derfor Wedel meget à propos og anmoder om hans uttalelse om, hvorvidt disse fartøier kan føres over fra Rosneskilen til Knivsøen. —

Den 30te oktober skriver Tordenskiold en lengere rapport til kongen om hvad der er passert i den tid han har ligget i Magö. Dette stilleliggende liv ligger ingenlunde for hans naturell og han hadde funnet det heldigere om hans forslag til tjenestens fordeling hadde blitt fulgt.

Brev nr. 656

Med rapporten sender han kongen en følgeskrivelse, hvori han anfører tre grunner for at ingen rapport på lang tid er blitt sendt. For det første fordi en annen chef er beskikket, for det annet fordi han stadig har gått og håpet på avløsning og for det tredje fordi der ikke er hendt noe av betydning. Alt tyder på, at fienden har noe alvorlig fore og vil forlegge sitt krigsteater til Norge. Det er derfor fornødent at den ene hånd hjelper den annen, og han skal gjøre alt hvad der står i hans makt for å befordre kongens interesse. Kun må han be om i en eller annen form å få se et kongelig nådetegn, så at misundernes fornøielse, som han nu lider under, kan bli opveiet.

Brev nr. 657

Også til kronprinsen og Gyldenløve sender han avskrifter av rapporten. Hensikten er øiensynlig den, at han med den siste lykkelige ekspedisjon vil forsøke å rehabilitere sig på innflydelsesrikt hold.

Brev nr. 658 og 659

Men hadde det vært litet å gjøre hittil, så blev det ganske stille nu. Fra Rosenpalm har han intet hørt og vet ikke hvor han er. Han påtar sig da ansvaret for å sende hukkerten „Triumphant" og snauen „Onsala Gallei" ut på kryss, da han har fått rapport om fiendtlige kapere under den norske kyst.

Brev nr. 660

Og forøvrig fordrives tiden med forhør i anledning av insubordinasjonsforseelser og opstramning av subalterne officere, samt proviant- og pengespørsmålet.

Brev nr. 661, 662, 663, 664, 665

Men så kom endelig det lenge ventede kongelige nådestegn. Tordenskiold hadde sendt lieutenant Printz som kurer ned til Kjøbenhavn med sine breve av 5te august, hvori han ber om å bli befriet for den ydmygelse å stå som underordnet i den sjøstyrke som han selv hadde kommandert. Den 9de om eftermiddagen kommer Printz tilbake og har med sig den høikongelige gunstbevisning at hans bønn er innvilget.

I sin skrivelse til Wedel følgende dag anfører han med en viss bitter spydighet, at kongen endelig har innvilget hans ansøkning, og at hans departement under Rosenpalms overkommando skal overtas av kommandør Poulsen der er eldre i charge enn ham. Han uttaler det håp, at kongens tjeneste av disse to høiere og bedre officerer vil bli

Brev nr. 666

utført med mere forsiktighet og fienden til større avbrekk enn det han alene og som yngste kommandør i marinen har kunnet prestere. Han håper også, at Hans Excellence vil bli vel fornøiet og ikke få årsak til besvering. Det skinner igjennem, at han venter sig mere gunst der hvor han nu kommer enn den han har fått i Norge. Forøvrig vil han gjøre generalen sin opvartning ved avskjeden i Kristiania.

Gjennem et brev til Rosenpalm av samme dato går der også en understrøm av opsparet, sår bitterhet, øiensynlig yderligere øket ved en skrivelse fra Rosenpalm angående tapet av de to fartøier. Han slutter med å si, at han hver time venter å bli avløst og uttaler også overfor Rosenpalm håpet om at kongens tjeneste med de to høiere officerer vil bli lykkeligere med forsiktighet enn hitinntil. *Brev nr. 667*

Den 11te oktober var kongens fødselsdag i hvilken anledning der var stor flagging med flagg og vimpler fra stenger og rær og kanonsalutt. Prinsen av Sønderborg, general Lützow og flere høiere officerer fra „Skjeberghede" var ombord som Tordenskiolds gjester. Dette fremgår av journalen. Det er ved denne anledning Rothe forteller om Tordenskiolds bjørn, som han lot slåss i vannet med en tambur. Foruten bjørn hadde han også to ulver og noen rever og han moret sig med å skyte dem gjennem ørene med pistol. Men når Rothe sier, at hele selskapet følgende dag blev satt inn til Fredrikshald, da er dette selvfølgelig galt. Han holdt jo nettop i disse dage på med forberedelsen til å slepe fartøier overland til dette sted.

Den 15de kom en chaluppe fra brandvakt ved Strömstad og rapporterte, at de svenske galleier, undtagen to halvgalleier, var gått sydover. Tordenskiold fôr samme dag inn til Trosneskilen for å se på lokalitetene angående den påtenkte transport overland. I skrivelse til Wedel av 16de anfører han, at det nok lot sig gjøre, som oprinnelig tenkt, å bestykke to av de fra svenskene erobrede skibe og slepe dem overland. Men disse fartøier var kun innrettet for seilas og i det trange farvann var rofartøier mere anvendelige. Han foreslog derfor at to chalupper skulde føres over, og dette vilde lettvint la sig gjøre. *Brev nr. 668, 669, 670, 671* *Brev nr. 672*

Han beordret Sahlgård å sørge for å få chaluppene på plass og rekvirerer hos Lützow 50 mann og 24 hester klar til assistanse i Rosneskilen den 23de oktober. Den første cahluppe er sannsynligvis overført denne dag. *Brev nr. 673, 674, 675*

Den 24de er Tordenskiold igjen ombord og skriver den dag til Peter Colbjørnsen angående noen pengesaker og forsikrer ham om at han „sen flaterj" er hans venn. *Brev nr. 675 a*

Den 26de er han fremdeles ombord, hvad der sees av en skrivelse

Brev nr. 676 til Rosenpalm. Men den 27de sier journalen, at en dobbelt chaluppe blev kjørt overland fra Rosneskilen til Knivsø. Dette var da sannsynligvis den annen.

Men det trakk ut med avløsningen. Kommandør Poulsen var allerede for 3 uker siden kommet til Norge, men intet blev gjort. Tordenskiold skriver da den 4de november til Rosenpalm med anmodning om at avløsningen uten retardement må bli iverksatt. Poulsen har uten vanskelighet forlengst kunnet innfinne sig, og blir der ikke nu en løsning på det ser han sig nødt til å bruke „anden mojen". Han venter også avgjørelse på hvad det blir til med „Laaland", om den skal nedsendes eller ei.

Brev nr. 677

Den 5te om eftermiddagen hørtes kanonskudd i syd, og man antok at det kom fra Strömstad. Brandvakten blir derfor forsterket om natten. Det viste sig at den svenske flotille nu i sin helhet var forsamlet i Strömstad. Tordenskiold skriver følgende dag til Wedel og rapporterer dette. Fienden har nu i Strömstad 3 store og 7 mindre galleier, de førstnevnte med 600 manns besetning og en meget sterk bestykning. Svenskenes hele besetning går op til 3500 mann. Og mot dette har han å stille 1 linjeskib, 2 prammer og 2 galleier med tilsammen 940 mann. I Larvik ligger 4 linjeskibe av våre egne og 3 engelske, og det får komme på vedkommendes ansvar om svenskene angriper, hvad det forundrer ham at de ikke for lenge siden har gjort. Han kan ikke mere enn andre mennesker gjøre mirakler; men hvad de kan, det kan han med uten å bøie sitt hode. Angriper fienden — som hver time natt eller dag kan ventes — så må Hans Excellence være forvisset om, at han ikke vil overlate ham noen av de derværende fartøier som rov, men forsvare sig til en extremité som i lang tid ikke er hørt, som en honet sortie, hvorved han forhåpentlig vil degageres for all forfølgelse og eftertalelse. I anledning av situasjonen i Strömstad henviser han til sine uttalelser i juli måned og peker på følgene av de forsinkelser som var forårsaket av proviantmangel. Hans hittil førte konduite og proposisjoner skal nok fri ham for ansvaret for de følger som nu litt efter litt vil vise sig. Ophevelsen av blokaden av Strömstad blev også foretatt i hans fravær og hans råd om å utruste de øvrige galleier, når styrken i Strömstad blev øket, er heller ikke blitt fulgt.

Brev nr. 678

Tilslutt ber han Wedel om at han som øverste chef også for sjøarmaturen[1]) vil sørge for at Poulsen, der nu i tre uker har vært i landet, må foreta den avløsning som han er bestemt til.

[1]) Der må altså ved Rosenpalms tiltreden ha skjedd den forandring i kommandomyndigheten, at sjøarmaturen er blitt lagt under kommanderende general.

Den 8de har han imidlertid ved foretatt rekognosering fått bragt på det rene, at det var ikke så farlig med styrken i Strömstad. De tre store galleier var ennu ikke ankommet, men ventedes dog hver time for å ta stasjon der for vinteren, og vilde da bli et farlig naboskap. *Brev nr. 679 og 680*

Endelig den 9de november om eftermiddagen kommer „Løvendals Gallei" inn på havnen, salutterte avdelingschefen med 5 skudd og blev betakket med samme antall. Cpt. Rostgård og kommandørcpt. Vosbein kom straks ombord på „Laaland", og Vosbein skulde kommandere flotillen. Her slutter Tordenskiolds journal, der er undertegnet av ham personlig.

Samme dag skrev han til Rosenpalm om overleveringen. Han takker for schoutbynachtens gode tilbud om å benytte „Løvendals Gallei" til sin nedseiling til Danmark; men da han ser at fregatten er så høit fornøden til kongens tjeneste, så finner han det ikke verd i en sådan anledning å betjene sig av en fregatt[1]). Han har derfor besluttet å benytte den hukkert som han nylig hadde tatt fra svenskene. *Brev nr. 681*

Han beordrer derfor cpt.ltn. Ployart på „Løvendals Gallei" tilbake til flagget, idet han i denne skrivelse anfører, at han på så korte turer ikke pleier å betjene sig av kongens fregatter, særlig når de er så umistelige som i dette tilfelle. *Brev nr. 682*

Dermed forlot Tordenskiold den norske sjøstyrke, som dermed sank hen i fullstendig sløvhetstilstand og ga svenskene anledning til den strategiske opmarsj der førte til angrepet på det sydlige Norge det følgende år.

Galleiflotillen i Magö under Vosbeins kommando fristet en kummerlig tilværelse. Det gikk som av Tordenskiold forutsagt, at sykdommen på galleiene, selv i egne farvann, tiltok i den grad, at situasjonen blev uholdbar. Fartøiene egnet sig ikke til vinterbruk, det var som vårt nøkkemateriale kun beregnet på og egnet for sommertokter i all fredelig idyll. I skrivelse av 10de desember skriver Rosenpalm til Wedel[2]) og skildrer den forferdelige sykdom blandt mannskapet og hevder at fartøiene må legges inn. Wedel holder imidlertid på, at Magö holdes så lenge som det overhodet er mulig, da en rømning av dette sted vilde være det samme som en åpning av portene for svenskene. Den 16de desember er imidlertid galleiene trukket tilbake og Wedel skriver i brev av samme dato til Rosenpalm[2]), at han er nervøs for at svenskene

[1]) Nelson gjorde det samme da han i 1801 seilte hjem fra Østersjøen. På hjemturen var han ilde medtatt av sjøsyke. Se Ben Brace.

[2]) N. R. A.

nu skal sette tropper iland på Kragerøen, Rolfsø eller i Singelfjorden. Forøvrig vil han ikke undlate å meddele viceadmiralen — Rosenpalm var altså avansert til viceadmiral under sin energiske ledelse av sjøkrigen i Norge — at han hadde fått kunnskap om, at svenskene uhindret forøket sin sjøarmatur og forsynte sine magasiner i Strömstad.

Tordenskiold har fra Magö reist inn til Kristiania. Hans eskadreskriver Curt Friis reiste efter ordre til Larvik for å ordne alt til nedreisen. Fra den 9de til den 24de november kan man ikke følge ham. Der er en mulighet for at han i denne tid har vært en tur i Trondhjem. Til hans stervbo er der nemlig innlevert en fordring fra ekvipagemester Styer på betaling for en utlånt „vinterslede med biørnhud og skrin, da hand reiste op til sine forældre i Trunhiem". Tordenskiold kan ha foretatt denne reise enten i det her nevnte tidsrum eller mellem 2nen og 21de desember 1719, da han var i Norge i et annet erinde. Da den sistnevnte periode imidlertid passer bedre for anvendelsen av slede til en sådan reise, er det overveiende sannsynlig at det er da han har foretatt turen over Dovre.

Noe holdepunkt har man dog til efterlysning av hans gjøremål i disse dage — og det endog et meget interessant til belysning av hans plass i det norske folks opfatning op gjennem tidene. Det gjelder Sogndalens kirkeklokkes historie[1]):

I „Vasdrag og Skovmarker" forteller Welhaven i „Mandgaren i Holleia" om søkningen efter en bortkommet femårsgammel gutt, som hadde gått sig vill i skogen.

Ved denne eftersøkning var Sogndalens kirkeklokke bragt op til seteren, hvorfra manngaren gikk ut. „Noen", sier Welhaven, „holdt sig til den gamle tro, at der var en Guds makt i dens klang; andre mente at det skulde være et godt tegn at klokken var forært til kirken av Tordenskiold, efterdi han var en berømmelig helt, som aldri vilde gi tapt". Der blev da også ved denne anledning ringt med klokken, og „klokkesangen lød så underlig i åsen, underlig og bevegelig, så at ingen tenkte på sin tretthet".

Manngaren, som ledet av daværende løitnant Gram (død som generalmajor) fant da også barnet, straks efter at Tordenskiolds klokke var begynt å ringe.

[1]) En avisartikkel av O. A. Øverland.

Det var forøvrig ikke første gang Tordenskiolds klokke i Lunner kirke var blitt benyttet på denne måte. Også ved en tidligere „bjergtagning" skal der med et lignende held være ringt med den.

Bygdesagnet forteller, at noen menn fra Lunner var i Kristiania for å kjøpe en klokke til bygdens kirke. Mens de gikk i byens gater møtte de Tordenskiold, som ga sig i snakk med bøndene og fikk vite hvad deres erinde i byen var, og han skal da straks ha tilbudt dem en skibsklokke, et tilbud som med takk blev mottatt.

At klokken under Tordenskiolds ophold i Kristiania før nedreisen til Kjøbenhavn av ham blev skjenket til kirken er ganske utvilsomt. I „Lunder Kirches Gave-Bog", som opbevares hos kirkevergen i Hønefoss, finnes nemlig innført følgende:

„Anno 1717 den 12te november blev af velbaarne Hr. Commandeur Petter Tordenskiold paa Anders Christensens ansøgning given en klokke til Sognedahlens Kirke, veier Et halft Skippund, hvorfor Hannem paa det allerydmygeste betakkes, med ønske Gud vil lychsaliggiøre Commandeuren i alle expeditioner baade til Lands og Vands, hvilket hjertelig forønskes af mig som Stædets Sogneprest.
Daniel Ramus."

Herunder har Anders Christensen tilføiet følgende om den av Tordenskiold til Lunners annekskirke skjenkede kirkeklokke og dens innvielse:

„1717 den 31de december blev den anden og mindre klokke indhængt i Sogndahlens Kirke-Taarn, som var nyaarsaften, og ny aars Dag den 1ste Januar 1718 blev den ringet med til Bøn.
Anders Christensen."

Denne Anders Christensen, sier Øverland, eiet gård på Ringerike og hadde Slotslovens bevilling til å føre saker for underretten. Han stod i et nært forhold til familjen Ramus og var ved flere leiligheter juridisk rådgiver for Anna Colbjørnsdatter og hennes sønn sogneprest Daniel Ramus. Utenkelig er det da ikke, mener Øverland, at det er denne, der tidligere i mange år hadde vært skibsprest, som innga Anders Christensen tanken om å henvende sig til Tordenskiold i dette bygdeanliggende.

Kirkeklokken hadde inskripsjonen: „Cpt. Braune the Natanael 1711". Nu eksisterer den ikke mere. Under ringning for lenge siden revnet den og blev erstattet med en ny.

Denne lille tildragelse med kirkeklokken er av stor kulturhistorisk verdi. Den viser at Tordenskiold hadde rett, da han i sin oprevne

sinnstilstand efter den ydmygende avsettelse fra sin kommando overfor kongen fremholder, at han hos den almene mann i Norge har den tillit som han så dypt savner hos de ledende i Kjøbenhavn. Og likesom Tordenskiolds klokke lang tid efter gjennem en rørende tiltro gjorde sitt til at den forsvundne gutt blev funnet igjen, således har Tordenskiold selv for det norske folk vært en av de „liberty bells" som ved sin malmfulle klang har gjort sitt til at dette folk tilslutt fant sig selv igjen. Og utenkelig er det vel ikke, at klangen av hans navn ennu kan få betydning for et folk som holder på å miste sig selv. —

Den 24de november synes Tordenskiold å ha vært i Larvik. Som tidligere nevnt innsendte Theodorus Andersen til Tordenskiolds skifte en fordring på losji og underhold for Ingeborg Olufsdatter Strøm, og deri anføres at den salige herre selv den 24de november hadde tinget innkvarteringen i Larvik.

Den 26de er han i Kristiania, idet han denne dag skriver til Slots-
Brev nr. 683 loven og beklager sig over at cpt. Sahlgård ennu ikke, trods gjentagne ordrer, har fått foretatt taksering av de i Dynekilen erobrede svenske orlogsfartøier. Før dette kan bli gjort vil ikke fordelingen av prisepengene kunne foretas. Som tidligere nevnt skulde der gå ennu 10—15 år førenn denne sak blev bragt iorden.

Og den 2nen desember er Tordenskiold atter i Larvik, hvad der
Brev nr. 684 kan sees av en skrivelse til overkasserer Weyby. I Larvik har han fått ordre fra Kjøbenhavn om hurtigst mulig å komme ned til Danmark. Som tidligere nevnt hadde han avslått tilbudet om å benytte „Løvendals Gallei" til nedfarten og istedet valgt sig den i september ved Strömstad erobrede hukkert. Dennes navn er ikke opgitt, og det er ikke mulig av revisjonsprotokollen å utfinne det, da jo fartøiet forliste, hvorved det ikke blev taksert. Rothe sier at den var utstyrt med 2 stk. 3-pdr. kanoner idet de øvrige 8 av den oprinnelige bestykning var blitt kastet overbord førenn den blev erobret.

Noen offisiell beretning om den eventyrlige overfart foreligger såvidt vites ikke. Men Rothe sier uttrykkelig, at han personlig har fått beretningen av to øienvidner, Tordenskiolds hovmester Henrik Mauridts Hartz og hans sekretær, den senere kancelliråd Christian Walter[1]). Dessuten finnes en beretning om kampen i Europäische Fama for 1717 Tom XVIII, pag. 198—200.

I hukkerten hadde Tordenskiold innlastet alle sine eiendeler, pen-

[1]) Det er litet sannsynlig at Walter har vært med.

ger og verdigjenstande som han i løpet av krigen hadde erhvervet sig og anbragt i Norge. Prisepengene fra de mange fartøier han i årenes løp hadde opbragt beløp sig til ganske anselige summer. En hel del av de opbragte kostbarheter hadde han slått til sig ved auksjonene, og Christian Walter, der i 1718 blev sendt over til Sverige for å hente sakene, anslår ifølge Rothe verdien av Tordenskiolds flyttegods til 30,000 rdl., hvad der efter datidens pengeverdi er en meget betydelig formue. At denne formue var anbragt i Norge er ganske rimelig, all den stund han under hele krigen hadde hatt sitt tilhold der. Fast ophold i Danmark hadde han ikke hatt siden sine korte kadettdage.

Ialt var der, ifølge Rothe, 22 mann ombord på det lille fartøi, derav 1 paukeslager og 6 trompetere. Hukkerten forlot Larvik den 7de desember om morgenen. Kom om natten inn under den svenske kyst og møtte følgende morgen kl. 10 ut for Winga en svensk kaper på 16 kanoner og 60 manns besetning under cpt. Lind[1]).

Tordenskiold søkte, som rimelig er, å komme sig klar av den overlegne motstander, men blev hurtig opseilet. Fra kl. 10 formiddag til kl. 3 eftermiddag varte kampen. Lind forsøkte stadig å komme til entring, eller å få gitt ham laget; men Tordenskiold var ham for snar i vendingen. Her kommer atter frem hans glimrende sjømannstaktikk, som satte ham istand til å umuliggjøre motstanderens utnyttelse av den store overvekt i stykkene. Det er forsåvidt en prestasjon av overordentlig stor taktisk interesse.

Under hele kampen holdt Tordenskiold, sin vane tro fra kampen med de to fartøier i Østersjøen 1715, stemningen oppe ved å la musikken spille. Og forøvrig holdt han det gående med de to små kanoner og sine geværer, og skjøt personlig ned flere av mottsanderens besetning. Den ulike kamp førte dog omsider til, at hukkertens rigg kom i den forfatning at den svenske chef mente å kunne praie over til hukkerten, at han gratulerte sig selv med å kunne bringe Tordenskiold som fange til Göteborg, hvor han lovet ham en god behandling. Tordenskiold skal da ha svart, at hverken han eller noen annen svenske skulde føre ham levende til Göteborg. Og det er dette øieblikk Tordenskiold utnytter til å skyte sin motstander ned. Det er ganske enkelt en konsentrasjon av sin lille force mot motstanderens ømmeste punkt, hans hjerne. Og resultatet uteblir ikke; da hodet var borte, var også ledelsen borte, og kaperen holdt av og Tordenskiold var frelst.

[1]) Det har ikke lykkes mig å kontrollere dette. Av Wilh. Bergs „Göteborgs Historia" kan intet utledes.

I „Europäische Fama" for 1717 — og denne beretning er altså skrevet like efter kampen — står anført, at grunnen til Tordenskiolds avgang fra den norske sjøstyrke var uoverensstemmelse mellem ham og Wedel. Den fiendtlige kaper angis å ha ført 8 stk. 6-pdr. kanoner og en besetning på 60 mann. Tordenskiolds fartøi skal ha ført 4 stk. 3-pdr. kanoner og ha hatt 20 personer ombord, hvorav dog noen ganske få var besetning. På den svenske førers anmodning om å gi sig skal Tordenskiold ha svart: „Es sollte ein jedweder sein Bestes Thun", hvorpå svensken skal ha svart: „Mein Herr Tordenschiold, es ist mir sehr lieb, das ich das Glück haben soll sie nach Schweden zu bringen; also lassen sie nur die Segel streichen, und ergeben sich, es soll ihnen alle Höflichkeit erwiesen, und von Bagage nichts genommen werden, wo sie sich aber nicht alsobald ergeben, so soll alles massacriret werden". Det står videre at Tordenskiold brukte sin muskedonner så vel, at den svenske kaptein selv glemte svaret og ikke kom til sig selv før lenge efter at besetningen hadde tatt flukten. På Tordenskiolds fartøi anføres 3 mann å være falt og 6 mann såret. Tordenskiold selv skal være blitt såret i venstre side.

Men man har også første hånds meddelelser angående denne merkelige ferd. Admiral Rosenpalm skriver den 7de desember fra Larvik til Gabel[1]) at kommandør Tordenskiold var på stedet og desperat over at han ikke var kommet sig nedover. Vinden hadde stadig vært „opiniater" for ham, og „han har ej ald for stor patience". Rosenpalm har lest for ham som en far og han ber „mon frère" gjøre likeså. Tordenskiold er ikke godtalende om mange som skal ha talt for resolutt om ham. Rosenpalm har fremholdt at det ikke forholdt sig så, men Tordenskiold mente jo. At det her dreier sig om Gabel kan det vel neppe være tvil om.

Curt Friis, Tordenskiolds eskadreskriver, som var blitt sendt foran til Larvik for å ordne alt til avreisen, sier i et innlegg i skiftet[2]), at Tordenskiold kunde ha seilt med en konvoy som lå seilklar, men som formedels vinterdag vilde se været an. Han var imidlertid for utålmodig til å vente på dette og besluttet den 6te om eftermiddagen å ville seile alene med hukkerten. Han hadde da forsikret å ville gå Beltet inn for å undgå kaperne ved Warberg. Om natten forandret han imidlertid dette og vilde seile Kattegatt ned, idet han stolte på fartøiets

[1]) Til Krigscancelliet indk. Sager (Søetaten) 1717.

[2]) D. R. A. Skifteprotokollen. Han hadde en fordring på boet i anledning av denne tur. Se senere.

gode seileregenskaper. Men ut på dagen den 7de møtte de nettop ut for Warberg en svensk fregatt på 16 kanoner og med sterk besetning, og da den salig mann innså at han ikke kunde komme klar, satte han sig med sin ringe styrke på ialt 19 sjele og 4 stk. 1-pds. kanoner og noen geværer til motverge, og før kampen begynte tilsa han alle innen borde adskillige løfter og lovet dem ellers 3 måneders gage uten decourt, og hvis kongen ikke vilde godtgjøre dette, så vilde kommandøren betale det av sine egne midler. Av de 19 mann var kun 4 befarne matroser, de øvrige bestod av hans paukeslagere og musikanter fra „Laaland", hans kahytshovmester og egne tjenere samt 2 à 3 gutter. Med denne besetning måtte de to ganger slåss i 3 timer, hvorunder de fikk 4 døde. Men såvidt de kunde se hadde den svenske besetning fått stor skade, og da kapteinen blev skutt forlot fregatten dem og de fortsatte sin kurs.

Som tidligere nevnt har Kuylenstierna i Tordenskiolds nedskytning av den svenske kaptein sett en mangel på ridderlighet hos ham. Det er som allerede anført vanskelig å anerkjenne de moralske love som har forledet nevnte forfatter til denne originale fortolkning.

Men om kvelden samme dag løp som bekjent hukkerten på land på Svineboene ved Kullen. Fartøiet blev vrak og Tordenskiold kom sig kun med vanskelighet over til Helsingør i en gjennemhullet jolle, ledsaget av et par mann og medbringende endel penger. I Helsingør anmoder han cpt.ltn. Løwe om å redde gods og besetning, men denne løser denne opgave så slett, at det hele falt i svenskenes hender, tiltrods for at besetningen holdt svenskene fra livet i over et døgn. Tordenskiold beklager sig på foranledning i skrivelse av 21de til admiralitetet *Brev nr. 685*
over vedkommende officers forhold.

Hartz, som sammen med 9 andre blev tatt tilfange efter en hårdnakket motstand, blev av svenskene antatt for Tordenskiold og av en standrett dømt til døden. Da eksekusjonen skulde foretas bad han imidlertid om å bli ført til Carl XII, og dette blev innvilget. Sammen med Tordenskiolds bjørn blev han ført til Lund og stillet for kongen, der ikke alene skjenket ham livet, men endog lot ham reise tilbake til sin herre med den ene av dennes tjenere. Den annen tjener var død av sine sår.

Hammarskiöld anfører som bevis på Carl XII's generøsitet overfor Tordenskiold en skrivelse uten underskrift datert „Copenhagen d. 1. Jan. 1718"[1]). Da Tordenskiolds tjenere skulde avreise, spurte kongen

[1]) Se Hammarskiöld. Hen henviser til Nordiska Kriget, III, Danmark, i Svenska Riksarkivet.

om noe fattedes dem og bad dem „dem Tordenskiold seinen königlichen Gruss zu vermelden und ihm versichern, wenn Er ihm selbst sehen möchte, demselben alle civilité so einen solchen officier gebührte, wiederfahren lassen wollte".

Rothe sier at Tordenskiolds to styrmenn blev skutt fordi de var født på Viksiden. Dette kjente i alle fall ikke Tordenskiold til, da han den 8de september 1719 skrev til generalguvernøren over Göteborg og bad om fangenes løslatelse. Han opgir deri som fanger tre trompetere, en skipper, to styrmenn, en fyrverker og generalmajor Trampes rideknekt.

De løslatte fanger hadde med til Tordenskiold en anmodning om å utvirke hos kongen at 30 ved Kullen hjemmehørende fiskere blev løslatt mot at hukkertens mannskap blev frigitt. Som senere skal vises fikk Tordenskiold dette gjennemført, men hukkertens mannskap blev ikke destomindre fremdeles holdt fangen.

Allerede den 10de desember fikk Tordenskiold ordre til å overta kommandoen på linjeskibet „Ebenezer" og efter all menneskelig mulighet med største hast å sørge for dets ekvipering således at dette til enhver tid var klar til øieblikkelig å stikke i sjøen. Hvilken opgave der var tiltenkt fartøiet kan ikke sees; men det synes å ha vært noe særlig viktig, siden det hadde slik brennende hast. Til skibsofficerer var beordret cpt. Hans Darum, cpt.ltn. Ole Budde og lieutenantene Johan Buch og David Dørch[1]).

Foranledningen må imidlertid være bortfalt, ti under 22de desember får Tordenskiold admiralitetets ordre til å legge fartøiet inn.

---

[1]) Admiralitetets skrivelse av 8de desember.

DEL X

ÅRET 1718

SPESIALREGISTER TIL DEL X

ÅRET 1718

Frederik IV klynget sig altså ennu i 1717 til håpet om en allianse med Russland og England med Sveriges ødeleggelse som mål. Gabel og Sponneck hadde som nevnt utkastet en plan om å angripe Sverige fra Norge av med 40,000 mann, mens tsar Peter skulde angripe svenskekongen fra øst. I Gabels og Sponnecks plan inngikk også angrep på Bohuslenskysten og det er uten videre klart, at Tordenskiolds offensive støt mot denne kyststrekning — om de hadde lyktes — vilde ha vært av uvurderlig nytte for den videre offensiv. Enten man således skulde agere offensivt eller defensivt i Norge, så hadde Tordenskiolds strategi like fullt sin uavkortede berettigelse. At han på dette hold møtte mangel på forståelse både fra den øverstbefalende i Norge og den mest innflydelsesrike mann i Danmark, taler ikke til disse herrers fordel. Istedetfor på det kraftigste å understøtte hans offensive optreden svikter de ham på alle måter og setter efter uheldet en officer som hans foresatte der i videste forstand er den defensive defensivs mann.

I begynnelsen av 1717 var tsar Peter gått inn på Frederik IV's angrepsplan. Han erklærte sig ved en skriftlig deklarasjon[1]) villig til fra sin side å gjøre den av kong Frederik ønskede landgang i Gammel-Sverige med 40,000 mann, såfremt kongen av Danmark samtidig vilde angripe med 30,000 mann fra den norske grense. Men han måtte ha hjelp av skibe for å dekke overfarten fra Finnland til Sverige. Men atter igjen strandet planen på det maritime samarbeide, idet Frederik IV nu som tidligere nektet å sende sine fartøier lengere øst enn til Bornholm. Så henga man sig atter igjen til illusjonen om hjelp av engelske orlogsskibe. Denne illusjon brast denne gang likeså naturlig som tidligere og dermed gikk det hele i vasken.

Forbitret over denne sakenes vending gikk tsar Peter efter bruddet med kong Frederik over til forhandling med svenskene på Åland.

[1]) E. Holm.

Disse forhandlingers forskjellige faser har ingen interesse for denne fremstilling. Men en ting var den hele tid — uansett betingelsene forøvrig — på det rene som forutsetning for det hele, og det var at Norge skulde være den kompensasjon som skulde gis Carl XII for hans tapte provinser. Peter tsar skulde ved aktiv deltagelse i et felttog i Tyskland støtte svenskekongens planer.

Men traktaten blev som bekjent ikke til virkelighet. Carl XII nektet å stadfeste den fordi den foreslåtte plan vilde medføre sikre tap, men usikre fordeler. Han brød sig ikke om hjelp, da avtalen om slikt sedvanlig kun førte til gjensidig mistro, og han vilde ikke komme i konflikt med Georg I, da denne hadde tilbudt ham å slutte fred.

Men erobringen av Norge var fremdeles Carl XII's faste øiemerke. Den strategiske opmarsj fortsatte, og om sommeren 1718 var altså 40 fartøier i stadig trafikk mellem Göteborg og Strömstad, og hver lykkelig fremkommet transport betraktedes som en vunnet seir.

I slutten av 1717 hadde de norske transporter fra Danmark vært utsatt for den ulykke, at en større transportflåte, der den 11te desember var gått ut fra Norge, blev drevet ned på svenskekysten, hvor 12 fartøier falt i svenskenes hender[1]). Flere fartøier knustes under stranding på den norske kyst, hvoriblandt et av de konvoyerende fartøier fregatten „Lossen", som strandet på Hvaløene, hvorunder 49 mann av besetningen omkom.

Transporten mellem de to lande hindredes også gjennem en mere energisk optreden fra den svenske Göteborgeskadres side. Denne forlaes i løpet av 1718 delvis fra Göteborg til Marstrand, og opbringelsen av norsk-danske fartøier tok i dette år et sterkt opsving.

Og en veldig energi utfoldet svenskene da de over Strömstad, Strömsvattnet, Färingsjön, Prästvattnet, Langsjön og Elfsjön førte galleier over til Krokstrand ved Idefjorden, hvor en skanse, Clausenborg, beskyttet denne svenskenes lille orlogshavn inne i det trange farvann.

Litt efter litt samledes i farvannet en hel liten flotille på begge sider og flere småkampe utkjempedes uten at det kan sees at noen av partene har fått noe avgjort overtak. Den 16de november senkedes imidlertid, efter generalløitnant Sponnecks ordre, hele den norske flotille sammen med alle de ved Fredrikshald beliggende fartøier[1]). Årsaken til denne foranstaltning var at Sponneck efter avholdt krigsråd hadde besluttet å opgi forsvarslinjen Svinesund—Tistedalen og trekke sig tilbake til Glommenlinjen. Efter dette kunde svenskene i all ro og

[1]) Lagermark.

mak føre over Idefjorden alt hvad der tiltrengtes til Fredrikstens beleiring. Det var avslutningen på svenskenes stort anlagte strategiske opmarsj, den Tordenskiold den hele tid hadde hatt et åpent øie for og som han ved sin offensiv hadde forsøkt å hindre og hvori han såvel av den kommanderende general i Norge som av myndighetene i Danmark var blitt lagt alle mulige hindringer iveien. —

Den svenske flåtes virksomhet i Østersjøen var i 1718, likesom i 1717, helt ubetydelig. Vel klargjordes såvel orlogsflåten i Carlscrona som eskadren i Stockholm begge årene, men for å spare på provianten utsendtes kun noen få fartøier på kryss[1]). Av samme grunn skulde heller ikke flere sjøfolk innkalles enn hvad der tiltrengtes til det aller nødvendigste arbeide. Til admiral Karl Hans Wachtmeister, som skulde føre kommandoen over den fra Carlscrona utgående eskadre, skrev kongen den 7de mai 1717, at hans hensikt med eskadrens utsendelse var å befordre sjøfarten på Sverige, hindre handelen på de forbudte havner og, når anledning gas, å gjøre fienden skade og avbrekk. Dog burde man ikke gå tilsjøs med alle fartøier, men stedse søke å innbilde fienden at man var bestemt på å gå ut med alle fartøier, således at han aldri kunde føle sig sikker. Altså „fleet in being"-prinsippet. Da der imidlertid manglet folk til hele eskadrens utrustning, hvilte prinsippet på et bristende grunnlag.

Den mindre eskadre som på vårparten sendtes ut måtte snart søke havn igjen på grunn av danskenes overlegenhet tilsjøs og den engelske flåtes ankomst til Østersjøen. Da tiden for det norske felttog nærmet sig, ga kongen ordre til at fartøiene skulde oplegges, hvorunder han uttalte, at „vi i nåder äre väl förnögde med det kommando, som I (Wachtmeister) detta år vid eskadern fört".

Det var til dette begivenhetsløse krigsteater Tordenskiold som chef for linjeskibet „Ebenezer" var forflyttet. Hans ophold i Kjøbenhavn i de første måneder av året hadde som nevnt vært optatt med bestrebelsene for å få sitt forhold ved Strömstad retslig undersøkt. I denne tid har han som det synes levet som grand seigneur. Revisjonsprotokollen viser nemlig at han for dette år er ilagt luksusskatt for to tjenere, kusk, karosse og hester.

Den 1ste februar skriver han til Carl XII og fremholder at han *Brev nr. 686*
har fått utvirket løslatelsen av de svenske fiskere og at han går ut fra at hukkertens mannskap nu også blir frigitt, og han ber likeledes om at hans bagage, hans chalupperoeres liberi m. v. må bli ham tilbake-

[1]) Lagermark.

sendt med fangene, en imøtekommelse som han vil regne som en allernådigst refleksjon fra en så fremragende mann overfor en av hans konges tro tjenere og ærlige soldater, blandt hvis tall han med tiden håper å bli regnet. En i innhold likelydende skrivelse skrev han samtidig også til kommandanten i Helsingborg, major P. Lannerstierna[1]). Brevene blev imidlertid først senere avsendt.

Den 17de februar fikk han admiralitetets ordre til å ekvipere linjeskibet „Ebenezer" og hurtigst mulig gjøre det seilklart.

Imidlertid fortsatte han sine forsøk på å få sitt forhold ved Strömstad sakkyndig undersøkt og skrev den 29de februar til kongen med
Brev nr. 687 henstilling herom. Det fremgår herav, at kongen selv har gitt den opfatning tilkjenne, at angrepet ikke var bygget på raison. I denne forbindelse må også nevnes, at Rothe sier, at det var blitt ham fortalt, at Tordenskiold på denne tid var nektet adgang til hove, men at han trods forbudet innfant sig og krevet sin sak undersøkt. Tordenskiolds sekretær Curt Friis sier, at Tordenskiold selv fortalte ham at kongens ansikt ikke var ham så nådig som tilforn. Dette er så meget merkeligere som jo kongen i sin skrivelse av 29de juli 1717 hadde uttalt, at han godkjente den av Tordenskiold ved Strömstad førte konduite. Der må altså efter denne tid ha foregått en forandring i opfatningen av dette spørsmål og det kan vel neppe være ringeste tvil om, at det atter igjen er Gabel som, i likhet med hvad han gjorde efter Göteborg, har lansert sin uholdbare strategi med skibe kontra matroser som utgangspunkt.

Tidligere er redegjort for denne saks videre forløp: Kongens ordre av 14de mars til admiralitetet om å opta Tordenskiolds forhold til
Brev nr. 688 undersøkelse. Dennes innlegg av 29de mars og hans senere fullstendige frifinnelse og rehabilitering. Det må da atter igjen ha vært et hårdt slag for Gabel således påny å få admiralitetets som det presumptivt mest sakkyndiges dom så helt og fullt imot sig. At denne manns forhold til Tordenskiold derigjennem ikke blev bedre er en given sak.

Den 30te mars er øiensynlig kommandoen heist på „Ebenezer", ti på denne dag er loggbokføringen[2]) begynt. Ennu den 2nen april er
Brev nr. 689 imidlertid Tordenskiold iland og skriver til admiralitetet med anmodning om, at prisepengene efter Dynekilen nu må bli fordelt, da taksasjonen er tilendebragt og han daglig overløpes av vedkommende deltagere, særlig de gemene.

[1]) Svensk Historisk Tidskrift 1901.

[2]) At det er skibets loggbok og ikke Tordenskiolds journal fremgår tydelig da den er ført og underskrevet av skibets styrmenn. Videnskapenes Selskap, T.hjem.

Østersjøeskadrens chef var admiral Raben, og Tordenskiold tilhørte schoutbynacht Schindels avdeling. Schindel heiste sitt kommandotegn på „Nordstiernen" den 7de april.

Fregattene „Pommern" og „Høyenhald" var blitt sendt ut på rekognosering og bragte den 11te melding om at de intet hadde sett til de fiendtlige fartøier i sjøen. De hadde vært helt oppe under Carlscrona og der sett 7 linjeskibe til ankers med stenger og rær omhaug.

Imidlertid fortsatte ekviperingen og den 17de seilte fartøiet ut forbi Tre Croner og ankret på Kongedypet. Den 18de holdt admiral Barfoed generalmønstring som utsending fra sjøetatens generalkommissariat.

Denne dag skriver han et brev til kongen, der begynner med en henstilling om at beløpet for de av ham efter Dynekilen kjøpte to far- *Brev nr. 690* tøier ikke må bli decourtert i hans tilgodehavende prisepenger efter Dynekilen. Heri fikk han da også medhold. Men efter denne innledning tar han atter igjen offensiven angående Strömstadangrepet. Han fremholder, at kongen næst Gud i himmelen selv har dratt ham frem til det han er og derfor er det alene kongens nådige retferdighet som beskytter ham mot alle hans misundere som hverken kan være ringe eller få. Han vet ikke hvilken fatalitet det er som har bragt en og annen til å persuadere til de tanker, at han før og efter Strömstad aksjon skulde ha forsett sig. Som kongen av admiralitetets betenkning, der var foranlediget ved av ham irettelagte sufficante beviser, har sett, har han ved den anledning gjort alt hvad en vel intentionert, forsiktig tjener og soldat har vært mulig. Denne avgjørelse er ikke bygget på noen affeksjon for ham, men ene og alene på justicien. Men da er det mere enn forunderlig, at han skal finne avind og efterstrebelse blott og alene fordi han griper den leilighet Gud gir ham til å employere kongens og fedrelandets tjeneste. Han kaster sig derfor for kongens føtter og ber i dypeste underdanighet om hans allernådigste retferdige proteksjon, uten hvilken han umulig kan bestå. Han slutter derfor med å be om å bli gratifisert med kongens resolusjon på, at admiralitetets betenkning tiltredes, og er med „liv, gods og blod til døden" o.s.v.

Den 20de sprang under en vestlig storm plikttauget og fartøiet drev østover for dagliganakeret. Satte mesan og store stagseil som imidlertid fløi i filler. Fartøiet drev videre over Middelgrunnen, like innenfor den nordre tønne og over Hollenderdypet og lot her gå bauganakeret. Om eftermiddagen sprang tauget på dagliganakeret og fartøiet drev atter østover. På ¾ mils avstand fra svenskekysten fikk man endelig stengene op og seilene satt, og da vinden nu hadde bedaget sig, kom far-

tøiet i løpet av natten og den følgende dag igjen velbeholden tilankers på Kongedypet.

Den tidligere omtalte celebre sjørøver Norcross forteller i sin dagbok om et møte med Tordenskiold i begynnelsen av dette år. Han hadde med sin kaper forlist på den jydske kyst og var under livsfare blitt reddet av folk fra land. Her blev han med den gjenværende del av mannskapet gjestfritt mottatt av en godseier, der beholdt dem hos sig i lengere tid i den tro, at det var fredelige kjøpmenn han hadde for sig. Herfra reiste Norcross til Kjøbenhavn, hvor han stakk sig inn blandt mannskapet på en der liggende russisk fregatt. Chefen på denne skal, så underlig det enn høres, ha lånt ham sin chaluppe for å sette ham over til Skåne. Men på denne tur blev han den 1ste mars ved Dragør opbragt av Tordenskiold på „Ebenezer". Tordenskiold kjente naturligvis ikke Norcross; men da han ikke hadde pass eller andre legitimasjonspapirer, blev han sendt tilbake til Kjøbenhavn, hvor han blev innsatt i fengsel. Her blev han satt under opsikt av en skipper Friis. Norcross hadde imidlertid — efter eget utsagn — en ganske enestående makt over kvinner og han benyttet den til å forføre en av disse til å være ham behjelpelig med å komme sig over til Sverige.

Der finnes ingen bekreftelse på denne historie i „Ebenezer"s journal, og denne er ganske omstendelig. Den 1ste — eller 12te — mars var forøvrig ikke „Ebenezer" utrustet og langt mindre ved Dragør. Den hele historie får derfor stå for den beryktede fortellers egen regning.

Imidlertid var man blitt ferdig med klargjøringen og den 26de forsøker „Ebenezer" og „Nordstiernen" å komme sig sydover, efter at den første hadde prøveseilt den nettop ferdige stykkpram „Hielperinden". Motvind og strøm gjorde imidlertid at man atter måtte ankre. Tiden fordreves med skibsarbeide og kanoneksersis og Tordenskiold sender den 28de admiralitetet en memorial om at han fremdeles stadig overløpes med anmodning fra Dynekilens menn om å få prisepengene fordelt. *Brev nr. 691*

Rothe sier forøvrig at han i den lange ventetid på reden hadde gasterert ganske godt ombord med sine venner og arkeliregnskapet viser et stort forbruk av krudt til salutt. Det var nu heller ikke mere enn rimelig at den rehabiliterte unge mann svinget begeret sammen med de gode venner han hadde. Som næstkommanderende hadde han, ifølge Rothe, cpt. Suhm, som han personlig hadde bedt om å få med, og blandt officersbesetningen forøvrig var cpt.ltn. Budde, en mann som Tordenskiold senere kom til å sette overordentlig høit.

Endelig den 30te kommer de to fartøier avsted og seiler sig ned til farvannet mellem Sandhammeren og Bornholm. Underveis praies en hollandsk galiot og fartøiets storbåt som kom efter fra Kjøbenhavn berettet, at den mellem Falsterbo og Møen hadde vært i kamp med 5 svenske dobbelte chalupper og tatt fra dem en opbragt fløite. Den 2nen mai observertes en dobbelt chaluppe inn under Sandhammeren og de to linjeskibe sendte sine båter inn efter den. Den 3dje på dagvakten kom „Ebenezer"s båter ombord med 2 gamle fiskere og 4 joller som de hadde tatt. Tordenskiold sendte straks de to fiskere tilbake i sin båt og ga dem deres fiskegarn tilbake. Og med disse to menn sendte han de ovenfor omtalte breve til Carl XII og kommandanten i Helsingborg angående hukkertens mannskap og hans egen bagage. Den 23de april (4de mai) innberetter nemlig kronbefalingsmannen i Ingelsta og Jerresta herreder C. Eneroth[1]) til generalguvernør over Skåne C. G. Hard, at to fiskere fra Baskamölla var kommet til ham og berettet, at de natten til den 22de april (3dje mai), mens de var ute for å sette sine garn, var blitt overrumplet av en „eschalup" fra et dansk orlogsfartøi, tatt tilfange og ført ombord på orlogsmannen, hvor de var blitt stillet overfor selve Tordenskiold. Denne hadde spurt dem om et og annet, „låtet dem med mat och dricka wäl pläga" og derpå overlevert dem to breve, det ene til kongen og det annet til kommandanten Lannerstierna med befaling til å overlevere dem til den første den beste officer, kronebetjent eller prest. Med brevene fulgte et av Tordenskiold ombord utferdiget pass, lydende på at „forre kommende Milliter og Ceviel vilde behage hos følgende Brefve paa behørrige stæder at lade befordre".

Hard overleverte rapporten til feltmarskalk Nils Gyllenstierna, og den 3dje (14de) mai foredroges brevet for kongen. Denne ga, som bekjent, ordre til at det strandede gods skulde overleveres Tordenskiold. Dette blev imidlertid ikke gjort. Tordenskiold kom ennu en gang tilbake til dette spørsmål.

Rothe sier, at Tordenskiold gjennem sin sekretær overleverte Carl XII dette brev, og at denne sekretær opholdt sig i Sverige i lengere tid for å få godset utlevert. Dette stemmer altså ikke med de faktiske forhold.

Da fartøiene var inne under land blev der skutt på dem med grovt skyts, men avstanden var for stor til at det kunde gjøre noen skade. Avdelingen seilte så vestover og gikk til ankers under Falsterbo rev, men forseilte senere til Kjøgebukt.

[1]) Se Svensk Historisk Tidskrift 1901.

Den 6te mai kom „Høyenhald" inn med melding om at den hadde sett 4 svenske linjeskibe mellem Møen og Tornebusken og 5 under Bornholm. Ut i plattfoten kunde man fra stortoppen på „Ebenezer" observere de 4 svenske fartøier østenfor Falsterbo rev. Schindel lettet nu med avdelingen og holdt nordover og to danske linjeskibe — „Prins Wilhelm" og „Sydermanland" — kom ut fra Dragør. Tordenskiold blev i sin chaluppe sendt avsted for å pålegge fartøiene å gjøre sitt beste for å slutte sig til avdelingen, da der var fiendtlige fartøier i farvannet. Men først om formiddagen den 7de var foreningen etablert og Schindel seilte nu S.O.-over, vendte imidlertid senere vestover og ankret om kvelden under Stevns. „Hvide Ørn" sluttet sig også nu til eskadren. Den 9de blev der lettet og ankret flere ganger uten at det kan sees at Schindel har hatt noen plan om å kaste sig over den isolerte underlegne svenske avdeling.

Den 11te sluttet også linjeskibet „Delmenhorst" sig til Schindel og eskadren holdt det gående østover for en laber bris. Chefene blev kalt ombord til flagget, men intet blev foretatt.

Den 12te i slutten av eftermiddagsvakten sang utkiken på „Ebenezer"s stortopp ut, at han så 6 seilere forut til luvart. Tordenskiold signalerte til flagget ved å heise en gjøs op og ned like mange ganger som han så fartøier. Såsnart svenskene fikk øie på den danske eskadre holdt de av og Schindel fulgte efter. Tykk tåke satte inn og hindret observasjon av de fiendtlige fartøier; men Schindel holdt dog fremdeles østover. „Ebenezer" var kommet forut for de andre fartøier og minsket derfor seil.

Den 14de mai var Schindel kommet mellem Bornholm og svenskelandet og linjeskibet „Beskiermeren" hadde nu også sluttet sig til ham. På dagvakten denne dag fikk man fra „Ebenezer"s stortopp øie på 9 svenske linjeskibe som holdt ned på den danske eskadre. Schindel ga da straks signal om å holde av vestover og enhver å gjøre sitt beste. Man observerte nu 11 svenske skibe, og fregattene tok de dårligst seilende av linjeskibene på slep. Svenskene opga snart forfølgelsen og Schindel holdt det gående mellem Falsterbro og Stevns, hvor han den 15de gikk til ankers. Rothe sier, at Tordenskiold under retretten fikk overtalt Schindel til å legge bi med de best seilende skibe for å se litt nærmere på svenskene og at Schindel gikk med på dette. Da de så igjen braste av, skulde Tordenskiolds og Schindels fartøier ha vært nær ved å rake ombord i hinannen, hvad der så skulde ha medført endel mislyd mellem de to herrer. „Ebenezer"s loggbok viser ganske riktig at flaggskibet, „Ebenezer" og „Beskiermeren" lå opbrast en halv

times tid. Men der står intet om at de to fartøier holdt på å rake ombord i hinannen, og så overordentlig detaljert som loggboken er hvad navigeringen angår, synes det rart at det ikke er nevnt om det virkelig hadde forholdt sig så.

Under ankringsmanøvren fikk „Ebenezer" en liten kastebøie som rigget ned alle tre toppene helt ned til mersene, således at endog langsalinger og tverrsalinger blev beskadiget. Seilene led også stor skade og fartøiet måtte øieblikkelig dryppe anker. Der blev arbeidet natt og dag med assistanse fra de andre fartøier for å få skaden utbedret. Men fartøiet slapp i alle fall å bli slept inn til Kjøbenhavn for å reparere.

Situasjonen var ikke uten risiko, da svenskene var i farvannet. Den 16de observertes fra „Ebenezer" 12 svenske orlogsskibe i syd og da Schindel ga letningssignal var ikke Tordenskiold den mann som blev liggende igjen. Han lettet sitt anker og fulgte med sydover for bare underseilene. Schindel la dog snart igjen nordover og gikk til ankers i ordre de bataille noe nordenfor Falsterbo. Svenskene holdt sig på avstand.

Den 17de om eftermiddagen kom admiral Raben ut fra Kjøbenhavn med 6 linjeskibe og overtok kommandoen over den hele styrke, som nu utgjorde 12 linjeskibe og 2 fregatter. På linjeskibene var 1 admiral, 1 viceadmiral, 2 schoutbynachter, 5 commandeurer, 1 commandeurcapitain og 2 capitainer.

Med flåten var også et russisk orlogsskib, kommandert av den tidligere omtalte nordmann Bredal. Denne hadde ligget vinteren over i Kjøbenhavn med sitt skib og der kommet på en særdeles god fot med Tordenskiold.

Den 21de om eftermiddagen lettet Raben med hele styrken og la sydover. „Ebenezer" var nu helt ferdig med reparasjonen og blev innlemmet i schoutbynacht Billes avdeling som fartøi nr. 2. Raben holdt først ned mot Tornebusken, seilte derpå op mot Trelleborg og la derfra bortover mot Bornholm, hvor han gikk til ankers i ordre de bataille den 23de.

Helt siden Rabens overtagelse av kommandoen hadde der vært en ustanselig ombytning av matroser og soldater på de forskjellige fartøier. Hvad årsaken har vært hertil er ikke godt å si. Det er mulig at hensikten har vært den å forhindre en for stor ansamling på samme fartøi av menn fra et og samme sted. Dette var blitt forbudt efter katastrofen med „Dannebrog" i Kjøgebukt 1710. En stor del av besetningen på dette fartøi var nemlig fra en av Danmarks mindre sjøstæder, og da tapet av en såvidt stor del av stedets mannlige befolkning i av-

gjort grad nedsatte forplantningsmulighetene for stedet, så vilde man for fremtiden gardere sig mot denne bekymring ved en gjennemført fordeling av mannskap fra samme sted over hele flåten[1]).

Den 24de kom Schindel ombord til Tordenskiold med ordre fra admiralen om at han skulde være med på rekognosering til Carlscrona. „Nordstiernen", „Prins Christian", „Beskiermeren" og „Ebenezer" drog avgårde samme dag og natt til den 25de var de oppe under Hannö. Ved middagstider denne dag gjorde de jakt på to svenske fregatter og „Ebenezer" var dem på en liten mils avstand da han fikk ordre til å opgi jakten og styre ned på flaggskibet. Han var da 2 mil av innløpet til Carlscrona og kunde derinne se et viceadmiralskib med flagg på toppen. Han seilte nu nærmere inn under innløpet og kunde den 26de om eftermiddagen se 15 orlogsskibe derinne med seilene underslått. Schindel seilte nu tilbake til hovedstyrken og kom til ankers hos den ved Allinge på Bornholm den 29de om kvelden. Natt til den 2nen juli lettet Raben med hele styrken og seilte vestover igjen, og den 3dje ankret han igjen på Kjøge bukt for å bli liggende der hele juni og langt inn i juli måned.

På sin skrivelse til kongen av 18de april, hvori han utber sig majestetens resolusjon på admiralitetets kjennelse efter Strömstad har
Brev nr. 692 Tordenskiold ennu ikke fått svar. Den 9de juni skriver han derfor til Gabel hvori han appellerer til kammerherrens sedvanlige godhet for ham(!) og ber om å bli beverdiget med noen ord om hvorvidt kongen med hans ved Strömstad førte konduite selv er tilfreds. Hen vet nok at admiralitetet har uttalt sig i den retning, men førenn der fra kongen selv faller resolusjon om at han tiltrer dets avgjørelse er han ikke tilfreds. Han forlanger ingen particulær nåde for de bekomne blessurer eller andre bedrifter, såsom han forsikrer sig om den barmhjertige Guds belønning. Han henviser nu til sin memorial og ber om resolusjon.

Jeg har forgjeves søkt efter noen sådan i det danske riksarkiv. Heller ikke er det mulig å finne admiralitetets erklæring. Det er da heller ikke trolig at Gabel skulde føle noen særlig opfordring til å forårsake noen sådan resolusjon hos kongen.

Forøvrig forsikrer Tordenskiold sig i brevet om Gabels gunstige erindring om noe skulde forefalle. Gud vet at det liv han fører ikke anstår ham. Han finner intet annet å bestille enn å ete og drikke godt så lenge man har noe, og undertiden kommer man til å „toste sig fuld".

[1]) Danske Samlinger, B. II, 1866—67. A. Petersen: Om orlogsskibet Dannebrogs deltagelse i kampen i Kjøge bugt 4de okt. 1710.

Med kryssning er det dårlig bevendt, men ved Guds og Gabels hjelp kunde det bli bedre, f. eks. kryssning mellem Öland og Gottland eller utenfor Göteborg. Tilslutt melder han sin underdanige respekt til nådige frue og rekommanderer sig til kammerherren på det beste.

I hele juni måned hender intet av betydning. Tordenskiolds næstkommanderende, cpt. Suhm, går iland den 7de og cpt. Herløf kom den 16de ombord istedet. Den 9de kommer den engelske admiral Norris seilende med 10 orlogsskibe fra Kjøbenhavn og forener sig med Raben. Der blev naturligvis en hel del festing i sakens anledning og Rothe sier, at Tordenskiold ikke stod tilbake for noen, da han hadde begge admiraler og flåtens øvrige flaggmenn ombord hos sig til middag. Rothe sier også, at Tordenskiold efter „Ebenezer"s journal den 17de juni reiste til Kjøbenhavn og kom tilbake den 20de. Dette fremgår ikke av den her benyttede loggbok. Den 17de blev han kalt ombord til admiralen, muligens er han da av denne blitt sendt i spesiell misjon til Kjøbenhavn.

Den 25de kommer „Høyenhald" inn med melding om at den hadde sett et fiendtlig linjeskib og en fregatt mellem begge Hammerne. Natt til den 1ste juli lettet Bille med sin avdeling — „Wenden", „Ebenezer", „Beskiermeren", „Delmenhorst" og fregatten „Høyenhald" — og seilte S.O.-over og senere over mot Bornholm. Han holdt det gående mellem Bornholm og Jassmund og var den 12te igjen tilbake hos hovedstyrken. På toktet hendte absolutt ingenting av interesse.

Rothe forteller en historie fra dette tokt. Tordenskiold skulde ha bragt i erfaring at en viss frue skulde passere et eller annet sted i farvannet og innrettet sin kurs derefter for å gjøre hende sin opvartning. Det skib han traff på hadde imidlertid istedetfor den skjønne frue to gamle, grimme kjerringer ombord, og dette skal da, ifølge Rothe, ha ført til endel vittigheter, „skiønt man for Resten nok vidste, at denne kiekke Neptuni Søn aldrig har været bange for en deilig Venus, og derfor ey giordes nødig mange Beviser derpaa at fremføre".

Der foreligger i „Ebenezer"s loggbok intetsomhelst som kan bestyrke denne historie. Et par fartøier har vært praiet, men der er sendt officerer ombord og Tordenskiold selv har ikke forlatt fartøiet. Noen kryssning på egen hånd i nevnte øiemed er selvfølgelig utelukket all den stund han var i avdeling. Som overalt ellers må derfor Rothe også her betraktes med all mulig skepsis.

Det eneste brev man fra dette tokt kjenner fra ham er et til admiralitetet av 5te juli, hvori han atter kommer tilbake til verdsettelsen *Brev nr. 693*

av de i Dynekilen ødelagte fartøier og de utenfor Strömstad i 1717 opbragte 16 skibe.

Imidlertid var der ved Dragør blitt samlet en engelsk og en hollandsk koffardiflåte på flere hundrede fartøier. De skulde til Østersjøhavnene og til deres bedekning var, foruten Norris's eskadre, også ankommet en hollandsk schoutbynacht. Den 15de juli lettet denne store flåte, og eskortert av de dansk-engelsk-hollandske fartøier styrte hele massen østover til Bornholm, hvor skaren spredtes, eskortert i forskjellige retninger av enkelte fartøier, mens grosset av orlogsfartøier gikk til ankers ved Bornholm.

Den 16de blev 4 danske skibe med 2 engelske sendt på jakt efter to svenske fregatter. Jakten gikk helt til innløpet av Carlscrona, hvor svenskene slapp inn. I havnen kunde man fra „Ebenezer" se 12 tilriggede skibe. Tordenskiod hadde imidlertid sendt en armert chaluppe inn under land og denne kom tilbake med en erobret svensk jakt og en tremastet hollandsk galiot. Før jakten begynte hadde han sendt sin storbåt armert i land på svenskekysten lenger vest og da han ut på kvelden kom tilbake til flagget kom båten ombord med 5 stuter og noen svin.

Den 18de blev Tordenskiold igjen sendt ut på jakt efter en seiler som imidlertid viste sig å være en av kongens koffardifartøier.

Den 21de lettet hele flåten og Tordenskiold blev sendt på forbevoktning. Kursen gikk op mot Hannö. Rothe sier, at Tordenskiold efter gjentagne anmodninger hadde fått admiralens tillatelse til på dette kryss å gå på egen hånd et par dage. Han seilte i alle fall op til Åhusbukten, hvor han sendte to armerte chalupper iland og tok ut en galiot, hjemmehørende i Stetten og lastet med alun. Skibets navn var „Engel Michal" og av prisedokumentene fremgår[1]) at der opstod en disput om fordeling av prisepengene for dette fartøi. Raben påstod nemlig at han tilkom en fjerdepart av verdien, da opbringelsen skulde være skjedd i sikte av flagget; men da Tordenskiold førte bevis for det motsatte, måtte Raben nøie sig med en tiendepart mens Tordenskiold som opbringeren fikk en fjerdepart av fartøiets og ladningens verdi.

På hundevakten samme dag var han atter ved flåten og følgende dag gikk denne til ankers på sin gamle plass. Her ved Bornholm blev Raben liggende resten av juli og hele august og september måned og langt inn i oktober, avbrutt av stadige letninger og ankringer igjen like efter. Livet ombord synes å ha vært temmelig ensformig. En stor del

[1]) Rothe.

av tiden tilbragtes med vannhentning, et spørsmål som øiensynlig har vært forbundet med store vanskeligheter i de tider. Av øvelser sees av og til mønstring til poster og eksersis med stykkene. Signalsystemet synes ikke å ha vært særlig utviklet. Anrop av enkelte fartøier skjedde ved et og samme flagg. Men hvert fartøi hadde sin bestemte plass. „Ebenezer"s anrop var således vedkommende flagg på st.b. nok av fokkeråen. Men meddelelse til fartøiet kunde ikke sendes pr. signal. Vaiet derfor et sådant signal hadde vedkommende fartøi å sende en officer ombord for å avhente ordren. En kongens vimpel fra mesanråen var signal for at samtlige fartøier skulde avhente ordre. Forøvrig var systemet det, at det samme signalflagg hadde forskjellig betydning eftersom det heistes på forskjellige steder. Om natten benyttedes lanterner, plasert i vantene, mersene, under baugsprydet o.s.v. Av enklere signaler nevnes letningssignalet, der var blått flagg og mersseilene los.

Fra 1717 kjenner man et av Tordenskiolds signalbreve for anrop og kjenningssignal[1]). Efter å ha angitt hvert fartøis anropssignal, anføres signaler for å kjenne hverandre i sjøen. Om dagen skal det fartøi som er til luvart ta inn sitt campagneflagg, hvorpå det fartøi som er i læ gir op mesanen. Derpå lar fartøiet til luvart atter flagget vaie og fartøiet i læ setter igjen mesanen. Om natten skal det fartøi som er til luvart anbringe to lanterner over hverandre ved mesanvantet og fartøiet i læ svarer med 2 ganger 3 blinkfyrer. Når de da kan praie hverandre, ropes der fra luvart: Fra kongen, og der svares i læ: Gud bevare kongen.

Dødeligheten ombord på „Ebenezer" synes å ha vært temmelig stor og tiltagende utover høsten. Under opholdet ved Bornholm døde flere av såvel matroser som soldater. En av Tordenskiold meget avholdt lieutenant Holst døde også, ifølge Rothe som følge av en forkjølelse han hadde fått da han sammen med Tordenskiold deltok i et bryllupp i Rønne på Bornholm. Holst blev begravet i Rønne under militær honnør med 4 underofficerer og 48 manns æresvakt, 5 skudd sørgesalutt og flagg og gjøs på halv stang. Andre blev begravet i fiendtlig jord på Hannø og atter andre som døde mens fartøiet var under seil blev kastet overbord under ceremoni og fikk, efter rang og verdighet, et eller flere skudd „efter sig", som styrmennene uttrykker det i loggboken.

[1]) S. R. A. Göteborgska Eskadren 1717—1722. Papiret blev tatt på en av de ved Göteborg erobrede galleier.

Av revselser er i loggboken kun nevnt en kjølhaling; men denne synes å gjelde et av de andre fartøier.

Ved siden av vannspørsmålet synes vedspørsmålet å ha voldt store vanskeligheter, visstnok fordi det krevet slik stor plass og derfor medførte transportvanskeligheter. Raben kunngjorde i en generalordre at alle skulde gjøre sitt beste for å hugge ved på Hannö. Fartøiene skulde forsynes for 6 uker, og hvad man kunde prestere utover dette, kunde man ta for egen regning.

Fersk kjøtt skaffet man sig ved strandhugg; men forøvrig var visstnok bespisningen karrig nok. Stokkfisk sees av og til å være avløst av sild — 4 pr. mann, — en proviantsort som merkelig nok ikke synes å ha vært fastsatt i fartøienes provianteringsreglement. Hårdt brød spistes i almindelighet; men sikkert er at ombord fantes bakerovn; hvorvidt denne kun var beregnet på officersmessen kan ikke sees.

Den 4de august bragte en liten avveksling i ensformigheten. 4 svenske orlogsskibe blev nemlig observert og der blev gitt signal til almindelig jakt. Her har øiensynlig vært en kapseilas mellem engelskmenn og de andre. De førstnevntes fartøier var betydelig bedre seilere, og det sees av loggboken hvorledes Tordenskiold har utnyttet enhver liten mulighet for å stå sig i konkurransen. Det bar rett undav for en liten bramseils kuling, og han satte alt hvad fartøiet hadde av egne seil og sprøitet vann over disse. Dernæst satte han alle båtenes seil og flyttet store stagseilet akter på campagnen. Småseilene hadde han ute på baugsprydet og som breifokk brukte han en presenning fra mesanråen. For å få bedre trim på skuta kjørte han 8 akterkanoner forover, og dette har øiensynlig vist sig fordelaktig, ti efterpå lemper han ballasten forover for å beholde denne trim.

Svenskene slapp imidlertid inn til Carlscrona og Tordenskiold måtte opgi jakten like utenfor dette sted. Hvorledes han stod sig i kapseilasen med de engelske kan ikke sees; men det synes som om han har vært foran sine egne.

Han sendte såvel chaluppe som storbåt armert iland på svenskekysten og gikk selv, efter å ha jaget et fartøi der viste sig å være et av kongens koffardiskibe, tilankers under Hannö. Her sendte han iland 30 matroser og 32 soldater for å „skouve". Der blev i løpet av de nærmeste dage tatt endel ved ombord, og forøvrig sendte han sine armerte båter inn til Åhus. Denne gang var utbyttet en tremastet hollandsk galiot, lastet med bekk, tjære og pottaske. På Hannö blev altså begravet flere av besetningen og loggboken forteller om at der stadig blev sendt nye folk iland for å „forløse" de andre som var derinne for å skouve.

Det ser forresten ut som om hele den forenede flåte var kommet op til Hannö for å skouve, så det må ha gått hårdt inn på bestanden.

Den 11te synes alle å ha fått nok og hele flåten letter da og styrer tilbake til Bornholm. Med undtagelse av en hel del mindre forflyttelser skjedde intet annet enn at Carlscrona fremdeles av og til blev rekognosert. Den 7de september kom „Hvide Ørn" tilbake fra en sådan rekognosering. Tordenskiold praier chefen og får vite at den svenske fregatt „Sorte Örn" hadde vært ute. Ellers var alt rolig.

Den 28de september sees Raben å ha utstedt en generalordre, hvorefter det forbydes officerer og menige å røke tobakk på vakt under straff av mulkt. Likeledes påtales landofficerenes forsømmelse med å drive soldatene til arbeide. Det innskjerpes videre at intet skib må vente på sin chef når letningssignal vaier og han måtte være fra borde. Og endelig foreholder admiralen alle besetninger deres sendrektighet sammenlignet med de engelske, der utfører sitt arbeide i et ganske annet tempo. Dette må ikke lenger skje.

Den 29de september blev „Ebenezer" sammen med „Nordstiernen", „Beskiermeren", „Hvide Ørn" og 3 engelske fartøier sendt østover på rekognosering. Den 30te fikk man øie på et svensk linjeskib og en fregatt og åpnet straks jakten. Også denne gang slapp imidlertid svenskene inn til Carlscrona, hvor man kunde se 2 linjeskibe og 1 fregatt seilklare og 8 à 9 stykker med nedstrøkne stenger og rær. Samme dags aften er de igjen tilbake ved flåten.

Det har øiensynlig vært påtenkt en ekspedisjon til Calmarsund; ti den 6te forespørres på skibene, om der finnes noen styrmann eller officer som er kjent i dette farvann. Dette blev der dog intet av og den 8de oktober fikk Raben en påminnelse om at Mikkelsdag var passert. En frisk storm setter flåten i fare „„Ebenezer" dregger sine ankere og linjeskibet „Louise" må for sin fokk lense unda været sydover. Vinden står dog heldigvis langs landet så ingen skade skjer. Men den 12te beslutter Raben sig til å seile hjem. „Nordstiernen" blir igjen hos de engelske, mens den danske flåte forøvrig letter og seiler vestover og kommer allerede den 13de til ankers på Kjøgebukt. „Ebenezer" er så brøstfeldig at den blir beordret besiktiget, hvad der resulterer i at en omfattende reparasjon er nødvendig.

Den 14de begynner den engelske flåte å komme efter sammen med koffardifartøiene som nu litt efter litt siger til fra Østersjøhavnene. Den 15de får flåten på Kjøgebukt en storm der setter flere fartøier — deriblandt „Ebenezer" — i drift. Et hollandsk koffardifartøi strandet ved Stevns og et engelsk orlogsskib gikk også iland, men berget sig ved

å sette kanonene fraborde. Fra „Ebenezer" forsøker man forgjeves å hjelpe hollenderen på Stevns; men sjøen var for svær og fartøiet blev vrak. Flere koffardiskibe gikk noen dage senere iland på samme sted.

Den 20de får Tordenskiold ordre til å rekognosere ved Trelleborg, hvor en koffardimann skulde ha mistet sine master. Han lettet med det samme og satte kurs S.O.-over. Ved Falsterbo kunde han ikke avansere videre og blev efterhvert drevet tilbake til sin gamle ankerplass, hvor han dryppet anker. Den 23de fikk han ordre til å seile inn og begynne avriggningen av skibet. Den 4de november kommer ordre om at 3 officerer og 67 underofficerer og menige skal forbli ombord, mens resten flytter i land, og dermed avsluttes Tordenskiolds begivenhetsløse tokt som linjeskibschef i Rabens Østersjøflåte.

Carl XII hadde opnådd hvad han hadde tilsiktet, å holde den danske flåte i uvisshet om den svenskes planer. Med en overdreven stor og kostbar flåte hadde engelskmennene og danskene holdt den svenske flåte i Carlscrona under observasjon. Betydelig mindre krefter kunde ha opnådd det samme. Carl XII hadde derved påført Frederik IV en unødig og smertelig utgift; men noen strategisk fordel hadde Carl XII ikke opnådd ved sine disposisjoner; ti i de norske farvann var forlengst den absolutte defensiv tiltrådt til sjøs og noen fastholdelse av annet sted nødvendige krefter betød den svenske „fleet in being" derfor ikke.

Men nu vilde den danske flåteledelse gå til den motsatte yderlighet. Mens gjennem flere måneder en veldig overmektig flåte hadde observert den svenske i Carlscrona, skulde nu enhver kontroll av svenskene pludselig ophøre. Motstanderen vilde derfor ikke alene få fritt spillerum i Østersjøen; men tilførselen til Sverige vilde også få fri passage denne vei, en omstendighet som vilde være av overordentlig stor betydning for Carl XII's forberedelse av angrepet på Norge.

Men likesom det var Tordenskiold som hadde påvist det for svenskene strategisk svakeste punkt ved opmarsjen til angrepet på Norge, således blev det også Tordenskiold som påviste det strategisk uholdbare i den danske flåteledelses disposisjoner i Østersjøen.

Allerede ved sin ankomst til Kjøbenhavn den 24de oktober har han begynt å bearbeide sine omgivelser med sitt projekt. At han hos sin samtid ikke overalt har møtt forståelse er ikke mere enn naturlig. Gyldenløves Mikkelsdag var allerede forlengst passert, og efter den dag var det efter generaladmiralens opfatning forbundet med alt for stor risiko å ferdes med linjeskibe i Østersjøen. At hans avindsmenn bak dette projekt så et nytt påfund til å stikke sig frem er heller ikke

mere enn rimelig, og det er sannsynligvis dette en dansk fagmann på området sikter til, når han sier at Tordenskiold gjennem sine stadige projekter skaffet sig uvenner. Men dette hans projekt var også kommet kongen for øre, hvad der skal ha foranlediget Frederik IV's uttalelse om, at der dog ellers ikke fantes noen som gadd gjøre noe. Og i alle fall synes det av Tordenskiolds senere brev å fremgå, at kongen har gitt Gabel ordre til å konferere med Tordenskiold om saken.

I skrivelse av 30te oktober fremlegger da Tordenskiold sitt syn *Brev nr. 694* på situasjonen, og dette går i korthet ut på at 1 linjeskib, 3 fregatter, 1 snau og 1 hukkert for vinteren skulde ta stasjon ved den øst for Bornholm liggende sterkt befestede og med god havn utstyrte Christiansø. Begrunnelsen er den, at man herfra til enhver tid kan holde den svenske orlogsstasjon under observasjon. Fordelen herav er innlysende. Den danske flåte kan da i god ro bli liggende i sitt leie; Tordenskiold vilde til enhver tid kunne gi beskjed om den minste aktivitet hos motstanderen og den danske flåteledelse kan treffe sine disposisjoner derefter. Som tildigere gjentagne ganger er påvist har begge parter truffet feilaktige disposisjoner, nettop fordi admiralstabstjenesten, rekognoseringen, har slått fullstendig klikk. For en sådan observasjon av motstanderen lå Christiansø aldeles ideelt til. Og fra denne posisjon hadde lederen fri passage hjem for sine rapporterende fartøier.

Hadde Gyldenløve i 1710 hatt en observasjonsavdeling ved Christiansø, vilde han på Kjøgebukt i god tid ha fått beskjed om Wachtmeisters ankomst og truffet sine disposisjoner derefter.

Videre var Tordenskiolds projekt bygget på den forutsetning, at styrken i Christiansø også skulde blokere sydkysten av Sverige og derved forebygge en tilførsel av krigs- og livsfornødenheter fra Danzig, Königsberg, Lübeck og Rostock, således som det, såvidt han bekjent, siste høst var blitt foretatt. En sådan blokade vilde slutte ringen om Sverige. På vestkysten holdt den norske eskadre kysten blokert, og i den østlige del av Østersjøen spillet russerne mester.

Efter å ha fremlagt forslag til styrkenes forsyninger, ber han om at hans instruksjoner må bli således avfattet, at han kan late og gjøre hvad han selv finner tjenligst for kongens interesser. Han vil altså atter igjen ha frie hender, og som avslutning på brevet henviser han i den anledning til admiralitetets enstemmige relasjon angående hans forhold ved Strömstad. Hadde han forløpet sig, hvad der er menneskelig, sier han, så hadde han nok ikke blitt skånet. Videre vil han ikke explicere sig over den sak; men han går ut fra at han efter sakens utfall atter har erhvervet sig kongens nåde som tilforn. Men han

benytter anledningen til å utbe sig en douceur for de officerer som skal være med ham. Det blir en hård tjeneste og det gjelder derfor å få villige folk, så vil dette i forbindelse med lykken og plikten gjøre halve tjenesten. Selv betrakter han sig som en ball, som hvor den enn tumles og kastes, faller ned for sin herres føtter.

Rothe sier, at Tordenskiolds projekt vakte så meget mere motstand som det aldri hadde vært praktisert før. Dette er dog ikke riktig. I 1709[1]) lå kommandørkaptein P. Hiort i Christiansø vinteren over med en styrke på 1 linjeskib, 4 fregatter og 2 snauer for å avskjære kommunikasjonen og forhindre at der fant troppetransporter sted mellem Sverige og Pommern, samt holde Østersjøen ren for fiendtlige skibe. Forutsetningen var altså dengang en annen, idet Sverige hadde besiddelser på den annen side av Østersjøen som det gjaldt å avskjære forbindelsen med; men det strategisk berettigede også under den i 1718 rådende situasjon ligger så åpent i dagen, at det er egnet til forundring at Tordenskiolds syn på forholdene ikke hadde gjort sig gjeldende under hele krigen.

Allerede den 14de november gir kongen admiralitetet ordre til hurtigst mulig å utruste linjeskibet „Laaland", fregattene „Pommern" og „Hvide Ørn" samt snauen „Pakan", der under Tordenskiolds kommando skulde avgå til Christiansø for vinteren. Og den 5te mottar Tordenskiold admiralitetets beordring som chef for Østersjøeskadren, og da de mindre fartøier vil være ferdig før linjeskibet, anmodes han om å sende disse fartøier ut på rekognosering i ventetiden. Hvad angår hans instruks for tjenesten så vil kongen selv gi ham sådan. Men det forutsettes at admiralitetet til stadighet holdes underrettet om hvad der passerer i sjøen og om fiendens foretagende og dessein.

I overensstemmelse med admiralitetets skrivelse ga Tordenskiold
Brev nr. 695 den 6te november cpt. Lemvig på „Pommern" ordre til med første gode vind å seile til farvannet ved Bornholm for å erfare om fiendtlige fartøier hadde vist sig der. Dernæst skulde han gå til Ystad for å bringe på det rene om der på dette sted var bygget eller under bygning en bro ut i sjøen. Og videre skulde han forsøke å attrapere på kysten en fisker eller annen innfødt som skulde eksamineres om hvor mange tropper av kavalleri og infanteri der fantes i Skåne og om noen derav var marsjert til Bohuslen m. v.

For yderligere å gardere sig mot vær og vind under vinteropholdet i Christiansø ber han i skrivelse av 10de november kongen om, at

[1]) Garde.

der må bli gitt fornøden ordre til at flere fortøiningsringer må bli anbragt i havnen. Og cpt. Wodroff, der kommanderte „Hvide Ørn", beordrer han den 11te november til å holde det kryssende mellem Bornholm, Sandhammerne og Ystad og fra tid til annen å gjøre et slag ned mot Jasmund. Alle lübeckere og rostockere, lastet med mel, korn, rug, humle, salt o. l., opbringer han, og alle andre fartøier visiterer han nøie for gods for svensk regning, i hvilket tilfelle de blir å opbringe. Skulde han rencontrere noen fiendtlig overmakt replierer han sig på Christiansø. Snauen „Pakan" tar han under sin kommando inntil videre.

Brev nr. 696 og 697

Den 11te skriver han også et egenhendig brev til kongen, hvori han ansøker om at de fartøischefer som skal overvintre i Christiansø må få utbetalt hvad de har tilgode av kostpenger, da man på det avsides sted intet kan få.

Brev nr. 698

Men under disse forberedelser får han den 13de[1]) av Gabel ordre til å foreta en ekspedisjon til Skåne for å bemektige sig et par mann mellem Kullen og Helsingborg, et par mann mellem sistnevnte sted og Landscrona. Her gikk han en fjerdingsvei op i landet til en gård ved for at man av disse kan erfare hvor mange tropper svenskene har sendt fra Skåne til den norske grense, således at man på grunnlag herav i tilfelle kan disponere flere tropper til Norge.

Den omstendighet at det blev Tordenskiold, der var sterkt optatt med forberedelsene til sin ekspedisjon til Østersjøen, og ikke en av de mange nu fra flåten ledige officerer, som blev betrodd denne opgave, kan muligens tas som en bekretfelse på Rothes fortelling om en lignende ekspedisjon av Tordenskiold i 1716[2]).

For denne siste ekspedisjons vedkommende synes Rothe å ha hatt pålitelige dokumenter å støtte sig til. Han anfører, at Tordenskiold om morgenen den 14de med sin chaluppe gikk over til traktene ved Landscrona. Her gikk han en fjerdingsvei op i landet til en gård ved navn Kungsgård, hvor en løitnant med 16 mann holdt strandvakt. Denne trakk sig tilbake til Landscrona og Tordenskiold tok med sig mannen på gården og fortsatte langs kysten op mot Helsingborg, hvor han var to ganger i land. Her tok han med sig en bonde og kom den 15de tilbake til Kjøbenhavn.

Den 16de blev der holdt forhør over fangene, hvis forklaringer stemte overens om at der for 3 uker siden var marsjert til Norge 7 regimenter kavalleri, hvis navne de detaljert opga. Tilbake skulde da fin-

[1]) Inntatt hos Rothe.
[2]) Se foran.

nes to regimenter til hest, hvorav det beste mannskap skulde være uttatt til å supplere regimentene i Norge. Et infanteriregiment var tilbake for å holde strandvakt. Angående besetningene i Landscrona, Helsingborg og Malmö gas også detaljerte oplysninger, likesom de også meddelte, at man hele sommeren igjennem hadde arbeidet med nye grave omkring Landscrona festning m. v. Videre gas oplysning om dyrtiden i landet, og om flåten i Carlscrona kunde bonden fortelle, at alle matroser var blitt samlet til et regiment med ordre til å marsjere til Norge.

De danske myndigheter fant å kunne bygge på disse svenske menns utsagn, hvad der kan ha sin interesse å notere i anledning av Hammarskiölds anførsel om, at Tordenskiold efter Strömstad utviste en utpreget naivitet ved i sin rapport til kongen å anføre uttalelser fra svenske desertører.

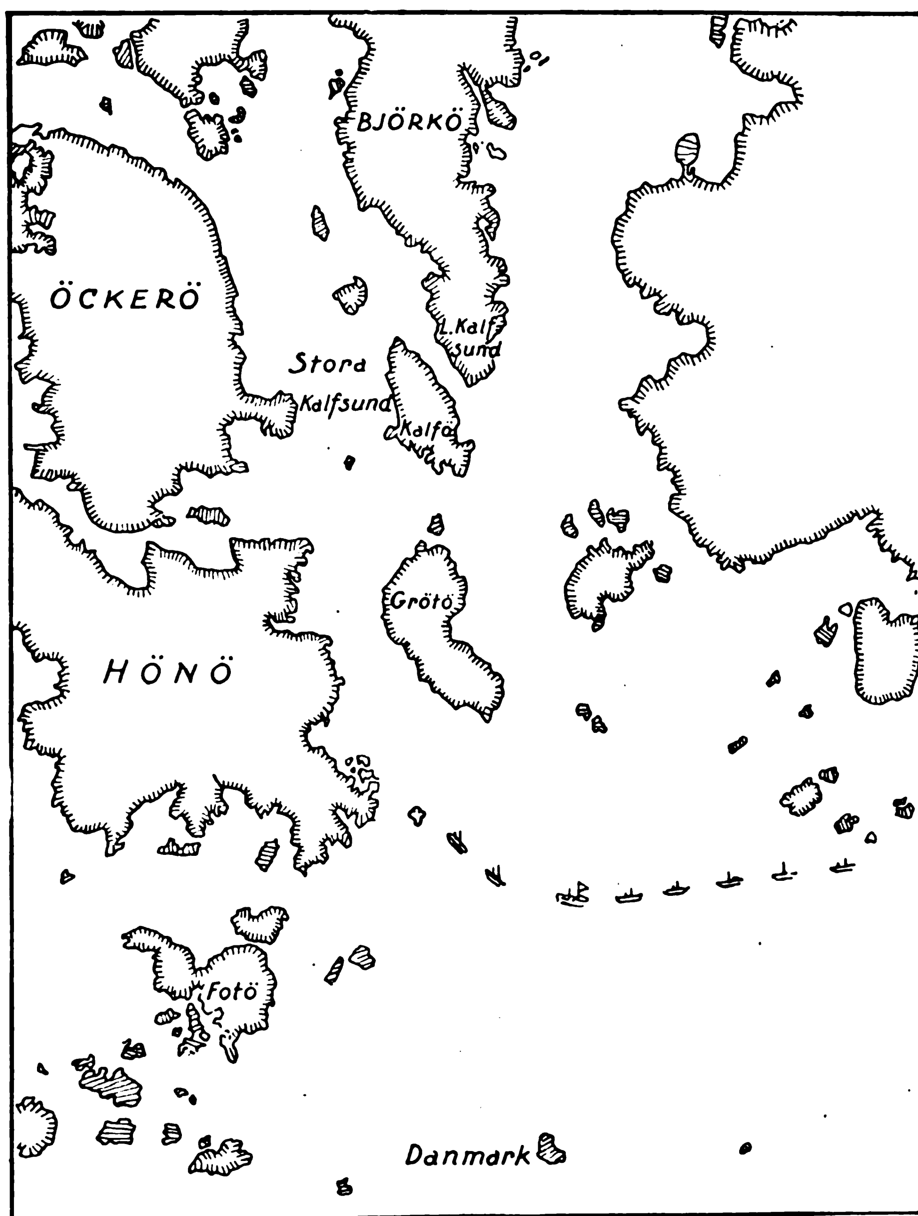
Der blev altså resolvert å sende forsterkninger til Norge, og overførselen av disse blev atter betrodd Tordenskiold, hvorved altså ekspedisjonen til Østersjøen blev forsinket. Ved kongelig ordre av 20de november[1]) fikk Tordenskiold befaling til å overføre 4 bataljoner. Såsnart transporten lykkelig var kommet over skulde han ufortøvet begi sig tilbake igjen og ta stasjon i Christiansø.

Foruten „Laaland" skulde han av orlogsfartøier ha med fregattene „Pommern" og „Stralsund", den siste kommandert av den fra Dynekilen bekjente cpt. Tønder.

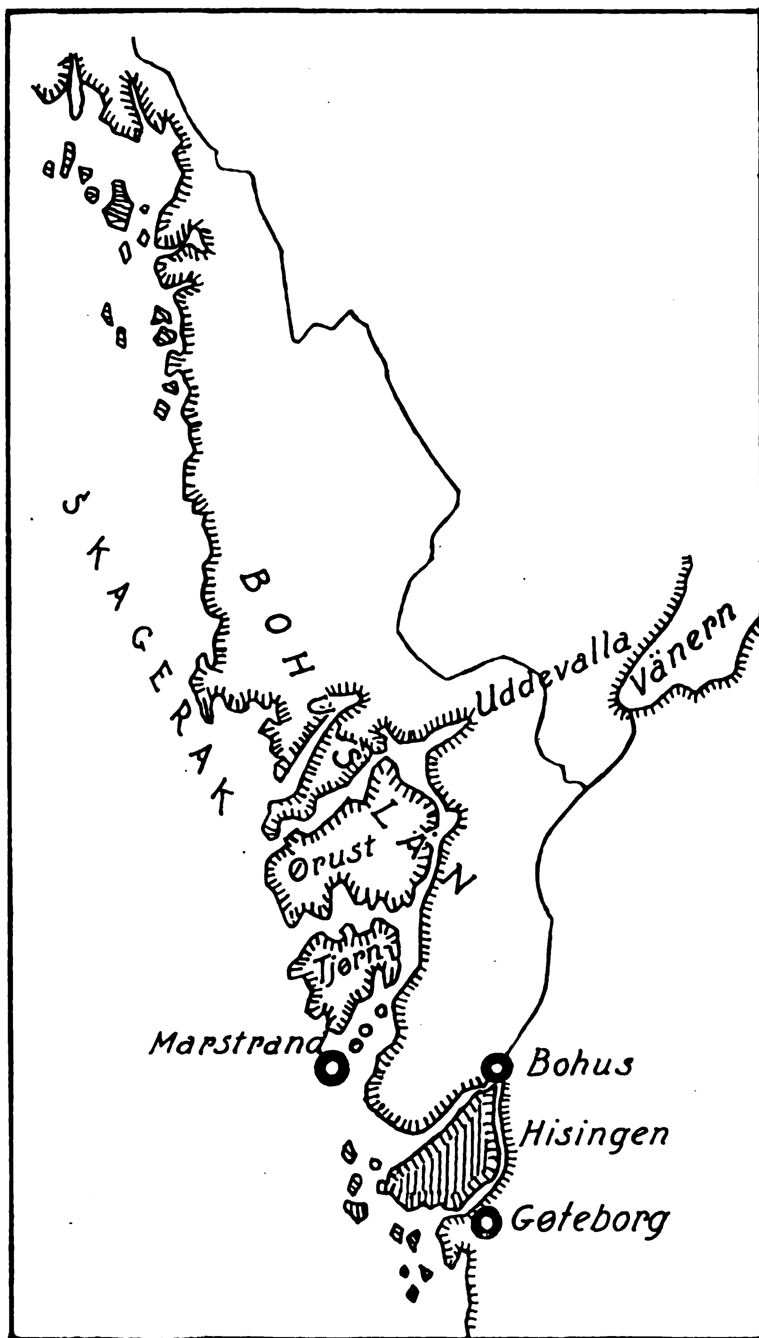
Tordenskiold har øiensynlig heist sitt kommandotegn på „Laaland" den 1ste desember; ti på denne dag begynner han å føre sin journal[2]) på dette fartøi. Som næstkommanderende på fartøiet og flaggkaptein hadde han fått den fremragende dyktige officer og av Tordenskiold så høit skattede cpt.ltn. Budde.

Olaf Christoffersen Budde er født 1682 i Lille Fosen (Kristiansund) og var sønn av cpt. Christoffer Budde (død 1701) og Dorthea Melchiordatter Qvintler[3]). Han blev student 1700, men opga snart den studerende vei og gikk til sjøs i engelsk tjeneste og blev snart efter antatt som styrmann og s. a. månedsløitnant i den dansk-norske flåte. 1715 blev han fast officer. 1719 blev han capitainlieutenant og i desember 1720 capitain, idet han inntrådte i Gribs nummer da denne blev degradert[4]). Han avanserte senere til commandeurcapitain. 1712 var

[1]) Inntatt hos Rothe.
[2]) Videnskapenes Selskap, Trondhjem.
[3]) Dansk biografisk Lexikon.
[4]) Admiralitetets kopibok 1720, pag. 810.

Farvannet utenfor Gøteborg, med Tordenskiolds disposisjon av sin styrke 1719 for å hindre forening av Marstrands- og Gøteborgeskadrene (se s. 914)

Bohuslen visende Hisingen som nøklen til landets erobring (se s. 918).

han med fregatten „Heiren" (chef cpt. Rosenpalm) i kamp suksessivt med tre svenske fartøier, hvorav det siste, „Hvita Örn", skjøt den i senk. Budde blev med størsteparten av besetningen reddet. 1715 var han med i slaget ved Kolberg Hede og 1718 kom han altså ombord hos Tordenskiold, hvis utmerkede flaggkaptein han forblev resten av krigen. Han døde 1741.

Er den tidligere fremsatte formodning riktig, at Gribs slekt var fra Kristiansundskanten, så stammer altså disse to Tordenskiolds beste kampfeller fra samme sted og altså fra et nabodistrikt der stod i intim forbindelse med Tordenskiolds eget fødested, hvorunder Lillefosen i merkantil henseende hørte.

Den 1ste desember skulde fartøiet seiles fra skråpelene ut på havnen. En av styrmennene skulde på forhånd finne dypeste vann, og da dette gikk for baugen av de på havnen liggende fartøier, fikk han ordre til å anmode disse om å stikke taug for at „Laaland" kunde ligge op forenom. Dette blev også gjort; men da linjeskibet kom seilende, hadde „Stralsund" atter hevet inn, og da „Laaland" ikke kunde ligge den forover, måtte den falle av. Herunder røk storbrasen, og da fartøiet derved ikke falt hurtig nok av, raket det ombord i „Stralsund" og knuste styrbords galleri. „Laaland" fikk sitt ene anker ødelagt, men ved forsering av seil kom den sig velbeholden ut på havnen.

Rothe, som har referert denne tildragelse feilaktig da han ikke har hatt journalen, forteller videre om en „artig rulle" som kom som et efterspill. Fiskalen blev nemlig straks satt i sving i anledning av kollisjonen og skulde i en chaluppe gå ombord på „Laaland", der lå langt ute på reden. Da han i den friske kuling ikke var videre lysten på å bruke det lille fartøi, gikk han ombord på fregatten „Cronprinsens Gallei", beordret chefen, cpt.ltn. Styer, til å sette sig ut til „Laaland" med sin fregatt. Styer, som var fullt opmerksom på at fiskalen ikke hadde myndighet til å gi noen sådan ordre, lot som alt var iorden, bad fiskalen inn i sin kahytt, og mens mannskapet fløi rundt i et tomt ankerspill, skjenket han fiskalen så full at han blev uskikket til for øieblikket å røkte sin gjerning, og da det viste sig at hverken „Laaland" eller „Stralsund" hadde fått nevneverdig skade, gled det hele over. Såvidt Rothe.

Den 3dje begynte embarkeringen av troppene, 3246 mann. Ombord på „Laaland" blev ført 260 mann og oberst von der Lyhe, likesom begge generaladjutantene Møsting og Samnitz embarkerte her. Foruten de tre orlogsskibe bestod transporten av 10 transportskibe.

Den 4de gikk Tordenskiold seil sammen med „Stralsund" og to

transportskibe og ankret om eftermiddagen ved Cronborg, hvor flere transportskibe støtte til.

I plattfoten den 6te lettet transporten og styrte nordover. På hundevakten samme dag ga Tordenskiold „Stralsund" ordre til å seile innenom (vestenom) Anhalt med transporten, mens han med „Laaland" fortsatte østenom, da fartøiet stakk for dypt til å følge transporten. Grunnen hertil har øiensynlig vært den, at han vilde ta full sikkerhet mot det uheld som i 1716 hadde truffet den transportflåte som han da skulde føre op til Norge.

På førstevakten den 7de blåste det en revet mersseils kuling av S.S.W. I journalen heter det om det som hendte: „2det glas ude ville styrmændene forandre Deres cours i tanche at være Læssøe og Trindelen passerede, mens jeg lod det contramandere, saasom mig siuntes efter den fahrt skibe hafde haft, ey endnu at kunde lufve and for at søge Fladstrand. Først udi 5te glas forandrede styrmændnee deres cours til W.N.W. saasom de kontinuerede med laadninger og ey hafde mindre end 20 fafne vand; mens ihvormeget jeg forholt dem, det endnu var alt for tilig at luve and, saa fich jeg dog til svar af oberstyrmanden, at maatte iche hand som oberstyrmand seile med skibet, som han got siuntes, vilde hand iche have med skibet at bestille. Udi samme glas fich jeg strax derefter først land at see og med eens commanderede til at holde af mens da alt for silde, thi skibet blef staaende paa den Østre kant af Læssøe, sand grund paa 16 food for og agter. Lod og fyre nogen canonskud med uspecificerede fyrer for at bekomme assistance fra landet; Loed laadde runden om skibet men fandt ey dybere end 18, 17 og 19 food imellem sandreflerne".

Den omstendighet at chefen på et orlogsfartøi og til og med en konvoychef må bøie sig for styrmennenes påstand i navigasjonsspørsmål, lyder efter vår tids opfatning overordentlig merkverdig. Men ikke destomindre forholder det sig så. De gjeldende sjøkrigsartikler pgr. 18 sier, at styrmennene er ansvarlig for kursen, de „stiller compassen" som det heter. Er styrmennene ikke enige om den kurs som skal styres, har chefen å avholde krigsråd, og dettes bestemmelse skal følges. Herav må øiensynlig avledes, at hvis styrmennene er enige og holder på sin opfatning, da må chefen bøie sig.

Styrmennene på den tid må ingenlunde sidestilles med hvad vi nu kaller styrmenn på en orlogsmann. Det riktigste er visstnok å sidestille dem med våre navigasjonsofficerer.

Skibet stod altså fast, men var ikke lekk. Ved fortsatte lodninger på hundevakten blev konstatert, at der ikke var dypere vann i nærhe-

ten, hvad der gjorde situasjonen ennu verre under den revet mersseils kuling av S.t.O. som blåste. Begge generaladjutantene blev satt iland på Læssø, og man fortsatte med kanonskudd for å tilkalle assistanse.

På dagvakten blev endel av soldatene satt iland, da de var iveien. På formiddagsvakten førtes et varpanker ut på 20 fot vann og der blev hevet teit, endel seil blev kastet loss, og kanoner blev lempet forover, „samt løb skibet over, i tanche at vinde skibet af", som foreskrevet står i Kroghs sjømannskap. Men skibet rokket sig ikke. Man gikk da igang med utføring av et sværanker.

På eftermiddagsvakten hev inn på begge spill og skibet kom litt efter litt, og da det var ved ankeret var det flott. Ved lodning blev det konstatert, at det lå i en polle med 17 fot vann til alle sider.

I plattfoten la man 3 båter med lanterner i retning av fritt farvann, kjørte kanoner forover, satte seil og lettet for å forsere over baren. Men strømmen satte fartøiet ned på grunnen, hvor det igjen blev stående. Heldigvis var det lavvann, og på førstevakten løsnet fartøiet av sig selv. Fokk og mesan blev satt og baren forsertes omenn med 3 støt. Gikk så til ankers i fritt farvann, og skibet viste sig ved undersøkelse å være uskadt. Der blev signalert til generaladjutantene at fartøiet igjen var klart.

Den 9de frisket vinden til en underseils kuling og fartøiet kom i drift, men blev stoppet ved pliktankeret.

Den 12te fikk man igjen soldatene ombord, lettet og kom om eftermiddagen til ankers ved Fladstrand. Her kom han også i drift og måtte sette pliktankeret.

Den 15de skrev han rapport til kongen[1]) om det forefalne. Han *Brev nr. 699* anfører angående kontroversen med styrmennene, at næstkommanderende var enig med ham, men at han for ikke å sette sig selv i noen pericul, fant å måtte la styrmennene råde, da sjøkrigsartiklene forbyr å blande sig i styrmennenes funksjoner, så lenge de er enige.

Imidlertid var de fra Fladstrand bestemte tropper embarkert og ut på dagen blev gitt letningssignal. Da han synes det går for meget over lang med transportskibenes letning, skyter han skudd på skudd som påskyndingssignal. Kl. 5 letter også „Laaland" og legger nordover.

Ved det påkommende mørke kunde han imidlertid ikke kontrollere at alle var med, og om eftermiddagen den 16de, da han er oppe under Færder, har Tordenskiold kun „Stralsund" og to transportskibe hos sig.

[1]) Likelydende skrivelse var sendt til admiralitetet den 13de. D. R. A.

Rosenpalm har samme dag fått melding om at man øinet forsterkningens tête og dekningsfartøiene, hvorav det ene førte stander. Rosenpalm skriver til Gabel[1]) og sier at det spargeres at det er Tordenskiold som kommer med hjelpen, og legger til at dette er ham meget angenemt da han vet at Tordenskiold vil ham vel.

Ved Færder blev Tordenskiold liggende og drive i stille og skjøt efter lods. Han fikk en sådan fra Larkollen ombord, og da han fikk en bris av W.t.S. var spørsmålet om han skulde vente på efternølerne, eller om han skulde legge inn fjorden med det han hadde. Han skrev
Brev nr. 700 i den anledning til de ombordværende oberster og generaladjutanter med forespørsel om hvad de selv ønsket.

Dette har øiensynlig gått ut på å seile inn, og om eftermiddagen legger styrken fjorden inn. Nu var imidlertid vinden gått over på N.t.O. stiv underseils kuling, således at man ikke kunde ligge op Larkollen. Og da „Stralsund" hadde fått lods fra „Vesterkanten" ombord, tok Tordenskiold denne ombord til sig og styrte inn til Sandesund, altså innenfor Færder mellem Vasserland og Sandø ved sydspissen av Tjømø, hvor han ankret og akterfortøiet. Det var i den nordre del av sundet han gikk til ankers og for nordlig vind måtte han altså nu gå hele sundet gjennem for å komme ut. Transportskibene — de var nu blitt tre — hadde ikke kunnet ligge fjorden op og måtte derfor holde sjøen.

Den 17de førte „Stralsund" sine soldater over på „Laaland" og gikk ut for å søke efter transporten. Begge generaladjutanter med flere officerer gikk fra borde og drog til Fredrikstad. Bagagen blev bragt iland på Vasser og en dobbelt chaluppe kom fra flotillen for å få greie på hvad for fartøier det var. Endel av soldatene blevført iland.

I løpet av den 18de blev resten av soldatene satt iland og med dem som den siste, oberstløitnant Aderskassen(?).

Rothe sier at Tordenskiold forlot sitt fartøi den 18de desember. Dette kan ikke kontrolleres av journalen; men den 19de er han i alle fall i Moss, hvor han hørte ryktene om Carl XII's død og om at svenskene var iferd med å rømme landet. Hvad han hadde i Moss å gjøre er ikke godt å si. Det ser av hans skrivelse til Budde ut som om denne hadde fått ordre til å seile annet sted hen med fartøiet, og det er da sannsynlig at det er til Larkollen, som transportens bestemmelsessted, han skulde. Larkollen var ved kongelig befaling av 31te desbr. 1717[2])

[1]) Rosenpalm til Gabel 16de desbr. 1718. D. R. A. Til Krigscancelliet indk. Sager (Søetaten).

[2]) Se Garde.

blitt bestemt som orlogsskibenes almindelige samlingssted og ingen skibschef måtte under straff av degradasjon og tap av sin kommando løpe inn til Fredriksvern eller Larvik. Hvad der kan ha bevirket denne voldsomme adferd er ikke godt å se. Ved samme resolusjon var også både armeens og sjøetatens hovedmagasiner blitt forlagt til Fredrikstad, altså et sted som var truet under Carl XII's innmarsj.

Mulig er det jo at Tordenskiold av chaluppen fra flotillen har hørt rykter om det forefalne i den svenske armé og at han drog til Moss for å få mere å vite. Fra dette sted skrev han den 19de til „monsieur le Capitain" Budde og beordret ham til — hvis han ikke allerede var seilt — å bli liggende og ha alt klart hvert øieblikk til å seile, ti han vil intet moment av føielig vind forsømme, såsom det er av stor konsekvens. Veed tar han hvor den står, den må tilhøre hvem den vil, admiral Rosenpalm skal betale den. Han skal videre ta ombord en mengde sten til ballast. *Brev nr. 701*

Dette brev har han øiensynlig sendt ned med en skjærbåt, også lastet med sten til forøket ballast. Dette fartøi ankom til Sandesund den 20de.

Istedetfor straks å seile til Kjøbenhavn med sine nyheter drar Tordenskiold inn til Kristiania — Rothe sier til hest — for av landets første embedsmann, vicestattholderen, å få pålitelig bekreftelse på ryktene.

Budde hadde imidlertid straks gått igang med opfyllelse av chefens påbud. Han sendte lieutenant von Osten på ekspedisjon opover landet for å ta ved, hvor han måtte finne det, og lieutenant Høeg iland på Vasser for med alle de båter som kunde opdrives å føre sten ombord til ballast. Den 22de var han forsynlig nok til å sette overstyrmannen isving med å lodde op det søndre løp for i tilfelle av nordlig vind å kunne komme ut den vei, og der viste sig å være vann nok for linjeskibet. Denne dag kom kadett Rechau tilbake fra Fredrikstad med tidende om at Carl XII var skutt.

Den 23de sier journalen for eftermiddagsvakten, at „jeg kom ombord med chaluppen fra Christiania, lod strax giøre signal til at seile"[1]). Han fikk straks lodsen ombord. Men da der blåste en stiv revet mersseils kuling av N.N.O. turde lodsen ikke mot det tiltagende mørke ta fartøiet ut det trange søndre løp.

Rothe sier, at Tordenskiold av vicestattholderen hadde fått anmodning om å medta generaladjutanten, oberst Møsting, som overbrin-

[1]) Rothe sier feilaktig den 24de.

ger av nyheten til kongen. Dette har jeg ikke kunnet kontrollere og det lyder heller ikke meget sannsynlig. Hovedsaken var jo å få nyheten, tilforlatelig bekreftet, hurtigst mulig frem til kongen. Rent objektivt sett kan det da være likegyldig om den overbringes av en oberst eller en kommandør, og det vilde under enhver omstendighet være forkastelig å forsømme en gunstig vind bare for å vente på en oberst. At Tordenskiold heller ikke gjorde dette tjener til hans fordel. At han også ser sin subjektive fordel i å være overbringeren av dette overordentlig viktige budskap er en sak for sig og meget menneskelig. Og at oberst Møsting med noen rett kan ha følt sig tilsidesatt kan ikke medgis. Det er grunn til å tro, at Rothe her, som forøvrig på andre felter i sin beretning om denne sak, er på feil spor.

Det kan sikkert sies, at det for Tordenskiold har vært en hård prøvelse å måtte opgi avseilingen den dag. På dagvakten den følgende dag — den 24de — fikk han igjen lodsen ombord og gjorde sig klar til å seile. Vinden var nu N.O.t.N. og N.N.O., revet mersseils kuling. Og nu foretok han en desperat letningsmanøvre, som det kan ha sin interesse å anføre. Som det vil sees av kartet er sundet ganske smalt. Og når hertil kommer at der lå flere fartøier til ankers på stedet og ankerletningen på de tider var noe ganske annet enn i våre dage med damp og andre hjelpekilder, så vil det innsees at det med en så frisk vind ikke var noen spøk å få fartøiet tørnet helt rundt og komme ut det trange løp.

Han ga først de på havnen liggende koffardifartøier beskjed om å hale avveien for sig. Dernæst satte han et kabeltaug i land som spring og hev om. Kl. 9½ formiddag var han lett; men idet fartøiet falt av sprang tauget med den følge at han raket ombord i en tremastet hamburgergaliot, dog uten at noen skade skjedde. Måtte så la ankeret gå igjen. Nytt spring blev ført i land og gjort fast om en sten; man lettet igjen, men da fartøiet nu falt av, kippet tauget over stenen og skibet jaget over farvannet mot det annet land, hvorfor man igjen måtte la ankeret falle. I fallet kom det uklart av det annet anker som hang for klysset og tok dette med sig. Nu satte han springet på et fløiteskib, som for å holde sig på plass måtte sette tre ankere. Så var det å hive om igjen, plikttauget måtte kappes i klysset for å få ankrene klare, så halte man dette under kranen og nu kunde dagliankeret hives inn. Denne gang lyktes det; fartøiet falt pent av og styrte ut det søndre løp. Men både springet og folkene i land seilte han fra.

Så la han sydover med alle seil til. Hele turen sydover er en eneste forsering av seil, men redskapen holdt. I løpet av den 25de løiet

vinden av og om eftermiddagen er det helt stille så at han, for å stoppe strømmen, må dryppe anker ved Varberg. På hundevakten fikk han en bramseils kuling av O.t.N., lettet så og forserte med seil sydover. Om formiddagen den 26de passerer han Kullen for en mersseils kuling med alle seil som trekke kunde og kl. 4 eftermiddag samme dag gikk han til ankers ved Tre Croner.

Han hadde altså brukt vel to døgn på turen. Det er ingen særlig hurtig seilas når man f. eks. sammenligner den med hans nedseiling med „Hvide Ørn" i 1716. Men under hensyntagen til værforholdene må det ha gått godt allikevel, ti Rothe sier — med støtte i Rosenpalms rapport til admiralitetet av 24de desember — at kommandør Poulsen var seilt fra Norge et par dage i forveien og var ennu ikke kommet frem.

Men Rothe sier også — og denne gang uten angivelse av kilde og han har aldeles sikkert ikke hatt Tordenskiolds journal — at fartøiet ankret på Kjøbenhavns red kl. 10 aften den 28de. Dette er altså feilaktig og dermed bortfaller også hans dramatiske skildring av Tordenskiolds nattlige besøk i kongens sovegemakk. For Tordenskiold har selvfølgelig øieblikkelig gått i land og overbragt kongen nyheten.

Og Rothes beretning går som bekjent videre ut på, at kongen stillet sig tvilende overfor Tordenskiolds beretning og at denne da skal ha sagt, at han ønsket kongen så sant vilde gjøre ham til schoutbynacht som hans beretning var sann. Som holdepunkt for denne beretning har man kun Rothes utsagn og det får stå ved sitt verd. Sikkert er det imidlertid, at Tordenskiold fremla sine skriftlige beviser først en god stund e f t e r at han hadde avlevert sin muntlige beretning. Denne må han jo ha avgitt umiddelbart efter sin ankomst til Kjøbenhavn den 26de, mens hans dokumentasjoner er datert den 28de desember. Disse *Brev nr. 702*
består bl. a. av en kopi av Fredrikshalds magistrats redegjørelse for tildragelsen til vicestattholder Kragh, likesom han selv kunde bevidne fremstillingen efter forklaringer innhentet av svenske desertører, hvorav han hadde tatt to stykker med på sitt fartøi.

Av Tordenskiolds schoutbynachtsbestalling, utstedt 30te desember, fremgår da også, at utnevnelsen er å betrakte som en g r a t i f i k a s j o n og det tas i dokumentet den uttrykkelige reservasjon, at de kommandører som han sprang forbi — og det må altså ha vært nær sagt samtlige av etatens — når de avanserte til schoutbynachter skulde gjeninnta sin ansiennitet foran Tordenskiold. Det skulde imidlertid hengå mindre enn et år før denne reservasjon ikke alene blev ophevet, men han selv ophøiet til viceadmiral — uten reservasjon.

Schoutbynacht er som bekjent å likestille med den nuværende kontreadmirals grad. Betegnelsen stammer, som så meget annet sjøvesenet tilhørende, fra hollandsk orlogstjeneste. En flåte var inndelt i avantgarde, corps de bataille og arriergarde. Den førstnevnte førtes av schoutbynachten og dannet flåtens marsjerende forbevoktning. Derav navnet.

Samme dag Tordenskiold mottok sin utnevnelse strøk han sin kommandørstander på „Laaland" og den 4de januar slukket fartøiet sitt kjøkken og gikk i oplag.

Året hadde vært fattig på krigerske begivenheter. Men ved sitt initiativ, raskhet i vendingen og pålitelighet i sine utsagn hadde Tordenskiold også dette år funnet anledning til å gjøre landets hersker tjenester av så fremragende betydning, at denne ikke alene helt ut igjen hadde skjenket ham sin fulle tillit, men endog dette i så høi grad, at han i den ekstraordinært unge alder av 28 år blev ophøiet til flaggofficers grad, en stilling som han dog vitterlig hadde innehatt et helt år fra høsten 1716. Ved denne utnevnelse fikk han også — altså kun 28 år gammel — sæte i admiralitetet[1]).

---

[1]) Admiralitetets kopibok.

DEL XI

ÅRET 1719

SPESIALREGISTER TIL DEL XI

ÅRET 1719

Carl XII's død hadde bratt avbrutt felttoget mot Norge. Noen fare fra den kant truet ikke mere. Med Carl XII var også den største hindring for en fredsslutning borte. Spørsmålet om fredsbetingelsene kom derfor i forgrunnen, og Frederik IV sendte til England grev Holstein-Holsteinborg for å sondere stemningen[1]. Det viste sig imidlertid at Carl XII's død hadde fremkalt en stor forandring i stemningen i London overfor Sverige, noe som i første rekke var forårsaket ved svenskenes ophevelse av Carl XII's kaperreglement. Den vesentligste uoverensstemmelse mellem Sverige og England var dermed ryddet avveien, og den virkelige sympati for Sverige fikk anledning til fritt å utfolde sig. Var således svenskekongens død på den ene side en lykke, spesielt for Norge, så hadde den dog på den annen side den uheldige virkning, at det hadde skjerpet Georg I's og hans rådgiveres ønske om å holde Sverige oppe og svekket deres lyst til en nærmere sammenslutning med Frederik IV.

Den danske utsending merket straks ved sin ankomst til England en lyst hos de engelske ministre til å sende den unge talentfulle lord Carteret til Sverige, åpenbart i den hensikt å åpne veien for en fredelig forståelse med Sverige. Dette kom så meget mere i strid med Frederik IV's interesser, som kong Georg ved sitt forbund med ham av 26de juni 1715 hadde forpliktet sig til ikke uten Danmarks vidende og samtykke å innlate sig på særegne fredsforhandlinger med Sverige og ennu mindre med å slutte fred med dette land, en forpliktelse som forøvrig kong Georg gang på gang i løpet av de siste år hadde krenket.

Forutsetningen for en fortsatt forståelse med kong Georg I måtte da være den, at der ikke åpnedes yderligere fiendtligheter mot Sverige, og spesielt var blokaden av svenskekysten en torn i øiet på de engelske

[1] Se om fredsforhandlingene E. Holm: Danmark-Norges Politik 1716—1720. Dansk historisk Tidsskrift.

handelsinteresser. Og videre måtte forutsetningen selvfølgelig være den, at der fra Frederik IV's side intet skridt blev tatt i retning av forbund med tsar Peter.

Da Holstein-Holsteinborg i juni måned var reist hjem for personlig å forhandle med Frederik IV, medbragte han imidlertid et engelsk-hannoveransk forslag til en fellesfred for Danmark-Norge, Hannover, Preussen og Sachsen-Polen med Sverige.

For Danmark-Norges vedkommende var det altså nu av den aller største betydning at freden med Sverige blev sluttet i fellesskap med England (Hannover), da det kun under denne forutsetning kunde gjøre regning på kong Georgs støtte.

Men også til Sverige blev sendt en diplomat, Løwenørn, der det foregående år hadde vært i unåde hos kongen[1]), men som nu hadde gjenvunnet majestetens tillit. Han blev i februar sendt til Stockholm for, som det het sig, å innlede en forhandling om utveksling av fanger; men i virkeligheten var hensikten å gi svenskene leilighet til, hvis de måtte ønske det, å bringe fredsspørsmålet på bane. Hans instrukser gikk også ut på, at han mest mulig skulde arbeide i fellesskap med England-Hannover.

Under sitt ophold i Stockholm kom Løwenørn ved sin åpne, elskverdige karakter i et personlig vennskapsforhold til forskjellige svensker. Men regjeringens forsøk på ved hans hjelp å innlede en underhandling med Sverige slog feil. Han forlot Sverige efter eget inntrykk som en „Ertz-Spion", og skylden herfor overførte han, som senere skal bli omtalt, på Tordenskiold.

Det ultimatum som Løwenørn, efter høiere ordre, fremsatte som betingelse for Frederik IV's villighet til fred, var at Sverige skulde avstå Pommern, Bohuslen og Viken med Marstrand, opgi sin tollfrihet i Sundet og garantere Danmark besiddelsen av den gottorpske del av Slesvig, samt avstå Bremen og Verden til kongen av England. Han fikk under sine forhandlinger i Sverige det inntrykk, at svenskene måtte tvinges til fred, hvis de skulde formåes til å gjøre Danmark-Norge noensomhelst innrømmelse. Han utviklet i sine skrivelser til regjeringen, at det beste tvangsmiddel vilde være, at tsar Peter og den danske konge på en gang gikk løs på Sverige fra begge sider, og skjønt han hadde mistillit til tsaren, mente han dog at det vilde være heldigst ikke å beta ham alt håp om samvirken, for at man skulde få ham til å angripe.

Dette halve standpunkt, der også blev tiltrådt av kongen, skulde

[1]) Se fremdeles E. Holm.

bli skjebnesvangert for den dansk-norske politikk. Man vilde samvirke med tsaren ved et angrep på Sverige, men samtidig vilde man ha ryggen fri til samarbeide med England-Hannover, under dettes fredsforhandlinger med Sverige. Holstein-Holsteinborgs og Løwenørns haling i hver sin ende av tampen bragte den uvisshet tilveie der tvang Frederik IV inn i en uholdbar situasjon, midt imellem to stoler, som han selv uttrykte det.

Løwenørns standpunkt blev altså tiltrådt av de ansvarlige myndigheter og der åpnedes forhandlinger mellem tsar Peter og Frederik IV om det felles angrep. Sverige skulde angripes samtidig fra Finnland og fra Skåne eller Norge, foruten at den danske og den russiske flåte skulde forene sig ved Gottland. Dette siste fant Frederik IV, i overensstemmelse med sin tidligere strategi, umulig å gjennemføre, og der blev da fra russisk side foreslått, at den danske konge skulde la sin flåte blokere Carlscrona for å holde den svenske flåte inne der. Herpå ga Frederik IV det merkelige svar, at han vilde konferere herom med den engelske admiral, såsnart denne kom til Sundet. Han tvilte heller ikke på, at tsaren vilde foreta henvendelse til kongen av England i samme retning for å få ham til å samtykke heri.

Det lyder helt utrolig at Frederik IV under de foreliggende omstendigheter skulde kunne stå i den tro, at Englands og Russlands interesser gikk i samme retning og at han skulde få England med på en aksjon der først og fremst støtter Russlands interesser. Det er den samme utrolige mistillit til sin egen flåte som han tidligere hadde vist og den samme utrolige misopfatning av de maritime spørsmål som han også tidligere hadde vist sig i besiddelse av.

Noen skriftlig overenskomst med tsar Peter vilde Frederik IV ikke gå med på. Han skulde jo stå fritt til den annen side, og på den måte skjøv han også tsar Peter fra sig.

Men på den annen side hadde han for alvor besluttet sig til å trenge inn i Sverige fra Norge av, samtidig med at tsaren angrep fra øst. En dansk sjøofficer blev på en fregatt sendt til tsarens flåte for å få underretning om, til hvilket tidspunkt hans operasjoner begynte, så vilde kongen innrette sine egne disposisjoner derefter.

I slutten av mars måned besluttet han å gå til gjenoptagelsen av blokaden av Göteborg, et skridt der mere enn noe annet satte ham i motsetningsforhold til England, hvis handelsinteresser her som overalt ellers dikterte dets politikk. Og i begynnelsen av juni var hans beslutning fattet om et felttog mot Bohuslen og tilstøtende provinser, og rustningene var drevet så langt, at der i slutten av juni stod 34,000

mann i det sydlige Norge, klar til å rykke inn i Sverige. Og i Danmark hadde han en styrke på 32,000 mann, der foreløbig ikke var til noen nytte, men som stod der som en sterk reserve mot det utpinte og oprevne Sverige.

Hadde han nu fulgt denne offensive linje helt frem vilde meget muligens være vunnet, spesielt for Norges interesser. Men det tragikomiske er at han stoppet på halvveien, og resultatet blev derefter.

Jeg går da over til å behandle felttoget mot Bohuslen og spesielt Tordenskiolds strategiske innsats i dette.

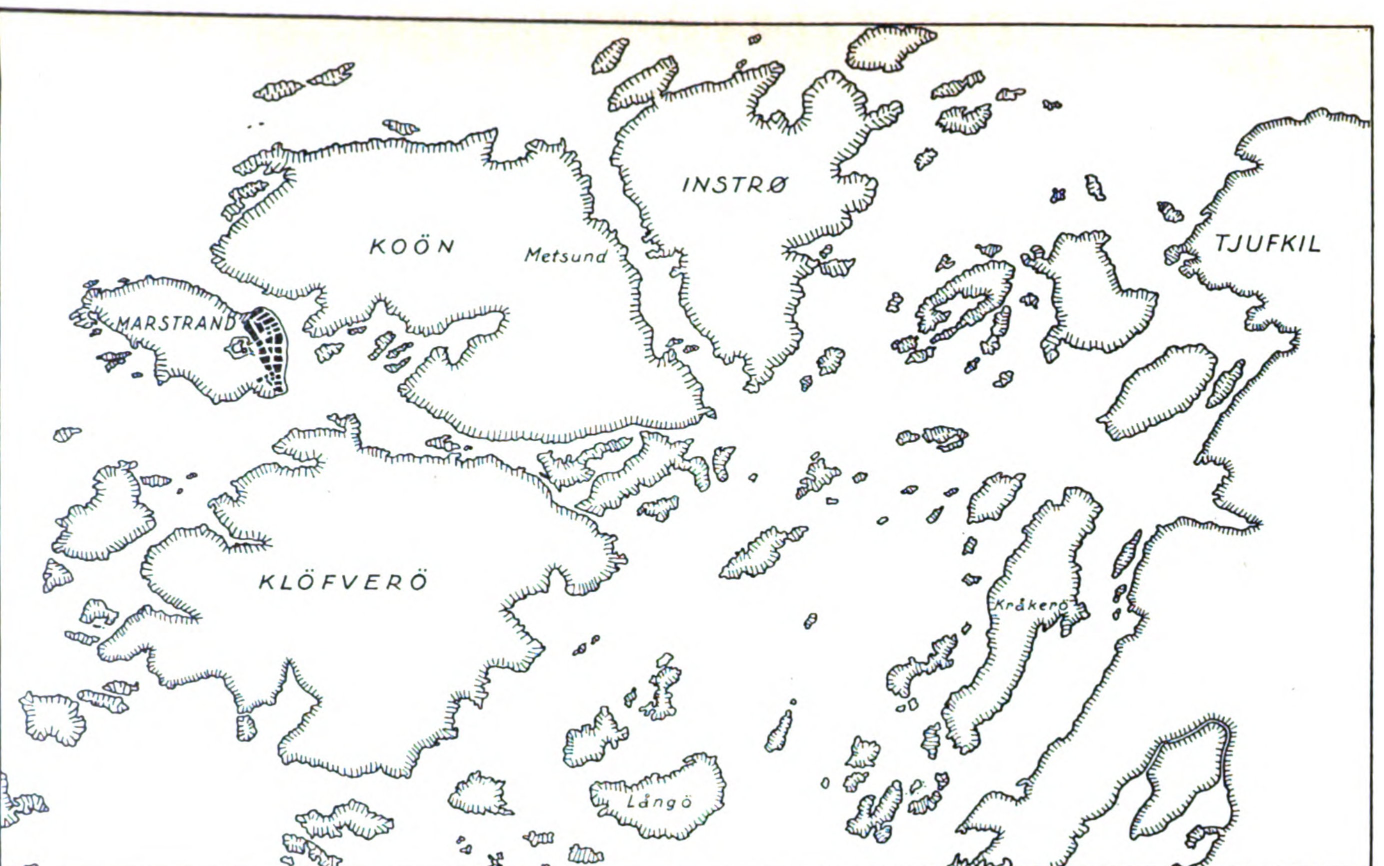
Der er tidligere redegjort for hvilket tap avståelsen av Bohuslen var ikke bare for Norge, men også i strategisk henseende for de to riker under en felles konge.

Under fredsoverveielsene hadde danske diplomater diskutert hvad der for riket vilde være heldigst å slå til sig: Bohuslen eller Pommern og Rügen. Man kom til det resultat at Bohuslen var å foretrekke, dels i strategisk henseende for bedre å kunne forsvare Norge i tilfelle av et angrep fra svensk side, dels fordi det var et godt landskap i og for sig, dels endelig fordi avstanden vilde bli forminsket mellem Norge og Danmark, når det atter blev lagt til Norge[1]).

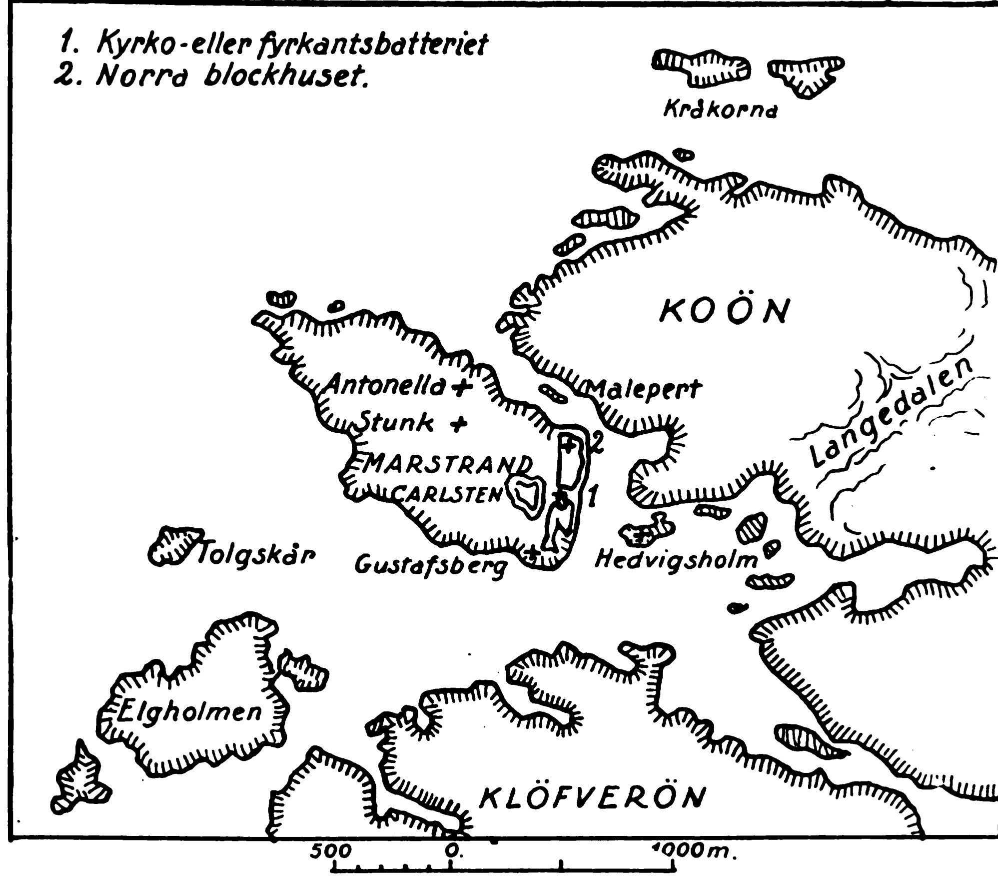
Den bekjente Kristianiabiskop Bartholomæus Deichmann hadde i 1714 skrevet en „demonstrasjon" til kongen om „den store nytte og fast uomgjængelige fornødenhed, som udkræver Bohus Lehns med begge Viigernes restitution til Deres Kongelige Majestets Rige Norge". Den krigerske prestemann utvikler en helt strategisk begrunnelse for sitt forslag. Blandt annet peker han på hvilken betydning for svenskene de nyanlagte havner Strömstad og Koster vil kunne få under operasjoner mot Norge. Videre peker han på hvilken betydning Bohuslen har for Sveriges forsyning med matroser, deres beste sjøfolk, og videre hele Bohuskystens betydning som en hindring av Sveriges maritime operasjoner mot Norges vitale deler og omvendt den store fordel som besiddelsen av denne landsdel vilde bety for forbindelsen mellem Norge og Danmark; likeledes dens nytte for Sverige i dets kaperkrige[2]).

[1]) E. Holm.

[2]) Han anfører hvad man på disse tider forstod ved Viigen eller Viigene: Nordviigen strakte sig fra Svinesund til Tanum, Sønderviigen fra Tanum til Oddevald og Freigene.

Farvannet ved Marstrand med Tjufkilen, hvor Tordenskiolds postering isolerte ø-komplekset fra fastlandet (se s. 927).

Marstrand havn med Carlsten festning og øvrige befestninger (se s. 935).

Under den pågående krig hadde Løvendal i 1711 åpnet et felttog mot Bohuslen. Som tidligere anført falt dette i fisk på grunn av flåtens tilbaketrekning. Vi skal nedenfor se på forskjellen mellem Løvendals strategi og den strategi som blev irettelagt av Tordenskiold til opnåelse av et og samme mål.

Tordenskiolds instruks, da han drog til Norge med transporten i desember 1718, hadde altså gått ut på at han snarest mulig skulde forføie sig ned til Danmark igjen for å overta stillingen som chef for observasjonsstyrken i Christiansø. Isen hindret imidlertid avseiling av styrken[1]) og Tordenskiold blev derfor i Kjøbenhavn noen tid.

Av admiralitetets papirer sees at han stadig møtte der, og en av hans første gjøremål som schoutbynacht forøvrig var å være medlem av en krigsrett på 15 medlemmer med admiral Raben som formann som skulde dømme i saken mot Tordenskiolds kampfelle fra Dynekilen, Göteborg og Strömstad, capitain Peter Grib[2]). Som tidligere anført stemte Tordenskiold for degradasjon, hvilket også blev dommen.

Under sitt ophold i Kjøbenhavn søkte han sammen med endel andre schoutbynachter om å få forbedret sin officersgage. De vanskelige pengeforhold gjorde nemlig, at avlønningen ikke fulgte avansementet. Av admiralitetets skrivelse til kongen av 9de mars[3]) citeres således, at „jeg Wiglas von Schindel, jeg Mickel Bille, jeg Johan Anthon von Poulsen og jeg Peter Tordenskiold som E. Maj. har haft den Naade for at avancere os til Schoutbynachter, har hidtil ej haft videre end Kommandørkapteins Gage", og de søker derfor om å måtte nyte kommandørs gage. Hvorvidt dette blev innvilget kan ikke sees.

I ventetiden var han også dette år en tur over i Skåne for å få med sig folk der kunde gi oplysninger om stemningen, og denne gang har man fra svensk side en skildring av denne ekspedisjon inn i fiendens land.

S. Cawallin[4]) forteller at Tordenskiold i januar 1719 hadde gått iland ved Bassebäck for derfra å medføre til Kjøbenhavn noen personer der kunde meddele underretning om stemningen i Skåne efter Carl XII's død, men hadde kun påtruffet og medført et par gamle fiskere, som

[1]) Garde.
[2]) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 21. D. R. A.
[3]) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 54.
[4]) Lunde Stifts Herdaminne. Del II, pag. 26.

knapt visste om Carl XII var død eller ei. Da Frederik IV yttret sin misfornøielse med den mislykkede ekspedisjon, skal Tordenskiold ha utbrutt, at „dersom jeg ikke inden søndag kl. 12 bringer hit en geistlig og en verdslig mand fra Skaane, da vil jeg ikke mere komme for Eders Majts. øine". Dette passerte en fredag, og natten mellem påfølgende lørdag og søndag utførte Tordenskiold hvad han hadde lovet, idet han bragte selveste vakthavende officer ved strandvakten i Skanör og stedets prest over til Kjøbenhavn.

Hvorvidt innledningen til begivenheten er korrekt kan ikke kontrolleres. Derimot har man vedkommende prestemanns egen beretning om selve begivenheten å holde sig til. Pastor Jöns Rønbecks[1]) beretning er så dramatisk i hele sin utformning at den fortjener å gjengis ordrett for selve bortførelsens vedkommende:

„Natten emellan Lördagen d. 17 och andra Söndagen efter Trettondedagen d. 18[2]) Ianu. klåckan vid pass 4 efter midnatt, då jag med min hustru och hela mitt hus låg udi vår säkraste somn, och port och dörrar voro alla till stängde, skedde et bulrande på förstugdören måtteligen starkt. Tjenestepigan som deraf vaknade, stod upp och frågade ho der var: Det svarade utifrån, at hon strax skulle läta upp, efter en mann i byen låg helt för döden, som ufördröjeligen måste betjenes med Herrans Heliga Nattvard. Det samma föll äfven mig och min hustru in, som då jämväl vaknad och talte derom på sängen med hvarandra; hvarföre och min hustru ringda på pigan, till at förnimma hvad på ferde var. Men hon hade emellertid oss oåtspordt öppnat förstugdörren och genast hade en hop med musquetter och påskrufvade Bajonetter trängt sig in. Hela svärmen kom ufördröjligen in i kammaren där jag låg då en, som jag sedan kunde merka, var Schoutbynacht Tordenskiold, steg till sängen med befallning, at strax stiga upp och gå ut, emedan der var en som villa tala med mig. Jag vägrade mig, efter jag intet kiände honom, begiärandes åtminstone få veta hvem där vore, och at vänta till ljus blev tändt, emedan jag icke kiände, hvilka jag till giästar fåt; men mig föruntes intet uppskott, jag måste strax upp. Både jag och min hustru blefvo härvid helt förskräckte, emedan vi nu lätt kunde sluta huru det stod till, och ännu ökades vår häpenhet, när vi då ljuset inkom blefvo varse de frammandes utseende och anstalter, hvarvid min hustru började et högt jamrande, dock måste vi snart låta

[1]) Jöns Rönbeck, f. 11te mars 1685, død 7de august 1740. Se Helsingborgs historia av E. Fallin.

[2]) G.st. Efter den i Norge og Danmark benyttede tidsregning blir det altså natten mellem 28de og 29de januar.

öfvertala oss till tystnad, derigenom att bajonetter sattes oss på bröstet, och hotelse giordes, att båra oss igenom, om vi giorde det minsta buller. Emellertid skyndades på mig att kläda mig i största hast, och under det, att det skedde, giordes både mig och min hustru, under allehande hotelser, åtskilliga frågor om Vackten og serdeles huru stark den var. Hvarpå jag svarade, att han plägade vara emellan 40 och 60 man, ehuru väl jag viste, att han icke steg öfver 20. Vidlöftigare Examen tillåt icke frucktan för larm och för vår vackts ankomst. Tordenskiold med de öfvriga Officerare, hvilka jag sedermera erfarit, hafva varit en sjö Capitain vid namn Budd, en sjø Lieutnant von Osten och en Lieutnant af infanteriet, hvars namn jag icke vet, begafvo sig derpå bort, så tyst de kunde, lämnandes 4 man, som genast skulle bringa mig til stranden och 10 à 12 man, som vid min utfärd blefvo ståendes i stugan utan att jag vet till hvad ända. Jag (efter att hafva varit vitne till det plundrande, som soldaterna efter Offirarnes bortgång företog, i det de togo med sig, alt hvad de i hast kunde öfverkomma, och däriblandt äfven en del af mina kläder, samt med Bajonetterne pröfvade skåp och kistor, fast än för frucktans och hastighetens skuld onyttigt) blef af de 4 karlarne helt oklädd utdragen, utan att hava mere på mig än en vest, nattråck och nattmyssan. Min hustru hade straxt då jag var borte och hon fått litet ledighet, låtit drängen gå upp at ringa på stora klockan, i afsikt att alarmera folket till min undsättning. Men det skedde för sent. Innan Trumman hördes var jag en half fjerdings väg utom staden, där man i mörket drog mig omkring nästan en timma för än man råkade stranden. I från stranden drogo mig mina ledsagare ut i vattnet vid pass 3 goda musquetskått till den ena Slupen, hvarvid vattnet gick upp till medjan och her blef jag upptagen. Fartygen voro in alles en jackt, två slupar och en båt, som låg närmare in på landet, för att vänta på schoutbynachtens återkomst. Tordenskiold kom änteligen däruti till oss, sedan jag suttit vid pass ¾ timma på slupen, och tog samme båt jämväl mig in, hvarvid jag till icke liten häpenhet fant vår vackthavande Fendrich Sichtern, i nästan samma dragt som jag hade neml. med nattråck och nattmyssa. Min dräng som hade rört klockan, var också med i samma följe. Vi tre voro nu det byte som Tordenskiold tog med sig ut på jackten. Annars hade han på den och på de andre fartygen, utan ofvan nämde Officerare samt 30 à 40 matroser och med hela detta följet seglade han nu mot Kiöpenhamn tillbaka. Vi ankommo dit till bryggan på Bremerholmen just då klockan slog 12, efter att förut på nejden, vid en Skans kallad pröfve Sten hafva blifvet kort anhållne och besichtigade, straxt blefvo vi ut-

förde uti staden uti Tordenskiolds hus, och där måste vi blifva sittande till aftonen, då Tordenskiold kom hem igen, sedan han sielf Raporterat konnungen sin Expedition. Fendricken blef då för3t in-kallad för honnom och examinerad, utan att någon mera vara tillstädes, än en skrifvare, som höll däröfver protokoll. Sedan vardt äfven jag inkallad och på lika sätt förhörd; men min Dräng blef hvarken ondt eller godt tilltalad".

Pastoren fører nu op hele 25 spørsmål og svar, de fleste ganske betydningsløse, og hvor det gjaldt noe av interesse var pastorens svar, efter hans eget opgivende, så snilt anlagt, at man intet fikk å vite.

Den opsatte forhørsprotokoll finnes ennu, undertegnet av Tordenskiold. Det fremgår herav, at presten er avhørt først og at han på de få spørsmål som er protokollert har gitt en omstendelig forklaring om forholdene i Sverige. Det anføres at Sichtern, der opgis å være av Mecklenburgs adel, har forklart sig overensstemmende med presten, men ikke så omstendelig, da han for et halvt år siden var vendt tilbake fra Mecklenburg. Prestens gårdsgutt hadde ikke noe av verdi å si, „saasom han er en enfoldig bonde Dræng".

Pastoren sier videre, at den efter hans opgivende opsatte protokoll blev utferdiget i to eksemplarer, hvorav det ene blev sendt til kongen. Fendrikken fikk sin råck og vest på, som soldatene hadde frarøvet ham, og pastoren selv fikk en gammel, svart råck, som hadde tilhørt Tordenskiold og som han lot ham få med sig på hjemturen på grunn av kulden. Om kvelden blev de ført til Gabel og påny forhørt i nærvær av Tordenskiold og derpå ført til vertshuset Stadt Hamburg, hvor de blev innlosjert. Næste dag forlangte de av Tordenskiold å bli ført hjem, men fikk ordre til å innfinne sig på slotsplassen kl. 2 for å se på kongen spise, for det tilfelle at kongen vilde tale med dem. Helt til kl. 4 måtte de vente på Hans Majestet, og da denne kom, stakk Sichtern av med en gardeofficer, Reventclou, med hvem han var besvogret. Den arme pastor måtte imidlertid bli stående til måltidet var over. Kongen kastet omsider sine nådige øine på stakkaren og han måtte berette om hele bortførelsen og fikk da anledning til å påkalle dronningens medlidenhet ved å skildre sin hustrus jammer, da de førte ham bort. Under samtalen tok man fra ham hans svenske myntstykker og ga ham istedet danske dalere[1]).

Først onsdag aften kl. 9 blev de kalt til Tordenskiold som meddelte dem, at de næste morgen skulde komme avsted. På den tid blev

[1]) Det samme gjør man som bekjent den dag idag.

de visitert av admiral Judichæer på Holmen. Judichæer og Tordenskiold talte om en soldat som var blitt efterglemt i Skanör og forlangte at pastoren skulde få sendt ham tilbake, og da denne svarte at han intet mere dermed kunde gjøre enn å meddele det videre, truedes der med, at hvis det ikke skjedde skulde han komme tilbake og holde enda verre hus. Kl. 12 blev de satt i en slupp, kommandert av en kvartermester med en tambur og hvitt flagg. Om kvelden kom de til Skanör, hvor sluppen tog grunn langt ut fra land, og her blev de satt ut i vannet som nådde dem til livet og måtte selv i mørke og slud lete sig inn til land.

Utgiveren av boken anfører, at prestens hustru som følge av forskrekkelsen fikk et nervesjokk, der gjorde henne til sine tider uklar.

På denne eventyrlige ekspedisjon var altså Tordenskiold ledsaget av sin senere så bekjente flaggkaptein Ole Budde, den fremragende deltager i den glansfulle ekspedisjon inn til Nya Varfvet 1719. Den annen sjøofficer, von Osten, har sannsynligvis vært månedsløitnant og er rimeligvis den samme som var med på „Laaland" og senere i 1719 og 1720 førte et av Tordenskiolds fartøier. Hvem vedkommende landofficer var vet man altså ikke. Desverre får man heller ikke av beretningen noe kjennskap til hvorledes man fikk kloen i selve vaktkommandøren. Det kunde ha vært interessant å vite. —

Det er en viss sannsynlighet for, at det på pl. 30 gjengitte portrett er malt på denne tid. Den omstendighet at han ikke bærer kongens billede i diamanter gjør at det ikke godt kan være malt e f t e r Marstrand. Såvidt jeg av originalen kan se er det den ham efter Dynekilen tildelte store gullmedalje han bærer. Av type har det meget tilfelles med Dennermaleriet, men er bl. a. meget lysere i farvene og hake og pannepartiet er mere utpreget.

Billedet henger på Frederiksborg slott og benevnes her „det Schack-Klevenfeldtske billede". Bakpå står[1]) formodentlig med justitsråd Leegaards hånd: „En original af Tordenskiold, er kiøbt paa Hs. Auction og kom i grevinde Schacks hænder af hvem jeg har faaet det".

Grevinde Schack var født Rantzau og eiet Thots pale i Kjøbenhavn og var en lidenskapelig samler av malerier. Ved grevinne Rosenkranz's testamente gikk billedet til Frederiksborg slott 1811 og var altså en av de gjenstande som blev reddet ved slottets brand 1859.

Hvem der har malt billedet vites ikke; men det har en påfallende

[1]) Meddelt mig ved elskverdig imøtekommenhet av magister O. Andrup ved Frederiksborg slott.

likhet med det billede som henger på Akershus slott og som man har ment var en Denner, eller i alle fall en god kopi av Denner[1]). Som man vil se bærer Tordenskiold på Akershusbilledet kongens billede i brillanter, hvad der viser at billedet er malt efter Marstrand. Bakpå billedet står med gammel hånd: Ætatis 29 1720. (Pl. 30).

Fra 1719 eller 1720 stammer øiensynlig også det på pl. 29 gjengitte portrett, der henger på sjøkrigsskolen, Carljohansvern.

At det må være malt før Marstrand fremgår også her av at han bærer medaljen efter Dynekilen. At det er en original er ingenlunde sikkert. Ansiktet ligner temmelig meget det som blev malt i 1715[2]), nesen er dog temmelig forskjellig. En kopi av billedet fantes i sin tid i Leingården i Trondhjem og eies nu av skibsreder Halvard Bachke, Trondhjem[3]).

Det er et merkelig sammentreff at også slagbilledet av Conningk efter Dynekilen eiedes av en familje Schack i Risør[4]). Efter tradisjonen skal dette billede fra først av ha tilhørt en av navnet Schack som skal ha tjenestgjort som underordnet under Tordenskiold. Da der såvidt vites ikke har vært noen officer av dette navn, kan vedkommende neppe ha vært i slekt med den grevelige innehaver av det annet billede.

Allerede den 27de januar hadde kongen utstedt ordre til admiralitetet om å utruste 6 linjeskibe og en fregatt, som under Tordenskiolds kommando skulde avgå til Christiansø for derfra å krysse på de til Sverige bestemte skibe, forhindre all tilførsel til dette land, og til enhver tid observere fiendens mouvements. Av samme dato er også ordren til Tordenskiold om å overta kommandoen i Østersjøen.

Lieutenant Ole Budde, som Tordenskiold hadde forlangt med på sitt flaggskib, fikk den 27de januar ordre til å påbegynne utrustningen
Brev nr. 703 av „Laaland"[5]). Den 30te skrev Tordenskiold til kongen og takket for den store nåde denne hadde kastet på ham ved at han „for en tiid skal

[1]) Se foran under Ole Wessel (del I), hvor billedets historie er angitt. Den omstendighet, at han på dette portrett bærer kongens billede i brillanter forhindrer jo ikke at det kan være en kopi av det Schack-Klevenfeldte billede.

[2]) Se foran.

[3]) Om billedets historie se foran.

[4]) Se foran.

[5]) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 25.

Commandere i Øster Sjøen"[1]), og han ber om at de 6 linjeskibe måtte få følgende chefer: „Havfruen" commandeur Høyer, „Fyen" commandeurcapitain Hoppe, „Delmenhorst" capitain Baldevin Brun, „Prins Wilhelm" capitain Th. Fr. Brandt. Commandeur Becker forblir paa „Beskiermeren" og han selv ad interim på „Laaland", indtil „Ebenezer" skulde ut, da han skulde overtre på denne. Han slutter med å uttale håpet om, at kongen vil approbere hans forslag, ti når enighet og kjærlighet følger hinannen, gis derved bedre leilighet til å fullbyrde kongens tjeneste.

Forslaget blev bifalt for de 4 fartøiers vedkommende. For „Beskiermeren" og „Havfruen" skulde ordre bli gitt når disse fartøier blev ekvipert[2]).

Utrustningen av fartøiene må imidlertid være blitt forsinket, ti den 11te mars gjentas ordren[3]) og denne gang med tilføielse av at yderligere 10 linjeskibe skulde ekviperes, hvorav dog de 4 skulde ligge i reserve.

Den 22de mars halte hans flaggskib ut fra bommen, og på denne dag begynner føringen av fartøiets journal[4]). Tordenskiold er imidlertid ennu ikke gått ombord. Den 14de hadde han fått admiralitetets henstilling om å påskynde utrustningen av Østersjøeskadren og samtidig anmodning om å disponere over fregattene „Hvide Ørn" og „Stralsund" for krysstokt i Østersjøen[5]). Den 25de mars utsteder han derfor ordre til fregattene om å avseile til Østersjøen, søke op under Carls- *Brev nr. 704*
crona for der å observere hvorvidt den svenske flåte var tiltaklet og klar til å gå i sjøen. Når herom er skaffet sikker beskjed, seiler de ned under Bornholm, hvorfra de sender snauen „Pakan" med rapport. Dernæst holder de det gående i farvannet mellem Danzig, Bornholm og Carlscrona og opbringer alle de skibe som er på vei til Sverige med forbuden ladning. De skal behandles med civilité, således at ingen berettiget klage om utilladelig medfart kan fremsettes. De opbragte fartøier bringes til Kjøbenhavn med forseglede luker og dokumenter.

[1]) Kielland benevner som bekjent Tordenskiold „Det baltiske havs admiral". Dette er stort sett feilaktig, da det var i de norske farvann hans virke i det vesentligste falt. Men når Hammarskiöld betegner Kiellands benevnelse som utslag av „grof okunnughet", så er ialfall dette vel sterkt, da mannen altså formelt har vært utnevnt til en sådan stilling.

[2]) Krigscancelliets kgl. Expeditioner. Skr. til admiralitetet 3dje febr. D. R. A.

[3]) Inntatt hos Bothe.

[4]) Videnskapenes Selskap, Trondhjem.

[5]) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 5. D. R. A.

Skulde mot formodning svenskene ha 6 à 8 linjeskibe klar, skal fregattene holde sig mellem begge Hammerne og under gunstige vindforhold mellem Rügen og Ystad. De tilholdes ikke å engagere sig med alt for stor overmakt.

Den 28de mars heiste Tordenskiold sitt schoutbynachtflagg på „Laaland". Fartøiets chef var capitain Danielsen og næstkommanderende lieutenant Ole Budde. Av journalen sees forøvrig kadett Billitz å være embarkert og av admiralitetets ordre av 3dje april[1]) sees kadett Gustav Winterfelt å være kommandert ombord på „Laaland". Tordenskiold taler i sin rapport til kongen av 9de april om baron Winterfelt som vil avgi muntlig rapport, og det er sannsynligvis den samme.

Linjeskibene „Fyen", „Prins Wilhelm" og „Delmenhorst" kom nu også efterhvert ut på reden og den 3dje april kom de to til Østersjøen utsendte fregatter med den melding, at den svenske flåte ikke var tiltaklet. Foreløbig var der altså ikke noe behov for noen eskadre i Østersjøen, og da kongen nu hadde bestemt sig til pány å blokere Göteborg — et skridt som altså i fremtredende grad måtte føre ham bort fra en god forståelse og et fruktbringende samarbeide med England for en fredsslutning med Sverige — fikk Tordenskiold ordre til med den styrke han hadde fått samlet straks å gå til etablering av en sådan blokade.

Tordenskiolds instruks[2]) er datert 31te mars og hans eskadre benevnes Nordsjøeskadren. Ordren går ut på, at han med første gode vind går seil med „Laaland", „Prins Wilhelm", „Delmenhorst" og fregatten „Hvide Ørn" for med denne styrke å blokere Göteborg. Såsnart han er kommet på plass har han ufortøvet derom å gi viceadmiral Rosenpalm nødvendig beskjed. Intet må føres inn til eller ut fra Göteborg. Fregatten holder det gående utenfor kysten for å hindre at skibe med provision de guerre eller de bouche kommer inn til Marstrand eller annen svensk havn. Fartøier som ingen provisjon har inne kan fritt passere. Han har å forsøke med det gode å bevege fremmede skibe til å gå til Norge, Danmark eller Østersjøen med sine varer, men nytter ikke dette har han å opbringe dem og sende dem til Kjøbenhavn. Efterhvert som han fra Rosenpalm blir forsterket med prammer og galleier har han efter eget skjønn å sende til Danmark de linjeskibe som han finner å kunne undvære. Såsnart viceadmiral Rosenpalm ankommer til stedet har de to flaggofficerer å overlegge situasjonen i fel-

1) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 88. D. R. A.

2) Krigscancelliets Kgl. Exp. „Geheime Ordres" 1719. D. R. A.

lesskap, sammenkalle et krigsråd for å resolvere og slutte efter plurima vota, hvor mange fartøier der aktes fornøden i Nordsjøen for å inneslutte Göteborg og til å holde Nordsjøen ren, såvel som for å hindre all tilførsel til svenske havner. Såsnart dette er „stipulerit" returnerer Tordenskiold med sitt fartøi til Kjøbenhavn for å motta nærmere ordre.

Den 14de april i plattfoten lettet han med eskadren og la nordover, men måtte på grunn av snetykke straks efter igjen gå til ankers. Mens han ligger og venter, skriver han den følgende dag en anbefalingsskrivelse til kongen for sin bror Eyler Wessel[1]) der søkte et prestekald i Norge. *Brev nr. 705* „Kast Naade til Naade for mig og bønhør i Naade denne min broders Raab og suk", sier han og roser sin bror i de høieste toner og sier, at man kaller ham den efterlatte magister Hagerup[2]). Men så går han videre og slår to fluer i et smekk, idet han, for å være befriet for så dristelig oftere å søke om sin konges nåde for sine brødre, likegodt tar broren Ole Wessel, der var skibsprest på linjeskibet „Sydremanland", som lå i Trondhjem, med i ansøkningen og foreslår at de to brødre deler Vedøens prestegjeld i Romsdalen. Han slutter med å si, at Gud måtte gi ham leilighet til med den kommando som allernådigst nettop var betrodd ham, å utrette noe som kunde meritere en nådig resolusjon for de to brødre.

På eftermiddagsvakten den 5te april kom han igjen under seil, passerte om kvelden Cronborg og fortsatte nordover. Fregatten „Pommern" — som altså var støtt til eskadren — blev sendt ut som forbevoktning. Natten til den 6te lå han og drev i stille ut for Wingö og ankret om formiddagen ¾ mil ut for denne ø. Ut på eftermiddagen lettet han igjen og dryppet ut i plattfoten anker ut for Ny Elfsborg og sendte ut på kvelden eskadrens chalupper ut på brandvakt. Hver aften blev fastsatt „Ordet" og „Felt Geskriig". Den første kveld var det „Fredrikshald" og „Gud med oss".

Det var altså ordren, at viceadmiral Rosenpalm, såsnart han hadde fått utrustet den norske sjøstyrke, skulde overta kommandoen over blokadestyrken ved Göteborg. Meningen var da, at Tordenskiold skulde overgå til linjeskibet „Ebenezer" som commandeur Høyer skulde føre op fra Kjøbenhavn. Høyer skulde overta „Laaland", hvorpå Tordenskiold på „Ebenezer" skulde avseile til Østersjøen for å overta kommandoen over eskadren der, således som oprinnelig på-

[1]) Se foran.

[2]) Visstnok Eiler Hagerup, død som biskop i Trondhjem 1743. Han var bekjent for sin geistlige veltalenhet og sin religiøsitet.

tenkt[1]). Dette blev der som bekjent ikke noe av. I henhold til sin ordre
Brev nr. 706 skrev Tordenskiold den 6te april til Rosenpalm og meldte sin ankomst og bad om å få sig tilsendt de fartøier som efterhvert blev ferdig inntil han selv med resten kunde ankomme for å overta kommandoen. Det var ham bekjent at den nye stykkpram „Hielperinden" lå ved Fladstrand og han vilde straks beordre den over til blokadestyrken.

Som bekjent kom Rosenpalm i det hele tatt ikke ned til blokadestyrken, men det ser ut som Tordenskiold formelt sett — i alle fall den første tid — stod under hans kommando, da jo Rosenpalm — som Tordenskiold tidligere — var chef for den hele styrke i disse farvann. Dette fremgår av revisjonsprotokollen, hvorav sees at Rosenpalm har fått sin andel av prisepengene for fartøier som Tordenskiold opbragte utenfor Göteborg i denne tid.

I Kjøbenhavn blev der også arbeidet dag og natt på ekvipering av de fartøier som skulde forsterke Göteborgeskadren. Under 22de mai fikk admiral Judichæer ordre til å overta kommandoen over hele den sjømakt som skulde anvendes under angrepet på Bohuslen. Men heller ikke dette blev der noe av, da Judichæers nærvær var nødvendig ved Holmen[2]).

Den 8de april sier journalen, at capitain Lemvig — chefen på „Pommern" — med chaluppen blev sendt inn til Ny Elfsborg, utstyrt med hvitt flagg, tambur og breve. Et av disse har vært et brev fra Tor-
Brev nr. 707 denskiold til generalguvernøren over Göteborg og Bohuslen. Det angår fangene på den i 1717 strandede hukkert. Med sin hovmester og tjener hadde han fra kommandanten i Helsingborg fått anmodning om å utvirke hos kongen, at 30 ved Kullen hjemmehørende fiskere skulde løsgis. Når dette var gjort skulde besetningen på hukkerten også bli løsgitt. Fiskerne var blitt hjemsendt, men hukkertens besetning var ikke destomindre fremdeles blitt holdt i fangenskap. I mai 1718 hadde han[3]) fra Sandhammerne sendt kong Carl en anmodning om å slippe fangene fri, og kongen hadde bestemt at såvel disse som bagagen skulde tilbakeleveres. Da dette imidlertid ennu ikke var gjort, ber han hans grevelige excellence om å interessere sig for saken, så at de stakkars mennesker dog en gang kan bli fri. Sin bagage skjøtter han ikke så meget om, da den er i god forvaring hos „monsieur Pitter Lanner[4]),

[1]) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 187. D. R. A.
[2]) Garde.
[3]) Se foran.
[4]) Må sannsynligvis være kommandanten i Helsingborg P. Lannerstierna.

der muligviis modtog den med mere fornøielse, end jeg reflecterede paa, den blev forlist". Som bekjent var vedkommende herres fornøielse derover så stor, at Tordenskiold aldri fikk sine eiendeler tilbake.

Men han har samme dag også avsendt et annet og merkeligere brev til Mörner[1]). Han sier her, at kongen har sendt Løwenørn til Sverige, hvorfor han tjenstlig notifiserer sin ankomst til stedet med sin eskadre og han akter ikke å foreta andre fiendtligheter enn å avskjære all tilførsel og korrespondanse. Forøvrig vil alt dependere av hvad svar senatet vil gi Løwenørn, hvorefter messurerne vil bli tatt og på hans side er man beredt til såvel en blodig krig som en bestandig fred. *Brev nr. 708*

Dette var jo ilde nok for Løwenørn, hvis sendelse til Stockholm var skjult under påskudd av forhandling om fangers utveksling. Betydelig verre var det imidlertid når Tordenskiold hentyder til intriger i Sverige mot Mörner og uttaler sin smerte over at en general av hans meriter og dexteritet skal være underkastet så stor efterstrebning, hat og avind således som der debiteres, noe han dog antar er en medisance av hans høigrevelige excellences misundere. Skulde hans excellence forøvrig jugere ham kapabel til noen tjeneste for ham, skulde intet være ham kjærere enn å la se den venerasjon han bærer for hans store og bekjente meriter.

Løwenørn var som tidligere anført på denne tid i Stockholm — offisielt for å forhandle om utveksling av fanger, men i virkeligheten for å undersøke svenskenes tilbøielighet til fred. Ved sin „åpne, elskverdige karakter" var han, sier E. Holm, vel skikket til et sådant hverv, og Tordenskiold, som altså ikke kan ha vært tilstrekkelig underrettet, bragte på denne måte Løwenørn i en meget ubehagelig knipe. I skrivelse til kongen av 17de april[2]) sier Løwenørn, at han efter den store elskverdighet som var blitt vist ham pludselig merket en påtagelig froideur og at grunnen hertil var Tordenskiolds brev, som prinsen av Hessen hadde vist ham i original. Man har soupconneret ham derover, som om han på den ene side kun vilde amusere dem med sincerationer om Hans Majestets gode intentioner og at han på den annen side var de concert med Tordenskiold for å opvekke divisioner og cabaler i landet. Brevet har hatt den effekt, at ingen av riksrådene siden har besøkt ham, og det har gått så vidt, at stendene har hatt brevet for sig og deliberert derover, ja at der endog i rådet har vært proponert

1) Bilag til Løwenørns depesje av 17de april. D. R. A. Relationer aus Schweden 1719—1724.

2) D. R. A. Relationer aus Schweden 1719—1724.

at man straks skulde sende ham hjem. Likeoverfor prinsen av Hessen har han fremholdt, at Tordenskiold ikke hadde noen ordre til å gjøre hvad han i dette tilfelle har gjort, at han (Tordenskiold) om hans kommisjon ikke i ringeste måte var informert og at han allersist vilde choisere Tordenskiold til sin hjelper og confident, om han ellers skulde være kapabel til å formere noen intriger. Han henstiller til kongen, at Tordenskiold må „alvorligen anbefales, sig ey med sligt herefter udi ringeste maade at melere"[1]).

I skrivelse av 9de mai[2]) skriver Sehested som chef for det tyske kancelli til Løwenørn og sier at kongen ønsker at han overfor rette vedkommende i Sverige fremholder at Tordenskiold har optrådt uten kongens vidende og vilje i denne sak. „Aussy ne pourroit-on pas en tirer la moindre consequence, si on veut surtout en considerer que le Sr. Tordenschiold comme un homme de guerre n'entre pas tousjours dans des reflexions necessaires, quand il s'agit de s'expliquer par escrit. C'est pourquoy Sa Majesté luy à donné ordre de s'en obstener à l'avenir".

At der ennu holdtes en forholdsvis fredelig blokade — basert på den pågående føling av fredstilbøieligheter hos motstanderne, fremgår

Brev nr. 709 også av Tordenskiolds skrivelse av 8de april til chefen på „Laaland" capitain Danielsen, hvori han pålegger denne alvorlig å tilholde eskadrens officerer og mannskap under trussel av straff, at ingen insolentier i ringeste måte, under hvad prætext det og være kan, øves overfor befolkningen på stedet, hvad enten man går iland på øene eller befolkningen kommer ombord for å selge sine varer. Alt skal riktig betales og de skal alltid fritt og uhindret få passere mellem eskadren og deres hjem. Hvis noen av innvånerne skulde forlange å få passere eskadren for å begi sig til Göteborg, eller noe annet sted, da bringes de til flagget for erholdelse av nødvendig permisjon.

Brev nr. 710 Den 9de skriver han rapport til kongen. Han var kommet så bardus over svenskene, at han ved hjelp av eskadrens chalupper, som straks blev sendt inn, hadde tatt 4 fartøier som lå på reden. Det ene var et fartøi, „De junge Jan", lastet med krudt, karduser og granater, returnert fra Strömstad hvor der nu ikke var mere bruk for disse sa-

[1]) For denne fremragende og sympatiske mann har general Tuxen i sin bok: Paul Vendelbo Løvenørn (1924) satt op en konduiteliste, hvori det bl. a. heter, at „han kan være noget for fri, kaad og ligefrem i sin tale, er ei helt uden forfængelighed og har ved enkelte leiligheder indladt sig paa intriger".

[2]) Tyske Kanc. U. Afd. Sverige C.: Generalmajor Poul Løwenørns gesandtskabsarkiv 1719—20: Instruktioner, Fuldmagter og Ordrer.

ker. Nu kan Hans Majestet bruke dem til sine egne retferdige våpen. Det annet fartøi var en kaperhukkert, „Lykkens Post", som lå under ekvipering. Den lar han nu istandsette og bemanne for å benytte den til kryssning i skjærgården. Den tredje var en norsk kreyert, „Dorothea af Grinaa", som tidligere hadde tilhørt grev Friis. Admiralitetet foreslog under 20de juni at fartøiet efter grevens ansøkning blev ham tilbakelevert mot at han blev enig med Tordenskiold som opbringer om en „raisonabel Discretion", hvilket også gikk iorden[1]). Den var blitt tatt for et par år siden, lastet med trelast og jern. Den fjerde var en skotte, tatt av en svensk halvgallei like utenfor og lastet med sild for Danzig. Den har han frigitt. Iland arbeides der sterkt med batterier inne ved verftet, da de venter angrep på byen.

I de nærmeste dage sees av journalen, at der har vært sendt båt med parlamentærflagg inn til Ny Elfsborg, snart efter signal fra festningen, snart efter eget initiativ. Og almindeligvis er det capitain Lemvig som sendes. Forøvrig benyttes tiden til rekognosering i skjærgården.

Forholdet var nu, at svenskene hadde en avdeling av Göteborgeskadren i Marstrand — den var som tidligere nevnt i 1718 blitt forlagt dit efter kong Carls ordre — og resten lå i Göteborg. Han måtte altså ha sin opmerksomhet mot to sider. For å gardere sig mot overrumpling fra det førstnevnte sted ga han den 17de april capitain Danielsen ordre til å etablere en observasjonspost på Wingö, bestående *Brev nr. 711*
av en dyktig underofficer og 4 matroser. Den skulde bestrides av fartøiene efter tur. Skulde linjeskibene komme ut, hadde man å gi signal herom ved antendelse av bål, og fulgte galleiene med, skulde der tendes to bål av tjæretønner.

Den 19de sender han Budde inn til festningen og den 22de kom to skottske og et engelsk koffardifartøi og skulde inn til Göteborg. De blev ikke opbragt, men måtte ankre ved eskadren inntil videre ordre, og der blev satt vakt ombord. Hukkerten blev sendt på jakt efter et fartøi utenfor og kom næste dag inn med dette. Det var en skotte på vei til Danzig. Den måtte ankre sammen med de øvrige fartøier. Det samme blev tilfelle med en engelsk jakt som den 24de vilde inn til Göteborg. Den til Danzig bestemte skotte fikk dog fortsette den 25de.

Den 26de såes fregatten „Høyenhald" for inngående og der blev straks sendt avsted lods til ham. Men førenn denne rakk frem støtte fartøiet og blev stående. Tordenskiold samlet straks alle chalupper og

[1]) Admiralitetets kopibok 1719, pag. 213. D. R. A.

båter som kunde skaffes og fôr selv avsted for å assistere fartøiet, og om kvelden var dette til ankers ved eskadren.

Stadig kommer der engelske og skottske fartøier inn som må ankre inntil videre. Den 28de observertes et fartøi innenfor Calfsund. To chalupper blev sendt avsted under kommando av en kadett. Fartøiet blev bragt inn, men kadettens båt hadde under fartøiets vending kantret og 5 mann blev borte.

Fregatten „Cronprintzens Gallei" kom fra Kjøbenhavn med to koffardifartøier, lastet med proviant til eskadren.

Den 3dje mai sendte han med skipperen på en ballastet engelskmann et brev inn til kjøpmann Maister i Göteborg. Han anfører heri,
Brev nr. 712 at fartøiet er utstyrt med papirer der efter handelstraktaten mellem Danmark og Storbritannia tillater ham å passere inn og ut til Göteborg. Avskrift av brevet blev av fungerende guvernør, lagmann Frölich, sendt kongen i avskrift samme dag[1]). Det vil herav sees, at blokaden ikke var særlig streng. Tordenskiold tilføier da også i sin skrivelse, at hvis han fra de engelske myndigheter kan få opgitt ladningen på de andre av blokaden opholdte fartøier, så skal han, så langt hans ordre tillater, ikke hindre handelen. Og han slutter med å sende Mörner sin hilsen, forsåvidt han er kommet tilbake fra Stockholm.

Den 4de mai sender han disse fartøier tilbake til Kjøbenhavn tilikemed 7 av de engelske fartøier han hadde stanset. Med konvoyen sender han en skrivelse til admiralitetet, hvori han redegjør for far-
Brev nr. 713 tøienes papirer og konstaterer at de har ført kontrabande. Han henskyter sig under det kgl. reglement av 14de april, hvorefter engelske fartøier skulde behandles efter handelstraktaten av 1670 mellem Danmark og England. Han går ut fra at fartøiene må bli dømt prise, og ber om at de som blir satt til taksasjonsforretningen må bli tilholdt ikke å vurdere dem så „liderlig" som tilfellet hadde vært ved taksasjonen av de priser han hadde tatt i Dynekilen. Han henviser til at bomber og mørsere ved det nevnte tilfelle var blitt kassert blott fordi de var svenske og bombene ikke passet til egne mørsere. Men de passet jo til de erobrede mørsere og han skulde ønske at taksasjonsmennene hadde fått føle deres effekt så skulde han forsikre om at de nok skulde få approbere deres dyktighet. Fra et på Nidingen strandet hollandsk skib har han bjerget noe jern og håper å få bjerget enda mere.

Den 6te letter han med eskadren og seiler sig noe lenger østlig.

[1]) Avskriften finnes i Riksarkivet Stockholm. Den er på svensk, men om dette skyldes avskriveren eller Tordenskiold kan ikke sees.

Den 7de fyrtes et kanonskudd under hvitt flagg fra Elfsborg og lieutenant Reischau blev sendt derinn og kom tilbake med breve. Samme eftermiddag observertes en jolle som styrte ut fra Elfsborg. Det viste sig å være en underofficer av den danske armé som hadde vært fange og som nu hadde sett sitt snitt til å rømme.

Den 8de seilte han noe lengere nordover med eskadren og samme dag kom linjeskibet „Oldenburg" fra Norge og sluttet sig til eskadren. Rosenpalm hadde sendt dette fartøi istedetfor stykkprammen „Hielperinden", som på grunn av ishindringen ennu ikke kunde komme sig ut fra Fredrikstad.

Den 9de ankret fregatten „Søe-Ridderen", hvis chef var Tordenskiolds bror Caspar Wessel[1]), ved eskadren. Den tilhørte Rosenpalms eskadre og var av denne utsendt for å erfare hvorledes det forholdt sig med blokaden av Göteborg, da det spargement var gått, at Tordenskiold var blitt nødt til å trekke sig tilbake. Den følgende dag gikk fregatten igjen tilsjøs.

Den 13de sender Tordenskiold igjen rapport til admiralitetet. Han sender også nu noen stansede engelske fartøier nedover og utber sig forøvrig instruks om hvorledes det skal forholdes med engelske og hollandske fartøier som før blokadens etablering var sluppet inn til Göteborg og som nu forsøkte å komme ut igjen, lastet med jern, trelast og pottaske. *Brev nr. 714*

Med rapporten sendte han også en optatt forklaring av sin styrmann Ole Olsen, som han hadde sendt inn i Sverige for å søke bragt på det rene, hvilke fartøier der var beliggende i Marstrand og forøvrig hvad der måtte være av interesse. Styrmannens utsagn har han fått bekreftet av omkringboende folk[2]). I Marstrand skulde ligge 5 linjeskibe: 1) „Halmstad" på 52 kanoner, 18-pdr. under læ, 2) „Calmar" på 48 kanoner, 18-pdr. aktenfor stormasten, 3) „Stettin" på 48 kanoner, 18-pdr. forrenfor stormasten, 4) „Fredericia" på 48 kanoner, 12-pdr.

[1]) Caspar Wessel hadde med sitt fartøi ligget på Trondhjems red under Armfeldts angrep på det nordenfjellske Norge. I skrivelse av 24de april 1719 til Gabel sier han, at han hadde med sig 4 metallkanoner, to rapperter og en liten basse som var blitt tatt fra svenskene. Alt dette vilde bli sendt ned til Kjøbenhavn. (D. R. A. Til Krigscancelliet indk. Sager (Søetaten). Det er å beklage at disse saker ikke blev opbevart i Trondhjem, hvor man nu har samlet de ting fra Armfeldts tog som finnes i Norge. Muligens kan kanonene finnes i Kjøbenhavn, og da vilde det ikke være urimelig at de blev tilbakelevert til Trondhjem.

[2]) Selve forklaringen finnes ikke, men Rothe har referert den, øiensynlig efter originalen.

under læ, 5) „Warberg" på 42 kanoner, 12-pdr. under læ. Videre en fregatt „Charlotta", hvis størrelse han ikke kunde angi. Fartøiene saes å ha grovere bestykning nu enn når de var ute på kryss. Der skulde videre finnes 3 store prammer, av hvilke den største hadde 20 kanoner, hvorav de 6 var 36-pdr. og de øvrige 24-pdr. De andre to prammer hadde 18- og 24-pdr. kanoner. Ennvidere skulde der ligge tre galeaser, bestykket med 36-pdr. forut og 12-pdr. akterut. 900 sjøfolk skulde være ankommet og skibene skulde være seilklare, men manglet proviant.

I plattfoten samme dag som han hadde avsendt denne rapport fikk man ved det søndre løp ut for Göteborg se to hukkerter. Lettere fartøier og „Laaland"s og „Fyen's båter blev straks sendt på jakt efter dem. På førstevakten blev gitt signal til at alle eskadrens chalupper skulde armeres for natten.

Den ene av de to svenske kaperhukkerter fikk reddet sig inn, mens den annen blev jaget under kanonene på fregatten „Stralsund", cpt.ltn. Tønder, og overga sig her. Den var på 4 kanoner og førte 36 manns besetning. Dens navn var „Hvita Örn". Tønder bragte følgende dag kaperføreren ombord til Tordenskiold, og her måtte han avlevere sin instruks. Denne gikk ut på, at hukkerten, efter Tordenskiolds etablering av blokaden, skulde forsøke å komme sig ut til Jydske rev for å advare alle de mange til Göteborg ventede fartøier og sende dem til annen svensk havn. Kaperne måtte, under henvisning til det nye kaperreglement, under trussel av streng straff avholde sig fra kapring av nøitrale fartøier. Om fiendtlige transporter har de øieblikkelig å avgi melding.

Samme eftermiddag sendtes lieutenant Reichow inn til Elfsborg med den beskjed, at hverken engelske eller hollandske fartøier måtte seile ut fra Göteborg, da de ikke vilde få tillatelse til å fortsette til sjøs, likesom de heller ikke vilde få tillatelse til å seile inn til Göteborg igjen, når de engang var kommet ut.

Den erobrede hukkert, „Hvita Örn", blev bemannet fra eskadren og sendt ut på kryss med det samme.

Forøvrig går den ene dag som den annen. Tønder på „Stralsund" holder det stadig gående mellem Göteborg og Kjøbenhavn med konvoyering av proviantskibe til eskadren. Proviantvanskelighetene som Tordenskiold i 1717 hadde å kjempe med synes å være fullstendig forsvunnet ved denne anledning, og rikets pekuniære bæreevne hadde vel neppe undergått noen forandring til det bedre. Det synes som om en god vilje har avløst en samvittighetsløs tendens til sabotage på området.

Den 22de mai sender Tordenskiold igjen rapport til admiralitetet

LISTE

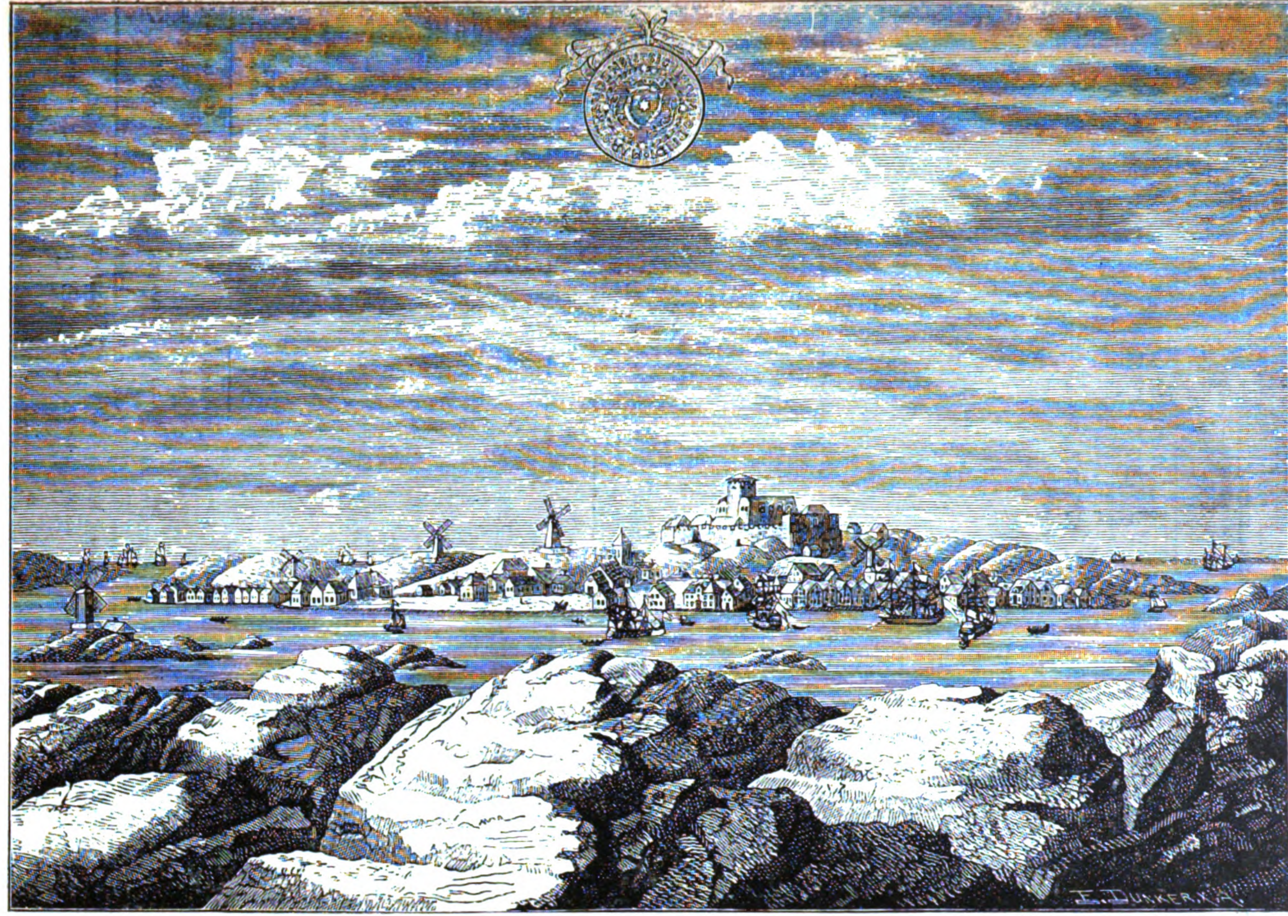
Paa den Svenske Esqvadre i Mastrand, hvoraf endeel er bleven siunken, og endeel er bleven erobret den 23. Julii 1719.

Hvad Sort av Skibe	Skibenes Navne	Hvor mange Kanoner de fører	Hvad Caliber
Nedsiunken i Havnen	**Nedsiunken i Havnen**	**Nedsiunken i Havnen**	**Nedsiunken i Havnen**
Orlogsskib 2 Dekker	Halmstad	44 canoner	12 pdr. u. dek. 6 pdr. ø. dek.
Ligeledes » »	Stettin	44 canoner	12 » » » 6 » » »
Ligeledes » »	Calmer	44 canoner	12 » » » 6 » » »
Ligeledes » »	Friderich	40 canoner	8 » » » 4 » » »
Fregat 1 Dekker . .	Charlotta	30 canoner	8 »
Galleas	Staae Braf	8 Canoner forud 2 dito agterud 4 dito agter 44 svingbasser	36 » 18 » 12 » 8 Caliber. Mens kan skyde 12 pd. Skraae.
Galleas	Mørner	ligeledes 42 Can. og svingbasser	
Jagter	Diana	4 canoner	2 pdr.
Brandere	2de		
		Summa: 301 Canoner og svingbasser nedsiunken.	
Erobret	**Erobret**	**Erobret**	**Erobret**
Orlogsskib 2 Dekker	Warbierg	44 Canoner	12 Pd. u. dek. 6 pd. ø. dek.
Fregat 2 Dekker . .	Wilhelmina Galley	18 Canoner	4 »
Galleas	Printz Friderich von Hessen	8 Canoner forud 2 dito agterud 4 dito agter 44 svingbasser	36 » 18 » 12 » 8 » mens kand skyde 12 pd. skraae.
Prammer	Gifpaa	18 Canoner	18 pd. og 24 pd. Kugle.
		Summa: 138 Canoner og Svingbasser erobret	
Opbrendt	**Opbrendt**	**Opbrendt**	**Opbrendt**
Galley	Castor	1 Slange forud og 4 svingbasser	4 pd. u dek. 3 pd. ø. dek.
Erobret	**Erobret**	**Erobret**	**Erobret**
2de batterier . . .	Paa Hedvigsholm tvers for Byen	5 Canoner paa det ene 4 dito paa det andet	18 pdr.
2de batterier . . .	Paa Nordre Kanten av Byen.	4 Canoner paa det ene 8 dito paa den anden	36 » 18 pd. og 8 pd.
1 batteri	Paa Mastrands øe, ved nordre Huk af Indløbet	4 Canoner .	8 »
		Summa: 25 Canoner og Svingbasser	

Summa summarum Erobret og Nedsiunken 459 Canoner og Svingbasser.
Endnu paa Land ligger, som er erobret 20 Canoner.
Officerer og Mandskab er ikke bleven fangen, undtagen 2de Capitainer, 3de Lieutnanter, Endel andre Under Officerer med 40 gemene.
Er og endel Smør, Malt, Brød og Tobak udi Magasinerne bleven liggende, som arbeides med at udtages, imidlertid Indvaanerne tillades at bærge deres Gods.

P. Tordenskiold.

Liste over den senkede og erobrede svenske eskadre i Marstrand havn (se s. 942).

Carlsten festning (se s. 945).

angående hvad der er passert. Han beklager sig over at han ennu ikke har fått den ventede forsterkning fra Rosenpalm. Denne hadde den 29de april[1]) fått en temmelig skarp skrape fordi han ennu ikke hadde fått den norske flotille klar og efterhvert sendt den ned til Tordenskiold. Det synes således som det fremdeles hadde sine store vanskeligheter med utrustningsspørsmålet i Norge. *Brev nr. 715*

Den 29de skriver han også et egenhendig brev til Gabel, hvori han for det første takker for at han er blitt forsterket med fregatten „Stralsund" og sender et kart over farvannet fra Göteborg til Marstrand. Såsnart viceadmiralen kommer håper han at Hans Excellence tenker på ham til det beste og han undergir sig i alt dennes nådige forsorg, hvormed han alle tider vet sig vel tjent. Skulde der ellers bli bestemt at noen skal krysse i Nordsjøen for å forhindre tilførselen til de svenske havner, så er han med en sådan post vel tilfreds og antar at to linjeskibe og to fregatter måtte være tilstrekkelig. Han har sendt noen lettere fartøier ut på sådant kryss og flere skal bli sendt efter snarest mulig. Han har hørt rykter om at kongen skulde foreta en liten tur til Norge, „om saa er Gud velsigne jer lad mig komme efter I fald her icke noget maatte foretagis". Rytteriet langs strandkantene ønsker alle enstemmig at man bare skal gå på. De vil alle legge geværene ned. „De ber fanden crepere af sult og di icke". *Brev nr. 716*

Følgende dag, den 22de, ankom imidlertid, eskortert av „Søe-Ridderen", skiøtskibet „Hielperinden", skiøtprammen „Cronprintzen", bombardergalioten „St. Johannes" samt 5 galleier, og sluttet sig under salutt til eskadren.

Den 24de kom en capitain fra festningen ombord og hadde breve med. Hvad denne stadige korrespondanse mellem Tordenskiold og festningen har gått ut på lar sig dessverre ikke kontrollere, da ingen av disse breve er bevart. Og Tordenskiold nevner intet om det i noen av de kjente rapporter til admiralitetet eller kongen. Av korrespondansen i Svenska Riksarkivet synes dog å fremgå, at det fortrinnsvis dreiet sig om utveksling av fanger.

Den 27de kommer atter en svensk capitain fra festningen ombord. Og samtidig kom fra samme sted en chaluppe med 3 matroser og 6 soldater tilhørende en av galleiene i Tordenskiolds eskadre. De var i hårdt vær blitt drevet iland på Hisingen. Som erstatning for disse 9 mann som han hadde fått tilbake sendte Tordenskiold samme dag 9 svenske matroser fra den erobrede hukkert og i tillegg 4 fiskere som

[1]) Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719. D. R. A.

for noen dage siden var blitt tatt utenfor Kungsbacke. Den svenske capitain som var kommet ombord blev der til langt på kvelden, så det ser ut som alt har foregått i gemytlighet. —

Tordenskiold lå altså med sin eskadre mellem den svenske styrke i Marstrand og den i Göteborg. Som tidligere anført hadde han utpost iland på Wingö for å observere Marstrandavdelingens bevegelser. Han måtte ha sin opmerksomhet henvendt begge veier for det tilfelle at svenskene skulde ta offensiven. Han hørte nu rykter om at Marstrandavdelingen vilde søke å forene sig med styrken i Göteborg og han traff sine disposisjoner ut fra denne forutsetning.

Brev nr. 717 Hans ordre av 1ste juni gikk ut på, at forutsetningen var den, at Marstrandavdelingen vilde forsøke å trenge gjennem til Nya Varfvet. Dette måtte skje gjennem Lille Calfsund (se kartet pl. 31), og da nødvendigvis med en vindretning mellem N.N.W. gjennem N. og N.O. Hvorfor dette nettop måtte skje gjennem Lille Calfsund og ikke gjennem Store Calfsund kan ikke sees. Der må ha foreligget navigeringsforhold som har betinget dette, og forutsetningen for disposisjonen er altså svenskenes fremtrengen gjennem Lille Calfsund. For å hindre dette plaserer han „Laaland" i et punkt rett vest for Ny Elfsborg med „Prins Wilhelm", „Pommern", „Delmenhorst", „Cronprintzen" og „Hielperinden" østenfor sig og „Fyen" og „Oldenburg" vestenfor sig, idet den vestre fløi er bøiet noe nordover. Fire av galleiene posterer han i selve Calfsundet, således at de hadde Bohuselvens utløp under kontroll. Hensikten var på denne måte å isolere Marstrand for tilførsel.

Hvis svenskene forsøker å komme vestenom vestre fløi, skal de ytterste skibe kappe og coupere ham. Forsøker han å trenge frem nordenom, vil han bli innringet og kan ikke echappere. De østligste fartøier kaster efter omstendighetene ved spring tvers på vindretningen for å få kanonene til å bære.

„Laaland" varpet i løpet av eftermiddagen noen kabellengder N.W.-over op mot Calfsund og ankret på 7¼ fv. vann og må da ha ligget omtrent som vist på kartet, idet den jo som nevnt skulde ha plass med peiling av Ny Elfsborg i øst. Skulde svenskene opnå å forsere sig forbi vestre fløi, vil han ved å kappe fremdeles sperre dem veien til Göteborg. Artillerityngden har han samlet ved østre fløi, således at motstanderne ved å passere linjen på nordsiden vil bli utsatt for en progressiv artilleribelegning. Gjennem det smale Calfsund kan han ikke formere sin styrke således at han kan konsentrere mot Tordenskiolds vestre fløi. Skib for skib må således komme op og får mot sig en konsentrisk langskibsild og må derefter passere langs slaglinjen.

På dagvakten den følgende dag varpet de øvrige fartøier op på anvist plass og la sig i ordre de bataille.

Den 5te juni kom skiøtskibet „Friderichshald" fra Kjøbenhavn og ankret hos eskadren. Den 6te kom atter igjen en svensk capitain ombord på flaggskibet med breve til schoutbynachten.

Med „Friderichshald" hadde Tordenskiold fått breve fra admiral Judichæer, der altså skulde ha vært chef for hele den ved Göteborg forsamlede armada. Tordenskiold får beskjed om at det kommer til å gjelde Marstrand, og han skriver i den anledning den 8de til kongen og uttaler håpet om, at han selv med flere som skulde employeres under Judichæers kommando ved dette foretagende, måtte vise sig som likeså duelige som villige instrumenter. Av kongens skrivelse av 22de mai[1]) til admiral Judichæer fremgår, at det da var forutsetningen at denne i midten av juni skulde overta kommandoen ved Göteborg og utføre hvad der var påtenkt. Rosenpalms ordre om å overta kommandoen må altså være tilbakekalt. *Brev nr. 718*

Det er ikke utenkelig, at der under denne uskyldige form i det ganske korte brev, hvis hensikt ellers er uforståelig, skjuler sig en vak antydning om, at dyktigheten og villigheten var tilstrekkelig representert med den kommando som allerede var på stedet. Samme dag sender han nemlig en lengere redegjørelse til kongen, en redegjørelse hvori han fremlegger sitt syn på hvorledes gjenerobringen av Bohuslen efter hans formening bør legges an. Samtidig svarer han også på Judichæers skrivelse og fremholder også her sitt syn på situasjonen. Brevet er bare datert juni, men må efter innholdet utvilsomt være skrevet en av de nærmeste dage efter „Friderichshald"s ankomst.

Beslutningen om denne offensiv var nu truffet og det kan, førenn Tordenskiolds fremstilling refereres, ha sin interesse å se litt på hvorledes denne opgave tidligere var blit grepet an og med hvilket resultat, og hvorledes offensiven for 1719 var lagt an og med hvilke mål.

Som tidligere anført var det i 1711 Løvendals plan, støttet av flåten å støte ned langs hele Bohuslen. Målet for støtet var de tre faste punkter Bohus festning, Göteborg og Marstrand. Var disse tatt, vilde Bohuslen falle som en moden frukt. Støtet blev lammet allerede i begynnelsen på grunn av at Sehested med størsteparten av sin eskadre blev kalt ned til Østersjøen. Men støtet i sig selv hadde den utpregede svakhet at objektet lå så langt borte fra utgangspunktet, at støtkraften i vesentlig grad vilde være opbrukt når man nådde frem. Men den ve-

[1]) Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719. D. R. A.

sentlige mangel lå dog i den overordentlig farlige trussel som lå i støt fra Sverige mot den lange og ubeskyttede flanke. En trussel fra dette hold gjorde da også sitt til, at Løvendal måtte trekke sig tilbake fra en forøvrig sterk posisjon, hvor han stod overfor en langt underlegen motstander.

I 1709 hadde et lignende støt vært under forberedelse. Også denne gang strandet det på flåten som uteblev og et nedsatt krigskonseil kom til det resultat at man under de foreliggende omstendigheter ikke kunde foreta innrykningen.

Under Gyldenløvefeiden hadde den norske hær nådd langt ned i Bohuslen, også denne gang støttet av flåten. Selve Göteborg var blitt innesluttet fra landsiden, men man manglet kraft til å innta byen. Det samme var tilfelle med Bohus festning. Marstrand derimot var blitt erobret. Det ene av de tre faste punkter var altså falt, men heldet kunde ikke videre forfølges, nettop på grunn av den lange støtavstand og den fra Sverige truede flanke.

Allerede lenge førenn åpningen av felttoget i 1719 hadde spørsmålet om et innfall i Bohuslen vært prøvet såvel av konseilet som av generalene von Scholten og von Dewitz[1]). Efter generalenes opfatning burde efter innrykningen Sundsborg og Strömstad ødelegges, hvad der forøvrig skulde synes å følge av sig selv. Hvad Göteborg angår, så fant de to generaler at dens blokering fra sjøsiden var mulig og nødvendig. En cernering av Göteborg også fra landsiden fant de to herrer imidlertid for ugjørlig, særlig i henseende til de vanskelige provianteringsspørsmål. Denne plan betød altså kun et halvt skridt i retning av tilbakeerobringen av Bohuslen. Den inneholdt intet støt mot de faste og vitale punkter på området og kunde således ikke føre til noe avgjørende resultat.

Men i det danske riksarkiv finnes ennu to aktstykker, hvis innhold gir et tydelig innblikk i de planer som blev satt i verk sommeren 1719.

Det ene er det tidligere antydede forslag av Gabel, utarbeidet i 1718. Planen går ut på å rykke inn i Bohuslen fra Norge og søke å trenge frem til trakten mellem Uddevalla og Vänersborg. Skulde man imidlertid her, hvad der var det sannsynlige, møte overlegne krefter, kunde man i god orden trekke sig tilbake og i alle fall ved felttoget ha opnådd besiddelsen av Sundsborg og Strömstad samt uthungring av

[1]) Se om disse og efterfølgende planer Kuylenstierna: Striderna vid Götaälfs mynning 1717 og 1719.

Bohuslen. Man burde søke å utspre det rykte, at troppene skulde overføres til Danmark, mens man i virkeligheten forberedte sig på et angrep på Bohuslen. Under dette burde man — for hvilkensomhelst pris — bemektige sig Sundsborg og Strömstad, „que fera un grand éclat dans le monde". Denne siste uttalelse er overordentlig interessant, sett på bakgrunn av Tordenskiolds strategi til hindring av den svenske opmarsj i 1717. Gabels forslag er utarbeidet efter admiralitetets tilslutning til Tordenskiolds begrunnelse for sitt angrep på Strömstad. Nu har selv Gabel fått øinene op for, at stedet — koste hvad det vilde — måtte tas. Det harmonerer litet med hans påstand om, at Tordenskiolds angrep var skjedd uten raison og om at der ikke måtte opofres menneskeliv på et så slett fundament. En erobring av Strömstad og Sundsborg ved innrykning fra Norge i 1718 vilde aldeles utvilsomt ha kostet det mangedobbelte av menneskeliv sammenlignet med det som gikk med under Tordenskiolds offensiv på svenskekysten 1717.

Gabels plan gikk ut på en landstigning med 7—8000 mann infanteri og artilleri mellem Vik og Tanum, samtidig med at andre tropper rykket inn i Enningdalen for å forene sig med den landsatte styrke. Gjennem på denne måte å avskjære forbindelsen med Uddevalla og Vänersborg for de svenske tropper som befant sig mellem Svinesund og Vik, skulde, efter Gabels plan, Sundsborg og Strömstad måtte opgis på grunn av proviantmangel.

Heller ikke denne plan fører således noe avgjørende støt mot Bohuslens faste holdepunkter. Den fører muligens til opgivelse av Sundsborg og Strömstad, støttepunkter som har avgjørende betydning for svenskene under en offensiv mot Norge, men som, når det gjelder en offensiv fra den annen kant, og hvorunder angriperen er herre på sjøen, liten eller ingen betydning har ved forsvaret av landsdelen Bohuslen.

Den andre i danske riksarkiv opbevarte plan er utarbeidet av den bekjente generalmajor Cicignon og tar direkte sikte på felttoget 1719. Og det er denne plan som fra først av blev lagt til grunn for dette felttog.

De i Norge stående 26,200 mann som var disponibel for innrykning skulde deles i to korps. Hovedstyrken skulde fra Fredrikshald rykke inn i Bohuslen, mens den andre del ved innrykning fra Kongsvinger skulde hindre svenskenes støt inn i hovedhærens flanke.

Samtidig skulde et landstigningskorps på 10,000 mann fra Danmark støte mot Viksiden, bemektige sig øene Orust og Tjörn (se kartet) oprette magasiner der og så gå videre over på fastlandet.

Gjennem disse operasjoner mente man å få svenskene til å opgi Strömstad og Uddevalla. Senere skulde hovedstyrken og landstigningsstyrken forene sig ved Uddevalla eller Vänersborg, hvorefter man skulde handle efter omstendighetene — enten trenge inn i hjertet av Sverige eller foreta en eller annen beleiring.

Også denne plan betegnet altså kun halvt arbeide. Bohuslens faste punkter lå utenfor planens operasjonsfelt. De var ikke som hos Løvendal det mål som måtte nåes førenn landsdelen kunde betraktes som lagt inn under angriperens fulle kontroll.

Det er derfor overordentlig interessant å se Tordenskiold i sin *Brev nr. 719* skrivelse til kongen av 8de juni sette fingeren på øen Hisingen og si, at her er stedet, nøkkelen til det hele (se kartet pl. 31). Kan man ved en rask manøvre besette denne, så vil ikke Göteborg, Bohus og Marstrand lenge kunne holde det ut. En besettelse av denne ø vil isolere de tre faste punkter fra hinannen. Marstrands magasiner er kun av ringe størrelse, og isolert fra Göteborg vil den snart bukke under. Det samme er tilfelle med Bohus. Han har personlig nøie rekognosert øen. Der ligger for øieblikket kun 200 mann som strandvakt der. Uten synderlig forlis vil han påta sig å kaste noen tusen mann iland der. Og fra denne posisjon kan man legge Göteborg under ild på 3-pdrs. avstand. Broen som forbinder øen med fastlandet kan lettvint avkastes eller opbrennes, og svenskene vil da ha vanskelig for å få satt noen armé over til øen; de mangler dertil selv skikkede fartøier, og selv om de det hadde så vil han med sine prammer kunne forhindre all kommunikasjon. Og videre kan Ny Elfsborg bombarderes fra øen fra fire steder og på 3-pdrs. distanse. Han ber kongen å sende noen som kan ta stedet i øiesyn og han forsikrer ham om at man vil finne situasjonen således som av ham fremholdt, og han sender til illustrasjon av forholdet kart over situasjonen. Men der må handles hurtig, ti i den gylne tid kan meget vinnes; men får fienden kunnskap om at noe i den retning er i gjære, er det ikke tvil om at han vil ta sine forholdsregler.

Brev nr. 720 I sin svarskrivelse til Judichæer anfører han — overfor dennes meddelelse om at det gjelder Marstrand — at han ikke er enig i denne fremgangsmåte; ti Göteborg er langt lettere å erobre. Er først Hisinglandet besatt, er resten en meget praktikabel sak. Den force han nu råder over er mere enn tilstrekkelig til å ruinere deres batterier m. v., noe som admiralen vil se av vedlagte kart. For Marstrands vedkommende kan nok Koöen beskytes fra Carlsten festning, men legger man fartøiene helt inn under festningslandet, vil ikke festningens kanoner kunne plongeres tilstrekkelig til å beskyte dem. Ialfall ikke noe som

gjør noe. Men den beste måte å komme i besiddelse av festningen på må være å sulte den ut. Sperrer man forbindelsen til Bohuselven og til fastlandet, vil de ringe beholdninger snart slippe op. Overfor kongen fremholder han det samme og han har den tro, at admiralen vil stå på hans side. Admiralen kan forlate sig på at han skal komme iland på Hisinglandet uten å miste 10 mann. Men skal der nøles og resonneres lenge, da blir det efter gammel sedvane. Ha tillit til mig, sier han tilslutt, og vær persuadert om at det vedlagte forhør er tilforlatelig; han har ikke spart på expencer for å skaffe tilforlatelige efterretninger.

I skrivelsen uttaler han også sin begeistring for skiøtskibet „Friderichshald"; det meriterer å bli sett, men langt mere å bli brukt. Nettop mens han sitter og skriver kommer en svensk officer med brev fra grev Mörner. Dessverre nevner han intet om hvad brevet inneholder, men han vil vise vedkommende officer skiøtskibet, for at han skal få erfare at der også i Danmark kan bygges fartøier.

Det er ganske interessant i denne forbindelse å peke på, at også Sehested i 1710[1]) hadde pekt på Hisingen som det mål man skulde søke å nå. Resultatet blev dengang, som allerede tidligere påvist, det strategisk slett funderte og dårlig forberedte støt mot Stockholms skjærgård, en ekspedisjon som løp ut i det rene intet.

Tordenskiolds syn på situasjonen er ganske sikkert riktig. Et støt mot Hisingen er av ganske annen vital betydning enn et støt mot Orust. Et støt mot Hisingen er et støt mot Bohuslens hjerte, et støt mot Orust er et støt mot Strömstad, Sundsborg eller i høiden Uddevalla, alle sammen mål av underordnet betydning ved erobring av landsdelen. Rehnskiöld sier i sin innberetning, at han fant Ny Elfsborg i noenlunde god skikk. Derimot manglet Göteborg befestninger artilleri og var i det hele tatt dårlig forberedt på et angrep. Det samme var tilfelle med Bohus festning.

Med noen tusen mann iland på Hisingen — samtidig med innrykning fra Norge — vilde den første operasjon naturlig være nedkjempningen av Elfsborg. Batterier iland i forbindelse med de kraftige flåtebatterier Tordenskiold rådet over, vilde snart gjøre det av med festningen, som på denne måte kunde isoleres fra Göteborg. Og er Elfsborg falt, vil Göteborg kunne legges under ild fra Hisingen og flåten samtidig. Det vil si et angrep i rygg og flanke. Og er Göteborg falt, er Bohus's og Marstrands skjebne beseglet. Og er endelig dette undavgjort, så har man i Bohuslen kraftige støttepunkter på to sider — i nord

[1]) Se foran under 1710.

og i syd. Linjen Fredrikshald—Göteborg blir på denne måte en vel understøttet front — ikke en farlig og svak flanke. Landsdelens erobring er dermed gjennemført.

Tordenskiolds innsats i dette strategiske spørsmål er derfor av overordentlig stor interesse for bedømmelsen av hans vidtskuende og skarpe strategiske blikk. Og hans pointering av sitt standpunkt var så klar og overbevisende, at det blev tiltrådt av kongen og hans rådgivere og lagt til grunn til for den videre utførelse av planen. Men det hele strandet igjen på manglende energi i utførelsen. Den oprinnelige plan som gikk ut på at landstigningskorpset skulde tas fra Danmark, hvor der stod 32,000 mann aldeles uvirksomme, blev forandret derhen at korpset skulde tas fra Norge. I ukevis lå Rosenpalm og ventet på å komme avsted. Så støtte der andre omstendigheter til og det hele gikk i vasken.

Det kan her være på sin plass til sammenligning å nevne Tordenskiolds støt mot Göteborgs havn i 1717. Dengang gjaldt støtet de svenske fartøier i Göteborgs havn, denne gang gjaldt det selve Göteborg. At flere forfattere — og deriblandt foruten de tidligere nevnte endog Tuxen[1]) — ikke har kunnet se forskjellen på de m å l som ved disse to anledninger var opstillet, er egnet til å vekke den største forundring. Tordenskiolds egne uttalelser i så henseende lar ialfall intet tilbake å ønske hvad tydelighet angår. —

Den 12te blev en liten avveksling i programmet, idet de 4 galleier i Calfsundet observerte 4 svenske galleier som forsøkte å komme ut Bohuselven for å bringe Marstrand tilførsler. Tordenskiold som var i nærheten tok kommandoen over de 4 galleier og sperret svenskene
Brev nr. 721 og 722 veien. I sin skrivelse til admiralitetet av 15de og til kongen av 21de juni anfører han, at svenskene efter sedvane begynte å skyte på stor avstand. Han løsnet imidlertid ikke et skudd, idet han vilde la motstanderne komme så nær, at man kunde borde dem „og da saaledes hver tagit sin mand". Svenskene trakk sig imidlertid tilbake og Tordenskiold forfulgte ikke, da han ikke hadde ordre til å gå offensivt tilverks; „mens at forsvare sig naar man bliver attaqveret, det kan lade sig høre".

Tordenskiold vendte tilbake til eskadren og de 4 galleier blev på sin post. Næste morgen ankom imidlertid en hel flotille, som var undsluppet fra Strömstad og som medførte det til Bohus og Göteborg hø-

[1]) Tuxen: Den danske og norske Sømagt. Han sier om Tordenskiolds angrep i 1717 at han „vilde ta Göteborg ved overrumpling".

rende artilleri. De 4 galleier trakk sig tilbake for overmakten og svenskene slapp inn i Bohuselven. Tordenskiold anfører i sin skrivelse, at han meget beklager det forefalne, men av småfartøier har han ikke tilstrekkelig til å hindre det, og under de foreliggende omstendigheter å splitte den styrke av større fartøier som han råder over finner han ikke riktig. Såsnart han får yderligere forsterkninger vil dette bli gjort, således at all kommunikasjon mellem Göteborg og Marstrand vil bli fullstendig avbrutt.

Forøvrig innberetter han til kongen, at der til Göteborg er ankommet 400 mann som fortropp for 4000 som er på vei til byens defensjon. De arbeider ellers på alle kanter for å soutinere sig, men dette vil ikke hjelpe dem meget, hvis de blir angrepet på rette sted, det vil altså si efter hans anvisning.

Den 21de kommer atter en officer fra Elfsborg ombord på flaggskibet.

På dagvakten den 22de kom fra Kjøbenhavn en ny forsterkning bestående av linjeskibene „Sverdfisken" og „Tomleren" og prammen „Pr. Jørgen", ledsaget av 26 koffardiskibe lastet med artilleri og ammunisjon og annet krigsmateriell. Ombord var også artilleriofficerer og håndverkere av Holmens folk. Med styrken fulgte også linjeskibet „Sydermanland" med oberst Møsting ombord. Denne skulde fortsette til Norge. Fartøiene sluttet sig under salutt til eskadren. Umiddelbart efter ankringen sender Tordenskiold en chaluppe inn til Ny Elfsborg med en lieutenant, hvitt flagg og trompeter, og prammene varper nærmere inn mot Calfsundet.

Den styrke som Tordenskiold nu rådet over bestod av følgende fartøier[1]):

Linjeskibet „Laaland", cpt. A. Danielsen[2])
— „Printz Wilhelm", cpt. T. F. Brandt
— „Oldenborg", cpt. E. Sahlgård
— „Fyen", com.cpt. F. Hoppe
— „Delmenhorst", cpt. B. Brun
— „Sverdfisken", cpt. R. Cruys
— „Tomleren", premierltn. C. C. Bruun
Fregatten „Stralsund", cpt.ltn. M. E. Tønder

[1]) Garde.

[2]) Journalen viser at Danielsen den 24de avtrådte som chef for flaggskibet og reiste den 26de til Kjøbenhavn på grunn av sykdom. Som ny chef tiltrådte fartøiets næstkommanderende, premierlieutenant O. Budde.

Fregatten „Høyenhald", cpt.ltn. H. Günthelberg
Stykkprammen „Hielperinden", cpt. M. Rabe
— „Friderichshald", cpt.ltn. C. Ployart
— „Printz Jørgen", cpt. I. I. Bach
— „Cronprintzsen", premierltn. L. Bille
Flytebatteriet „Langemaren"[1]), månedsltn. E. Bruun
— „Spydstagen"[1]), månedsltn. I. Dischungtoen
Bombarderfartøiet „Johannes den gamle", ltn. I. F. Leegård
Galleien „Ulysses", månedsltn. H. Ercihsen
— „Proserpina", ltn. D. Gerdes
— „Printz Carl", ltn. P. Helmich
— „Printz Christian", månedscpt.ltn. Høeg
— „Charlotta Amalia", månedsltn. L. Lemmich
Lodsgalioten „Eiland Schilling", ltn. F. Günthelberg
— „West Vlieland", ltn. F. Trojel.

Den hele styrke bestod altså av 7 linjeskibe, 2 fregatter, 4 stykkprammer, 2 flytebatterier, 1 bombarderfartøi, 5 galleier og 2 lodsgalioter, tilsammen 23 fartøier. Flytebatteriene var Judichæers konstruksjon. De var opbygget av svært mastetømmer, sammenlasket i flere lag. De lå således ganske lavt på vannet, var umulig å skyte i senk og var bestykket med svært artilleri. De må således på en måte henregnes til en monitortype.

Såsnart den nye forsterkning var kommet fant Tordenskiold sig sterk nok til å kunne dele sin styrke, således at han effektivt kunde sperre også Bohuselven, hvorved Marstrand blev fullstendig isolert fra
Brev nr. 723 forbindelsen med Göteborg. Han gir derfor den 22de Hoppe ordre til med linjeskibene „Fyen", „Sverdfisken" og „Tomleren" samt alle fire stykkprammer å legge sig ut for Bohuselven for sammen med galleiene å hindre all kommunikasjon mellem Göteborg og Marstrand.

Den 25de blev en lieutenant fra hvert fartøi kalt ombord på flaggskibet og fikk ordre til med eskadrens chalupper å assistere artilleriet. Hvad dette betød på dette tidspunkt fremgår ikke av journalen. Samme dags eftermiddag blev „Sydermanland" buksert ut til sjøs; den skulde fortsette til Norge med generaladjutant oberst Møsting.

Om kvelden den 26de kom en chaluppe til flaggskibet med den engelske ambassadørs sekretær Jackson og ennu en sekretær Ellioth

[1]) „Langemaren" støtte først til eskadren den 24de juni og „Spydstagen" den 19de juli.

og en major av den kgl. garde, Gosch, fra et engelsk orlogsskib som lå utenfor Wingö. Der ombord var den engelske ambasssadør Carteret, som aktet sig over Göteborg til Sverige i anledning av de pågående fredsunderhandlinger. Tordenskiold sendte straks en lieutenant til ambassadøren med lods og eskadrechefens hilsen med forespørsel om ambassadøren med sin suite vilde gjøre ham den ære å spise middag hos ham.

Møtet med Carteret omtales av Tordenskiold i et privat brev til *Brev nr. 724* kongens privatsekretær Lüdersen av 29de juni. De tre først ankomne herrer blev ombord til kl. 3 følgende morgen, da han ga dem med i chaluppen et hvitt flagg og trompeter på veien inn til Göteborg.

Ut på formiddagen kom den engelske orlogsmann inn på reden. Tordenskiold fôr straks derombord og gjorde ambassadøren sin opvartning. Foruten de tidligere nevnte herrer var i ambassadørens følge også den hannoveranske envoye, Schröder, samt to unge grever Nottingham og Mahlwock. Ambassadøren med de nevnte herrer fulgte med i Tordenskiolds båt ombord på flaggskibet, hvor Tordenskiold sier at han „accommoderede ham med 24 forsvarlige Retter og 12 slags gode vine blev ham og hans Svite presenteret". Han lar skiøtskibet „Friderichshald", der også var en av Judichæers nykonstruksjoner. komme inn fra Bohuselven og lot den seile frem og tilbake aktenom flaggskibet til beskuelse av de fremmede. „Imidlertid spartes ikke Canoner, Pocaler, Paucher og Trompeter, saa alle blev ved godt Humør". Dette bekreftes også av journalen, der sier at der blev skutt en stor del kanonskudd ved trakteringen. Et engelsk koffardiskib forsøkte å seile ut fra Göteborg, men blev stoppet med skarpe skudd.

Kl. 8 om kvelden gikk ambassadøren med følge under salutt fra borde og ombord på „Friderichshald" for å bese dette. „Med ambassadøren gik det vel, men de andre kunde ikke huske meget deraf, og der bekom de deres Rest". Tordenskiold lot foreta skytning med fartøiets morterer, hvilket behaget ambassadøren meget vel, hvad der også var tilfelle med selve fartøiet og det hele mektige batteri. Kl. 10 gikk følget fra borde, også denne gang under salutt.

Tordenskiold med sine fartøischefer blev innbudt til middag ombord hos ambassadøren, og den følgende dags formiddag fulgte Tordenskiold ham i sin chaluppe ned til Bohuselven, hvor følget drakk te ombord hos Hoppe, hvor der også blev saluttert fra alle fartøier. Derefter fôr Tordenskiold med sine fartøischefer ombord til ambassadøren til middag. „Men hans overmaade complaisance var det agreableste". Der blev drukket skåler for de forskjellige herskerhuse, alle efter-

fulgt av salutt. „Den sidste han bragte mig, var en ønskelig Fred, eller god Krig".

Tordenskiold forærte Carteret kronprinsens portrett og Carteret lovet å sende Tordenskiold sitt, dog skulde han sende ham sitt til gjengjeld, „da han fornam jeg var ikke saa gammel som han, thi han er 29 aar, og jeg i mit 29de". Dette er altså en direkte stadfestelse blandt de mange andre på, at Tordenskiold er født i 1690 og ikke i 1691.

Tordenskiold sier, at han flere ganger vilde bryte op, men blev holdt tilbake til kl. 11, da han fikk 15 skudd salutt. Kl. 2 om natten blev gitt letningssignal og fartøiene seilte sig hen like i nærheten av de engelske orlogsskibe og ankret i ordre de bataille for å „valedicere" ambassadøren når han gikk fra borde for å dra inn til Göteborg. Da dette skjedde blev der fra det engelske skib ropt 9 ganger og skutt 21 skudd. Under dette hadde Tordenskiold mannet vantene på sine fartøier og såsnart den engelske salutt var ferdig, skjøt han 21 skudd fra sitt flaggskib og derefter 15 skudd samtidig fra hver av de andre, „saa jeg haaber han var content".

Tordenskiold sier tilslutt, at han måtte gi Carteret sin parole på, at han vilde komme til England hvor en smukk frøken med 80,000 pund sterling, kusine av G. N., „nok vilde staa mig an, som de gode Herrer iblandt andet behagede at plaisantere. I sandhed det var ikke saa galt, thi jeg legger dog intet paa Kistebunden som Ordsproget siger". Som tidligere anført[1]) fikk Tordenskiold senere et portrett[2]) av vedkommende dame, frk. Norris, der var en niece av lord Nottingham, og grev Nottingham, der var med i Carterets suite, har da muligens vært en fætter av damen (G. N., se ovenfor).

Han slutter brevet med å uttale håpet om at kongen snart må ankomme til stedet, således at offensiven kan bli åpnet og han kan få vise hvad krefter han i alle måter råder over.

I skrivelse av 11te juni[3]) var Judichæers ordre om å overta kommandoen ved Göteborg tilbakekalt, idet hans nærvær ved Holmen var nødvendig for utrustningen av skibene og bygning av en ny pram. Sannsynligvis er man da falt tilbake på den tidligere ordre, hvorefter Rosenpalm skulde overta kommandoen, såsnart han kom ned fra Norge.

[1]) Se foran (del I).

[2]) Se senere.

[3]) Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719. D. R. A.

Såsnart salutten var forbi blev der straks gitt signal til å gå tilbake til den tidligere posisjon igjen.

Lieutenant Printz hadde vært på rekognosering ved Onsala og bragte om eftermiddagen den 30te tre svenske bønder med sig derfra. Tidligere var der fra en av de svenske galleier kommet en desertør til flagget. Om kvelden samme dag gikk det engelske orlogsskib tilsjøs og på hundevakten ankom til Tordenskiold noen breve fra Carteret til viderebesørgelse. Kadett Winterfelt som var blitt Tordenskiolds adjutant blev sendt til kongen i Norge, og forøvrig sier journalen den 1ste juli, at „vi skiød nu 12 canon skudd skarp efter en Jolle hvorudi var qvindfolk".

Den 2nen og 3dje juli heter det, at der blev sendt folk fra skibet iland for å delta i arbeidet med å bringe artillerimateriellet på land. Der må altså allerede på dette tidspunkt være påbegynt anlegg av batteri iland et eller annet sted; men hvor er det ikke mulig å utfinne. Det er trolig, at Tordenskiold i påvente av tilslutning til sin plan om besettelsen av Hisingen allerede på dette tidspunkt hadde påbegynt opkastning av batterier. Det er i alle fall utelukket, at det her kan dreie sig om batterier på Koöen. Det lå alt for langt borte fra „Laaland"s ankerplass.

Den 4de er atter endel kanonkommandører og soldater iland til arbeide ved artilleriet. „Langemaren" og transportfartøiene blev forlagt til Grödö, det vil si inn i Calfsund.

Fregatten „Stralsund", der gikk i fast rute mellem eskadren og Kjøbenhavn for konvoyering av proviantfartøier, skulde nu hente flåtebatteriet „Spydstagen". Tordenskiold skriver i den anledning den *Brev nr. 725*
5te juli til Judichæer angående endel rekvisita som er nødvendig for det forestående dessein og tilføier som efterskrift, at mange stiller sig adskillig skeptisk likeoverfor disse nye krigsmaskiner, men han for sitt vedkommende finner dem særdeles anvendelige for sitt spesielle øiemed, som kan deles i tre prinsipale opgaver, som med tiden, næst Guds bistand, nok skal bli demonstrert om noe i admiralens fravær skulde bli foretatt. —

Tordenskiold var kommet så overraskende på svenskene at de ikke hadde fått trukket sin orlogsflåte i Marstrand tilbake til Göteborg. Med posisjon på Göteborgfjorden holdt han altså den svenske flåte splittet. Stillingen var sådan, at ingen vindretning kunde tillate de to svenske avdelinger å angripe samtidig. I Marstrand bestod styrken av 7 linjeskibe, 2 fregatter, 3 galeaser, 3 brandere, 1 skiøtpram og 1 gal-

lei[1]). I Göteborg bestod styrken av 4 linjeskibe og like så mange galleier.

Tordenskiolds posisjon var gunstig; men de to styrker var hver for sig så sterke, at han, når han måtte regne med offensiv fra den side — og det måtte han naturligvis — var nødt til fra begynnelsen av å holde sin styrke samlet. Da han så fikk betydelige forsterkninger, forla han endel av styrken til munningen av Bohuselven og hadde dermed fullstendig sperret tilgangen sjøverts til Göteborg. Men enda måtte han være forberedt på å slå til to sider og var forsåvidt bundet i sine disposisjoner.

Da inntraff i Göteborg en begivenhet som med en gang forandret den sjømilitære situasjon. Feltmarskalk grev Karl Gustaf Rehnschiöld, der hadde avløst Mörner som øverstkommanderende i Bohuslen, hadde den 26de beordret admiral Örnfeldt å senke de fire linjeskibe i Götaelvens munning mellem Nya Varfvet og Rya Nabbe. Denne anvendelse av mobilt sjøkrigsmateriell var under den foreliggende situasjon sikkert et feilgrep, og det tør være grunn til å tro, at minnet om Tordenskiolds angrep i 1717 har vært en medvirkende årsak til denne panikkartede foranstaltning. Og Tordenskiold var ikke sen om å utnytte det. Nu da faren fra Göteborgeskadren var helt forsvunnet blev opgaven på Göteborgfjorden redusert til en ren handelsblokade, hvortil trengtes et minimum av sjøkrigsmateriell. Hovedmassen av hans styrke blev derved disponibel til konsentrasjon om den gjenværende del av den svenske flåte som lå i Marstrand. Ti Tordenskiolds rent s j ø m i l i t æ r e opgave, den som han som sjømilitær leder først og fremst måtte se å få løst, det var — i overensstemmelse med den sjømilitæer strategis grunnformel — å få utryddet alt som fantes av mobilt sjøkrigsmateriell hos motstanderen. Var dette undavgjort, var grunnen ryddet for de videre operasjoner. Og svenskene hadde altså — gjennem den landmilitære leders inngrep på det sjømilitære område — beredvillig kommet ham imøte.

Gjennem forhør over forskjellige bønder som blev opbragt hadde han litt efter litt kommet undervær med at besetning og utrustning på Marstrandeskadren var mangelfull. Hoppe hadde ved Bohuselven den 6te juli tatt 6 bønder som han hadde forhørt og derefter sendt til eskadrechefen. Tordenskiold sender dem den samme dag tilbake med en
Brev nr. 726 skrivelse til Hoppe, hvori han sier at bøndenes utsagn stemmer over-

[1]) Kuylenstierna. Angående linjeskibe se hvad der tidligere er sagt om de svenske betegnelser.

ens med hvad han tidligere har bragt på det rene. Bøndene blir å frigi igjen og de skal uvegerligen tilbakeleveres hvad der måtte være dem fratatt, likesom de skal ydes full betaling for hvad de har mistet. Intet hinder eller insolentier må legges fiskerne iveien, da man ved en vennlig behandling vil kunne gjøre regning på fortsatte sannferdige kunnskaper fra dem.

Men det var ikke alle som blev så pent behandlet. Den 10de sier journalen, at tre svensker som var blitt tatt på Öckerö, „fich nogle Hug", fordi de hadde stukket sig bort på øene. De blev imidlertid sluppet løs igjen. Den 8de bragte en mann som hørte hjemme nordenfor et brev ombord til schoutbynachten. Rothe sier, at brevet var fra en prest på fastlandet og at det inneholdt en nøiaktig beretning såvel om forholdene på Carlsten som på Marstrandeskadren.

Tordenskiold har like efter mottagelsen av dette brev, den 9de juli, skrevet til Gabel og redegjort for situasjonen. Brevet finnes ikke mere, men Rothe citerer en del av det. Det går ut på at der på Hisingen nu ligger en oberst med 800 mann, halvdelen kavalleri, halvdelen infanteri. Kavalleriet skal om noen dage marsjere til Uddevalla. Han gjentar sin tidligere fremsatte proposisjon angående Hisingen, som utgjørende kjernen av alt hvad der skal foretas. Hvad der mot Marstrand skal tenteres kan alltid skje bedre derfra. „Men hvad hielper det mig, om jeg end berettede mine Tanker mere, hvorfor jeg afbryder". *Brev nr. 727*

Det fremgår altså herav, at Tordenskiold ennu ikke hadde tenkt på noen offensiv mot Marstrand. Han hadde jo forøvrig ikke noen bemyndigelse til noen offensiv i det hele tatt. Han skulde vente til Rosenpalm kom og overtok kommandoen og først da skulde der handles.

Den 10de holdt han krigsråd med endel av fartøischefene og forela dem en plan til omgruppering av styrkene. De 4 skiøtprammer og 2 galleier vil han legge ved Tjufkilen — farvannet som skiller økomplekset ved Marstrand fra fastlandet. Denne post vilde forøvrig også fullstendig kunne kontrollere leden fra Strömstad til Marstrand, hvorigjennem man ennu kunde vente svenske fartøier som måtte være undsluppet fra Strömstad (se pl. 32). Som han hadde skrevet til Gabel har festningen ikke større besetning enn 300 mann, og på fartøiene er der ikke flere folk enn hvad der er nødvendig til vakthold. Noen fare herfra er således ikke å befrykte. Cpt. Brandt med linjeskibene „Printz Wilhelm" og „Delmenhorst" samt galleien „Printz Christian" blir liggende tilbake på Göteborgfjorden, mens flaggskibet og de øvrige linjeskibe inntar en central posisjon ved Bohuselvens munning. *Brev nr. 728*

Krigsrådet ga eskadrechefen sitt „ydmyge bifald", idet det uttaler at denne disposisjon vil „merkelig forbyde" all tilførsel fra Uddevalla eller Strömstad innenskjærs til Marstrand.

Umiddelbart efter lettet fartøiene og seilte til sine angitte plasser. Flaggskibet kom om eftermiddagen til ankers på fjorden ut for Bohuselvens munning og blev hilst med salutt fra de øvrige fartøier.

Men under etableringen av sperringen ved Tjufkilen kom Tordenskiold straks i føling med svenskene. Der observertes en halvgallei, en hukkert og en jakt på vei tilbake til Marstrand. Disse fartøier hadde bragt 100 tyske soldater over til fastlandet, idet Renschiöld ønsket dem ombyttet med svenske. Tordenskiold gjorde straks jakt på svenskene med tre chalupper. Galleien, der var noe forut for de andre, slapp inn til Marstrand, men det lyktes Tordenskiold å avskjære de to andre, klappet langs siden av hukkerten med de tre chalupper og tok den, idet den forsøkte å sette på land. Chefen, lieutenant Smitt, mistet sin høire arm og blev fanget sammen med 8 mann av besetningen; resten flyktet iland. Hukkerten var på 10 kanoner. Også jakten blev tatt.

Den avdeling fra Uddevalla som skulde avløse disse soldater kom imidlertid ikke frem. Oberstløitnant de Witte hadde den 11te juli embarkert 150 mann av det Zengerleinske regiment for å føre dem over til Marstrand[1]). Han hadde også med sig instrukser for Danckwardt og Sjöblad for det tilfelle at de skulde bli angrepet. Da de var kommet et stykke på vei blev de Witte, efter foretatt rekognosering, enig med de medfølgende sjøofficerer om, at de av Tordenskiold foretatte posteringer var av den art at man ikke kunde komme igjennem, hvorfor de vendte tilbake til Uddevalla. Hadde denne forsterkning opnådd å trenge igjennem til Marstrand, sier Kuylenstierna, vilde muligens utgangen på kampen blitt en annen, ti oberstløitnant de Witte var nettop den energiske og foretagsomme mann som trengtes ved den svake og vankelmodige Danckwardts side.

Men den i Göteborg gjenværende del av den svenske sjøstyrke var ikke helt uten tenner. Natten til den 14de avskar den svenske cpt. Nils Nilsson med 4 fartøier galleien „Printz Christian" som lå på brandvakt oppe under Ny Elfsborg. Svenskene snek sig ut mellem Hisingen og Ny Elfsborg og kom på denne måte mellem Brandts avdeling og galleien og tok den „saa liderlig bort", som Tordenskiold sier. Galleiens chaluppe, som lå mere fremskutt enda, blev ikke tatt. 100 mann av fartøiets besetning blev på denne måte tatt uten motstand. Torden-

[1]) Rehnschiölds redegjørelse.

Monsieur Exhib. d. 21. Julij 1719. no. 3

Jeg lader mig forsikker af alle fornemme
att Herr obersten er for honet Resong
og er bie att persvadere J[illegible] sam
vitter er imod sin herris og fæder
neslands intresse, og ~~[illegible]~~ er ieg fuld
Kunne persvaderit att chevarij mig
alle tilfreds er saa braf som ieg
noget hid Land [illegible] [illegible] [illegible]
att vitte Land iveyr [illegible] att [illegible]
Vig imod een force som er og Land
Kaner, Vor for Hr obersten stae

[illegible]

Monsieur

Marstrand 25 Julij 1719

Votre tres humble serv.

P. Tordenskiold

Tordenskiolds hemmelige brev til Danqvart 25. juli 1719 (se s. 950).

skiold blev naturligvis høist opbragt; satte chaluppens befalhavende i bøien og ga Brandt en skrape fordi han ikke, som av Tordenskiold påbudt, hadde trukket galleien nærmere inn under linjeskibene. Brandt hevdet imidlertid at dette var blitt gjort. Tordenskiold utstedte samme dag ordre om en skarpere aktpågivenhet om natten. Ingen officer og ingen båt måtte være iland om natten og halvdelen av mannskapet skulde til enhver tid være på dekk, klar til tjeneste. Han lot videre linjeskibet „Tomleren" og galleien „Printz Carl" forsterke Brandts avdeling.

Brev nr. 729

Brev nr. 730

Frederik IV og kronprinsen hadde den 21de juni i Fladstrand gått ombord i linjeskibet „Ebenezer" og ankom den følgende aften til Moss. Derfra gikk reisen overland til Kristiania, hvor ordrer utferdigedes om konsentrasjon av armeen ved grensen, og landstigningskorpsets embarkering under Rosenpalms ledelse ved Larkollen, hvorfra det, efter Tordenskiolds forslag, skulde føres til Hisingen.

Da Rehnschiöld fikk sikkerhet for at støtet vilde bli ført fra Norge, hadde han begynt demoleringen av Sundsborg og Strömstads befestninger. Som tidligere nevnt hadde en transportflåte avgått fra sistnevnte sted i slutten av mai måned, og var med artilleri og ammunisjon sluppet inn til Göteborg gjennem Bohuselven, idet Tordenskiold på dette tidspunkt ikke hadde funnet å turde splitte sin styrke således at han effektivt kunde sperre begge innløpene til byen.

En annen transportflåte, bestående av 14 store transportfartøier, eskortert av 7 galleier og 2 skiøtprammer, var i slutten av april ankommet til Strömstad for å føre resten av artilleriet og de store magasinforråd ned til Göteborg[1]). Natt og dag arbeidet man på lastning av transportfartøiene. Såvel kanoner fra Sundsborg som de til Strömstads forsvar opførte batterier førtes ombord. Magasinenes innhold tømtes, så langt man hadde plass, ombord på fartøiene. Alt var ferdig for avseiling, og vinden var god. I siste øieblikk besluttet man sig til også å ta med de på Killingholmen opstillede kanoner, og imidlertid gikk vinden på syd og Rosenpalms avdeling ankret ved Koster og sperret dem veien. Man var da kommet ut i juli måned. Hadde transporten kommet sig avgårde, vilde den dog ganske sikkert være blitt opfanget av Tordenskiold, der på denne tid hadde etablert sperringen også av

1) Se Kuylenstierna, hvis arbeide i stor utstrekning er benyttet.

Bohuselven, eller den vilde i høiden være sluppet inn til Marstrand, hvad der like fullt vilde ha beseglet dens skjebne.

Rosenpalm hadde den 8de juli beordret Vosbein[1]) til med 4 galleier og fregattene „Pommern", „Raa" og „Hvide Ørn" å innta stilling ved Lindöen — like sønnenfor Koster, hvor adgangen til Havstensund sperres — og stanse eller ruinere transporten der. Selv vilde viceadmiralen med linjeskibet „Ditmarsken" og prammer komme efter til Koster. Vosbein skulde videre rekognosere Strömstad for å bringe på det rene fiendens tilstand, fartøienes antall og batterienes styrke.

Rothe sier, at man i Kjøbenhavn hadde klandret Vosbein for at han ikke, som Tordenskiold i Dynekilen, hadde gått inn til Strömstad og bemektiget sig transportflåten, såmeget mere som Strömstads befestninger allerede på den tid var demolert. Men for det første er der en himmelvid forskjell på en Vosbein og en Tordenskiold, og for det annet var den strategiske situasjon en annen dengang enn nu. Vosbeins fartøismateriell var forøvrig svakt i forhold til de 2 prammer og 7 galleier på svensk side. Med større grunn skulde man muligens ha ventet at svenskene hadde forsøkt å slå sig igjennem, førenn Rosenpalm rakk ned fra Larkollen til undsetning. Hadde denne hatt god vind for å komme sig sydover, hadde også svenskene hatt det.

Rehnschiöld reiste, ledsaget av admiral Örnfeldt, personlig til Strömstad for å undersøke stillingen. Her fant han situasjonen således som rapportert, og da han samtidig fikk sikker underretning om, at den norske armé var under fremrykning, ga han befaling til at transportfartøiene skulde senkes og festningsverkene ødelegges. Derimot skulde galleiene og de andre bevebnede mindre fartøier gjøre et forsøk på å smyge sig forbi fienden og undslippe sydover. Admiral Örnfeldt blev tilbake for å påse ordren utført, mens Rehnschiöld tok tilbake til Uddevalla.

Den 14de juli blev ordren utført. Galleienes forsøk på i mørke å snike sig undav mislykkedes, og da de om morgenen så sig opdaget, blev de satt på land og sprengt i luften. Samtidig ødelaes de med 40 kanoner bestykkede skiøtprammer, og transportfartøiene senkedes. Magasinene åpnedes og befolkningen fikk tillatelse til å forsyne sig av hvad der var tilbake.

Den 15de juni avmarsjerte generalmajor v. Essen med de i Strömstad og omegn værende tropper og trakk sig ned mot Uddevalla. Først to dage senere besattes Strömstad av 600 mann fra den norske flotille,

[1]) Inntatt hos Rothe.

men blev samme dag avløst av en større styrke under oberst Huitfeldt. Først den 19de gikk den norske hærs avantgarde over Svinesund, og samme dag bega Frederik IV sammen med kronprinsen sig til Strömstad, hvor hovedkvarteret blev opslått.

Dermed hadde man nådd de store mål som under overlegningen var opstillet — erobringen av Sundsborg og Strömstad. Nu blev opgaven å holde fast ved Rehnschiölds tropper ved Uddevalla og samtidig besette Hisingen og arbeide sig videre frem efter Tordenskiolds planer.

Men besettelsen av Hisingen kom som bekjent aldri til utførelse. Admiral Rosenpalm, som skulde føre generalmajor Arnoldt med hans 12 bataljoner kom sig aldri avsted, angivelig på grunn av motvind. Da den endelig kom avsted var dens mål ikke Hisingen, men Fladstrand, „hvilket ingen modvind hindret".

Denne disposisjon av landstigningstroppene fra Norge er så meget merkeligere som der i Danmark stod 32,000 mann helt uvirksom. Til et landstigningssted som Hisingen var det naturlige utgangspunkt for troppetransporten Fladstrand. Herfra var såvel nordenvind som sønnenvind god vind, hvad der ikke var tilfelle med Norge som utgangspunkt. Men det forunderligste av alt var dog, at der fra Fladstrand nettop i disse dage utgikk en transport på 4 bataljoner. Transporten gikk imidlertid ikke til Hisingen, men til — Koster. Disse tropper var mere enn det Tordenskiold mente var nødvendig til utførelse av støtet mot Hisingen. En tragisk skjebne for angrepsplanens bærende idé!

Men Rehnschiöld var altså falt tilbake på Uddevalla, det siste punkt i Cicignons plan før han skulde handle efter omstendighetene. Men ikke før var han nådd tilbake til dette strategisk viktige punkt førenn han pludselig tidlig om morgenen den 17de til sin forferdelse fant Tordenskiold på Uddevallas havn, altså i ryggen av hans stilling. Rehnschiöld mente[1]) at Tordenskiolds hensikt var å skyte byen og magasinene ibrand og derved tvinge svenskene ut av denne stilling og derved bane vei for den norske armés videre utbredelse over Bohuslen.

Det som forårsaket Tordenskiolds pludselige tilsynekomst var den omstendighet, at han av en officer[2]) han hadde sendt nordover til Kierringö på rekognosering efter den fra Strömstad ventede transport, hadde fått den melding, at transporten allerede var kommet til Gulhol-

[1]) Rehnchiölds beretning om hele felttoget er i utdrag inntatt hos Kuylenstierna.

[2]) Se Tordenskiolds skrivelse til Gabel av 21de juli, brev nr. 731.

men og at den, da den hørte om Marstrands blokering, hadde gått inn det nordre løp til Uddevalla. Tordenskiold fôr sporenstreks ned til Marstrand, tok med sig prammene og 3 galleier og seilte det lange og trange løp helt op til Uddevalla, hvor han altså helt uventet innfant sig om morgenen den 17de — samme dag som nordmennene hadde besatt Strömstad. Her fant han imidlertid „lige saa mange transportskibe som kameler". Rehnschiöld lot straks besette høidene på begge sider av innløpet til byen og førte dit alle disponible feltkanoner, med hvilke der åpnedes ild mot Tordenskiolds fartøier. Da denne fant høidene besatt med tropper, trakk han sig like så raskt tilbake som han var kommet, men hadde dog hatt tid til å sende en „Visiterer" iland, hvis skriftlige erklæring han vedlegger.

Dette uventede fiendtlige fremstøt foranlediget at Rehnschiöld måtte treffe særlige foranstaltninger for å beskytte byen. Da den gamle forfalne skanse på byens nordside krevet lang tid for å bli istandsatt, og da man savnet den nødvendige bestykning til den, lot han den 18de og 19de juli forsenke innløpet til byen.

Et regiment lotes tilbake til beskyttelse av byen, mens alle de andre disponible tropper droges sammen på linjen Saltkällan—Kvistrum. Da han videre fryktet for at den norske hær skulde marsjere mot Vänersborg, hvorved han vilde bli avskåret fra forbindelsen østover, forla han endel tropper til Dalsland.

Gjennem sine eclaireurer hadde Rehnschiöld fått kunnskap om at man fra norsk side forberedte en transport, der hadde som mål å bemektige sig Uddevalla og dermed avskjære ham tilbaketoget eller en landgang på Hisingen for derfra å inneslutte og beskyte Bohus og bombardere Göteborg — begge deler ting som efter Rehnschiölds tanker med føielig vind lettelig vilde kunne utføres på noen timer. Han nøiet sig imidlertid med atter igjen å gå tilbake til Uddevalla.

Slik lå altså situasjonen an da Tordenkskiold kom tilbake til sin eskadre.

Styrmennene fra de forskjellige fartøier var blitt satt isving med å lodde op farvannet op mot Bohuselvens munning og sperringen blev trukket lenger inn mot denne. Den 18de og 19de sendes igjen soldater iland for å arbeide med artilleriet — hvor anføres ikke. Og fartøiene får ordre til å holde sine soldater klar med full utrustning. Den 18de utsteder han ordre[1]) til capitain Rabe — chefen på „Hielperinden" — om å ta sig av anlegget av batteriene på Koöen og cpt. Kås som eldste

[1]) Rothe har sett ordren, men ikke gjengitt den i sin helhet.

infanteriofficer på eskadren til å ta kommandoen over den sammenskrapede soldateske som skulde kastes iland på samme ø. Denne dag hadde altså Tordenskiold fattet sin beslutning om å gå til aksjon.

Den 19de juli ankom flåtebatteriet „Spydstagen" og endel koffardifartøier lastet med artilleri og alt tilbehør for bombardement. Den 20de foretas bestykning av „Spydstagen", der under transporten over sjøen ikke har ført sitt batteri ombord. Der nevnes at der anbragtes 36-pdr. ombord.

Men troppene uteblev fremdeles. Det kan ikke sees, at der er skjedd noen forandring i Tordenskiolds myndighet til offensiv optreden. Det må derfor antas, at han fremdeles skulde vente på Rosenpalm. Den 20de ankom Tordenskiolds adjutant, kadett Winterfelt fra Norge. Han har altså kunnet seile, men Rosenpalm ikke. At Winterfelt ikke har bragt Tordenskiold noen ordre eller tillatelse til å gå offensivt tilverks fremgår av Tordenskiolds skrivelse til kongen av 25de juli, hvori han uttrykkelig sier, at han må tilstå at han ingen ordre hadde til å tentere noe mot noen av stedene hvor han befant sig. Men ialfall har han nu fått høre om besettelsen av Strömstad og om den norske armés innbrudd i Bohuslen.

Han har da — på egen hånd — fattet sin beslutning om å gå offensivt tilverks. Å forfølge sitt centrale mål — besettelsen av Hisingen — er han naturligvis for svak til med hensyn til tropper. Marstrand er imidlertid isolert. Han beslutter sig derfor til å ruinere den svenske flåte i havnen — erobring av Carlsten har neppe ennu fremstillet sig som hans mål.

Hans opfatning av den foreliggende situasjon fremgår av hans meget interessante brev til Gabel av 21de juli, skrevet like før han gikk til angrep. Dette brev, som er holdt i en hjertelig, man kan si fortrolig tone, begynner med å omtale tapet av galleien „Printz Christian". De svenske skal dog innen få dage dyrt få betale den gallei, så kammerherren skal få årsak til med glede å drikke et godt glass vin ombord på „Laaland". Han omtaler derpå sin ekspedisjon til Uddevalla og de oplysninger han har innhentet der og fortsetter så: „Stref nu min allerkjæreste Gabel" å komme så vidt med armeen, at den kan ta stilling ved broen som fører over til Hisinglandet og angripe byen med 1000 mann. Til Marstrand er 1000 mann overflødig. Han skal legge grunnvollen for dem, idet han samme dag er gått igang med landsetning av 800 mann på Koöen og anlegg av et batteri på 10 stk. 24-pdrs. kanoner. Fartøiene i havnen skal han hurtig være ferdig med. Kan han skåne byen, gjør han det gjerne; men blir den per malheur opbrent, kan han

Brev nr. 731

ikke noe for det. Og når så byens befolkning må flykte op i festningen, vil det ikke ta lang tid å sulte den ut. Det sees altså herav, at han ennu ikke har i tanke å kunne ta festningen med det samme. Som efterskrift anfører han, at han sender et situasjonskart over Marstrand, optatt på muskettskudds avstand. Og tilslutt ber han „hjerte Gabel" å hilse Lüdersen — kongens kabinetssekretær — og tilføier, at han ikke skriver til kongen om n o e. Denne siste uttalelse må sannsynligvis tydes derhen, at han handler uten ordre og uten først å innhente kongens concens.

Det fremgår altså herav, at han ved sitt angrep på fartøiene i Marstrand ingenlunde har opgitt sitt prinsipale forslag — besettelsen av Hisingen som nøklen til det hele. Hans offensiv er nu rettet mot det mobile sjøkrigsmateriell, en naturlig opgave for den sjømilitære leder.

Fremstillingen av kampen ved Marstrand har helt til århundredskiftet vært basert vesentlig på Tordenskiolds rapporter. Kilder fra den motsatte side har man i denne lange tid ikke kunnet finne. I sitt oftere omtalte verk „Striderna vid Göta Älfs Mynning åren 1717 och 1719" har imidlertid Kuylenstierna trukket frem kilder som man inntil da trodde forsvunnet. Takket være dette overordentlig verdifulle arbeide har man altså nu også svenske kilder å bygge på ved behandling av denne meget interessante episode av Tordenskiolds liv. Det er forøvrig bemerkelsesverdig at det er fra svensk hold at Tordenskiolds kampe på Bohuskysten er blitt undergitt videnskapelig behandling, mens der fra dansk og norsk side vesentlig foreligger arbeider av populærhistorisk verd. —

De kilder som Kuylenstierna bygger på og som altså først i 1899 er trukket frem i lyset er følgende, nu opbevart under „Acta Historica" i Svenska Riksarkivet:

1) Protokoll hållet vid s. k. generalkrigsförhör med Danckwardt, under ordförandeskap af öfverste G. D. Zengerlein den 21de juli (g. St.) 1719.

2) Protokoll hållet vid krigsrätt i Göteborg den 27de augusti (g. st.) s. a., beträffande Carlstens uppgifvande af kommandanten Danckwardt og

3) Protokoll hållet den 13de november (g. st.) 1719 i Göteborg vid krigsrätt med „de arresterade officerare, som värit under belägringen i bemälte fästning". —

Marstrands befestninger bestod av hovedfestningen „Bergkastellet" Carlsten. Det centrale i denne bestod av det høie firkantede tårn „firkanten", med hvilket den med høie murer omgitte borggård var forenet. Hele citadellet var videre omgitt av en rekke peleverk.

Dessuten fantes til forsvar av byen og havnen følgende utenverker[1]) (se pl. 32):

1) Hedvigsholm på en ø på selve havnen, helt inn under Koöen, bestykket med 8 kanoner.

2) Gustafsborg på selve Marstrandøen, ved det søndre innløp, like utenfor byen. Sammen med Hedvigsholm sperret altså dette batteri det søndre innløp til havnen.

3) Norra Blokhuset, bestykket med 2 36-pdr., beliggende nord for byen og således at det bestrøk den nordre adkomst til havnen.

4) Batteriet Antonetta, bestykket med 4 6-pdr., beliggende ved nordre innløp.

5) Kyrcko- eller fyrkantbatteriet på citadellets østre side og således med bestrykning av havnen.

6) Et provisorisk batteri var av chefen for flåteavdelingen blitt opkastet i nærheten av Norra Blokhuset.

De til sperring av havneinnløpene anlagte batterier hadde efter Tordenskiolds opgave 20 stk. 36-, 18-, 12- og 8-pdr.

På øen Malepert i det nordre innløp til havnen hadde tidligere vært et batteri; men det var i 1677 under Ulrik Fredrik Gyldenløves angrep blitt rasert og ikke senere gjenoprettet.

I havnen lå som tidligere nevnt 7 linjeskibe, 2 fregatter, 3 galeaser, 3 brandere, 1 skiøtpram og 1 gallei. Disse fartøier hadde på langt nær ikke tilstrekkelig besetning til å gjøre eskadren mobil; men det er klart at de sammen med festningen og batteriene ved en hensiktsmessig plasering med sitt sterke artilleri vilde kunne gjøre enhver adgang til havnen problematisk. Men hertil kom som en vesentlig hindring mot forsering av innløpene, at disse var sperret av bommer, laget av mastetømmer, kjettinger og taugverk.

Tordenskiolds første mål — en erobring eller ødeleggelse av de på havnen liggende fartøier — synes efter dette å måtte være en nær sagt uløselig opgave. Selve adgangen til havnen var sperret av spredt og godt plaserte sperrebatterier, selve objektet bestod av sterkt bestykkede orlogsfartøier, og som centrum i det hele lå Carlsten festning, der med sitt kasteskyts fra en meget høitliggende posisjon skulde kunne

[1]) Kuylenstierna.

umuliggjøre en varig besiddelsestagen av de omkringliggende øer, hvorfra beskytning kunde befryktes fra opkastede batterier. Og selv om man kunde bane sig vei til havnen syntes arbeidet med utslepning av fartøiene vanskeliggjort ved beskytning fra festningen. Tordenskiold hevder i sin skrivelse til Gabel, at man var noenlunde trygg for dette; men kommandanter sier under forhøret, at der intet var iveien for fra festningen å beskyte byen; altså var der ennu mindre iveien for å beskyte havnen.

Det må også tas i betraktning, at Tordenskiold i forholdenes medfør måtte splitte sin styrke. På Göteborgfjorden lå under cpt. Brandts kommando en avdeling på 3 linjeskibe og 1 gallei for å holde denne vei til Göteborg avsperret. Ut for Bohuselven lå com.cpt. Hoppe med resten av linjeskibene og sperret denne vei og ved Tjufkilen lå den avdeling der isolerte Marstrand fra fastlandet. Tropper i ordets egentlige forstand hadde han ikke til sin disposisjon, det var jo dem han ventet så sårt på. Hvad han hadde av infanteri var soldatesken på linjeskibene, og de kunde vanskelig undværes fra disse.

Besetningen på festningen bestod av 193 mann infanteri og 40 artillerister. Hertil kom altså befal. Til kommandant på festningen hadde Carl XII 14de juni 1716 utnevnt daværende oberstløitnant ved Smålands regiment Henrich Danckwardt, „i anseende till dess skicklighet og altids betygade wälförhållande". Han var ved anledningen i sine beste år. Var i 1712 blitt oberstløitnant på grunn av „des lemplige och redlige tjenster samt altids betygade tapper wälförhållande"[1]).

Danckwardt var således en mann som ifølge sin fortid skulde være en kommandant på sin rette plass.

Chefen for den i havnen liggende eskadre var kommandør, friherre Erik Sjöblad. Han må, sier Kuylenstierna, sammen med Danckwardt være med på å bære ansvaret for eskadrens, byens og festningens overgivelse.

Av andre sjøofficerer på eskadren må merkes capitain Jacob von Utfall, der i 1717 utenfor Göteborg var blitt tatt tilfange av Tordenskiold og ført til Norge, hvor han i lengere tid holdtes fangen.

Av kildene fremgår, at Tordenskiolds plan for ruinering av eskadren har gått ut på, gjennem besettelse av Koöen og opkastning av bat-

[1]) **Kuylenstierna.**

terier der, å belegge strandbatteriene såpass med ild, at han kunde trenge sig inn mellem festningen og eskadren og isolere disse fra hinannen. Batterier og eskadre vilde derved være avskåret fra forbindelse med festningen og deres nedkjempning vilde være oplagt.

Hans første disposisjon var derfor den 21de juli å kaste 6 à 700 mann infanteri — sammenskrapet fra de forskjellige fartøier — iland på Koöen til beskyttelse av de fortifikatoriske arbeider som det var hans akt å utføre. Disse tropper var jo ikke beregnet på landstigning i ordets egentligste forstand. De manglet utstyr for en sådan ekspedisjon, f. eks. teltmateriell. „Laaland"s journal sier imidlertid, at fartøiene måtte avgi hvad de kunde av seil for at man derved kunde hjelpe sig så godt man kunde. Artilleri med tilbehør og betjening for sådanne batterier hadde han jo. Judichæer hadde med bombardement for øie sendt eskadren flere koffardifartøier utstyrt med alt nødvendig. Ved resolusjon av 1ste juli[1]) var det bl. a. blitt bestemt at 20 stk. 36-pdrs. metallkanoner skulde tas fra Tre Croner og sammen med 60 stk. håndmortere føres til Göteborgeskadren.

Det første batteri skulde bestå av 10 stk. 24-pdrs. kanoner. Hvor Tordenskiold har tenkt å plasere dette batteri sier han ikke; men i Danckwardts forklaring under krigsforhøret sier denne, at fienden natten mellem den 21de og 22de arbeidet på en aproche mellem Mellesund (landstigningsstedet på Koöens nordostside) og enden av Langedalen mot Galgeholmen. Det har da øiensynlig vært hans mening å plasere batteriet i den vestre del av dalen for nedkjempning av Hedvigholms batteri — bestykket med 4 stk. 36-pdr., 2 stk. 12-pdr. og 2 stk. 6-pdr. — der behersket havnen.

Men her møtte han en uventet og ubehagelig hindring. De herrer officerer av artilleriet, der som fagmenn blev pålagt å utføre dette arbeide, nektet å efterkomme ordren. Som grunn herfor anga de mangel på det dertil behøvelige materiell som fachiner m. v., en begrunnelse som lyder så meget mere merkelig som det fornuftigvis hadde påligget de herrer som plikt å påse medbragt det materiell som var fornødent til artilleriets ilandbringelse og plasering. Det var jo derfor artilleritransporten hadde støtt til eskadren. Men dessforuten anga artilleriofficerene som grunn for sin vegring, at de ikke hadde ordre til å underlegge sig Tordenskiolds kommando.

Dette siste var sikkert tilfelle. Meningen var jo at viceadmiral Rosenpalm og general Arnoldt med landstigningshæren skulde komme

[1]) Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719. D. R. A.

til stedet. Chef for de landmilitære operasjoner vilde fornuftigvis ha blitt general Arnoldt. Og når nu Tordenskiold, uten ordre, foregriper begivenhetenes gang og endog innlater sig på disposisjoner av landmilitær art med igangsetning av artilleristiske og fortifikatoriske arbeider, da har de herrer ikke villet dele ansvaret for en sådan plan og ialfall ikke under anførsel av en ung officer av sjøetaten, der ikke på noen måte kunde forutsettes å sitte inne med betingelser for ledelsen av en sådan landmilitær aksjon. Man må ikke være blind for, at disse herrers standpunkt hvilte på et fullt holdbart fundament; men ergerlig måtte det være å sitte som uvirksom tilskuer til, at ikke alene den egentlige plan — eskadrens ødeleggelse — til fullkommenhet lyktes, men også som tilskuer til at selve Carlsten festning måtte overgi sig uten deres verdifulle artilleristiske assistanse.

Som overalt tidligere hadde Tordenskiold også ved denne anledning foretatt de nøiaktigste rekognoseringer førenn han gikk til angrep. Disse rekognoseringer gjaldt hele avsnittet. Hans hovedinteresse hadde den hele tid vært rettet mot Hisingen. Her hadde han personlig gjentagne ganger foretatt rekognosering og optatt krokier med anvisning av batteriplasser for bombardering av Göteborg og nedkjempning av Ny Elfsborg. Øene rundt omkring hadde han rekognosert, ja helt oppe ved Uddevalla hadde han rekognosert de svenske stillinger og inngitt rapport derom.

For Marstrands vedkommende anfører han i sin skrivelse av 21de juli til Gabel, at han sammen med sine officerer har rekognosert forholdene på muskettskudds avstand og tatt op kart over situasjonen. Lieutenant Grotschilling som var en dyktig tegner, hadde på stedet laget hele 4 „skilderier" over situasjonen[1]). Som bekjent forteller Rothe, at Tordenskiold i egen person, forklædt som fisker, hadde vært inne i byen og endog ombord på skibene. Rothe anfører, at han har beretningen fra Tordenskiolds bror, viceadmiral Caspar v. Wessel, som jo levet da Rothe skrev sin bok, samt fra folk som var med ved Marstrand. Denne rekognosering må i tilfelle være foretatt førenn han skrev sin skrivelse til Gabel den 21de juli. Det høres da merkelig ut, at han i nevnte skrivelse sier, at han har vært fiendens stillinger på muskettskudds avstand, hvis han virkelig hadde vært helt inne i byen og ombord på skibene[2]). Det er derfor all grunn til å betrakte Rothes be-

[1]) Grotschilling innsendte krav til bobestyrelsen om honorar for disse. Se skifteprotokollen. D. R. A.

[2]) I „Europäische Fama" for 1720 står, at han med sin chaluppe i all stillhet hadde rekognosert såvel festning som landet forøvrig.

merkning med all mulig skepsis. Han hadde jo anledning til å bese fiendens posteringer på ganske nært hold og fartøienes besetninger kunde han jo også gjøre sig op en ganske god mening om på samme avstand, likesom han også fra annet hold hadde fått beskjed om forholdene ombord. Rothe sier forøvrig også — som forklaring på, at Tordenskiold således uten å røbe sig kunde gi sig inn blandt svenskene som fisker — at han talte svensk som en innfødt. Men det var jo ikke så lenge siden Bohuslen hadde vært norsk. Og folkesproget kunde ikke på så kort tid forandres. Professor Seip sier forøvrig i sin bok „Dansk og norsk i Norge i eldre tider", at der i dette landskap ikke kunde lage sig noen skarpe sproggrenser. Dansk og norsk og götemål gikk gradvis over i hinannen. Jeg forela derfor professoren det spørsmål om Rothes forutsetning holdt stikk. Herpå fikk jeg det svar, at sprogforholdene i Bohuslen i 1719 sikkert har vært slik, at Tordenskiold ikke behøvet å tale svensk. Ja, han sier endog, at bohuslenske folkemål den dag idag er en norsk dialekt. Den har visstnok fått endel ord fra svensk riksmål som nok setter sig preg på dialekten. Men i „grunn och botten" er den norsk. I flere år efter adskillelsen blev der i Göteborg til bruk i Bohuslen trykt bøker på dansk skriftsprog utstyrt med norvagismer.

Ifølge ordre av 18de juli til Rabe hadde det vært Tordenskiolds hensikt å føre iland et batteri på 10 stk. 24-pdr. metallkanoner, 4 grove mørsere og en del håndmortere. Ilandføringen av kanonbatteriet måtte altså opgis på grunn av artilleriofficerenes vegring mot å assistere. Men det grove mørserbatteri blev ført iland og plasert i Langedalens østre ende. Tordenskiold sier imidlertid i sin rapport til kongen uttrykkelig at dette batteri først blev bragt på plass natten til den 23de. Dette tunge artilleri hadde således ennu ikke begynt sitt arbeide, da svenskene den 22de opga det overordentlig viktige batteri på Hedvigsholm. Dette batteri, som bestod av 4 stk. 36-pdr., 2 stk. 12-pdr. og 2 stk. 6-pdr., behersket som tidligere nevnt fullstendig havnen. Beskytningen av dette batteri har da øiensynlig kun funnet sted fra de ilandførte håndmortere, da det neppe kunde legges under ild fra noen av fartøiene, som sannsynligvis ikke engang kunde se det. Av krigsforhøret over Danckwardt fremgår, at den underofficer som kommanderte batteriet — kommandanten anfører på forespørsel, at han ingen officer kunde avse til batteriet — om eftermiddagen sendte bud om at han ikke lenger kunde holde stand overfor den heftige beskytning. Han hadde imidlertid

ennu ingen sårede og ingen skade på materiellet. Kommandør Sjöblad hevdet overfor kommandanten, at batteriet burde ruineres, da fienden med dette i besiddelse fullstendig kunde beherske de i havnen liggende fartøier med en ødeleggende ild. På forespørsel om hvorfor han ikke hadde sendt flere folk over til batteriet som var „det starkaste och bästa Batteriet att secundera Flåttan och Staden med" og som så meget bedre kunde forsvare sig som det kunde understøttes av fartøienes ild, svarte Danckwardt, at hvis han ikke hadde ødelagt det, hadde det under den fortsatte kamp blitt det farligste. Han mente videre, at fienden kunde vade over dit fra Koöen, hvilket imidlertid bestredes av krigsrettens medlemmer.

På grunnlag av denne sin opfatning, som altså fant en sterk støtte hos Sjöblad, sendte kommandanten lieutenant Breitenberg over for å fornagle kanonene. Han fant altså både folk og materiell uskadt, men utførte ikke desto mindre sin ordre. Skjebnen vilde imidlertid, at den båt som førte Hedvigsholms besetning og ammunisjon — syv tønner krudt — over til Marstrand blev rammet av et skudd fra Koöen og sank.

Tordenskiold hadde nu fått ryddet avveien det for angrepet på havnen farligste batteri og natt til den følgende dag — den 23de, som var en søndag — hadde han altså fått sitt grove artilleri frem. Hvorvidt kanonene på Hedvigsholm var således plasert, at de også kunde skyte inn mot Koöen, kan ikke sees. Var imidlertid dette tilfelle, så må det ha vært en stor lettelse for arbeidet med plasering av de store mørsere, at disse kanoner var blitt fornaglet. Men naturligvis blev arbeidet på Koöen forstyrret av såvel ilden fra festningen som fra fartøiene. Disse sistes ild var øiensynlig den mest generende. Rothe sier, at fartøienes ild mot retrenchementet i Langedalen var så jordomveltende, „at man iblandt maatte grave arbeiderne op igjen". Og Tordenskiold selv og hans følge av officerer fikk ikke spise sin middagsmat ifred for bare 36-pdr.

Med sitt grove artilleri vilde han kunne ruinere de på havnen værende fartøier, hvilket imidlertid ikke var hans plan — han vilde ta dem ut. Hans næste skridt var derfor å isolere fartøiene fra festningen, og han bela derfor denne med ild fra sitt grove batteri, mens han med sine fartøier vilde føre støtet frem mot havnen gjennem det nordre løp.

Førenn han imidlertid gikk til utførelsen av dette arbeide, sendte han tidlig søndag morgen cpt.ltn. Ployart — chef på „Friderichshald", hvor Tordenskiold hadde sitt hovedkvarter under angrepet — som parlamentær inn til Marstrand. I en chaluppe med hvitt flagg styrte

Ployart inn mot batteriet Antonetta, men blev møtt på halvveien av en av Sjöblad utsendt chaluppe, ført av lieutenant Brennö. Ployart anholdt om å få komme op på festningen for å få tale med kommandanten og kommandør Sjöblad, men fikk til svar, at en sådan anmodning ikke kunde efterkommes, og at han hadde å henvende sig til Hans Excellence feltmarskalk Rehnschiöld, for det tilflele at han hadde noe å forhandle om. Ployart beklaget meget, at han ikke fikk komme op på festningen, og tilføiet, at hvis der var noen kvinnfolk på festningen skulde de få tillatelse til å dra over til fastlandet. Under vidneforklaringen anfører trommeslager Fidler, som var med i Brennös båt, at Ployart skulde ha spurt lieutenanten, om han hadde hørt hvad der var hendt i Strömstad, og at Brennö hertil svarte, at han hadde hørt at transporten var senket og brent. På Ployarts uttalelse om at dette var sant skal Brennö ha sagt, at de hadde samme ordre her når skibene blev angrepet, så de måtte ikke tro at de skulde få noen av dem. På spørsmål om han hertil hadde noe å anføre svarte Danckwardt nei. Han hadde vært så alene og ikke hatt noen å rådføre sig med.

Hensikten med utsendelsen av Ployart har klarligvis vært å få innblikk i forholdene på festningen. Dette med kvinnfolkene lyder noe søkt, men som det senere skal vises hadde han dog en merkelig interesse for dem. Tordenskiold selv sier at Ployart hadde ordre til å foreslå Danckwardt og Sjöblad uten motstand å utlevere 6 av orlogsfartøiene. Såfremt han måtte ta dem med makt, vilde han risikere å skyte byen ibrand, og for å undgå dette vilde han foreslå, at man godvillig utleverte hvad man så allikevel ikke kunde holde på. Men blev han nødt til å angripe, vilde han dog la byens innbyggere få anledning til å flytte med sitt gods over til øene førenn beskytningen begynte.

Begge henstillinger synes således å peke på en human hensyntagen til civilt liv og eiendom. Men noen tro på at forslaget om utlevering av fartøiene skulde bli tiltrådt har neppe foreligget.

Støtet mot nordre løp utførte han personlig med kun 1 gallei og 8 chalupper med 200 mann infanteri. I „Europäische Fama" for 1720 står at han hadde opstablet og antendt en hel del brennbare stoffer for at røken fra disse skulde drive mot festningen og blinde den. I ingen andre kilder nevnes dog dette og det synes heller ikke under de foreliggende omstendigheter sannsynlig. Med sine fartøier styrte han inn mot batteriet Antonetta, gikk iland, stormet batteriet og sende derpå Kås og Kleve med folkene for å besette byen. Virkningen herav var momentan. Besetningene på fartøiene som så forbindelsen med festningen truet rømte iland og søkte op mot festningen. Og mens de land-

satte soldater marsjerte mot batteriene og byen, sendtes chalupper videre inn i havnen for å besette de svenske skibe. Disse fikk kun tid til å løsne et lag mot de to skiøtprammer „Printz Jørgen" og „Cronprintzen", som kom varpende op mot sperringen. De to nye og sterke skiøtprammer „Hielperinden" og „Friderichshald" holdt Tordenskiold i reserve. På mange av fartøiene fikk svenskene også tid til å skyte hull i fartøisbunnene, således at størsteparten av fartøiene sank førenn de av Tordenskiold fremsendte tømmermenn, utstyrt med tetteapparater, rakk frem.

Denne Tordenskiolds landstigning ved de til sperring av det nordre løp anlagte batterier har en stor likhet med hans manøvre ved Strömstad, hvor jo hans hensikt hadde vært å bemektige sig et lignende batteri. Men forskjellen var dengang, at Hierta hadde mengder av infanteri til sin rådighet og at han forstod å bruke det. Under krigsrettforhøret blev Danckwardt bebreidet, at han ikke til det ytterste hadde forsvart disse batterier som behersket det nordre innløp og som flankerte hinannen, og at han ikke hadde satt noen av de 7 infanterioffícerer, som han hadde til sin rådighet, som chefer for disse batterier, men latt det bli med underofficers kommando. Danckwardt forsvarte sig med, at han ikke hadde råd til å sende ifra sig flere folk fra citadellet og at han fryktet for at de folk som han måtte ha sendt ut til forsterkning, kunde bli avskåret fra hovedfestningen.

Tordenskiold hadde nu nådd det mål han hadde satt sig — erobringen eller ødeleggelsen av den svenske flåte i Marstrand. Han hadde igrunnen nådd mere — erobringen av selve byen og samtlige festningens utenverker.

Efter Tordenskiolds vedføiede opgave (se pl. 33) var senket 4 linjeskibe, 1 fregatt, 2 galeaser, 1 jakt og 1 brander, mens der var erobret 1 linjeskib, 1 fregatt, 1 galeas og 1 skiøtpram. Disse fartøier førte tilsammen 459 kanoner. Hertil kom som erobret 5 batterier iland med tilsammen 20 kanoner, altså ialt 479 kanoner. Det er jammerlig, sier han i sin rapport til kongen, at de 5 skibe og 2 brandere som lå fordelt i begge innløpene med sin fulle utrustning av kanoner og ammunisjon, således skulde ruineres. Men kommer tid, kan man vel få dem op igjen.

Såsnart han var ferdig med fartøiene, byen og strandbatteriene, fortsatte han ilden mot hovedfestningen, såvel fra batteriene på Koöen som fra bombarderfartøiene. Han var så heldig å ramme et provisorisk krudtforråd som sprang i luften. Det var en materialbod hvor 3 eller 4 tønner krudt var opbevart — Tordenskiold sier 780 karduser, hvad der tyder på at han har vært nøie underrettet. Den brand som

herved opstod efterfulgtes av brand i citadellets høie tårn og i firkanten, alt forårsaket av bombarderingen. Ilden sluktes dog innen den hadde forårsaket nevneverdig skade. Brev nr. 732

Således lå situasjonen an da Tordenskiold den 25de juli skrev sin rapport til kongen. Han håper det som er gjort må bli ansett som en god repressalie for den tapte gallei. Han har nu fått håp om også å ta festningen, men gjør regning på at dette vil ta en 3 ukers tid om han bare kan få 1000 mann til assistanse. Ti med den spredte postering som han er nødt til å benytte med sin styrke på så langt fra hinannen liggende steder som Göteborgfjorden, Bohuselven og Marstrand, kan han ikke komme noen vei med de folk han har. Han har kun tapt 20 mann, hvoriblandt cpt.ltn. Untzen — chefen på „Spydstagen", der hadde fått sitt ene ben skutt „itue" da han var inne for å varpe ut linjeskibet. Foruten denne fremhever han Ployart, Budde, Winterfelt og Kås som eldste officer ved infanteriet.

Under angrepet på Marstrand havn hadde altså Tordenskiold latt de tre linjeskibe og en gallei under cpt. Brandt på „Printz Wilhelm"[1]) fortsette blokaden på Göteborgfjorden, mens kommandørcapt. Hoppe med de øvrige 4 linjeskibe og de fleste galleier isolerte Marstrand ved blokade av Bohuselven. Det sees således, at Tordenskiold anvendte overordentlig sterke krefter til isolasjon av det objekt han vilde nedkjempe. Hvad han fryktet denne vei var et desperat forsøk på overføring av infanteristyrker til Marstrandöen eller Koöen, hvorved han vilde komme i en vanskelig stilling, nettop av mangel på sådanne styrker selv. Tordenskiolds flaggskib „Laaland" lå jo også ved Bohuselven og hans flaggkaptein Budde skriver den 24de til ham og rapporterer situasjonen[2]). Han begynner med å fremføre for eskadrechefen sin allerydmygeste gratulasjon med den vundne seier og ønsker ham en lykkelig continuation „til fuldkommen Øiemerkes og Æres erlangelse". Han meddeler, at han med sin chaluppe hadde vært inne ved Bohuselven og hadde der observert at der var kommet tre nye galleier til de to som på forhånd lå der. Av „Laaland"s journal fremgår, at to svenske chalupper gjorde jakt på Buddes, men en fra „Laaland" utsendt båt drev svenskene tilbake. Budde henstiller til Tordenskiold om det ikke skulde være heldig å legge også fregatten „Stralsund" i blokadelinjen, således at man bedre behersket det brede farvann, for det tilfelle at svenskene skulde „hasardere en entreprise desperat" med soldater for

[1]) Dette fartøis journal finnes i marinemuseet på Horten.
[2]) Buddes skrivelse finnes hos Rothe.

å delogere schoutbynachten fra Koöen, ifall de hadde skaffet sig underretning om at kun skibsbesetninger har vært benyttet til landstigningen. Budde nevner også i sitt brev, at en cpt. Kny den 22de har forsøkt å desertere og at han har satt ham i civil arrest i hans kammer. Dette har vært den fangne svenske kaperfører Michael Knii, der visstnok var chef på „Lykkens Post" da denne blev erobret i april måned. Rothe sier, at det senere lyktes ham å rømme iland. Det skjedde ialfall ikke fra „Laaland", da dette fartøis journal sier, at Knii den 17. august blev overført til „Sverdfisken". Derimot var 2 officerer undsluppet fra Marstrand og hadde tatt veien utenom Wingö. Brandt hadde forgjeves latt 5 chalupper gjøre jakt på dem.

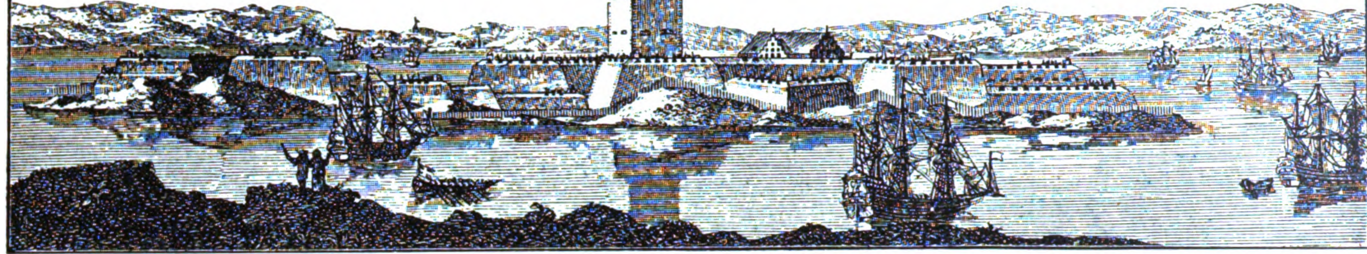
Brev nr. 733 Tordenskiold sender den 25de „Monsieur Budde" et begeistret brev, hvori han gir ham sitt medhold i hans syn på saken. Han sender ikke alene „Stralsund" op til forsterkning, men endog flåtebatteriet „Spydstagen", der gjerne kan bruke sine kanoner litt for å imponere fienden. Likeledes sender han op den erobrede svenske galeas, men dette er bare bluff, da han ikke har mannskap å sette på den. Han føler sig forsikret om Buddes vigilance og Gud forby, at en sådan malheur skulde skje som den han taler om, „Da laa der et Fandens Puds". Han slutter med å si, at han ikke har ro hverken natt eller dag og uttaler den for Budde overordentlig smigrende ting, at han hadde grunn til å ønske sig at han på stedet hadde „om bare den halve Budde"[1]). Og som efterskrift anfører han angående den officer som hadde forsøkt å rømme, at „Den monsieur Canallie K n y ikke skal nyde Kost af Kahytten mere, trackterer han det rudeste I kan og vil".

Forøvrig gikk livet ved denne avdeling sin gang uten særlige oplevelser. Man hørte drønnene fra kanonene ved Marstrand og måtte stadig avgi flere og flere folk til de deltagende fartøier og til operasjonene iland. Den 23de fikk man en avveksling, idet den svenske halvgallei „Pollux", der hadde satt endel av Marstrands innvånere inn på

[1]) Der foreligger en tradisjonell beretning om en annen norsk officer som Tordenskiold skal ha satt stor pris på. Det er Johan Christopher Ræder, stamfar til den nuværende kjente slekt av samme navn. Denne Ræder var født på Kongsberg 1699 og var gått tilsjøs og senere inn i marinen. Han kan imidlertid ikke være nådd til officer, da han ikke er medtatt hos Garde. Han har da sannsynligvis vært kadett. Tradisjonen vil vite at Tordenskiold, da han tiltrådte sin utenlandsreise, skal ha sagt til Ræder ved avskjeden: „Ræder, du er en flink gutt, du gjør flagget ære; når jeg kommer tilbake skal din forfremmelse være viss". Denne beretning finnes i brev av 18de desember 1842 fra Marie Gjerløv (hvis bestefar denne Ræder var) til oberst Jacob Tode Ræder. Hun har hørt den av sin mor, der hadde den fra Ræder selv. Ræder gikk senere over i landetaten. (Ræderske familjearkiv).

Situasjonskart over Ny Elfsborg med omgivelser (se s. 961).

Ny Elfsborg festning (se s. 965).

fastlandet, blev jaget på land hvor den blev opbrent av sin egen besetning. Denne halvgallei var den samme som Tordenskiold i 1717 fra Magö hadde utsendt til rekognosering og som på en for de norske litet ærerik måte blev tatt av de svenske. Nu møtte den altså sin skjebne. Efter Tordenskiolds skrivelse av 25de juni blev samtlige skibe halt lengere inn under Bohuselvens munning og de ovenfor nevnte skibe blev optatt i linjen.

Kuylenstierna sier, at Tordenskiold hadde nådd sitt første mål — erobringen av Marstrand by med strandbatteriene og ødeleggelsen og erobringen av den svenske flåte — gjennem sin energi, sitt mot og sin kloke angrepsmåte. Sin fremgang under angrepets annen fase — erobringen av Carlsten festning — skulde han i første rekke opnå ved sin sluhet som underhandler. Det kan ha sin interesse å holde denne bemerkning op mot Hammarskiölds yndlingspåstand om, at der i Tordenskiolds optreden i det hele tatt lå et drag av n a i v i s m e, der er karakteristisk for hans handlemåte. Denne Hammarskiölds karakteristikk er ikke riktig og Tordenskiolds optreden bl. a. ved Marstrand er ganske og aldeles uforenelig med en sådan betegnelse.

Til deltagelse i beskytningen av Carlsten hadde Tordenskiold altså disponert skiøtskibene „Friderichshald" og „Hielperinden", skiøtprammene „Printz Jørgen" og „Cronprintzen" samt bombardergalioten „St. Johannes". Hvordan han har plasert denne styrke kan ikke sees, men den må foreløbig ha ligget på temmelig stor avstand på nordsiden av øen, da han senere lot den rykke lengere frem.

Batteriene på Koöen blev utbedret efter den medfart de hadde fått under beskytningen fra fartøiene. Til selve byen hadde han trukket flere av sine soldater således at han nu der hadde ca. 450 mann. I byen plaserte han også 50 håndmortere[1]). Besetningen på festningen bestod nu, efter at fartøienes besetninger hadde trukket sig tilbake dit, av 388 mann.

Tordenskiold stod således nu overfor en ren landmilitær opgave, erobringen av en „formidabel, och for dess makalöse fasthet ganska wijda Kundbar Fästning"[2]) (se Carlsten festning pl. 33).

[1]) Cpt.ltn. Ployarts journal over hvad som passerte ved Marstrand. Inntatt hos Kuylenstierna.

[2]) Krigsfiskalen Jonas Uglas skrivelse av 30te juli (10de aug.) til justiskansleren. Inntatt hos Kuylenstierna.

Under krigsforhøret anfører Danckwardt, at han den 24de hadde beordret artillerikaptein Josias Mörk og løitnant Grån til å skyte byen i brand. De anførte imidlertid at dette ikke kunde gjøres, da de ikke hadde dertil tjenlig ammunisjon, hvorfor de kun beskjøt byen med kuler og kastet sten. På spørsmål om hvorfor han ikke hadde sendt mannskap ut for å antende byen eller hvorfor ikke de til festningen retirerende mannskaper hadde fått ordre til å gjøre dette, svarte kommandanten, at han trodde det måtte kunne skje ved hjelp av artilleri. Dog hadde noen frivillige av sjøetaten og garnisonen forsøkt å overrumple fienden, men da han hadde postert sig rundt kirkegården, kunde de ikke komme lenger enn til festningsbakken, hvor de måtte vende om. På forespørsel om hvorfor ikke festningen var utstyrt med sådant materiell svarte kommandanten, at det fikk artilleriofficerene være ansvarlig for. Og han kunde føre bevis for, at han gjentagne ganger hadde beordret artilleriet å skyte byen i brand, men grunnen til, at så ikke var gjort, mener han å være den, at de for de flestes vedkommende hadde sine huse i byen. Da løitnant Stierngranath av sjøartilleriet hadde villet kaste bomber i byen, hadde fyrverker Peter Kling undskyldt sig med at han ikke visste hvor krudtet var, således at obersten med hugg og slag måtte tvinge ham til å bringe krudtet.

Utspioneringen av besetningens moral besørgedes av kaptein ved Nordsjellands nat. inf.regiment Kleve, som sammen med Kås hadde ført landstigningsavdelingen. Denne mann, der var født i 1654 og således nu var 65 år, søkte i brev av 22de mai 1726 kongen om å bli chef for batteriet Tre Croner[1]) og anfører, at han bl. a. hadde vært med ved Marstrands erobring, som han næst Gud var årsak i at den kom i kongens hender. Ti salig Tordenskiold vilde ha gått derfra, men han var om natten gått op under festningsmuren og hadde hørt de tyske skiltvakter tale med hverandre, idet de sa: „Vi er 180 sachser og de svenske kun 80, derfor vil vi ifall de danske attakkerer os, selv lukke porten op for dem etc., og dersom de svenske vilde være derimot, så vil vi capunere dem og kommandanten med, at vi kan overlevere festningen til kongen av Danmark; ti vi vet, han er en nådig konge og herre og gir oss en god discretion og enhver sitt reisepass hjem, hvem der ei har lyst til å tjene". Dette fortalte Kleve til Tordenskiold da denne om morgenen kl. 9 (må ha vært den 24de) kom iland til ham, og da han ikke vilde tro det, men vilde trekke sig tilbake over til Koöen, truet Kleve med å ville anmelde det for Hans Majestet, da han følte sig sikker på

[1]) Dansk Magazin R. 5, B. 5.

at de kunde få festningen. Tordenskiold besluttet sig da til å følge hans råd, hvorved han også næst Guds bistand fikk festningen.

Grib fremstillet jo også, som tidligere påvist, efter Tordenskiolds død sine fortjenester i Dynekilen på en måte, han sikkert ikke vilde ha betjent sig av om Tordenskiold hadde levet. Tross denne avgjørende inngripen i situasjonen fikk hverken Grib eller Kleve kommandoen over Tre Croner. Tordenskiold nevner ikke engang Kleve i sin rapport sammen med de øvrige som hadde utmerket sig.

Noe mytteri blandt de sachsiske soldater omtales ikke med et ord ved forhøret over Danckwardt og kapitulasjonsakten gir ikke den minste antydning derom. Sachsernes forhold får tvertimot gjennem kaptein Palmcronas vidnesbyrd ved generalkrigsforhøret det helt motsatte prov. Kuylenstierna anfører derfor, at påstanden om disse soldaters dårlige forhold er opdiktet[1]).

At Tordenskiold har forsøkt å dra fordel av besetningens gjennem isoleringen svekkede moral er derimot sikkert. Allerede den 24de juli får han innsmuglet sin første henvendelse til festningens besetning, hvori han fremholder at han ikke er tilsinns å forlate stedet førenn festningen er falt. Han har, med de reserver som står til hans disposisjon, allerede kunnet nå sitt mål med makt, men hensynet til borgerne, som derved vilde miste alt hvad de eier, har gjort at han har ventet. Fortsetter imidlertid kommandanten med å skyte byen i brand, så forsikrer han alle og enhver som befinner sig i citadellet, såvel av „Deserteurs als anderen Nationen", at han vil eksekvere sin intensjon. Hvem der imidlertid måtte påvirke kommandanten til å skåne byen for ild, lover han en resonabel recompence og andre friheter. *Brev nr. 734*

Og den følgende dag sender han atter igjen et lignende brev, hvori han sier, at han er bekjent med at besetningen lider nød og dette vil bli enda verre, hvis de ikke vil tvinge kommandanten til å innstille ilden mot byen og overgi festningen. De som bidrar hertil lover han friheten og lønn i tillegg. Men avholder de ikke kommandanten fra hans grusomme brandstiftelse for de arme borgere, som han efter kongelig befaling behandler som sine egne, så vil han hevne dette på festningen og ikke gi noe menneske kvarter. Han vedlegger kongens påbud som denne hadde utstedt i Kristiania og hvori han lover god behandling for alle som vil gå i hans tjeneste. *Brev nr. 735*

[1]) V. d. Recke anfører ennu i 1920 i „Berl. Tid." dette om mytteriet og at Danckwardts dom var et justismord. Han har altså ikke kjent krigsforhørets akter, hvad han burde ha gjort når han gir sig av med saken i pressen.

Som overbringer av disse brevskaper benyttet han sig av en enke ved navn Smitt, som hadde en bevertning i byen. Som bekjent bragte Maria Colbjørnsdatter i 1716 viktige budskaper op til Fredriksten efter at hun på uriktige foregivender hadde fått Carl XII's tillatelse dertil. Tordenskiolds allianse med kvinnene, hvor det gjaldt inntagelse av festninger, synes således å ha vært basert på en sterkere sympati enn tilfeldet var for Carl XII's vedkommende.

Brev nr. 735 a Den 25de skriver Tordenskiold også til generalmajor Arnoldt, chefen for det lenge ventede landstigningskorps. Han har øiensynlig nettop fra denne mottatt meddelelse om at han snart kunde ventes, og idet Tordenskiold uttaler sin glede herover sier han at han nu som alltid holder på at troppene ved sin ankomst øieblikkelig debarkeres på Hisinglandet. Dette er altså selv under angrepet på Carlsten hans alt overskyggende mål som ikke engang kan utsettes for først å ta festningen. „Gud spar mig livet", sier han tilslutt, „thi att verre allene att disponere og comandere paa lan og vand er tongt naar det lenge varrer som ieg dog icke vilde hobe, thi normanden er plomp hand giør jerne ende paa sine sager".

Ut på eftermiddagen den 25de blev beskytningen av festningen innstillet og cpt.ltn. Ployart blev igjen avsendt for å forsøke å komme inn i festningen. Efter hans (Ployarts) egen journal hadde han brev med til kommandanten med anmodning om at han skulde spare byen; i motsatt fall vilde han straks gå til angrep. Men dessuten hadde han ordre til å føle sig for om kommandanten var tilbøielig til å kapitulere.

Ployart stanset ved festningsbakken og lot sin tambour røre trommen. Cpt. Palmcrona blev sendt imot ham med en trommeslager, og da Ployart forlangte å komme inn i festningen, fikk han et tørklæ for øinene og blev ført inn i festningen og til kommandantboligen. Under forhøret blev Danckwardt spurt, hvorfor han ikke nu som den 23de hadde nektet vedkommende kaptein adgang til festningen. Krigsartiklene forbød enhver samtale eller korrespondanse med fienden, og han måtte forstå at fienden på denne måte fikk anledning til å bese festningen såvel utvendig som innvendig. Danckwardt kunde herpå ikke gi annet svar enn at cpt. Palmcrona, da der fra batteriet blev ropt at der kom en med en trommeslager, hadde bedt om å få gå ut og møte ham. Dette var øiensynlig gjort av uvidenhet, men kommandanten hadde den gang ikke hatt tanke på noen kapitulasjon.

Da Ployart hadde fått bindet fra øinene overleverte han komman-
Brev nr. 736 danten Tordenskiolds brev. Deri anføres, at han av innbyggerne har hørt at kommandanten vil sette ild på byen såsnart han angriper. Der-

for har han utsatt angrepet for at innbyggerne kan få tid til å flytte sine eiendeler ut, et arbeide som han har latt sine folk assistere dem med. Han innrømmer, at obersten som en kjent og brav chevallier hitinntil har gjort og herefter vil anvende all flid på å forsvare festningen. Men „cher amy" må tro, at han — såvisst som han håper å se Guds ansikt og dø som en redelig tjener av sin herre og konge — ikke vil gå derfra, koste hvad det koste vil, førenn han har nådd sitt mål, og muligens det da vil falle sensible for rette vedkommende, om han til ingen nytte har latt byen brenne og innbyggerne ruinere. Obersten må gjerne sende en officer ned for å forvisse sig om de anstalter som er gjort til attakken. Fra Koster er der underveis en transport på 20,000 mann, som ialfall vil gjøre utslaget når de kommer. Han ber kommandanten innstille skytningen, mens utflytningen fra byen pågår, og formelder forøvrig sin respekt til de sjøofficerer han kjenner

Dette med troppene fra Koster var ingen bluff. I ukevis hadde Rosenpalm ligget deroppe med en betydelig styrke, om enn ikke på langt nær så stor som den Tordenskiold nevnte. Forøvrig går hans taktikk ut på, ved en utsøkt varetagelse av innbyggernes interesser på den ene side og en undergravning av besetningens moral på den annen side å stemme omgivelsene hos den, fra enhver understøttelse avskårne, kommandant for en fredelig løsning av den håpløse situasjon. Moralen var allerede i avgjort grad svekket ved den hodekuls opgivelse av fartøiene og strandbatteriene. Og fra festningen kunde Danckwardt se de sterke krefter ved Bohuselven som fullstendig isolerte ham fra Göteborg, mens han var fullt vidende om at veien for forsterkninger til Tordenskiold fra den norske armé lå helt åpen. Situasjonen var ganske håpløs.

Men Tordenskiold var ikke den mann som lot sitt offer få et øieblikks hvile. Såsnart kommandanten hadde lest Tordenskiolds brev og var i ferd med å besvare dette kom cpt. Schwartshoff inn med et annet, egenhendig skrevet brev fra Tordenskiold, som et kvinnfolk hadde bragt op til festningsmuren og der blitt mottatt; men av hvem visste obersten ikke[1]). Brevet, der ingen utenpåskrift har, begynner Tordenskiold med å forsikre, at han er fullkommen persuadert om at „cher amy" i alle deler er en like så bra officer som han (Tordenskiold) noen gang kan bli. Men han må betenke, at det ikke lenge kan hjelpe *Brev nr. 737*

[1]) Brevet var bragt op til festningen av kasserer og mønsterskriver Bauchmans pike. Se retsprotokollen S. R. A. Finnes i Svenska Riksarkivet som bilag til forhørsprotokollen.

å holde sig mot den force som allerede er tilstede og den som vil komme. Hr. obertsen vil derfor finne raison for at kapitulere, som han på sin side skal vite å motta på hvilke betingelser som helst, og han forsikrer kommandanten om 3000 specie dukater om han så måtte ønske og om sin konges nåde underhånden. Men vil han være raisonable så må han ikke la noen vite hvad han skriver om, „Thi vi hafver begge, af particulere, ingen fornøyelse der ved, behag at svare mig deris tanker med et par ord". (Se faksimile av brevet pl. 34).

Under dette var Danckwardt og Ployart alene i værelset, og da obersten i taushet hadde lest brevet, spurte Ployart hvad det var, idet han la to fingre på munnen, som anmodning om at obersten skulde holde det for sig selv. Obersten forklarer, at han leverte brevet til Ployart for at han skulde lese det og bad ham hilse Monsr. Tordenskiold og si ham, at om han tilbød 300,000 eller hvor meget som helst, skulde han før la festningen springe i luften enn han overga den for penger. Siden viste Danckwardt brevet til kommandør Sjöblad og spurte ham hvad han skulde gjøre, om han skulde vise det til de øvrige officerer. Denne svarte, at han burde la det være så lenge. Ingen av de andre officerer fikk derfor se brevet.

På det første brev fikk Ployart med sig et skriftlig svar. Hvad dette inneholdt kunde kommandanten — tross det sterkeste påtrykk av krigsretten — ikke erindre. Han kunde heller ikke finne Tordenskiolds sistnevnte brev og vrengte i den anledning sine lommer for krigsretten.

Da Ployart efter en halv times ophold på festningen forlot denne, fulgte cpt. Utfall av marinen med ham ned i byen. På krigsrettens spørsmål hvorfor han lot Utfall følge med ned i byen, siden jo Ployart hadde fått skriftlig svar med og kommandanten efter eget utsigende ennu ikke hadde tanke på noen kapitulasjon, svarte Danckwardt, at Utfall forlot festningen med samtlige officerers samtykke for overfor Tordenskiold å begjere ophold med bombardementet, sålenge byen ikke blev beskutt fra festningen. Ployart anfører i sin journal, at kommandantens svar gikk ut på, at han begjerte stilstand til næste dags middag, da resolusjon skulde bli nedsendt. Dette synes allikevel å tyde på, at han allerede på dette tidspunkt har begynt å tenke på kapitulasjon.

Det er fra dette Utfalls besøk i byen Rothe lanserer sin bekjente historie om Tordenskiolds soldater. Rothe sier som bekjent, at der i byen kun var 2 à 300 mann og at han ved mønstringen lot soldatene efterhvert marsjere fra gate til gate, således at antallet for Utfall syntes

å være 1000 mann. Kuylenstierna må sikkert gis fullt medhold, når han sier at denne historie savner enhver grunn. Besetningen i byen beløp sig til 450 à 500 mann og i protokollen[1]) som førtes ved det like efter besøket avholdte krigsråd på festningen står det uttrykkelig, at man anslår Tordenskiolds styrke i byen til 500 mann. Og dermed må dette teaternummer for alltid sjakles ut av Tordenskiolds historie. Dermed er sikker ingen skade skjedd.

Men på den annen side er det ganske utvilsomt at Utfall under sitt besøk i byen har fått et sterkt inntrykk av Tordenskiolds disposisjoner for bombardement av og stormangrep på festningen. Dette viser også protokollen. Utfalls besøk i byen har derfor utvilsomt hatt sin store innflydelse på besetningens moral, noe krigsrettens undersøkelse på dette område tilfulle bærer vidnesbyrd om.

Såsnart Utfall var kommet op på festningen igjen med Tordenskiolds tilsagn om at de skulde ha dilasjon og være forskånet for bombardement og angrep inntil næste dag kl. 12, sammenkalte Danckwardt samtlige festningens officerer til et krigsråd. Rådslagningen varte hele resten av den 25de og fortsatte næste morgen. Den opsatte protokoll[1]) er undertegnet av Danckwardt og de øvrige 21 på festningen værende officerer både av land- og sjøetaten.

Protokollen begynner med å redegjøre for at festningen helt siden 10de juli har vært isolert fra omverdenen. Mot all formodning har fienden allerede, tross all beskytning og motstand, nådd så langt i sitt foretagende, at han med sin sterke force tillands og tilvanns ikke alene har bortjaget alle besetningene på utenverkene og drevet dem inn i festningen, men han har endog utbuksert flere fartøier førenn man rakk å senke dem, foruten at han fremdeles uantastet fortsetter med opkastning av batterier, retrenchementer, blenderinger og lignende, likesom han med 500 mann har satt sig fast på høidene i nærheten av festningen og i byen. Kommandanten henstillet derfor til kommandør Sjöblad og de øvrige om å uttale sig om, hvad der under disse fatale omstendigheter var å gjøre, såmeget mere som schoutbynacht Tordenskiold samme dag gjennem bud og brev med høie contestationer hadde gitt tilkjenne, at han efter sin konges ordre ikke vil gå derfra før han hadde fått gjennemført sitt dessein, det måtte koste hvad det koste vil.

Sjöblad uttaler sin dype engstelse og rørelse over, at en så stor „Riksens afsaknad" skulde times, efter den store nidkjærhet og ufortrødenhet han hadde vist såvel til havnens avsperring med master, kjet-

[1]) Inntatt hos Kuylenstierna.

tinger og sterkt taugverk, som beskytning fra fartøiene på fiendens arbeider og retrenchement samt angrep m. m. som hadde hatt eskadrens, byens og festningens oprettholdelse og fordel til mål.

Artillerikaptein Mörch anførte angående festningens artilleriutstyr, at han nettop var kommet til festningen og at han derfor ikke hadde hat tid til å utbedre det dårlige materiell. Artillerimannskapet var for ringe i antall og de kunde litet utrette på grunn av alder og overanstrengelse. De få kanoner som var iorden, kunde kun i ringe antall bære på fiendens posteringer, mens disse var således anlagt, at de nettop kunde skyte inn i og ødelegge disse batterier. Mannskapet vilde på denne måte bli så optatt med slukkning av ild, at de på ingen måte kunde hindre fiendens angrep.

Proviantskriveren anførte, at man ennu hadde „sofwel" for en måned, men det var dårlig med brød og vann. Vin og brennevin skortet det også på, således at communionen ikke kunde forrettes.

Den annen dags morgen uttaler artillerimannskapene, at de var for få og overanstrengte og uformående til å gjøre noen motstand mot fienden, der allerede stod klar til stormangrep og åpning av ilden. De måtte derfor begjere at en god betingning og kapitulasjon blev foretatt, således at de kunde komme over på fastlandet med deres og deres hustruers eiendom.

Officerene av sjøetaten erklærte sig rede til å assistere alt hvad de formådde. Men de innrømmet, at de overfor fiendens overordentlig store preparasjoner og allerede opnådde fordeler ikke kunde påregne noen effekt, spesielt da skibsmannskapene ikke egnet sig til annet enn å bære vann og slukke ild, noe som ikke kan hindre fiendens stormangrep. Mannskapene selv uttalte på forespørsel, at de hadde gjort hvad de kunde, men dette arbeide forstod de sig ikke på og fryktet for at de forgjeves vilde bli opbrent og opofret.

På samme måte ga garnisonens officerer også den fremstilling, at intet var iveien med den og de kunde svare for sine folk; men både de og de menige følte sig alt for få og for svake til å motstå de forestående stormangrep mot den force han allerede hadde og som siste natt var blitt forsterket. Det hele vilde da føre til, at mannskapet forgjeves måtte omkomme.

Kommandør Sjöblad lot gjennem sine officerer forespørre hos underofficerer og menige av sjøetaten om de vilde slåss eller ikke, hvorpå de svarte, at de hverken hadde vann eller våpen og at de derfor fryktet for å bli opbrent, og når ilden så tok overhånd, vilde hver og en gjøre sitt beste for å undkomme og berge sig som de kunde. Og der-

for begjerte de, at man skulde komme til en god og behagelig kapitulasjon.

Herpå resolvertes „conjunctim", at en formell kapitulasjon skulde foretas gjennem cpt. von Utfall, og samtlige officerer underskrev protokollen.

Av denne protokoll fremgår med all ønskelig tydelighet, at Danckwardts moral allerede fra begynnelsen av er undergravet. Hans innledning røber håpløshet, den han bl. a. forklarer ved å henvise til Tordenskiolds bud og skrivelse om ikke å ville forlate stedet førenn han har nådd sitt mål, koste hvad det koste vil. Og hos sine undergivne — officerer som menige — søker han den samme selvopgivelsens ånd, den han også i fulleste mål finner. Også her er moralen undergravet, først og fremst ved de utstrakte preparasjoner — virkelige og innbildte — som Tordenskiold på alle sider har gjort. Krigsfiskalen Ugla sier i sitt ovenfor omtalte brev, at der i festningen ikke var den ringeste brist hverken på munn- eller krigsprovisjon.

Skibsmannskapene finner sig utjenlig til å assistere det fåtallige artillerimannskap på festningen. Men hos deres motstandere utenfor festningen er det nettop skibsbesetningene som under Tordenskiolds ledelse monterer og betjener artilleriet, mens de egentlige artillerister som uvirksomme tilskuere ser surt til det hele. Det hele er nær enestående i Sveriges stolte krigshistorie; men man må ikke glemme at Carl XII's død var blitt efterfulgt av en forklarlig depressjon hos det overanstrengte folk, og sjelen i det hele, festningens kommandant, brøt sammen under det voldsomme trykk fra en vilje som i og for sig var uendelig meget sterkere enn Danckwardts og som under en accelererende fremgang hadde vokset til ubendighet. Den nervøse energi som Tordenskiold under dette var blitt offer for, skulde da også føre ham til et skridt som vel kunde ha bragt det hele til å strande, men som i forholdenes medfør drepte den siste gnist av motstand.

Rothe sier, at Tordenskiold natten til den 26de lot festningen bekaste for å øve trykk på kommandanten og besetningen. Dette er selvfølgelig galt. Han hadde jo gått med på våpenstilstand til kl. 12 næste dag. Såsnart denne var utløpet, begynte han å hale sine fartøier, de to skiøtskibe, to skiøtprammer og 4 galleier, tett inn under festningen. Da kom imidlertid cpt. Utfall ned med kommandantens projekt til akkordpunktene. Disse var alene undertegnet av Danckwardt. Kapitulasjonsdokumentet består av 7 punkter og går i hovedsaken ut på at garnisonen får utmarsjere med gevær, klingende spill, 2 regimentstykker og full provisjon samt kvinner og barn. De skal med Tordenskiolds hjelp bli

Brev nr. 738

satt over til Tjufkilen, hvorfra de uhindret skal få marsjere til Göteborg. Ingen innrykning må skje i festningen før all privat eiendom er bragt ned i byen og ingen plyndring må finne sted. De samme betingelser må gjelde for sjøetatens folk. De fanger som Tordenskiold har tatt skal frigis, og desertører på festningen må ikke anholdes.

At ingen skal plyndre eller røve den private eiendom som utføres, eller enn blir i festningen, derfor garanterer jeg, anmerker Tordenskiold til post 4. Og han slutter sin påtegning med å si, at obersten vil behage å se at han akkorderer det man ikke kan kalle riktig krigscoutume, men han gjør det alene i consideration til de arme undersåtters konservasjon og for å spare yderligere blodsutgydelse på begge sider. Han forventer, at der ingen disputer skjer angående de små bemerkninger han har gjort og gratulerer obersten med hvad han har opnådd. Ti hadde han ventet ennu 2 ganger 24 timer til resten av de til festningen destinerte tropper var arrivert, kan han forsikre ham om, at ingen av disse punkter var blitt akkordert.

Efter to timers ophold hos Tordenskiold kom Utfall tilbake til festningen med akkordpunktene i undertegnet stand og med forlangende fra Tordenskiold om, at den svenske garnison skulde utmarsjere kl. 3 eftermiddag samme dag, og de officerer som måtte ønske det kunde fritt gå ned i byen. Som anmerkning til punkt 3 i akkorden hadde han også anført, at en kaptein, to løitnanter og 100 mann kl. 3 skulde marsjere inn i festningen for å overta postene og opsynet med ammunisjon de guerre.

Til kl. 3 eftermiddag kunde imidlertid den svenske garnison ikke bli ferdig til avmarsj. Underløitnant i marinen, Egmont, blev da sendt avsted til Tordenskiold med beskjed herom, og denne innvilget to timers utsettelse.

Imidlertid lot Tordenskiold på festningens nordside opstille et kompani soldater. Og nu foretok han et skridt som synes næsten utrolig. Generalkrigsforhørets protokoll inneholder nøiaktig beretning herom, så der foreligger ingen mulighet for noen anekdote à la Rothe.

Mellem kl. 3 og 4 eftermiddag gikk han, alene fulgt av en trommeslager, hen til festningsporten og forlangte å komme inn. Porten blev åpnet og Tordenskiold spaserte inn og fortsatte over den åpne festningsplass, hvor han møtte Danckwardt. Denne kom ned fra et av batteriene, hvor det sachsiske mannskap stod opstillet, klar til avmarsj. Disse soldater skuldret ikke gevær for Tordenskiold da han gikk inn i kommandantboligen, hvor efterhånden alle officerer samledes. Han bad om å bli presentert for officerene og han kjente Utfall og Palm-

crona av marinen. Kaptein Wessling spurte han — i den tro at han hørte sitt eget slektsnavn nevne — om navnet var Wessel. Videre forlangte han å få hilse på kommandantens barn[1]), „och gick derpå in i fyrkanten, hwarrstädes han en liten stund drögde, och gick sedan af Fästningen neder i Staden och följde honom Her Öfwersten sielf, Capitainerne Palmcrona, Utfall, Wessling och Mofatt in till Mårten Petters Enkia, hustru Smitt, derstädes några glas rödt wijn blefwe druckne, men hwem som det framtagit Enkian eller Tordenschiold, säger sig Hr. Öfwersten intet wetta"[2]). Disse begivenheter synes å ha innebåret kapitulasjonens fullbyrdelse, ti Tordenskiold sier i sitt post skriptum av 26de på rapporten til kongen av 25de, at festningen den dag mellem kl. 3 og 4 har kapitulert[3]).

Da Danckwardt blev forespurt hvorfor han lot Tordenskiold komme inn i festningen, svarte han, at han uformodende møtte denne på borggården og ikke visste hvem han var førenn en officer ga ham beskjed om det, „hvorfor" han i nærvær av mange officerer førte Tordenskiold inn i kommandantboligen.

På forespørsel om hvorfor han sammen med flere officerer hadde fulgt med Tordenskiold ned i byen svarte Danckwardt, at festningen jo var overgitt og da kunde det vel ikke være noe galt i det.

Fra Mårten Peters enke gikk selskapet til skibskaptein Jakob Jöranson, som hadde vært fange i Norge, men var blitt frigitt på parole, og kl. 9 om kvelden „gikk hver til sitt", obersten med følge til festningen og Tordenskiold ombord på „Friderichshald".

Historien om „Hvad djevelen nøler I efter?" passer således ikke inn i virkeligheten. Denne er altså ennu mere dramatisk, ja man kan sikkert si eventyrlig. Ved dette Tordenskiolds skridt hadde svenskene motstanderens ledende kraft i sin hånd. Uten ham vilde sikkert angrepet falle sammen likeså absolutt som ved Strömstad. Foreteelsen lyder som en lek med skjebnen. Men da Tordenskiold aldri foretok sig noe uoverlagt, må man også her søke en logisk beveggrunn til dette ekstraordinære skridt. Og tar man da i betraktning, at Danckwardts anmodning om en utsettelse av overgivelsen må tas som tegn på, at han var begynt å vakle i sin beslutning, at han i det psykologisk kritiske øieblikk ved iverksettelsen av den nedverdigende overlevering av festningen stod og vippet mellem ære og skendsel, så er det i linje med Tor-

[1]) Danckwardt hadde to umyndige døttre som efter hans død søkte om å få hans konfiskerte gods utlevert. Se Axel Larsen i „Nord og Syd" 1897—98.

[2]) Generalkrigsforhørets protokoll.

[3]) Se brev nr. 732.

denskiolds tidligere pågåenhet, at han ikke lar sitt offer i dette farlige øieblikk få være i fred, men ved sin pludselige optreden på skueplassen styrter ham ut for avgrunnen. Ved sin uhørte dristighet og overlegne personlighet slår han den siste rest av betenkning overende.

Spillet er vunnet. Det er en imponerende rolig kraft over denne mann som alene spaserer inn i fiendens festning, lar sig samtlige festningens officerer presentere, forlanger å hilse på kommandantens barn og spaserer så ensom inn i festningens firkant, hvor det hadde vært den enkleste sak å sperre ham inne. En sådan mann må være i besiddelse av en grenseløs sjelsstyrke. Selv de eventyrligste anekdoter slår ikke til overfor dette.

Men festningens hele garnison marsjerte ikke av i løpet av dagen. Det var kun det sachsiske kompani som efter Tordenskiolds optreden i festningen trakk ut av denne. Det er sannsynlig — om det enn ikke fremgår av krigsforhøret — at han, som anført i akkordpunktene, selv lot det ved festningen opstillede kompani marsjere inn, såsnart fristen var utløpet, eller kanskje efter at han selv hadde forlatt festningen sammen med kommandanten og endel av de øvrige officerer. Han sier jo uttrykkelig i sin skrivelse til kongen, at festningen kapitulerte mellem kl. 3 og 4 eftermiddag.

Cpt.ltn. Ployart blev samtidig sendt til kongen i Strömstad med Tordenskiolds egenhendige rapport og må være kommet frem dit den 28de. Som belønning for det gledelige budskap blev han på stedet utnevnt til capitain og kongen skrev samme dag til konseilet i Kjøbenhavn en gledestrålende beretning om foreteelsen og påla konseilet å underrette de fremmede ministre om begivenheten. Rothe sier, at kongen i sin overstrømmende glede omfavnet general Lützow, der med begeistring hadde uttalt sig om Tordenskiold.

Rothe sier også, at Tordenskiold den 26de om aftenen tok Danckwardt med sig ombord på „Friderichshald". Men dette er altså ikke riktig. Danckwardt tilbragte ifølge protokollen natten på festningen og flyttet næste dags eftermiddag kl. 4 ned i byen til rentemester Ström. Om natten hadde de sachsiske soldater sammen med artilleristene brutt op et magasin og forsynt sig av innholdet. Disse fikk da efter Tordenskiolds anmodning ordre til å marsjere ut og måtte hele natten bli stående utenfor festningen, „hwarest de Danska äfwen stådt öfver natten". Den svenske besetning blev i festningen til tidlig om morgenen den 27de, da de marsjerte ut, mens artilleriet samme aften kl. 9 rykket ut, hvorpå Tordenskiolds folk marsjerte inn.

Den 27de i plattfoten kom Tordenskiold efter fullført arbeide om-

bord på sitt flaggskib og blev hilst med 9 skudd salutt. Han hadde med sig Sjöblad, Utfall og Wessling. Disse blev bespist ombord og om kvelden satt inn til Bohuselven. Tordenskiold selv fôr inn til Marstrand igjen.

Den 28de blev Danckwardt og de øvrige officerer og menige på Tordenskiolds fartøier ført over til Tjufkilen. Endel av soldatene tok dog tjeneste på eskadren. Kuylenstierna sier, at Tordenskiold under overfarten viste sig meget elskverdig mot officerene, idet han utdelte presenter til dem, bestående av ure, „Solfjädrar", „tanne-pennefoder" m. m. Tordenskiold har øiensynlig hatt et ganske stort forråd av denne slags saker, som han hadde overtatt ved auksjonen over ladningen på det i 1717 opbragte fartøi „Betty Galley".

Danckwardt og samtlige de officerer som hadde underskrevet protokollen blev arrestert såsnart de kom på land. Den 16de september falt krigsrettens dom, hvori Danckwardt dømtes til å „mista ähra, lif och gods", å „halshuggas och i galgbacken begrafvas". Den 27de september fant eksekusjonen sted under uhyggelige omstendigheter. Den halvfulle bøddel kom for sent til retterstedet, delinkventen måtte vente med hodet på stokken, det første hugg var ikke tilstrekkelig m. v.[1]).

Danckwardt hadde under forhøret, på præses's uttalelser om at han beklaget at dette skulde ha hendt, innrømmet, at han hadde begått en stor faut, men på det bestemteste bedyret at han ikke hadde gjort det for noen interesses skyld. Han slutter sitt forsvarsinnlegg således: „Såsom iag uti de i djupaste ödmjukhet omröhrde mål, wet mig ingen ting af någon ond lust, illwilja och egennyttighet låtit förelöpa utan äfter ytterste förmåga, mit förstond, och förbudna tro, samt skyldighet forment mig giort det besta, det iag på den yttersta dagen inför Guds rättfärdiga domb och nu på min siäls salighet will ansvara, alderödmiukast bönfallandes det Höye Kungl. General Krigsrätten detta mit enfoldiga föregifvande i nådig Consideration och omdöme upptagen wille". Og overfor presten hadde han på retterstedet hevdet, at han ikke hadde forsett sig, men at han hadde handlet som en ærekjær krigsmann og kun bøiet sig for nødvendigheten[2]).

Først den 29de skiftedes flagg på festningen. Stemningen kommer til yttring ved de ved parolen opsatte kjenningsord og feltrop.

[1]) Se om denne uhyggelige begivenhet W. Berg: Samlingar till Göteborgs Historia, II, pag. 49.

[2]) Axel Larsen i „Nord og Syd" 1897—98.

Mens der tidligere var brukt geografiske navn fra hele verden, finner man nu „Stå bra", „Glad reise", „Vi møtes snart", og den 27de „Christiansten", enten det nu er efter Carlstens navn da den var norsk, eller det er efter festningen i Trondhjem. Som bekjent fikk festningen dette navn for den korte tid den skiftet eier og landet hadde således på en gang to festninger av dette navn. —

Ved Bohuselven hadde der vært en del brudulje de siste netter. Chalupper blev sendt inn til rekognosering og fant, at de svenske galleier fremdeles lå der. En natt var der en mindre fektning mellem chalupper på begge sider. En svensk chaluppe hadde bragt brev ombord til schoutbynachten og den 26de hadde capitain Wagenfeldt og en auditør vært ombord på „Laaland", men var vendt tilbake igjen da Tordenskiold ennu var i Marstrand. Wagenfeldts erinde var offisielt å protestere mot en utveksling av fanger, men hans egentlige opgave var å bringe underretning om tilstanden i Marstrand. Han kom tilbake og berettet at flåten var tapt og at festningen var på vei til overgivelse[1]).

Mannskapene som hadde deltatt ved Marstrand blev nu efterhvert trukket ombord på sine fartøier, og den 30te kom fartøiets chalupper bukserende med „Langemaren". De stanset imidlertid ikke ved eskadren, men fortsatte videre til Ny Elfsborg — Tordenskiold hadde tatt sin beslutning om å fortsette arbeidet efter sin plan uten å avvente Rosenpalms ankomst med troppene. Flere ganger hadde fartøier gått frem og tilbake mellem Tordenskiold og Strömstad, men Rosenpalm lå fremdeles like værfast. Hvad grunnen hertil kan ha vært, kan ikke sees av kildene. Værforholdene kan umulig — således som angitt — ha vært den eneste grunn. Man var i Strömstad optatt med å heve de senkede svenske fartøier, men det er neppe trolig, at interessen herfor var så stor, at den strategiske utnyttelse av situasjonen skulde lide derfor.

Ved ødeleggelsen av den svenske flåteavdeling i Marstrand var altså den siste rest av svenske kampfartøier på Bohuskysten satt ut av spillet. Hvad der var igjen var noen galleier og andre mindre fartøier. Herredømmet på sjøen var således i disse farvann absolutt. — Frederik IV hadde fullstendig frie hender til gjennemførelse av Bohuslens erobring efter den av Tordenskiold anviste plan med utnyttelse av sjøveien for dødsstøtet mot landsdelen.

Ved erobringen av Marstrand med Carlsten festning hadde Tor-

[1]) Admiral Örnfeldt til dronningen av 16de juli (g. st.). S. R. A. Göteborgska Eskadern 1717—1723.

denskiold slått undav en av de tre hovedstøtter, hvorpå forsvaret av landsdelen hvilte. Han hadde også derigjennem skaffet Frederik IV en glimrende basis for de videre operasjoner mot de gjenstående støtter. Men like energiløs lå Frederik IV ennu i Strömstad, vinden var fremdeles contrair for Rosenpalm. Så gikk Tordenskiold med de hjelpekilder han rådet over igang med å rokke ved selve forsvarets hovedpille — Göteborg.

Garnisonen i Göteborg bestod av endel av et sachsisk regiment og endel av Elfsborgs regiment. Det samme var tilfelle på Ny Elfsborg, hvor garnisonen utgjordes[1]) av 2 kompanier av Elfsborgs regiment og et eller flere kompanier av det sachsiske regiment, ialt 300 mann.

Under kommandanten Gaddes permisjon til Medevi badested var som interimskommandant tilbeordret oberstløitnant ved Elfsborg regiment Jean Lillie. Det synes som om denne tilfeldighet også denne gang — som ved Strömstad — har gjort sitt til at resultatet ikke blev efter ønske. Lillie var en prøvet kriger. Han hadde vært med ved Helsingborg og Gadebusch, Damgarten, Tönningen og Stralsund, likesom han hadde deltatt i begge de norske felttog.

Ved overtagelsen av kommandoen hadde Rehnschiöld lagt hovedvekten på utbedring av Göteborgs befestninger, og Bohus, Marstrand og Ny Elfsborg hadde han ansett i bedre stand. Til befestningsarbeidene hadde han innkalt almuen i de Göteborg tilgrensende landdistrikter, likesom også borgerne i byen formåddes til å delta i arbeidet.

Den 23de juni hadde han tilkalt chefen for Elfsborgs regiment, generalmajor Jean Mentzer, som da var tilbeordret som viceguvernør, overkommandant, chefen for fortifikasjonen generalkvartermester Lejonsparre, kommandanten oberst Schmoll samt chefen for det sachsiske regiment, oberst Zengerlein. Til disse utferdiget han ordre om, at festningsverkene skulde settes „i bättre och defensiblare stånd". Derpå inspiserte han pány forsvarsanordningene og ga ordre om postenes plasering til betryggelse mot en overraskende landstigning.

Noen nye befestningsarbeider ved innløpet utførtes imidlertid ikke, antagelig på grunn av manglende bestykning. Derimot blev, som tidligere anført, innløpet sperret ved senkning av de i havnen liggende orlogsskibe. Det gjenværende fartøismateriell utgjordes kun av noen galleier og andre mindre skibe.

Den 20de juli ankom Småland rytteri og fordeltes som posteringer

[1]) Kuylenstierna.

på begge sider av byen. Videre ankom Västgöta Tremänningsregiment under generalmajor Silverhielm.

I sammenligning med Carlsten festning, som var ansett for nær uinntagelig, burde — sier Kuylenstierna — den betydelig svakere Ny Elfsborg bli et ennu lettere bytte. Ryktet fortalte, sier Kuylenstierna videre, at Tordenskiold hadde lovet kongen at han skulde innta Ny Elfsborg like lett som „han røgte sin pifve"[1]). Der er intet som tyder på at der fra denne tid finnes noe brev fra Tordenskiold til kongen som man ikke kjenner. I ingen av de kjente breve nevner han noe om dette. Til kongen har han i det hele tatt ikke nevnt noe om sine angrepsplaner, ja han sier i skrivelse til Gabel av 21de juli uttrykkelig, at han ikke skriver til kongen om n o e. Den anførte ytring er derfor efter all sannsynlighet en legende. Og i hans skrivelse til Gabel er den hele tid forutsetningen for angrepet på Ny Elfsborg, at Hisingen er i hans besiddelse. Og det eneste han her ytrer om Ny Elfsborg er, at han ved plasement av batterier på Hisingen vil kunne nedkjempe festningen.

Det centrale i Tordenskiolds strategi var, som gjentagne ganger nevnt og flere ganger på det sterkeste fremhevet av ham, besettelsen av Hisingen, hvorved isoleringen av støttepunktene skulde gjennemføres og hvorfra støtet mot Göteborgs rygg skulde foretas. Riktigheten av denne strategi skulde Tordenskiold selv på en eftertrykkelig måte få føle.

Rothe sier, at Tordenskiold hadde fått brev om at 600 mann var avseilt fra Strömstad og at disse under prinsen av Sønderborgs anførsel skulde kastes iland på Hisingen. Det forholder sig ikke så, at disse tropper var avsendt fra Strömstad. Det er derfor heller ikke sannsynlig at Tordenskiold har fått meddelelse om deres avsendelse. Og når Garde sier, at Tordenskiold hadde underretnnig om disse troppers ankomst og d e r f o r gikk til angrep på Ny Elfsborg for derved å lette besettelsen av Hisingen, når troppene kom, da er dette sikkert ikke riktig. Hans tidligere fremstilling om Hisingens betydning for det hele foretagendes lykkelige fremgang taler direkte mot dette. Og dessuten sier han i sin skrivelse til kongen av 7de august, at en besettelse av Hisingen innen 14 dage skulde gjøre det av med Ny Elfsborg. Resonnementet er altså det motsatte av det Garde vil tillegge ham og han gikk — her som ved Marstrand — til angrep på festningen fordi de forlengst ventede tropper i k k e kom.

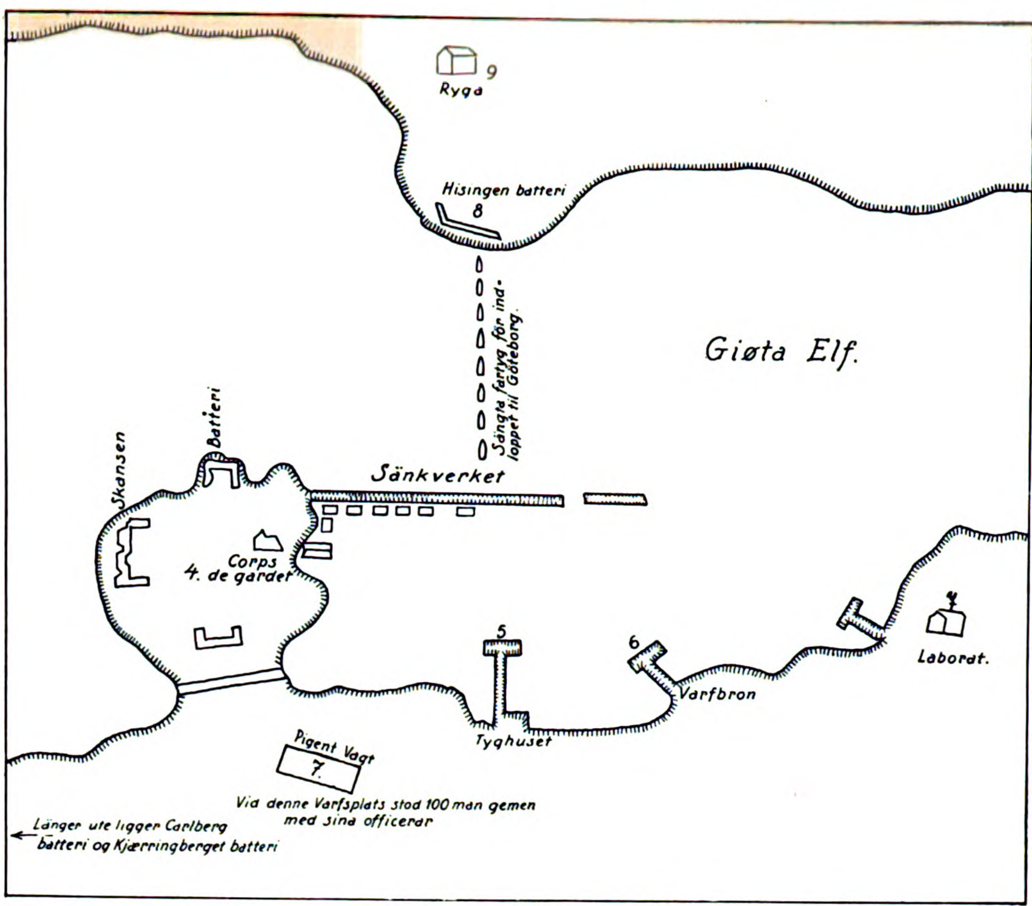
Å forfølge sin egentlige plan ved å besette Hisingen med de solda-

[1]) „Den svenske Mercurius" for 1757.

Marstrandmedaljen (se s. 973).

Kart over hokken ved Nya Varfvet, målet for Tordenskiolds sisste angrep (se s. 981).

ter han kunde skrape sammen fra fartøiene, var selvfølgelig ikke å tenke på. Det hadde han kunnet gjøre ved Marstrand fordi han der hadde kunnet isolere hele øgruppen fra fastlandet. Her var dette en umulighet. Han måtte derfor foreta isoleringen og nedkjempningen av Ny Elfsborg ved hjelp av fartøiene alene. I artilleristisk henseende var han forsåvidt sterk nok. Og bak Aspholmen kunde han plasere de fleste av sine fartøier så fordelaktig at de var beskyttet mot grunnskudd fra festningen, mens de selv kunde beskyte denne. Flåtebatteriene trengte forsåvidt ingen beskyttelse som de jo ikke lot sig skyte i senk (se situasjonskart pl. 35).

Men denne stilling hadde nettop Hisingen i ryggen og i flanken på kloss hold. Her kunde svenskene kjøre op batterier og plasere infanteri og skyte like ned i skibene — nettop fra de steder han selv hadde utsett som plass for sine batterier til beskytning av festningen. Det var dette som drepte hans plan. Med Hisingen i hans besiddelse vilde Ny Elfsborg være dømt og dermed vilde veien vært åpen for angrep på Göteborg i flanke og rygg.

Den 30te kom Tordenskiold ombord på sitt flaggskib og hadde med sig Marstrands magistrat, som blev „tracteret". Rothe sier, at Tordenskiold denne gang skrev til magistraten i Aalborg med meddelelse om festningens og byens erobring og med oplysning om, at handelen på stedet når som helst kunde åpnes.

Foruten „Langemaren" gikk denne dag op til Göteborgfjorden 3 artillerifartøier, „Spydstagen" og „Stralsund" med transportskibene og en gallei.

Den 31te utsteder han ordre til Brandt — der jo lå med sin avdeling på Göteborgfjorden — om å la „Langemaren" arbeide sig op under de holmer som lå på nordsiden av Ny Elfsborg. Fyrverkerløitnant Bent Winge skulde lede det artilleritekniske og Brandt hadde å yde ham all den assistanse han kunde for at alt kunde være parat til Tordenskiold selv kom tilstede. *Brev nr. 739*

Til løitnant Winge utsteder han sin ordre om morgenen den 1ste august. Han skulde førstkommende natt føre håndmorterne over til den like nord for festningen liggende ø — d. v. s. Stora Aspholmen. „St. Johannes" og „Langemaren" skulde han legge således som han fant de kunde gjøre mest mulig effekt. „Spydstagen" skulde legges mellem Hisingen og festningen således at den kunde skyte murene ned. „Friderichshald" og „Hielperinden" skulde han plasere i nærheten av „Spydstagen", så skulde han selv anvise hvor løitnanten skulde ha sin plass. Han hadde full tillit til løitnantens bekjente vigilence og så snart det *Brev nr. 740*

lot sig gjøre skulde han åpne bombardementet for å demolere batteriene[1]).

Samtidig sender han også et nytt brev til Brandt, hvori han beordres til å la de hos ham værende linjeskibe og fregatter arbeide sig op mot festningen og legge sig slik at de ikke kan nåes av dennes kanoner.

Brev nr. 741

I angrepet skulde delta to skiøtskibe, to skiøtprammer, to flåtebatterier, bombardergalioten, den i Marstrand erobrede galeas, fregatten „Stralsund" og de to eldre linjeskibe „Tomleren" og „Sverdfisken". Galleiene skulde assistere ved innbukseringen. Hertil kom på Stora Aspholmen — den der ligger festningen nærmest — 30 stk. håndmortere og på Lilla Aspholmen 4 stk. 100-pdrs. mørsere. Disse siste blev dog opsatt først like før kampen blev avbrutt. Hvad bestykning de to flåtebatterier har hatt er ikke mulig å få full rede på. Tordenskiold sier i sin skrivelse til kongen av 7de august, at „Spydstagen" førte 7 stk. 36-pdr. på hver side, og Ployart sier i sin journal at „Langemaren" ved Marstrand førte 10 stk. mortere — 6 på 200 og 4 på 100 pd.

De 5 nyere linjeskibe holdt han altså utenfor kampen. Nedkjempningen av festningen skulde foregå ved hjelp av de tungt bestykkede skiøtskibe og flytebatterier, der med sitt sterke flatbaneskyts skulde skyte murene ned, i forbindelse med bombarderfartøiene og batteriene iland der med sitt tunge kasteskyts skulde ødelegge festningen innvendig. Linjeskibe egnet sig ikke i særlig grad til dette arbeide. Dets flatbaneskyts var for svakt til nedkjempning av murene og deres høie rigg og skrog sterkt utsatt for ødeleggelse av den fiendtlige ild. De hadde aldri vært beregnet på dette slags arbeide, hvad derimot de øvrige av Judichæer byggede fartøier nettop var. Når han allikevel har satt inn de to gamle linjeskibe og fregatten, har grunnen øiensynlig vært den, at han derved best mulig vilde opnå en cernering av festningen. Fra de utenfor kampen værende fartøier avløstes stadig besetningen som var i ilden.

På dagvakten den 1ste august lettet Tordenskiold med den gjenværende del av eskadren og seilte gjennem Calfsundet op til Göteborg-

[1]) Dette brev, som er egenhendig skrevet, opbevares i Det kgl. Musæum for de nordiske Oldsager, Nationalmusæet, Kjøbenhavn, der i året 1860 mottok det som gave av kpt. From Møller mot den forpliktelse, aldri å skille sig av med det. Det er lagt mellem to tykke sammenheftede glassplater og er av giveren gitt følgende påtegning: „Dette brev bevares som en familiehelligdom og er sendt til min oldefar Cpt. Winge af den udødelige Tordenskiold. Vore efterkommere maa ikke lade det gaa tabt".

fjorden. Han passerer Brandts avdeling, der hilser eskadrechefen med salutt, og kommer — efter et par ganger å ha ankret for strøm — til ankers på Riföfjorden på 7 fv. vann, hvilket må ha vært i nærheten av Dynan. Endel av fartøiene var allerede i sving med å varpe sig op på plass og blev allerede beskutt fra festningen.

På førstevakten begynte „Hielperinden", „Friderichshald", „Sverdfisken" og „Tomleren" å arbeide sig op. Det førstnevnte fartøi tok stilling på nordsiden av Ny Elfsborg, og „Friderichshald" på S.O.-siden av festningen[1]). Er dette riktig skulde festningen altså være fullstendig isolert og avskåret fra forbindelsen med Göteborg. Kl. 10½ om kvelden åpnet fartøiene ilden og Ny Elfsborg svarte med stor styrke. Galeasen „Prins Friderich af Hessen" var under innvarpningen kommet på grunn og blev heftig beskutt. Den kom sig dog klar igjen. De to linjeskibe fikk stadig ordre til å komme sig inn på nærmere hold.

Tordenskiolds opholdssted under kampen har øiensynlig vært „Friderichshald" når han ikke ferdedes rundt på de andre fartøier. Rothe sier, at Tordenskiold om morgenen den 2nen august, altså under den heftigste ild, på de utenfor skuddhold liggende fartøier lot holde takkegudstjeneste i anledning av Marstrands erobring, og at han derefter lot friskt mannskap avløse på de kjempende fartøier. „Laaland"s journal inneholder intetsomhelst angående denne gudstjeneste, hvad der er påfallende.

I slutten av hundevakten halte de to linjeskibe noe ut av ilden, mens om formiddagen den 2nen august også fregatten „Stralsund" var kommet op i ildlinjen. Ut på dagen halte de to linjeskibe igjen inn på plass og kampen pågikk hele dagen med stor heftighet.

Ut på eftermiddagen sendte Tordenskiold linjeskibene „Pr. Wilhelm" og „Delmenhorst" til Bohuselven for å gjenopta blokaden av denne adkomst til Göteborg.

Kl. 6½ eftermiddag, heter det i „Laaland"s journal, var kanonene på Castellets batteri mestendels demontert. På festningen var kl. 2 et krudtmagasin sprunget i luften og kommandanten heiste ut på eftermiddagen et hvitt flagg som signal for at han trengte tilførsel av folk og ammunisjon. Som rimelig kan være antok Tordenskiold at dette internasjonale signal for parlamentering betød ønske om underhandling, og han sender derfor „Laaland"s chaluppe ført av cpt.ltn. Flensborg inn til festningen med et brev til kommandanten. Tordenskiold befant sig da på „Friderichshald". I sin skrivelse til „monsieur le Co-

[1]) „Hielperinden"s journal, se Garde.

lonel" ber ham om å bli bekjent med hans tanker, om det er således
Brev nr. 742 å forstå at han ikke vil spilde mere blod på begge sider, så skal han derefter ta sine mesures. For sitt vedkommende akter han ikke å forlate stedet førenn han har nådd sitt mål. Det var ennu tid for obersten til å få en „honet capitulation", men behaget han å forsere Tordenskiold til extremiteter, vilde han komme til å fortryde det.

Men Lillies hvite flagg var altså et misbruk av parlamentærflagget[1]). Og Flensborg fikk derfor det svar, at sålenge han hadde kuler igjen, hadde han til hensikt å fortsette kampen og han lot hilse Tordenskiold med, at han ikke skulde tro at han var noen Danckwardt. I „Svenska Mercurius"[2]) for 1758 heter det, at Lillie skal ha svart: „Tordenskiold skal betänka, Lillie är ingen Danckwardt, Danckwardt var ingen Lillie; Jag vil hälre föras til Göteborg en död Lillie, än en lefwande Danckwardt m. m.". Flensborg vendte altså tilbake til Tordenskiold med dette svar, men blev atter igjen sendt avgårde for å opfordre Lillie til kapitulasjon. Men nu svarte Lillie, at om Flensborg ennu engang våget å komme tilbake med en fornermelig opfordring til kapitulasjon, så skulde han la chaluppen skyte isenk, tiltross for parlamentærflagget[3]).

Kuylenstierna[4]) sier videre, at man nu fra Ny Elfsborg så hvorledes Tordenskiold lot heise blått flagg på „Laaland" og at skibene ute på fjorde gjorde mersseil los. Det blev opfattet som om en almindelig fremrykning skulde finne sted med storm- og båtangrep. Da der ikke blev mere av det, mente man at det hele var en bluff for å skremme kommandanten.

Dette er sikkert ikke riktig. I „Laaland's journal finnes intetsomhelst om blått flagg og der blev ikke løsnet et seil ombord på dette fartøi. Hvad der hendte var — som allerede tidligere anført — at to linjeskibe lettet og forseilte til Bohuselven.

Benyttelsen av hvitt flagg som signal for en forsterkning synes å være valgt i en dobbelt hensikt. Fra motstanderne måtte det jo nødvendigvis opfattes som parlamentærflagg og skytningen vilde ophøre.

1) Tidligere på året hadde festningen overfor Tordenskiold benyttet hvitt flagg som parlamentærflagg. Se foran.

2) Innsenderen undertegner sig G. H. B. T., idet han gjengir et brev han har sett, idet han anfører, at Tordenskiolds data „lemnar ham odödeligt minne blandt alla Neptuns söner".

3) Kuylenstierna.

4) Han bygger øiensynlig på en i riksarkivet beroende „Kort relation om attaqven som skiedde utaf den Danska Flotillen uppå Castellet Ny Elfsborg".

Forsterkninger kunde altså fremføres under dette ophør av beskytningen. Men hvis det er riktig, at „Friderichshald" lå på festningens S.O.-side vilde vanskelig noen forsterkning kunne komme frem til festningen. Om natten måtte imidlertid begge skiøtskibene hale bort fra sine plasser for å reparere, og i denne tid rakk galleien „Wreden" frem med forsterkning[1]). Beskytningen fortsatte imidlertid hele natten fra flåtebatteriene og de andre fartøier samt fra batteriene på holmene. Capt. Kleve blev om natten med 50 soldater satt over på Lilla Aspholmen. Ut på morgenen besvartes ilden kun svakt fra festningen.

Denne hadde lidt meget under bombardementet. De demolerte kanoner erstattedes av andre fra de deler av festningen som ikke lå under ild. I festningsmuren var skutt bresjer og her plaserte Lillie alle de gevær han rådet over for å avslå det ventede stormangrep. Kommandanten, officerene og mannskapet lover hverandre heller å dø enn å gi sig. (Ny Elfsborg, se pl. 35). —

På dagvakten den 3dje august var imidleritd cpt. Ployart kommet tilbake fra kongen med den beskjed at denne og kronprinsen av avreist fra Strömstad for å begi sig til Marstrand. Tordenskiold bega sig derfor kl. 7 formiddag til dette sted for å motta de høie herrer på dette overordentlig uheldige tidspunkt.

Garde fremsetter den påstand — og den tiltredes av Kuylenstierna — at Tordenskiold mer enn gjerne benyttet kongens ankomst til å forlate et foretagende hvis uheldige utfall næsten lot sig forutsi. Ja, Garde sier endog, at Tordenskiold — kjent som han var med farvannet og vind og vær — måtte vite at det hele var unødvendig; „Thi Modvind og ondt veir hindrede kongen fra at komme dertil før den 17de august".

Hvad det siste angår, så må det erindres, at Ployarts melding gikk ut på, at kongen på en gallei v a r avreist fra Strömstad[2]). Den slutning synes da nokså logisk, at har Ployart kunnet komme frem, så måtte man r e g n e med at også kongen med et fartøi, der også førte årer, kunde komme frem.

Og hvad angår den annen side av saken — at Tordenskiold på det tidspunkt han forlot kampplassen måtte ha forutsett kampens uheldige utfall — så er også denne basert på det samme sviktende grunnlag. Ti det som veltet foretagendet inntrådte e f t e r at Tordenskiold hadde forlatt stedet og der var da Tordenskiold forlot stedet ingensomhelst antydning til fare fra den kant. Og videre ligger det så aldeles utenfor

1) Kuylenstierna.
2) I virkeligheten var han avreist den 1ste august.

Tordenskiolds karakteregenskaper forøvrig at han skulde ha optrådt således som av Garde anført, at man allerede av den grunn måtte stille sig skeptisk til Gardes påstand.

Utsikten til en heldig utgang av angrepet var så langt fra liten, da Tordenskiold drog bort, at festningen da efter all sannsynlighet ikke hadde lenge igjen. Murene var i stor utstrekning skutt ned, kanonene for en stor del demolert, et krudtmagasin sprunget i luften. Ved kampens avslutning hadde festningen 100 mann døde og sårede, hvad der altså utgjør en tredjedel av den hele oprinnelige besetning. Angriperne kunde ved å hale ut av skuddvidde i ro og mak reparere sine skader og friske besetninger tilførtes stadig fra de fartøier som ikke deltok i selve angrepet. Av „Laaland"s journal fremgår, at de 4 stk. 100-pdrs. mørsere først ut på dagen den 3dje kom på plass i batteriet på Lilla Aspholmen[1]) og de hadde altså såvidt begynt sitt vektige innlegg da angrepet fra Hisingen kom. Yderligere to mørsere av samme kaliber var klargjort for å føres iland.

I „Svenska Mercurius" for 1757[2]) heter det om Tordenskiolds optreden: „Fyra hela dygns skarpa Canonade och Bombardering med utrolig wärkan, des af Elfsborgs eld skadade Fartygs ouphörliga reparationer, des 2de gånger tilbudne Capitulation och skedde uppfördring med mera, och wid hwilket alt han med förstånd och mot betjente sig af alla tilfållen, händelser och ortens fördelar, uppresa äfven på detta stället Herr Schoutbynacht Tordenskiolds förtjenta Ärestod, och öka hädren af des åminnelse". Og om festningens tilstand heter det videre: „— — oacktat den mykna wärkan, som fiendens häftiga Canonade och bombardering, natt och dag på de svaga försvarsvärken åstadkom bestående i många och stora brescher, några kruttunnars och fylte bombers itändande, som skakade folket och värken, Canonernas demontering, öfver 100 mand dödas och blesserades förlust, hvariblandt underkommandanten major Gütrie, kyrkans, Commandanthusets och Barakkers förstörning, samt änteligen bröstvärnets rasering med mera. Detta alt satte och orten i så bister stand at Lillie på slutet ej kunde sårdeles lät bruka sina canoner utan sparade på den ännu öfrige besätningen, som jämte oupphörligt arbeta och vaka hela 4 dygn, natt och dag endast exponerade vid de helt nedskiutna bröstvärnet at blifva til walls nedskiuten — —". Festningen hadde ved de trufne disposisjoner praktisk

[1]) I journalen står „paa øen ved Langemaren", og dette var Lilla Aspholmen, altså den av de to holmer som lå lengst fra festningen.

[2]) Forfatterens navn opgis ikke, men han angis å være „en witter man ifrån landet".

talt vært isolert fra byen, men natten til den 3dje var den temporære uthaling av skiøtskibene blitt utnyttet av svenskene til å tilføre festningen forsterkning av officerer og mannskap. Noen sikker forbindelse var dog ikke dette og festningens fall vilde efter all sannsynlighet kun ha vært et tidsspørsmål om ikke redningen var kommet fra Hisingen. Men at det for den videre ledelse av angrepet var uheldig at Tordenskiold måtte forlate kampplassen er en given sak og han anfører selv denne omstendighet som en medvirkende årsak til det uheldige forløp. Hvorvidt hans nærvær i Marstrand ved kongens ventede ankomst var viktigere enn ledelsen av angrepet på Ny Elfsborg er imidlertid et spørsmål som det er vanskelig å besvare idag. Enevoldsherskerens plass i egen og undersåttenes opfatning var efter alt å dømme på de tider en sådan at alle andre hensyn måtte vike. Sett på bakgrunn av datidens forhold er derfor Tordenskiolds optreden forståelig, sett ut fra nutidens synspunkt er den sikkert forkastelig. Det må forøvrig ikke glemmes, at Marstrand ennu ikke hadde fått noen kommandant eller i det hele tatt noen besetning. Der var altså på stedet ingen av noen rang som kunde ta imot enevoldsherskeren.

Kommandørkaptein Hoppe var ikke den mann som på noen måte kunde remplasere Tordenskiold. Artilleriilden fortsatte imidlertid med stor heftighet hele dagen og de to skiøtskibe var om morgenen atter kommet på plass. Både „Friderichshald" og „Stralsund" måtte imidlertid ut på dagen atter trekke sig ut av kampen. Kl. 10½ om kvelden avbrøtes ilden på begge sider av et heftig uvær med torden og lynild. På hundevakten var det igjen stille med regn, og nu kom avgjørelsen gjennem svenskenes innblanding i striden fra Hisinglandet.

På dette var blandt annet postert en bataljon av Skaraborg regiment under oberst Staël von Holstein[1]). Uten artilleri som han var kunde han kun være en uvirksom tilskuer til kampen. Staël som innså hvilken betydning det vilde ha for kampens utfall om man fra Hisingen kunde ta de fiendtlige fartøier og batteriene på Aspholmene under beskytning, bega sig til Göteborg, fremstillet sig for rette vedkommende og bad om å få lov til å føre op et batteri ved Arendal, like i flanken av de angripende fartøier. Han møttes imidlertid med avslag. Man anså det for sent og vilde ikke risikere å overlevere trofeer til fienden. Murene hadde lidt meget og besetningen var utmattet[2]). Men Staël på-

[1]) Georg Bogislaus Staël von Holstein var en fætter av Tordenskiolds banemann. Biografisk lexikon öfver namnkunniga svenska män. 1848.

[2]) Ovenstående biografiske leksikon.

tok sig å betale tapet, om de kanoner man overlot ham skulde gå tapt. Han førte dem over bjerg og trange veier, tok selv hånd med i arbeidet og soldatene anså nu intet for umulig. På denne måte fikk han 4 kanoner og en mørser frem til Arendal like inn for fartøienes plass, og natt til den 4de august fikk han ved hjelp av skansekurver sitt batteri istand. Og ved hundevaktens utløp åpnet han altså ilden.

Fartøiene kom på denne måte under dobbelt ild, og således som kanonene på Hisingen var plasert kunde de skyte like ned i angripernes fartøier og stillingen blev for disse ganske uholdbar. Allerede kl. 5 om morgenen begynte fartøiene å trekke sig ut av ilden. Tre svenske galleier kom nu til og angrep batteriene på Aspholmene. Håndmorterne og besetningen på Lilla Aspholmen kom sig undav, men på Stora Aspholmen fikk man ikke med sig de fire store mørsere[1]). Fartøiene samledes hos linjeskibene på Riföfjorden. Stemningen skinner frem i gjenkjennelsessignalet: „Friderich" og feltropet: „Bedre Løcke".

Oberst Staël von Holstein blev for sitt forhold belønnet med friherrelig navn og våpen, i hvilket siste søes „två kanoner öfver en ström" til minne om de kanoner som han om natten den 4de august 1719 førte over Göta elv, „och som gafvo det afgörande utslaget i striden"[2]).

Således fikk altså Tordenskiold føle, at den var riktig den strategiske plan som han helt fra begynnelsen hadde holdt så sterkt på — at Hisingen først måtte besettes førenn man kunde gå videre i operasjonene. Mangelen på infanteri hadde bragt ham til å forlate denne plan. Men dette hadde også vært tilfelle ved Marstrand. Ved det siste sted hadde han imidlertid opnådd å isolere hele øgruppen og dermed avskåret enhver understøttelse derfra. Ved Hisingen var ikke dette mulig. Men av de svenske kilder ser man altså, at man i Göteborg anså det forsent å redde festningen. Det var Staël von Holsteins energi og riktige syn på situasjonen som reddet den. Men det kunde lett blitt anderledes.

Men i Marstrand var der altså ingen konge. Den 7de skriver derfor Tordenskiold sin rapport, som sannsynligvis er blitt sendt kongen imøte. Han fremholder heri, at han hadde håpet ved kongens ankomst også å kunne overlevere ham Ny Elfsborg. Når dette ikke har kunnet skje, hadde det tildels sin årsak i at han måtte forlate kampplassen for å møte sin konge, dels den omstendighet, at fienden hadde fått frisk be-

Brev nr. 743

[1]) Disse fire mørsere stod i lengere tid efter på torvet i Göteborg. „Svenska Mercurius" for 1757.

[2]) Kuylenstierna.

setning over til festningen; men den vesentligste årsak til at festningen denne gang ikke blev erobret lå i de batterier som svenskene hadde fått opkastet på Hisingen. Han fremholder imidlertid at de disposisjoner han under de rådende omstendigheter hadde truffet var riktige. Han har hatt 40 døde og 90 sårede, hvorav 75 mann kan bli tjenestdyktig igjen. En tredjedel av tapet var forårsaket av sprungne kanoner på egne fartøier. Festningen var ilde tilredt ved den sterke beskytning fra de i halvmåneform plaserte fartøier og batterier i land. Men han har besluttet sig til intet videre å tentere førenn han har fått såpass assistanse av infanteri, at han kunde bli mester av Hisingen. Når så er skjedd kan Hans Kgl. Majestet allernådigst forlate sig til, at innen 14 dage Ny Elfsborg skal være tatt og Göteborg ruinert. 3000 mann er tilstrekkelig til besettelsen av Hisingen. Han har med fornøielse fornummet at armeen har satt sig i bevegelse og når enhver på sin plass gjør hvad de skal, tviler han ikke på at målet vil bli nådd.

Armeens bevegelse var det, som tidligere nevnt, dårlig bevendt med. Kongen hadde forlagt sitt hovedkvarter til Strömstad, hvor han opholdt sig til begynnelsen av august. Den 29de juli blev avholdt revy for kongen, hvorunder armeen rykket frem og tok opstilling i slagorden på to linjer ved Vetteland bro; så avfyrtes en tredobbelt salve. Samtlige generaler innbødes senere til det kongelige taffel, hvorhos der helt til midnatt blev „fyret brav og dertil ogsaa drukket noget"[1]).

Feltvakten syd for Strömstad flyttedes visstnok ennu noe lengere sydover, til Vik, 18 km. syd for Strömstad. Men forøvrig stod hæren stille.

Ved Ployarts ankomst den 30te juli med meddelelse om Carlstens fall bestemte kongen sig til i egen høie person å begi sig til Marstrand for å ta festningen i øiesyn. Han efterlot, ifølge Rothe, ordre til Lützow om hvorledes hovedarmeen skulde forholde sig, når transporten, som lå ved Koster, var gått seil. Denne Rosenpalms transport hadde ved sin ukelange stilleliggen hindret enhver bevegelse. Ved kongens bortreise skulde den altså fortsette med det samme.

Kongen forlot Strömstad ombord på galleien „Sophia" den 1ste august, samtidig som Ployart i sin chaluppe la sydover. Ved Sortefjorden — 4 mil syd for Strömstad — kunde imidlertid ikke galleien komme over på grunn av sønnenvind og kongen vendte atter tilbake til Strömstad[2]), og da han passerte Rosenpalms meget stilleliggende flåte

[1]) Se Kuylenstierna.

[2]) Rothe.

ved Koster blev han saluttert med 27 skudd fra hvert fartøi. Merkelig nok kom Ployart med sin chaluppe uten noensomhelst vanskelighet over fjorden og ankom altså allerede på dagvakten den 3dje til Tordenskiold ved Ny Elfsborg. Her meddelte han at kongen var underveis og ingen av de to sjømenn har øiensynlig tenkt sig muligheten av, at noe fartøi under disse omstendigheter vilde gjøre vendereise.

Fra Strömstad skrev kongen til Tordenskiold og meddelte ham, at han hadde vært på vei til Marstrand for „udi Din overværelse at regulere" alt vedrørende festningen. Ved sin ankomst skal han vite å belønne Tordenskiold for den av ham utviste Zele og Bravour såvel som de under hans kommando stående officerer for utvist nidkjærhet og flid.

I skrivelsen anføres også, at festningen skal tilbakegis sitt „eldgamle" navn Christiansten, og generalmajor Huitfeldt med 8 kompanier skal overta kommandoen på festningen. Disse 8 kompanier blev også sendt avsted på 4 galleier. Det lot sig altså gjøre, tross motvind, å få sendt disse soldater avsted ved benyttelsen av galleier. De skulde benyttes til besetning på en festning, som under de forhåndenværende omstendigheter, hvor Tordenskiold fullstendig behersket sjøen, ikke hadde noen besetning behov. Men det spørsmål reiser sig da ganske naturlig, hvorfor man ikke i den uendelig lange tid, da transporten har ligget værfast ved Koster, har kunnet sende med galleiene de tropper som var nødvendig til besettelse av Hisingen. Hadde dette vært gjort — og det kunde være gjort — straks Tordenskiold hadde pekt på veien og hadde fått tilslutning hos det høie råd, så hadde meget sett anderledes ut. —

Men det kan muligens også sies, at kongens vendereise fikk skjebnesvangre følger. Ved sin tilbakekomst til Strömstad fant han Løvenørn, der var inntruffet fra fredsforhandlingene i Hannover[1]). Den opfatning av forholdene som han bragte med sig førte til en likeså pludselig som uoverveiet opgivelse av angrepet på Bohuslen. Det er grunn til å tro, at dette ikke hadde skjedd om kongen hadde fortsatt til Marstrand. Men herom senere.

Som tidligere nevnt var Holstein-Holsteinborg[2]) i juni måned kommet hjem fra England og hevdet inntil fortvilelse sitt standpunkt om, at Frederik IV måtte slutte sig til England-Hannover under fredsforhand-

[1]) Rothe. Generalløitnant Tuxen sier i sin bok om Løvenørn (1924) at denne ifølge med den holstenske oberst v. Soldern ankom til Norge den 15de august for straks derefter å følge med kongen tilbake til Danmark.

[2]) Det er fremdeles E. Holm jeg støtter mig til.

lingene, innen det var for sent. Han fikk ordre til å reise til Hannover og se til å få traktaten sluttet så hurtig som mulig. Under disse omstendigheter var han fortvilt over at kongen var reist til Norge. Han uttalte sin sorg over ikke å få personlig tale med kongen eller hans rådgivere om de viktige spørsmål som skulde avgjøres. Kongen på sin side uttalte haåp om at greven snart måtte komme med traktatene til Norge, „et land der ingenlunde var saa barbarisk og slet, som man fremstillet det".

Ennu mere grunn fikk greven til å være mismodig over kongens reise til Norge og den vending i dansk-norsk politikk, som den stod i forbindelse med, da han kom til Hannover og her merket hvilken uvilje mot Danmark-Norge der var opstått i de engelsk-hannoveranske regjeringskredse.

Likeoverfor Løvenørn yttret kong Georg selv, at han var meget bange for at tsaren vilde dra fordeler av kongens angrep og i den grad bringe svenskene i klemme, at de måskje innrømmet ham alt hvad han krevet, således også Reval.

Under disse omstendigheter fant England sig fritatt for ethvert hensyn til Danmark-Norge og de forpliktelser om felles optreden ved fredsforhandlingene som det hadde gått inn på. Fredspreliminærene mellem Georg I og Sverige undertegnedes allerede 22de juli i Stockholm.

Som tidligere nevnt hadde Løvenørn ved sin tilbakekomst fra Sverige fremholdt som sin mening, at Sverige med makt burde tvinges til å gi Frederik IV de innrømmelser han forlangte. Følgen var angrepet på Bohuslen. Er det så riktig, at Løvenørn ved sin ankomst til Strömstad har ledet kongen inn på den vei han tok, da kan det sikkert sies, at han bærer en stor del av skylden for den uheldige vending situasjonen tok. Forholdene i Hannover skulde synes å peke i retning av en fortsatt forfølgelse av de engang påbegynte planer — erobringen av Bohuslen. Derved vilde kongen ved de kommende fredsunderhandlinger med Sverige være i besiddelse av nettop det aktivum han vilde ha. Englands innflydelse til fordel for Frederik IV var selvsagt i avgjørende grad svekket i det øieblikk freden med Sverige for dette lands vedkommende var sikret. Hvortil altså kom at England i det hele tatt ikke, efter det som var inntruffet, så noen interesse i å støtte Danmark-Norges krav.

Og når kongen da uten å høre sitt konseils mening gir hæren ordre til å marsjere ut av landet og sender de danske tropper tilbake til Danmark — Arnoldts tropper fikk nu pludselig god vind — da er der

sterke grunner for, at det er Løvenørns fremstilling av forholdene i Hannover som på denne måte har bragt kongen på baken ned mellem to stoler.

Hensynet til England gjorde at han allerede den 3dje august ga ordre til at Tordenskiolds linjeskibe med undtagelse av hans flaggskib „Laaland" skulde forlate Göteborgavsnittet og seile til Østersjøen og forene sig med den engelske flåte under admiral Norris. Blokaden av Göteborg blev dermed litt efter litt praktisk talt ophevet. Hensynet til England hadde forøvrig også gjort, at blokaden litt efter litt var blitt lempet. Engelske fartøier gikk i stor utstrekning til og fra Göteborg. Da Tordenskiold i juli måned sendte et anholdt engelsk fartøi „Judith" ledsaget av „Eendrægtigheden" til Kjøbenhavns red, sannsynligvis for å bli prisedømt, hadde Norris uten videre tatt skibet tilbake og besatt det med sine folk. Viceadmiral Trojel blev sendt ombord til Norris for å erklære, at kongen, skjønt skibet efter den avsluttede handelstraktat de to lande imellem var god prise, dog av „særdeles kongelig Clemence det for denne gang havde frigivet", men man var „meget surpreneret" over at admiralen hadde latt skibet besette[1]).

Den 9de august begynte man i Strömstad nedrivningen av de festningsverker man hadde utbedret og den 16de seilte „landstigningskorpset" til Danmark. Alt var opløsning.

Men det stod ennu igjen å la den kongelige sol skinne over de vundne resultater ved Marstrand, selv om de nu ikke lenger var noe verd. Kongen drog derfor den 16de til Marstrand, denne gang på fregatten „Pommern".

Kl. 12 middag seilte kongen inn på Marstrand havn, hilst med salutt fra alle kanoner. Tordenskiold gikk sammen med Huitfeldt, der hadde overtat festningen, ombord til kongen[2]), som ikke alene utnevnte ham på stedet til viceadmiral, men endog overrakte ham sitt kongelige portrett, innrammet i diamanter, det han tok fra Gabels bryst. Viceadmiralbestallingen, som er datert den 17de august og parafert av Gabel, sier uttrykkelig at utnevnelsen skjer i henseende til hans ved Marstrand festnings erobring beviste bravour og konduite. Og hvad det høie utmerkelsestegn angår, så sier Rothe, at det under hele Frederik IV's glorverdige regjeringstid foruten til Tordenskiold kun var utdelt til tre andre: Gabel, Løvenørn og Huitfeldt[3]). Gabel hadde altså allerede

[1]) Garde.

[2]) Rothe.

[3]) Generalmajor Huitfeldt var en halvbror av kommandør Iver Huitfeldt.

fått sitt. Løvenørn fikk sig billedet tildelt 31te juli 1720[1]) og Huitfeldt sannsynligvis betydelig senere. Der blev også for anledningen slått en medalje som utdeltes i gull til skibschefene og i sølv til de subalterne officerer. Tordenskiolds medalje var ifølge Rothe dobbelt så stor som de øvrige officerers (se pl. 36).

Fra „Pommern" bega selskapet sig op på festningen hvor de blev vist rundt av Tordenskiold og traktert i kommandantboligen. Foruten Vibe var tilstede blandt annet Gabel, Løvenørn og Huitfeldt. Der var altså samlet alle de fire menn som under krigen fikk sig tildelt tidens allerhøieste utmerkelse — kongens billede i diamanter. Rothe anfører, at Tordenskiold efter taflet fremholdt som sin mening, at man nu måtte gå videre og ta Ny Elfsborg, hvad der kunde la sig gjøre på kort tid. Dette stemmer jo fullstendig med hvad han fremholder i sin skrivelse til kongen av 7de august, hvori han atter igjen peker på besettelsen av Hisingen som det der vil bringe det annet til å falle.

Hadde ikke kongen gjort vendereise den 1ste august er det grunn til å tro, at Tordenskiold ved sin personlige påvirkning kunde ha overbevist kongen om det riktige i sitt standpunkt. Nu var det jo for sent. Opbruddet var allerede i full gang, og Løvenørn var tilstede som den øiensynlige talsmann for krigsforetagendets avvikling.

Med dette møte på Marstrand festning avsluttedes altså angrepet på Bohuslen. Det eneste lyspunkt i dette forøvrig initiativløse felttog er Tordenskiolds målbevisste disposisjoner og kraftige anslag. Overalt er han på ferde på sitt eget område og langt inn på de andres. Hans strategiske påvisning av fremgangslinjene er likeså interessante som de er riktige. Ved en aldeles ufattelig treghet hos de øvrige deltagere i operasjonene blir han rent ut hindret i å følge sin plan. Med egne midler river han derfor ned den ene av de tre hovedstøtter i Bohuslens forsvar og er langt på vei til også å få den annen overende. Vaupell har derfor sikkert rett, når han sier at Tordenskiold med den styrke han hadde til sin disposisjon utretter mere enn generalene Lützow, Budde og Arnoldt tilsammen. Og det synes næsten som et merkelig skjebnens symbol, at nettop den 12te november 1720, den dag da Staël von Holstein seierrikt trakk sin kårde ut av den døende Tordenskiolds bryst, den dag senkedes også Dannebrog fra Christianstens festning for atter å gi plass for det svenske flagg på Carlsten. De to fulgtes i fallet.

Den 18de drog kongen til Danmark og samme dag avseilte også linjeskibene „Oldenborg", „Sverdfisken" og „Tomleren". Tordenskiold

[1]) Adlerfelt til den svenske konge av 1ste aug. 1720. S. R. A. Danica. I.

forblev i Marstrand som således for en kortere tid var sætet for to så ypperlige representanter for den norske nasjon som Tordenskiold og Huitfeldt, inntil han den 26de igjen kom ombord på sitt flaggskib, hvor han flyttet sitt kommandotegn til fortoppen, hilst med salutt fra samtlige fartøier. Stemningen skinner atter frem gjennem parolen — gjenkjennelsestegn: „Viceadmiral Tordenskiold" og feltrop: „Løkke til". I hans stervbo fantes mangfoldige lykønskningsskrivelser, sier Rothe, såvel fra collegiene i Kjøbenhavn som fra de fleste av ministrene. Sjøetatens generalkommissariat[1]) bevidner ham sin beundring for hvad han har utført til kongens gloire og våpens bestyrkelse samt fedrelandets flor og velstand og ønsker ham som en ivrig og god patriot fortsatt lykke til kongens og landets beste og egen konservasjon. Admiralitetet gratulerer ham med såvel byens som festningens erobring som den fiendtlige eskadres fullstendige ruin.

Som skibsprest på „Laaland" tjenestgjorde en dattersønn(?) av Kield Stub — Michael Hansøn Stub[2]). Han blev av Tordenskiold beordret til å forrette tjeneste i Marstrands kirke hver søndag og fredag da stedets prester var borte og ikke kunde komme tilbake før våpenstilstanden var proklamert.

Den 27de kom admiral Judichæer på „Hvide Ørn" til Marstrand for å påbegynne optakningen av de på Marstrand havn senkede fartøier. Tordenskiold fôr selv ditned. De to herrer hadde fått i opdrag i fellesskap å overlegge hvorledes skibe og effekter såvel i Strömstad som i Marstrand skulde optas samt om hvorledes den i Nordsjøen blivende eskadre sikrest og best skulde anbringes. Under 29de august avga de to admiraler en lengere innstilling[3]). Angående disposisjoner av den gjenværende eskadre, så mener de, at Marstrands havn egner sig godt som dens repli. Derved vilde man opnå å kunne kontrollere kysten samtidig som man derfra best vil kunne dekke forbindelsen mellem Danmark og Norge. Sjøstyrken i Norge kan under disse omstendigheter oplegges. Det som bør bli igjen er to fregatter og fire galleier og flåtebatteriene „Spydstagen" og „Langemaren" bør legge op i Marstrand.

Tordenskiold ledet selv optakningen av det senkede fregattskib „Elisabeth Gallei", og da han har søkt kongen om å få overta fartøiet efter takstsummen, nedsetter han den 4de september en større kom-

[1]) Finnes hos Rothe.

[3]) Indk. Sager til Krigscancelliet (Søetaten) 1719. D. R. A.

[2]) Rothe: Brave danske Mænds og Qvinders berømmelige Eftermæle. — Denne Stub blev senere sogneprest til Stadsbygden i Trondhjems stift.

misjon og gir detaljerte instruksjoner om taksasjonen. Takstsummen blev vel 4315 rdl. og ved kgl. resolusjon av 18de september blev det bestemt, at han skulde overlates fartøiet mot decourt i hans prisepenger[1]). Brev nr. 744

Linjeskibene „Prins Wilhelm" og „Delmenhorst" blev trukket bort fra blokaden av Bohuselven. Situasjonen var av avgjort fredelig karakter. Svensker ferdes til stadighet ombord på flaggskibet og blokaden er praktisk talt ophevet. Denne disposisjon skulde dog allikevel få kjedelige følger.

Flåtebatteriene og prammene, som skulde hjemsendes og som ikke over sjøen kunde føre sitt skyts, lå ved Grötö, altså ved Calfsundet, og de to nevnte linjeskibe assisterte med demonteringen av skytset. I en ordre fra begynnelsen av september gir Tordenskiold Budde ordre til Brev nr. 745
å ordne med artilleriet, der snarest mulig skal sendes til Kjøbenhavn. Han foretar også endel forflytninger av officerer på fartøiene. Han sikter sannsynligvis til kampen ved Ny Elfsborg når han videre sier, at „monsieur G. som lod de andre i Stikken kan med de ræsonable Poultrongs, som var med ham paa Øen forseile til Kjøbhvn". Hvem denne „Monsieur G." er kan ikke sees, men han har sannsynligvis vært på Lilla Aspholmen, da de fire mørsere blev forlatt. Øiensynlig har heller ikke ved Ny Elfsborg de medfølgende artilleriofficerer villet assistere, ti han sier videre at „Man kan berette de Herre Ingenieurs, det de ikkuns kan seile til Kjbhvn. hvor de kom fra".

Den 7de kom Tordenskiold ombord på „Laaland" og den 8de avseilte „Pr. Wilhelm" med artillerifartøiene og andre transportfartøier — ialt 23 seilere — til Kjøbenhavn medtagende „Hielperinden", „Stralsund" og „Pr. Friderich af Hessen". Den 10de drog Tordenskiold atter tilbake til Marstrand. Og på dagvakten den 12te utførte så svenskene sitt dristige og vellykkede kupp mot fartøiene ved Grötö. Flåtebatteriene var som nevnt fratatt sine kanoner og lå likeledes uten besetning klar til nedslepning til Kjøbenhavn. Der lå også galleien „Pr. Carl", der på grunn av sin brøstfeldighet skulde oplegges i Marstrand og som på grunn herav kun hadde 30 mann ombord som vakt. Dessuten lå der 4 efternølere av transporten. Galleiene „Charlotta" og „Pr. Carl"s chalupper skulde holde brandvakt ved disse fartøier, men denne har øiensynlig vært forsømt.

De 4 galleier og 6 chalupper, godt besatt med folk, kom ut gjen-

1) Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719. D. R. A. Det er således feilaktig når Rothe sier, at han av kongen fikk fartøiet i foræring.

nem Bohuselven, som efter avseilingen av så mange av eskadrens fartøier lå ubevoktet. De kom ganske uforvarende over de ved Grötö liggende fartøier og tok dem alle med sig samme vei som de var kommet. Ekspedisjonen lededes av kommandør Jean von Utfall[1]). Admiral Örnfeldt og general Schwerin var tilstede i en chaluppe[2]).

Kommandørkaptein Hoppe, som hadde kommandoen på stedet, sier i sin rapport av 12te september[3]) ikke noe om hvilken vei svenskene var kommet og anfører, at fartøiene med den beliggenhet de hadde oppe på Riföfjorden ikke kunde understøtte hinannen. „Friderichshald", som lå lengere ute på fjorden, forsøkte man ved underretning om svenskenes anfall å få varpet ned mot stedet, men vinden var svenskene gunstig, så de kom sig undav med byttet.

Brev nr. 746 Sin svarskrivelse av 13de september begynner Tordenskiold således: „Med hvad sensibilete jeg bekom igaarmorges de skiønne Nouveller, er Gud alene bekiendt, giort Ting staar ikke til at endre, saa faar man at finde sig derudi". Han er i tvil om hvilken vei de svenske er kommet, men de fartøier som lå på brandvakt skulde sannelig ikke denne gang få slippe så lett som sist.

Til admiralitetet skriver han også samme dag og anfører i anled-
Brev nr. 747 ning av det inntrufne, at „som det nu er Verdens Maade, efter onde Tidender at høre gode og efter gode at høre onde", så er det også gått her. Det er beklagelig, sier han, at endel officerer er så „lache" at de ikke bedre holder brandvakt, tiltross for at de såvel muntlig som skriftlig har fått tilhold om natten ikke å være for sikre. Chefen på „Charlotta" var cpt.ltn. Lemmich. Han minner tilslutt om at han overfor kongen hadde fremholdt, at man burde ha fortsatt offensiven. Meget kunde da vært anderledes. Nu må man være forberedt på flere sådanne entrepriser som den ved Grötö.

Budde hadde den 13de selv gått med på brandvakt og hadde også innbragt fra Nya Varfvet en svensk chaluppe. I sin rapport til Tordenskiold anfører han, at han fra Göteborg har hørt, at man der forbereder sig på å sende brandere ut mot orlogsskibene. På en av øene hadde svenskene tatt bort en signalmast som han hadde reist og han irriterer sig over å skulle ligge der og bli chikanert av en lumpen gallei.

Brev nr. 748 Den 15de skriver Tordenskiold igjen til admiralitetet. Hans irri-

[1]) Ikke å forveksle med den fra Marstrand mindre fordelaktig bekjente kaptein Jacob von Utfall.

[2]) Örnfeldt til kongen av 1ste september (g. st.). S. R. A. Göteborgska Eskadren 1717—22.

[3]) Inntatt hos Rothe.

Portrett av Tordenskiold. Malt av Denner. Frederiksborg slot (se s. 987).

Portrett av Tordenskiold. Gosch Tændstikfabrik (se s. 988).

tasjon over det skjedde levner ham ingen ro. „Men jeg skal revangere det", sier han, „Skulde jeg end derved vorde massacreret. En Fin! De skal dyrt betale det". Og han kommer atter tilbake til sin påstand overfor kongen om en fortsatt offensiv. Han venter nu på et forsøk fra svenskene på å utsende brandere, ikke alene for å antende orlogsskibene, men også for å antende Marstrand og hvad der måtte finnes av fartøier i havnen. Han har også bragt i erfaring at de har opkastet batterier for å dekke overføring av tropper (sannsynligvis ved Tjufkilen). Han frykter dog ikke for dette, da han er beredt til å ta imot dem.

Avdelingen på Riföfjorden blev nu efter Hoppes henstilling trukket lengere ut. En svensk gallei var den 16de nærgående mot hukkerten „Hvide Ørn", men blev drevet tilbake av chaluppene.

Ved kgl. resolusjon av 8de september[1]) fikk nu Tordenskiold — på grunnlag av hans og Judichæers innstilling — ordre til å beholde hos sig fregattene „Raa", „Høyenhald" og „Stralsund" samt 4 à 5 galleier. Skiøtskibene og prammene sender han snarest mulig ned til Danmark. Med disse fartøier skal han holde Göteborg innesluttet og beskytte skibsfarten i Nordsjøen. Når isen måtte foranledige det, har han å søke op til Norge eller ned til Danmark eftersom vinden måtte tilsi.

Den 21de gir derfor Tordenskiold Hoppe ordre til å heve bloka- *Brev nr. 749*
den på Riföfjorden og seile med sitt skib „Fyen", „Delmenhorst", „Friderichshald" og „Stralsund" til Kjøbenhavn, hvor han vil få nærmere ordre. Han tar med sig officerene fra „Charlotta", for at de kan få sin dom av rette vedkommende. Hvad enden blev på denne affære kan ikke sees.

Da dette brev er datert „Laaland" må Tordenskiold altså være kommet ombord fra Marstrand. Den 22de på dagvakten letter eskadren og seiler ut. „Fyen" kom på grunn, men kom av igjen ved egen hjelp. Kommet utenskjærs detachertes de øvrige fartøier for å gå til Kjøbenhavn, mens „Laaland" satte kurs for Marstrand, hvor den kom til ankers den 23de. „Laaland" var altså nu det eneste linjeskib som var tilbake. De lettere sjøgående fartøier var ute på kryss, og han måtte benytte de tre galleier og chaluppene til vakthold ved Tjufkilen og rekognosering forøvrig i farvannet. Den 3dje oktober ankom imidlertid skiøtskibet „Arca Noæ" fra Norge og blev liggende i Marstrand inntil resten av styrken seilte ned til Danmark. —

Men med avslakkingen i krigsførselen efter offensivens opgivelse krevet Tordenskiolds virkelystne sinn andre ting å beskjetige sig med.

[1]) Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719.

Det fregattskib som han hadde fått overlatt utrustet han i Marstrand efter å ha omdøpt det til „Fortuna Gallei". Da det gikk lastet fra Marstrand har det sannsynligvis hatt inne den ladning av trelast, bek, tjære og jern, som den hadde inne på forhånd og som også var medtatt i takstforretningen.

Fartøiet førtes av Johan von Osten[1]) og som kjøpmann medfulgte Henrich Mouritzen. Den 28de september utsteder han instruks[2]) for de to herrer, eller rettere sagt to instrukser, idet den ene skal befølges, mens den annen fremvises om fartøiet blir opbragt underveis.

Brev nr. 750 I hovedinstruksen heter det, at de „i den hellige Trefoldigheds Navn" skal seile direkte til Cadix for der å selge fregatten og ladningen til høiest opnåelige pris, dog ikke under 13—20,000 rdl., og de må kun ta gode og suffisante veksler på Amsterdam. Kan de ikke få tilfredsstillende pris på fartøiet, tar de god frakt til Østersjøen, Holland eller England. Og kan de ikke få frakt, kjøper de en ladning av „salt, frugter og confecteurer" og bringer dem hjem.

De må ingen havn søke underveis, og gjør de allikevel dette mot ordre og resong, skal de være ansvarlig for all den suite som kan følge.

De har å sky alle de seilere som de kan fornemme er utrustet til caps eller orlogs og såvidt mulig sky alle slags „rencontres". Skulde de møte noen engelske kryssere, da skal de foregi å gå til Gibraltar[3]) og forevise hans rekommandasjonsbrev samt hans annen pro forma medgitte ordre og vel overveie hvad de sier. Og skulde de møte sådanne kryssere når de er på vei inn til Cadix, skal de foregi å måtte innseile for manqvement av vann. Og skulde de endelig møte noen under svensk flagg, „da Bemestre dend til god Priise, og giør derved som best kand ske at bringe til Nøtte".

Skulde de bli angrepet av noen overmakt eller likemakt, da har alle sammen som e n mann å forsvare hver sin hud og i særdeleshet overfor „Tørken" så lenge en mann er tilbake, og for å „encoragere" sine underhavende, så skal de meddeles, at enhver skal nyte efter sjøkrigsartiklenes bestemmelser i henhold til den skade enhver har bekommet. De har videre å holde samme justis innen borde som om det var på en kongelig orlogsmann.

Får de fregatten solgt, sørger de for å få folkene riktig avbetalt og ser til å få hjulpet dem ombord på en eller annen koffardimann, for at

[1]) Sannsynligvis den samme som var med på den eventyrlige ekspedisjon til Skanör og som hadde vært ansatt som månedsløitnant på „Laaland".

[2]) Skifteprotokollen. D. R. A.

[3]) Cadix var altså sperret av engelskmennene.

enhver kan komme hvor han lyster, likesom hver mann gis litt reisepenger. Men skulde noen obtinere sig, da skal de straffes efter artiklene og jages iland uten pass og avskjed.

Den annen pro forma instruks er ganske kort og angir G i b r a l t a r som bestemmelsessted. Møter de noen engelsk krysser, fremviser de hans rekommandasjonsbrev, efter hvis innhold de sikkerlig vil erholde all mulig assistanse og civilité. Forøvrig bruker de gevalt mot gevalt til de som „Eder det Præsenterer". *Brev nr. 751*

Tordenskiold drev forøvrig en ganske utstrakt reder- og handelsforretning. Foruten det her nevnte fartøi — som det ikke lyktes å få solgt på denne reise — hadde han ved sin død følgende fartøier[1]): En brigantin ført av Wilh. Møller, kreyert „Haabet" ført av Brøns, fregattskibet „Neptunus"[2]) ført av Even Jonsen Solberg, hukkerten „Lykkens Post" ført av Sivertsen samt et mindre fregattskib ført av Christen Knudsen. Videre hadde han parter i flere skibe og til opsyn med sine forretninger i Norge hadde han allerede fra 1718 sin tidligere eskadreskriver Cort Friis som kommisjonær sammesteds.

Sin trussel om å ville revangere fartøisrovet ved Grötö utførte Tordenskiold den 7de oktober. Denne dag utsteder han ordre til Budde om med 3 dobbelte og 7 enkelte chalupper, bemannet med så mange folk han kunde få plass til, å begi sig til Grötö, hvor han blir liggende inntil mørkets frembrudd, da han med sin styrke søker op til Nya Varfvet for å surprenere alle de fartøier som måtte ligge der. Lar det sig gjøre, tar han fartøiene ut, i motsatt fall setter han dem i brand. Til å dekke foretagendet har han beordret to galleier og forøvrig vil han selv være i nærheten for å lede det hele. *Brev nr. 752*

Som man ser er dette foretagende bygget på samme forutsetning og anlagt med samme mål for øie som angrepet i 1717 — en forsering i mørket av batteriene og en erobring eller opbrenning av de ved Nya Varfvet liggende fartøier. Som nevnt under behandlingen av angrepet i 1717 er det hele et foretagende der i sin taktiske anlegning meget minner om nutidens torpedoangrep. Likesom vår tids fartøier har sin største sårbarhet overfor undervannsangrep, således hadde datidens flåtemateriell sin største sårbarhet overfor brandstiftelse. I 1717 mis-

[1]) Skifteprotokollen. D. R. A.

[2]) I denne var også Caspar Wessel interessert.

lyktes angrepet vesentlig på grunn av at angrepet — takket være Vosbeins optreden — ikke rakk frem til målet til rette tid. Denne gang nådde han, med små midler og med en bravour som vel søker sin like i sjøkrigshistorien, frem som beregnet og nådde derfor også det tilsiktede mål.

Rothe sier, at Tordenskiold i sin opbragthet hadde skrevet til kommandanten i Göteborg og forlangt de to flåtebatterier utlevert. I motsatt fall vilde han på en eklatant måte selv avhente dem. Noen bekreftelse herpå foreligger ikke. I de kjente svenske rapporter og forhør i anledning av affæren finnes intet som tyder på at det forholder sig som av Rothe anført, uten forsåvidt Rehnschiöld i sin redegjørelse anfører, at han fryktet for at Tordenskiold skulde søke „sådant på något sätt att revangera", og herfor tok sine forholdsregler.

Efter at linjeskibene hadde forlatt distriktet var der mangel på brukelige chalupper, og de under Judichæer liggende fregatter „Høyenhald" og „Hvide Ørn" hadde Tordenskiold ikke disposisjonsrett over. På „Hvide Ørn" var også en av Tordenskiolds favoriter, lieutenant Wodroff. Denne mann var som kadett med ved angrepet på Göteborgs havn i 1717 og kommanderte da de chalupper som skulde antende fartøiene i havnen. Senere var han med ved Strömstad og blev, som tidligere nevnt, for sitt gode forhold under kampen forfremmet til officer. Denne mann skal altså Tordenskiold ha overtalt til uten Judichæers eller sin chefs vidende å møte med en bemannet chaluppe kl. 2 eftermiddag og delta i ekspedisjonen. Det lyder utrolig at dette kunde skje på lyse dagen og det er i det hele tatt litet sannsynlig at Judichæer har vært holdt utenfor. Tordenskiold hadde jo ingen grunn hertil, da det var han selv (Tordenskiold) som hadde kommandoen.

At Rehnschiöld ikke var uforberedt på et anslag fra Tordenskiolds side fremgår av hans ovenfor refererte ytring. Til yderligere sikkerhet anla han ved Arendal — altså på det sted hvor Staël von Holstein med så god virkning hadde plasert sine kanoner under angrepet på Ny Elfsborg — en skanse, likesom han rett inn for Ny Elfsborg la yderligere to batterier. Tvers over elven var som nevnt senket Göteborgeskadrens større skibe, således at der inn til Nya Varfvet kun var en smal renne. Denne og det nye senkverket kunde bestrykes av et nytt, ganske lavt strandbatteri på Billingpynten, bestykket med 2 stk. 24-pdr., 4 stk. 18-pdr. og 4 stk. 12-pdr. kanoner — hvortil altså kom det gamle batteri på Billinghøiden. Dessuten var anlagt et bestrykningsbatteri — Hisingen batteri — på den annen side av elven. Ved foten av Kjärringbatteriet var opført et batteri der helt og holdent behersket innløpet, og

mellem dette og Billingen var lagt et annet batteri, Carolibatteriet eller Carlsbergbatteriet, bestykket med 4 stk. 12-pdr., 2 stk. 3-pdr. kanoner og 2 mørsere. Dessuten var inne i selve havnen plasert kanoner således som senere vil bli redegjort for. Besetningene var dessuten forsterket således at der i det hele i Göteborg lå 4000 mann. Over troppene på Hisingsiden førte Staël von Holstein kommandoen og de i havnen værende fartøier lå under capitain Nils Nilsson, begge officerer som hadde spillet en fremtredende rolle i foretagendene mot Tordenskiold.

Angående dette angrep har man i svenske arkiver overordentlig nøiaktige kilder. Der blev nemlig i 1724 nedsatt en undersøkelseskommisjon under presidium av admiral grev Hans Wachtmeister, som i 1725 avga sin betenkning[1]). Fra dette arbeide anføres vedføiede kart over situasjonen (se pl. 36) og endelige resumé efter langvarige forhør:

„Uttydning på denna Charta og Specification uppå de vacter och Påster som vore utstälde, dels till Inlöppet, och dels till Nya Wärfvets, hambnens och fartygens betäckiande och beskyddende.

1) Elfsborg.
2) Käringbärgs Batteri, hvarest fienden tätt in under passerade, och blef anropet, men intet anhållen, ey heller något tecken till des annalkande gifvet.
3) Carolus Batteri, hvarest de äfvenvähl hörd fienden roo, men intet gifvit något tecken.
4) Billingen, hvarest var En skans med ett vattenbatteri, som Opvakades af en Fendrik med endehl gemena af Infanteriet och Artolleriet, hvilchen hade sina poster utsatta så ved batterierna som Corps de Guardie, och sedan påsten på Batteriet ropat fienden an, och fiendens chalupar lade i land i Vyken utan för Sänkevärcket mit för Corps de Guardiet, låpp han bort ifrån sin påst, då fienden gick upp till Corps de Guardie, och Fendriken i det samma han utkom till at se hvad å färde var ihiählskiöt, den öfriga vachten till fånga tog, då han var fullkomlig Mästare öfver Skansen med de därtill hörige Batterien, förnaglade stücken på bem.te batteri, och sedan sin skadeliga dessein fullfört.
5) Et litet fartyg Schilpaddan, som med 4 Canoner og 4 nickhakar försedd låg utanför Artolleribryggan med någon man ombord.
6) Warfsbroen eller lilla bryggan, hvarest stod en post med 4 Canoner, som voro ditlagde åhr 1719, hambnen och fartygen till beskydd.

[1]) Svenska Riksarkivet.

7) Laboratorium, hvarest stod en corporal med någon gemene.
8) Hysings eller Rya Batteriet som äfvenvähl bevakades af en corporal med 6 gemene.
9) Rya, lå några Compagnier af Skaraborgs Lähns Regimente."

När härtil kommer, at Rehnschiöld hadde gitt ordre til at to patruljechalupper hver natt skulde gå ut på rekognosering, så er det klart at man fra svensk side ikke var helt uforberedt på at Tordenskiold vilde foreta noe.

Tordenskiold hadde latt kalle til sig i sin kahytt ombord på „Laaland" lods Nils Olofson fra Marstrand og to andre svenske lodser[1]). Han spurte dem om de vilde påta sig å lodse ham inn til Göteborg. Nils Olofson forsøkte, efter hvad han selv beretter, å finne holdbare utflukter; „såsom en ärlig svensk anstod" søkte han „slippa deltaga i en färd, som för hans Fädernsland kunde blifva af så menlig följd", idet han forega at hans lodsdistrikt ikke gikk lenger enn til Calfsund. Tordenskiold lovet ham, at han ikke behøvet å være med lenger enn til Brennö. Og han blev med.

Til belysning av hvad der foregikk anføres videre en utskrift av „Laaland"s (Buddes) journal:

„Eftermiddagsvagten vinden variabel af N.lig Kant liden Kulte klar luft, det 3 gl. gich Jeg efter Ordre med 3de dobbelte og 5 Enkelte chalupper her fra ad Bohuusfjorden, det 5 gl. kom de 3 galleer samt hr. vice admiral Tordenschiold og følgede efter. Platfoden vinden N.W. liden Kulte klar luft, det 2 gl. saa vi Svendske galleer Rojede op ad Calsund og ved Solens nedgang anchrede ved Birchøe[2]), vi blev og stille liggendes ved en Holme med ermeldte fartøyer indtil det var mørch da ieg med Chalouppeme Rojede igiennem lille Calsund Syd efter, Galleerne og viceadmiralen følgede efter.

Førstevagten vinden stille, det 6 gl. en liden laring af S.W. Bramseils Kulte klar luft. Jeg continuerede Coursen ad Elsborg og 7de gl. Passerede Elsborg og det 8 gl. ankom til Nye Werf.

Hundevagten vinden S.W. Bramseil Kulte blandet luft, det 1 gl. ved ankomsten til Nye Werf surprenerede straxen wagten og fornaglede støcherne paa tvende batterier som var 24, derpaa gich med chalouperne ind i Hocken og udhalede fregatten Comt de Mörner, satte galeasen Carolus, galleen Wreden ibrand udtog dend forhend Danske Galle Pr. Carll, og var da viceadmiralen til os ankommen med sin

[1]) Forhørsprotokollen.

[2]) Björkö, rett ut for Bohuselvens munning.

chalouppe. Fregatten Comt de Mörner ragte formedelst de siunkende Wrag paa Grund, og maatte udi det 8 gl. sættes i brand. Coufardie skibet Langesund kom formedelst Galeasen og i Brand.

Søndag d. 8de Octbr. Dagvagten vinden S.W.t.W. Merseil Kulte blandet luft, det 1 gl. passerede med Pr. Carll de uden for Nye Werf liggende tvende batterier og omsider Elsborg, som Canonerede paa os, dog ved Guds hielp uden skade at iche en mand blev misted. Ved Ridefjorden forefandt jeg voris 3de galleer, og giorde da samtl. voris bæste tilbage til Mastrand, hr. viceadmiral Tordenschiold gich fra os til Mastrand.

Formiddagsvagten vinden S.W.t.W. og W.S.W. forige værl., vi fortsatte vor Cours igiennem lille Calsund til bagge, det 3 gl. Passerede Birkøe og blev samme tiid var 5 Svenske Galleer ligge til anchers Iblandt øerne op mod Mastrand, ieg bemandede Pr. Carll af chalouperne og continuerede voris Cours ad Mastrand, det 5 gl. passerede de for bem.te Svenske Galleer paa Canonskud, som og skiød 2de Canonskud efter os mens torde ei lette at attaqvere, det 8 gl. Passerede Sundet ved Kløverøe, da lettede 2de svenske galleer for at coupere galleen F. 4tus som formedelst dend knappe vind kom noget i læ, mens da ieg Chalupperne hensente, til assistance, hvorved hand og kom udi Farvandet, vendte de tilbage uden videre at tentere.

Eftermiddagsvagten vinden S.W.t.W. forige værlig, det 1 gl. ankom vi med dend igientagne Galley Pr. Carll lychelig ind i Mastrand[1]) og saluterede Flaget, de svenske Galleer hafde Jaged efter viceadmiralen og skudt igiennem hans Chaluppe og nogle Aarer i Støcher — —".

Buddes journal må øiensynlig forståes således, at det var de 5 svenske galleier som var ankret ved Björkö og at Tordenskiold og Budde hadde ankret nordenfor dem. For sikkerhets skyld hadde da Tordenskiold trukket en tredje gallei til sig. Efter mørkets frembrudd må de altså først og fremst ha kommet sig forbi denne farlige hindring. Ved tilbakekomsten lå svenskene ennu ved Björkö, men evner heller ikke nu å gjøre noe mot Buddes svake styrke. Ja Tordenskiold hadde endog alene med sin chaluppe sluppet forbi, omenn med skudd gjennem båten og bortskutte årer.

På veien inn forbi Ny Elfsborg hadde de ikke møtt noen av de svenske patruljebåter som Rehnschiöld hadde gitt ordre om stadig

[1]) Det må således være feilaktig når oberst Gadde i sin innberetning til kommisjonen sier, at man fant denne gallei dagen efter ved Svineholmene utenfor Göteborg.

skulde rekognosere farvannet om natten. På selve festningen hadde postene på vollene kommet i en heftig ordveksel om hvorvidt rofartøier hadde passert eller ei. Men da en av dem påstod tydelig å ha hørt åreslag, blev dette anmeldt for oberst Gadde, som nu var kommandant. Denne klædte nu straks på sig og gikk ut på en av bastionene, hvor snart alle festningens officerer var samlet. Man var fremdeles i tvil og selv geværskudd fra Nya Varfvet som flere hadde hørt ga ingen visshet. Om en stund så kommandanten en lanterne røre sig på Nya Varfvet og utbrøt: „Nu lär admiralitetet rusta sig och vilja gå ut". Men knapt hadde han uttalt dette så så man fra Ny Elfsborgs voller et fartøi springe i luften. Nu blev der skutt allarmsignal fra festningen, som imidlertid blev ubesvart fra batteriene på fastlandet. Men da obersten fra skinnet av en brennende fregatt så en gallei bli buksert ut tett under Billingen, forstod han hele sammenhengen. „Han anade då oråd" og lot kanonene spille.

En vaktbåt som blev utsendt fra festningen møtte en slupp som styrte mot Nya Varfvet. Den anroptes fra vaktbåten med: „Wer da?" Fra sluppen blev der svart: „Tordenskiold", idet der blev tilføiet: „Vänd om och helsa er kommandant från mig och säg, att jag är här för att lära honom hålla sig vaken!".

Fartøiene var imidlertid blitt anropt av utposter fra de sydlige batterier på Kiärringberget, som hadde fått det svar at de var gode svensker og at de hadde danske fanger ombord[1]). En soldat var fra batteriet blitt sendt avsted for å rapportere dette til kompanichefen, capitain Hard, som hadde sitt kvarter et stykke derfra på gården Paulund. Under dette kom altså fartøiene uskadt forbi.

Næste batteri som de skulde forbi var Carlsberg eller Caroli batteri. Posten på dette sted hørte at der rodde noen forbi batteriet og ga melding herom, men vedkommende befalhavende antok som gitt at det var egne fartøier, særlig da man intet hadde hørt fra Kiärringberget.

Den tidligere nevnte 65 år gamle infanterikaptein Kleve var også denne gang med på ekspedisjonen. Han sier selv i sin ansøkning til kongen av 22de mai 1726[2]), at han med 12 mann gik op og tok vakten tilfange, tiltross for at der like i nærheten stod flere hundrede svenske soldater. Det var ved Billingbatteriet — altså det batteri som ligger like ved Nya Varfvet — at landstigningen fant sted. Den patruljerende

[1]) Generalmajor Mentzers rapport med optatt forhør. Inntatt hos Kuylenstierna.

[2]) Danske Magazin, R. 5, B. 5.

soldat kom inn i Gorps de Guardet og meldte at noen fartøier hadde nærmet sig og på anrop svart at de var svenske og at de hadde danske fanger med. En underofficer gikk ut for å undersøke saken[1]) og fikk det samme svar. Kommet tilbake vekket han fendrik Fisker av hvem han fikk ordre til å visitere posten på batteriet. Denne var borte, og ved tilbakekomsten til Corps de Guardet fant han fendrikken skutt og mannskapet borte. En soldat som hadde ligget utenfor husveggen og sovet og som var blitt vekket av skytningen kom sig også undav.

Det nederste batteri på Billingen var blitt fornaglet således at de svenske forsterkninger, da de kom frem, ikke kunde bruke det mot fartøiene som da allerede var på utveien.

Budde fortsetter, efter at han ved senkverket hadde satt Kleve med hans soldater iland, inn i hokken ved Nya Varfvet hvor fartøiene lå, og Tordenskiold var nu selv ankommet i sin chaluppe, idet han hadde latt galleiene bli liggende ved Brännö. Det var et sachsisk regiment som hadde vakt, og en av dettes skiltvakter var den første som opdaget fartøiene i havnen og ropte dem an. Også han fikk det svar at det var svenske galleier som førte med sig fanger.

I havnen lå 8 fartøier: Kaperfregatten „Comt de Mörner" på 36 kanoner, galeasen „Kung Carl" på 3 stk. 36-pdr. og 6 stk. 18-pdr., galleien „Wreden" der førte 36-pdr. og som tidligere var blitt senket i Dynekilen, den nettop fra Tordenskiold erobrede gallei „Pr. Carl", de avstykkede og avriggede flåtebatterier „Langemaren" og „Spydstagen", krudtskibet „Langesund" og bombardergalioten „St. Johannes". Galleien „Pr. Carl" blev lykkelig bragt ut og fregatten var også kommet ut av hokken, men kunde ikke komme over de tvers over innløpet til elven senkede svenske linjeskibe. Den måtte derfor antendes, hvad der også blev gjort med de øvrige fartøier. De to flåtebatterier, som ikke lot sig senke, lot sig heller ikke antende på grunn av sin kompakte tømmerbygning og sin fullstendige mangel på rigg. Og disse tunge fartøier lot sig heller ikke utslepe. Han måtte derfor la dem ligge. Tordenskiold sier i sin rapport, at han vel kunde ha antendt og ruinert flere huse på verftet, men da kongens ordre gikk ut på å skåne privat eiendom blev dette ikke gjort.

Under utfarten blev flotillen beskutt fra de forskjellige batterier på fastlandet og fra Ny Elfsborg, men slapp uten uheld forbi. Den eneste glede svenskene hadde hatt av nedsenkningen av sine kraftigste fartøier var således å hindre egne fartøier i å bli slept ut.

[1]) Ovennevnte forhør.

Således var altså denne dristig anlagte og glimrende utførte ekspedisjon lykkelig tilendebragt. Parolen røber stemningen i gjenkjennelsestegn: „Hidindtil" og feltrop: „Herren hialp".

Den 9de skrev Tordenskiold sin rapport om affæren. Den finnes dessverre ikke i sin helhet, men Rothe har gjengitt den ekstrakt av den
Brev nr. 753 som like efter blev utgitt på trykk i Kjøbenhavn. Tordenskiold slutter sin rapport med å si, at den hele svenske sjømakt i Nordsjøen nu kun består av 5 små galleier. Ved denne uttalelse kommer atter igjen Tordenskiolds strategiske syn skarpt frem. Den hele tid har for ham stått som den maritime strategis alt overskyggenme mål: ødeleggelse av motstanderens mobile sjøstridskrefter. Göteborgeskadren hadde, da Tordenskiold begynte sitt arbeide, bestått av 9 linjeskibe, 2 fregatter, 4 skiøtskibe, 3 galeaser, 1 brander, 1 jakt og 18 galleier. Av disse var der altså nu igjen 5 små galleier. Og den alt overveiende del av de ødelagte fartøier hadde Tordenskiold på sin samvittighet, direkte eller indirekte. Kun de ved Strömstad av svenskene selv ødelagte galleier kom på Rosenpalms konto. Det er et stolt resultat.

Brev nr. 754 Den 9de oktober overlot Tordenskiold kommandoen til Budde og drog i chaluppe nr. 12 til Kjøbenhavn. Hans flagg blev fremdeles vaiende på „Laaland" og hans hensikt med turen til Kjøbenhavn har øiensynlig vært å nå frem med beskjeden om det siste angrep til kongens fødselsdag den 11te oktober. Dett opnådde han også[1]).

Da underhandlingene om våpenstilstanden var begynt, fikk han av kongen tillatelse til å forbli i Kjøbenhavn og han tok sæte i admiralitetet[2]).

Først den 24de oktober blev imidlertid Tordenskiolds flagg strøket på „Laaland" og kommandoen overtatt av admiral Judichæer[3]). „Laaland" og fregattene skulde sendes ned til Danmark og Vosbein blev utnevnt til chef for de 5 galleier som skulde forbli i Marstrand. De norske soldater som hadde dannet besetning på disse fartøier blev sendt hjem[4]).

Det må ha vært meget nær efter hans ankomst til Kjøbenhavn at

[1]) C. E. A. Schøller sier i Personalhistorisk Tidsskrift B. 5. 1914, at Tordenskiold ikke nådde frem til kongens fødselsdag, men han går feilaktig ut fra at denne var den 10de oktober.

[2]) Admiralitetets protokoller. D. R. A.

[3]) „Laaland"s journal.

[4]) Kgl. res. av 20de oktober. Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719. D. R. A.

det bekjente Dennermaleri er blitt malt av Tordenskiold (se pl. 37). På billedets bakside står nemlig:

„Hr. Tordenschiold
Ætatis suæ 28 Anno
Denner prinxit
1719".

Da Tordenskiold fylte 29 år den 28de oktober må altså billedet være malt mellem 11te og 28de oktober.

Videre står bakpå billedet:

„Dette maleri er et original Portræt af Vice Admiral Peter Tordenskiold, malet af Denner. Det blev forært af Tordenskiold til hans broder Vice Admiral C. Wessel. Geheimraad Scheel til Mullerop, Fyen, arvede det og førend sin død forærede det mig til en erindring af ham i aaret 1792. H. Lindholm,
Contra Admiral."

Billedet har hatt en merkelig skjebne. I slekten Lindholm forblev det i flere generasjoner inntil kammerjunker Lindholm i en sen alder fikk en sønn. Han ønsket så å selge billedet til fordel for denne arving. Hr. Walter Christmas optrådte som mellemmann og fikk etatsråd Glückstad til å kjøpe billedet, og kjøpesammen sattes til 45,000 kroner. Denne sum så imidlertid kammerjunker Lindholm aldri noe til. Den gikk inn i Lanmandsbanken på en spekulasjonskonto og hvert øre av denne gikk tapt[1]).

Efter Glückstads fall kom den berømmelige auksjon hvor de nasjonale lidenskaper i den grad kom i kok, at billedet blev solgt til Frederiksborgs museum for henimot 90,000, mens billedet som kunstgjenstand kun er verd 5000 kroner. —

Denne kamp under auksjonshammeren viser med hvilken lidenskap danskene verger hvad de mener er deres nasjonale eiendom. Situasjonen illustreres kanskje best ved den omstendighet, at dette billede har Norge på sine pengesedler og Danmark på sine fyrstikkesker. Vedkommende tendstikkfabrikk — Gosch — støttet da også under med 50,000 kroner. Foruten en av den nasjonale bølge høit båret reklame fikk tendstikkfabrikken ut av forretningen som direkte valutta et annet gammelt originalportrett av Tordenskiold, som hadde hengt på Frede-

[1]) „Politiken", november 1923.

riksborgs museum[1]). Billedet var i 1888 innkjøpt av museet gjennem konservator Andersen for 200 kr. Av hvem det er malt vites ikke. (Pl. 37).

På Frederiksborg henger ennvidere et pastellmaleri, malt av Horneman efter Denners portrett. Billedet er altså fra begynnelsen av forrige århundrede (pl. 38).

Og endelig har man på Frederiksborg museum en „falsk Tordenskiold" (pl. 38). Billedet blev innkjøpt til Rosenborg slott i 1885 av en nordmann M. Andersen for 50 kroner. Fra Rosenborg gikk det senere ved dette museums deling over til Frederiksborg og er nu restaurert[2]).

Mannen på billedet bærer sort parykk, hvad der ikke er tilfelle på noen av de kjente Tordenskiold-billeder. Men det har på den annen side en viss likhet med det billede som henger på sjøkrigsskolen på Horten. Det må i tilfelle være malt før Dynekilen, da han ingen dekorasjoner bærer.

Tordenskiold blev dog heller ikke denne gang lenge i Kjøbenhavn. Den 6te og 11te november sees han å ha hatt sæte i admiralitetet. Den 20de november blev der utstedt pass for ham til med tjener og bagage å reise over land til Marstrand for sammesteds å forkynne våpenstilstanden[3]). Derfra skulde han fortsette til Norge. I Göteborg blev han av capitain Ployart avhentet i chaluppe og ført ombord på „Laaland", hvor han ankom den 23de. Rothe forteller, at man i Göteborg i den grad trengtes for å få se den berømte mann, at en bro brøt sammen under mengden med den følge at flere omkom. Den 24de overbragte Tordenskiold kommandanten på Christiansten, generalmajor Huitfeldt, kongens muntlige befaling til å publisere en 6 måneders våpenstilstand, der for Norges vedkommende inntrådte den 18de november, og avfattet med Huitfeldt denne publikasjon.

Meddelelsen om våpenstilstanden hadde man imidlertid på „Laaland" allerede fått den 17de november med en svensk chaluppe[4]). Stemningen kommer atter frem ved parolen: „Landets fred, Hver mands eie" og næste dag: „Give Gud, vahre længe".

Den 24de reiste Tordenskiold videre med fregatten „Søe-Ridde-

[1]) Under auksjonen fulgte Trondhjem — fordekt — med til 50,000 kroner for å erholde billedet til et museum. Efter at Trondhjem ikke kunde mere drev som bekjent grosserer Sverre Young, Oslo, budet videre op.

[2]) Alle historiske data vedrørende maleriene på Frederiksborg slott er mig meddelt ved elskverdig imøtekommenhet av magister Andrup.

[3]) D. R. A. Krigscancelliets kgl. Expeditioner (Concepter) 1719.

[4]) „Laaland"s journal.

ren" som nu førtes av capitain Ployart. Caspar Wessel var altså nettop gått iland. Den 25de ankom han til Larvik og drog herfra overland til Kristiania. I Larvik hilste han på Rosenpalm, der den 11te desember skriver til Gabel og bl. a. anfører[1]): „Tordenskiold har gjort mig den ære at see mig i mit kvarter. Han reiste over land og er den samme tous jours en bon humeur I magnefiqve Eqvipage".

I Kristiania skulde han efter kongens ordre av kasserer Weybye motta 40,000 rdl. av Norges inntekter, som han skulde besørge nedsendt med „Søe-Ridderen". Den 2nen desember utsteder han fra Kristiania ordre til Ployart om å seile ned til Kjøbenhavn med pengene såsnart lieutenant Rasch[2]) var inntruffet med pengefustasjene.

I tiden mellem 2nen og 21de desember kan man ikke med sikkerhet følge Tordenskiolds spor. Sistnevnte dag er han imidlertid atter igjen i Kjøbenhavn og møter i admiralitetet. Som tidligere nevnt er der imidlertid overveiende sannsynlighet for at han i denne tid har været en tur i Trondhjem for å hilse på sin mor og øvrige slekt. Av revisjonsprotokollen fremgår at han av ekvipagemester Styer har lånt en slede med bjørnefell og reiseskrin, „da han reiste op til sine foreldre i Trondhjem"[3]). I Kristiania har han ialfall kun været et par dage[4]). Og i Trondhjem har man altså hatt et spor efter ham under dette besøk i hans innrissede navn på en vindusrute på Ringved.

At han i det tidsrum det her dreier sig om godt har kunnet nå å kjøre frem og tilbake over fjellet og enda være i Trondhjem i flere dage, er der ingen tvil om. Og langsommere enn almindelig reiste Tordenskiold sikkert ikke.

---

[1]) Indk. Sager til Krigscancelliet (Søetaten) 1719. D. R. A.

[2]) Tordenskiolds søstersønn.

[3]) Styers fordring undertegnet av ham selv. Skifteprotokollen. D. R. A.

[4]) Tidligere eskadreskriver Friis i innberetning til Tordenskiolds bo i skifteprotokollen, D. R. A. Friis var Tordenskiolds kommisjonær i Norge.

DEL XII

EN SJØMILITÆR OG NASJONAL VURDERING

Pastel av Tordenskiold, malt av Horneman efter Denner. Frederiksborg slot (se s. 988).

En „falsk“ Tordenskiold. Frederiksborg slot (se s. 988).

EN SJØMILITÆR OG NASJONAL VURDERING

Den sjømilitære strategi og taktikk er — som videnskap betraktet — av forholdsvis ny dato. Ved studiet av de sjømilitære problemer var man tidligere i stor utstrekning henvist til den landmilitære videnskaps lære. Strategien og taktikken var, sa man, basert på evige og uforanderlige grunnsetninger, som nettop på grunn av sin axiomartede natur like fullt gjaldt sjømilitære som landmilitære problemer.

Forholdene tilsjøs og tillands er så utpreget forskjelligartede at man ialfall må ned til en fullstendig krystallisering av problemerne for at linjerne skal falle sammen. Sikkert er det imidlertid, at Mahan ved sine epokegjørende verker skapte en spesifikk sjømilitær videnskap på det strategiske og taktiske område, en videnskap som senere er yderligere utformet og definert av andre autoriteter, særlig av den engelske strateg Sir Julian Corbett. Og det tør visstnok sies, at ialfall a p p l i c a s j o n e n av de strategiske og taktiske fundamentalsatser på sjømilitære forhold skapte klare linjer, hvor det tidligere utgangspunkt ikke hadde formådd å gjøre det.

Den sjømilitære strategi og taktikk — som videnskap — står derfor idag som en fullt utbygget disciplin ved sjøofficersutdannelsen — den er i ganske annen betydning blit et f a g — som skoleundervisning og som selvstudium. Men herav følger også, at den rent s j ø m i l i t æ r e tilpassning hos den vordende officer er blitt ganske anderledes tilgodesett enn før, hvor den sjømannsmessige, tekniske og humanitære side av utdannelsen spilte en alt overveiende rolle.

Hvilken betydning dette har for den unge sjøofficers innpasning i det miljø hvor han skal ha sitt virke, skal jeg ikke her opholde mig ved. — Men Mahan har også ved sitt epokegjørende arbeide skapt et solid grunnlag for vurderingen av historiens sjøkrigere. Han har så å si gitt sjøkrigshistorikeren i hendene et mål hvormed han kan bestemme verdien av de historiske personer som optrer på historiens

sjømilitære skueplass. Og der er dette som i denne forbinnelse har slik stor betydning.

La mig da atter igjen gjenta, hvad jeg under emnets behandling gang på gang har understreket som den sjømilitære strategis alt overskyggende mål: ødeleggelsen av motstanderens mobile sjøstridskrefter. Sink, capture, destroy — det er det strategiske mål som er kriteriet for alle store sjøkrigere. Det er målet — det eneste som i sjøkrigen fører til en varig overvekt på sjøen, til uinnskrenket herredømme på havet. Og dette gjelder i den store som i den lille krig — det gjelder hvor det er tale om verdenshavet som hvor der er tale om begrensede farvann. Erkjennelsen av denne den sjømilitære strategis store fundamentalsats er den dag idag ikke trengt helt igjennem — spesielt ikke hvor det gjelder begrensede forhold. Det er bristen på forståelse på dette område som jeg tidligere har betegnet som skillelinjene mellem den sjømilitære og landmilitære opfatning av sjømilitære forhold. Og dette er ikke således å forstå, at betegnelsen landmilitær opfatning kun er et uttrykk for en opfatning hos de landmilitære sykkyndige. Den fins også hos sjøofficerer og er nettop et uttrykk for at den sjømilitære videnskap ennu ikke har formådd å fortrenge den landmilitære fra et område hvor denne ikke hører hjemme.

Men er dette tilfelle i vår tid, da var forholdet på Tordenskiolds tid i langt sterkere grad gjeldende. Det er det som stiller Tordenskiold i et så utpreget relieff.

Og hvad nu det taktiske spørsmål angår, så har den sjømilitære videnskap også her påvist en interessant utviklingslinje — fra den rent landmilitære kamp ombord på skiber gjennem manøvretaktikkens forskjellige faser frem til konsentrasjon og videre frem til konsentrasjon i forbindelse med isolasjon, som nådde sin fullkommenhet hos den største av dem alle — Nelson. Heller ikke på dette område er idag forståelsen trængt helt igjennem. En sammenblanding av artilleri- og torpedotaktikk med manøvertaktikken har ført til forvirring i begrepene.

Jeg har forsøkt ved et riss gjennem Nordens sjøkrigshistorie å påvise den samme utvikling hos oss. Da Tordenskiold trådte inn på skueplassen lå den taktiske likesom den strategiske offensiv tilsjøs i dødvannet. Den døde, ammunisjonsødende artillerikamp var løsenet. Manøvertaktikken passet derfor ikke inn i tidens opfatning. Og dette gjaldt såvel i forbandskamp som i enkeltskibskamp. Også dette forhold stiller derfor Tordenskiold i et utpreget relieff.

Den strategiske forutsetning for bygning av de norske snauer og

fregatter var nettop ødeleggelsen av de små svenske armateurs, der som sultne jakthunde boltret sig i de norske farvanne til ødeleggelse av den norske handel og skibsfart. Og Løvendal kunne derfor ikke ha gjort noget lykkeligere valg, enn da han valgte Wessel — først til chef for snauen „Ormen" og senere for fregatten „Løvendals Gallei". Med de meget små midler han fra begynnelsen av rådet over var hans optreden i videste forstand offensiv. Hans løsen var ikke, i stil med tidens opfatning, å dekke og fordrive; for ham stod allerede fra første stund av ødeleggelse av motstanderens materiell, det som kunne skade hans fedrelands interesser og som han selv på nogen måte kunne være mektig, som det mål han til stadighet hadde for øie. Med den lille, svakt bestykkede „Ormen" fulgte han sine motstandere helt inn i deres egen hule, inntil Elfsborgs kanoner satte en stopper for hans videre fremtrengen. Organisasjonen av jakten på de svenske armateurs, efter at han hadde fått „Løvendals Gallei" å føre, er utpreget offensiv i sitt anlegg. Med den ham underlagte snau vil han dekke konvoyen, mens han selv med sitt eget skarptseilende fartøi vil ha fritt slag til ødeleggelse av hvad han kann nå av bevebnet motstander. Hans stadige og innstendige krav om bevegelsesfrihet på dette område peker i samme retning. Da han i 1713 ikke finner mer av bevebnede motstandere i Skagerak og Kattegat, søker han om å bli forlagt til Vestlandet, hvor der skal være flere av dem. — Ved sin gjesteoptreden i Østersjøen 1712 er hans mål de b e v e b n e d e fartøier som skal dekke Stenbocks transport. Og han forstår å hevde dette sitt standpunkt overfor den opfatning, at målet her rettelig var de tildels tomme førselskibe. Intet er derfor mere feilaktig i sitt utspring og grunnfalsk i sin vurdering enn betegnelsen av Wessel som k a p e r. I hele sin fregattid og senere, da han fikk høiere kommando å føre har han, ved utnyttelsen av eget fartøi og organisasjon av underlagte styrker, alltid sett den beste beskyttelse av eget fedrelands interesser i ø d e l e g g e l s e av motstandernes bevebnede fartøier. Og gang på gang — spesielt under depressjonsperioden efter Strømstad — hevder han, at tusener av undersåtter i begge riker er ham takknemlig for hans arbeide på dette felt.

Og den samme offensive ånd besjeler ham hvor det gjelder egentlige orlogsfartøier. Kampen ved Lindesnes er et brudd med tidens defencive flathet i så høi grad at fiskalen endog trekker ham for retten og påstår ham degradert for å ha eksponert sitt eget fartøi for fiendens kanoner. Jakten på den overlegne „Hvite Ørn" i 1715 viser hans buldogartede karakter og kampen med de to svenske orlogsmenn

samme år er også i offensiv henseende så ekstraordinær, at det ikke er å undres på at den for den sterile samtid fortonet sig som den rene galskap. Men toppen av offensiv tendens under fregattiden når han, da han natten efter slaget ved Rügen angriper det svenske linjeskib „Øsel" og endog vil gå til entring. Men denne gang sa selv hans mannskap nei, det lå alt for langt utenfor det ordinære. Og dog var „Øsel" moden til fall.

Alt dette er dog tendenser, der fikk sin naturlige begrensning gjennem de små midler han rådet over. Men allerede fra de tidligste tider av hans tjenestgjøring skimter man hans utpregede offensive syn på sjøkrigsførselen også i større forhold. Meget interessant er således hans opfatning av situasjonen da schoutbynacht Lewenhoupt med den svenske eskadre i 1712 var sluppet forbi Wilsters eskadre og var løpet inn til Lysekil. — Hans uttalelse til Hausmann i hans anonyme skrivelse om, at Wilster hadde latt en ypperlig chance gå fra sig ved ikke å følge efter Lewenhoupt inn til Lysekil og ruinere ham der, er så ekstraordinært offensiv, sett på bakgrunn av tidens opfatning, og fremforalt når den kommer fra en 21 års løitnant, at han kun kan forklares som et merkelig fenomen, langt forut for sin tid.

Og at denne uttalelse var så langt fra noget munnsvær viser Dynekilen. I selvsamme øieblikk han får kommandoen over større styrke slår han til med en offensiv talentutfoldelse som virker som en bombe i samtiden. Hvad Wilster ikke gjorde i 1712, det gjorde Wessel i 1716. Det er det fiendtlige fartøismateriells ødeleggelse, hvor som helst det måtte befinne sig. Under denne kategori kan man også medta hans støt i 1719 op igjennem den lange tarm av en fjord helt op til Uddevalle for å ruinere den beskyttede transport som han trodde var sluppet ut fra Strømstad. At dette ikke holdt stikk og at han derfor ikke fant flere fartøier „end kameler" forandrer intet i den strategiske tendens.

Men sterkest understreket blir hans syn på den maritime strategis hovedformål muligens ved hans offensiv mot det svenske fartøismateriell i Gøteborgs havn 1717. Angrepet i Dynekilen var et støt inn i et igangsatt foretagende under utvikling. Angrepet på Gøteborgs havn hadde som mål å slå motstanderens mobile sjøstridskrefter ut av spillet for hele krigen. Heri ligger støtets vidtskuende begrunnelse og derfor dets dype strategiske berettigelse. Men intet stiller Tordenskiolds strategiske klarsyn i et sterkere relieff enn Gabels påstand om dets mangel på fundament. Gabels fremstilling er et overordentlig klart og interessant billede av datidens syn på den sjømilitære strategi.

Men mot en sådan bakgrunn fortoner Tordenskiold sig i et ennu skarpere relieff.

Men det samme grunnsyn er ennu tilstede da han i 1719 går til angrep på Marstrands havn. Det er motstanderens flåtemateriell som er hans oprindelige mål; først når dette er unnagjort, dukker det annet mål frem.

Og endelig er det samme linje han følger, når han avslutter sin gjerning i fedrelandets tjeneste ved det glansfulle angrep på restene av den svenske flåte i hokken ved Nya Warfvet — i et og alt på samme fundament som i 1717. Og hele hans strategiske syn på sjøkrigsførselen kommer på en interessant måte bevisst frem, når han i sin rapport til sin konge med stolthet fremhæver, at nu er der kun 5 små galleier igjen av den svenske flåte på vestkysten.

Og typisk er fremdeles hans syn på sjøkrigsførselen i hans uttalelse til den svenske ambassadør i Kjøbenhavn efter våbenstilstandens inntreden, når han fremholder at han, om kongen i tilfelle vil gi ham noen fartøier, sammen med den engelske og den svenske flåte, vil gjøre hvad han kan for å opbrenne så mange som mulig av russernes orlogsskibe. Det er fremdeles annihilation som er målet. Og derfor står han også på den sjømilitære strategis grunn som en av dens ypperste utøvere, som en av de store, målt med sjøkrigshistoriens store og krevende mål.

Men Tordenskiolds syn og virke går langt utenfor den rene sjømilitære strategis begrensede felt. Det omfatter hele krigsførselen, hvor det gjelder hans fedrelands interesser. På egen hånd søker den 25 årige fregattchef Slotsloven i Norge og peker på den absolutte nødvendighet av ufortøvet å føre de ved Fladstrand stående tropper over til Norge. Fredriksten — nøkkelen til landet — er truet med uthungring. Hurtig hjelp er den eneste hjelp. Han seiler på egen hånd ned til Kjøbenhavn og forelegger for konge og admiralitet sitt strategiske syn på situasjonen. Det er fremdeles Fredriksten som sjøveien må understøttes — koste hvad det vil. Og ut fra denne strategiske begrunnelse forlanger han dertil egnede fartøier — dels for direkte å understøtte Fredriksten og dels for å umuliggjøre motstanderne tilførselen sjøveien.

Det er det samme vide strategiske syn som i 1717 fører til støtet mot Strømstad. Dette sted var det centrale i Carl XII's opmarsj mot Norge. Kunde han slå dette „Carl XII's øie" ut vilde det hele ramle sammen. Hele foretagendet lå forsåvidt i parallell med angrepet mot flåten i Gøteborgs havn. Og her kommer han atter igjen i et utpreget

relieff, fordi samtiden med Gabel i spissen ikke så, hvad Tordenskiold så. Først efterpå innrømmet man, at om det var undlatt, hadde han fortjent fiskalens påtale.

Klarere og mer omfattende enda er kanskje hans strategiske opfatning i 1719, da det gjelder tilbakeerobringen av Bohuslen. Gjennem lange og inngående overlegninger er generalene kommet til en plan der ikke kan peke på noen strategisk avgjørelse i foretagendet. Så kommer Tordenskiold og peker på besettelsen av Hisingen som det enkle middel der vil rive overende alle de tre støtter — Bohus, Gøteborg og Marstrand. Det peker mot en virkelig avgjørelse, en omstyrtning av selve de støtter, hvormed hele landsdelen må falle. Om det gjelder den strategiske defensiv eller den strategiske offensiv — like stort ser han på det. Og alltid er det offensiven han vil benytte — i stort som i smått, enten han angripes eller angriper.

Ved vurderingen av Tordenskiolds strategiske temperament er det også rettest at medta hans syn på efterretningstjenesten. Den kan forfølges fra hans tidligste ungdom. Allerede som kadet sender han fra Marstrand — dit han var drevet ind av en storm paa vei fra Bergen til Kjøbenhavn — en rapport til kongen om hvad han har sett av militær verdi. Beklageligvis er ikke denne rapport bevart, men selve den militære våkenhet hos en ungdom som endnu ikke har trukket i kadettrøien har sin psykologiske verdi, særlig hvor den betegner begynnelsen på en sterkt markert linje fremover i livet.

Med den lille „Ormen" foretar han rekognoseringer på svenskekysten og hjembringer oplysninger til Hausmann av den aller største betydning. Med „Løvendals Gallei" fortsetter han disse rekognoseringer og skaffer sig dertil en mann, Olle Erichsen, på Kierringøen, som han endog tar med sig op til Kristiania, og som stadig holder ham underrettet om alt av interesse hos motstanderen. Og så betydningsfull er denne Wessels underretningstjeneste, at Slotsloven i 1714, da Wessel er kallt ned til Kjøbenhavn for å stilles for krigsrett, skriver til admiralitetet og ber om å få ham op til Norge igjen, da ingen annen som Wessel kan bringe pålidelige efterretninger om fiendens disposisjoner.

Da han i 1712 blir blåst ned til Kjøbenhavn og således kommer midt op i begivenhetenes brennpunkt, gjør han sig atter bemerket ved sin intelligente efterretningstjeneste. Ved sin dristige seilas midt inn i fiendens flåte om natten, skaffer han sig oplysninger om den fiendtlige flåtes styrke og disposisjoner samt om transportflåtens beliggenhet, som er av uvurderlig betydning for Gyldenløves disposisjoner. Og det er sikkert denne Wessels utmerkede tjeneste som er årsa-

ken til at han umiddelbart efter går forbi 52 av sine kamerater, springer over premierløitnantsgraden og avanserer til capitainlieutenant.

Like efter frifinnelsesdommen i 1714 blir han, tross Slotslovens bønner om å få ham op til Norge kommandert med Gabel til Østersjøen og her utfører han en rekognosering av den svenske flåte i Carlscrona, der bringer sådan klarhet over situasjonen, at Gabels flåte kan legge op, og som foranlediger Gabel til å sende Wessel til kongen med mundtlig rapport, idet han i sin følgeskrivelse anfører at han ikke noksom kan rose Wessels konduite ved denne anledning.

Efter å være kommet op til Norge blir han i april 1715 atter kallt ned til Østersjøen — øiensynlig på Gabels foranledning — for å være med i dennes eskadre på jakt efter Wachtmeister. Og ikke før er han, efter en forsert nedseiling, støtt til Gabels eskadre, før han ved en glimrende rekognosering skaffer full klarhet over Wachtmeisters styrke og disposisjon, hvad der igjen fører til Gabels heldige kamp ved Kolberg Hede. Og efter kampen holder han fremdeles føling med den retirerende fiende og redder ved sin fremragende konduite størsteparten av motstandernes fartøier fra ødeleggelse.

Resten av 1715 er en eneste glimrende eclairering. Gang på gang bringer han ved sin pågående rekognosering Raben de verdifulleste oplysninger. Det er ganske utvilsomt, at han ved sin pålitelige underretning om Sparres styrke, forårsaker Raben til å seile klar av Rügen og derved komme undav Sparres overlegne styrke. De oplysninger Wessel brakte var i strid med de øvrige fregatters. Men Wessels var de riktige, da han hadde vært Sparre på klods hold, mens de andre hadde holdt sig på lang avstand. Og Wessel holdt, til held for Raben, hårdnakket på sitt. Før slaget ved Rügen gjentar det samme sig. Det er Wessels innberetning Raben vedlegger sin rapport. Efter kampen er det atter han som — alene — holder føling med fienden, helt til han ser ham seile inn til Carlscrona. Og endelig er det ham som også dette år ved klods rekognosering av Carlscrona havn bringer sikker underretning om den svenske flåtes oplegg, hvad der igjen fører til innlegning av den danske.

Denne gren av Tordenskiolds tjenestgjøren har så meget mere krav på opmerksomhet, som krydsertjenesten på denne tid stod langt tilbake i effektivitet[1]). Også her kommer han i et utpreget relieff.

I denne forbinnelse må heller ikke glemmes hans gjentagne og

[1]) Kpt. Schaffalitzky de Muckatell i Dansk Tidsskrift for Søvæsen november 1924.

meget verdifulle ekspedisjoner inn i Sverige, hvorfra han hentet ikke alene oplysninger, men også betydningsfulle personer der overfor konge og myndigheter kunde avtvinges førstehånds kunnskaper.

Men alt dette er kun en glimrende utført tjeneste av en officer i underordnet stilling. Den røper et fremragende initiativ og en intelligent opfatning av sjømilitære spørsmål. Men den er allikevel — omenn utvidet ved hans eget talent — kun et ledd i andres disposisjoner. Men linjen er der og den fører sterkt markert videre frem gjennem hans krigsførsel, til hvor han selv fikk kommando over styrker.

Under opmarsjen til angrepet i Dynekilen seiler han selv forut for sin styrke, går iland på en høide, hvorfra han kan overse situasjonen og legger her sine angrepsplaner. Derefter seiler han den opkommende styrke imøte og tar ledelsen med det sterkeste fartøi.

I Gøteborg havn er han godt kjent fra sine mange tidligere rekognoseringer. En måned før angrepet er han dernede og går iland med sine fartøischefer og overlegger situasjonen med sitt påtenkte angrep for øie. Umiddelbart før angrepet holder han rådslagning med sine officerer og får deres tilslutning til foretagendet.

Ved Strømstad rekognoserer han gjentagne ganger fiendens stilling. Fra en holme med utsikt over havnen forelegger han sin plan for sine officerer og får også denne gang deres tilslutning.

Hans forslag i 1718 om forlegning av en observasjonsstyrke ved Christiansø for kontroll med den svenske flåte i Carlscrona ligger fullstendig i linje med hans efterretningstjeneste forøvrig. Det er en strategisk rekognosering ev fremtredende verdi. Hans tilforlatelighet med hensyn til oplysninger om riktigheten av Carl XII's død i slutten av året er utslag av samme opfatning.

Hans disposisjoner av egen styrke i 1719 viser en mann som er fullt klar over motstandernes muligheter. Først da Gøteborgeskadren ved egne senkninger er satt ut av spillet går han videre i utviklingen av sin styrke. Han rekognoserer personlig Hisingen og omliggende øer, tar op kart over situasjonen og anviser plass for batterier og tropper. Ved Marstrand foretar han personlig de mest omfattende rekognoseringer på musketskuds avstand og tar op flere krokier til belysning av situasjonen, foruten at han gjennem spioner hadde skaffet sig kjennskap til forholdene på stedet. Ja tradisjonen vet jo også å fortelle, at hen selv, forklædd som fisker, var inne i byen og ombord på fortøiene for å undersøke forholdene.

Men ser man alt dette under ett, så blir den grunnfalsk den påstand, at Tordenskiold gik blindlings til sine angrep. Det motsatte er

tvertimot tilfelle. Ingen av samtidens krysserchefer var tilnermelsesvis en eclaireur som han og ingen av samtidens førere var så omhyggelig med sine undersøkelser før angrepet som han. Tilsjøs må der alltid handles raskt; men å handle raskt er ikke det samme som å handle uoverlakt. I engelske læsebøker[1]) kan man læse om, at Nelson også handlet uoverlakt. Den der har kjenskap til sjøkrigshistorien vil vite å vurdere en sådan påstand.

Gang på gang protesterer Tordenskiold på det kraftigste mot de beskyldninger om uoverlagt optreden som hans skjulte og aapenlyse avindsmenn anførte mot ham. At samtiden allikevel beholdt det inntrykk av ham har sin grunn i hans ekstraordinært offensive krigsførsel som stod i slik avgjort motsetning til tidens opfatning. At efterslektens historikere har beholdt samme opfatning kan derimot ikke i samme grad undskyldes. —

Som tidligere gjentagne gange påvist spillet sjømannskapen i disse tider en fremtredende rolle i s j ø k r i g s t a k t i k k e n. Den var imidlertid et middel, ikke et mål. Den var en forutsetning for taktikken, ikke taktikken selv. Nordens sjøkrigshistorie er rik på erfaringer i så henseende — på den ene side katastrofer hvor hensynet hertil ikke i det hele tatt eller ikke i tilstrekkelig grad er tilgodesett; på den annen side en knusende overlegenhet, hvor sjømannskapen har vært representert i fremragende grad. Stenbock og Creutz manglet fullstendig denne forutsetning og resultatet blev derefter. Og efter Niels Juels glimrende sprengning av Horns flåte ved Kiøge bugt, uttalte den bekjente engelske admiral, hertugen av Yorck, at dette aldrig vilde ha kunnet ske overfor en sjømann. Militært talent uten sjømannskap slog ikke til. Sjømannskap uten militært talent slog heller ikke til. Begge to i forening har bragt sjøkrigshistoriens store resultater.

Det er en lykkelig forening av disse to forutsetninger som har gjort Tordenskiold til den store sjøkriger han var. Man må lete langt utover havene for å finne en sjømann som Tordenskiold og man må lete like langt for at finne hans make som taktiker. Grunnlaget for studiet av hans begavelse på dette felt er beklageligvis begrenset til enkeltskibstaktikken; han fikk ikke anledning til å vise taktiske føreregenskaper i forbandskamp i åpen sjø. Det er grunn til å tro, at han på dette felt hadde sin største begavelse, netopp på grunn av hans fremragende sjømannskap i forbindelse med hans medfødte taktiske talent. Men de fundamentalsatser som sjøkrigsvidenskapen

[1]) K. Brekke: Læsebok i engelsk for middelskolen.

har utledet for forbandstaktikken, de gjelder — som prinsipp betraktet — selvfølgelig like fullt for enkeltskibstaktikken. Og her har vi rik anledning til å studere Tordenskiolds optreden.

Vi må da som utgangspunkt ta for oss den taktiske fundamentalsats, således som den er videnskapelig utledet: konsentrasjon i forbindelse med isolasjon. Og vi må samtidig holde oss for øie, at denne sats først forelå bevisst utledet lenge efter Tordenskiolds tid. Og videre: opnåelsen av konsentrasjonen og isolasjonen skjer gjennem den talentfulle utnyttelse av sjømannskapen.

Vi møter Wessel for første gang som manøvrist under kampen i 1712 i den svenske skjærgård overfor de to dobbelte chalupper, der var utsendt for å hente ham inn til Göteborg. Til ankers ville han ha vært de to fartøier fullstendig underlegen. Under seil er han dem likeså fullstendig overlegen fordi han ved sin manøverfrihet og sin sjømannsmessige dyktighet kan taktisk utmanøvrere dem. Ved sin manøver hindrer han utnyttelsen av deres samlede styrke, bestryker dem med sitt skrøpelige artilleri langskibs og tverrskibs efter tur, så de efter to timers kamp er gla til at de kan komme sig unda.

I 1713 kommer han med sin lille fregatt uforvarende i kamp med to linjeskibe. I tre timer holder han det gående uten at disse kan få tak på ham. Og enda har han tilslutt så megen manøverevne igjen, at han forsøker å opbringe det koffardiskib som ligger under linjeskibenes beskyttelse. En mann som i 22 års alderen kan prestere noet slikt, er ikke av de almindelige.

Hans kamp ved Lindesnes i 1714 med den i artilleristisk henseende langt overlegne motstander er også et mesterstykke av sjømannsmessig taktikk, som vakte berettiget opsikt i samtiden, dog ikke av udelt behagelig art. Det er vanskelig av de foreliggende kilder å få tak på, hvorledes han egentlig bar sig ad for å opnå det resultat han opnådde. Men sikkert er det at den svenske fregatt den hele tid styrte kurs og at Wessel til stadighet holdt det gående med manøvre. Det ser ut som han seiler inn på låringen av sin motstander, girer bredsiden til og gir ham hele laget inn på låringen eller agterinn, for derpå å holde av mens han pány klargjør sitt batteri. På denne måte opnår han med sitt svake batteri å tilføie sin motstander betydelig større skade enn denne kan opnå overfor ham med sit sterkere skyts. Følgen er da også, at den fiendtlige fregatt, ilde tilredt, gjør alt hvad den kan for å komme klar. At det her er en taktisk overlegenhet hos den artilleristisk langt underlegne som har gjort utslaget kan der vel ingen tvil være om.

Men i 1715 opnår han mesterskapet på dette område. Gang på gang er han inde i den fiendtlige flåte, men kommer sig alltid klar på grunn av sitt ypperlige sjømannsskap. En gang er han omringet av fire kryssere som gjør jakt på ham, men han seiler elegant klart av dem alle.

Hans taktiske uoverensstemmelse med samtiden kommer på en eiendommelig måte tilsyne, da han under slaget ved Rügen er ombord hos flåtechefen og bebreider ham, at han ligger på for stor avstand og bare skyter bort ammunisjonen til ingen nytte. Og — efter hans eget utsagn ialfall — tar flåtechefen hensyn til den 24-årige fregattchefs kritikk og holder ned på fienden, der så holder av.

Hans nattlige angrep på linjeskibet „Ösel" er også i taktisk henseende bemerkelsesverdig. Bredsiden langskibs inn på kloss hold — det er enkeltskibstaktikkens konsentrasjon i forbindelse med isolasjon.

Og endelig har man da den meget bemerkelsesverdige kamp med de to svenske orlogsskibe — et linjeskib og en fregat. Han kaster sig først over fregatten der forsøker å komme sig unda. Wessel forcerer seil så krysstangen går overbord, stryker — med suveræn forakt for tidens lovprisning av luvstilling — kloss frobi sin motstander i læ og gir ham under full musikk hele laget inn over dekket uten at denne på grunn av den friske kuling kan gi ham noet igjen. Fortsetter så forover, går over stag og gir ham så i vendingen hele laget inn forut, og såsnart seilene begynner å fylles på den annen boug, har han sitt batteri klar igjen og gir ham så det tredje lag inn på luv boug. Det kan man kalde konsentrasjon og isolasjon.

Fregatten er dermed foreløbig satt ut av spillet og Wessel kaster sig nu over linjeskibet, gir den hele laget inn agtenifra og søker op mot luvart. Da han ser at han vil bli mottat her, hiver han rundt og kommer, tross motstanderens forsøk på å hindre ham heri, ned i læ og gir ham her det hele lag uten at linjeskibet kan gi nevneverdig svar. Så seiler han sig agterut av linjeskibet igjen for å gjøre sig klar til nytt angrep utenfor rekkevidden av sin store motstander og om en stund er han der igjen, passerer forbi fregatten, som atter er kommet til, til luvart, vender fordevind og gir ham for fjerde gang det hele lag langskibs. Hans taktiske utnyttelse av fartøiets manøverevne er så mesterlig, at Sehested likeoverfor kongen uttaler sin uforbeholdne beundring og anbefaler ham til kongens spesielle nåde. Sehested har — som den fremragende sjøofficer han var — sett i den unge mann en fremragende taktisk begavelse som bar på store muligheter. Samtiden forøvrig så ikke dette og det var såvidt han også denne gang skar

klar av fiskalens klør. Men folkeinstinktet reagerte og hevet ham op på den bølge som førte ham inn i de nobilitertes rekker.

Kun en gang til har vi anledning til å studere Tordenskiolds taktiske sjømannsdyktighet. Men også den er praktfull. Det er hans kamp ombord på den lille hukkert med den svenske kaperfregatt i Kattegat. Med det svake artilleri der stod til hans rådighet var det umulig å få tilføiet motstanderen noen alvorlig skade, selv om han ved sin manøver kunne komme sig op i den heldigste posisjon.

Hans opgave måtte derfor bli å manøvre sig klar av sin motstander, således at denne ikke kunne få entre eller bruke sitt artilleri med avgjørende virkning på ham. Dette utførte han også med fullendt mesterskap. Men så fremragende opfinnsom var han, i utnyttelse av selv de ringeste resourser, at han også gikk ut av denne situasjon som den overlegne. Han gikk like på systemets kjerne, koncentrerte, om man så vil kalde det, mot motstanderens viktigste punkt, skjøt selve fregattchefen ned med sitt gevær og dermed var motstanderen uten hjerne, knockouted og Tordenskiold var reddet. At dette — som Kuylenstierna sier — betød et brudd på ridderlighetens love, har intet med virkeligheten å gjøre.

Ved studiet av Tordenskiolds taktiske føreregenskaper som leder av større styrker, er man alltså henvist til å følge ham under angrep på fartøier i havn eller på selve de festningsverker der forsvarer havnen. Selve denne omstendighet skulde egentlig ikke forminnske den prøve, hvorpå han blir satt. Sjøkrigshistorien viser, at det nettop er på dette punkt at de fleste har brennt sig. Men det som gjør at denne undersøkelse rent sjømannsmessig sett ikke blir så sjømilitært interessant som den ellers vilde ha blitt, det er nettop dens utelukkelse av den rene sjøtaktikk som undersøkelsesgrunnlag.

Det som først og fremst springer i øinene ved anlegningen av hans angrep på svenskekysten, det er overraskelsesmomentet som er gjennemgående ved dem alle. Jeg er opmerksom på at der kan tvistes om hvorvidt dette er et strategisk eller et taktisk spørsmål. Men grensen mellem den strategiske og den taktiske overrumpling er i disse tilfeller så flytende, at jeg har funnet det mest formålstjenlig å behandle spørsmålet under taktikken.

Fra et punkt utenfor Koster, hvor han hadde ankret for natten, støter han tidlig neste morgen, efter å ha fått kjennskap til svenskenes ankerplass, like inn i Dynekilen. Det er ganske utelukket at svenskene fra Dynekilen kunde ha sett hans eskadre til ankers utenfor Koster. Det er derfor ganske utvilsomt at overrumplingen var fullstendig.

I 1717 er hans plan å følge transportflåten fra Fredrikstadleira til høiden av Göteborg og derfra seile like inn i havnen og utføre sitt dessein. Vinnforholdene og unnfallenhet hos en fregattchef hindrer dette. Han seiler derfor over til Fladstrand og hans plan er å støte herfra direkte inn i Göteborgs havn. Mangel paa fart hos et enkelt fartøi i forbindelse med en fregattchefs insubordinære optreden hindrer utførelsen efter planen.

Fra Fredrikstadleira går hans plan senere ut på å støte direkte inn i Strömstad. Mangel på fart hos to fartøier i forbindelse med ugunstige strømforhold og sjømannsmessig ufullkommenhet hos enkelte fartøischefer bringer også denne overrumpling til å strande.

Og endelig må medtas hans støt fra det forholdsvis fjerntliggende Marstrand like inn i Hokken i Göteborgs havn. Her var, som ved Dynekilen, overrumplingen fullstendig og resultatet derefter.

Det sees således, at selve a n l e g n i n g e n av angrepene i alle disse tilfelle har vært basert på krigskunstens viktigste prinsipp, overraskelsen. At tilstøtende omstendigheter og sviktning hos peronellet i enkelte tilfeller har ført til uppåregnelige resultater, har intet å gjøre med spørsmålets prinsipielle side.

Og hvad nu angår den rent taktiske side av hans angrep i Dynekilen, så er fremgangsmåten den, at han arbeider sig inn ved vekselvis å la fartøiene ta ilden på sig, mens de øvrige avanserer inn på kloss hold av det farligste av motstanderens kampmidler — batteriet — og nedkjemper dette. Dermed er kampens krisis passert.

Ved Göteborg forserer han de sterke batterier om natten for ved dagens frembrudd å være ved Hokken, hvor de tett sammenpakkede og dårlig bemandede fartøier skulle antennes ved branngods fra de dermed utstyrte chalupper.

Ved Strömstad går planen ut på ved hjelp av prammene å isolere Laholmen med batteriet Carolus fra fastlandet, konsentrere hele sin artillerikraft mot dette å nedkjempe det. Er først hovedbatteriet falt er han situasjonens herre.

I 1719 hadde han sin styrke samlet sålenge motstanderens to adskilte avdelinger må påregnes å være mobile, og inntar en sådan posisjon, at disse avdelinger ikke kan angripe samtidig. Såsnart Göteborgavdelingen er gått ut av spillet, går han først til isolasjon av Marstrandsavsnittet ved besettelse av Tjuvkilen og konsentrerer derpå sin artillerikraft mot Marstrands havn. Hans første mål er flåteavdelingen på havnen og med små midler isolerer han ved sitt raske angrep denne fra festningen og opnår derigjennem en erobring og ødeleggelse

av hele styrken. Hans videre aksjon mot festningen er fremdeles en omhyggelig isolering av denne fra fastlandet og hertil anvender han meget sterke krefter. Og denne isolering i forbindelse med hans konsentrasjon av grovt artilleri mot festningen og diplomatisk kløkt bringer festningen til fall.

Angrepet på Ny Elfsborg er også basert på isolering i forbindelse med en overvældende artillerikonsentrasjon. Men han har, på grunn av troppenes utebliven, ikke kunnet dekke sin rygg og hele foretagendet strander derpå og besettelsen av Hisingen var en nødvendighet som han tidligere hadde vært den første til å påvise.

Og endelig er hans fremgangsmåte ved ødeleggelsen av de siste rester av den svenske sjømakt på vestkysten den samme som i 1717 — en forsering av batteriene om natten og antennelse av fartøiene i havnen.

Og som en avslutning på denne vurdering av Tordenskiolds førergenskaper må vi til slutning undersøke kanskje den viktigste av alle karakteregenskaper hos en sjømilitær leder — evnen til å bære ansvar, til selvstendig å treffe avgjørelse hvor situasjonen krever øieblikkelig handling.

Det er utenfor enhver tvil, at Tordenskiold ikke hadde ordre fra noen myndighet til å angripe i Dynekilen. Tvertimot er det aldeles sikkert at han hadde ordre til å melde sig hos Gabel ved sin ankomst til Norge og motta sine instruksjoner av ham. At han tross dette slo til i det avgjørende øieblikk løfter ham derfor op i rekken av de store førere.

At han ingen ordre hadde til å gå til angrepet på Göteborgs havn er like så sikkert. Hvorvidt han hadde bemyndigelse dertill kan være gjenstand for tvil. Han hadde lenge båret på planen, og ansvaret for denne og for dens iverksettelse hviler ene og alene på ham.

Ved Strömstad hadde han ikke alene ikke ordre til å angripe, men der forelå tvertimot forbud mot å gå til større foretagender uten først å forelegge forslag herom for kongen. Situasjonen var imidlertid den, at der måtte handles øieblikkelig uten å avvente noen opprobasjon fra noen kant. At han under disse omstendigheter gikk til angrep tjener ham til uvisnelig heder og understreker nettop de karakteregenskaper som var kommet tilsyne ved Dynekilen.

I 1719 hadde han hverken ordre eller tillatelse til å gå offensivt tilverks. Hans instruks gikk tvertimot ut på, at han skulde avvente Rosenpalms ankomst førenn noe blev foretatt. Hele hans aksjon

mot Marstrandseskradren og mot Carslen festning er således også foretatt fullstendig på egen hånd og på eget ansvar.

Det samme gjelder angrepet på Ny Elfsborg og den strålende avslutning i Göteborgs havn.

Lord St. Vincents bekjente ord om at „the true test of a man's courage is the power to bear responsibility" passer således i fulleste mål på Tordenskiold. „The Adventage of time and place in all nautical actions" sier Francis Drake, „is half a victory, which being lost is irrecoverable". Det kan også i full utstrekning anvendes på Tordenskiold.

Det rent fysiske mot er for en sjømilitær leder en absolutt nødvendighet for opnåelse av de store resultater. Og sjømannslivet utvikler det. Men alene er det ikke nok.

Betrakter vi således Tordenskiold på bakgrunn av de av sjøkrigsvidenskapen opstilte læresetninger så fortoner han sig som en av de fødte førere. Ti som lord Fisher sier: Admiraler utdannes ikke, de fødes. Og måler vi ham med sjøkrigshistoriens store og krevende mål, så opfyller han i fremragende grad kravene. Den er som tilpasset efter ham professor Rawsons[1]) sjøstrategiske fundamentalsats: Concentrate your force, cripple your ennemies motive power, capture, sink, destroy.

Og de passer like så godt på ham lord Fishers „Nelsonic Attributes":

a) Self Reliance
b) Power of Initiativ
c) Fearlesness of Responsibility
d) Fertility of Resources.

Kaptein Schaffalitzky de Muckadell sier[2]), at den dansk-norske sjøkrigshistorie av virkelige førere i strengeste forstand kun eier tre: Niels Juel, Sehested og Tordenskiold. „Tordenskiolds berettigelse til førernavnet er ganske vist ikke bevist", sier han, „men enhver vil dog efter et nøiere studium av hans målbeviste strategi og sjeldne karakteregenskaper tilkjenne ham plassen ved siden av de to førstnevnte".

Jeg er ikke helt klar over hvad denne reservasjon grunner sig på. Men er dette således å forstå, at de sjømilitære egenskaper først kan bli bevist ved føring av flåter under kamp i åpen sjø, da er der ikke konsekvens i uttalelsen. Ti saavidt mig bekjent har Sehested

[1]) Amerikansk professor i strategi og taktikk: Twenty Famous Naval Battles.
[2]) Dansk Tidsskrift for søvæsen 1912: Dansk og Norsk.

aldrig ført flåte til kamp i åpen sjø. Hans store innsats er inntrengningen i Binnenwasser i 1715 og det var i grunnen mer en sjømannsdåd enn en kamp, da svenskenes motstand var meget svak. Av hvad jeg i min fremstilling har sakt om Sehested fremgår forøvrig med all ønskelig tydelighet, at jeg setter ham meget høit og er forsåvidt enig i at han medtas blandt de store. Men det må være uten minste reservasjon for Tordenskiolds vedkommende, for han står fullt på høide med de andre.

Og jeg vil i denne forbindelse præsisere, at sjøkrigshistorien ingenlunde setter ovennevnte betingelser for anerkjennelsen av de sjømilitære lederes storhet. Av de tre store kampe Nelson førte var de to til ankers og regner man Teneriffa med så blir det 3 av 4 i lukket farvann. Englands store admiral Blake vant sin evige berømmelse gjennem nedkjæmpning av landbatterier, en opgave som all sjøkrigshistorie har den aller dypeste respekt for. Og samtidens opfatning kommer frem hos en av de mange poeter:

Om vores gamle Juel af Graven kunde kige,
Jeg veed, han Under-ful saaledis vilde sige:
Du mere kand end jeg, min Seyer var til Vands,
Men du paa Vandet og tar Stæder ind til Lands.

Men la oss ikke komme til noen mannjevning mellem Tordenskiold og Juel. De er store nokk begge to.

Men tar vi Tordenskiolds ungdom med i betraktning, da blir han, som Holberg sier, den m e r k e l i g s t e av dem alle. Ingen utdannelse, ingen oplæring kunde ha ført til sådanne resultater. Det er talent, begavelse, genialitet.

Når, som overskriften viser, en n a s j o n a l vurdering av Tordenskiold er tatt med i dette arbeide, da har dette bl. a. sin grunn i den omstendighet at den norske nasjon i ham ser sin nasjonalhelt. At dette var i sin fulle orden og at nasjonen vedstod sig denne betegnelse, det var sikkert intet barn i tvil om, inntil 1920, da en representant for vårt diplomatiske korps ga uttrykk for at nasjonen utadtil ikke hadde rett til å sette dette stempel på Peter Tordenskiold.

Jeg sikter her til, hvad jeg allerede i innledningen har berørt, at Trondhjems kommune hadde sendt en krans til sarkofagen i Holmens kirke ved minnehøitideligheten den 12. november 1920. På kransen stod oprindelig: Til Norges nasjonalhelt fra hans fødeby Trondhjem.

Danmark—Norge.

For „Tidens Tegn" av Blix.

— Er det om os to, striden igjen raser, fader Holberg?
— Ak nei, dennegang er det nok alvor, hr. admiral, — det gjælder generalagenturer og fiskeboller.

Danmark—Norge. Tordenskiold og Holberg (se s. 1009).

Portrett av Tordenskiold. Marstrandbilledet. Malt av Conningk (se s. 1031).

Men den norske minister i Kjøbenhavn fant altså, at denne „famøse" betegnelse vilde vekke anstøt hos våre danske brødre og så strøk han, efter konferanse med en av Trondhjems kommunale myndigheter, det fryktelige ord, og høitideligheten løp av uten å føre til noen konflikt mellem de to folk.

En selvhevdelse som den Trondhjems kommune gjorde sig skyldig i ved den omtalte kransepåskrift kan man naturligvis — sammen med den meget fremskudte kommunale autoritet i Trondhjem som ved anledningen gikk med på strykningen — betegne som et uttrykk for „Ola Nordmann"s utidige forsøk på å gjøre sig gjeldende. Men for det første er dette en noe lettvint måte å komme spørsmålet forbi på. Og for det annet, og vesentlige, synes det tvingende nødvendig, at man engang tar spørsmålet op til en undersøkelse på historisk grunn, således at saken engang kan bli avgjort. Viser det sig da, at betegnelsen er uberettiget, så får den norske nasjon la den falle. Men viser det sig, at den er berettiget så får den også vedstå sig betegnelsen. Ti det er uholdbart det mellemstandpunkt som nu er det rådende: at nasjonen innad opfatter Tordenskiold som sin nasjonalhelt, at hans navn lyser i vår nasjonalsang og at hans billede finnes på våre pengesedler, mens vårt diplomati utad gjør nasjonen latterlig ved å skride inn, hvor offentlig norsk myndighet benytter sig av betegnelsen også hvor det gjelder historisk representasjon i fremmed land.

Men førenn der skrides til en sådan historisk undersøkelse er det nødvendig å rydde grunnen for ugress og gi den en så bre utbygning, at det blir plass til spørsmålet i hele sin historiske bredde.

Jeg må da først komme tilbake til den danske professor som under et intervju i 1920 angående Tordenskiolds nasjonalitet, likeså lettvint som smakløst skar knuten over ved å uttale, at den gang fantes intet Norge og alltså heller ikke noen nordmenn. Hvad enten nu denne uttalelse grunner sig på uvidenhet eller på taktløshet — like litet undskyldelig er den. Og et er sikkert: den gjør ubotelig skade i det gode forhold de to lande imellem. I så henseende betegner den derfor en dumhet. (Se pl. 39).

Her er selvfølgelig ikke stedet for en nermere historisk undersøkelse av dette spørsmål. Det får være nok å fastslå faktum ved henvisning til våre historiske autoriteter.

Overbibliotekar A. C. Drolsum[1]) har i et utmerket litet skrift

[1]) A. C. Drolsum: Norge og Danmark — Danmark og Norge. Jacob Dybwads forlag. Kri.a. 1924.

redegjort for de historiske fakta: at Norge på den ærefulleste måte ifølge sin konstitusjon som arverike blev forenet med Danmark under en felles konge, at landet i hele foreningstiden efter sin landslov forblev et arverike, at det er falsk lære at der på riksdagen i Kjøbenhavn 1536 blev fastsatt, at Norge for fremtiden ikke skulle være et kongerike for sig, men styres som en provins av det danske rike. Og professor I. E. Sars sier i Norges Historie at „Norge var, i formell folkeretslig forstand et særskilt rike, hadde altid været anerkjendt som et saadant og blev anerkjendt som et saadant av selve Kielertraktaten".

At det danske folk har vært ført bak lyset i deres offisielle lærebøker er en sak for sig og ansvaret herfor må legges på de rette skuldre. Den kjente danske historiker professor Edvard Holm betegner således den overfor siterte lære fra danske lærebøker om Norge som et lydrike under Danmark som fullstendig falsk. Og Drolsum påviser, at der ennu i 1922 i danske lærebøker i historie lærtes, at Danmark ved freden i Roskilde avstod Trondhjems stift til Sverige. Fortielsen av foreningstidens store nordmenns nasjonalitet er noe som likeledes har gåt igjen i danske lærebøker og uttalelsen om at Danmark i 1814 „tapte" Norge er vranglære av samme sort. Hvad man ikke har eiet kan man fornuftigvis ikke tape.

Førenn det nasjonale spørsmål kan diskuteres må grunnen derfor ryddes for den falske storhetstro, hvor smertelig det enn er for det danske folk å rives ut av en illusjon som ansvarsløst er tilført det gjennem en feilaktig skoleundervisning.

Det er da først og fremst nødvendig for opnåelse av et tilstrekkelig bredt grunnlag for undersøkelsen av Tordenskiolds nasjonale innsats, å se litt på den norske sjømannsstands innsats i foreningstidens sjøkrigsbegivenheter i almindelighet.

Lars A. Havstad har i sin tid[1]) under berøring av dette kildne emne uttalt:

at danskerne ikke har utført noen stor maritim bedrift uten at nordmennene „stod bak",

at Danmark først fikk noe å si på havet, da dets regjering kunde ta det norske folks sjøvanthet og de enkelte nordmenns tapperhet i sin tjeneste,

at det er tvilsomt om der idag hadde eksistert noe kongerike Danmark, dersom ikke det norske folk tilsjøs var trådt i dansk tjeneste.

[1]) Norsk Tidsskrift for Søvæsen 1911 i en artikkel: Kontinuitet, hvori han behandlet flåtespørsmålet.

Hertil er å bemerke, at det er historisk feilaktig å si at det norske folk tilsjøs var „trådt i dansk tjeneste". Den samme feil gjør som tidligere nevnt Tuxen[1]), når han sier, at „den norsk-hollandske sjømann, Curt Sivertsen, kaldet Adelaer" blev utnevnt til „general-admiral i den danske flaate". Og Oehlenschläger kalder Tordenskiold „en matros, der vovet har sin trøie for at vorde dansk admiral". Flåten var ikke dansk, den var dansk-norsk, eller rettere uttrykt, den var de forenede rikers riksflåte. Under enevælden var den k o n g e n s flåte, og begge rikers undersåtter tjenestgjorde på den side om side med samme nasjonale rett. Det er derfor også historisk uriktig å benytte et uttrykk som at nordmennene „stod bak". De stod ikke b a k, de stod v e d s i d e n av sine brødre danskene og har samme rett til den ære som faller av og samme ansvar for den skam som må bæres. Og over dem vaiet som kaptein Schaffalitzky de Muckadell så riktig sier, „det dansk-norske Broder-Monarkis Symbol Dannebrog". Dette flagg var i foreningstiden likefullt norsk som det var dansk. Under enevælden var det „Kongens flag" og derigjennem begge rikers.

Men Havstads uttalelser har fremkalt en voldsom reaksjon fra dansk hold. Kaptein baron Schaffalitzky de Muckadell har[2]) tatt skarpt tilorde overfor Havstads uttalelser, som støtende for den danske nasjonalfølelse. Han hevder således at flåten var dansk, da den var skapt av de danske konger. Her er vi altså atter inne på mangelfull historisk erkjennelse. Efter norsk landslov var også foreningstidens konger norske arvekonger, hvad de ikke var i Danmark før enevælden[3]). Det heter: „Vi Frederik IV, konge til Danmark og Norge" og denne dobbelte verdighet hevdet kongene på tross av de forsøk som fra dansk hold blev gjort på å få forholdet forandret.

Kaptein Schaffalitzky sier videre, at flåtens administrasjon var dansk, at dens førere var dansk, at dens miljø var dansk og at dens virksomhet var dansk.

Jeg skal nedenfor sette en prøve på disse nokså freidige påstande. Men først må vi se litt på r e a l i t e t e n i Havstads ovenfor citerte uttalelse — den sproklige fremstillingsmåte får bli en sak for sig, den er individuell og derfor i stor utstrekning en smaksak.

Jeg har tidligere under min oversikt over strategi og taktikk i tiden før den store nordiske krig forsøkt å påvise sjømannskapens

[1]) I. C. Tuxen: Den danske og norske sømagts historie.

[2]) Dansk Tidsskrift for Søvæsen 1912: Dansk og Norsk og samme tidsskrift 1924: Iver Huitfeldt.

[3]) Se Drolsum.

større og større betydning som et dominerende ledd i sjøkrigstaktikken og herunder også påpekt betydningen av sjøvantheten hos mannskapet som en nødvendig forutsetning for manøvertaktikkens fullendte utnyttelse. At tilførselen av den norske kontingent av ubestridelig dyktige sjøfolk her har spillet en overordentlig viktig rolle kan vel intet fornuftig menneske være i tvil om.

Jeg har videre forsøkt å påvise den strategiske betydning av, at Norge stod sammen med Danmark i kampen mot det mektige Sverige. At Danmark alene — eller kanskje med Norge på den annen side — vilde ha stått i avgjort grad svekket tilsjøs i forhold til hvad det gjorde med de norske sjøfolk ved sin side, det kan vel heller ikke noe menneske være i tvil om. Og det er i grunnen på det samme fundament at Drolsum sier, at uten foreningen hadde ingen av de to riker kunnet berge sin selvstendighet.

Men da lyder det jo forholdsvis beskjedent når Havstad sier, at de norske sjøfolk har „stått bak" og det lyder ikke så litet søkt, når der fra dansk hold reageres voldsomt mot den opfatning, at de norske sjøfolks innsats i de to rikers skjebne på sjøen har spillet denne beskjedne rolle. —

Førenn jeg nu går videre må det bemerkes, at det skal overordentlig meget til for å bli regnet som norsk efter Schaffalitzkys opfatning. En mann som er født i Danmark med norsk far kan således ikke regnes som nordmann. Men Iver Huitfeldt, hvis tippoldefar var dansk adelsmann, „stod ikke Danmark fjern", han hadde dansk blod i sine årer. Altså: Er en mann født i Danmark av norske foreldre, kan han ikke regnes som norsk. Men har en norskfødt mann en dansk adelsmann til tippoldefar da står han ikke Danmark fjern. Tendensen er klar.

Ved prøve på kaptein Schaffalitzkys øvrige påstande skal jeg først holde mig til m a n n s k a p e t på skibene. For de f a s t e mannskapers vedkommende må da først henvises til H. D. Lind[1]), som sier, at hovedmassen av årstjenernes store skarer — av dem hvis rette hjem var Nyboderne — synes fortrinsvis å ha vært av en bestemt nasjonalitet: den norske. Han dokumenterer dette og konkluderer med at den faste stamme var av overveiende norsk oprinnelse. Schaffalitzky kan ikke benekte dettt for det 17de århundredes vedkommende, men trøster sig med at dette ialfall ikke var tilfelle i det 18de århundrede. Han kommer til det resultat at i 1707 stillet forholdet sig således:

[1] Fra Sømagtens Stortid. Musæum 1893.

Norske — 1413
Danske — 1296

Det bemerkes at forfatteren her — historisk feilaktig — regner islendinger og færøinger som danske. Antallet av disse er dog meget lite. Han går her ut fra fødestedet og det er grunn til å tro at rekrutteringen i ikke liten utstrekning skedde fra Nyboderne. Det må da naturligvis innrømmes at disse er danske, men de stod ikke Norge fjernt, sannsynligvis rent norsk blod i foregående generasjon. Men allikevel er det jo ikke dårlig å „stå bak" med en sådan overvekt. Forøvrig må det bemerkes at dette gjelder fredsforhold. Under krig blev der hvervet i stor utstrekning til den faste stamme og ovenstående opstilling gir derfor ikke noe fast holdepunkt for bedømmelse av forholdet under krig.

Den næste opgave forfatteren har over faste mannskaper er mot slutningen av foreningstiden — 1791—92, også denne gang for fredstid. Her er nordmennene kommet helt ned i 428 av 2624, hvorav dog 417 er av ukjent nasjonalitet og 37 islendinger, færøinger og holsteinere som han regner som danske. Opgaven er av mindre betydning for bedømmelsen av de foreliggende spørsmål — besetningen under krig.

Av annet fast personale må også nevnes det av Curt Adelaer i 1663 oprettede kompani av unge menn fra Holmen. De skulle oplæres i styrmanns- og artillerikunsten og derpå fordeles på skibene. Dette kompani kaltes Nordbagger og var hvervet i Norge. Kaptein Schaffalitzky synes helt å ha overset dette, men det 17de århundrede har øiensynlig ikke lagt stort beslag på hans interesse, og dog var dette århundrede rikt på krige.

For de innrullerte mannskapers vedkommende sier en mann som P. A. Munk[1]), at det i særdeleshet var med norske matroser at den forrige dansk-norske flåte bemannedes.

Det er umulig av de foreliggende kilder å påvise, hvorledes forholdet stillet sig på dette område. Besetningen på Pross Munds eskadre i slaget ved Femern 1644 var overveiende norsk. Som tidligere anført benyttet Wrangel dette som en undskyldning for at han antok størstedelen av de fangne besetninger på sine egne skibe. De tall som kaptein Schaffalitzky manøvrer med er ingenlunde fyldestgjørende. De betydelige hvervninger som foretokes i fremmede havne, bl. a. i Holland gir ikke noen oplysning om nasjonalitet. Det er jo en kjent sak at der

[1]) «Om Skandinavismen» 1849.

i slutten av det 17de århundrede foregikk en meget betydelig utvandring fra Norge til Holland av sjøfolk der tok hyre i den hollandske orlogs- og handelsflåte. Chr. Bruun[1]) sier, at der i det hollandske admiralitets kopibok for 1679 finnes store lister over matroser som er avmønstret. Ved deres navne er fødested opført og en optelling har vist, at av 4150 mann var kun de 900 hollendere. Bruun sier, at av ikke hollendere var det aldeles overveiende antall dansker og nordmenn. Bemerkelsesverdig nok sier han intet om, hvorledes tallet stiller sig for de to nasjoners vedkommende. Men det er sikkert ikke for dristig sagt, at nordmennene — i forholdenes medfør — var i avgjort overvekt.

Dernæst må tas i betraktning, at en stor del av besetningene på Nordsjøeskadren, blev hvervet eller presset i Norge. Det var vesentlig Østersjøeskadren som fikk sine folk fra Holmen, hvorfra Schaffalitzky har hentet sine tall. Men tross dette får han for 1675—97 568 norske og 507 danske, et samlet tall som selvfølgelig ikke har noe med de virkelige å gjøre. I 1710 var der på Gyldenløves Østersjøflåte[2]) av 5036 innrullerte 1760 norske, 2167 danske og 1109 hvervet i Hamburg, Lübeck og Bremen. Fordelingen på de forskjellige fartøier var meget ujevn. Ombord hos Huitfeldt på Dannebrog var der således av 459 innrullerte 263 danske, 155 holsteinere og kun 41 norske, mens der på „Elefanten" Gyldenløves flagskib av 632 innrullerte var 605 norske og 27 danske.

For 1717 anfører Schaffalitzky en liste over den i februar oplagte flåtes mannskap — 3207 norske, 2708 danske og 1282 annetsteds hvervede. Dette er et påliteligere holdepunkt fordi det gjelder lister over virkelig inneværende folk. Men i tallet er ikke medtatt Tordenskiolds Norsjøeskadre. Denne hadde — som jeg senere skal påvise — overveiende norsk besetning.

I den lange fredsperiode anfører kaptein Schaffalitzky, at der i r u l l e n e i 1775 stod 17151 mann. Herav var de 5584 danske, resten, altså 11 576 norske.

Vi kan således også på dette område trykt si, at nordmennene „stod bak". Ja vi kan med trygghet si, at det er uriktig hvad kaptein Schaffalitzky sier, at m i l j ø e t på flåten var avgjort dansk. Det var det ikke. Det var minst like sterkt norskfarvet, både hvad angår fast som innrullert mannskap i såvel det 17de som det 18de århundrede.

[1]) Danske Samlinger R II. B. I.

[2]) A. Petersen: Danske samlinger R. I. B. 2.

Og hvad nu de norske sjøfolks dyktighet angår så har man mange eksempler på at denne var i fremtredende grad anerkjent. H. D. Lind siterer således i sin ovenomtalte fremstilling om de faste mannskaper, idet han anfører at det hadde sin seregne grunn at de blev antatt:

Det allerbedste folk man ved at sige,
der tjene kan tilsjøs, det giver Norges rige.

I 1665 sier det danske riksråd, da det var tale om å skaffe folk til flåten, at de norske var de beste. I 1657 skriver Henrik Bjelke som kommanderende admiral over flåten tilsjøs, at han ombord har mere gavn av 200 nordbagger eller jyder enn av 250 sjællændere og Lolliker. Og historieskriveren Puffendorff forteller om Kjögebuktslaget (Niels Juels), at officerer og matroser på dansk side, i motsetning til de svenske, viste sig å være vel øvede krigere, især de norske, „et kjækt og uforfærdet folk".

Chr. Bruun[1]) siterer Molesworth (An Account of Denmark 1699 pg. 139) som sier: „The best seamen belonging to the King of Denmark are the norwegians; but most of these are in the service of the Dutch, and have their Families established in Holland".

Selveste Niels Juel — „den danskeste av de danske" — sier hvor der var tale om hvervning av konstabler „at de var ingen steder bedre å få enn i Holland; de konstabler som dudde noe, var for det meste norske eller engelske som drog til Holland for å la sig hverve"[2]).

I 1715 tjenestgjorde selv norske soldater på flåten som matroser, da man manglet sådanne. Sehested hadde på prammene ved Rügen norske soldater som besetning, hvorom han skriver, at han ikke ville miste dem for det røde gull.

Og endelig skal anføres at admiralitetet i 1720 — i anledning av at hjemvendende norske matroser av grev Sponneck var blit utskrevet som soldater — gir ordre til at de skal frigis, da man ellers risikerer at de forlater landet eller ikke ville komme hjem av frykt „for en lignende medfart, hvormed Eders Kgl. Majt. da ikke alene for denne tid skilles for en stor del av med de kjekke norske sjøfolk, som har hittil gjort Eders Maj. saa villig og tro tieneste paa flaaten men og i fremtiden kan komme til at savne den bedste del av flaatens bemanding"[3]).

Det tør efter dette sies, at det nok lar sig forsvare å si at de norske

1) Chr. Bruun: Danske Samlinger R. II. B. 1.
2) Chr. Bruun: Curt Sivertsen Adelaer. pg. 215.
3) D. R. A. Admiralitetets kopibok 1720 pg. 791.

sjøfolk har „ståt bak", og kaptein Schaffalitzky risikerer — hvad han ikke fortjener — å få et komisk skjær over sig når man på denne bakgrunn leser hans uttalelse om, at de usjøvante norske matroser på flåten skulle få „deres sjøvanthet under dansk ledelse". —

At offiserspersonalet i den dansk-norske flåte måtte bli talrikest representert fra Danmark er noe som ligger i sakens natur. Rekrutteringen av det faste officerskorps skedde for en vesentlig del gjennem proteksjon. Og da er det klart at de danske embedsmenn som stod hoffet nermest måtte ha store fordele fremfor de fjerntlevende embedsmenn i Norge. Tordenskiold hadde ikke sin fars innflytelse å takke for optagelsen i sjøkadetkompaniet og hadde ikke nordmannen Peter Jespersen vært, så har, efter alt å dømme, ikke Peter Wessel blit sjøkadet. I den skarpe konkurranse mellem ham og en annen embedsmannssøn var det ganske sikkert den mektige prælats innflytelse som gjorde at kongen skrev sitt „fiat Wessel".

Hertil kommer også, at for å bli anerkjent som norsk, måtte vedkommende komme direkte ut av de norske fjelle. En norsk sjøofficer kunde således ikke danne slektstradisjon innen sjøofficerskorpset. Hans søn vilde — som født i Danmark — straks bli dansk, hvad der jo er i sin orden. Og det var nettop sjøofficerers sønner som blev foretrukket ved optagelse som kadet.

Ved bedømmelse av sjøofficerskorpsets nasjonalitet, må man forøvrig ikke være blind for det vernepliktige officerskorps. Dette rekrutertes fra koffardiflåten, og man har ikke data til bedømmelse av disse officerers nasjonalitet. Det er imidlertid grunn til å tro, at de for en stor del rekrutertes fra den norske koffardiflåte — ialfall var det tilfelle på Tordenskiolds tid og på hans fartøier ag avdelinger.

Men ut fra den omstendighet, at majoriteten av sjøofficerer i den dansk-norske flåte var danskfødte å trekke den slutning og fremsette den påstand, at denne samme flåte var dansk administrert og dansk ført — det er utilstedelig.

Henrik Bjelkes betydningsfulle innsats spesielt som administrator, og Pross Mund, Erik Ottesen og Curt Sivertsen Adelaers arbeide som generaladmiraler i den dansk-norske flåtes historie fra eldre tider, skulde allerede være opfordring nokk til forsiktighet på dette område. Det er sagt — og det med full rett — at Curt Adelaer bygget op den flåte, som døden hindret ham i å føre i kamp og som Niels Juel med så megen hæder overtok. Det står — tross Chr. Bruun — urokkelig fast, at Curt Adelaers organisatoriske og administrative arbeide i den dansk-norske flåte var så betydningsfullt, at han må

regnes blandt denne flåtes meget få virkelig store menn og et forsøk fra dansk side på å tilvende sig eneæren av flåtens administrasjon og ledelse må derfor allerede på dette grunnlag på det bestemteste avvises.

Kaptein Schaffalitzky har av biografisk leksikon funnet ut, at foreningstidens sjøofficerskorps besto av 67 % dansker og kun 14 % nordmenn, mens resten var utlendinger og ubestemte. Heri er altså ikke medregnet det meget store antall av reservebefal som deltok i krigen. Men la os holde oss til disse tall og stille dem sammen med de 48 navne som kaptein Schaffalitzky opstiller som de personer som „har kastet glans over de dansk-norske farver". Jeg mener at der kan reises innvending mot flere av disse navne, men holder man sig til disse, så får man 30 % norske og 70 % danske[1]). Dette viser altså en forskyvning til avgjort fordel for det norske element.

Og tar man det faste officerskorps under den store nordiske krig, så blir forskyvningen endnu skarpere til fordel for det norske element — 47 % norske og 53 % danske — og enda er der grunn til å sette et spøsmålstegn ved etpar av de danske navne.

Og tar man så tilslutt de virkelig store navne innen den dansk-norske flåte — og foruten Tordenskiold, Niels Juel og Sehested må man her ta med Curt Adelaer og Ivar Huitfeldt — så blir det kvalitative forhold for det norske element ganske overveldende gunstig sammenlignet med det kvantitative. Heri finner vi også støtte i Ludvig Holbergs uttalelse om at intet land proporsjonaliter har frembrakt så mange og store admiraler som Norge. Men under disse forhold er det lite tiltalende og absolutt uholdbart å komme med en påstand om at den dansk-norske flåte har vært dansk administrert og ført. Og det kan også passe på dette forhold hvad konstitusjonskomiteen uttalte i anledning av Grønlandsspørsmålet, at „Norges navn og historiske innsats er skjøvet tilside på en måte som har virket forstemmende" og at der fra dansk side er vist mangel på forståelse for norsk nasjonal og historisk følelse. —

Endelig skal tilslutt sies noen ord i sin almindelighet angående kaptein Schaffalitzkys påstand om, at den dansk-norske flåtes virksomhet var dansk. Jeg skal senere komme nærmere inn på spørsmålet for Tordenskiolds vedkommende; men hvor det som her er

[1]) Forfatteren har kalt Grib norsk, dog under tvil. Grib er som tidligere nevnt født i Kjøbenhavn og efter recepten skulde han da være avgjort dansk. Det har dog ikke lyktes å finne ut hvem hans foreldre var og der er som jeg tidligere har nevnt overveienden sannsynlighet for at han er av norsk slekt.

tale om en sjøgående flåtes kampvirksomhet i sin almindelighet, hvor slagskibseskadrer kjemper om herredømmet om enn på begrensede havområder der lærer vel den sjømilitære strategi, at disse flåters virksomhet ikke er stedbunden. Avgjørelsen av rikets eksistens eller udelelighet skjer i den store sjøkrig hvor som helst flåtene måtte møtes og ingen del av riket kan under en sådan forutsetning påberope sig flåtens virksomhet som stedegen eller karakteregen for sig. Heri ligger Danmark—Norges store kraft i sjøstrategisk henseende under foreningstiden. Det var de store sjøgående flåters mobile kampkraft som var rikernes sterkeste vern. Men riket var ikke Danmark alene — det er det vi fremdeles må holde fast ved, noe som — ut fra en falsk forutsetning — faller de danske så svært å innrømme. Det skjebnesvangre slag ved Femmern i 1644 førte til at Norge tapte landsdelene Jämtland og Herjedalen og Danmark Gotland. Det var i Østersjøen Nordens skjebne avgjordes og det er falsk sjømilitær strategi å si, at denne virksomhet var stedegen for Danmark. Uten at man da vil falle tilbake på den danske vranglære, at det var D a n m a r k som „tapte" samtlige landsdele. Men den slags eventyr må vi vel nu snart være ferdig med. —

På grunnlag av denne oversikt over de sjømilitære forhold i den dansk-norske flåte, mener jeg i sin store almindelighet å kunne uttale, at kaptein Schaffalitzky ingen rett har til å si, at denne flåte var skapt av danske konger og derfor dansk, at dens administrasjon var dansk, at dens førere var dansk, at dens miljø var dansk og at dens virksomhet var dansk. Han må — hvor smertelig det enn må være — finne sig i at den norske nasjon gjør krav på delaktighet. Flåtens besetninger utgjordes for minst halvpartens vedkommende av norske sjøfolk, norske sjøofficerer har innlagt sig minst likeså stor fortjeneste av dens føring i kamp. En norsk mann — han være menig eller officer — som tok tjeneste i denne flåte, han kom ikke hodestups inn i et miljø, der var ham fremmed og som derfor forandret hans karakteregenskaper og opfatning derhen, at danskene kunde annektere ham som sin egen om det måtte passe inn i den nasjonale forfengelighet. Miljøet var likefullt norsk i denne flåte og de norske som tok tjeneste på denne samme flåte, de forblev norske og hører Norges historie til.

Jeg går da over til å behandle det emne som egentlig foreligger — Tordenskiolds nasjonale vurdering.

Om Tordenskiolds nasjonalitet kan der selvsakt ikke diskuteres. Den redegjørelse som tidligere i dette arbeide er gitt for såvel hans

fars — som mors — slekt, viser at hans slekt gjennem generasjoner har vært bosatt i Norge. At hans slekt engang er kommet fra Holland har selvsakt ikke noe med hans nasjonalitet å gjøre. Det er derfor ganske meningsløst når Oehlenschläger lar Tordenskiold si dette med henblikk på hans besøk i Holland som konvoyfører: „og neppe saa jeg digerne dernede, den flade græsgang, før jeg glemte fjeldet, et øieblik og varme taarer vædede den jord som gjemmer mine fædres aske".

Kaptein Schaffalitzky sier da også, at av de tre store — Tordenskiold, Juel og Sehested — er Juel og Sehested, likeså ekte danske som Tordenskiold er norsk — „avstamning, karakteregenskaper, alt er utpreget hos de nevnte tre og gir ikke innvendinger det minste rådерum". Ikke engang det danske miljø har således formådd å omforme disse typisk norske egenskaper hos manden, således som det så ofte har vært antydet. Og nevnte forfatter hevder, at mellem de to broderfolks karakteregenskaper var der en utpreget vesensforskjell. „Førere så danske som Herl. Trolle, Juel, Sehested, Bille d. æ. m. fl. a. frembringes ikke av et norsk miljø" sier han. Herom kan der muligens reises tvil, men la så være — konsekvensen må da nødvendigvis bli, at noe så norsk som Tordenskiold ikke kan frembringes av et dansk miljø. Og er vi kommet så langt på begge sider av Skagerak, da er utsikterne gode for en venskapelig avvikling av det stadig tilbakevendende spørsmål om Tordenskiolds nasjonalitet og nasjonale vurdering.

For en videre undersøkelse av denne side av saken er det nødvendig at resumere hans levnetsløp. Da han som 14 års gut kom til Kjøbenhavn kom han straks i hus hos en ven av hans barndomshjem, nordmannen Peter Jespersen. Noe utpreget dansk miljø var han således endnu ikke kommet op i. Om dette kan sies om hans 4 års sjøfart er vel også tvilsomt. Der foreligger ikke noen avgjort sannsynlighet for at besetningerne på de to fartøier han for med var overveiende dansk. Av den fortegnelse over besetningen man kjender på et av fartøiene, synes flere å ha vært hollendere og at den norske kontingent også var sterkt representert er ialfall — i henseende til at det norske folk i stor utstrekning var henvist til sjøen som sin levevei — sannsynlig.

Hans ophold i Kjøbenhavn innskrenker sig efter denne sjøfart til noen få måneder på sjøkrigsskolen altså i et korps som blev rekruttert fra begge riker. Og fra det øieblikk han om våren 1711 går ombord på „Postillon" til han finner sin død ved Gleidingen, er hans op-

hold i Danmark eller i danske farvann begrenset til forholdsvis små tidsrum.

„Postillon" tilhørte den norske eskadre under Knoff og hadde således sin stasjon i Norge. Da han samme år om høsten gik over på „Ormen" gikk han over i så utpreget norsk tjeneste som vel mulig. Fartøiet tilhørte helt den norske sjøstyrke. Det samme var tilfelle med „Løvendals Gallei". I 1712 er derfor hans stasjon Norge, kun avbrutt av det ganske korte tokt til Østersjøen. I 1713 har han utelukkende stasjon i Norge og i 1714 er det samme tilfelle, kun avsluttes året med hans nedseiling til Kjøbenhavn for å stilles for krigsrett. Efter denne skal han atter tilbake til sin stasjon, men blir istedet med på et tokt til Østersjøen. I begynnelsen av 1715 blev han atter sendt til sin stasjon i Norge, men blir igjen kallt ned midlertidig for å være med i Gabels ekspedisjon til Østersjøen. Efter dette blir han med sitt nye fartøi „Hvide Ørn" atter sendt til sin stasjon i Norge, men begivenheterne fører ham atter ned til Østersjøen. I 1716 kommer han tidlig på våren atter til Norge hvor han har sin stasjon. I Kjøbenhavn er han kunn for å hente flere fartøier til den norske sjøstyrke og efter Dynekilen blir han igjen sendt til Norge. Året avsluttes med hans overtakelse av stillingen som øverstkommanderende sjøofficer i Norge — både som flåtefører og administrator av hele sjøforsvaret. I praktisk talt hele 1717 blir han her oppe. Først ved juletider kommer han til Danmark og forblir i Kjøbenhavn et par måneder før han inngår i Østersjøeskadren. Men også dette år avsluttes med en ekspedisjon til Norge. Så er det atter et par måneders ophold i Kjøbenhavn og så avgår han igjen til Nordsjøeskadren. I slutten av året er han atter igjen på ekspedisjon til Norge. Og endelig slår han sig ned i Kjøbenhavn hvor han i 1720 opholder sig helt til 25de september, da han drar utenlands.

Av de 11 år som forløp fra han gikk inn på sjøkrigsskolen til han drog utenlands er vel 2 år i det hele tilbrakt iland i Kjøbenhavn, nær 6½ år har han tilbrakt enten i Norge eller i den norske sjøstyrke og Nordsjøeskadren, og nær 2½ år i danske farvande. Og hvad miljøet ombord angår så kan dette — efter hvad tidligere er anført — ikke i sin almindelighet ansees som mer dansk enn norsk. Men for Tordenskiolds fartøiers vedkommende stiller det sig utpreget norsk. „Postillon"s besetning kjennes ikke. „Ormen" og „Løvendals Gallei"s besetninger kan kontrolleres av revisjonsprotokollen og disse fartøiers besetninger var i så avgjort grad norske, at det var rent undtagelsesvis at der var danske eller andre nasjoner ombord. Dette er da også

ganske naturlig i det øieblikk disse fartøier utrustedes i Norge. På „Hvide Ørn" tok han en stor del av „Løvendals Gallei"s besetning med sig og fartøiets besetning blev senere komplettert i Norge. Også her må derfor også besetningen i overveiende grad ha vært norsk. I Dynekilen var som tidligere nevnt eskadrens besetning nesten utelukkende norsk. Da han i slutten av 1716 avseilte med sin eskadre for å overta kommandoen i Norge, blev der, som tidligere påvist, fortrinsvis tatt folk som var hjemmehørende i det sydlige Norge av hensyn til hjempermitteringen under oplegg og hele den særlig norske styrke — skjærgårdsmateriellet og de lette kryssere — hadde utelukkende norsk besetning; av soldatesken var dog en tid noen kompanier danske. Hvordan besetningen har vært på „Ebenezer" i 1718 vites ikke, men efter hvad tidligere er anført, synes den å ha vært blannet. For Gøteborgeskadrens vedkommende i 1719 vites intet med bestemthet; men de fartøier av den norske styrke som utgjorde en stor del av styrken har ialfall hatt norsk besetning og Tordenskiolds flaggkaptein og chef på „Laaland" var ialfall norsk.

Det kan derfor for Tordenskiolds vedkommende med sikkerhet sies, at miljøet på de fartøier, hvor han har stått ombord i en så utpreget grad har vært norsk, at han i størsteparten av sin tjenestgjøring ombord næsten utelukkende har hatt nordmenn omkring sig. Under ingen omstendigheter går det ialfall an å si, at det miljø hvor han har levet har vært d a n s k.

Men ved en nasjonal vurdering av mannen er det også nødvendig å ta med i betraktning f o r m å l e t for hans tjenestgjøring. Og Tordenskiolds krigsførsel er ikke knyttet til de store kampflåters kamp om herredømmet på sjøen; den er av mer lokal strategisk art og den knytter sig for en alt vesentlig del til kampen for hans fedrelands spesielle interesser.

„Postillon"s tjeneste mens han stod ombord, knytter sig vesentlig til norske interesser — beskyttelse av Norges handel og skibsfart og spesielt kysttrafikken hvor den deltok i konvoyering av fartøier, bestemt til Vestlandet, Trøndelagen og England. „Ormen"s opgave var å utrydde de svenske armateurs som skadet norsk skibsfart, at beskytte transporter og skaffe oplysninger til den norske hærledelse om fiendens disposisjoner på vigsiden. „Løvendals Gallei"s opgave var den samme. Den jaget kapere i Nordsjøen, Skagerak og Kattegat, og beskyttet konvoyer til Vestlandet og Holland. „Hvide Ørn" var bestemt til samme opgave, men blev i forholdenes medfør revet bort fra sin stasjon. Dynekilen var et foretagende til beskyttelse av

rene norske interesser. Hans stilling som kommanderende sjøofficer i Norge var likeledes et rent norsk gjøremål. Støtet mot den svenske flåte i Gøteborg var et strategisk foretagende til beskyttelse av spesielt norske interesser. Det samme kan i fulleste mål sies om angrepet på Strömstad. Og endelig var hans glimrende strategi og målbevisste operasjoner i 1719 disposisjoner som tok direkte sikte på gjenerobring av gammelt norsk land, og således et foretagende til støtte av utpreget norske interesser.

Men betrakter man Tordenskiolds virksomhet på denne bakgrunn, da kan det ganske sikkert sies, at kaptein Schaffalitzkys uttalelse om, at Tordenskiolds hovedvirksomhet fallt i Danmark, er mindre vel fundert. En sådan påstand vilde kun være berettiget ut fra den opfatning, at Danmark stod i fare for å „tape" Norge eller hadde interesse av å tilbakeerobre det engang „tapte" Bohuslen. Men da en sådan opfatning hviler på en bristende forutsetning, blir også påstanden verdiløs.

Det står da kun tilbake å undersøke, hvorvidt der fra Tordenskiolds egen munn eller hånd foreligger noe der kan tyde på at han selv følte sig som dansk eller om man direkte kan peke på noen bevisst norskhet hos ham.

Man må da være opmerksom på, at der på denne tid sålangtfra spores noen separatistiske tendenser fra norsk side, at der tvertimot synes å foregå en amalgamasjon der truer med å utviske norskheten til fordel for det danske element. Representasjonen utad er utpreget dansk. Det korrekte uttrykk d a n s k-n o r s k blir fortrengt av den lettere betegnelse d a n s k. Embedsmennene blir både i betegnelse og opfatning gjerne danske og innen sjøofficerskorpset har der neppe vært noen distingsjon mellem representanter fra de to nasjoner. Nettop fordi flåten var en riksflåte, en felles institusjon under enevoldsherskerne blev den uriktig kalt dansk, istedetfor som det korrekte vilde være dansk-norsk. Og herav fulgte da også, at officerene uriktig blev kalt danske, istedetfor som det korrekte vilde være dansk-norske, eller som det helt korrekte, men tungvinte vilde være: danske hvor de var danske og norske hvor de var norske.

Så meget merkeligere er det derfor, at Tordenskiold alltid uttrykte sig korrekt. Der kan ikke påvises et eneste tilfelle, hvor han kaller sig dansk. Tvertimot understreker han til stadighet sin norske nasjonalitet og taler om N o r g e som sitt fedreland og sitt fødeland. Han sier således i 1713 til kongen, at han skal holde sig som en ærlig norsk mann; i 1714 betegner han sig som en fattig norsk gut; efter Dynekilen

taler han om vi Dynekilens norske gutter. Han bruker videre uttrykket „begge rikers" undersåtter og taler om „det rige Norge". I 1719 undertegner han sig „Hans Kongl. Majts. til Danmark og Norge bestalte viceadmiral".

Han søker videre stadig om å få komme tilbake til de norske farvanne og går endog så langt, at han anmoder Slotsloven om å benytte sin innflydelse til at så kan skje. Og ut av hans breve og handlinger lyder den mest ophøiede kjærlighet til hans fedreland Norge. Når han i skrivelse av 28de januar 1715 anmoder kongen om å få kommandoen over 5 fregatter i Nordsjøen for å holde denne ren for svenske kapere og for å ruinere Gøteborgeskadren, da skjer dette ut fra den begrunnelse, at en sådan disposisjon vil være Slotsloven og undersåttene i Norge en kjærkommen tidende. Når han i mai 1715 søker om med den erobrede fregatt „Hvide Ørn" å få komme tilbake til Norge, da baserer han dette på, at han med den skarpseilende fregatt skal sørge for at undersåttene i Norge derefter skal få drive deres handel noe friere enn før. Når han i mai 1716 som ung fregattchef reiser fra Stavern op til Kristiania for å bønfalle Slotsloven om uten drøismål å få troppene op fra Danmark, da er dette begrunnet i en tærende angst for sitt betrengte fedrelands skjebne. Det er den samme angst som kommer frem i hans skrivelse til admiralitetet av 8de juni, hvori han ber om å få de nødvendige skibe for å redde det fattige Norge ut av den fortvilte situasjon hvor han med smerte ser det befinner sig. Men aldri er vel kanskje hans kjærlighet til Norge kommet varmere og sårere frem enn i hans skrivelse til Gyldenløve av 10de juni. Det lyder som et angstrop når han sier, at Gyldenløve er den Gud vil benytte som et middel til å hjelpe ham som en tro tjener til å gjøre sitt fedreland en tjeneste. Nu er leiligheten der, men der må handles hurtig og Gud straffe ham om han gjør det for sin egen skyld. Det fattige Norge har vel nødig at man gjør alt mulig for å ruinere dets fiender; den sparer ikke hans landsmenn ved Fredrikshald. Gud gi han hungrer dem ikke ut og Gud se i nåde til det fattige land. „Se i naade til mig og hjælp mig", sier han tilslutt, „ti jeg ved Gud er med mig".

Og e f t e r Dynekilen ber han om, at de Dynekilens norske gutter som hadde vært med på denne „Liden entreprise", der har tvunget fienden til å forlate „mit saa kjære Fæderne land", må bli påskjønnet for at deres landsmenn kan få se, at man har forstått å vurdere hvad de har gjort til fedrelandets frelse.

I 1717 kommer han som chef for det norske sjøforsvar stadig

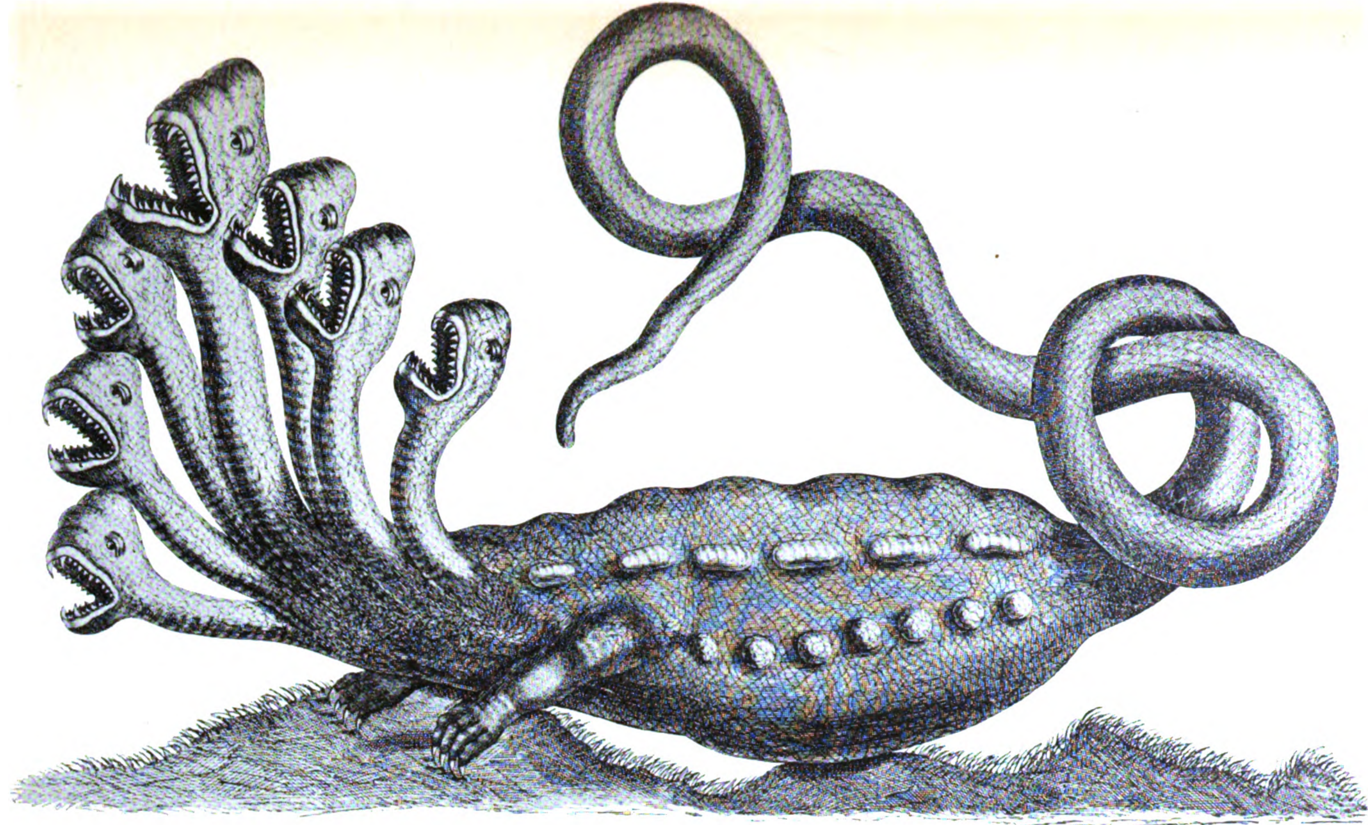
inn på fedrelandet som det der krever all hans årvåkenhet og opofrelse. Efter Wedels trakasserier med de meningsløse mønstringer, setter han sin stilling inn på at hans syn på forholdene blir de rådende, og hevder at utgangspunktet for alle hans disposisjoner er, at han er en „oprigtig patriot av Kjære Fædreland". Overfor kritikken efter Göteborg hevder han, at hans fundament var „nøtte for fædrelandet at vinde". Og overfor Gabels påstande i samme anledning hevder han, „at intet er ham som redelig underdan, kjærere end at se sit kjære fædrelands bedste befordret". Tusener av fattige mennesker og trafikerende i landet ber daglig for ham, sier han, fordi han stadig streber efter å beskytte handelen og beholde sjøen ren. I sin kamp med Wedel for å få flåten utrustet sier han, at han ikke begjerer å leve lenger enn han kan tjene sin Gud, sin konge og sitt fedreland med troskap ubesmittet av den minste egeninteresse. Efter Strømstad skriver han til kongen, at han ennu håper å få leilighet til å få noe godt utrettet „til det fattige lands nytte". Da de vil ta fra ham kommandoen og ydmyge ham ved en underordnet stilling i den flåte han selv har kommandert, skriver han til kongen, at han av innerlig tilbøielighet — hvem der enn skal ha kommandoen — ønsker all lykke og velsignelse av den grunngode Gud til landets beste, og han trøster sig i sin ydmygelse med den gemene manns velsignelse i begge riker, som Gud har skaffet ham gjennem hans troskap. Og da ydmygelsen er uavvendelig, skriver han til vicestattholderen, at skjønt han ingen annen heller vilde tjene enn sin konge og sitt elskede fedreland, så er det dog ikke å undres over, at lyst og kjærlighet forgår en, når man blir chikanert på den måte.

Men betrakter man nu Tordenskiold på denne bakgrunn, så står det ugjendrivelig fast, at han såvel i avstamning som karakteregenskaper var helt og holdent norsk. Hans vesentlige virke har foregått i Norge og norske farvann, besetningene på hans fartøier har vært overveiende norske, og formålet for hans krigsforetagender har i overveldende grad vært rettet mot spesifikt norske interesser. Hans norskhet er videre kommet bevisst frem og hans fedrelandskjærlighet til Norge har vært den bærende tanke i alt hans virke.

Det tør derfor sies, at intet land kan tale om sin nasjonalhelt med større rett enn den, hvormed Norge kan gjøre krav på Tordenskiold. Vi kan med stolthet fremdeles la ham lyse i vår nasjonalsang, vi kan fremdeles la hans billede pryde våre pengesedler og vi kan — selv i Kjøbenhavn — vedstå oss å kalle ham vår nasjonalhelt.

Facsimilesamling av Tordenskiolds underskrifter (se s. 1032).

Den syvhodede slange som var foranledningen til den skjebnesvangre strid mellem Tordenskiold og Staël von Holstein (se s. 1035).

DEL XIII

TORDENSKIOLDS SISTE LEVEÅR OG DØD

SPESIALREGISTER TIL DEL XIII

TORDENSKIOLDS SISTE LEVEÅR OG DØD

Da Tordenskiold i slutten av 1718 strøk sitt kommandotegn på „Laaland" og flyttet iland, bodde han et sted på Østergate (Kjøbmagerkvarter 49)[1]). Da han i oktober 1719 atter kom til Kjøbenhavn tok han inn i sitt gamle losji, hvor han i listene for ekstraskatten opføres boende med 2 tjenere, kusk og 2 heste; i samme gård bodde hans ven schoutbynacht Johan Anton Poulson, der da også var ugift. Her bodde han også de første måneder av 1720. Da han imidlertid nu vilde innrette sig et fast hjem, anskaffet han sig en stor del bohave, bl. a. på auksjonen efter Gyldenløve, og flyttet til Lehns gård i Strandgaten på Christianshavn[2]). Når dette er skjedd kan ikke bestemt angis, men da Poulson samtidig flyttet ditbort og denne i april 1720 blev gift med en fjernere slektning av Tordenskiolds mor, Christine Schøller, datter av geheimeråd Schøller[3]), enke efter kammerjunker Bülow, er det sannsynligvis skjedd på denne tid.

Når det hos Rothe heter, at Tordenskiold leiet hele Lehns gård, er dette altså ikke riktig. Foruten Poulson bodde også andre i gården, og av registreringsforretningen efter Tordenskiolds død fremgår, at den leilighet han bebodde kun bestod av 1 trefags, 2 tofags og 1 etfags værelse foruten et værelse til hans fullmektig samt en betydelig kjellerleilighet.

De vakre lofter og malerier på veggene i værelsene i Lehns gård, som antas å hithøre fra Tordenskiolds ophold, skriver sig sikkert ikke fra ham; dertil bodde han der for kort. Derimot fantes der i hans bo: „Een Omtreck til en Stue af 24 Pladser af Lerrit" og „En dito Omtreck af Papir Skilderi paa Lerrit" hvormed veggene i de to værelser var beklædd.

[1]) Schøller.

[2]) Som bekjent mener man, at en fløi av denne gård ennu står igjen.

[3]) Se foran under Tordenskiolds slekt.

Det er ikke mulig nøie å følge Tordenskiold i Kjøbenhavn dette år. Av admiralitetets protokoll fremgår, at han har sitt sæte der og han har siden vært medlem av noen kommisjoner. Således blev han under 21de juni, sammen med generalmajor Arnoldt og etatsråd Bartolin, beordret å sammentre i kommisjon for å ordne skyldige sportler til krigscancelliet[1]). Videre kan det sees at han forsøker å få
Brev nr. 756 et endelig opgjør av sine prisepenge. I skrivelse av 4de mai henviser han til en kgl. resolusjon hvorefter der skal opstilles en samlet opgave over hvad han tilkommer — heri dog ikke medregnet hvad han måtte ha tilgode efter Marstrand — og han er så opsatt på å få saken avgjort, at han erklærer sig villig til å tilsvare vedkommende senere, om noen fordring skulle være til hinder for endelig avslutning.

Men ved siden av sine officielle gjøremål drev han sitt private skibsrederi og sin handel. Og her har man endel holdepunkter i hans korrespondanse med hans førere og handelsmenn[2]). På vårparten
Brev nr. 757 skriver han et (udatert) brev til von Osten og Mauritzen på „Fortuna Gallei" og uttrykker sin store misfornøielse med at han intet har hørt fra dem. Og han er meget fortørnet fordi at han ad annen vei har hørt at de med fregatten — som de ikke har fått solgt i Cadix — har tatt frakt til Bordeau. Han håper dog at frakten er avantageus og påbyr dem å ta hollandske veksler, men sky franske penge. Også der skal de forsøke å få fregatten solgt, men lykkes ikke dette til en fordelaktig pris, da skal de ta frakt til Kjøbenhavn eller Østersjøen. Da man nu har fått våbenstilstand og en ønskelig fred kan ventes, så kan de legge det underste lag kanoner i lasten som ballast, således at de kan laste også på underste dekk; på det frakten kan stige dess mere. Hvilket de uforgripelig har å iaktta. Spar ingen flid, troskap og årvåkenhet, sier han. Tar de frakt fra stedet, da innkjøper de endel god vin for ham, men ikke for meget. Spar alle mulige omkostninger og lat ingen filutere eder. Gud befallet.

Den 7de mai har han endelig hørt fra de to herrer fra Rochelle
Brev nr. 758 og Bordeau og skriver samme dag tilbake og går nu ned til 10,000 Rdl. hvis de kan få solgt fregatten.

Han henviser dem til Mons. Baumgarten som er en ærlig mann og ber dem følge hans råd. Forsøm nu ikke noe minut, sier han, og betenk den lange tid I har været borte og hvad det har kostet mig og fremdeles vil koste mig. Gud må vite om han idetheletatt får noe for

[1]) Fra Krigscancelliet utgåtte kgl. res. 1720. D. R. A.
[2]) Skifteprotokollen D. R. A.

de utskibede varer. Det synes som om fregatten har hatt fortredeligheter ved Gibraltar.

Den 28de mai skriver han atter til „Monsieur le Capitain et Marchand". Han har hørt at en tremastet galiot hvorav han selv eier halvparten, er kommet til stedet og da monsieur Alsing[1]) — som øiensynlig eier den annen halvpart — skylder ham 2000 Rdl. som han neppe kan vente å få med det første, så gir han dem fullmakt til å laste også dette fartøi. For de penge de måtte ha tilovers innkjøper de gode vine. Fientlig har de ikke å frykte, da våbenstilstanden er forlenget og innen de kommer hjem har man fred. Også brennevin og hatter (!) skal de innkjøpe og brevene adresserer de til Tresco i Amsterdam, hvad der synes å tyde på at han allerede på dette tidspunkt tenkte på å dra utenlands. *Brev nr. 759*

At Tordenskiold har ført et gjestfritt og luksuriøst hus, fremgår av de til hans bo innkomne regninger på kostbare vine og spisevarer. Rothe sier, at han holdt en glansfull fest for lord Carteret, da denne på forsommeren var i Kjøbenhavn. Dette lyder meget trolig når man ser det på bakgrunn av Tordenskiolds tidligere påviste venskapsforhold til lorden. At han også skal ha saluttert med utenfor huset opstilte kanoner er også meget mulig, ialfall fantes i hans stervbo 6 stk. små saluttkanoner av metall.

Omtrent på denne tid er det sannsynligvis at Conningk har malt sitt store helfigurs billede av Tordenskiold[2]). (Pl. 39). Hvorvidt Tordenskiold har stått modell for maleren er vel tvilsomt. Det er et slagbillede på samme måte som det Conningk malte efter Dynekilen. Ansiktet har en viss likhet med portrettet av 1715 og det billede som henger på sjøkrigsskolen, Horten.

Rothe sier, at han like efter Carterets bortreise hadde søkt kongen om permisjon for å reise utenlands for å besøke fremmede hoffer og bese sig i fremmede mariner. Det må i denne forbindelse erindres, at Tordenskiold i 1717 skriver i et av sine breve til kongen, at han allerede lenge hadde omgåttes med tanken om, såsnart krigen var omme å søke sin avskjed og ta plass i en eller annen utenlandsk marine. Forståelig er det naturligvis også at han vilde søke sine kunnskaper på det maritime område utvidet ved besøk i større, spesielt

[1]) Alsing hadde vært proviantforvalter i Larvik da Tordenskiold var chef for det norske sjøforsvar. Han skildres av Rosenpalm som en aldeles umulig mann å ha med å gjøre.

[2]) Billedet henger i Videnskapenes Selskap, Trondhjem. Om dets historie se foran.

den engelske marine. Noen permisjon fik han imidlertid ennu ikke, da freden med Sverige ikke var endelig sluttet.

Ut på sommeren har vi en føling med ham gjennem en samtale han hadde med den svenske minister i Kjøbenhavn, generalmajor P. Adlerfeldt. Denne innberetter under 7de (18de) juli, at der litt efter litt er skjedd en forandring i det gode forhold mellem Danmark og Russland. Lord Carteret har gjort samme observasjon og lovet å ville understøtte en videre avstandtagen fra Rusland. „På sådant sätt — og efter de lyknelser man kan hafva — hoppas jag at den stora förtrolighet som varit mellan de danska och rysserna innan kort lärar förvendas i åfven så stor afvind och vedervillija, det samma förstod jag här om dagen af viceadmiral Tordenskiold med hvilken jag länge talte om desse rikens sannskyldige nytta, att den bestod däruti, att de hädanefter evärdeligen lefva i förtrolighet och vänskap samt hafva ett vaksamt ögo på deras mäktiga och farlige granne, hvilket allt han — Tordenskiold — bifäll, sägande sig intet högre önske, än att hans herre ville lemna honom kommando öfver några skepp och låta dem stöte tell den svenska eskadern och engelska flottan; han skulle göra sitt bästa at bränna upp för ryssen såmanga fartyg han kunde öfverkomma".

Som tidligere anført har man heri et av de mange bevis for at Tordenskiold ikke — således som påstått av Alexander Kielland — var inkarnasjonen av alt hat mot svenskene. Ikke minst nordmennene har grunn til å glede sig over dette forhold. Det sitter derfor ikke noe bittert igjen hos vårt folk overfor det svenske fra denne del av vår historie. Og det kommer godt med.

Han overløpes også i denne tid av officerer der har vært med ved Marstrand og som ikke har fått sine dekorasjoner. Han sees således den 18de september å ha skrevet til myntmester Winecke og anmodet ham om å utlevere til overbringeren premierløitnant Leegaard en Marstrandsmedalje i sølv og sier, at det ennu er flere officerer som har besvært sig overfor kongen fordi de ikke har fått hvad de tilkommer. Han underskriver nu sine breve med kun: Tordenskiold, altså uten forbokstav (se faksimilesamling pl. 40).

Brev nr. 760

Men da freden med Sverige nu var sluttet fikk han kongens tillatelse til å reise og ordnet nu for alle tilfellers skyld sine saker. Den 24de september møtte han siste gang i admiralitetet[1]) og dagen forut hadde han til sin kommisjonær kjøpmann Niels Hjort og sin fullmektig,

[1]) Admiralitetets kopibok 1718—20.

Chr. Walter[1]), utstedt en utførlig instruks[2]) for deres forhold under hans fravær. *Brev nr. 761*

I denne instruks pålegger han Walter, der 1719 hadde vært hans eskadreskriver, at han skulde sørge for, at hans protokoller var istand og overensstemmende med kopiboken, for at der skulde finnes riktighet efter ham om der skulle tilstøte ham noe. Hvad der av brennevin og vine lå i kjelleren skulle han sammen med Hjort søke å selge så fordelaktig som mulig, men intet utta uten å melde det til schoutbynacht Poulson. De penger som måtte innkomme settes på interesse inntil han får bruk for dem. Sammen med admiral Kaas[3]) har han solgt et parti strømper til Holland og Danzig og for dette gir han også instrukser. Når Tordenskiolds 2 fartøier kom hjem fra Spanien, skulde ladningene selges og skibene atter settes i fart på beste måte. Hvad møblene angikk, så skulle de bli stående i hans leilighet, hvorimot hans jernskap med obligasjoner, dokumenter m. s. skulle bli stående hos geheimerådinne Schøller, hvis laugverge han var, inntil Gud behaget å la ham vende tilbake. Alle hans jernstykker (kanoner), falkonetter samt flinter og kårder skulde straks sendes til kjøpmann i Bergen, Hans Dreyer; en notis herom skulle sendes til admiral Kaas, for at de kunde komme våre kapere og Grønlandsfarere til nytte. Fra Mandal driver han eksport av hummer til England med sin egen hukkert. Hans mann på stedet, Tøris, tilskrives om inngivelse av rapport. „Haaber I saaledes i min Fraværelse comportere Eder, som I det agter at ansvare og bekjendt vil være. Gud befalet".

Den 25de september[4]) reiste Tordenskiold fra Kjøbenhavn til herregården Raunstrup ved Nestved for å ta avskjed med sin bror schoutbynacht Caspar von Wessel. Raunstrup eiedes den gang av Edel Katrine Kaas, enke efter geheimeråd Eichstedt, som var forlovet med v. Wessel og følgende år blev gift med ham[5]).

Den 27de gikk reisen videre til Korsør og derfra over Fyen til Augustenborg, hvor Tordenskiold vilde besøke hertug Christian August, som 21de juli s. a. var blit gift med Fredrikke Louise Danne-

[1]) Denne hadde allerede 1716 vært skriver hos Tordenskiold, var med på hukkerten under kampen ved Anholt 1717, blev efter Marstrands erobring materialforvalter på Carlsten. Senere blev han regimentkvartermester i artilleriet og døde som etatsråd 1767. (Danske Cancellies henlagte sager. 1740). Tatt fra Schøller.

[2]) Skifteprotokoll I. 916. D. R. A.

[3]) Som da var amtmann i Bergen.

[4]) Schøller. Rothes fremstilling av reisen er feilaktig.

[5]) Se foran under Caspar Wessel.

skjold, en bror- og pleiedatter av avdøde Chr. Gyldenløve — generaladmiralen.

Efter et ophold på Augustenborg, hvor Tordenskiold må være ankommet omkring 1ste oktober, fortsattes reisen til Hamburg; på veien dit har han sannsynligvis benyttet anledningen til å gjøre kongen sin opvartning, da denne nettop i disse dage var på reise i hertugdømmene; i hvert fall er hans reisepass til utlandet underskrevet av kongen på Gottorp den 11te oktober. Passet, der er avfattet på latin, går ut på, at han kan reise til Tyskland, Frankrike og andre nabolande[1]).

Han foretok reisen med egne hester og kusk. Foruten kammertjeneren Chr. Nielsen Kold medfulgte en løpergutt, til hvem like før avreisen var kjøpt en sølvbeslått løperstokk, hue med sølvskilt og våpen m. v. Som Tordenskiolds gjest medfulgte hans gode venn capitain Ployart, der med permisjon fra tjenesten skulde besøke sin slekt i Hamburg.

Som bekjent anfører Rothe, at på reisen også medfulgte Abraham Lehn, sønn av den rike Abraham Lehn i Kjøbenhavn, i hvis hus Tordenskiold bodde. Denne Lehn er tildelt en viss rolle i tragedien og det er derfor nødvendig å omtale ham med noen ord.

Hammarskiöld og spesielt hans sekundant E. v. d. Recke[2]) farer temmelig ilde med den unge manns rykte. Sistnevnte kaller ham endog en „fullendt døgenikt'. Men det er ganske sikkert, at de to herrer som så sterkt klandrer Rothe og andre forfattere for deres ilde medfart med Staël von Holsteins rykte, disse to herrer kommer i skade for å begå den samme uretferdighet overfor Lehn, og dette er så meget mindre undskyldelig som der i Historisk Tidsskrift[3]) foreligger en avhandling av cand. theol. Jul. Schade, som viser at Abraham Lehn var en mann som såvel fra åndens som fra karakterens side stod endog meget langt over det almindelige. Han var født i 1701 som eldste sønn av Abraham Lehn. Faren døde 1709 og moren 1710. Abraham Lehn var altså ved nærværende anledning 19 år og var for et år siden blitt myndig. 1717 dimittertes Lehn til universitetet av mag. philos. Peter Benzon Mylius med et så utmerket testimonium, at han i alle henseender må ha vært meget begavet, likesom det heter at han „drager alles kjærlighed til sig, saa at jeg næsten ikke veed at nævne nogen god gave, som Forsynet ikke har skienket ham". Og forfatteren sammenfatter tilslutt Lehns

[1]) D. R. A. Protokoll over utgåtte saker fra Krigscancelliet 1720, nr. 1261.

[2]) „Berlingske Tidende" 1920.

[3]) Historisk Tidsskrift I. R. II.

egenskaper således: „Ligesom vi overalt finde, at en klog og utrættelig Virksomhed har udmerket Lehns Liv, saaledes synes ogsaa Retsindighed, Gavmildhed og en streng Alvor at have været Hovedtræk i hans Character, ligesom han tillige i høi Grad besad de Tiders religiøse Sindelag". Sin konges fulle tillit må denne „fullendte døgenikt" ha hatt, ti i 1731 blev han nobilitert.

Og hadde de to herrer kjent denne avhandling vilde de også ha funnet, at Lehn ikke har vært med i Tordenskiolds følge[1]). Lehn forlot Kjøbenhavn den 24de juli og drog over Odense, Flensborg, Hamburg, hvortil han kom 19de august og fortsatte den 25de september over Hannover til Dresden og Wien. Hannover passerer han 26de—29de september[2]). Han reiste i følge med magister Mylius og har efter ovenstående i det hele tatt ikke vært sammen med Tordenskiold på reisen. Og der finnes i hans regnskaper og øvrige papirer ikke en eneste ytring der lar formode noensomhelst forbindelse med Tordenskiold, hvis navn ikke noensinde engang finnes nevnt.

Om Lehns befatning med slangen og hasardspillet kan man få full klarhet ved de nettop av G. L. Wad offentliggjorde breve og dagbøker.

Den syvhodede slange, som skulde føre så megen ulykke med sig, hadde oprinnelig stått på alteret i en kirke i Prag. Den var et skjellbedekket firben av et par alens lengde med syv hoder og halser (pl. 40)[3]).

Da feltmarskalk Hans Kristoffer Königsmark i slutten av tredveårskrigen stormet Prag blev også kirkene plyndret og hærføreren beholdt for sin egen del dette ophøiede relikvium. Siden var slangen i den Königsmarkske familjes eie, hvis siste representant var den kjente Filip Kristoffer Königsmark, der efter sin ulykkelige kjærligshetsforbindelse med den hannoveranske kurfyrstinde på en hemmelighetsfull måte forsvant fra slottet Herrenhausen, like i nærheten av det sted hvor hydraens drama nu utspiltes. Denne siste Königsmark deponerte svindeluhyret hos det hamburgske handelshus Johan Baptiste og Wilhelm de Hertogen. Frederik den IV av Danmark skal ha bydd den høie sum av 30,000 Thaler for bestet, men fikk det altså ikke.

Efter Königsmarks død forsøkte hans to søstre, grevinne Lewen-

[1]) Dette vilde de forøvrig ha funnet ved å slå op i et ganske almindelig biografisk leksikon.

[2]) Se også G. L. Wad: Tordenskiold og Abraham Lehn. Personalhistorisk Tidsskrift, 2. H. 1925.

[3]) Fotografiet er tatt fra Sebas store plancheverk B I. pl. 102. Locuplitissimi rerum naturalium Thesauri accurate descriptio. Amstelaedami 1734. Planchefotografiet med beskrivelse av hydraen beror i Videnskapenes Selskap, Trondhjem.

haupt og den skjønne Aurora Königsmark å få fatt på klenodiet, men handelshuset vegret sig for å levere det ut uten tilstrekkelig legitimasjon. Da Aurora Königsmark søkte støtte hos August av Sachsen i anledning av denne sak, falt hun som offer for denne fremragende libertiner. Grevinne Lewenhaupt fikk derefter slangen som eie, og da hennes datter blev gift med oberst Jacob Axel Staël von Holstein fikk denne også en viss interesse i dyret[1]). Det forblev imidlertid i Hamburg hos handelshuset de Hertogen, Stampöl und Gebrüder Lastroups, øiensynlig som pant for den Königsmarkske familjes kreditt. Salgsprisen var imidlertid dalet og var 1735 helt nede i 2000 Thaler. I dette år var uhyret havnet i borgermester Andersons og hans brors naturhistoriske museum. Her berodde det da Carl von Linné dette år, 28 år gammel, besøkte staden.

Naturligvis var Linné opsatt på å skue dette vidunder og fikk[2]) efter store vanskeligheter adgang til helligdommen. Linné så ved første øiekast hvorledes bedrageriet var gjennemført og utbrøt: „O store Gud, som aldrig satte mer än en ren tanke i en af dig skapad krop!". Det umulige i, at et legemes bevegelser skulde administreres av 7 forskjellige hjerner stod straks klart for ham. Hans skarpe blikk så straks at hodene med deres opsperrede gap og de to med klør forsynte føtter tilhørte veseler og at kroppens hele beklædning utgjordes av påklistret slangeskinn. Den var altså det motsatte av hvad den utgas for: „Nullement l'ouvrage de l'art mais veritablement celui de la Nature". Linné anså det videre som utvilsomt at den var forarbeidet av munker som en avbildning av dragen i Åbenbaringenes bok[3]) og at således folk gjennem sin lettroenhet var blitt bedratt.

Da Linné ikke kunde undgå å omtale saken og da derved vidunderet naturligvis stod i fare for å bli verdiløst som vidunder, var Linné truet av „Andersönernes hämbnd" og måtte skynnsomst forlate Hamburg. Hadde han ikke i tide echappert vilde kanskje denne svindel ha føiet ennu en ulykke til de mange andre og berøvet menneskeheten en av dens største banebrytende menn førenn han hadde rukket å tilføre verden sine uvurderlige verdier. Forøvrig vil tradisjonen vite at udyret

[1]) Hammarskiöld sier, at Staël eiet slangen, men andre kilder angir hans svigermor, grevinne Lewenhaupt, som eier også på den tid det her er tale om.

[2]) Angående Linnés besøk se Th. M. Friis: Linné I.

[3]) Den dag idag utgis av Bibelselskapet her i landet bøker med følgende tittel: „Den ildrøde drage som hadde 7 hoder og 10 horn (Åb. 12, 3) forklaret i „Den fullbyrdede hemmelighet". Det er skade at uhyret ikke lenger kan være med og forklare denne hemmelighet.

ennu fikk forårsaket en flerhet av ulykker innen det sank helt sammen i sin råtne verdiløshet. —

Oberst Jacob Axel Staël von Holstein var ikke svenske — jeg sier Gud skje lov for det, ut fra den tidligere fremholdte betraktning, at noen bitterhet overfor det svenske folk efter denne krig ikke har noe fundament. Han var derimot svensk undersått, da han var født i Livland, og han levet sine siste år i svensk Pommern. Han tilhørte en ansett baltisk adelsslekt og var sønn av den tapre generalmajor Jacob Staël von Holstein og Anna Sofia von Ungern Sternberg, som tilhørte en av Livlands mest lysende ætter[1]). Som bekjent har Rothe og efter ham de fleste senere forfattere fremstillet Staël von Holstein i en litet aktverdig belysning[2]). Spesielt er det hans siste leveår som får holde for. Dette er ganske utvilsomt uriktig. Tordenskiolds banemann døde i Stralsund 1730, mens den mann Rothe beskriver døde i Haag 1742. Han har altså fått fatt på en gal Staël. Der var flere av disse. Tidligere er nevnt Staëls fætter Georg Bogislaus Staël von Holstein, som i 1719 reddet Ny Elfsborg fra Tordenskiolds angrep. Dernæst har vi Staëls bror generalmajor Otto Wilhelm Staël. Han var tilstede ved Carl XII's død og var en av de officerer som fikk sin del av krigskassen efter kongens død. Han blev regnet som en av de mest prononcerte royalister som søkte å få prins Fredrik til medregent[3]). Hos Wilhelm Berg[4]) finner vi videre en oberst Staël von Holstein som i guvernementskancelliet med hugg og slag samt med løfte om 20 daler i belønning overfaller en obersts enke med datter for å tvinge henne til å opgi at hun var hustru til en snekker i Stettin, og da dette tilslutt lyktes lot han henne innsette i byens fengsel som mistenkt for å ha opgitt falsk navn.

Og den celebre sjørøver Norcross anfører under forhør i 1727, at han i Kiel 1726 var kommet ut for spillere og spesielt en Staël von Holstein[5]).

At Staël har vært s p i l l e r er ganske sikkert. I Biografisk lexikon 1848 innrømmes dette, men det anføres at man ikke må bryte staven spesielt over Staël „utan ihågkomma den immoraliska riddaremoralen, som väl ännu anser spel och duel förenliga med hederns lagar", og det må videre erindres, at Ludvig Holberg, h i s t o r i k e-

[1]) Hammarskiöld.

[2]) Det er forresten uriktig å gi Rothe skylden. Han har hentet sin viden fra Hoffman.

[3]) Biografisk Lexicon öfver namnkunniga Svenske män 1848.

[4]) Samlingar till Göteborgs Historia, II.

[5]) Rothe. Das wunderbare Leben Norcross's. Leipzig 1757.

r e n, baron, professor Ludvig Holberg, i sitt gravskrift over Tordenskiold gjentagne ganger sier at Staël var spiller, ja han sier endog at han var en svigaktig spiller. Er det virkelig mulig, at en mann som Holberg, som levet da tragedien skjedde og i lang tid efter, er det virkelig mulig at denne mann, som bl. a. også var historiker, selv uaktsomt kan ha vært med på å felde en sådan dom over Staël, hvis denne virkelig var så moralsk uangripelig som Hammarskiöld vil ha ham til[1])? Og den danske legasjonssekretær v. Jessen sier i brev av 12te november fra Hannover om Staël, at han i Hamburg hadde „starck gespielt".

Men der finnes andre ennu sterkere beviser for at Staël von Holstein var både spiller og duellant. Grev Karl Gustav Tessin har i sin dagbok[2]) (bilag 4), som anmerkning til den relasjon om striden med Tordenskiold som han hadde fått sig tilstillet fra Løvenørn, anført, at han kjente Staël meget godt og at man anså ham for spiller og duellant. Og denne hans opfatning kommer ennu skarpere frem i hans anmerkning til relasjonens omtale av Staëls befatning med den syvhodede slange. Relasjonen inneholder til forsvar av Staëls rykte følgende: Slangen som tilhørte Staëls svigermor var opbevart hos en kjøpmann Dreyer i Hamburg. En dag kom doktor Limbeck, fulgt av unge Lehn til Staël med anmodning om å få se slangen. Staël sendte bud til Dreyer for å hente slangen, men budet kom tilbake med den beskjed, at Dreyer ikke var hjemme og at man måtte vente til han kom hjem. I ventetiden foreslog Limbeck Staël at de skulde slå tiden ihjel med spill, og de to herrer begynte — efter at Staël først hadde vegret sig — spillet. Lehn som blev lei av å se på bad om å få være med og tapte 350 dukater til Staël, som denne påstår aldri å ha fått. Slangen kom i det hele tatt ikke tilstede. Nu sier Tessin i sin anmerkning til dette, at det hele forekommer ham mistenkelig. Når man kjenner spillernes renker, sier han, så forekommer det ham som et anlagt verk mellem Staël og Limbeck. Og om Dreyer sier han at han var en bankerott spiller og antyder simpelthen at også han var med i komplottet. En sådan uttalelse av en mann som Tessin, der jo også kjente de agerende meget godt, har utvilsomt sin store verdi til bedømmelse av Staëls karakter, og Tessin er — som jeg senere skal vise — nettop inne på den samme opfatning av slangen

[1]) Jeg har forelagt dr. Francis Bull det spørsmål, om det kan fastslåes n å r Holberg har skrevet dette om Staël. Professoren mener at det ikke kan avgjøres når epigrammene er skrevet, men som ren gjetning anfører han, at det som vedrører Tordenskiold kan være skrevet omkring 1727, altså flere år efter Tordenskiolds død.

[2]) Se senere nærmere om denne.

og spillet som Tordenskiold hevdet og som ga anledning til striden[1]). Løvenørns kurtise overfor Tessin ved å kalle Staël „notre bon ami" synes således ikke å ha falt i god jord. Tessin betegner jo simpelthen Løvenørns gode venn som en kjeltring.

Nu kjenner man imidlertid også Lehns egen fremstilling av denne affære, og den er ikke smigrende for Staël. I brev av 14de desember 1720[2]) sier Lehn at Langenbeck, som Limbecks virkelige navn er, hadde lokket ham med sig under foregivende av å ville vise ham slangen. Lehn hadde ikke selv uttalt noe ønske herom. Ankommet til stedet fikk Langenbeck straks kortene på bordet, og på Lehns forlangende om straks å bli ført tilbake til sitt selskap svarte Langenbeck med å forlange tilbake hvad han hadde betalt for Lehn i operaen. Lehn innrømmer at han blev trukket med inn i spillet, og at han her tapte 624 dukater, men han bebreider Langenbeck at han ikke advarte ham og ikke oplyste om hos hvem han var. Tiltross for de mest direkte forespørsler fikk han ikke ut av Langenbeck Staëls navn.

Lehns mentor på reisen, den senere justisråd Peter Benzon Mylius, betegner i sin dagbok Langenbeck som en „Ertzspiller og bedrager". Det kan således ikke være tvil om, at det kompani som Lehn var kommet bort i, og hvorav altså Staël var et viktig medlem, har drevet med filetouri. Hammarskiölds forsøk på å fremstille Staël som en moralsk høitstående person må derfor tilbakevises som uholdbart. Tvertimot må det ansees bevist at han var en moralsk defekt person der under foregivende av å ville fremvise en syvhodet slange lokket godtroende og rike folk til hasardspill. —

At Tordenskiold på denne tid var en europeisk berømt sjøkriger er utenfor enhver tvil. I Hamburg var han stadig gjenstand for offentlig hyldest[3]). Overalt hvor han viste sig stimlet folk sammen for å få et glimt av den berømte mann, og når der spurtes at han var gjest i et hus, var der stadig en folkemasse utenfor. Hamburg var også på den tid full av norske og danske matroser, som efter orlogsflåtens oplegning søkte dit for å skaffe sig hyre. At disse hyldet sin fører fra krigens dage er rimelig nok. „I denne tid", sier Kold[4]), „blev Tordenskiold buden

[1]) Ehrenheim har i sin gjengivelse av Tessins dagbok ikke med et ord nevnt denne Tessins anmerkning, noe han sikkert kan klandres for.

[2]) G. L. Wad, Personalhist. Tidsskrift B. 4, H. 2, 1925.

[3]) O. A. Øverland.

[4]) „Af en officiel rapport fra hans kammertjener Johan Kold". „Det norske Nationalblad" for 8de september 1818.

til de fremmede ministre, hvor stedse en mængde mennesker samlede sig for at se — den nordmand — sa de".

Av sin reisefelle capitain Ployart, hvis familje tilhørte det hamburgske patriciat, blev han innført i stedets fornemste familjer; gjennem den danske resident, konferenceråd Hans Stats von Hagedorn, opnådde han adgang til de diplomatiske og litterære kretser. Der foreligger flere vidnesbyrd om at der mellem Hagedorn og Tordenskiold utviklet sig et nært vennskap[1]). Under et besøk i Hagedorns have den 17de oktober overraktes Tordenskiold et hyldningsdikt av Hagedorns 12-årige sønn Friederich, den senere berømte dikter. „Kindisches Reimgeklingel" kaller en av dikterens biografer det, men i samtiden gjorde det betydelig lykke. Konferenceråden lot diktet trykke til fordeling blandt sine venner — om det var til ære for Tordenskiold eller vidunderbarnet vites ikke[2]).

Diktet, som benevner sig „Frolockende Zeilen, womit der Hoch-Wohl-Gebohrne Herr, Herr Peter von Tordenschiold, I. K. M. zu D.-N. Vice-Admiral am 17 October 1720 diesen Garten mit seiner Gegenwärt beehrte o.s.v." — inneholder intet av verdi anderledes enn at det viser Tordenskiolds berømthet på denne tid. Det begynner således:

> Herr Vice-Admiral! heut ist det Tag gekommen,
> An welcher wir Ihr auch an unserm Tische sehn —

og fortsetter så på vanlig maner i tidens ånd. Det slutter med å uttale ønsket om:

> dasz man den Tordenschiold nie auf die Baare legt,
> dasz Er niemahls möge sterben, sondern stets Ruhm erwerben.

Men da dikteren øiensynlig synes at han har gått vel vidt, tilføier han — og denne gang kom han virkeligheten uhyggelig nær:

> Und können Sie zwar nicht auf ewig Leben bleiben.
> Ja nimt Sie gleich der Todt von diesen Erden hin,
> so wird man lange doch von Ihren Thaten schreiben. — —

Vi kan opkonstruere oss et litet billede av Tordenskiold i det eksklusive hamburgske selskapsliv ved å rigge ham til med den habitt vi vet han hadde med[3]): Skjorte og halsklut med kniplinger, halsknapp

[1]) Se således svenske residenten i Hamburg til kancellikollegiet av 8de (19de) november 1720. Inntatt hos Hammarskiöld.

[2]) Diktet finnes i Universitetsbiblioteket i Kiel under tittel: „Libri minores cimbri". Det blev av den svenske resident sendt som bilag med ovennevnte skrivelse til kancellikollegiet, men finnes ikke nu i det svenske riksarkiv.

[3]) Fortegnelse over de eiendeler som blev sendt til Kjøbenhavn efter hans død. D. R. A. Skifteprotokollen.

Christian Nielsen Kold, Tordenskiolds kammertjener (se s. 1057).

Comm.capitain Ployart (se s. 1063).

med en sten og dobbelte knapper med 4 rosenstener, rik baldyret purpur klædning, kjole og bukser, gull brokades vest med frynser, parykk og trekantet hatt samt rød kappe. Fransk forgylt sølvkårde, kongens billede omgitt av 36 diamanter, 3 gullmedaljer, ring med rosensten, stokk med gullknapp og 16 diamanter. Hans kammertjener er i blå liberis kjole med sølv skulderbånd og sølvgallonert vest, og løperdrengen med skilt i huen med Tordenskiolds våpen og løperstav. Når hertil kommer at han som viceadmiral hadde rett til tittel av excellence, så har man et glimrende billede av „matrosen".

Vi kan også følge ham i hans mere intime liv i rød damaskes slobrok med sølv blommer ved sitt medbragte thechatoll med sølv thepotte og fullt utstyr. Og hvis man vil gå ennu videre, finner vi ham i rød damaskes nattrøie og hvit natthue med kniplinger eller en gullbaldyret ditto. —

Tiden omkring 1720 hørte — som alle tidsrum efter store krige — til en nervøs tidsperiode. Den febrilske spekulasjonsånd og halvgale streben efter å vinne rikdom på en hurtig og lettvint måte ga sig utslag i hasardspill.

Fra Paris hadde man i friskt minne grev Horns og hans kompagnon chevallier Villers Milly's skjebne. De hadde tapt over 100,000 rdl. til markien av St. Germain[1]), og for å dekke tapet hadde de overfalt en aktiehandler, drept ham og røvet ham for penger til en verdi av 160,000 livres. De blev huket, bekjente under tortur og blev levende radbrukket.

I Hamburg var forholdene særlig graverende. Profesjonelle spillere drev sitt uvesen i stor stil og i spillets kjølvann fulgte som en naturlig konsekvens duellene. Nettop under Tordenskiolds ophold i Hamburg blev i begynnelsen av november[1]) flere personer, såvel i Hamburg som i kongen av Storbritannias tyske land, arrestert og transportert dels til Harburg og dels til Hannover. Ryktene om årsaken til disse arrestasjoner gikk rundt blandt folk. Der blev påstått at de hadde sin grunn i trussler mot den engelske konges liv, men den egentlige årsak var spill.

Det er denne bakgrunn man må ha klart for øie, når man skal behandle det skjebnesvangre sammenstøt mellem Tordenskiold og Staël von Holstein.

Tordenskiold må være ankommet til Hamburg i midten av ok-

[1]) Europäische Fama 1720.

tober[1]). Herfra fortsatte han i begynnelsen av november til Hannover, hvor han vilde gjøre den engelske konge sin opvartning og — efter Europäische Famas fremstilling — følge med kongens suite til England. Av kongen blev han „mit einigen Marqven besondern Hochachtung empfangen"[2]) og spiste til stadighet ved hans taffel. Og her i Hannover møtte han altså sin skjebne den 9de november i et eksklusivt selskap hos kammerpresidenten baron von Görtz. Tordenskiold hadde her spist til middag nevnte dag, og oberst Staël, som hadde spist ved marschaltaffelet på Herrenhausen, kom tilstede senere.

Ved behandlingen av den tragiske avslutning på Tordenskiolds liv er det formålstjenlig å holde ut fra hinannen på den ene side hvad der hendte i Görtz's hus, altså foranledningen til duellen, og på den annen side selve duellen.

Tordenskiold står forsåvidt i en ugunstig stilling som han er avskåret fra å gi sin fremstilling av saken. Staël har derimot avgitt en rapport til den svenske resident i Hamburg. Citatet „audiatur et altera pars", som Hammarskiöld anvender for å dekke Staël, kunde derfor med vel så stor rett anvendes overfor Tordenskiold.

Staëls rapport — bilag 1 — går ut på følgende: Tordenskiold stod og talte med Mr. Haldane, Storbritannias envoyé ved det casselske hoff. Da Staël var iferd med å forlate selskapet nærmet han sig Haldane, som spurte ham om han tidligere hadde truffet Tordenskiold, hvortil Staël svarte ja, mens Tordenskiold skulde ha sagt, at han ikke hadde sett ham før. Begge parter holdt på sitt. Noe senere omtalte Tordenskiold, at der i Hamburg var folk som for å tiltrekke unge mennesker viste frem slanger med 9 hoder og senere lurte dem. Staël gjorde opmerksom på, at det var ham som eiet slangen, men han kunde forsikre ham om at den aldri hadde bedratt noen. Tordenskiold holdt på sitt, og Staël forlangte en forklaring, hvortil Tordenskiold svarte, at han kunde ta det som han vilde. Staël skjeldte da Tordenskiold ut for en skurk, hvad der bragte Tordenskiold i ophidselse. Staël forsøkte å dempe hans høirøstede tale. Men jo mere han bad, jo mere ropte Tordenskiold, hvorfor Staël bad ham følge med ut for at de kunde forklare sig. Litt efter litt befant de sig ute i gården, hvor Tordenskiold absolutt

[1]) Den 22de oktober sendte han sin kusk og sine hester hjem fra Hamburg. Schøller.

[2]) Europäische Fama 1720.

[3]) Svenska Riksarkivet. Bilag til skrivelse fra svenske residensen i Hamburg til kancellikollegiet. Denne og andre rapporter som er avfattet på fransk, gjengis i bilagene i oversettelse. De finnes i originalsproget hos Hammarskiöld.

vilde ha Staël til å trekke blank, hvad Staël ikke vilde. Staël slog Tordenskiold i hodet med sin stokk og trakk derpå blank. Skjeden fulgte imidlertid med og han fikk av sin motstander flere stokkeslag i hodet. De endte så begge på jorden, inntil de blev skilt ad. Næste dag sendte han Tordenskiold sin utfordring, som blev mottatt på kårder. Rapporten er datert Hamburg den 15de november.

Efter denne fremstilling hevder altså Tordenskiold at han ikke kjenner Staël. Hans omtale av slangen og spillet har altså intet med Staël å gjøre; han kjenner øiensynlig ikke til at Staël har noe med slangen å gjøre. Da Staël gjør ham opmerksom på at han eiet slangen kan selvsagt dette ikke forandre Tordenskiolds opfatning av forholdet. Dette er igrunnen det springende punkt i hele affæren. Har nemlig Tordenskiold kjent til Staëls forhold og omtalt dette forhold til Staël i andres nærvær, så vilde dette være en sterk uteskning av Staël. At dette ikke var forholdet viser jo nettop Tordenskiolds uttalelse, da han blev utfordret til duellen, om at han ikke hadde hentydet til Staël ved sin uttalelse. Men Staël blir allikevel rasende og skjelder Tordenskiold i selskapets nærvær ut for en skurk. Ute i gården fortsetter han med skjeldsordene, det er videre han som slår det første stokkeslag, det er han som trekker kården og det er han som flyr på Tordenskiold. At Tordenskiold skulde ha opfordret Staël til å trekke blank, lyder høist usannsynlig, all den stund han jo selv ikke trakk blank, selv ikke efter at Staël hadde trukket sin kårde.

Mot denne fremstilling opstilles den danske residents rapport til Frederik IV datert 15de november, bilagt med en beretning fra Hannover datert 12te november (bilag 2). Det må bemerkes at denne beretning — som altså den danske resident benytter som bilag i sin offisielle rapport — er skrevet f ø r man kjente til det sensasjonelle utfall av duellen. Hvem der har avfattet den på fransk skrevne depesje til Hagedorn fremgår ikke av dokumentet. Vedkommende har altså vært i Hannover under begivenheten. Hvorvidt han har vært tilstede hos Görtz kan ikke avgjøres. Den danske legasjonssekretær v. Jessen befant sig ved anledningen i Hannover. Han skrev som senere skal omtales en rapport hjem e f t e r duellen. Det er ialfall ikke utelukket at han kan være forfatter av depesjen til Hagedorn.

Den går ut på følgende: Under selskapet falt samtalen på de mange hasardspillere som drev sitt uvesen og Tordenskiold uttalte sin uforbeholdne tilslutning til den engelske konge, som hadde latt disse mennesker arrestere — beretningen henviser til at de arresterte officerer nettop hadde drevet med spill — og han uttalte ønsket om at andre

fyrster, vilde gjøre det samme, idet han tilføiet, at en fætter(?)[1]) av ham hadde vært så uheldig å falle i hendene på sådanne hasardspillere og tapt en stor sum penger og for å lokke ham i felden hadde man fått ham til å tro, at han skulde få se en drage med 9 hoder. Staël skal da ha avbrutt Tordenskiold og gjort opmerksom på at det var ham som eiet dragen, hvortil admiralen svarte, at han stod ved sine ord, hvem der så eiet den. Begge parter blev mere og mere ophidset, og obersten kalte admiralen en matros. Denne, som var mere behersket, sa til Staël, at det her ikke var et passende sted for en ordstrid og at man næste dag kunde tale om saken. Da admiralen om kvelden skulde begi sig ut i sin bærestol for å reise hjem, løp obersten efter ham, trakk sin kårde (det anføres at obersten har vært så ophidset at han ikke hadde visst at skjeden fulgte med) og vilde angripe admiralen bakfra. Denne vendte sig om, fikk se sin motstander, løp ham inn på livet, fravristet ham kården, gjennemprylte ham, sønderbrøt kården og sa, at nu kunde han kanskje bedre minnes matrosen. Admiralen hadde først ikke villet gi obersten satisfaktion, da denne på en forræderisk måte hadde angrepet ham bakfra. Men han hadde tilslutt latt sig bevege til å slåss og hadde valgt pistoler.

Efter dette uttaler altså Tordenskiold i samtalens løp en naturlig harme over at man med syvhodede slanger lokker folk til spillebordet. At det er Staël som eier[2]) slangen har han øiensynlig ikke kjennskap til, og hans opfatning av svindelen med slangen kan givetvis ikke forandres fordi den eies av en ham ganske ukjent person. Staël blander sig i samtalen og skjelder Tordenskiold ut for en matros. Efter denne fremstilling er det Tordenskiold som er den beherskede og Staël som aldeles har tapt hodet. Ja i den grad at han forsøker å stikke sin motstander ned bakfra.

Dette er de to hoveddokumenter hvad angår foranledningen til duellen. Hammarskiöld sier uttrykkelig, at han til grunn for sin fremstilling hovedsagelig har lagt Staëls relasjon. Den annen fremstilling er medtatt som bilag på fransk, men han nevner den ikke med et ord i teksten.

Nu skulde det synes klart, at en fremstilling der som Staëls er

[1]) Andre steder står søskendebarn og atter andre steder står ham selv. Den eneste nevø som det her kan være tale om er Tordenskiolds søstersønn lieutenant Rasch. Om han på denne tid var eller hadde vært i Hamburg kan ikke kontrolleres. Ialfall var han i Hamburg 3dje desember — se v. Jessens rapport av samme dato (Schøller). Med Lehn var ialfall Tordenskiold ikke i slekt.

[2]) Dette var visstnok heller ikke tilfelle. Se tidligere.

avgitt av en mann som rømmer for sitt bare liv fra sted til sted og endog må lures ut av Hamburg i den svenske residents vogn[1]) og om hvis utlevering der føres forhandlinger, at en sådan fremstilling ikke egentlig er egnet som hovedvidnesbyrd i en sak som denne.

På den annen side står altså et vidneprov, hvis beviskraft er så meget større som det er avgitt før man kjente til duellens utfall, altså før sensasjonens trykk har fått anledning til å gjøre sig gjeldende i den ene eller annen retning.

Hammerskiöld søker støtte for sin påstand om Tordenskiolds uteskende optreden overfor Staël i en dansk beretning (bilag 3) skrevet den 12te november like efter duellen. Hvem den er avfattet av fremgår ikke av rapporten. Den kan ialfall ikke være skrevet av den danske legasjonssekretær v. Jessen, da denne samme dag skrev til kancelliet og hans skrivelse stemmer ikke med relasjonen. Denne relasjon går også ut på, at Tordenskiold hevdet ikke å kjenne Staël og at han senere uttalte sin fordømmelse over spillet og slangen og at Staël tok dette til sig. Det fremgår altså heller ikke av denne at Tordenskiold bevisst har fornermet Staël, hvad der også i denne fremstilling understrekes ved Tordenskiolds positive uttalelse.

Men den sterkeste støtte for sin påstand om Tordenskiolds uteskende optreden overfor Staël mener Hammarskiöld å ha funnet i Tessiniana[2]). Her finnes referert en relasjon angående striden mellem Tordenskiold og Staël som skulde være sendt Tessin av Løvenørn, og Hammarskiöld mener at relasjonen er avfattet av Løvenørn og han tilføier at denne må ha vært nærværende i presidentens hus da striden fant sted. Det skulde altså være en dansk manns personlige iakttagelser som ligger til grunn for relasjonen.

Nu er det for det første påfallende, at ingen av de dokumenter hvori de fornemste av selskapets medlemmer opregnes[3]) ikke engang antyder at Løvenørn har vært tilstede. Den danske resident i Hamburg sier i sin korrespondanse heller ikke noe herom. Heller ikke den danske legasjonssekretær v. Jessen, som var i Hannover. Og Løvenørn var en så fremtredende personlighet, at det vilde være næsten utenkelig at han ikke skulde bli nevnt noen av disse steder. Allerede dette måtte

[1]) Se den svenske resident i Hamburg til kancellikollegiet av 4de (15de) og 8de (19de) november 1720. Inntatt hos Hammarskiöld.

[2]) Grev C. G. Tessins dagbok.

[3]) Se spesielt „Svenske Mercurius" for oktober 1764 og „Europäische Fama", hvor opregningen av standspersonene er særlig fyldig.

være grunn nok for Hammarskiöld til å omgås varsomt med dette overordentlig viktige utgangspunkt for hans bevisførelse.

Nu kan det imidlertid med absolutt sikkerhet påvises, at Løvenørn i k k e kan ha vært i Hannover på angjeldende tid. Hvad hadde han også der å gjøre?

Hvis Løvenørn skulde være reist til Hannover måtte der være utstedt pass for ham. Men der finnes i de bevarte protokoller absolutt intet derom[1]). Tvertimot får han under 1ste november 1720 ordre til sammen med justisråd Seidelin å utarbeide forslag til reduksjon av armeen[2]).

Av den svenske minister i Kjøbenhavn Adlerfeldts korrespondanse fremgår ennvidere, at denne var ankommet direkte fra Kjøbenhavn til Stralsund den 11te november — her skulde han ordne med overleveringen av Stralsund ifølge fredsbeslutningene — og han sier i skrivelse av 30te november[3]), at han ved sin avreise fra Kjøbenhavn personlig lånte 1000 rdl. av Løvenørn. Likeledes skriver han den 16de november til Løvenørn i Kjøbenhavn. Det er således ganske umulig at Løvenørn kan ha vært i Hannover den 9de november 1720[4]).

Hammarskiöld har bygget sine påstande angående innholdet i Tessins dagbok på Ehrenheims utgave av 1819 av Tessiniana, det eneste hittil kjente utdrag av Tessins dagbok vedrørende dette spørsmål. Ehrenheims gjengivelse er imidlertid så uklart avfattet at man er i tvil om hvad der er Tessins, hvad der er Løvenørns og hvad der er Ehrenheims ord. Jeg fant det derfor nødvendig, til en fullstendig belysning av dette overordentlig viktige dokument, å skaffe tilveie selve originalen der imidlertid beror i et privat arkiv på Åkerö gård i Sverige. Minister Wollebæk i Stockholm var så elskverdig å få arkivråd Brulin til å interessere sig for saken, og denne fikk ved elskverdig imøtekommenhet fra eieren av Åkerö gård, hr. ingeniør Enderlein, anledning til å ta et fotostatisk avtrykk av dagboken. Jeg er de herrer overordentlig takknemlig for denne imøtekommenhet, da selve originalen i vesentlige punkter står stikk i strid med Ehrenheims gjengivelse og således bidrar til å kuldkaste momenter som hittil har stått som fundamenter for Hammarskiölds påstande.

[1]) D. R. A. Registratur for 1720 ang. kgl. utstedte pass.

[2]) D. R. A. Fra Krigskancelliet utgåtte resolusjoner 1720.

[3]) S. R. A. Danica I, 1720.

[4]) General A. T. Tuxen sier heller ikke i sin bok om Løvenørn (1924) et ord om at denne skulde ha vært i Hannover på denne tid.

Utskriften er av så overordentlig stor verdi at jeg i sin helhet har medtatt den som bilag (bilag 4).

Ehrenheim sier like frem at Løvenørn befant sig i v. Görtz's hus da striden begynte mellem Tordenskiold og Staël, og man må ved lesningen av Ehrenheims fremstilling få det bestemte inntrykk at det var Løvenørn som avfattet relasjonen, og dette går da også Hammarskiöld ut fra. Denne påstand er aldeles utilstedelig, all den stund dagboken viser det stikk motsatte. Tessin understreker nemlig i et „Nb." at relasjonen var sendt til Løvenørn, og i Løvenørns brev til Tessin heter det da også, at han har fått sig relasjonen tilsendt av prins Wilhelm av Hessen-Kassel[1]). Dermed er det altså fastslått at relasjonen ikke er avfattet av Løvenørn og at denne ikke har vært tilstede i Hannover på angjeldende tid. Og dermed bortfaller også den av Hammarskiöld så høit skattede fremstilling at en dansk mann — og særlig da en mann med Løvenørns posisjon — som selv hadde vært tilstede hadde avfattet dette for Tordenskiolds ære så nedsettende dokument.

Men Ehrenheims gjengivelse utelater også andre av Tessins anmerkninger til relasjonen. Dette er for det første en bemerkelsesverdig foreteelse, hvor det gæelder å gi et utdrag av en persons dagboksoptegnelser, men denne utelatelse gir også et fullstendig feilaktig billede av situasjonen; og når så hertil kommer at han også av selve relasjonen undlater å referere ting av vesentlig betydning, så mener jeg at Ehrenheims fremgangsmåte fortjener en temmelig skarp daddel.

Jeg har tidligere nevnt Tessins bemerkninger om Staël som spiller. Men der er andre uttalelser som har vel så stor interesse. Løvenørn sier nemlig i sitt brev til Tessin, at han har fått sig relasjonen sendt fra prinsen av Hessen. Hertil bemerker så Tessin, at han hadde fått sig en „lika lydande" tilsendt av generaladjutanten Sicre og tilføier at denne var den venn som fulgte Staël efter duellen fra Hannover til Hamburg. Relasjonen (i Tessins dagbok) mangler underskrift, så man kan ikke derav slutte hvem der er forfatteren, men av Tessins bemerkning synes å fremgå at forfatteren er Sicre, og denne var Staëls sekundant ved duellen. Sicre har jo sendt en likelydende relasjon til Tessin, så formodningen er meget sterk for at denne er forfatteren, så meget mere som jo Løvenørn ikke sier at prinsen selv har skrevet den.

Jeg skal senere komme tilbake til Sicres rolle i tragedien. Men det kan allerede her ha sin interesse å se litt på forbindelsen mellem de

[1]) Prinsen var tilstede hos Görtz.

agerende. Prins Wilhelm av Hessen-Kassel var bror av Sveriges regjerende konge, Fredrik I. Staëls bror var, som tidligere nevnt, regnet som en av de mest prononcerte royalister som i sin tid hadde medvirket til å få Fredrik til medregent. Sicre hadde vært Fredrik I's generaladjutant og blev utpekt som Carl XII's morder[1]) og hadde altså nu vært Staëls sekundant under duellen, og var således den venn som i relasjonen optrer for å bevege Tordenskiold til å motta utfordringen. Jeg kommer senere inn på dette. Men ser man dette i sammenheng så må det sikkerlig innrømmes at grunnen svikter under Hammarskiöld, når han holder frem denne relasjon som et fra dansk hold stammende bevis for påstanden om Tordenskiolds uteskende optreden overfor Staël.

Relasjonen fortoner sig — som rimelig kan være — som et utpreget forsvarsskrift for Staël. La oss da ta den for oss og undersøke den litt nærmere — foreløbig kun hvad selve foranledningen til striden angår. Det springer da først og fremst i øinene, at den første samtale mellem Tordenskiold og Staël har fått en ganske annen karakter enn i noen av de andre fremstillinger. Her sier Tordenskiold først at han ikke kjenner Staël, men like efterpå at han kjenner ham allikevel, og fremstillingen går ut på, at han — fullt vidende om Staëls befatning med slangen — i de omståendes påhør utesker ham i sakens anledning. Dette finnes ikke i noen annen fremstilling, selv ikke i Staëls egen. Og dette er som nevnt nettop sakens springende punkt. Følger man så relasjonen videre utover, så vil man — som i Staëls og den danske fremstilling — finne Tordenskiolds positive uttalelse om, at han i k k e hadde tenkt på Staël ved sin discours. Og denne uttalelse fremkommer han med ikke alene ved utfordringen, men også like før duellen begynte. Ute i gården sier Staël: H v e m mente De med Deres apostrofier? Heri ligger jo at Tordenskiold i k k e har nevnt Staël i forbindelse med slangen.

Men er der sammenheng i disse uttalelser i en og samme relasjon? Jeg mener at den ene absolutt utelukker den annen. Det vilde også være aldeles uforenelig med Todrenskiolds karakter og sterkt utpregede æresfølelse å ville si at han ikke hadde ment hvad han direkte hadde sagt, og heri ligger relasjonens største krenkelse av Tordenskiolds ære. Skulde en mann som Tordenskiold ynkelig ville unddra sig en kamp på et så forsmedelig grunnlag? Det er aldeles utenkelig. Der må være en logisk sammenheng mellem en relasjons forskjellige deler, og det er der ikke her. Har Tordenskiold sagt, at han ikke hen-

[1]) Se herom senere.

tydet til Staël i sin discours — og herimot finnes ingen motsigelse i noen av kildene — så kan ikke Sicres fremstilling på det første punkt være riktig.

Hensikten med denne fremstilling er jo klar. I et forsvarsskrift som dette gjelder det selvsagt å tøie begrepene til mest mulig gunst for Staël. Hvor den annen part er avskåret fra å forsvare sig vil da mistanken om en tiltenkt hensikt lett bli til en forutsetning i samme retning. Men når der i samme relasjon inntas en positiv benektelse av forholdet fra den annen part, da må anstendigvis forutsetningen briste.

Hvad nu den annen fremstilling angår — den som blev innsendt med den danske residents rapport — så får denne støtte av en person som var tilstede i Hannover. En ung erudit patricier Terkel Klewenfeldt, som i begynnelsen av 1740-årene bereiste Europa, har i sin dagbok[1]) under 4de april 1742, mens han opholdt sig i Göteborg, anført at han hadde antatt en fransk sprogmester, Congedis, og innfører så i sin dagbok hvad denne, som hadde opholdt sig i Hannover under striden mellem Tordenskiold og Staël, fortalte ham. Congedis's beretning (bilag 5) er i alt vesentlig overensstemmende med den rapport som Hagedorn innsendte til Frederik IV. Han anfører således, at en von Bünow var blitt arrestert i Hannover som suspekt for filouteri, hvilket Tordenskiold roste o.s.v. Hans beretning om Staëls forsøk på å anfalle Tordenskiold bakfra faller også fullstendig sammen med den annen.

Denne beretning kaller v. d. Recke en „sladderaktig beretning fra en plumret kilde". Med hvilken rett vites ikke.

Denne beretning støttes også i hovedsaken av beretningen i „Europäische Fama" for 1720, altså skrevet umiddelbart efter tildragelsen (bilag 6). Her heter det også at Tordenskiold under den almindelige samtale kom inn på de arresterte personer og fordømte filouteriet og anførte at han i selve Hamburg hadde råket op i et parti spillere og var nær blitt filoutert hvis han ikke hadde trukket sig tilbake i tide. Herunder, står det, tok obersten parti for spillerne og betjente sig av „etlicher" ord, som var fornermende mot admiralen. Og dermed var striden gående.

Hvorvidt også denne beretning efter v. d. Reckes opfatning skriver sig fra en „plumret kilde" vites ikke. Hverken han eller Hammarskiöld nevner den.

Det samme gjelder „Kjøbenhavns Post-Rytter" for november 1720

[1]) Dagboken finnes på Universitetsbiblioteket, Kjøbenhavn. Se Julius Clausen og P. Fr. Rist i Memoirer og Breve 1919.

(bilag 7). Også her heter det, at Staël hadde skjeldt Tordenskiold ut for en båtsmann og at han, da Tordenskiold gikk ut, forsøkte å angripe ham bakfra[1]).

Den danske legasjonssekretær v. Jessen sier i sin skrivelse til tyske kancelli av 12te november kun, at de to herrer hos Görtz var gerådet i en strid angående et tap som en slektning av Tordenskiold skulde ha lidt i Hamburg ved spill og hvorav obersten skulde ha profittert. Han sier tidligere i skrivelsen at Staël i Hamburg skulde ha „starck gespielt". Striden blev så heftig, at de begge bega sig ut av huset og obersten brukte først sin stokk og senere sin kårde, men admiralen tok begge deler fra ham og slog ham til jorden. Admiralen vilde først ingen revanche gi, men efter påtrykk av andre og da spesielt den tilstedeværende svenske greve Taube gikk han med på å slåss på kårder. Denne innberetning er skrevet e f t e r duellen.

Hammarskiöld tar ved sin dom i saken utgangspunkt i følgende: „Den unge mannen (Lehn) berätter för Tordenskiold, åt hvilken hans fader hade anbefalt honom, att Staël på ett tvetydigt vis spelat af honom 25,000 rdl. Troligen ville den unge mannen i sin förtviflan genom ett sådant påstående försöka göra sig själf mindre felaktig, enär han bortspelat en så stor summa pengar på sitt hedersord. Tordenskiold var nog lättrogen att utan vidare förfrågningar sätta lit till hans ord". Og v. d. Recke, som på forhånd har betegnet Lehn som en „fullendt døgenikt", sekunderer med: „Utvilsomt er det derimod at Lehn i denne anledning har fyldt Tordenskiold — og senere sagtens mange andre — med løgne om Staël".

Som tidligere påvist er dette utgangspunkt ganske feilaktig, og de to herrer burde vite at det var feilaktig. Tordenskiold og Lehn kan ikke ha truffet hinannen under reisen. Og i de to hoveddokumenter nevnes ikke Lehns navn. Staël nevner i det hele tatt ikke spillet, det er slangen som hos ham er foranledningen. I „Den svenske Mercurius" for 1764 fremheves det da også uttrykkelig, at der ved Lehns besøk hos Staël for å bese slangen, i det hele tatt i k k e blev spillet. I sin avhandling om Lehn sier Schade, at den strenge, handelsmessige orden i pengesaker, hvori Lehn var opdratt, og som bragte ham til fra den tidligste ungdom å optegne og gjøre rede for enhver utgift, ikke synes å kunne forenes med en sådan lettsinnig og uregelmessig anvendelse

[1]) Se også G. L. Wad, Pers. hist. Tidsskr. 2. hefte 1925, hvor det fra to forskjellige hold fremholdes at Staël forsøkte å angripe Tordenskiold bakfra.

av store pengesummer, og det fremgår da også av de nettop offentliggjorte dokumenter at summen 25,000 og 27,000 rdl. intet har med virkeligheten å gjøre. At Tordenskiold i Hamburg også har hørt om Lehns plyndring er sannsynlig, men det kan altså ikke være fra Lehn selv. Lehns fremstilling, støttet av Mylius's vidnesbyrd, gir et så tilforlatelig inntrykk, at det i forbindelse med hans anerkjente høie moral må betraktes som et avgjørende bevis mot Staël.

Det som står urokkelig fast er dette: at Tordenskiold har hørt om arrestasjonene av spillere og at han uttaler sin tilslutning hertil. Videre, at han i Hamburg har hørt om svindelen med den syvhodede slange og at han — uten å vite at Staël har noe med slangen å gjøre — også uttaler sin fordømmelse av dette. Det må i denne forbindelse erindres at Lehn — tross gjentagne påtrykk — ikke fikk vite Staëls navn den gang han blev narret til hans hus og avspillet endel penger. Staël hører Tordenskiolds uttalelse om slangen og gjør opmerksom på at han er eieren, hvad der selvfølgelig ikke kan foranledige noen endring i Tordenskiolds opfatning, og striden er gående. Det er videre aldeles utvilsomt, at det er Staël som har begynt med skjeldsord, det er Staël som har slått det første slag med stokken og det er endelig Staël som har dratt kården.

Når derfor v. d. Recke i sitt opsett sier at „Tordenskiold veltet sig med de groveste insulter inn på Staël, som" — „hvad der aldri er blitt bestridt av noe vidne"(!) — „med en fullendt gentlemans takt gjorde alt for å avvende en skandale"(!), da er dette en påstand som mangler bevis. Og den er så meget skammeligere som den er rettet mot en mann som ikke har kunnet forsvare sig og hvis hele liv og optreden taler direkte imot en sådan beskyldning. Og ennu mere graverende blir v. d. Reckes påstand, når man tar i betraktning at han hevder sin opfatning i strid med kilder, hvis pålitelighet han ikke på vanlig måte har kunnet rokke, og i strid med Tordenskiolds egen positive uttalelse. Det er ilde nok, at man fra svensk hold forsøker å besudle Tordenskiolds minne. Verre er det når der fra dansk hold ikke benyttes større varsomhet enn den v. d. Recke viser. Men som Tordenskiold selv gjentagne ganger sa, var der i Danmark i hans fravær nok av eftertalere som søkte å skade ham, men som fikk kjeften stoppet når han selv kom tilstede. Og den behandling han fra høitstående hold blev gjenstand for efter sin død — den skal bli utførlig behandlet senere — den viser at Tordenskiold har hatt uhyggelig rett i sin opfatning.

Moralsk sett er Tordenskiolds omtale av svindelen og spillet fullt berettiget. Og det er heri det tragiske ved hele affæren ligger. Oehlen-

schläger[1]), som har kalt sitt stykke et „Tragisk Drama" og som blev klandret herfor, idet man mente at det hele måtte kalles en katastrofe, fremholder at det tragiske nettop var at Tordenskiold ved sin moralsk berettigede optreden har gitt anledning til katastrofen.

At Staël på sin side har følt sig ilde berørt er en soleklar sak. Men at det er ham som har optrådt behersket og Tordenskiold ubehersket foreligger der intet bevis for. Her står to påstande mot hinannen, og Staëls påstand kan ikke uten videre godtas til fortrengelse av den annens. Tvertimot er der all grunn til å tro, at Staël ikke kan dømme objektivt i en sak som denne, og at Staëls optreden sammen med Langenbeck og Dreyer med slangen som lokkemat for å trekke uerfarne folk til sig og derpå spille penger fra dem, nettop betegner den klanderverdige optreden som Tordenskiold omtalte, det må også ansees bevist gjennem de nu kjente dokumenter.

At på den annen side Tordenskiold med sitt fyrige temperament ikke uten å reagere har latt sig kalle skurk og matros og tildele stokkeslag i hodet og kårdestøt i ryggen — er noe som uten videre følger av sig selv. Men herfra til Hammarskiölds og v. d. Reckes påstande er der ikke fast grunn å bygge på.

De krenkelser som er blitt Staël til del vedrørende hans senere liv er han blitt renvasket for. Men der er på den annen side pålitelige vidnesbyrd om at Staël var med i et komplott der under foregivende av å ville fremvise en syvhodet slange lokket godtroende mennesker til sig for å spille penger fra dem. Der er videre sterke vidnesbyrd for at Staël har forsøkt å angripe Tordenskiold bakfra, hvad der stiller hans karakter i et meget uheldig lys. —

Korrespondansen mellem grev Tessin og Løvenørn var forårsaket ved at Tordenskiold i 1719 — sannsynligvis utenfor Göteborg — hadde latt opbringe 4 kufferter som Tessin hadde sendt hjem fra Frankrike. Under 23de mai skriver den svenske generalauditør Dahlman til den danske generalauditør Borneman[2]) om opbringelsen og sier at Løvenørn — som da opholdt sig i Stockholm[3]) — er blitt gjort bekjent med de nærmere enkeltheter. Tordenskiold har på foranledning svart, at han ikke vilde løsgi effektene uten kongelig ordre.

Hammarskiöld sier, at Tordenskiold av Frederik IV, som erstatning for de av svenskene efter hukkertens forlis i 1717 tilbakeholdte

[1]) Prometheus II, 1833.

[2]) Borneman til Gabel i skrivelse av 10de juni 1719. D. R. A. Innkomne breve til overkrigssekretæren 1719, litra B.

[3]) Se under 1719.

eiendeler, hadde fått overlatt endel av Tessins opbragte saker. Jeg har ikke funnet bekreftelse herpå i noen av Tordenskiolds breve og Hammarskiöld opgir ikke kilde. Men saken har altså gått sin gang og Løvenørn har — som han selv sier — ført saken mot Tordenskiold. I Løvenørns arkiv[1]) har jeg kun funnet et eneste brev fra Løvenørn til Tessin om denne sak. Det er fra begynnelsen av 1720 og han sier at han skal gjøre hvad han kan — tout ce que peut faire un honnet homme — men det kom an på Gabel. Det synes således som om Løvenørn har vært i tvil om det anstendigvis lot sig gjøre å drive saken videre. Men Gabel har altså ikke hatt betenkeligheter.

Det bemerkelsesverdige i Løvenørns i dagboken inntatte brev til Tessin er, at han kaller Staël „notre bon ami" — et forhold som Tessin ikke synes å misunde ham — og sier at efter alt kunde Staël ikke ha gjort mindre enn han gjorde. Jeg skal senere holde denne uttalelse op mot sin rette bakgrunn. Ordenes mening kan forøvrig være gjenstand for tvil. Menes det at Staël ikke kunde gjøre „mindre" enn å drepe Tordenskiold? Eller menes det at han ikke kunde gjøre mindre enn å utfordre ham til duell? Det er dette siste som har sådan stor interesse til bedømmelse av Tordenskiolds behandling efter hans død.

Den danske resident i Hamburg, Hagedorn, har øiensynlig vært av den opfatning at Staël kunde ha gjort adskillig mindre enn han gjorde, idet han endog gjorde forestilling til magistraten i Hamburg om å få Staël utlevert[2]). Og forøvrig må det også erindres at forholdet mellem Tordenskiold og Løvenørn aldeles ikke var godt. Tordenskiold hadde jo i 1719[3]) satt Løvenørn i en alvorlig vanskelighet ved sin skrivelse til Mörner, og Løvenørns uttalelse derefter tyder på at han ikke i Tordenskiold så noen „bon ami".

Jeg går nu over til behandling av dramaets annen akt.

Er det riktig dette — og det er fremført i flere uavhengige vidneprov — at Staël har forsøkt å angripe Tordenskiold bakfra, da har han fortjent den rundjuling han fikk. Og under samme forutsetning er det sikkert riktig av Tordenskiold å nekte å gi satisfaksjon med våpen. Det

[1]) D. R. A.

[2]) Svenske residenten i Hamburg til kancellikollegiet av 8de (19de) november 1720. Inntatt hos Hammerskiöld.

[3]) Se foran.

er vanskelig i våre dage å sette sig helt inn i de æresbegreper som dengang gjorde sig gjeldende og spesielt da de begreper om satisfaksjon med våpen i hånd som enhver gentleman måtte være forberedt på å forlange og gi. Marryat gir sikkert et treffende billede av situasjonen når han lar guvernøren på Malta si til de to midshipmen som er kommet bort i en duell[1]): „By consenting to fight with a blackguard, you as much disparage your cloth and compromise your own character as by refusing to give satisfaction to a gentleman".

En mann som forsøker å stikke sin motstander ned bakfra er ingen gentleman, og det er — ifølge kildene — under henvisning til denne Staëls optreden at Tordenskiold først nekter å motta utfordringen. En mann som med syvhodede slanger lokker godtroende folk til sig for å spille penger av dem er heller ingen gentleman. Men ene som han var i fremmed land og under fremmede forhold lar Tordenskiold sig dog bevege av omgivelsene til å motta utfordringen. Det anføres av den danske legasjonssekretær v. Jessen[2]), som var i Hannover, at det var grev Taube som påvirket Tordenskiold til å motta utfordringen. Og i Taubes suite var Sicre, som senere blev Staëls sekundant og som øiensynlig har spillet en viss rolle i tragedien.

At Tordenskiold — således som anført i den beretning som blev innsendt av den danske resident i Hamburg — har valgt pistoler som våpen må ansees som overveiende sannsynlig. At han av hensynsfullhet overfor sin motstander, hvis karakter han efter det inntrufne ikke engang respekterer, skulde ha valgt kårder, er så langt fra det rimelige at der må sterke beviser til for å rokke den annen beretning.

Tordenskiold var i det hele tatt ikke fekter. Kården var for en sjøofficer kun et paradevåpen. Som tidligere anført har Tordenskiold ved sjøkrigsskolen heller ikke kunnet gjennemgå noen videre utdannelse på dette område, da han var så kort tid ved kadettkompaniet. Hans senere liv hadde heller ikke gitt ham anledning til noen videre utdannelse i denne de profesjonelle duellanters høie kunst. I bruken av pistoler var han imidlertid, efter alt å dømme, en mester. Han kunde blåse ut et lys med en pistolkule og skjøt gjennem ørene på sin bjørn.

Staël derimot, som var musketter, var naturlig nok utstyrt med musketterens fortrinn — noe av en d'Artagnan, en Cyrano de Bergerac — en kårdens behersker ifølge sin profesjon.

Kom derfor Tordenskiold i den situasjon at han måtte utkjempe

[1]) Midshipman Easy.

[2]) Jessen til kancelliet av 12te november 1720. Schøller.

duellen på kårder, da var han solgt — ferdig. Det var på denne måte „duellmordene" foregikk: den uerfarne fekter tvinges ifølge ærens fordringer til å motta kampen og hans liv er endt. Alle ærens fordringer er imidlertid skjedd fyldest — der er intet å si på det hele. Resultatet er ganske enkelt: den seirende fører en bedre kårde enn den beseirede og deri er selvfølgelig intet uærlig, intet mord.

Det spørsmål må da søkes løst: Hvad var grunnen til at Tordenskiold kom til å utkjempe duellen på kårder, mens han selv hadde valgt pistoler?

Det blir da nødvendig først å se litt på de nye medspillere som dermed trer inn på skueplassen for dramaet.

Om Tordenskiolds sekundant, oberstløitnant Münnichhausen, vites absolutt intet. At han av Tordenskiold blev valgt til sekundant viser at denne på stedet har vært aldeles blottet for venner og bekjente eller vel endog landsmenn eller dansker. Det er vanskelig å tro at Münnichhausen skal ha vært en forræder, selv om det hannoveranske regime under en mann som Georg I neppe har stått særlig høit i moralsk henseende. Og da der ikke foreligger holdepunkter til bedømmelse av mannen forøvrig, bør man sikkert være meget forsiktig med å felde en sådan dom over ham. Kolds beretning på dette område er mindre klar, og Münnichhausens rolle selv efter denne kan muligens forenes med uskyldighet for hans vedkommende, idet han selv kan være ført bak lyset.

Staël hadde som sekundant valgt den svenske generaladjutant Sicre, som i følge med grev Taube opholdt sig i Hannover. Denne mann er en ganske anderledes interessant personlighet enn Münnichhausen, og det er derfor, for opnåelsen av en allsidig belysning av skueplassen for dramaet, nødvendig å se litt nærmere på denne mann.

Sicre[1]) — eller også Siquiere som han kaltes — var født i Frankrike og har øiensynlig først vært ansatt i fransk militærtjeneste. Han tok derpå hyre på en av de kapere som på den tid gjorde Middelhavet usikkert. Og da det fartøi hvorpå Sicre var, på en eller annen måte forulykket i det Greske arkipel, fremstillet han sig, „likesom så många andra äfventyrare af alle nationer", i Bender, hvor Carl XII dengang opholdt sig, og blev antatt i dennes tjeneste.

Av samtidige beskrives Sicre som „en öfverdådig dryckes kämpe, och glad sällskapsbroder, men falsk och trolös".

Under de ekspedisjoner Carl XII utsendte fra Bender for innfall i

[1]) Jeg benytter her vesentlig som kilde Adalskiöld: Karl XII och svenskarne.

Polen, likesom også i „kalabaliken", sies Sicre å ha vist stor forvovenhet, hvorigjennem han tiltrakk sig kongens opmerksomhet og vandt hans gunst.

I Stralund, hvortil han kom med en av „hoparne", gikk han igjen i aktiv tjeneste, blev tatt tilfange under et utfall, men lyktes å rømme. Ikke lenge efter fikk Sicre, på kong Carls rekommandasjon, ansettelse hos prins Fredrik av Hessen, og var, da det annet angrep på Norge fant sted, steget så høit som til generaladjutant hos prinsen.

Om kvelden den 11te desember sendtes Sicre av prinsen, som da befant sig på Torpum, med depesjer som han overleverte til kongen i løpegraven, og der opholdt Sicre sig til kort før dødsfallet, da man så ham forsvinne („s'enfuit") som en av de nærværende officerer sier. Sicre befant sig således ikke i løpegraven blandt de andre officerer, da kongen blev skutt. Men like efter at man hadde hørt et enkelt skudd bli løsnet i nærheten og sett kongen synke sammen, var han helt uformodet der igjen. Og da kongens lik førtes ned fra brystvernet, satte Sicre sin store allongeparykk og gallonerte hatt på den falnes hode, hvorefter han med Carl XII's gjennemskutte hatt i gallopp skyndte sig tilbake til sin herre for å avgi rapport om hvad der var hendt, og blev umiddelbart derefter av prinsen sendt til Stockholm for å meddele begivenheten til Ulrika Eleonora.

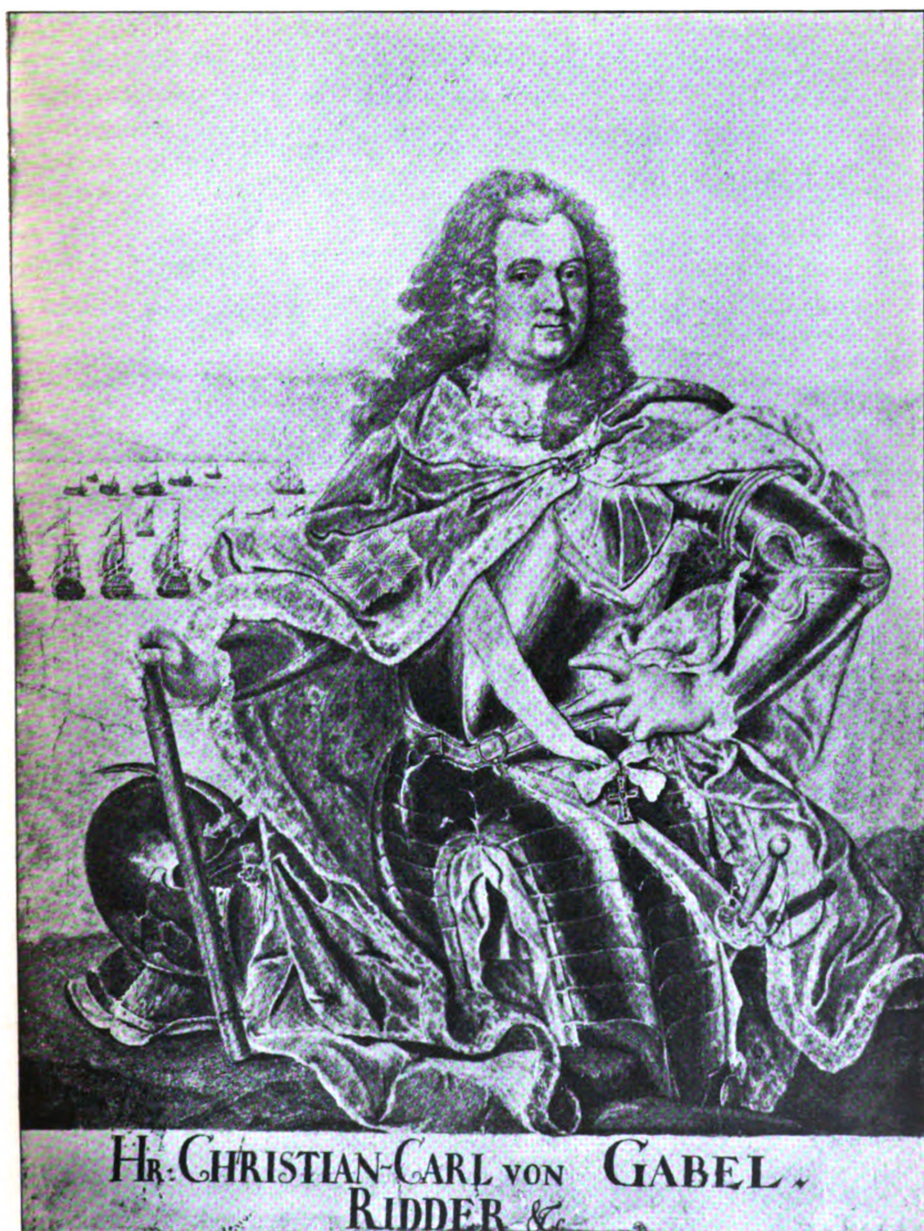
Under en sykdom ropte han senere ut gjennem vinduet i feberørske, at han var Carl XII's morder, og baron I. F. Kaulbars, som var tilstede i løpegraven, anfører at en sterk mistanke om kongens mord må falle på Sicre og tilføier at denne på sitt dødsleie anga sig som Carl XII's morder.

Av samtiden kaltes han også Sicaire (lønnmorder).

Interessant er det også, at man også på dette punkt skal støte på en uttalelse av Carl Linné. Denne sier nemlig i sin „Nemesis Divina": „M e n m e r e t r o l i g t ä r, a t t d e t v a r g e n e r a l a d j u t a n t e n S i c r e s o m s k ö t k o n n u n g e n". Det tør formodes at en mann som Linné ikke uten sterke grunner fremkommer med en sådan uttalelse.

Som bekjent førte undersøkelsene ved åpningen av sarkofagen i 1859 til det resultat, at det drepende skudd var blitt avfyrt på langt hold og at det derfor måtte ansees som ganske utelukket at kongen skulde være skutt av en lønnmorder. De videnskapelige undersøkelser av 1917[1]) har imidlertid ført til det resultat, at projektilet — som har vært

[1]) Algot Key-Åberg: Om Konnung Karl XII's Bansår.

Overkrigssekretær Gabel (se s. 1076).

Tordenskiolds sarkofag (se s. 1081).

en rundkule av 18—20 mm. diameter — er gått inn fra venstre side, at det har passert hjernen i nær horisontal stilling og med stor levende kraft. Det som står igjen til belysning av spørsmålet fjernskudd eller nærskudd er av topografisk-ballistisk art.

Tar man så i betraktning, at den korteste avstand hvorpå skuddet i tilfelle kunde være avfyrt fra festningen er 410 meter, så kan det ialfall sies, at de nye undersøkelser i betraktelig grad har avsvekket 1859 års bestemte uttalelse. Og i samme mon tør det altså også sies, at Linnés likeså bestemte uttalelse er blitt bestyrket.

Selv med anvendelse av den yderste forsiktighet overfor personers eftermæle tør det derfor sies, at Sicre er en mann der fortjener betydelig større opmerksomhet enn der hittil er blitt ham tildel ved undersøkelsen av forholdene ved Tordenskiolds død. Det er en merkelig skjebnens tilskikkelse, at denne mann skal ha vært så nær tilstede ved Carl XII's og Tordenskiolds død. Det vil derfor kanskje være umaken verd å sette en prøve på om det ikke kan forklares som mere enn et tilfelle. —

Og endelig er det Tordenskiolds kammertjener Christian Nielsen Kold (se pl. 41).

Oehlenschläger sier i sitt drama, at Kold var Tordenskiolds barndomsvenn fra Trondhjem og at de hadde fulgtes gjennem hele livet. Kold skulde således være Tordenskiolds Ben Brace[1]). Av „Løvendals Gallei"s og „Hvide Ørn"s ruller kan det imidlertid ikke sees at noen av dette navn har vært ombord. Tordenskiolds chefstjener på „Hvide Ørn" i 1715 het Bastian Nielsen og har øiensynlig vært av Bragernes hvervning. Av slektsnavne finnes Cold i Danmark og i Oslo, Kål i Bergen, men Kåld på Hittra utenfor Trondhjem[2]). Navnet eksisterer fremdeles i Hestvik på Hittra. Det er således noen sannsynlighet for at mannen er fra det Trondhjemske.

Da Rothe i 1747 henvendte sig til Kold for å få en fremstilling om hvad der hendte før og under duellen, var Kold herredsfoged på Jylland; han var altså hvad vi idag vilde kalle embedsmann. Kold har forresten også avgitt en annen beretning, som under tittelen „Officiel rapport" er inntatt i „Det norske Nationalblad" for 8de september 1818. Under hvilken dato rapporten er avgitt anføres ikke. Denne rapport spenner over hele tidsrummet fra avreisen fra Kjøbenhavn, men fremstillingen til Rothe er betydelig mere detaljert, hvad duellen og hvad

[1]) Nelsons coxwain.
[2]) Jacob Hornemans stamtavler. Statsarkivet, Trondhjem.

der gikk foran denne angår. Noen uoverensstemmelse er der ikke mellem de to dokumenter.

Det som her har interesse er hvad Kold sier at han har s e t t og h ø r t. V. d. Recke sier, som den lettvinte herre han er, at det som Kold sier han har hørt og sett er l ø g n. En sak kan sees fra mere enn en side, og der kan være detaljer som kan være avvikende fra virkeligheten. Men å gå så langt som til å si at denne mann som blir avkrevet en forklaring der vilde gå over i historien som et øienvidnes prov i en sak som denne, å si at denne mann l y v e r, det er dog noe stridt. Men som det vil fremgå av hvad der tidligere er referert av hr. v. d. Recke, så tar han det ikke så nøie med uttrykkene.

Hammarskiöld lar sig selvfølgelig ikke forlede til å benytte de uttrykk som v. d. Recke bruker. Men han finner det dog ikke umaken verd å behandle Kolds fremstilling kritisk eller feste noen tiltro til den, da den i så meget avviker fra de kilder som han selv anvender. Dette skulde vel nettop være en grunn til å behandle den kritisk. Ti det Hammarskiöld efter eget sigende bygger på er jo Staëls og Sicres fremstilling, og noen objektivitet fra det hold kan neppe forlanges i en sak som denne. Her skal derfor kritisk behandles Kolds beretning (bilag 8), og jeg kommer herunder inn på flere spørsmål som Hammarskiöld allikevel har opstillet.

Ifølge beretningen kom altså Münnichhausen tidlig om morgenen duelldagen til Tordenskiolds losji. Denne hadde ikke vært i seng om natten, da han for alle tilfelders skyld hadde sittet oppe og skrevet breve for å ordne sine saker[1]). Aftenen i forveien hadde han vært i selskap hos general Bülow og hadde her opført sig så utvungent som om han aldri skulde ha tenkt på å slåss næste morgen[2]). Münnichhausen bragte den overraskende meddelelse, at Staël allerede var på vei til Hamburg og at duellen derfor ikke blev av. Av formelle hensyn måtte han dog anbefale Tordenskiold å møte på stedet, og da Kold vilde rekke sin herre hans pistoler, fremholdt Münnichhausen, at det var unødvendig å ta disse med, da Staël ganske sikkert var reist. Allerede dette vilde være meningsløs tale, hvis det ikke hadde vært meningen at duellen skulde utkjempes på pistoler.

De drog altså avsted uten pistoler — Tordenskiold og Kold til vogns og Münnichhausen til hest. Kommet i nærheten av duellstedet sprenger Münnichhausen avsted og kommer tilbake med den beskjed

1) Europäische Fama.

2) Danske residents rapport.

at Staël allikevel er på plassen. Og nu faller denne Tordenskiolds uttalelse som er avgjørende for det hele spørsmål. Ifølge Kold skal han ha svart Münnichhausen: „Er han! Da var det ilde jeg ikke lod tage mine pistoler med, at jeg kunde have gjort endeligt med hannem". Hammarskiöld fremsetter det spørsmål hvorledes en mann av ære vilde kunne utrope noe sådant, all den stund duellen skulde utkjempes på kårder. Og han så derfor kun den utvei å redusere uttalelsen in absurdum. Det er naturligvis en utvei, hvor man ikke ser noen annen. Men dét kan på den annen side ikke bestrides, at har Tordenskiold uttalt disse ord, da er de et ugjendrivelig bevis for at det er riktig hvad der står i rapporten fra residenten i Hamburg, at duellen skulde utkjempes på pistoler.

Man kan naturligvis som v. d. Recke slå det hele overende og si at det er løgn. Men Kold har øiensynlig ikke selv forstått betydningen av ordene — og da kan det vanskelig være løgn.

Jeg vil i denne forbindelse henlede opmerksomheten på en passus i den hos Tessin inntatte relasjon (bilag 4). Der står at Staël og Sicre på vei til møteplassen stanset i landsbyen Reten, hvor de — usett — lot Tordenskiold passere forbi, hvorpå de fulgte efter. Denne forunderlige manøvre kan muligens forklares ved å sammenholde den med Kolds beretning. Av Münnichhausen som sprenger foran de andre til hest kan Sicre ha fått beskjed om at Tordenskiold kommer uten pistoler. Under de omstendigheter fortsetter de to herrer; i motsatt fall vilde de muligens ha vært „på vei til Hamburg". I denne forbindelse må det også erindres at Staël mere enn nødig vilde ta en duell med Tordenskiold på pistoler, da han — ifølge Tessin — var meget nærsynt.

Kommet frem til duellstedet står altså Tordenskiold overfor sin motstander uten pistoler. Målet er nådd. Tordenskiold blir nødt til å kjempe på kårder, og Staël render ham straks kården med et kraftig støt tvers gjennem brystet så spissen stanser mot ryggraden[1]). Det er et uhyggelig billede av situasjonen Sicre i sin relasjon opruller, når han beskriver hvorledes Tordenskiold retirerer 3 à 4 skridt for Staëls angrep og derpå uten å kunne verge sig blir stukket ned.

Det hele er ganske enkelt, og sett fra et æresstandpunkt er alt i orden. Tordenskiold førte, som Hammarskiöld sier, en dårlig kårde og Staël en god. Det er the noble art of defence of honour, fullt korrekt mellem gentlemen. Og oberst Staël von Holstein, den høie innehaver

[1]) Notater fra obduksjonen. Se senere.

av den syvhodede slange, er hevnet og har, som Hammarskiöld sier, rett til av efterverdenen å betraktes som en hederlig mann.

Den omstendighet at Kold av to mann, deriblandt Tordenskiolds sekundant, måtte holdes fast under duellen kan vel neppe bety annet enn at det som foregikk for ham fortonet sig som moralsk forkastelig. At kårdene ikke var like lange spillet sikkert ikke noen nevneverdig rolle for resultatet. Men at Kold løgnaktig skulde ha påstått dette er vanskelig å forstå. Kold er jo forøvrig ikke alene om denne påstand. I den tidligere omtalte levnetsbeskrivelse av Tordenskiold fra 1720 heter det at Staël hadde en lang stridskårde og Tordenskiold kun en liten galanterikårde. Og Hoffman taler også om Staëls „lange kårde". Av skifteprotokollens fortegnelse over Tordenskiolds saker som kom til Kjøbenhavn fra Hannover står opført to kårder: en fransk forgylt sølvkårde og en stål forgylt ditto — altså begge paradevåpen.

Men hr. v. d. Recke har funnet ut, at Staël i all uskyldighet har holdt sin kårde på strak arm ut i luften og at Tordenskiold kastet sig mot den og derved forvoldte sin bane. Det får nu stå for hr. v. d. Reckes regning og vurderes derefter.

Er de holdbare de momenter jeg her har bygget på, så står man her ved dramaets centrum, hvor intrigens tråde løper sammen. Spørsmålet lar sig ikke løse ved hr. v. d. Reckes påstand om at Kolds ord er løgn. Det må kunne påvises at de er uriktige. Og inntil dette skjer står det fast, at Tordenskiolds ord på veien til duellstedet beviser, at avtalen om duellen gjaldt pistoler og at han gjennem falske angivelser var bragt til duell på kårder, der uvegerlig måtte bringe ham i døden.

Og således som intrigen er lagt har de sine ord i behold også de som sier at Tordenskiold selv valgte kårder. Tidspunktet for valget er det jo ingen som har spurt om, heller ikke de omstendigheter hvorunder valget er truffet. Holberg[1]) sier herom, at Tordenskiold av en falsk point d'honneur bragtes til å duellere med en „figtmester". Og hans gravskrift[2]) over Tordenskiold peker direkte i retning av at Tordenskiold er lokket i en snare. —

Førenn jeg går videre kan det ha sin interesse å snu spørsmålet rundt og se på ennu en side av saken: Er der noe som peker i retning av at Staël kan ha eglet sig inn på Tordenskiold i en eller annen hensikt?

Vi erindrer at Staël — efter Sicres relasjon — blev stående alene

[1]) Epistel 398.

[2]) Se senere.

igjen da hans gruppe hos Görtz opløste sig. Han gikk da hen til Tordenskiolds gruppe, hvor samtalen gikk om spillerne og om slangen. Efter hans ankomst er det striden begynner. Efter den linje jeg har fulgt er der to muligheter: Der foreligger en misforståelse eller der foreligger en hensikt. Men h v i s der nu foreligger en misforståelse, hvorfor skal da duellen gjennemføres, når misforståelsen blir opklaret — når altså Tordenskiold oplyser, at han ikke har hatt til hensikt å uteske Staël? Både ved utfordringen og før duellen gjør Tordenskiold opmerksom på forholdet. Ennu nede i gården spør Staël om h v e m han mente med slangen. Og som jeg senere skal påvise blev der såvel fra kong Georgs som fra de hannoveranske myndigheters side gjort de mest inntrengende forsøk på å få duellen avverget.

Hvad er da forklaringen til at Staël allikevel på død og liv vilde duellere? Er misforståelsen ryddet avveien foreligger der jo ikke mere noe grunnlag for duell. Staël kunde — med sin ære i behold — efter Tordenskiolds positive uttalelse om at han ikke hadde ment ham, gjort betydelig „mindre" enn å støte sin praktisk talt vergeløse motstander ned.

Prøver man resonnementet på det annet grunnlag — at der fra Staëls side forelå en hensikt — blir det hele mere forståelig. Da har han selv fremkalt striden. Skjeldsordene får da sin hensikt, utfordringen likeså. Den halsstarrige vegring mot å godta Tordenskiolds forklaring blir da helt forklarlig, og er Kolds gjengivelse av Tordenskiolds ord riktig, da blir hele spillet nokså oplagt.

Og når vi nu kjenner til at Staël virkelig har vært en moralsk defekt person der lokket folk til spillebordet sammen med bedragere, så taler dette i Staëls disfavør, hvor det gjelder å velge mellem misforståelse og hensikt. I det øieblikk Staël blander sig i Tordenskiolds uttalelse om slangen vet han jo at Tordenskiolds kritikk er fullt berettiget og Staël selv er med i komplottet.

Og endelig: Foreligger der noen grunn til at Staël i Tordenskiold skulde se en farlig mann? Ganske utvilsomt. Tordenskiolds omtale av svindelen med den syvhodede slange er en meget ubehagelig affære for Staël. Linné måtte flykte fra Hamburg for en lignende uttalelse. Tordenskiold rakk ikke så langt.

Dette er ialfall momenter som det kan ha sin betydning å ha for øie når man skal belyse Hammarskiölds og v. d. Reckes behandling av emnet. —

Dermed er teppet falt for dramaets 2nen akt. Der gjenstår nu 3dje og siste — Tordenskiolds forsmedelse i sin grav, hvor han ikke mere

kan forsvare sig mot alle sine små og mektige avindsmenn fra krigens dage. Det er en akt så motbydelig i sin usselhet at den helst burde være skjult, men retferdighet mot mannen tilsier at denne akt spilles tilende.

At duellen fant sted utenfor Hannovers grenser hadde sin grunn i at Georg I hadde henstillet til partene å frafalle duellen, eller hvis det ikke lot sig gjøre, da ialfall ikke å utkjempe den på hannoveransk grunn. I England hadde duellvesenet tatt overhånd. Hertug Douglas og grev Dalkerth hadde denne sommer vært i duell og daglig hendte det at officerene for den minste ubetydelighet røk sammen, og parlamentet fikk derfor vedtatt en lov, hvorefter alle som efter 1ste juni innlot sig i duell eller var interessert i en sådan blev utsatt for de strengeste straffe[1]). Derfor var det altså om å gjøre at duellen ikke blev utkjempet på kongens enemerker.

Men han hadde altså først og fremst henstillet at herrene i k k e gikk i tvekamp. Av legasjonssekretær v. Jessens rapport fremgår videre, at ministrene i Hannover også hadde forsøkt å forhindre dette. Ifølge den danske relasjon (bilag 3) skal også Staël efter duellen ha uttalt at man burde ha forhindret dem i å kjempe. Noe lenger fremme i beretningen står det imidlertid, at Staël efter å ha mottatt kongens henstilling om å frafalle duellen, gjentok utfordringen. Av Sicres relasjon fremgår, at Staël gang på gang og iherdig gjentar utfordringen.

At Tordenskiold har vært imot duellen er utenfor all tvil.

Der foreligger altså den situasjon at kongen av England har forsøkt å avverge duellen, samtlige ministre i Hannover har forsøkt det samme. Tordenskiold likeså. Men hvor ligger så årsaken til at den allikevel kom istand? Legasjonssekretær v. Jessen sier i sin rapport, at det var den svenske grev Taube som så hårdt holdt på at duellen skulde utkjempes og at dette gjorde utslaget. Og i Taubes følge var som nevnt Sicre. Her har man atter igjen denne manns påvirkning, og Taube har ikke ære av sin optreden. Men ved siden av ham har vi altså Løvenørn, som fremholder at m a n hadde den opfatning, at Staël ikke kunde gjøre mindre enn han gjorde — altså krampaktig holde fast ved utfordringen.

Stedet for duellen påvises ennu ved landsbyen Gleidingen på vei til byen Hildesheim. Liket blev på Münnichhausens forslag ført over til den hannoveranske grense til landsbyen Reten.

Staël red straks efter duellen til Hannover, hvorfra han efter å ha

[1]) Europäische Fama 1720.

spist middag, fortsatte til Cassel. Den 15de er han kommet til Hamburg. Her hadde Hagedorn gjort forestilling til magistraten om å la Staël arrestere. Den svenske resident[1]) anfører i brev av 15de november til sitt kancelli, at Staël har søkt beskyttelse i hans hus og at han ikke hadde villet nekte en svensk undersått en sådan. Han anfører videre, at han ikke tror at magistraten vil foreta sig noe mot Staël, da duellen ikke har foregått hverken på hamburgsk eller dansk grunn. I skrivelse av 19de november anfører den svenske resident videre, at han for å forekomme alle ubehageligheter i all stillhet den 17de kl. 9 om morgenen i kirketiden selv har ført Staël i sin egen vogn ut av byen, hvor denne steg til hest, og befant sig sannsynligvis da i sikkerhet[2]). I sin skrivelse av 10de desember anfører legasjonssekretær von Jessen at Staël skal være reist til Braunsvig for å søke beskyttelse hos „comte de Welling".

Behandlingen av Tordenskiolds lik kan vi nu følge gjennem den danske legasjonssekretær i England v. Jessens breve[3]). Denne opholdt sig i Hannover i anledning av kong Georgs ophold der. I sin første skrivelse av 12te november, hvortil tidligere er henvist, anfører han til slutning, at han efter konferanse med andre har besluttet sig til å balsamere liket, men utber sig forøvrig nærmere instrukser fra oversekretær i det tyske kancelli, geheimeråd Sehested, om hvorledes han videre skal forholde sig og hvad der skal gjøres. Noen instruks skulde han dog — tross stadige purringer — ikke få.

I sin skrivelse av 15de november anfører han, at han den foregående dag hadde vært tilstede ved likets balsamering. Staëls klinge var gått inn mellem første og annet ribben ovenfra, var trengt gjennem lungen inntil ryggraden og hadde overskåret begge arterier. Han har lagt liket i en furrutres kiste, der er beregnet på å settes inn i en annen. Da der i kirken i Reten ikke finnes noe sakristi, har han latt kisten sette ved siden av alteret, inntil man kan erfare Hans Majestets bestemmelse om hvorledes man videre skal forholde sig. I overvær av Münnichhausen har Kold overlevert ham kongens portrett i diamanter, som Tordenskiold hadde hatt i sin lomme under duellen.

Den 22de innberetter han at capitain Ployart (se pl. 41) er ankommet og at de i forening har forseglet viceadmiralens eiendeler i hans losji. Han har så meget mindre betenkelighet ved å assistere

[1]) Finnes hos Hammarskiöld.

[2]) Skrivelsen er inntatt hos Hammarskiöld. V. d. Recke anfører, at også dette er usannhet, at Staël på denne måte skulde ha flyktet bort.

[3]) Inntatt hos Schøller i hans ovennevnte artikkel.

Ployart hermed, som det er ham bekjent at denne var Tordenskiold en tro og god venn og at han ved sitt kjennskap til avdøde hadde skaffet greie på flere ting som ellers ikke vilde være kommet med. Han tilføier at lord Carteret har vært på stedet en kortere tid.

Den 3dje desember anfører v. Jessen, at han fra Ployart i Hamburg har erfaret at Hans Majestet „vor naadige herre" har bestemt at Tordenskiolds lik skal føres til Kjøbenhavn og at fregatten „Raa" er sendt til Lübeck for å avhente det der. Han har rekvirert pass og nødvendige ordrer for at liket skal få passere og gitt capitain Ployart og lieutenant Rasch beskjed om å møte det i Harburg. Han har gjort mere enn han hadde bemyndigelse til i denne triste affære, sier v. Jessen, og han vil fortsette å gjøre det, men for det tilfelle at han ikke har gjort alt efter kongens ønske, ber han Hans Excellence betenke, at han har måttet handle uten instruksjoner og uten ordre i en ekstraordinær sak som denne.

Men transporten av liket støtte på store vanskeligheter. Den 10de desember innberetter v. Jessen, at hans anmodning om pass og annet fornødent for transport av liket over Harburg ikke var blitt efterkommet, og da han henvendte sig til minister Bernstorff i Hannover nektet denne å la det gå denne vei, og efter lengere forhandlinger blev det da bestemt at det skulde sendes like til Lübeck, hvor det skulde føres direkte ombord i fregatten. Han hadde gitt Ployart og den danske konsul i Lübeck, Picker, fornøden beskjed herom. Han hadde forøvrig ansett det som sin plikt å være tilstede i Reten for å påse at liket på en anstendig måte blev bragt ut på likvognen og sendt avsted. Han slutter brevet med å si, at han fra pålitelig hold har hørt at oberst Staël skal opholde sig i Braunswig for der å søke beskyttelse hos hertugen av Welling.

Og den 13de desember skriver han endelig, at han har hørt at Tordenskiolds lik er kommet frem til Lübeck, men at capitain Neuspitzer fremdeles venter på ordre til å motta det. — Imidlertid har han fra Ployart fått den beskjed at admiralitetet[1]) har forbudt å transportere liket på fregatten. Ployart har forlatt Hamburg for å begi sig til Lübeck og v. Jessen uttaler håp om at han har mottatt nødvendig ordre.

Dermed var v. Jessens selvtiltatte befatning med denne sak avsluttet. I den hele tid fra 12te november til 13de desember har han,

[1]) I admiralitetets kopibok finnes absolutt intet om dette; men muligens har man funnet saken for delikat til å la den gå over i historien på prent.

tross gjentagne forespørsler, ikke fått noesomhelst svar på hvorledes der skulde forholdes. Og leser man Løvenørns brev til Tessin blir dette forståelig. Hadde ikke v. Jessen på eget initiativ tatt sig av saken var liket sannsynligvis aldri blitt balsamert og muligens heller ikke blitt sendt bort fra Reten. Resultatet blev altså — øiensynlig til v. Jessens store forundring — at det fra admiralitetet blev nedlagt forbud mot at viceadmiral Tordenskiolds avsjelede legeme blev ført til Kjøbenhavn på en fregatt som førte det flagg som han under krigen hadde ført til så megen heder. Fregatten „Raa" lå i Travemünde og var stillet til disposisjon for etatsråd Weyse, på hvis ankomst den ventet; denne var i kongelig tjeneste i Stralsund, hvilken by skulde overleveres til Sverige, og han skulde samtidig hjembringe en større sum penger. Da imidlertid Weyses hjemreise blev forsinket, hjemkalte admiralitetet fregatten den 26de november[1]), idet det anføres, at Neuspitzer ikke skal opholde sig „efter noget".

Vi noterer oss foreløbig dette faktum og følger liket videre på dets triste ferd.

Den 6te desember blev altså Tordenskiolds kiste i v. Jessens nærvær ført ut av kirken i Reten og sendt avsted. Efter en av Kold i skiftet inngitt regning[2]) førtes den over Burgstorff, Celle, Lüneburg, over Elben ved Atlingburg, Ratzeburg til Lübeck, hvor den ankom den 10de og førtes derfra videre til Travemünde. Her blev hyret en lastdrager, galioten „Sofie Hedvig", ført av skipper Peter Rotterdam, til å føre liket til Kjøbenhavn, og Tordenskiolds søstersønn lieutenant Rasch hadde nådigst under 21de november erholdt admiralitetets pass for å overføre liket og Tordenskiolds efterlatenskaper[3]). Fregatten „Raa" lå ennu i Travemünde da Tordenskiolds lik passerte dette sted.

Tordenskiolds bror, daværende schoutbynacht Caspar v. Wessel, skriver under 24de desember[4]) fra Raunstrup til Tordenskiolds fullmektig, kjøpmann N. Hiort og ber ham — for det tilfelle at liket skulde komme og der ikke var tid til å tilkalle ham — å ta sig av det, sette det på en smukk vogn og i all stillhet få det nedsatt i Holmens kirkes gravkjelder. Han sier videre at der ingen ceremonier kan finne sted, og det er som om Wessel med vilje holder sig på avstand. Han ber derpå Hiort om å henvende sig til admiral Raben med forespørsel „om

[1]) Admiralitetets kopibok 1717—20. Tordenskiold hadde selv vært med i admiralitetet og utstedt ordre om fregattens utseiling.

[2]) Skifteprotokollen II, 328. D. R. A.

[3]) Admiralitetets kopibok 1719—20.

[4]) Skifteprotokollen I, 1026.

hand iche siunes der burde ordineres officerer, der kunde tage ham af ligvognen og indsætte liget i begravelsen". Han tror ikke admiralen vil nekte dette, og går det i orden skal han efterpå ta alle officerer med sig i Sorls[1]) og traktere dem med så meget god vin som de kan drikke. Det synes som om v. Wessel har følt sig frem på høiere hold og fått forståelsen av at noe ceremoniell ikke vilde bli tillatt.

Ordningen av Tordenskiolds bisettelse var således overlatt til en fullmektig. Men ikke engang de beskjedne forespeilinger om en anstendig behandling av den avdøde viceadmiral, som von Wessel hadde fremholdt for Hiort, skulde gå i opfyllelse.

Den personlige innsats som Hiort gjorde i sakens anledning, fremholder han i et lengere innleg til admiralitetsretten i 1736[2]) i anledning av at Knud Brun hadde betegnet hans optreden til varetagelse av arvingenes interesser som „bagateller". Takket være denne Knud Bruns litet tiltalende optreden overfor Hiort har man altså nu førstehånds kilder til bedømmelse av tragediens videre utvikling.

Sin fremstilling[3]) begynner Hiort således, og det er som tatt direkte ut av Tordenskiolds egen munn: „Det er bekendt at dend sal. Herre hafde mange Fiender, af hvilke de fleste icke torde purre hannem i levende Live, men da hand ved Døden var afgaaen maatte mand taale at høre adskilligt". Såsnart han hadde fått kjennskap til Tordenskiolds død, hadde han henvendt sig til justisråd og president Foss om å få dødsboets eiendeler forseglet, likesom han hurtigst mulig sendte bud til Wessel på Raunstrup, som straks kom tilstede og ga beskjed om hvorledes der skulde forholdes, og omtaler den ovennevnte ordre. Han beskriver da hvorledes han gjentagne ganger var oppe i admiralitetet med forslag om likets hensettelse i Holmens kirke således som foreslått av Wessel, og samtlige tilstedeværende høie herrer lovet ham hver gang at dette skulde skje på samme måte som for noen år siden med sal. kommandør Christen Thomesen Carls lik[4]); men hver gang han kom fra admiralitetet blev han av en „vis Herre" tilkalt, og da lød ordren ganske anderledes, ja samme herre hadde formådd presten ved Holmens kirke til å kalle Hiort til sig og formane ham til å se sig vel for med den jordeferd. Hans forslag om benyttelse av likvogn blev avslått, „thie jeg hafde for store Mænd imod mig", og han (presten) kastet ikke jord på liket, hvilket forøvrig heller ikke var forlangt. Såle-

[1]) Bekjent vinhandler.
[2]) Skifteprotokollen I, 937.
[3]) Inntatt hos Schøller.
[4]) Se senere.

des blev han beårsaket å gjøre sin opvartning hos en annen herre med allerunderdanigst supplique til Hans Majestet. Da denne herre hadde gjennemlest dokumentet, approberte han det i alle måter, idet han sa: „Det er vist nok at sal. vice-Admiral Tordenskiold alle Dage meriterede saa stor Ære som afgangne Commandeur Carl" og mente at dette også burde nevnes, men for å undgå visse folks kritikk derover, måtte det dog heller utelates, „derfor tag suppliquen hjem med Eder til saadan Forandring og tal med mig imorgen igien".

Men da liket samme dag var ankommet på reden, fryktet Hiort for at man ikke vilde tillate ham å la fartøiet med liket bli liggende ved tollboden, hvorfor han cito utferdiget en ny supplique[1]) og mente samme eftermiddag å finne samme herre i kancelliet, men da denne var på „dend saakaldede stercke Mands Comedie", måtte han vente i hans hus til han kom hjem om kvelden og overleverte ham det nye dokument, ved hvilken anledning vedkommende høie herre uttalte sin forundring over visse folks optreden og lovet all mulig assistanse.

Følgende dag gikk han til admiral Raben, hvor han fikk den beskjed at flytningen av liket kunde skje med underofficerer med en chaluppe samt om natten fra tollboden til Holmens kirke. „Dette som var den sletteste Adfærd og tvert imod Admiralitetets Løfter", gjorde at han formådde skipperen på galioten til å vente, til han kunde få bud ut til schoutbynacht v. Wessel om snarest å komme ham til assistanse. Dette skjedde, og de to menn forsøkte å få denne forsmedelige bestemmelse forandret og var i den anledning sammen hos admiral Raben, men kunde ikke bringe det videre. Således blev da Tordenskiolds lik den 3dje januar 1721 en mørk natt med kuling og regn i all stillhet av underofficerer i en chaluppe luret ned i gravkjelderen under Holmens kirke, hvor det blev midlertidig henslengt — uten følge, uten venner, uten ære. Til kirken sees å være betalt 10 rdl. 3 sk. og til 6 skolediscipler, som bar lykter, 4 sk.

Men ennu et forsøk blev gjort. Tordenskiolds mor hadde ved meddelelsen om hendes „hiærte aller Kiæreste søns død, hvis Siæl dend allerhøieste glæde", sammen med de øvrige arvinger bemyndiget sin svigersønn rådmann Knud Brun til å vareta boets interesser ved opgjøret. Under 7de mai 1721[1]) skriver Brun til kongen og henviser til at det allernådigst er bevilget at Tordenskiolds lik måtte hensettes i Holmens kirkes kapell, hvorfor han på den høitbedrøvede mors og

[1]) Inntatt hos Schøller.

fattige søskendes vegne takker uti aller dypeste underdanighet for sådan høi kongelig nåde og ansøker om tillatelse til å legge liket i en marmorkiste og over dette opsette et marmor-ephitaphium og inskripsjon, „til en liden Ære Minde af den sal. Tordenskiolds udviste Troskab og Tapperhed i Deres Majts. tieneste". Sådan høi kongelig nåde skulde inderlig glede den avdødes høitbedrøvede mor og pårørende venner og Hans Majestet må derhos vente sig lov av Gud.

Denne ansøkning, som finnes i krigskancelliets saker[1]) og som må være innlevert til Gabel, er øiensynlig aldri kommet videre, i hvert fall har den ikke vært referert for kongen. Og Brun har øiensynlig aldri fått svar på sin ansøkning.

Men ute blandt folk kommer stemningen frem gjennem en mangfoldighet av „klagemål", gravskrifter, epigrammer, ephitaphier og „portraits" på latin, dansk og tysk. Professorer og andre rimsmede lager de underligste sammenfiltrede strofer[2]). Freden var nettop blitt utropt og festlighetene i anledning herav var ennu ikke helt ebbet ut, da budskapet kom om Tordenskiolds død. Forfatteren K. H. Amthor, som også produserte sig med en gravskrift, skriver den 21de november til en venn[3]), at „den bedrøvede tidende om den tapre Tordenskiold har gjort mig saa forstyrret, at jeg fast i de sidste par dage ikke har kunnet tænke paa noget andet".

Det er sikkert betegnende for situasjonen, at Hiort hele 16 år efter Tordenskiolds død kvier sig for å nevne navnene på de høie herrer, med hvem han har forhandlet, med undtagelse av admiral Raben, som da var død. Hvem er da denne mann som han benevner en „vis høi Herre" og som stod bak det hele og som tross admiralitetets støtte og admiral Rabens gode vilje fikk forsmedelsen drevet igjennem? Raben, der var patron for Holmens kirke, kan det umulig ha vært. Hans optreden og uttalelse overfor Hiort utelukker absolut dette. At den mann, som Hiort henvendte sig til i kancelliet og som i det hele tatt stillet sig velvillig, var chefen for det danske kancelli, Wibe, kan der ingen tvil være om. Der er da kun en mulighet tilbake. Det må være selve overkrigssekretæren for hær og flåte, den mektigste mann innen begge etater — G a b e l[4]). Nu har han endelig fått ram på „cher ami" og nu ser man slutten på den linje som — skjult under klissete venn-

[1]) D. R. A. Krigskancelliets memorialer 1720, B. Se Schøller.
[2]) Der finnes flere av dem hos Rothe.
[3]) O. A. Øverlands notater.
[4]) Se herom også Schøller.

skapsytringer — strekker sig fra Dynekilen over Göteborg, Vosbein og Strömstad og som ender i Holmens kirke. Det er h e v n, lav, lidenskapelig, sort hevn.

Til bedømmelse av denne tragediens sorteste handling er det nødvendig å skaffe tilveie de kulisser som kan danne det miljø hvori handlingen foregikk. Først og fremst må vi da se, hvad Christian V's lov sier om duell. I denne lovs utgave av 1683, som var den gjeldende på denne tid, heter det i 6te bog, 8 Capitel, 4 paragraf: „Ingen som omkommer i nogen Duel, Hovedmand, eller secund, maa enten i kirken eller paa Kirkegaard begraves"[1]). Jeg har selvfølgelig ikke forutsetning for å behandle den juridiske side av saken med noe krav på forstand på emnet. Men da denne side av saken ikke helt kan forbigåes, må jeg allikevel gjøre et forsøk.

Nu er det tidligere anført, at den svenske resident i Hannover fremholdt, at magistraten i Hamburg ikke kunde gripe inn overfor Staël von Holstein med den begrunnelse, at duellen hverken hadde funnet sted på hamburgsk eller dansk grunn. Men er dette riktig, får vel den samme betraktning gjøres gjeldende overfor Tordenskiold. Kong Georg I henstiller videre til de to herrer ikke å utkjempe duellen på hans enemerker, og derav må vel også sluttes, at det er det lands love, hvor kampen føres, som blir de gjeldende og dette lands jurisdiktion rette vedkommende til å ta affære. Men er dette riktig, da henhører også dommen over Tordenskiold under hildesheimsk og ikke under dansk rett og domstol.

Videre foreskrives der i nevnte lov, at der skal d ø m m e s i saken. Det kan ikke sees at det er gjort her. Men samme lov bestemmer også, at en adelsmann i sådanne æressaker skal dømmes av sine like — av adelsmenn. Adelen hadde sine privilegier — ikke minst hvor det gjaldt æressaker — og ingen ikke adelig måtte dømme i sådanne saker mellem adelige. Det kan ikke sees, at loven er skjedd fyldest i så henseende.

Har duellen foregått i et land, hvor dueller ikke var forbudt — og at dette var tilfelle i Tyskland, duellvesenets moderland, er overveiende sannsynlig — har Tordenskiold intet forbrutt og er således heller ikke hjemfallen til straff. Sverige grep jo på ingen måte inn overfor Staël — og lovgivningen i Sverige var overfor dueller likeså drastisk som i

[1]) Schøller citerer en paragraff omtrent enslydende men med tilføielse: „men deres Legemer skal af Skarpretterens Folk bortføres". Men dette står hverken i den danske eller den norske lov som var gjeldende på den tid.

Danmark, — tvertimot ydet den svenske resident i Hamburg ham den videst mulige beskyttelse.

Men uten hensyn til denne side av saken er det nødvendig å gå dypere ned og undersøke selve duellvesenets stilling i samtiden og den p r a k s i s som blev befulgt — på tross av de strenge lovbestemmelser.

Det må da først og fremst erindres, at duell fra lange tider tilbake også i Danmark var erkjent for en retsgyldig avgjørelsesmåte av æressaker blandt adelen. Dette privilegium for adelen hadde op gjennem tidene til en viss grad holdt sig, hvad der tydelig spores i den ovenfor omtalte bestemmelse i Christian V's lov, hvorefter adelige selv skal dømme i æressaker. Var dette tilfelle med adelen i sin almindelighet, så var det i enn høiere grad tilfelle hvor det gjaldt adelige officerer. Og at Tordenskiold i dette tilfelle ikke k u n d e oprettholde sitt avslag av utfordringen er — efter hvad der foreligger herom — ganske utvilsomt. Fremmed som han var blandt utenlandske officerer kunde han ikke overfor det stadige press fra adelige officerer med grev Taube i spissen avslå å gi den satisfaksjon som æresbegrepene på stedet fordret. Og skulde adelige officerer ha dømt i denne sak, kan det derfor ikke slå feil, at de måtte ha gitt sin tilslutning til hans handlemåte.

Kården var derfor — tross de drastiske lovbestemmelser — datidens noble art of defence. Enhver noenlunde anstendig person bar kårde og lærte å bruke den. Ikke bare fornemme folk, men også skreddere og skomakere, ja bønder i Jylland hadde kårde ved siden når de gikk til alters. Derfor var det en innbringende forretning å være fektemester. Dennes lønn ved sjøkadetakademiet var sammen med danselærerens den høieste av alle læreres. Ja, i Kjøbenhavn var endog ansatt en s t a d s fektemester[1]).

Herav fikk da også lovens håndhevelse i p r a k s i s sitt preg. Jeg skal nedenfor gi endel spredte beretninger om duellhistorier på grunnlag av omfattende undersøkelser, foretatt for å bringe på det rene den i duellen d r e p t e s behandling. Det bemerkes forøvrig at loven bestemte, at den som u t f o r d r e t til duell og den som møtte efter utfordring, likesom den som optrådte som sekundant, skulde ha sitt embede, sitt gods og sitt liv forbrutt efter sakens beskaffenhet.

For å begynne med Kristiania så anfører Ludvig Dåe[2]), at en tysk eventyrer — adlet under navnet Løvenklou — en brutal og ondskapsfull person, hvis lyst til dueller var endog barn bekjent i Kristiania —

[1]) H. C. A. Lund: Søkadet-Korpsets Historie 1701—1901.

[2]) Det gamle Christiania.

for sine dueller blev irettesatt av statthólderen. Partene forlangte kun å bli dømt av adelige dommere og Løvenklou blev stemplet som løgner og til å ha sitt adelsskap forbrutt. Hans sønn drepte en student i duell på gaten og dømtes fra livet, men blev innstillet til benådning. Hvorvidt den arme student blev nektet jordpåkastelse, sier Dåe intet om.

Dåe beretter videre om noen officerer, Mads Rott, Jørgen Reichwein d. y. og flere som gikk løs på vaktmesteren og stadsvakten på deres nattrunde og tilredte dem på det frykteligste. Saken kom for krigsrett, men officerene blev frikjent. Appell til Herredagen, klage til statthólderen o.s.v. — intet fruktet.

Dueller var, sier Dåe, i de dage almindelige, og mere enn en kriger fant sin død i sådanne, hvori undertiden også civile personer innvikledes. En av de værste duellanter var en oberst Systerflet; han nedla 9 à 10 i tvekamp uten å lide noe derfor. Hans kunstgrep bestod i en besynderlig måte å irritere sin motpart på og derved bringe denne ut av contenance. Videre blev omtrent på samme tid overtollinspektør sønnenfjells, Albrecht Schumacher stukket ihjel i duell av Johan Friederich Brokkenhuus. Hvorvidt de arme officerer foruten livet også mistet æren, sier Dåe intet om.

Fendrik ved Bergenhusiske regiment Christian Søren Gran drepte capitainlieutenant Friderich von Kocken i duell, forvistes ved dom på 4 år fra regimentet, ansattes ved sin tilbakekomst som lieutenant og avanserte senere til oberstlieutenant[1]). Hvorvidt den drepte blev nektet ceremoniell sies der intet om.

Johan Vibe (den senere vicestattholder) kom som oberst engang i trette med oberst Ideking om rangforordning ved en fest hos Gyldenløve. De to oberster duellerte den påfølgende morgen. Ideking blev farlig såret og Vibe flyktet i hensikt å unddra sig følgene. „Dør Ideking, mister altsaa Deres Majestæt to dygtige officerer", skrev Gyldenløve til kongen. Ideking kom sig imidlertid og Vibe vendte atter tilbake[2]).

I S v e r i g e var det, sier W. Berg[3]), spesielt i 1718 ikke sjelden å høre tale om dueller, tross det strenge forbud som var nedlagt derimot. Han omtaler en capitain Kirvagen som kom på kant med en eventyrer, baron og officer Qwinque, fordi han hadde gjort noen an-

[1]) Kpt. Barstad i Militært Tidsskrift 1900.

[2]) Oberst J. Wahl.

[3]) Göteborg under Carl XII.

tydninger om baronens liv og levnet. Følgen blev først slagsmål med efterfølgende duell, hvor Kirvagen blev drept ved et kårdestøt gjennem brystet, således at spissen av kården gikk inn ved hjertet. Qwinque rømte og „saken tystnade vid kanondundret från Fredrikshald". Heller ikke her nevnes noe om at den drepte blev nektet jordpåkastelse.

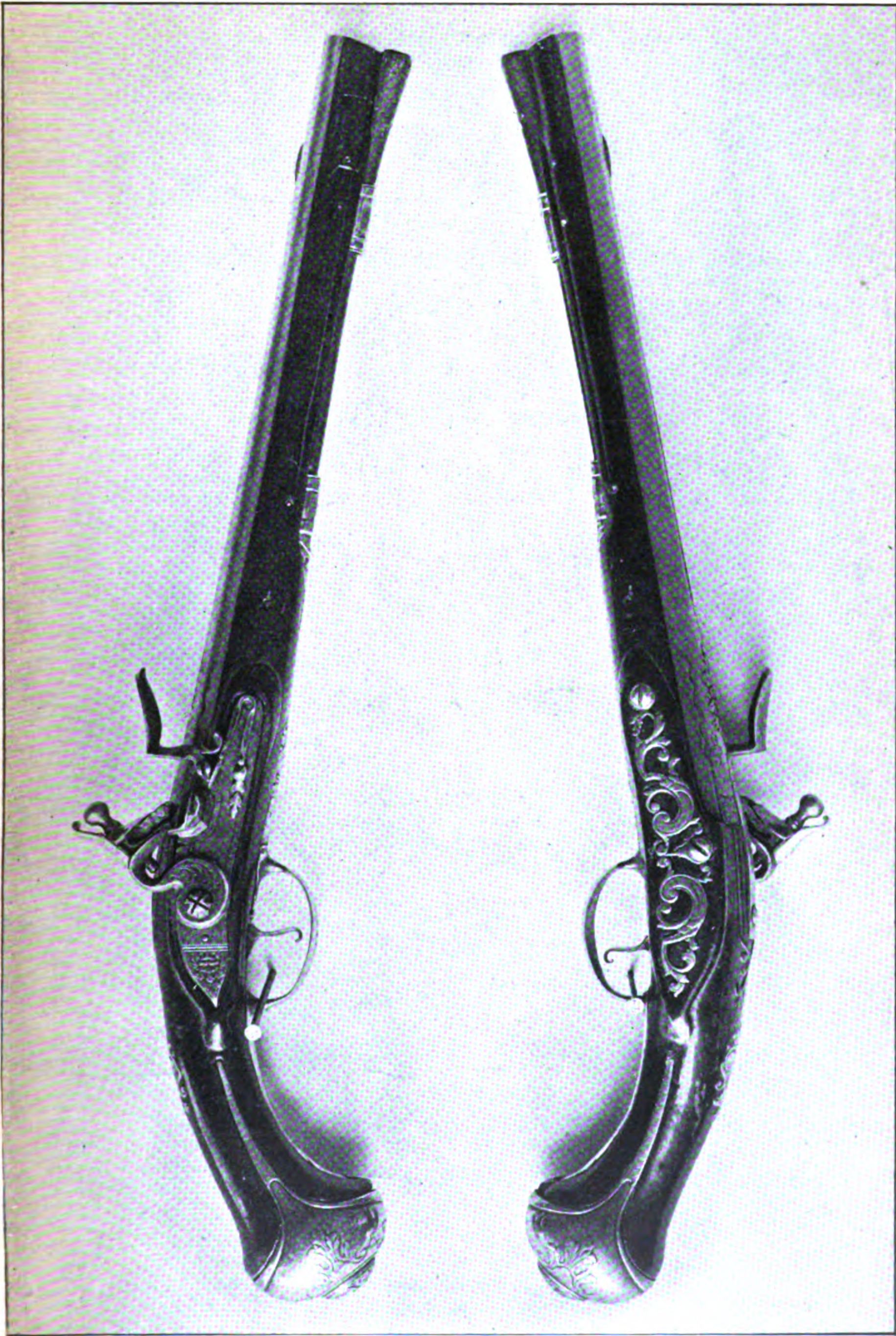
T y s k l a n d behøver kun å nevnes. Det er duellenes moderland. De høieste personer var innviklet i sådanne. Kong Ferdinand av Bayern kom således i 1703 i duell fordi han stjal et kyss fra en vakker pike, der viste sig å være forlovet, og satisfaksjon måtte gis.

F r a n k r i k e har sin Cyrano de Bergerac, der utkjempet et eventyrlig antall dueller vesentlig på grunn av sin store nese. Duellmordene under keisertiden er vel kjent[1]); men den dag idag er som bekjent dueller tålt i Frankrike. Hvor mange dueller rummer ikke fransk politikk siden den dag, da Emile de Girardine drepte Armand Carrd, eller da prins Pierre Napoleon drepte journalisten Victoir Noir? Gambetta hadde sine dueller med Rochefort, Floquet stakk Bulanger en kårdespiss i halsen og Clemenceau har vel i sitt lange politiske liv hatt et par snes dueller. Man fant dette i sin orden, og da en deputert engang avslog en utfordring fra Clemenceau under påskudd av ikke å kunne bruke høire hånd, som var lammet, og Clemenceau svarte: „Så skulde De ha lært å slåss med venstre hånd", ga hele deputeretkammeret ham rett og mottok avslaget med isnende kulde. Dessuten blev som bekjent Lasalle drept i duell.

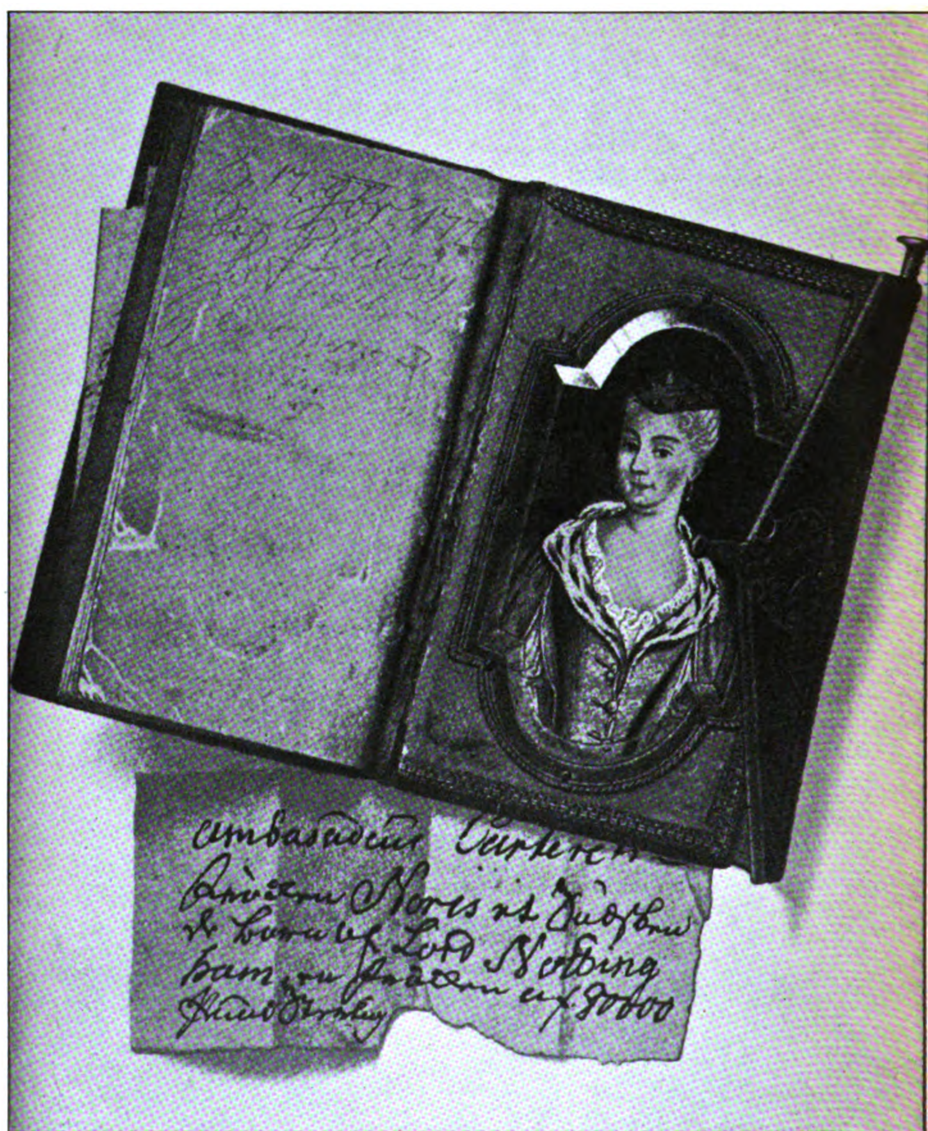
Om dueller i E n g l a n d er tidligere talt. Tross de strengeste bestemmelser blev de fremdeles tålt. En av de mest bekjente utfordringer til duell i England er admiral Sir John Orde's, da han utfordret sin chef admiral John Jervis, lord St. Vincent, fordi denne hadde utnevnt Nelson som yngre admiral til chef for den flåteavdeling som slog franskmennene ved Abukir. Jervis avslog å duellere med en av sine undergivne og mottok et brev fra admiralitetssekretæren, hvori denne på admiralitetets vegne uttalte, „at da det har behaget Hs. Majestet å tilkjennegi som sin uttrykkelige befaling, at Deres Herlighet avholder sig fra å motta noensomhelst utfordring fra Sir John Orde, har jeg den ære å underrete Dem herom og tilføie, at admiralitetet venter at De i dette punkt vil vise Hs. Majestets befaling all skyldig lydighet". Men foreteelsen viser at dueller i og for sig selv på den tid var tålt.

Og for nu tilslutt å ta D a n m a r k, så kan der påvises en flerhet av dueller på denne tid, uten at det kan påvises et eneste tilfelle,

[1]) **Se V. Lemvig. Historisk arkiv, B. II, 1870.**

Tordenskiolds pistoler. Nationalmusæet, Kjøbenhavn (se s. 1089).

Tordenskiolds tegnebok med portrett av miss Norris (se s. 1090).

hvor vedkommende drepte blev nektet kirkelig begravelse. Det interessanteste tilfelle er det, som Hiort nevner i sitt innlegg, hvor kommandør Carl blev drept. Den 27de mars 1713[1]) hadde en dansk lieutenant lidt overlast av de russiske mordbrennere i Wolgast, og spenningen mellem danske og russere, særlig mellem kommandør Carl, der var kommanderende sjøofficer i de rügenske farvann, og generalmajor Staaf, steg meget sterkt. Den 29de mars sat kommandøren på en vinstue i Greifswald sammen med en annen officer; han var temmelig beruset og befalte i sin løftede stemning en kvartermester å ta noen folk med sig og slå rutene inn hos en mann med hvem han hadde et mellemværende. Ordren blev utført, men uheldigvis hadde generalmajor Staaf sitt kvarter i samme hus, og da Carl senere til og med tittulerte generalmajoren „mordbrenner" fôr kårdene av skjedene og Carl blev stukket ihjel. Staaf blev arrestert av sachserne, men blev løslatt på den russiske generalmajor Bucks anmodning og derefter sendt til hovedhæren. Carls lik blev sendt hjem på en dansk orlogsmann, snauen „Serpenten", og i Holemns kirkebok heter det: „Anno 1713 den 6. April. Commandeur Christian Thommesen Carl, bisat i det nye Capel udi Kirckens Grav; hans Liig blev ført fra Gribsvold hid, hvor han var falden i Duel, og den 20. br. samme Aar efter Jordpaakastelsen var skied, nedgraven i Kircken under Stolene". Her har altså funnet jordpåkastelse sted, og av Hiorts innlegg fremgår også at officerer bar Carls lik inn i kirken.

En branderchef ved navn Hans blev også drept i duell og det samme var også tilfelle med kadettunderofficer Stephen Mac Dougall og lieutenant M. I. Witmeyer (1712). Men særlig interessant er en duell mellem to sjøkadetter, på grunn av tidspunktet for den straffe-retslige avgjørelse av striden. Adjutanten Willer og kadettunderofficer H. C. Lund[2]) var kommet i klammeri på grunn av rene tjenstlige bagateller. Det hele holdt på å ordne sig i minnelighet, men en nettop utnevnt lieutenant la sig imellem og fremholdt at der måtte satisfaksjon ved duell til. Dette var i desember 1720. Duellen blev utkjempet, men ikke med dødelig utfall hos noen av partene. Som tidligere nevnt foreskrev imidlertid loven selv for utfordring og mottagelse av duell fortapelse av stilling, gods og endog liv. Men nettop i de dage, da Tordenskiolds lik på en så nedverdigende måte ankom til Kjøbenhavn og blev

[1]) Se den danske generalstabs arbeide V.

[2]) Se H. C. A. Lund: Søkadetkorpsets Historie 1701—1901.

nektet hvad der var blitt tilstått andre, nettop i disse dage avgjorde chefen for sjøkadettkompaniet a r b i t r æ r t saken for de duellerende kadetter ved å frata dem deres underofficers charge og lønn i t o m å n e d e r.

Og som en naturlig avslutning på denne undersøkelse skal jeg anføre hvad Ludvig Holberg under satirens mikroskop så av tidens brøst på dette område[1]). „Enten bliver han selv stukken ihjel og dør som en brav mand, eller stikker han sin contrapart ihjel og bliver hængt derfor med reputation, saa hvor det falder ud, saa kommer han dog med æren derfra".

Til belysning av spørsmålet har jeg forelagt professor A. Taranger den retshistoriske side av saken. Professoren fremholder, at det avgjørende lovbud er det ovenfor citerte D. L. 6 — 8 — 4, som forbyr at noen som omkommer i duell skal begraves i kirke eller kirkegård. Herav følger med retsnødvendighet, at der ikke kan kastes jord på sådanne lik (altså utenfor kirkegård eller kirke). Ti jordpåkastelse skal kun skje på a l l e statskirkelige lik, som begraves i kirke eller kirkegård (D. L. 2 — 10 — 1). Hovedlæren i dette emne er, sier professoren videre, kirkeritualet av 25de juli 1685 kpt. 9, hvor det bl. a. bestemmes: „Ingen aabner nogen Grav enten i Kirken eller paa Kirkegaarden uden Kirkeværgernes Tilladelse, ei heller maa nogen begrave sine Døde uden Præstens Tjeneste med at kaste Jord paa. — — De som bliver hensatte over Jorden, kaster Præsten Jord paa ligesom paa de andre, der nedsættes i Jorden. De som ikke er af den rene og rette Bekjendelse med vores Kirke, bliver i Kirkegaarden begravne blandt andre afdøde Christne, dog uden nogen Jord Paakastelse af Præster, Tale eller Liigprædiken over dem. Iligemaade maa Præsten ei kaste Jord paa eller holde Liigprædiken over Nogen, som for sin Misgjerning er bleven rettet, eller har myrdet sig selv med Villie, eller er bansat og ikke afløst (Se D. L. 2 — 9 — 19), eller dømt til Mindremand, førend Øvrigheden og Sagsøgeren er tilfredsstillet (D. L. 2 — 10 — 4). Ingen som omkommer i Duel, Hovedmand eller Secund, maa enten i Kirke eller paa Kirkegaard begraves (D. L. 6 — 8 — 4)". I 6 — 6 — 21 bestemmes likeledes at selvmordere „Maa ej begraves enten i Kirke eller paa Kirkegaard, medmindre han gjør det i Sygdom og Raseri".

Hovedregelen er således, sier professoren, at alle medlemmer av den lutherske statskirke skal begraves i kirke eller kirkegård og presten skal foreta jordpåkastelsen, men likpreken kun efter anmodning.

[1]) Espen til Apicius i „Den Vægelsindede".

Kristne dissentere kan begraves i kirkegård, men uten jordpåkastelse eller likpreken.

Man sondret, slutter professoren, mellem ærlig og uærlig begravelse, efter som den skjedde i innviet jord eller ikke. Den ærlige begravelse var „høitidelig", når den var forbundet med jordpåkastelse og andre ceremonier, eller „uhøitidelig" („begravelse i stillhet") når den ikke ledsagedes av de sedvanlige ceremoner (Kolderup-Rosenvinge: Dansk Kirkeret, 1851, pag. 202). Efter dette mener han at Tordenskiold var bevilget „begravelse i stillhet".

Efter dette har man alstå sett bort fra D. L. 6 — 8 — 4 der f o r b y r personer falt i duell å begraves i innviet jord. Men man har på den annen side brutt med D. L. 2 — 10 — 1, der sier at jordpåkastelse s k a l skje på a l l e statskirkelige lik som begraves i innviet jord. Han er med andre ord behandlet som „bansat og ikke afløst".

Prestene hadde således i embedsmessig henseende intet forbud mot å yde jordpåkastelse til personer der var falt i duell når de begravedes i innviet jord. Og at forbudet mot å begraves i innviet jord og derpaå følgende nektelse av jordpåkastelse i praksis ikke håndhevedes, det fremgår med all ønskelig tydelighet av kommandør Carls positive bevis for det motsatte og mangelen av et eneste kjent tilfelle blandt de mangfoldige dueller i tiden som blev utkjempet. Videre viser det sig, at lovens meningsløst strenge bestemmelser om duell i sin almindelighet ingenlunde blev respektert, således at der endog på sjøkrigsskolen finner dueller sted, hvor chefen fullstendig tilsidesetter lovens positive forskrifter i den grad at han arbitrært tildeler duellantene en disciplinær straff. Og endelig mangler Ludvig Holbergs billede av tidsmiljøet enhver hentydning om at tapet av livet i duell også medfører tapet av æren. Tvertimot — æren er reddet, bare man ikke avslår å slåss.

Men betrakter man Gabels fremferd på denne bakgrunn, utslyngende den mørkeste middelalders a n a t h e m a e s t o mot en mann som fremfor noen annen under krigen hadde gjort konge og riker de største tjenester, da blir billedet ikke vakkert. Gabel hadde i embedsmessig henseende hverken rett eller plikt til å gripe inn i denne sak. Han griper urettmessig inn i prestens embede og truer ham til å bryte sin embedsplikt. Generaladmiralen, Raben, som var Holmens kirkes patron og som således skulde være den rette mann til å optre her, er efter hvad man kan se, ikke på Gabels side, men må bøie sig for den mektige mann. Admiralitetet som er den dømmende myndighet i saker mot militærpersoner — hvis jurisdiktion forøvrig som ovenfor

nevnt ikke strakk til i dette tilfelle — det må også bøie sig for den allmektige mann. Det samme gjelder Wibe, gjennem hvem supplikken i sådanne saker skulde gå. (Portrett av Gabel se pl. 42).

Men Gabels hevn stanser ikke med den fullbyrdede kirkens forbandelse. Tordenskiolds minne skal besudles på enhver av en raffinert hevngjerrighet utspekulert måte. Det skal n e k t e s hans lik å bli ført hjem på en av kongens fregatter, som allikevel skal samme vei; det skal n e k t e s ham å bli fulgt til graven av sine officerskamerater, og det skal n e k t e s hans kiste å bli ført over brostenen på Holmen til kirken. Midt på natten, i en chaluppe, skal han av ringere stand enn sin egen så å si lures ned i likkjelderen under Holmens kirke. Og når familjen i dypeste underdanighet søker kongen om tillatelse til å reise helten fra Dynekilen, Göteborg, Strömstad og Marstrand et minnesmerke, da verdiges den ikke engang et svar.

Og „Vi Friderik IV" — enevoldsherskeren av Guds nåde og innehaveren av hvilkensomhelst rett til å bestemme over hvilkensomhelst lovs håndhevelse eller fravikelse — han bøier sig også under denne hevnerens sataniske vilje. Men dette er intet nytt. Denne manns svake vilje og fullstendige mangel på selvstendig dømmekraft kjenner vi fra tidligere forhold, hvor bakholdet i Tordenskiolds fravær fikk bøiet ham under det blinde hats påvirkning. Men såsnart Tordenskiold personlig kom tilstede, fikk han alltid forholdets saklige undersøkelse drevet igjennem. Og efter denne stod han alltid renvasket og opreist. Nu var han avskåret fra dette, og Gabel når sitt mål. Men Tordenskiolds krav om retferdighet forstummer ikke for det. Fra hans grav lyder kravet fremdeles, og så får historien felde dommen.

Men vi er ennu ikke ferdig. Vi må enda lenger ned, helt ned til bunnen av dette det lidenskapelige hats inferno. Og for å nå dit må vi ta op til beskuelse Løvenørns slutningsbemerkning til grev Tessin. Som tidligere anført gikk denne ut på at man innså at Staël ikke kunde ha gjort mindre enn han gjorde.

At Løvenørn her ikke taler bare på egne vegne fremgår av sammenhengen. Denne uttalelse må derfor sees i forbindelse med behandlingen av Tordenskiold efter hans død forøvrig, og det blir da tydeligvis Gabels syn på forholdene som kommer frem gjennem Løvenørns ord. „Notre" bon ami viser jo at Løvenørn ikke står alene.

Når man nu altså vet at Staël var en moralsk defekt person som var med i et komplott av spillere som narret skikkelige folk til sig ved hjelp av et svindeldyr av en syvhodet slange, da må Løvenørns vennskapsytringer overfor denne mann uvilkårlig komme til å fortone sig

noe merkelig. Og Tessins anmerkning i sin dagbok viser, at der forelå grunn til mistanke til mannen.

Det moralsk berettigede i Tordenskiolds uttalelse om spillet og svindelen med slangen er ganske utvilsomt. At Lehn ved det nevnte tilfelle også er blitt narret bort i spill og fraspillet penger er likeså utvilsomt. At Løvenørn — og Gabel — uten videre godtar relasjonens fremstilling om dette forhold er ganske bemerkelsesverdig, særlig når man tar i betraktning at de — således som anbefalt av den danske resident i Hamburg — ved henvendelse til Lehn og hans mentor vilde ha fått full forklaring på forholdet.

Det er videre ganske bemerkelsesverdig, at Løvenørn — og Gabel — dekker sig bak den ene parts fremstilling og baserer sig på et dokument der i hele sin form røber forsvarsskriftet for den ene part i saken — og det den part som burde stå de danske myndigheter fjernest.

Og dette forhold er så meget mere opsiktsvekkende som det ikke manglet de danske myndigheter på advarsler om at det ikke forholdt sig sådan som fremholdt i den benyttede relasjon. Den danske resident i Hamburg — som stod forholdene ganske anderledes nær enn myndighetene i Danmark — innsender en fremstilling, der i et og alt står i strid med den benyttede, og han har en sådan opfatning av forholdet at han endog vil ha Staël arrestert. Staël vilde altså efter hans formening ha kunnet gjøre adskillig mindre enn han gjorde. Og den danske legasjonssekretær v. Jessen, som altså personlig var tilstede i Hannover, fremholder også i sine breve en opfatning der ikke harmonerer med den av Løvenørn benyttede relasjon, og han har det inntrykk av Tordenskiolds optreden i denne sak, at han ikke har noensomhelst betenkelighet ved personlig å ta initiativet til å få hans lik balsamert. Det er vel litet trolig at en mann som på eget initiativ går til dette ekstraordinære skridt, skulde være av den opfatning at vedkommende person skulde være hjemfallen til evig fordømmelse og den dypeste jordiske forsmedelse.

Og forøvrig hadde jo de danske myndigheter Tordenskiolds egen positive uttalelse om at han i sin discours ikke hadde tatt sikte på Staël. Men på tross av denne uttalelse hevder de altså fremdeles at Staël ikke kunde ha gjort mindre. Det var jo forøvrig allerede av kongen bestemt at Tordenskiolds lik skulde føres til Kjøbenhavn på fregatten „Raa"; men pludselig kommer omslaget. Hvem der har forårsaket dette er det neppe vanskelig å se. Det er her som efter Strömstad: Kongen uttaler først sin tilslutning til Tordenskiolds konduite —

men så kommer omslaget, forårsaket av Gabel. Det samme var tilfelle efter Göteborg. Det samme var tilfelle under striden med Vosbein.

Men dette er enda ikke det verste. Uttalelsen om at Staël ikke kunde ha gjort „mindre" enn han gjorde kan — som tidligere nevnt — fornuftigvis ikke forståes anderledes enn at han var i sin fulle rett til å utfordre Tordenskiolds til duell. Heri lå altså en tilslutning til Staëls gjentagne utfordringer på tross av myndighetenes energiske forsøk på å få ham fra det, og til grev Taubes standpunkt når denne hevdet at duellen burde utkjempes.

Men holder man nu dette standpunkt op mot Gabels optreden i henseende til behandlingen av Tordenskiolds lik, så blir virkningen dramatisk. Ti godkjenner man Staëls utfordring, så må man jo også fornuftigvis godkjenne Tordenskiolds mottagelse av duellen. Og gjør man det, da blir det jo ganske meningsløst efterpå å dømme ham til æres fortapelse nettop for mottagelsen av utfordringen. Gabel godkjenner altså Staëls utfordring, men dømmer Tordenskiold til den dypeste æresfortapelse som tiden kjente og krenker hans minne på det mest nedverdigende nettop fordi han mottok denne samme utfordring. Kan uretferdigheten nå dypere og kan hatet bli sortere og karakteren lavere enn dette. Tordenskiold er herigjennem ikke bare blitt ydmyget, ikke bare æreskjendet, han er blitt f o r r å d t. —

En av de største av Englands store admiraler, Robert Blake, blev av den nyinnsatte Stuart av hevnfølelse fra Westminster Abbey kastet ut utenfor kirken. Men tyrannen som forstyrret gravens fred, heter det, kunde dog ikke forstyrre det som aldri forgår: D o m m e n o v e r d ø d m a n n. Slik blir det også her. Historiens dom over Tordenskiold står ikke i noe avhengighetsforhold til Gabels sorte forbrytelse mot hans minne. Men likesåsant som historiens dom bygger på retferdighet, likesåsant krever den soning for Gabels krenkelse gjennem opreisning for Tordenskiolds minne.

Ved siden av Gabels anathema skal jeg til slutning stille op den dom over død mann som nordmannen Peter Colbjørnsen den 30te november 1720 felder i brev til Caspar v. Wessel[1]). Han forteller først om sin sorg over sin 93 år gamle fars død, men uti all hans tid, sier han, er dog sorgen ikke blitt så rotfestet som ved budskapet om Tordenskiolds død. „Jeg tviler dog ingenlunde paa at jo Sjælen glædes blandt de udvalde, baade fordi hans død skeede for en Retfærdig sag,

[1]) D. R. A. Skifteprotokollen.

som og for saa mangfoldig got hand — som uden lige — haver udrettet for vores allernaadigste konge og sine Riger".

Angående kistens nedsettelse i Holmens kirkes likkjelder inneholder kirkeboken følgende[1]): „1721 d. 3. Januar vice Admiral Tordenskiolds Liig nedsat til forfløtning". Kirkeboken inneholder en anmerkning om at dette rum anvendes til midlertidig nedsettelse av lik inntil der er fattet bestemmelse om hvorvidt liket skal nedgraves i kirkegården eller innsettes i kirkens murede grav nr. 1 under alteret. Her har da kirken stått henslengt inntil den 15de januar 1759, da det ifølge kirkeboken blev innsatt „udi liigkameret under alteret i Choret".

I 1782 var Tordenskiolds brorsønn major Johan Christoffer Tordenskiold[2]) kommet fra Norge til Kjøbenhavn, og på hans begjering blev kisten den 16de mai tatt op av kirkegulvet og åpnet[3]). Omkring kisten, som var av furrutre i en 6-kantet figur uten „udkævling", var et overtrekk av sort voksduk. Denne var morken, men kisten selv var frisk, så tømmermannen som åpnet den måtte bruke meisel og brekkjern for å få låket op. Liket var helt og ansiktstrekkene var ennu så bevaret at alle som så det — deriblandt justisråd Dann, kirkevergen og kapellanen Høyer — ytret sin forundring over den store likhet mellem majoren som stod ved kisten og hans for 62 år siden døde onkel. Man berørte både hans hender og hans ansikt, men overalt fantes huden fast og tett. Han var klædt i hvitt kattun med et langt stykke hvitt atlask over legemet. Alt, endog hans kammerduks halsklut og mansjetter, var uforråtnet.

Men kisten henstod fremdeles helt midlertidig i likkjelderen og kunde nårsomhelst risikere å bli lempet ut. Justisråd Dann skrev derfor — som kirkens verge — 23de novbr. 1787[4]) til admiralitetet og gjorde opmerksom på, at de jordiske levninger av den berømte sjøhelt viceadmiral Tordenskiold stod i Bremerholms likkammer nr. 35, og at hans likkiste var så skrøpelig at bunnen var ferdig til å falle ut. Han fremsetter derfor den underdanigste forespørsel, om det høie kollegium nådigst vil tillate, at der til hans kistes konservasjon av „kvesten" måtte bekostes en plate av tinn, hvilken bekostning vilde andra til 16 rdl.

[1]) D. R. A. Bremerholms kirkes kirkebok.
[2]) Se foran.
[3]) Se Danske Samlinger R. II, B. 2, Chr. Bruun. Originalen i D. R. A.
[4]) D. R. A. Correspondencebog for Bremerholms Kirke 1779—1803, pag. 55.

Han fordrister sig også til underdanigst å foreslå, at hans lik for bestandig måtte bli stående i kjelderen og at der på platen måtte settes:

„Herudi er nedlagt
Det Forkrænkelige
af
Den berømmelige
Søe-Helt
Vice Admiral Tordenskiold
som for bestandig skal blive staaende i
Bremerholms Kirkes Liig Camer nr. 35."

Forslaget må være blitt tiltrådt, ti der foreligger kvittert regning for såvel forferdigelsen av en beiset likkiste som en tinnplate med inskripsjon.

I 1817 kom atter spørsmålet op, idet kong Frederik VI i reskript av 28de mai s. a. til admiralitetet uttalte, at han har erfart at den avdøde admiral Tordenskiolds lik i en simpel furrutres likkiste skal være hensatt i kjelderen under kapellet ved Holmens kirke. Og da han finner at den i sin tid brave og tapre sjøkriger som gjorde sin konge og sitt fedreland utmerket tjeneste bør gis en mere hederlig begravelse og settes på et sted hvor han kan sees av enhver dansk mann, der sikkert erindrer ham med høiaktelse — så er det hans vilje, at en ny likkiste skal forferdiges av tørt eketre, smukt forarbeidet efter vedlagt tegning, og denne likkiste skal hensettes på et sted i kapellet, hvor enhver kan se dette hedersminne og hvor ethvert likfølge som kommer i kapellet må passere forbi.

Likkisten skulde males med grå stenfarve og på det ene endestykke ved hodet skulde settes viceadmiralens navn, dato for hans fødsel og hans død[1]) og ved føttene skulde settes hans adelige våpen. Omkring kisten skulde settes et jerngitter og i muren i kapellet skulde settes en hvit marmorsten over kisten og på denne inngraves følgende strofe:

„Ham nævnede hans Konge med Hæder
Hans Medborgere med Glæde
Hans Fiender med Skræk.
Danmarks Aarbøger bevarer hans Minde.
Frederik den Siette
Gav Prydelse til Hans Grav."

[1]) Både fødselsår og dødsdato er feilaktig på kisten.

Som bekjent blev dette forandret derhen, at han istedetfor en eketres kiste fikk en marmorsarkofag, forferdiget av marmor fra alterbordet i den nedbrente Frue kirke. Foruten det tidligere anførte på kisten blev der på frontsiden satt: „Dynekilen, Marstrand, Elfsborg"[1]). Og likeledes blev der i muren over kisten anbragt et relieffmonument efter Dennermaleriet, utført av billedhugger, professor Dajon. Videre fikk inskripsjonen overskriften:

„Helten Peder[2]) Tordenskiold
Viceadmiral"

likesom den siste strofe blev forandret til:

„Frederik den Siette satte ham dette Minde".

(Se fotografi av sarkofagen pl. 42).

Den 17de juli 1819 — altså meget nær hundredårsdagen for Marstrands erobring — fant avsløringen av monumentet og den høitidelige plasering av kisten sted i kongens nærvær. Låkket blev tatt av kisten. Det viste sig da, at liket var aldeles inntørret og det var umulig å kjenne de i 1782 så markerte trekk. Grunnen hertil var, at man for noen år tilbake[3]) hadde latt liket ligge utildekket til almindelig beskuelse, en fremgangsmåte som sannsynligvis må betegnes som uforsvarlig. På den lille parykk nær, der var falt fullstendig sammen, var den dragt liket var iført vel bevart. Kisten blev igjen tillukket og nedsatt i sarkofagen. Utenfor kirken var samlet en mengde mennesker, der vilde inn. Men ingen der ikke tilhørte kongens følge, fikk adgang til kirken, hvis døre var lukket og besatt med vakt.

Her hviler da Peter Tordenskiold — fremdeles uten kristelig begravelse. Hans nærmeste nabo på murveggen er agent[4]) og vinhandler Jacob Steinback, f. 22de april 1801, død 11te januar 1848.

Og i den lille urtegård ved kirken står en statue (Bissen jun.) av Tordenskiold på en merkelig lav sokkel — riktig fritt og sjømannsmessig, når man titter inn til ham mellem sprinklene, som Kielland sier. Vaupell[5]) sier, at han står bak gitteret for ikke å skremme fredelige folk. Men ialfall skremmes folk fra stedet av odeuren fra det meget nærliggende og sterkt frekventerte grønne hus.

[1]) Man har ikke turdet sette Göteborg og selvfølgelig heller ikke Strömstad.
[2]) Feilaktig.
[3]) Øverlands notater.
[4]) Agent var dengang noe annet enn nu.
[5]) Dannebrog I, 1880.

Men Ludvig Holberg[1]) satte ham denne gravskrift:

2) E p h i t a p h i u m T o r d e n s c h i o l d i.
Conditur hâc Urna Borealis Gloria Ponti,
Danarum plaufus deliciæqve breves,
Ferrea qvem Lachefis raptum florentibus annis,
Dum numerat Palmas, credidit effe Senem.

2) G r a v s k r i f t o v e r T o r d e n s k i o l d.
Nordhavets ære skjules i denne urne
Danskenes bifall og kortvarige fryd
Hvem den jernhårde Norne rev bort i hans blomstrende år,
trodde å være en olding mens hun talte hans seierskranser.

11) I n T o r d e n s c h i o l d u m, q u i p o s t t o t e g r e g i a J a c i n o r a s i n g u l a r i c e r t a m i n e a b a l e a t o r e i n t e r f e c t u s e s t.
Armis desperans Tordenschioldum vincere livor
Invictum bello provocat afeola.
Quamque animam vi non est ausa lacessere, furtim
Athletæ insidiis elicuit Lachesis.

11) T i l T o r d e n s k i o l d, s o m e f t e r s å m a n g e u t- m e r k e d e b e d r i f t e r b l e v d r e p t i e n k e l t k a m p a v e n s p i l l e r.
Misundelsen, mistvilende om å overvinne Tordenskiold ved våpen,
utesker den i krig uovervundne ved terningen.
Og Nornen lokket listig det liv, som hun ikke vovet å uteske i åpen kamp,
ut for fektemesterens snare.

14) A l i u d i n T o r d e n s c h i o l d u m.
Lusfibus exponens vitam terraqve mariqve,
Tandem Lusforis tollitur ipsfe dolo.

14) N o k e t e p i g r a m o m T o r d e n s k i o l d.
Utsettende sitt liv både tillands og tilvanns for livets spill,
bortrives han selv tilslutt ved en spillers list.

---

[1]) Epigrammer nr. 2, 11 og 14. (Oversettelsen velvilligst av lektor Harbitz, Trondhjem).

DEL XIV

SKIFTET EFTER TORDENSKIOLD

SKIFTET EFTER TORDENSKIOLD

Den 18de november 1720 begynte i Lehns gård registreringen av Tordenskiolds bo; på arvingenes vegne møtte schoutbynacht Poulsen og Tordenskiolds søstersønn lieutenant Rasch samt den avdødes fullmektig Chr. Walter og hans kommisjonær i Danmark Niels Hiort[1]).

I den av Tordenskiold bebodde leilighet fantes:

1) I den første stue: En seng med damaskes omheng, 39 små skilderier, 1 bord, 1 nattspeil, 6 russelærs høiryggede stoler, 2 stripede nettelduks gardiner, 6 metall stykker (kanoner), 2 bøsser og 2 pistoler.

2) I den annen stue: 4 stripede nettelduks gardiner med 2 kapper, 1 bokskap med 32 stk. stentøi, 1 høit speil, 1 skilderi, 6 stoler med grønt damask, 1 skap med dragkiste under.

3) I den 3dje stue: 2 store speile, 6 nettelduks gardiner, 8 engelske stoler, 1 innlagt bord, 1 engelsk ur, 1 skilderi, 6 lampetter, 1 fruentimmer skilderi, 1 do., 1 sølvskap, 1 dragkiste, 1 tebord med 11 stk. porselæn.

4) I den 4de stue: 4 nettelduks gardiner, 2 høie speile, 104 små skilderier, 4 små speilplater, 36 skilderier, 102 stk. porselæn, 6 engelske stoler, 1 lakert dragkiste, 1 skrivechatoll, 1 tebord, 1 omtrekk til samme stue.

5) I Walters værelse: 1 dragkiste, 30 flinter.

6) I kjelderen: En del vin og brennevin, 470 skinn, 1 karett med speilglass m. v.

Derpå registrertes gull, sølv, tinn o.s.v.

Noen dage senere fortsattes registreringen i geheimerådinne Schøllers hus på Nørregade, hvor Tordenskiolds pengeskap stod, hvor hans verdipapirer, dokumenter m. v. befant sig. Blandt verdipapirene fantes en obligasjon utstedt av admiral Ulrik Kås på 6000 rdl., hvorfor der

[1]) Delvis efter Schøller og delvis efter skifteprotokollen i D. R. A. og protokollene i Videnskapenes Selskap i Trondhjem.

var gitt sikkerhet i Ølufsgård med gods i Jylland, en ditto utstedt av geheimeråd Wibe på 6000 rdl., en ditto på 9000 rdl. fra Ostindiske Compagni, samt en på 1000 rdl., utstedt av hans far med pant i jordegods i Norge, som han har tiltransportert sig i 1716 av den oprinnelige kreditor for å hjelpe faren og som han siden hadde eftergitt sin mor. Dessuten fantes veksler til et beløp av ca. 6000 rdl.

Den 23de åpnedes og registrertes det løsøre som Tordenskiold hadde hatt med sig på sin reise og som av cpt. Ployart var sendt til Kjøbenhavn fra Hamburg med „Den agende post Kileon Druben".

I et grønt chatoll fantes:

1 ring med 1 rosensten.
1 halsknapp med 1 sten.
1 par dobbelte knapper med 4 rosenstene.
1 gullmedalje med ører vekt 6 lodd ½ ort.
1 ditto større med ører vekt 11 lodd 3½ ort.
1 ditto uten ører vekt 10 lodd.
1 Braselet med krystall og 4 rosenstene.
1 sølv tepotte med lampe.
2 sølv kniver og gafler i futteral.
1 litet chatoll med en liten tekjel, 2 teflasker og 4 små flasker med blekk, lys og videre:
5 brune tekopper.
1 litet stykke gull.

I en stor kuffert fantes blant annet:

1 stokk med gullknapp og 16 små diamanter.
1 sølv håndklokke.
1 sølv forgylt fransk kårde.
1 stål forgylt ditto.
15 skjorter med kniplinger.
1 hvit natthue med kniplinger.
7 halstørklær med kniplinger.
5 almindelige ditto.
2 silketørklær.
1 rikt baldyret purpur klædning: kjole, vest og bukser.
1 gull brokades vest med frynser.
1 ditto sølv brokades med frynser.
1 brun kjole underforet med fløiel.
1 vest underforet med hvit taft og bukser dertil.
1 blomerant kjole, vest og bukser, sølvtråds knapper og knapphuller.
1 rød damaskes slobrok med blommer.

1 gull baldyret natthue.
1 gull gallonert brun kjole og bukser.
1 rød damaskes nattrøie.
1 i gull innfattet skriveramme.
2 avrissninger av Marstrand.

I en mindre pakke:

1 rød kjole, vest og bukser underforet med rød taft.
1 grønn baldyret reisekjole med rødt for under.
1 rød kappe.
1 blå liberis kjole med sølv skulderbånd og sølvgallonert vest.

I en liten kasse:

1 løperhue med skilt, hvorpå Tordenskiolds våpen.
1 løperstav med knapp.
1 par pistoler i baldyret futteral.
1 foret reisehue.
1 pakke med forseglede breve og hans regnskapsbok.

Disse breve er sannsynligvis de han skrev natten før duellen. Av Tordenskiolds private korrespondanse fantes der forøvrig også en del. Peter Colbjørnsen skriver således i det tidligere nevnte brev til Caspar v. Wessel, at han i Tordenskiold har mistet en opriktig patron og at salig viceadmiralen beærte ham med en fortrolig korrespondanse. Det kunde derfor hende, at der i hans efterlatte papirer fantes breve fra Colbjørnsen, og denne har derfor den fortrolighet til schoutbynachten at han ikke lar dem komme for fremmedes øine, men sørger for at de blir tilintetgjort. Hele Tordenskiolds private korrespondanse blev derpå av Knud Brun tilintetgjort. Beklageligvis er man på denne måte næsten blottet for private breve fra Tordenskiold, og av private breve til ham finnes såvidt vites ikke ett.

Den 17de februar 1721 begynte salget av Tordenskiolds efterlatenskaper. Blandt juveler og gull bortsolgtes „En Casse til et Portrait med 15 Rosenstene" som øiensynlig har tilhørt det billede av kongen i brillanter som Tordenskiold fikk overrakt efter erobringen av Marstrand. Selve billedet blev ikke solgt ved denne anledning. Enten har man vel funnet det å være en profanasjon å selge enevoldsherskerens billede på auksjon, eller man har ikke fått høit nok bud. Dette billede hadde Tordenskiold i lommen under duellen, og legasjonssekretær v. Jessen innberetter, at han har tatt det under sin beskyttelse og forseglet det ikke alene med sitt segl, men endog til yderligere sikkerhet med den hannoveranske sekretær Meyers segl. I 1741 blev imidlertid billedet med dets 36 diamanter av bobestyrelsen ved annen gangs auk-

sjon solgt til jøden Arder Joseph Urne for 180 rdl.[1]). Det var en trist skjebne for dette utmerkelsestegn, tildelt en mann som Tordenskiold efter Marstrands erobring.

Videre solgtes på auksjonen i 1721 to av Tordenskiolds gullmedaljer, sølvgjenstande til en vekt av noe over 1100 lodd, porselæn, glass, tinn o.s.v. samt under „adskilligt" endel saker, som sikkert har vært hjemført for å forhandles, således endel kammer av buxbom, damevifter, modeller til snustobakksdåser m. v.

Blandt skilderiene fantes et billede av kronprinsen til hest; det må ha vært et maleri, da det betaltes med 40 rdl. Dessuten nevnes billeder av kong Frederik, Carl XII, baron Løvendal og hustru, grev Laurvig m. fl. Om det har vært malerier eller kobberstikk kan ikke sees. Blandt de mange andre skilderier fantes flere fruentimmer- og kjærlighetsstykker, hvorav flere diskret var dekket av røde taftes gardiner og et „med en skodde for".

Tordenskiolds bibliotek bestod av en hollandsk og en engelsk bibel, mag. Trojels jubelpreken, Arnoldi kirkehistorie, „Himmelnøglen", Lunds geografi, Christian V's lov, Description de la Livonie, La vie et avantures de Lazarille de Tormes, Les entretiens d'Ariste et d'Eugene, Comedia de Dante, La manier de bien penser, Traitè des plus belles biblioteques de l'Europe par Sieur le Gallois, Les poesies facitieuses, The present state of the princes and republics of Italy, The court and character of king James, samt en engelsk og svensk sjølov.

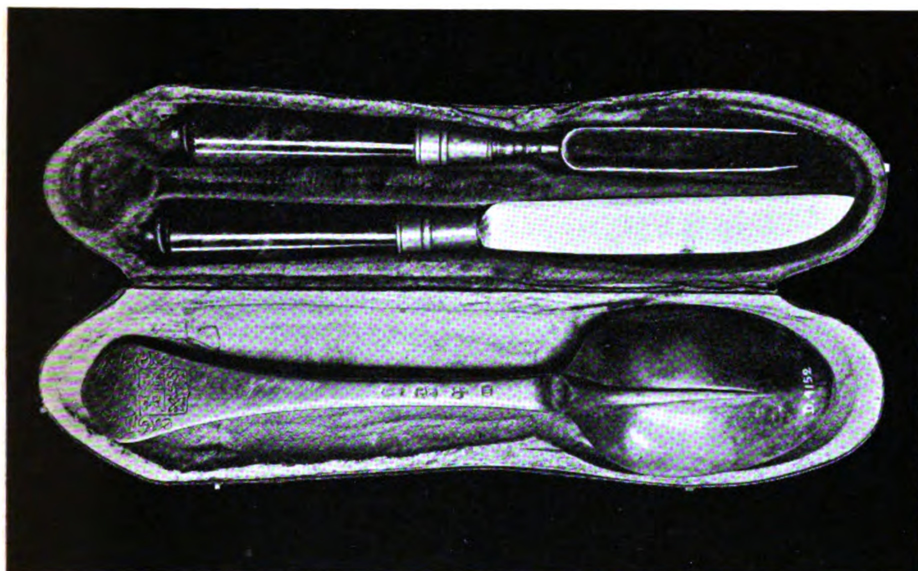
Tilsist solgtes de i kjelderen beroende vine, brennevine, tømmer og skinn, som innbragte ca. 2500 rdl. Hele auksjonsbeløpet androg til 6352 rdl.

Det kan ha sin interesse å anføre hvilke gjenstande blev kjøpt av hans tilstedeværende slektninger:

Av Tordenskiolds svoger, rådmann Knud Brun:

4 (3?) stk. metall saluttkanoner.
1 litet stykke gull.
1 i gull innfattet skriveramme.
1 8 sølvskjeer.
1 presentertallerken uten fot.
1 sølv lysesaks med futteral.
1 futteral med 12 kniver og gafler, 12 skjeer, 2 tallerkener, 1 par lysestaker, 2 forgylte begere.
1 bordklokke.

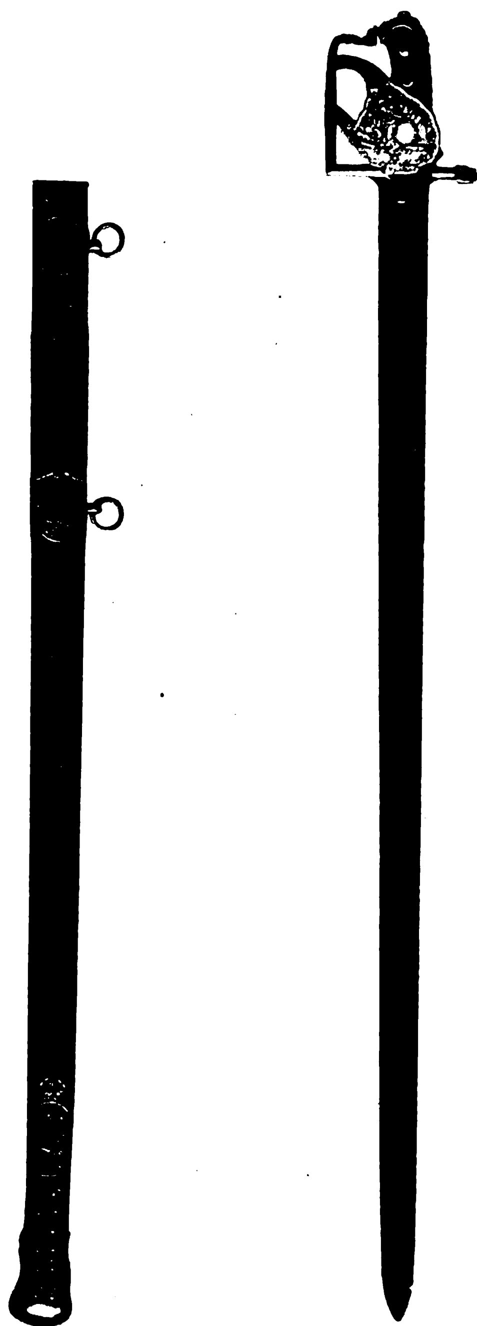
[1]) Skifteprotokollen.

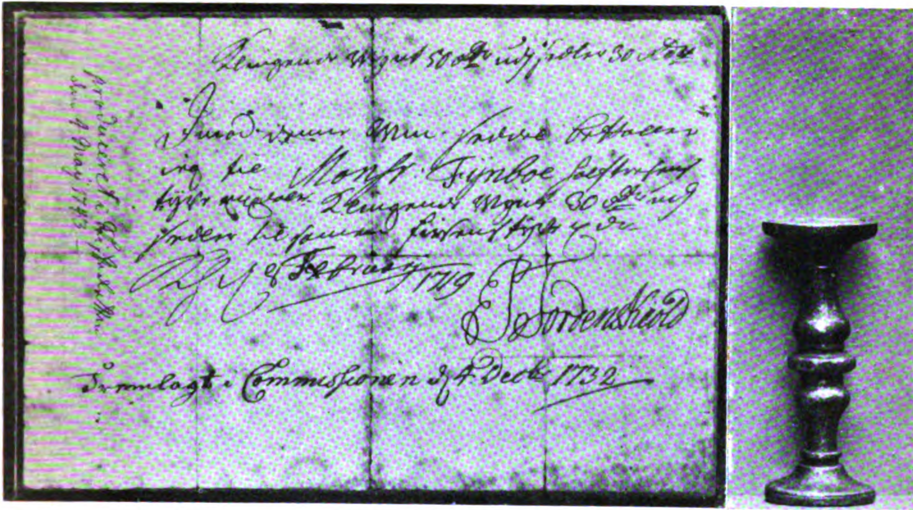
Tordenskiolds spisestell (se s. 1090).

Tordenskiolds lommebok (se s. 1091).

Tordenskiolds huggert (se s. 1091).

Tordenskiolds signet og en veksel (se s. 1091).

Tordenskiolds kniv og gaffel,
Marinemuseet, Horten (se s. 1092).

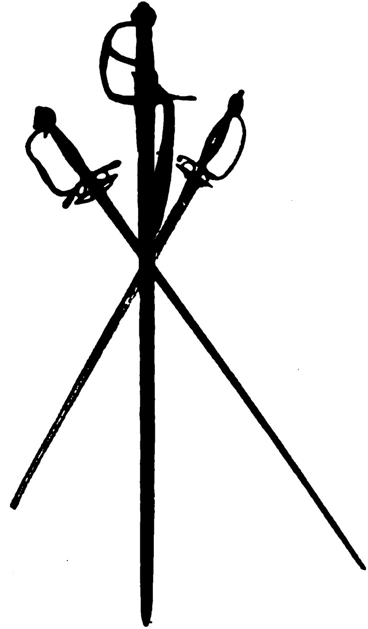

Tordenskiolds bordkniv og dessertkniv,
J. Fleischer, Bergen (se s. 1093).

Tordenskiolds trekrus. Marinemuseet, Horten (se s. 1092).

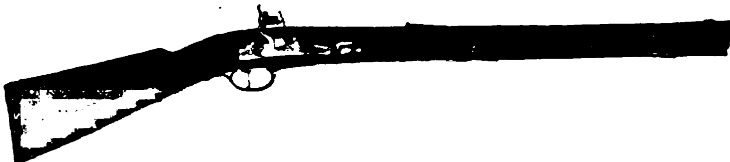
Tordenskiolds skibshuggert og kårder. Marinemuseet (se s. 1092).

Tordenskiolds pistol. Marinemuseet, Horten (se s. 1092).

Tordenskiolds gevær. Sandvikske samlinger (se s. 1093).

Tordenskiolds huggert og jaktstudser. Artillerimuseet, Oslo (se s. 1093).

10 japanske kopper.
1 spillskål.
1 barberfat.
5 brune tekopper.
Christian V og dronning.
Frederik IV og dronning.
1 par pistoler med hylster.
1 jern pengeskrin.
1 krudthorn og pung.
Forskjellige duker og servietter.
1 bibel med sølvspenne.

Av Tordenskiolds bror, presten Ole Wessel:

1 ring med rosensten.
1 sølv kaffekanne.
1 sølv tepotte med lampe.
1 sølvskål.
1 tepotte av porselæn.
1 rød lakert teflaske.
1 sukkerskål på fot.
1 medalje med brylluppet i Canaan.
1 reisechatoll med en liten kobber tekjel, 2 blikkflasker m. v.
11 engelske stoler.
1 papirreol.
Baron Løvendal og hustru.
1 skilderi.
De fire årstider i forgylt ramme.
De fire elementer.

Av disse ting er der som tidligere nevnt en mulighet for at man i Trondhjem har den ene av saluttkanonene[1]). I Trondhjems Kunstindustrimuseum er opbevart bordklokken, lysesaksen og lysestakene.

Rådmann Brun har imidlertid sannsynligvis overtatt også andre gjenstande efter Tordenskiold. I Nationalmusæet i Kjøbenhavn henger nemlig endel gjenstande som har tilhørt Tordenskiold og som er kommet fra Bruns slekt[2]):

1) Et par pistoler med 19-lødige blanke løp, stenlås og utgraverte stålbeslag (se pl. 43).

[1]) Se om disse gjenstandes historie foran under Wesselslekten, hvor der også finnes henvisning til fotografier.

[2]) Gjenstandenes historie er blitt mig meddelt gjennem elskverdig imøtekommenhet fra Nationalmusæets direktør, dr. Mackeprang.

På låsblikket er inngravert: George Foret. På pistolhalsen er innlagt et kronet skjold, hvori står:

P. T S K
J O L
D

Pistolene blev, som tidligere nevnt, i første halvdel av det 19de århundrede forært Christian VIII av viceadmiral Wessel-Brown, der altså var en descendent av rådmann Brun og Tordenskiolds søster Karen. Fra Frederik VII's våpensamling er de kommet til Nationalmusæet.

2) Tordenskiolds tegnebok (se pl. 43). Boken er 3¾×2¼" innbundet i sort lær med overfall og messinglås. På innsiden av omslaget er anbragt i messinginnfatning og under glass et med vannfarver utført dameportrett, med hårprydelse og utringet blå kjole med fôrverk og kniplinger i halsen. I et rum foran ligger en seddel hvorpå er skrevet med Tordenskiolds hånd: „Ambassadeur Carteret Frøiken Noris et Søskendebarn af Lord Nottingham, en Frøiken af 80000 Pund Sterl."[1]).

Boken er i 1899 skjenket Nationalmusæet av konferenseråd Platou, der troligvis er en descendent av den lieutenant Platou som i slutningen av 18de århundrede blev gift med eneste datter av krigsbokholder Wessel-Brown på Ringved ved Trondhjem, og boken er da sannsynligvis gått over til datteren.

Bokens første blade er beskrevet med sølvstift, men skriften er så utvisket at den er meget vanskelig å tyde. Arkivar Marquard ved Rigsarkivet i Kjøbenhavn arbeider med tydningen, og han sier at der på 2net blad står en notat på tysk: 12te nov. 1720 bey Gledingen i Fürstenthum Hildesheim, og senere noe om Reten og resten uleselig. Det er altså noe om Tordenskiolds dødsdag og stedet for duellen. På næste blad synes å være notater om obduksjon av liket, med angivelse av såret til tre fingres bredde og en hel del medisinske uttrykk. Det synes som det er legasjonssekretær v. Jessen, der var tilstede ved balsameringen, som har notert ned i boken efter lægens diktat. Resten av bokens blade er fylt med regnskapsoptegnelser av en av Wessel-Brownslekten.

3) Fra ovennevnte Platou er også kommet Tordenskiolds spiseetui (se pl. 44). På sølvskjeen er på baksiden av skaftet inngravert Tordenskiolds våpen. Gaffel og kniv har skaft av agat med sølvring. På etuiets låk er i senere tid påtrykket I. C. F. Nissen.

[1]) Se tidligere under Tordenskiolds møte med lord Carteret utenfor Göteborg 1719.

4) Endelig er av Platou også forært Tordenskiolds adelsdiplom. Kongens navn og tittel samt Tordenskiolds navn er trykt i gull. Dokumentet er kontrasignert av D. Vibe. Under diplomet henger i sølvinnvirket svær snor en sølveske med det kongelige segl. For diplomet er i avgift betalt 100 rdl.

I Nationalmusæet finnes ennvidere:

5) Tordenskiolds lommebok (se pl. 44). Boken er dekket med metalltrådbroderi, som dog på mange steder er avslitt. Innvendig i ytterklappen er med blekk i nyere tid skrevet: „Denne guld tegnebog har tilhørt admiral Peter Tordenskiold". Om dens tradisjon lovet giveren nøiere underretning, hvilket dog ennu ikke er gjort. Bokens ornamenter er holdt i Louis XIV eller tidligere stil, således at det forsåvidt intet er iveien for at den er ekte. Den er i 1917 skjenket museet av hr. Arvid Fiedler[1]) Jensen, men dens tradisjon kjenner man altså ikke.

6) En sjøofficers huggert med tveegget klinge, på hvis side står „Joh. Wilh. Meigen — me Fecit. Sohlingen". (Se pl. 44).

Festet er av forgylt, utgravert messing, og på tommelbøilen er inngravert (i ny tid?) årstallet 1717. Skjeden er av lær og beslått med forgylte utgraverte messingbeslag. Det „angis" at hukkerten har tilhørt admiral Tordenskiold, men skjeden synes å være av langt nyere dato. Den er kommet fra Frederik VII's våpensamling.

Dens ekthet kan således ikke bevises. Paradevåpen kan den ikke ha vært, ti hertil benyttet sjøofficerene — såvidt vites — kårder. Og som kampvåpen synes den å være for flott utstyrt. Men Tordenskiold eiet jo en flerhet av våpen som ikke var bestemt til eget bruk.

7) Et jernsignet[2]) med gravert plate på begge ender. I den ene plate finnes Tordenskiolds våpen, i den annen står I. C. B., men noe av dette synes å være tilkommet i senere tid. Signetet blev kjøpt i en marskandisbutikk i 1867 og betalt med 8 sk. (Se pl. 45).

Det dokument som på fotografiet står ved siden av signetet er en autograf — en veksel på et mindre lån.

8) Endelig finnes ennu en autograf ved museet — Tordenskiolds skrivelse til lieutenant Winge like før angrepet på Ny Elfsborg 1719. Brevets historie er tidligere gjengitt.

---

[1]) Den eneste gang jeg har støtt på navnet Fiedler er den tambur som i Marstrand var med lieutenant Brennö og møtte Ployart, da denne første gang forsøkte å komme inn i festningen.

[2]) Der finnes ved museet ennu et signet, men det har tilhørt den senere Tordenskiold.

Av ikke tidligere omtalte gjenstande efter Tordenskiold finnes i M a r i n e m u s e e t på Horten følgende numre[1]):

Skjenket av kommandørkaptein Chr. F. Klinck sammen med hans øvrige samling der danner grunnlaget for museet:

1) „En antik Pistol af jern — tilforne tilhørt afdøde Admiral Tordenskiolds Waaben-Samling". Denne har intet spesielt merke. (Se pl. 45).

2) „Et i Waldbirk udskaaren Dricke-Bæger, tilforn tilhørt Admiral Tordenskiold og vel 130 à 145 Aar gammelt med Tordenskiolds Navn i Bunden, skrevet af ham selv". I bunnen står „P. Tordenskiold". P. T. er — ialfall nu — skåret ut, men „ordenskiold" er skrevet. (Se pl. 45).

Desuten er der 2 kårder, som ifølge regnskapet skriver sig fra kommandørkaptein Klinck, hvilket visstnok må antas å være riktig, tiltross for at de ikke er medtatt i Klincks originale fortegnelse av 1853. Disse kårder har vært forsynt med merkelapp med følgende angivelse: „Kaarder tilhørt Tordenskiold". (Se pl. 45).

Kommandørkaptein Klinck var født i Danmark og gikk ved adskillelsen over i den norske marine. Muligens har han da hatt gjenstandene med sig fra Danmark.

Forært av fru admiral Hagerup, enke efter kontreadmiral og statsråd H. S. Hagerup i 1861:

3) 1 kniv og 2 gafler — „Skulle have tilhørt Admiral Tordenskiold". Intet særlig merke. (Se pl. 45).

Fru admiral Hagerup var datter av godseier Lauritz Dorenfeldt Jensen på Ranheim ved Trondhjem. I denne slekt finnes som tidligere nevnt flere gjenstande efter Tordenskiold, nedarvet gjennem Størenslekten, som igjen har fått gjenstandene ved giftermål inn i Wesselslekten. Det er da sannsynlig at også disse gjenstande er kommet samme vei.

Skjenket av kommandørkaptein og baron Finn Wedel-Jarlsberg i 1897:

4) „En skibshuggert brugt af Tordenskiold 1713". Har til skaftet festet et bånd med denne angivelse. (Se pl. 45).

Forært av fyrvokter Wærenskiold i 1889:

5) En flaggblokk, som han „for 35 år siden" hadde fått av sin bror, denne igjen av en mann i Fredriksvern, som såvidt Wærenskiold erindret het Johannsen. Wærenskiolds bror hadde sagt at den hadde

[1]) Velvilligst meddelt mig av museet.

vært Tordenskiolds flaggblokk, hvilket Wærenskiold alltid hadde trodd var sant og derfor opbevart blokken omhyggelig.

Dessuten finnes ved museet:

6) „En Foldekniv der har tilhørt Tordenskiold". Intet om hvor den er kommet fra og intet særlig merke. (Se pl. 45).

I Artillerimuseet, Oslo, finnes:

En huggert og en riflet jaktstusser med flintelås.

Huggerten angis å ha tilhørt Tordenskiold. Den skal i sin tid være kjøpt underhånden til museet uten at der i museets arkiv er oplyst noe derom. Jaktstusseren „sies" å ha tilhørt Tordenskiold. Den er forært museet av avdøde kaptein Einar Bølling[1]). (Se pl. 45).

I de Sandvigske samlinger, Lillehammer, finnes:

Gevær, hvor der på pipen er innmeislet: Tordenskiold.

Treverket og rimeligvis også låsen er av nyere dato. Geværet er innført i Universitetets oldsaksamlings katalog for 1837 og avlevert til Sandvigske samlinger i 1919. Det kan ikke påvises hvor geværet kommer fra. (Se pl. 45).

Hos kjøpmann I. Fleischer, Bergen, finnes:

Bordkniv og desertkniv. (Se pl. 46).

Om gjenstandenes historie se foran under Karen Wessel.

I Bergens museum finnes:

To pistoler, betegnet „Tordenskiolds pistoler". (Se pl. 46).

Der finnes intet i museets arkiv om hvorfra pistolene er kommet. Det eneste holdepunkt man har er, at de alltid har båret etiketten: „Tordenskiolds pistoler".

Videre skal nevnes at der på Vannøy-Kammen innenfor Tromsø finnes en dragkiste der ganske sikkert har tilhørt Tordenskiold. (Se pl. 46. Den eies av lærer O. Overå. På kisten står: „Gjort til min ven Peter Tordenskiold 1719".

Dragkisten er i sin tid kommet ditop med en Peter Harboe Holst, der var opvokset i Kjøbenhavn hos en ugift onkel, etatsråd Holst, som han skal ha arvet. Holst kom til Vannvåg i Karlsøy i slutten av det 18de århundrede som sorenskriverfullmektig hos sorenskriver Kolderup. Han sluttet imidlertid sin juridiske løpebane og gikk over i forretningslivet. Der finnes efter ham en hel del andre gjenstande som møbler, sølvtøi og lignende som sannsynligvis er kommet ditop til samme tid som dragkisten. Men det kan ikke avgjøres om det har tilhørt Tordenskiold. Blandt disse gjenstande fantes også et stort chatoll,

[1]) Disse data er mig velvillig meddelt av museet.

i hvis hemmelige rum bl. a. også fantes en kniv merket P. V. (Peter Wessel?). Hvor kniven nu befinner sig vites ikke[1]).

Endelig skal nevnes „Tordenskiolds kabinets-ur" (se pl. 46).

Uret tilhørte i 1879[2]) en fru Berg i Stavanger, der var kommet dit fra Tromsø. Det er forarbeidet av Joseph Herring, London. Opgis å være kjøpt av sorenskriver Trosdahl som i 1827 bragte det med sig fra Hedemarken til Trondhjem og senere til Kristiansund og Tromsø. Trosdahl hadde ved salget opgitt at det da så lenge han visste hadde båret navnet „Tordenskiolds kabinets-ur". Trosdahl eiet også et stort og gammelt portrett av Tordenskiold, og begge deler hadde han, antok man, kjøpt av presten Pihl i Stange som var samler av gamle ure og andre antikviteter. Det opgis videre, at en descendent av Karen Wessel — kaptein ved Bergenhusiske infanteriregiment Johan Petter Wessel-Brown, som døde i 1804 — skal ha eiet uret. Hvor det nu befinner sig vites ikke.

Umiddelbart før sin avreise til utlandet hadde, som tidligere anført, Tordenskiold i sin instruks til Walter pålagt denne å sørge for at hans protokoller var iorden og overensstemmende med kopiboken, for at der, såfremt der skulde hende Tordenskiold noe, kunde finnes riktighet efter hans død. Det er ikke grunn til å tro, at Walter ikke har efterkommet denne ordre. Men Tordenskiolds formodning om at hans efterlatenskaper dermed var iorden skulde på en sørgelig måte bli gjort tilskamme. Dette skifte slår sannsynligvis alle rekorder med hensyn til langvarighet, papirforbruk og smålighet. I hele 24 år blev der skrevet og diskuttert og prosedert, førenn man kunde avslutte „dette ulykkelige stervbo". I danske riksarkiv finnes protokoller på ca. 6700 foliosider samt et helt mannsløft av bilag. I Videnskapenes Selskap i Trondhjem finnes revisjons- og korrespondanseprotokoller på tilsammen 680 foliosider og enda mangler den ene av protokollene.

Protokollene i Trondhjem vedrører revisjon av skibsregnskapene på „Ormen" og de fregatter hvorpå Tordenskiold har vært chef. Efter hans død optar man til revisjon disse regnskaper helt fra „Ormen" av, altså 10 år gamle regnskaper. Av disse synes „Ormen"s å være avlagt av ham selv, men de øvrige er avlagt av fartøienes regnskapsførere —

[1]) Ovenstående er blitt mig meddelt av lærer O. Overå.

[2]) Se „Ny Ill. Tidende" 1879, pag. 182. Av skifteprotokollen fremgår at Tordenskiold eiet et engelsk taffelur.

altså skipperregnskaper, arkeliregnskaper og proviantregnskaper. Der er tidligere levert noen prøver på den rent utrolige smålighet hvormed man gikk frem. Det er også påvist hvorledes Walter på en glimrende måte imøtegikk mange av disse merkelige antegnelser. Han anfører at disse antegnelser er rettet mot død mann som ikke kan tale for sig eller gi noen oplysning, og Tordenskiold var sjømann og kriger, ikke skriver. Den som selv har vært utsatt for en revisjons inkvisitoriske eksaminasjon, vet hvor vanskelig det er selv efter kort tids forløp å besvare de opstillede spørsmål. Hvor vanskelig blir det da ikke, 10—20 år efter regnskapets avgivelse å besvare disse spørsmål for et stervbo der ikke engang har vedkommende ansvarlige person å holde sig til. Walter henviser gang på gang til fartøienes journaler som de dokumenter man i et sådant tilfelle må basere sig på, men det synes ikke som om denne hans påstand er blitt godtatt.

Ved det rikholdige materiale man har i Tordenskiolds breve — og spesielt da hans ordrebok for 1716 og 1717 — kan man forvisse sig om at han var til det yderste påpasselig overfor sine regnskapsførere for at de skulde være nøiaktig med sine regnskaper. Og hvad spesielt regnskapene på „Ormen" og „Løvendals Gallei" angår, så har man en skrivelse fra ham av 24de juli 1714 til sjøetatens generalkommissariat, hvori han påviser absolut uriktige debetposter på hans konto og hvor han anfører at de høie herrer må være persuadert om, at han ikke har anført noe uten at der finnes bevisligheter derfor på alle måter; ti hans ære er ham kjærere enn at han skulde besudle sig med å gjøre sig nyttig av Hans Majestet tilkommende penger, og han er overordentlig varsom med alt som heter pengesaker, for at han — om han på en eller annen måte ved en hastig død skulde avgå — ikke skal komme i samme kasus som salig Nybour.

Denne revisjon av hans regnskaper fra av ham førte fregatter synes så meget mere merkelig som Tordenskiold under 16de juni 1719[1]) anmoder generalkommissariatet om godkjennelse av disse regnskaper, likesom han under 20de juli[1]) samme år takker kommissariatet for „den Endelighed hans regnskaber er bragt udi". Herav følger altså, at de regnskaper som revisjonen tok op til slik smålig behandling faktisk tidligere var godkjent overfor Tordenskiold.

Overalt ved auksjoner over priser og ved registrering og forsegling av erobret gods ser man den samme nøiaktighet i kravet om en betryggende fremgangsmåte. Litet har han da anet det kjempemessige

[1]) D. R. Indkomne Sager til Generalkommissariatet for Søetaten 1719.

arbeide som revisjonen i et kvart århundrede skulde pålegge sig efter hans død for å finne rede i regnskaper som han med full grunn mente var iorden og efter så lang tids forløp godtatt. Det er også en utvilsom sak, at Tordenskiold i flere år av sine private midler la ut hundredevis av riksdaler til lodsutgifter, men revisjonen vil ikke honorere det, da der ikke kan finnes personlig kvittering fra vedkommende lodser, tiltross for at fartøienes journaler ubestridelig beviser riktigheten av fordringen. Likeså sikkert er det også at han la ut hundredevis av riksdaler til forpleining av syke og sårede som ellers vilde ha lidt den rene nød. Og ekstraforpleining til mannskapet bestred han gang på gang av sin egen kasse.

Av revisjonspostene blev myndighetene for et beløp av 51,000 rdl. „giort fornøyede i diverse collegier", således at den gjeld som desisjonsmyndighetene blev stående ved utgjorde 12,820 rdl. Herfra blev så trukket hvad Tordenskiold hadde tilgode av prisepenger, gage m. v., og den endelige gjeld blev på denne måte 6719 rdl. Det var den sum den marine, han hadde tjent så vel, avkrevet Tordenskiolds dødsbo. Imidlertid bevilget kongen av „særdelis Kongl. Clemence" allernådigst at endel spesifiserte „dubieuse" poster efter omstendighetene skulde eftergis stervboet, hvorefter dettes sluttgjeld blev 3683 rdl. Uten resultat blev en ansøkning fra rådmann Brun til kongen om at han vilde helt eftergi Tordenskiolds mor og hendes barn dette beløp „i henseende til sal. Tordenskiolds allerunderdanigst udviste flid og troskabs skyld til kongens og landets bedste udi seneste krigens tid, saa og fordi han var en god soldat, men ingen bogholder eller regnskabsfører, og derover er kommet udi denne gjæld og efter dødsfaldet ikke har kunnet svare for sig, men alting desfald har været for hans arvinger fremmed og ubekjendt". Til sammenligning kan anføres at admiral Rosenpalm, Tordenskiolds arvtager som kommanderende admiral i Norge, fikk sin private gjeld betalt av kongens kasse.

Straks efter Tordenskiolds død blev hans svoger, rådmand Knud Brun i Trondhjem, bemyndiget av de øvrige arvinger til å reise til Kjøbenhavn for som kurator å ordne og bringe stervboets anliggender til endelig slutning. Boets skifteforvalter var president i underadmiralitetet, etatsråd Niels Foss. Da Brun allerede i 1722 måtte begi sig til Trondhjem på grunn av embedsforretninger, antok han som fullmektig på sine egne og de øvrige arvingers vegne den ovenfor omtalte Tordenskiolds tidligere fullmektig Christian Walter, til i sitt fravær å vareta boets interesse og å opgjøre og beriktige de fordringer som de forskjellige kollegier kunde ha på stervboet — med hvilket resultat er

ovenfor vist. I 1725 kom Brun atter selv til Kjøbenhavn og overtok boets bestyrelse som kurator. Efter hans død overtok hans sønn Johan Wessel-Brown stillingen.

Rådmann Brun synes alt for meget å ha benyttet stillingen til, som kurator for boet, å mele sin egen kake. Den måte hvorpå han skaltet og valtet med boets midler, pådrog ham flere ganger de øvrige medarvingers misnøie. Således hadde han i 1731 gjort et forsøk på å forurette svigermoren; Tordenskiold hadde som tidligere nevnt i 1715 lånt sin far 1000 rdl. „for at redde sig ud af sin gjæld, med den condition, at ifald Gud behaget at gjøre ham saa ulykkelig, at han selv skulde trænge til pengene, da skulde faren betale dem tilbage uden renter, men hvis han ikke behøvet pengene, da skulde de være faren skjænket". Obligasjonen for disse penger hadde Brun erholdt utlevert av svigermoren under foregivende av at den i original skulde fremlegges i skifteretten, men siden nektet han både å ha mottatt den og at beløpet skulde komme svigermoren tilgode, hvorfor denne måtte innhente alle de øvrige arvingers samtykke til at lånet ikke skulde inngå i stervboets masse, eller tilbakebetales av henne. Tilsist gerådet Brun i en sådan uenighet med alle sine øvrige medarvinger, at disse i 1732 i skifteretten nedla forbud mot at boets utestående midler for fremtiden skulde utbetales ham, idet de tillike opsa den ham gitte fullmakt som kurator, hvorefter denne blev overdratt til Tordenskiolds bror, kjøpmann William Wessel, som da opholdt sig i Kjøbenhavn. Det kom senere til prosess mellem Brun og de øvrige arvinger, men denne er sannsynligvis blitt avbrutt ved Bruns død i 1735. Fra dette år overtok som nevnt Bruns sønn Johan Wessel-Brown stillingen som kurator.

Det synes som om Brun også har lagt sig ut med andre enn sine medarvinger. Hans uttalelse til Tordenskiolds kommisjonær Hiort om at det var bagateller denne hadde utrettet vedkommende Tordenskiolds begravelse foranlediget de veldige innlegg fra begge parter der fyller en mangfoldighet av sider i de tykke protokoller.

Det er en given sak, at allerede den omstendighet at et skifte varer i 24 år vil være nok til å spise op en stor del av den kapital som måtte utgjøre boets masse, og særlig da når de fjerntboende arvinger må holde representant på stedet i denne lange tid. Men i dette tilfelle kom der også andre omstendigheter til som i utpreget grad virket til å tilintetgjøre det som måtte være igjen. For det første strømmet der inn til skifteretten de utroligste fordringer på boet. Brun skriver således i et brev til William Wessel i 1731, at da „det var bekjendt at den sal. mand havde efterladt sig nogen midler, saa har og søge endnu mange

at faa sit indgreb derudi, hvilket jeg, som en medarving og fuldmægtig, allerede har og herefter agter at modstaa, saavidt lov og billighed medfører". Han kom således meget snart i prosess med Walter. Denne hadde nemlig påtatt sig å utføre sitt arbeide med revisjonen for en lønn av 250 daler i det hele; men da dette trakk ut i det uendelige, fikk han — uten Bruns vidende — forandret kontrakten derhen, at han skulde ha 200 rdl. pr. år inntil boets slutning. Da han imidlertid i 1725 blev utnevnt til regimentskvartermester, en stilling som synes å ha avskåret ham fra et fortsatt arbeide med revisjonen, forlangte han ikke destomindre kontraktens ordlyd oprettholdt. Efter at man i årevis hadde prosedert herom endte det med det merkelige resultat, at Walter efter sin påstand virkelig fikk tilkjent sig den årlige godtgjørelse inntil boets slutning.

Av andre merkelige krav skal nevnes et fra Tordenskiolds tidligere eskadreskriver Cort Friis. Han hadde som nevnt vært med på den eventyrlige ferd med hukkerten i 1717. Han fremsatte nu krav på å få sig erstattet det tap som han hadde lidt ved at Tordenskiold istedet for som forutsatt å seile ned Beltet hadde besluttet sig til å gå Sundet, hvorved man altså kom op i den svenske kaper hvorav igjen fulgte forliset ved Kullen. Videre krevet han godtgjørelse for den, efter hans formening, verdifulle assistanse han hadde ydet Tordenskiold under fremstilling av hans forhold ved Strömstad, hvis resultat efter Friis's mening i vesentlig grad berodde på ham. Han har videre en hel del andre merkelige krav, og alt dette fyller side på side i protokollene uten at det har lyktes mig å finne ut hvad resultatet blev.

I denne forbindelse må også nevnes capitain Neuspitzers optreden efter Tordenskiolds død. Han forsøkte som tidligere omtalt å omstøte en tidligere avgjort prisedom og kongelig resolusjon på fordelingen. Efter at saken hadde gått gjennem alle instanser endte den som nevnt med at høiesterett i alle deler frikjente Tordenskiolds bo.

Også fra Sverige kom der krav. Tessins fordring er tidligere nevnt. Men et par officerer der som passagerer var blitt opbragt av Tordenskiold fremsatte også krav om erstatning for tapt gods. Herom sier Walter, at hvis sådanne fordringer blev godtatt, så var det å befrykte at andre i krigstiden opbragte skippere og passagerer herefterdags både hos dette stervbo og hos andre sjøofficerer vilde „søge leilighed at angi og fordre det som de hverken har eiet eller mistet i tanke derved at tilvende sig endel penge".

I den lange rekke av 89 fordringshavere finner vi Mette Rasmusdatters krav om godtgjørelse for losji og underhold og brude-

kjole, Theodorus Andersen i Larvik for losji og underhold til det svenske pikebarn, fra en mann i Norge, hvem Tordenskiold skulde ha lovet å yde 100 rdl. til gjenopbygning av Løvøen kirke ved Horten, fra jøder, trompetere, skreddere og skomakere og en rekke andre personer. Sett på bakgrunn av den instruks som Tordenskiold ga Walter før sin avreise fra Kjøbenhavn fortoner alle disse fordringer sig nokså merkelige. Tordenskiolds uttalelse i instruksen synes jo å tyde på, at han hadde full oversikt over sine kreditorers fordringer, og Walters karakteristikk av fordringshaverne må derfor tillegges en viss vekt.

Men var på denne måte boets passivaside utsatt for en voldsom tilstrømning, så var på den annen side boets aktivaside preget av en alt mere og mere sviktende tendens. For det første blev Tordenskiolds prisepenger redusert med over 10,000 rdl. Han hadde selv i levende live klaget over den „liderlige" måte hvorpå taksasjonen efter Dynekilen var foretatt, idet man hadde taksert som verdiløs den ammunisjon som ikke passet til norske kanoner, mens de dog passet til det erobrede svenske skyts. Nu kom en bestemmelse om at skibe som var blit senket og som således ikke kom landet tilgode ikke skulde medtas i prisepengene. Dette hadde stor betydning for de i Marstrand havn senkede skibe. Reparasjon og beregning var allerede foretatt av admiralitetet, da der i 1729 kom en kongelig resolusjon om at fartøier ødelagt på denne måte ikke skulde medtas. Dette var så meget merkeligere som tre av de i Marstrand senkede fartøier var blitt optatt, og heller ikke for disses vedkommende blev prisepenger ydet.

Men av de utestående fordringer hos private personer var også litet eller intet å erholde. Til daværende oversekretær og president i det danske kancelli, senere statholder i Norge, Ditlev Wibe, hadde han lånt 4000 rdl. kort før sin død. Dette lån blev tilbakebetalt i 1730. Til det kgl. danske Ostindiske Compagni var der blitt utlånt 9000 rdl., men pengene kunde, uaktet gjentagne krav, ikke erholdes. Admiral Kås, senere stiftamtmann i Bergen, hadde av Tordenskiold mot æres- og panteforskrivning, lånt 6000 rdl. Ved mange prosessomkostninger og renter og rentes rente steg lånet stadig, men tross høiesteretsdom kunde det ikke erholdes. Det lå derfor en sørgelig sannhet i hvad Brun skrev, at „det er bekiendt at sal. Tordenskiolds midler og effekter allene bestaar udi papirer og til størstedelen uvisse forskrivelser, samt at bekiendte banqueroutierer og andre folk der udi den lange tid efter sal. Tordenskiolds Død er blit insuffisante, har dradd af med det som dem i saa maade kan være laant og krediteret".

Men hertil kom et kausjonsansvar for regnskapsfører Kleinstrøm

på „Hvide Ørn" og for underslag av tollkasserer i Kristiania, Paul Weybye. Som tidligere nevnt hadde Tordenskiold i begynnelsen av 1717 henvendt sig til sjøetatens generalkommissariat med forlangende om at Kleinstrøms regnskaper straks måtte bli revidert, således at dennes mulige gjeld kunde bli avholdt i lønnen. Det synes således ikke som man var nådd så langt på de mange år som var hengått.

Og når så til slutning kom et innbrudd i underadmiralitetsretten i 1742, hvorved boets midler blev bestjålet for 2457 rdl., så er målet endelig fullt. Skiftet sluttet derfor i 1744 med en samlet inntekt på vel 20,366 rdl. og utgift 14,755 rdl., således at der til rest blev vel 5611 rdl. foruten utestående uerholdelige fordringer til vel 18,697 rdl. — Fordelt på 12 arvinger blev dette ca. 467 rdl. på hver. —

Efter at 10 år var hengått uten at man kunde se noe endskap på skiftet, reiste Tordenskiolds mor i 1730 på vinters tid den lange vei ned fra „grændse-stedet Trundhiem" til Kjøbenhavn i den høie alder av 74 år for å søke å få en ende på „dette vidløftige og langvarige stervbo og de deraf dependerende kongl. Regnskabssager, som allene har gjort og endnu gjør opholden". Den 7de april skriver hun sin første ansøkning til kongen[1]), hvori hun fremholder at krigen og de store brande i Trondhjem har ødelagt hennes gods, nu hun på 15de året sitter som enke. „Allernaadigste Konge!", sier hun, „Som Eders Majestæt har befundet min afg. søn Tordenskiold tro og flittig efter allerunderdanigste Pligt, og af Guds Naade brugt til et redeligt Instrument udi Eders Majestæts tjeneste, været en god Soldat at fordre og fremme sin Konges Tjeneste til Landets Velferd og Bedste", så ber hun om at kongen vil la pretensjon mot pretensjon gå like op med hinannen „formedelst denne min søns skyld, jeg haver født til Verden". Hun sender ansøkningen gjennem dronningen — „Landsens fromme Moder" — og utøser sin store nød i hendes moderlige skjød med bønn om at hun vil påvirke kongen til å få avsluttet det uendelige stervbo, da familjen ellers vil bli ruinert. Da dette ikke synes å ha ført til noe resultat, innsender hun den 10de mai en ny ansøkning til kongen, og vedlegger et bilag hvorav fremgår, at Tordenskiold ved sine erobringer har bragt inn i Hans Majestets kasse over 170,000 rdl. i årene 1715, 1716 og 1717, foruten hvad der var kommet inn i de øvrige år og uten hensyn til verdien av Marstrand by og festning. Hun ber at kongen vil bønnhøre henne, så at

[1]) Hennes breve finnes inntatt hos Bernt Moe: Tidsskrift for den norske personalhistorie 1840—46, fra hvilket tidsskrift flere av de tidligere oplysninger også er tatt.

hun trøstig kan reise hjem til sitt fedreland. Den 22de mai skriver hun til sjøetatens generalkommissariat, til hvem hun vet ansøkningen til kongen er sendt, og den 28de juni skriver hun atter til kongen og gjentar sin ansøkning. „Thi ligesom Intet i Verden var ham kjærere", sier hun om Tordenskiold, „end med Liv og Blod, Gods og Formue at være opoffret til Deres Majestæts Tjeneste, saa er det og vitterligt, at han i sit stervbo er i alle Ting behandlet i k k e s o m e n o f f i c e r, m e n s o m e n B o g h o l d e r, hvilket jeg formoder Sø-Etatens General-Commissariat selv maa tilstaae i alle Poster, de mindste med de største, at være skeet. De mange uretmæssige fordringer som aldrig var blit pretenderede om Tordenskiold selv havde levet staar arvingerne ganske magtesløse overfor. Vi har ingen at løbe til uden til Deres Majestæts Naade-Arme; redder De os ikke, da er vi forlorne; derved fik min søn det han havde, derved blev han conservered, derved skal vi og reddes".

Kongens nåde-arme kunde dog ikke stanse den engang igangsatte papirmølle. Derimot viser han Tordenskiolds mor den gunst, da hun skulde forlate Kjøbenhavn for å vende tilbake til Trondhjem, å skjenke hende, ved resolusjon av 23de januar 1732, en sum av 800 rdl. „som en Douceur", der blev hende kontant utbetalt av boets midler.

Maren Schøller skulde ikke opleve avslutningen på dette merkelige bo. Da hun i 1742 — altså 86 år gammel — døde, var der ennu to år igjen førenn det endelig tok slutt.

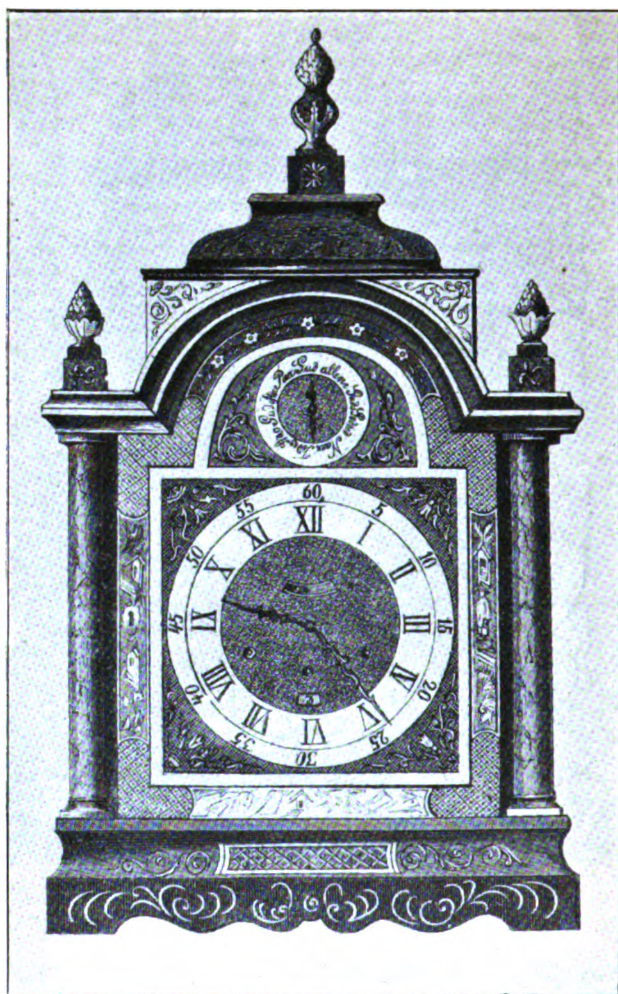
DEL XV

SLUTNING

Vannøy-dragkisten (se s. 1093).

Innskripsjon på Vannøy-dragkisten (se s. 1093).

Tordenskiolds kabinetsur (se s. 1093).

Tordenskiolds pistol (2 stk.) Bergens museum (se s. 1093).

Tordenskiolds follekniv. Marinemuseet (se s. 1093).

SLUTNING

Det står da kun tilbake å forsøke en skildring av mennesket Tordenskiold — av personen således som han fortonet sig i sine omgivelser, hans temperament, hans personlighet og hans mest fremtredende karakteregenskaper.

Jeg kommer da atter tilbake til „matrosen". Det er sikkert Oehlenschläger som gjennem sin dramatiske behandling av emnet har gitt støtet til den opfatning, som ennu går igjen i danske minnetaler over Tordenskiold, at hans vesen og optreden skulde være sålitet avslepet — så „rå" og så „retourier" at betegnelsen båtsmann eller matros skulde gi en treffende karakteristikk av mannen. Oehlenschlägers historiske viden på området går sikkert ikke videre enn til og med Rothe og hos ham finner han ialfall ikke støtte for sin dikteriske inspirasjon. Og den omstendighet at Tordenskiold før sin inntreden i marinen gikk tilsjøs som „rett og slett matros" gir, som tidligere anført, ikke berettiget utgangspunkt for en sådan karakteristikk. — Nelson gikk tilsjøs i 11-årsalderen og fôr til koffardis som matros før han gikk inn i marinen, og han har aldri gått på noen kadettskole iland, men man vil vel neppe av den grunn finne på å karakterisere ham som matros eller båtsmann. Det samme kan sies om en flerhet av fortidens sjøkrigere. Og jeg gjentar her, hvad jeg tidligere har sagt, at vår marines officerer før de går inn i marinen går tilsjøs som slett og rett matros, men jeg skulde anta at det neppe vil bli tålt, at man av den grunn karakteriserer våre admiraler som matroser eller båtsmenn, — all ære være forøvrig tilkjent både våre matroser og våre båtsmenn.

I Rothes „portrait" sier Tordenskiolds samtidige[1]), at han hadde en „særdeles maade" å være på, hadde et inntagende vesen — som dog i hans ungdom var blandet med noen villskap — og forstod å skaffe

[1]) Rothe ender sitt verk med dette „portrait" som han har satt op efter anvisning av Tordenskiolds samtidige som ennu levet.

sig mange og store venner. I selskap var han meget spøkefull og lystig og derfor av alle godt likt i omgang.

Der finnes intet hverken i dette „portrait" eller i Rothes hele levnetsbeskrivelse som berettiger Oehlenschläger til den matroskarakteristikk han har gitt Tordenskiold, og det hele må derfor henføres til en utillatelig fri diktning. Men denne Oehlenschlägers fri diktning går fremdeles til stadighet over den nasjonale danske scene og bibringer stadig nasjonen en falsk opfatning av mannen.

Ved bedømmelsen av Tordenskiolds rent yttre optreden, må man holde sig for øie det sosiale miljø, hvorav han er utsprunget. Wesselslekten og Schøllerslekten tilhørte patriciatet i Trondhjem, og Tordenskiold har derfra fra sin tidligste ungdom av levet under ganske andre forhold enn de hvorfra matrosene utgår. Man kan jo også se på hans bror Caspar Wessel, som ingenlunde hadde noen plattform å stå på fra sitt krigerliv — han blev inngiftet to ganger i den danske adels mest eksklusive kretser. Han hadde jo også vært tilsjøs og hadde ikke gjennemgått noensomhelst kadettskole.

Og Tordenskiolds toårige ophold hos Peter Jespersen har ganske sikkert ikke påført ham noen matros-manerer. Denne merkelige mann som tok sig av nordmenn i sin almindelighet og trøndere i særdeleshet, har troligvis ikke senket nivået hos den unge mann, som søkte hans beskyttelse fordi han (Jespersen) var en venn av hans fedrenehjem.

Men det som tilslutt gjør Oehlenschlägers karakteristik så ganske og aldeles uholdbar, det er den omstendighet, at tidens i sosial henseende mest fremskutte menn og formående personer skjenket Tordenskiold sitt vennskap, sin fortrolighet eller sin proteksjon. Det synes utrolig, at dette skulde finne sted overfor en mann hvis mest karakteristiske habitus var matrosens. Vi har Jespersen, Løvendal, Hausmann, Krabbe, Sehested, hertugen av Augustenborg, Hagedorn, kongen av England, Gyldenløve og fremforalt lord Carteret. Hvordan skulde det kunne tenkes, at den engelske ambassadør vilde forære en mann et billede av en engelsk dame der tilhørte det engelske adelsaristokrati med det for øie at vedkommende skulde komme over til England for å ekte henne, hvis denne samme manns dannelsestrinn var sådan at betegnelsen matros eller båtsmann vilde være karakteristisk for ham? Det er ganske utenkelig. Det samme kan sies om hans ophøielse i adelsstanden. Der er grunn til å tro at det ikke var m a t r o s e n Wessel som skapte adelsmannen Tordenskiold. Og ikke før kommer han til Hamburg — efter først å ha besøkt hertugen av Augustenborg,

hvis slott vel heller ikke var noe møtested for matroser — så blir han optatt i de mest eksklusive kretser og blir en spesiell venn av den høiaristokratiske resident Hagedorn. I Hannover blir han en stadig og velsett gjest ved kongen av Englands taffel, og denne inviterer ham over til England. Alt dette er foreteelser som vilde være utenkelig overfor en mann som var „god av natur, men forferdelig rå" og som hadde „båtsmannens stemme".

Noen mener også, at man av en persons bibliotek kan bedømme hans kulturelle og intellektuelle nivå. Tordenskiolds bibliotek bestod bl. a. av engelsk, hollandsk og fransk litteratur. Og Comedia de Dante er vel neppe matroslitteratur.

Det må derfor være slutt med betegnelsen av Tordenskiold som en brølende og bannende matros, hvis vesentligste fortjeneste var kongetroskap og personlig fysisk mot. Sitt adelsskap og sin excellencetittel bar han med full honnør, hans kongetroskap var troskap mot forfatningen, og om hans egenskaper som sjømilitær er der tidligere talt.

Om hans rent korporlige egenskaper sier hans samtidige, at han var av middels høide og statur; undersetsig, bredskuldret og sterkbenet; han var brunladen, hadde et fyldig sort hår og sterke øienbryn, blå og noe dyptliggende øine, med hvilke han måtte plire sterkt når han skulde se noe tydelig, hvorved han sterkt fortrakk sitt ansikt. Han hadde ellers sterke og velskapte liniamenter, stor krum nese, sterke leper og kløftet hake. Ved munnen hadde han et arr av et hugg som han skulde ha fått i sine løitnantsdage. Han hadde mere enn almindelige legemskrefter, hadde en meget dyp og kraftig røst, hvorfor han i sine kadettdage overstemte hele Holmens menighet med sin overmåte sterke, syngende bass. I legemsøvelser var han en mester. Hans ferdighet i behandling av pistol og gevær var så stor, at han kunde skyte korken av en flaske uten å skade flasken, treffe esset på et kort, eller med pistol slukke et brennende lys som blev holdt op for ham.

Av temperament betegnes han som „Cholericus Sangvinicus" og fikk med årene en viss tilbøielighet til melankoli. Av gemytt var han dristig, redelig, troskyldig og opriktig, dertil erkjentlig og meget takknemlig for beviste tjenester. Av naturell var han meget opfarende og kunde overfor sine underordnede som sa ham imot forløpe sig ofte meget sterkt, men han tok sig snart igjen. Curt Friis[1]) sier at mange tusen mennesker vet hvor „intraitable" den salig mann var av humør,

[1]) Skifteprotokollen.

og denne egenskap betegnes hos ham av hans samtidige som hans største feil.

På den annen side var hans høisinnethet overfor underordnede, der hadde forgått sig mot ham, men som senere innrømmet sin forseelse, meget stor. Hans forhold til Vosbein viser dette.

Det kan med trygghet sies at Tordenskiold var et godt og rettsinnig menneske. Hele hans korrespondanse og alle hans gjerninger bærer et vidnesbyrd herom. Der er intet i hans liv der ikke tåler dagens lys, og selv sier han i sin nedbøiede stilling til kongen efter fornedrelsen i 1717, at han ikke begjerer å leve lenger enn så lenge han går den rette vei og elsker sannheten. Begge deler har skaffet ham uvenner.

Matti Aikio anfører[1]) — forunderlig nok — til forsvar for jesuitenes moral Tordenskiold som et slående eksempel. Anvendte ikke også Tordenskiold sjofle midler? sier han. Og vi besynger ham og alle hans gjerninger av et fullt og opriktig hjerte — og populærest blandt hans gjerninger under krigen er efter Matti Aikios smak just det sjofle, det lure. Og altså bør jesuitene få adgang til Norge.

Deduksjonen er noe eiendommelig — hvad der også øiensynlig er meningen at den skal være. Men dermed er visstnok også dens berettigelse uttømt. Noen reell berettigelse av Matti Aikios påstand kan jeg ikke finne i Tordenskiolds liv. „Min ære til graven og min sjel til Gud" er hans livs motto. Men han forlangte også ærlighet hos andre. Alt hvad der smakte av „filouteri" var ham en vederstyggelighet og han var uredd og fritalende hvor det gjaldt å ramme sådanne forhold. Det var dette som førte ham i døden.

Hans samtidige sier videre, at han besat en egen evne til å animere sine underordnede. Dette er jo nettop en av de viktigste rent personlige sider av den fødte fører. Det er personligheten som gjør sig gjeldende. Og nettop denne egenskap er det som skinner frem gjennem den mengde av tradisjonell overlevering som eksisterer om Tordenskiold. Han er på dette område blitt noe av en sagnfigur. Og selv om overleveringene gjennem gjenfortellingens tendens til legendedannelse har ført til billeder der ikke har meget med virkeligheten å gjøre, så hviler dog det hele på et reelt grunnlag, på personligheten — den kraft som i sin samtid har virket så sterkt at den gjennem århundreder forplanter sig i resonnans med den historiske og nasjonale stemning. Og at det er riktig dette, at hans personlige påvirkning på

[1]) „Tidens Tegn" for 21de august 1925.

det ham underlagte personell har vært stor og sterk, det har man mange beviser for i de kjente forhold og i de kjente kilder.

Det er uten videre klart, at en så ekstraordinær offensiv ånd som den Tordenskiold var i besiddelse av og som stakk så skarpt av mot samtidens døde initiativ, måtte forutsette en meget sterk personlig påvirkning for å få folkene med på de dristige anslag. Og Tordenskiold forstod påvirkningens kunst — han forstod å tale til fantasien, til innbildningskraften. Han var ikke alene en handlingens mann — han forstod, som hans rikholdige korrespondanse viser, også å benytte pennen, og han var også i besiddelse av ordets makt — veltalende hvor det gjaldt å overtale og overbevise.

Vi kan følge dette helt fra hans tidligste ungdom. Allerede ombord på „Ormen" på svenskekysten i 1712 foreslår han sitt lille mannskap å opsøke en rapportert kaper, hvis artilleristiske styrke er mange ganger større enn „Ormen"s og „klappe langs siden" av den. Og mannskapet går villig med. Før kampen ved Lindesnes i 1714 holder han en tale til besetningen med forespørsel om den er villig til å gå i kamp med den overlegne motstander. Han får dem med. Under det nattlige angrep på linjeskibet „Ösel" i 1715 holder han en lengere tale til sitt mannskap for å få det med til entring. Men denne gang er foretagendet for ekstraordinært, de vil gå med på entring, men først må det bli lyst. Før kampen med det svenske linjeskib og den svenske fregatt samme år påvirker han personlig besetningen og får den villig med i kampen. Under opmarsjen til Dynekilen praier han over til Grib og foreslår en deltagelese i svenskenes gasterering — en henvendelse som er like meget beregnet på besetningene som på Grib. Før angrepet på Göteborgs havn i 1717 mønstrer han personlig besetningene på alle fartøier og opmuntrer dem til kampen. Alle sine skibschefer har han på forhånd forelagt sin angrepsplan og bibragt dem sin tro på foretagendets heldige utfall. Og under selve kampen farer han personlig fra sted til sted og virker ved sitt nærvær på hver enkelt. Før angrepet på Strömstad overbeviser han sine skibschefer ved sin fremstilling av foretagendets strategiske betydning og taktiske gjennemførbarhet. På hukkerten i 1717 får han det lille mannskap med på å opta kampen med den overlegne fregatt. Og i 1719 bibringer han også ved stadig påvirkning sine skibschefer sin opfatning av situasjonen og sitt system for løsningen av de foreliggende problemer. Gjennem skarpe reprimander holder han sine underlagte officerer til deres tjeneste, men han forstår også ved rettidig ros å erhverve sig dyktige officerers dype hengivenhet.

Det kan derfor sies, at Tordenskiold på denne måte skapte omkring sig underførere av fremragende dyktighet. Og det må også innrømmes, at flere av de officerer han hadde fått sig tildelt på langt nær ikke holdt mål. Men sikkert er det, at han gjennem sin personlighets makt holdt de store menns mål som leder av menn.

Hans ærgjerrighet var, kan man si, uten grenser. Og dog dekker ikke betegnelsen helt forholdet. Det vil være riktigere å si, at hans selvtillit var uten grenser. Han strebte ikke så meget efter den yttre ære, efter selve æresbevisningen. Det var ikke f o r f e n g e l i g h e t e n som var det predominerende hos ham. Det han strebte efter var den ansvarsfulle, vanskelige kommando, det var s t i l l i n g e n mere enn graden han vilde ha. Det viser hans tidlige ansøkning om å få kommandoen i Nordsjøen, det viser hans bønn om å få kommandoen over den avdeling han førte til Dynekilen. Hans s t i l l i n g som øverstkommanderende sjøofficer for det norske sjøforsvar og chef for Nordsjøeskadren var meget høiere enn den g r a d han i denne stilling hadde. Han søkte stadig høiere og høiere op, ikke bare i gradene, men spesielt i kommando. Det er dette som gjør forskjellen og som viser ham i besiddelse av en ganske ekstraordinær selvtillit, der atter igjen forlenet ham med den største av alle en sjømilitær leders egenskaper: evnen til å bære ansvar.

Men hans stadige krav om å komme høiere og høiere op, både i grad og kommando, måtte nødvendigvis bringe ham i et sterkt motsetningsforhold til marinens officerskorps i sin almindelighet. Officerene i de høiere grader så troligvis i begynnelsen på det unge kraftige skudd med en viss sympati i dets hurtige vekst; men da han med ascellererende hastighet nærmet sig og truet også deres rekker, da svekkedes naturlig nok sympatien.

Spørsmålet blir da, om Tordenskiold i historisk belysning fortoner sig som en strebertype, der uten noesomhelst kameratslig hensyn til officerskorpset forøvrig bryter sig vei opover. Ved bedømmelsen av denne side av Tordenskiolds karakter må man for det første være opmerksom på, at avansementsforholdene innen marinen dengang ikke på noen måte kan sammenlignes med forholdene i fredstid i våre dage, hvor ansienniteten efter en tidlig eksamen danner det reglementsbundne grunnlag. Frederik IV uttalte i 1714 på foranledning, at han vilde forbeholde sig rett til selv i de laveste grader å foretrekke den som ved initiativ og dyktighet hadde vist sig fortjent til det. Denne ordning, som i fredstid vilde ha sin meget betenkelige side, var under de daværende krigsforhold den eneste vei til å få begavelsene frem mens

krigen stod på. Og som tidligere gjentagne ganger påvist var Tordenskiolds direkte ansøkning til kongen om befordring ingenlunde noen ekstraordinær foreteelse. Det var tvertimot den ordinære vei at supplikken gikk den like vei til enevoldsherskeren der eneansvarlig avgjorde saken.

Men hertil kommer, at der neppe har eksistert noen korpsånd på den tid i den forstand som det nu gjør. Tordenskiold ialfall må fra begynnelsen av ha stått officerskorpset fjernt. Hans korte ophold i krigstid ved kadettskolen har ikke kunnet bringe ham i noen nær berøring med korpset. Og da han var ferdig med skolen, forsvant han fra Danmark, og da han i 1712 gir sin meget korte gjesterolle i Østersjøen og derunder springer forbi 52 av officerskorpsets løitnanter, da har han neppe kjent en brøkkdel av disse. Så forsvinner han atter til Norge og kommer i 1714 tilbake kun for å stilles for krigsrett og avansere. Heller ikke ved denne anledning kan han ha hatt noen kamerater dernede. Av de senere avansements er to uttrykk av spontan begeistring for glimrende utført dåd — Dynekilen og Marstrand — og det tredje var uttrykk for høikongelig nåde i anledning av overbringelsen av en for den videre krigsførsel overordentlig viktig og pålitelig meddelelse. Et verdifullt innblikk i samtidens opfatnng av forholdet får man forøvrig ved Løvenørns begeistrede uttalelse om Tordenskiolds utnevnelse til kommandør efter Dynekilen og til hans høie kommando i Norge samme år.

Uten denne utpregede selvtillit og store ærgjerrighet hos mannen vilde man ikke ha fått noen Tordenskiold. Under vanskelige situasjoner må innen offentlige etater — og spesielt innen den militære — den fremragende dyktighet få komme til, på samme måte som i det private liv, hvor der ikke spørres efter anciennitet og eksamensdecimaler, men efter mannen som kan løse opgaven. En etat som for sterkt bryter med dette prinsipp vil snart stagnere og følgene vil ikke utebli. Det norske folk står derfor i takknemlighetsgjeld til sin konge Frederik IV fordi han lot denne fremragende begavelse få luft under vingene. Samtidens store menn applauderte hans valg, så får de små røsters kor søke den resonnans de kan finne.

Men denne Tordenskiolds enestående krigerkarriere har ført til den opfatning, at han var et krigens stjerneskudd. Når derfor krigen var forbi, var også hans livsbetingelse tilende. Dette er en merkelig slutning og den er ikke riktig. For det første kan man i sin store almindelighet ikke dømme en mann fra livet uten at han har hatt anledning til å vise hvorvidt han hadde livets rett. Men for det annet har

nettop Tordenskiold vist, at den er grunnfalsk den opfatning, at han var krigeren men ikke administratoren. De her anvendte omfattende kilder spesielt fra hans kommandotid i Norge i 1716 og 1717 viser ham ganske utvilsomt som en fremragende organisator og like fremragende administrator. Da han senhøstes kom op til Norge var tilstanden i den lenge oplagte norske skjærgårdsflåte så slett som vel mulig. Men den forbausende korte tid hvorpå han fikk dette materiell i kampdyktig stand og endog vinterstid sendt ned langs svenskekysten helt til Göteborg, det viser en administrativ evne som langt overgår hvilkensomhelst av de tidligere chefers. Og hans bittre kamp med de forskjellige myndigheter for å skaffe Nordsjøeskadren det allernødvendigste for å holde den kampberedt, det viser likeledes en administrativ lødighet under de vanskeligste forhold som ikke kan annet enn vekke beundring. Og den måte hvorpå han organiserte blokaden av svenskekysten og forøvrig gjennem sitt hele liv organiserte kryssertjenesten i de norske farvann, den taler også direkte imot den fremsatte påstand. I det hele tatt er det uten videre klart, at så store styrker som Tordenskiold hadde under sig i 1716, 1717 og 1719, så krever det et omfattende organisatorisk såvel som administrativt overblikk for å holde dem kampdyktig sammen. Tordenskiolds ledelse av disse styrker viser at han i fremtredende grad besat dette overblikk. Det tør derfor trygt sies, at den dansk-norske marine vilde hatt den største nytte av å beholde en mann som Tordenskiold også efter krigen. Den periode i denne marines historie som fulgte efter krigen er ikke lys. Der kom megen råttenskap for dagen. Der måtte både reformeres og spares. Tonen i officerskorpset var ikke god; angiveri og mistenkeliggjørelse blev mere og mere almindelig og fant en uheldig ansporing i Frederik IV's mistenkelig sinn. Tidsånden var demoralisert, intrigespill florerte og uvilkårlig søkte de fleste å holde med de sterkeste, hvis de ikke følte sig sterke nok til å vove et angrep[1]). Men under sådanne forhold hadde etaten trengt en sterk arm, en ærlig vilje og en fremragende dyktighet. Og Tordenskiold vilde ha vært mannen. Under de rådende forhold avanserte den intrigante Suhm til virkelig admiral og Hoppe til generaladmiral. Den førstnevnte hadde vært Tordenskiolds næstkommanderende på „Ebenezer" i 1718 og Hoppe hadde vært linjeskibschef under Tordenskiold i 1719. Ingen av disse officerer kan stilles ved siden av Tordenskiold i noen henseende. —

Av menneskelige svakheter forøvrig hadde Tordenskiold sin

[1]) Karakteristikk av C. With i Dansk biografisk Lexikon.

sterke affinitet til det smukke kjønn. Men også dette må sees på bakgrunn av tidens opfatning, og den var, ifølge Holberg, ikke snerpet. Jeg har funnet å burde medta hvad man kjenner av historiske kjennsgjerninger og Rothes mindre troverdige tradisjonelle overleveringer på området. Så får enhver ut fra sin egen forutsetnnig dømme i saken.

Når man undtar denne skrøpelighet, sier hans samtidige, var han alvorlig gudfryktig og stedse hengiven under den allerhøiestes nåde og vilje. Dette går da også som en rød tråd gjennem hans breve. „Mit liv og gods er for min allernaadigste konge; min ære til graven og min sjæl til Gud, som den har givet" sier han flere ganger i sine breve til kongen. Og hans avskjedshilsen til sin døende far peker også i samme sikre retning.

Det som var det centrale i Tordenskiolds karakter, hvorfra alt annet strålte ut, det var det s t e r k e i hans natur. Herfra hans initiativ, hans mot, hans vilje, hans friskhet i sinnet. Han forstod konsentrasjonens store kunst, hemmeligheten ved all bevisst livsfunksjon.

Det er denne side av Tordenskiolds karakter — hans mot, hans snarrådighet, hans viljestyrke — som først og fremst fanger guttens stolte beundring. Og når gutteårene er forbi, og man fordyper sig i Tordenskiolds liv, så stiger guttens beundring for det sterke, det lysende, til beundring for det store, det bærende i mannen, det som løfter ham op over mengden og gjør ham til den selvfølgelige fører i kraft av hans begavelse. Og når man så senere i en mere satt alder dveler ved hans liv, da føler man en dyp, stor takknemlighet for den innsats han gjorde i vårt lands historie i en vanskelig tid.

Denne bølge av følelse, som går gjennem hver generasjon av vårt folk, den er det som stadig gir nasjonen nye impulser, stadig tilfører den nytt, varmt blod. Heri ligger nettop betydningen av de store menn i et folks liv — hver generasjon lever dem op pány, enhver efter sin forutsetning ifølge alder og naturell.

På denne måte vil Tordenskiold også vedbli å vise sin innflytelse på det norske folk, gi dette folk hvad det i sin trengselstid trenger: et friskt sinn, en sterk arm, et klart hode. Og på denne måte vil det norske folk også vedbli å minnes ham — i takknemlighet for hans innsats i historien, i beundring for hans storhet, i stolthet over hans herkomst.

I sitt verk om Oehlenschläger skriver den danske litteraturhisto-

riker Vilhelm Andersen[1]), at der er en historisk forbindelse mellem den spirende norske særfølelse hos Holberg og Oehlenschlägers nordiske diktning. Det var den, også av Holberg meget kraftig uttale glede over nordmennenes tappre ferd i krigens mot Carl XII, som først fremkalte og i forening med mange andre omstendigheter nærte den gjennem det 18de århundrede voksende norske fedrelandsfølelse.

I denne kamp mot Carl XII står Tordenskiold som det alt annet overstrålende lys. Det kan derfor trygt sies, at den voksende norske fedrelandsfølelse og spirende særfølelse har fått en vesentlig del av sin næring fra ham. Av avstamning og karakteregenskaper var han ekte norsk, hans hovedvirksomhet lå i Norge og hans krigsforetagender var viet så spesifikt norske interesser som vel mulig, og han understreket til stadighet sin norskhet. Derfor finnes der heller ikke skygge av tvil om at vi med full rett kaller ham for og dyrker ham som vår nasjonalhelt. Men det spørsmål må da naturlig reise sig: Er det en fri nasjon verdig, at de jordiske levninger av denne mann hviler i fremmed land? Og er det riktig av det danske folk å motsette sig et sådant berettiget krav som det, at Norges nasjonalhelt nu må få hvile i sin moderjord?

Norge har ingen juridisk rett til sarkofagen, sier man. Nei, det er mulig. Men det er heller ikke et juridisk spørsmål. Det er et moralsk og et nasjonalt spørsmål. Det er intet krav om opfyllelse av en forpliktelse, basert på kontraktmessige forhold eller på opgjøret av et engang avsluttet fellesbo. Det er en bønn til et vennskapelig frendefolk fra en mor om å få sin sønn tilbake til den jord hvorav han er runnen, til det fedreland han har gjort så store tjenester og til det folk som ærer hans minne som sin største nasjonale sønn. Det er en mors bønn om å få sitt barns jordiske levninger h j e m.

Danmark kan ikke i lengden avslå denne bønn. Kaptein og baron Schaffalitzky de Muckadell sier da også[2]), at „hvis det norske folk ønsker at Tordenskiolds siste hvilested burde være i Norge, så burde vi på vår side ikke sette os derimot; ti Tordenskiolds innsats i vår historie består likesåfullt, selv om han hviler i Trondhjem". Skulde danskene kreve alle jordet, hvor de levet og virket, sier han videre, vilde der kun bli få minnerike grave i Norge til opløftelse for de senere slekter. Dette kan man naturligvis være enig i i sin almindelighet, men når han videre sier, at Tordenskiolds hovedvirksomhet falt i Danmark og at han d e r f o r med rette hviler i Kjøbenhavn, da er dette som

[1]) Se Erik Vullum: Hvorledes Norge blev fritt.
[2]) Dansk Tidsskrift for Søvæsen 1924, novemberheftet.

tidligere påvist feilaktig. Tordenskiolds virke falt hovedsagelig i og for Norge. Også av den grunn er det således opfordring til for danskene å efterkomme nordmennenes bønn.

Og når kaptein Schaffalitzky de Muckadell videre sier, at Tordenskiold selv vilde ha betraktet det som en selvfølge at hans siste hvilested blev under Dannebrog, så kan der også herimot gjøres innvending. Dannebrog var dengang også kongeriket Norges flagg, og var han dengang som Huitfeldt blitt begravet i sin moderjord, så hadde det også blitt under Dannebrog. Det senere flaggskifte i Norge vil da vanskelig kunne påberopes som grunn til å flytte f. eks. Huitfeldts kiste fra Norge til Danmark, fordi han hadde kjempet under Dannebrog som dengang også var Norges flagg. Flaggskiftet foregikk over såvel døde som levende, og nettop derfor hadde det vært naturlig om man ved skilsmissen hadde flyttet Tordenskiolds kiste inn under det nye norske flagg.

Men h v i s man nu, som anført av kaptein Schaffalitzky de Muckadell, skulde forsøke å tenke sig Tordenskiolds egen mening om sitt siste hvilested, så er der neppe grunn til å tro, at den dype forsmedelse som er blitt ham tildel i Holmens kirke, vilde binde ham til dette sted med noen kjærlighet. Gabels anathema esto hviler fremdeles over Norges store sønn, og intet er rimeligere enn at nordmennene ønsker å heve denne forbannelse. Den dype krenkelse av Tordenskiolds minne som Gabel ved sin uberettigede hindring av jordpåkastelsen påførte det, den må nordmennene avvaske ved å gi ham det kirkelige ceremoniell som tilkommer enhver kristen og som Tordenskiold hadde og har den samme rett til.

Men intet er naturligere enn at denne opreisning ydes ham av det land som har fostret ham, av det folk der som en mor våker over sitt barns rett. I Olavs kirke må hans sarkofag få sin plass — ti disse to hører sammen i Norges historie. Olavs mål var å fri sitt land ut av fremmedherredømme, søndring og stormannsvelde. Tordenskiolds mål gikk ut på å fri sitt land fra fremmed vold og vinne tilbake hvad det selv ikke hadde tapt. Her bør han hvile og her bør han få sin opreisning „til klokkene fra Olavs dôme".

Trondhjems Domkirke.

Bilag 1.

STAËLS RAPPORT
OM SIN AFFÆRE MED TORDENSKIOLD

(Sv. Riksarkiv. Bilag til skr. fra svenske residenten i Hamburg til kancellikollegiet).

Beretning om den stedfundne affære mellem hr. viceadmiral Tordenskiold og mig lørdag 9de november 1720 i Hannover[1]):

Da jeg lørdag kl. 6 emd. befant mig hos hr. kammerpresident Görtz, møtte jeg i den store forsamling som var der hr. viceadmiral Tordenskiold, som talte med hr. Haldane, Storbritannias envoyé ved det Kasselske hoff, og da jeg var iferd med å gå, nærmet jeg mig hr. Haldane, som spurte mig om jeg hadde truffet hr. viceadmiralen i Hamburg, hvortil jeg svarte at jeg hadde hatt den ære å treffe ham i selskap — til hvilket Tordenskiold brysk svarte: Nei, min herre, jeg har aldeles ikke sett Dem der, og jeg for mitt vedkommende fastholdt det motsatte. Noe senere sa hr. Tordenskiolds, at der i Hamburg var folk som for å tiltrekke unge mennesker viste dem slanger med 9 hoder og senere lurte dem, hvortil jeg svarte at det muligens forholdt sig slik med undtagelse av det med slangen, siden det ikke var noen som hadde en slik slange uten jeg, men at jeg kunde forsikre at min aldri hadde bedratt noen. Hvortil han svarte, at det allikevel var så. Jeg svarte da: Forklar Dem, min herre, hvad mener De med den historien om slangen, eller mener De mig dermed? Hvortil han svarte: Jeg kunde ta det som jeg vilde. Jeg svarte hertil at jeg aldeles sikkert var uskyldig, men at jeg holdt den for en skurk som mente mig dermed. Til hvilket hr. viceadmiralen, idet han ophidsedes, begynte å rope meget høit. Jeg bad ham ikke å gjøre sådan bråk og at han i det minste burde ta hensyn til H. K. H. prins Georg av Hessen, som nettop var der. Men jo mere jeg bad, jo mere ropte han, hvorfor jeg bad ham følge mig ut i forværelset for at vi kunde forklare oss. Men mens han fortsatte med å rope befant vi oss litt efter litt ute i gården, hvor hr. Tordenskiold

[1]) Originalen på fransk inntatt hos Hammarskiöld.

absolutt vilde ha mig til å trekke blank, men jeg foreholdt ham at det der ikke var det rette sted, i nærvær av alle tjenere, og at vi kunde møtes næste dag. Men han sa dertil: Hvis jeg ikke straks sloss med ham var jeg en hund —. Hvorpå jeg, idet sinnet tok mig, slog ham i hodet med min stokk og samtidig trakk jeg min kårde; men da der ikke var noen hake på skjeden, drog jeg kården med skjeden på og da kården var kommet så dypt i skjeden var det mig umulig å få den trukket, hvorav hr. Tordenskiold profiterte og ga mig 5 à 6 stokkeslag. Jeg forsvarte mig så godt det var mig mulig med min kårde i skjeden, men da jeg så at det ikke duet, sprang jeg inn på ham og vi sloss til vi lå på jorden begge to og man fikk skilt oss. Næste dag lot jeg ham si, at da vår affære var endt med stokkeslag og således var til liten ære for begge parter, måtte den få en annen avslutning. Samtidig lot jeg ham si, at jeg overlot ham valget av våpen. Han mottok utfordringen og valgte kårder, idet han tilføiet at han ikke hadde ment mig i historien om slangen som han hadde hørt tale om i Hamburg. Vi hadde villet avgjøre saken mandag, men blev hindret deri av H. M. kongen av Storbritannias avreise, der hadde lagt beslag på alle hestene på stasjonen.

Næste dag, som var tirsdag, møttes vi 2 mil fra Hannover i det hildesheimske landområde i nærvær av 20 hannoveranske officerer, som var tilskuere, og jeg var så uheldig å gi ham et støt nær ved høire brystvorte. Han ropte: Halt. Jeg stanset øieblikkelig, han blev undersøkt og det viste sig at den store blodåre var overskåret, hvorpå han øieblikkelig utåndet. — Hr. generaladjutant Sicre var tilstede under affæren.

Hamburg 15de november 1720.

I. Staël **von Holstein.**

Bilag 2.

DANSKE RESIDENT I HAMBURG TIL DEN DANSKE KONGE

(Danske Rigsarkiv. Av Hagedorns melding til kongen dat. Hamburg 15de nov. 1720[1]).

Allerdurchlauchtigste stormektige konge, allernådigste herre.

Melder underdanigst Deres Kongelige Majestet, at vi igår fra Hannover mottok den sørgelige nyhet, at Eders Kongelige Majestets viceadmiral Tordenskiold i en duell i det hildesheimske blev stukket ned

[1]) Originalen til tillegget på fransk inntatt hos Hammarskiöld.

i første angrep av den forhenværende oberst Staël, gift med grevinne Lewenhaupts datter; om tildragelse ved taflet og i kammerpresident Görtz's hus og det videre forløp av affæren gir den allerunderdanigst vedlagte beretning fra Hannover av 12te ds. beskjed; hvad angår de i spill vundne penger, hvorom beretningen inneholder meddelelse, så hører den unge Abraham Lehn, der skal ha tapt en så betydelig sum penger, hjemme i Kjøbenhavn, og skal en viss hamburger-licentiat Lawmbeck ha vært interessert i saken; de sanne omstendigheter vedrørende spillingen og hvorledes denne kom istand vil omskrevne Lehn best gi oplysning om, da han har mistet pengene. Det avsjelede legeme er bragt til en landsby Retum i det hannoveranske og reklamert av den hildesheimske regjering. Deres Kongelige Majestets kommandørkaptein Ployart er avreist til Hannover og Hildesheim for å besørge viceadmiralens begravelse. Gjerningsmannen oberst Staël er imorges ankommet hertil og uten noe følge (in keines Herrn Pflichten). —

* * *

Bilag 2 tillegg.

Hannover 12te novbr. 1720.

Iforgårs inntraff her en eiendommelig hendelse mellem viceadmiral Tordenskiold og den svenske oberst Staël. Under en middag hos Excellence president baron v. Görtz falt samtalen på at det var så mange som drev på med hasardspill. Admiralen roste sterkt Hs. britiske Majestet som hadde latt dem arrestere (det må erindres at de arresterte officerer her og i Hamburg er spillere skjønt man mistenkte dem for å ha hatt en eller annen nedrig hensikt mot Hs. Majestet, hvorom offentligheten absolutt ennu ikke var meddelt noe positivt), og han sa, at det var å ønske at alle andre fyrster vilde gjøre det samme, idet han føiet til, at han hadde en fætter som hadde vært så uheldig å falle i hendene på lignende falskspillere og denne hadde således i Hamburg tapt en ganske stor sum penger, og for å lokke ham i felden hadde man fått ham til å tro at man skulde vise ham en drage med syv hoder, og ved hjelp av dette hadde man da holdt ham bunden til dette foraktelige og uredelige selskap. Obersten avbrøt ham da og spurte om han visste hvem han talte om og at det var ham. Hertil svarte admiralen at han stod ved sine ord om det så var ham eller en annen og at man hadde lurt ham. Begge parter blev mere og mere ophidset og bl. a. kalte obersten admiralen en matros, men denne, som var mere behersket, avbrøt ham for å si ham, at dette ikke var et passende sted for en ordstrid og at man den næste dag bedre kunde tale om saken. Da man

gikk fra bordet og admiralen vilde sette sig i bærestolen for å begi sig hjem, løp obersten efter ham, trakk sin kårde uten å få den ut av skjeden og vilde føre et slag mot sin motstander, da denne i samme øieblikk vendte sig og idet han ser sin fiende løper under hans arm, fravrister ham kården, gjennempryler ham og sønderbryter derpå kården og sier ham tilslutt, at nu kunde han kanskje bedre minnes matrosen. Man mener at obersten har vært i den grad opbragt, at han ikke har visst hvorvidt han har trukket kården av skjeden eller ei.

Admiralen har ikke villet gi den annen satisfaksjon, da denne hadde tatt stilling for å angripe ham forræderisk bakfra, men jeg skal ikke kunne si ved hvis mellemkomst han allikevel tilsist lot sig bevege til idag å gi sådan satisfaksjon på pistoler. Ennu igåraftes var admiralen tilstede hos general Bülau og talte så utvungent som det å slåss følgende dag intet var.

P. S. I dette øieblikk har man nettop fortalt mig at de nevnte herrer har duellert på kårder og at admiralen er drept.

Bilag 3.

RELASJON FRA UKJENT FORFATTER TIL UKJENT ADRESSAT

Hannover dend 12 November.

Viceadmiral Tordenschiold har veret her i disse dage og blev meget vel imodtagen, saavel af Kongen som det gandske Hof, hand spiste i Løverdags hos Baron og Præsident Görtz, og var der tillige med mange andre Herrer og Cavaillerer til Bors. Da Maaltidet var skeet, kom og efter Sædvane en stor forsamling til Baron Görtz, iblandt andre varre printzen af Cassel og mange Damer, Mr. Hadone, Envoye fra England til Cassel og Oberste Stahl var der oc Envoyen spurgte Stahl, om han kjendte admiral Tordenschiold, Stahl svarede ia, og at han havde seet ham paa Assemblee i Hamborg. Admiralen sagde, at hand erindret sig ikke at have seet Stahl der, hvor paa dend De(s)cours blev endt. Siden spurgte Admiralen Stahl, om hand havde hørt tale om en Slange, som skulde være Cronet med 9 hoveder, hvilchen visse Personer lod som de ville vise en Curieus Libhaber, og paa dend maade vilde bedrage ham Penge fra, saa at en af hands Søskende Børn saaledes var blevet fixiret og tabt 25000 Rdr., og hand undret, at Magistraten i Hamborg kunde lide saadanne Filurer i Byen, som med 100 Slags

prygel burde jages af Landet. Denne Descurs var muelig kommen paa Bane, fordi wisse Philurer her var greben og arresteret, og mand søger endnu Continuerlig effter flere for at straffe dem alle effter sin fortieneste. Stahl svarede, at dend historie om en Slange med 7 hoveder var ham bekiendt, og dend eiede hand nu self, men af philouterie vedste hand indtet at sige, og hand saag gierne, at Mr. Tordenschiold vilde explicere sig, om hand meente Ham eller til hvem hand Eigentlig sigtet med denne tale. Thordenschiold svarede, Hand kunde tage hans ord op, i Hvad meening hand vilde, derpaa sagde Stahl, at det var en Schurch, som talte saadanne ord, Men her var ikke sted at snakke meere om dend Sag, men hand kunde kuns gaae udenfor. Tordenschiold giorde sig strax ferdig at følge. Oberst-Lieut. Munnichhausen og den unge Oegnnhausen, som havde hørt Disputen, gick ud med og bad dem begge, at de til en anden tid vilde opsette deres trætte, derpaa gick de over Præsidentens Gaard, men da di var ved porten for at gaa bort, sagde Stahl til desse tvende Messieurs, at Thordenschiold talte som en gemeen Matros eller saadan een. Thordenschiold svarede at hand var en Jeanfutel, Hvorpaa Stahl vilde slaget Ham med sin Stock, men Thordenschiold vigede for Slaget oc fick det icke, men, som nogle vil sige, sprang han Stahl ind paa Livet, som da alt havde trucket sin kaarde af gehenget, dog med Skeden paa, Uafvidendes, tog ham Kaarden af Haanden og kaste den ned paa Jorden og gaf ham mange Hug af Stahls Egen Stock, saa hans ansigt derved blef meget ilde tilredt. Endelig lagde folck sig imellem, at de blef skildt ad. Stahl fordret Thordenschiold ud til Duel, men svarede, at hand vilde reise til Berlin. og hand kunde kuns reise effter ham, men han vilde ikke giøre et Triet for at søge Stahl, og io meere Stahl fordret ham, io meere var Thordenschiold derimod, sigendes, at om hand enskiønt udnevnet et vist sted, hvor de skulde figte sammen, vilde hand dog ei møde ham, og Tracterede ham som en, der var Uværdig til, at Thordenschiold skulde giøre sig vred paa ham. Samme afften kom Thordenschiold til Hove og spiste dagen dereffter hos Kongen, som befalede Oberstlieutenant Qvernkam at skulde gaae baade til Thordenschiold og Stahl og sige dem paa Kongens veigne, at det giorde ham ont, at de var kommen i Dispute sammen, men ønsket gierne, At deres querelle ikke gik videre, eller at de i det mindste ikke fanget nogen handel an mellem sig i hans Rige, hvilchet de og lovede begge toe. Imidlertid lod Stahl Tordenschiold atter udfordre til Duel, og at hand skulde møde Ham i det Hildesheimske, og som Tordenschiold i høieste Grad fortrød paa, at Stahl saaledes vilde tausere ham, accorderet hand endelig hans begiering.

Idag tilig er hand da reist til Camppladsen, effter at hand havde før sluttet, de skulde bruge Kaarden. Oberst-Lieut. Munnichhausen var Thordenschiolds Secundant, og Kongen af Sverigs Generaladjutant Silter var Stahls, som er her med Grev Taube. Da de nu kom paa pladsen, sagde Thordenschiold til Stahl, at det giorde Ham ont, at det var kommet til dend Extremitet, og at hand ikke meente ham, da de havde trette samen, derpaa gaf de sig til at fægte, Thordenschold løfftet Kaarden høit for at annimere den anden til at pharere lige saa høit, at hand ved dend leilighed kunde komme ham under Klingen og greben ham med hænderne, men Stahl gav ham et Stød igiennem lungen og livet, hvor ved hand falt til Jorden, dog reiste hand sig strax op igien, men idet samme øyeblick falt død ned, til alles Sorg, som kiendte ham og faar høre, at saadan en braf saa U-lykkelig havde endt sine Dage. Jeg har holdt det for min Skyldighed at Communicere dem dette, at de kunde igien berette Hans Mayt. Kongen af Danmarck det samme, som uden tvil vil fortryde, at hand paa saadan maade skulde miste en braf officerer. Jeg forsikrer dem at det ikke mindre vil smerte Kongen af England, naar hand spørger den onde tiende, Thi den korte tid Kongen af England var her, bragte H. Thordenschiold det saa vit, at hand blef meget agtet af ham. Secundanterne og andre som var nerværende, da U-lykken skeede, lod liget føre bort i det hannoveranske, som var dem venskabeligt nock, saasom de Hildesheimske Bønder i Haabetal løb til oc vilde bemechtige sig det døde Legeme, derfor blef liget sat i Nermeste Landsbye, og Baron Berndorph kom med ordre, at liget skulde føres til Hannover paa en lig vogen, effter Hvilken en anden med sort overtrocken vogn skulde følge, hvor dend danske Secretair med nogle andre kiøre udi. Stahl siuntes at være forbauset over denne U-løkke oc sagde Høit, at hand havde heller ønsket sig self død paa stedet. Han gaf sig strax paa flugt, dog ved mand endnu ikke, hvorhen hand retereret sig, og det giorde hannem ont, at de, som fra Begyndelsen havde hørt deres trætte, ikke fremdeles hindrede all U-lempe. Oberste Schulte de Harnebourg, som i afftes har talt med Stahl, sagde, at hand var meget bedrøvet over det, som passerte hos Præsidenten.

Bilag 4.

GREV KARL GUSTAF TESSINS DAGBOK

vedrødende striden mellem Tordenskiold og oberst Staël von Holsstein

(pag. 408 — juni 1764).

Akerö den 14. Torsdagen. Kylig norden bläst, och liknelse till regn. Gårdagens starke hagel märkas intet hafva giort någon skada.

Danska Admiralen Tordenschiold war för Sveariget en tid bort åt, en betydande man. General Løvenørn, tillsände mig följande berettelse om dess död. Med sistnämnde General war jag då endnu i brefwäxling, och så länge han lefde hedrade han mig med sin wänskap.

* * *

Relasjon[1]) angående oberst Staël von Holsteins affære med avdøde viceadmiral Tordenskiold, begynt i Hannover d. 9de novbr. 1720 og avsluttet på Hildesheims grunn d. 12te samme måned.

N. b. Copia af ett bref til hr. Løvenørn. (Tessins anm.).

Min herre.

Jeg finner å burde gjøre Dem bekjent med den måte hvorpå viceadmiral Tordenskiolds affære med oberst Staël er begynt og avsluttet: Jeg var i Hannover på denne tid, jeg vet akkurat hvordan det hele gikk for sig og jeg kan gi Dem en sannferdig rapport derom. Først må jeg imidlertid, min herre, fortelle Dem om noe sladder som er blitt utspredt blandt folk om Staël, som fra først av ikke synes å ha noen forbindelse med striden, men der, som De vil se, er den første foranledning til den.

De vet, min herre, at en grev Königsmarck ved Prags plyndring tok en slange med syv hoder, og en samler fra denne by konserverte den som mumie. Da hr. Staël ved sin nu avdøde hustru var kommet inn i den Königsmarckske familje har han disposisjonsrett over slangen, som befinner sig i Hamburg under varetekt av en kjøpmann ved navn Jean Martin Dreyer.

N o t. : Öfwerste Staehl war enklinge efter en Grefwinna Lewenhaupt hwars moder war Königsmarck. Jag har grannt kjändt bemälte Öfwerste, som ansågs som spelare,

[1]) Relasjonen er avfattet på fransk, men gjengis her i oversettelse. Den fotostatiske reproduksjon av originalen, som jeg har fått fra Åkerö, beror i Videnskapenes Selskap i Trondhjem.

och lättrörd till händel oachtat han wore ganske närsynt. Han kallades i gemene Hwita Staehlen, att skilja honom ifrån dess Broder Swarta Staehlen, öfwerste för uhlänings-kåren(?), om jag rätt minnes. Han egde till Fru grefwinnan Stina Lewenhaupt. Denna Staehl bar swart, och den före hwit perruque. (Tessins anm.).

Flere mennesker har sett denne slange, og blandt andre en doktor som en aften da hr. Staël var alene hjemme, lot spørre ham om han, Limbeck, ikke måtte ha den ære å se den, og samtidig medbringe en av sine venner, som hadde stor lyst til å se slangen. Obersten lot svare at begge to skulde være velkommen. Da de var kommet til hans hus, sendte han en tjener for å hente slangen hos kjøpmann Dreyer, som imidlertid ikke var hjemme. Hvorpå man sendte tjeneren avsted igjen med ordre til å si til Dreyers tjener, at han skulde utlevere den og at man vilde ha den. Imidlertid foreslog doktoren hr. Staël, med hvem han før hadde spillet, at man skulde fordrive tiden med et litet parti inntil tjeneren kom tilbake, selv om det bare var for å betale operaen hvorfra han kom. Hr. Staël undslog sig, men endelig på doktorens sterke anmodning gikk han med på å spille et parti pharao og tapte 12 à 15 dukater. Vennen, der hadde fulgt Limbeck, og som het Leen, og som kjedet sig over å være alene tilskuer til spillet, ber om å få være med på partiet, han får tillatelse hertil og taper 350 dukater til obersten.

N o t. : Ser mistänkt ut. När man kiännar spelarnes ränkar förekommer det som et anlagt wärk emellan öfwersten och doktoren. (Tessins anm.).

Under spillet kom tjeneren tilbake og sa at kjøpmannens tjener som ikke hadde nøklen til kisten hvori slangen befant sig, ikke turde bryte den op og at man måtte smøre sig med tålmodighet til hans herre kom tilbake.

N o t. : Dreyer war en Banquerout spelare, som giort min Swärmors Sterbhus skada på 20 à 30 R.D. bco. (Tessins anm.).

Spillet slutttet og hr. Leen sa til oberst Staël at han den følgende dag vilde sende ham pengene. Man trakk sig tilbake, idet man opsatte til en annen gang synet av slangen. Siden den gang har hr. Staël aldri sett hr. Leen og er ennu ikke blitt utbetalt sine 350 dukater. Dette er den virkelige historie, som kan bevises, men da baktalelsen forandrer alt, har man fortaltt blandt folk, at hr. Staël hadde lokket Leen til sig

for av nysgjerrighet å se hans slange og spillet fra ham 27,000 daler på en meget mistenkelig måte. Denne falske fremstilling løper rundt og finner tiltro hos hr. Tordenskiold, og der kan De se hvorledes striden begynte. Den 9de i denne november måned befinner Tordenskiold sig om eftermiddagen hos første kammerpresident Görtz, hr. Staël som i et spesielt erinde hadde vært hos magistraten, befant sig også der; der var samlet et stort selskap av begge kjønn hos presidenten, og man talte sammen i grupper i salen således som det hender nokså almindelig efter en middag. Hr. Staël underholdt sig med dem han var sammen med om Tordenskiolds aksjoner, berømmet den tapperhet som han alltid hadde lagt for dagen, beundret hans lykke over i Marstrand å ha funnet en kommandant som var av så lettvint karakter og tilstod at han der hadde vist genialitet i sin bedrift ved å ha forstått å overtale ham. Oberstens gruppe spredtes nu og han blev alene tilbake, og da han vilde avvente tiden for å kunne underholde sig med ministeren, sluttet han sig til en annen gruppe bestående av hr. Görtz, presidentens sønn, mr. Aldan, den engelske minister i Kassel, hr. Einhausen og den avdøde viceadmiral. Mr. Aldan spør hr. Staël om han ikke kjente hr. Tordenskiold. Obersten sier at han ikke har den ære å kjenne ham spesielt, men at han hadde hatt den ære å se ham i Hamburg nær børsen og i selskap. Hvorpå Tordenskiold sier på tysk: Jeg har ikke sett Dem. Ah! jovist, tilføiet han, idet han tok sig i det, det forekommer mig allikevel at jeg har sett Dem, og spør straks Staël om han ikke kjente hr. Leen. Obersten svarer, at han har sett ham en eneste gang, men at hvis Leen passerte like forbi hans øine, vilde han ikke kunne kjenne ham igjen. Admiralen fortsetter og spør ennu en gang hr. Staël: om han hadde sett slangen med de syv hoder? Den er i min familje, svarer obersten. Tilstå, sier Tordenskiold, at det er å betale nokså dyrt synet av en slange med 27,000 daler. Jeg innrømmer det, sier Staël, men hvad mener De med det? Jeg mener, svarer admiralen idet han hever stemmen, at man burde gi dem en lærepenge disse hallunker av spillere, som stjeler andres penger. Hvorfor skriker De så høit? sier Staël, hvis De har noe å si mig kan vi gå ut, og skandaliser ikke ved Deres skrik det selskap som er her. Hvorpå de går ut i presidentens gårdsrum. La oss gå ennu lenger, sier Staël, her er 30 tjenere og like så mange porteurer som vil bli vidne til vår strid. Jeg går ikke herfra, sier admiralen. Jeg har allerede sagt Dem, min herre, tilføier Staël, at slangen med de syv hoder er i min familje. Hvem sikter De til med Deres utfall? Ta det som De vil, sier admiralen. Hvis De mener å tale om mig, sier Staël, holder jeg Dem for en slyngel og vi kan, hvis

De vil, avgjøre affæren på hildesheimsk grunn. Jeg har absolutt intet å gjøre med en Jean F.... som Dem, sier admiralen. Ved dette ord løfter obersten sin stokk og gir Tordenskiold et dyktig slag i hodet med den; denne løfter også sin stokk og slår til Staël, som nu griper til kården; men idet han trekker den får han skjeden med. Admiralen fortsetter å slå. Staël gjør et sprang tilbake for å trekke sin kårde, men da han ikke kan få den ut av skjeden, slår han løs på admiralen med sin kårde i skjeden. Tordenskiold slår stadig løs på obersten med sin stok på en sådan måte at, obersten, som ikke liker sig i denne kamp, lar kården falle og springer i strupen på sin motstander. De slåss et øieblikk og faller derunder overende; man skiller dem, og Staël sier idet han reiser sig: Jeg må tilstå at De opfører Dem som en matros, vi vil se hverandre på Hildesheims grunn hvor jeg skal ta hevn for dette. Jeg reiser om to dage til Berlin, sier admiralen, det står Dem fritt for å følge mig. Derpå trakk begge sig tilbake. Oberst Staël tilkalte en av sine venner og sendte ham samme aften til Tordenskiold for å meddele ham at han som mann av ære må avslutte den affære som hadde foregått imellem dem og hvori han (Staël) følte sig likeså fornærmet som ham (Tordenskiold) som først var blitt slått. Admiralen svarer at han holdt sig til det som han allerede hadde sagt: at han reiste til Berlin og at man bare måtte følge efter. Officeren som kom på hr. Staëls vegne sier ham, at dette ikke var tilstrekkelig, at man kunde reise fra Hannover til Berlin ad mere enn en vei og at han skulde si hvilken han vilde ta, nevne et sted hvor de skulde vente på hverandre og fastsette tidspunktet som ikke måtte være mindre enn 24 timer. Tordenskiold sier at han den følgende dag, søndag, vil ordne alt. Samme officer ledsaget av en annen gikk søndag morgen til admiralen, men da de ikke hadde funnet ham hjemme, fant de leilighet til å tale med ham i et annet hus, hvor admiralen sa til dem, at han undret sig over at hr. Staël hadde tatt til sig det som han hadde sagt og at han vilde ende affæren den følgende dag, alene med obersten uten noen sekundant. Hr. Staël lot si ham, at han slett ikke vilde ha noen han heller, men at da affæren hadde vært offentlig, så måtte satisfaksjonen også være det, at han således for sin del vilde henvende sig til en venn, som kun skulde være vidne, og at hr. Tordenskiold dertil burde ta en annen, og at disse to herrer skulde avlegge vidnesbyrd om på hvilken måte deres disput blev endt. Admiralen samtykket i dette. Umuligheten av å skaffe hester på mandag var grunnen til at affæren utsattes til tirsdag 12te. Efter å ha forlatt Hannover ved byportens åpning bega de sig to mil fra byen på Hildesheims grunn i nærheten av en landsby ved navn Gledinge.

Staël og den venn som ledsaget ham var de første på veien og stanset ved en hannoveransk landsby ved navn Reiten og ventet på at admiralen skulde komme, hvad han gjorde et halvt kvarter senere. Han passerte og fortsatte sammen med den venn han hadde utvalgt til det valgte sted. Staël fulgte efter ham dit. Hans venn steg ut av vognen og undersøkte sammen med admiralens venn stedet, da han hadde funnet det passende gikk han bort og sa det til Staël som bega sig dit. Det var en slette omgitt av en grav og tørt gjerde, hvor admiralen allerede var. Såsnart han så hr. Staël sa han: God dag, hr. oberst. Deres tjener, sa denne. Jeg hadde aldri trodd, fortsatte admiralen, at denne affære skulde ta den vending som den har gjort, siden jeg i min discours på ingen måte har ment Dem. Jeg tar Dem til vidne, mine herrer, sier Staël, idet han vendte sig til de mere enn 20 personer, officerer og andre som var gått ut for å overvære kampen, at hr. admiralen slett ikke har ment å tale om mig. Det gjør mig ondt, min herre, sa han henvendt til Tordenskiold, men siden saken er kommet så langt, må vi slåss for å reparere vår ære. Han fjerner et plaster som dekket hans venstre øie som var aldeles beskadiget og blått efter admiralens slag eller av fallet under slagsmålet, og angriper Tordenskiold som retirerer tre eller fire skridt, fektende og parererende så godt han kunde; han vilde selv støte, men Staël lot ham ikke få leilighet hertil og ga ham et støt like over høire brystvorte. Støtet som var kraftig ført overskar fullstendig den store arterie. Admiralen falt, idet han sa: Ich habe genug, mein arm ist ab. Han reiser sig, taper alt sitt blod, kården faller ham ut av hånden og han faller selv tilbake. Man tilkaller en kirurg som var der for anledningen; man reiser den sårede op, kirurgen legger et lommetørklæ i såret og en serviet foran, som dog ikke kan stanse blodet. Man væter hans ansikt med druesprit, men ingenting hjelper. Hr. Staël gjør alt for å hjelpe ham, like til å negligere de råd som hans venner og tilskuerne ga ham om å komme sig undav, da bønderne fra Gledinge sogn allerede var der, bevebnet med stokker og stene, ferdig til å gripe enhver som måtte falle i deres hender.

Admiralen opga ånden og man bar hurtig hans lik bort i den vogn som hadde ført ham dit i live. Man pisket på hestene mot hannoveransk grunn. De bevebnede bønder forfølger like til grensen. Hr. Staël retirerte til Hannover og derfra til Hamburg, hvor man lot ham frykte forfølgelse av H. M. kongen av Danmarks minister, således at han blev nødt til å forlate byen.

Der ser De hvorledes affæren har gått for sig. Flere hannoveran-

ske officerer og andre folk av ære kan bekrefte at det forholder sig som jeg sier. Jeg er o.s.v. (Underskrift mangler).

* * *

Ekstrakt av det brev som hr. Løvenørn skrev til mig, datert Kjøbenhavn 12te desember 1720, idet han sendte mig denne relasjon:

Jeg har med varme talt Deres sak mot Tordenskiold sålenge han levet, (N o t.: Frågan var om de saker han borttog från mig, hvilka jag siöledes sände ifrån Frankrike til Stockholm. Tessins anm.) men efter den ulykke som jeg antar De kjenner til, vil De frita mig for med det første å ivareta Deres interesser mot ham. For det tilfelle at De er nysgjerrig efter detaljer i denne ulykkelige affære vil De kunne se den i den vedlagte beretning som S. O. S. Mgn. prins Wilhelm, bror av Deres ophøiede herre, har gjort mig den ære å sende mig. Det er nødvendig å fjerne det rykte som gikk om kongens, min herres, vrede og den frykt som man næret for, at H. M. skulde ha til hensikt å arrestere vår gode venn Staël i Hamburg. Jeg kan forsikre Dem om, at han aldri har tenkt på det, og efter alt kunde Staël ikke gjøre mindre. Husker De den fatale forutsigelse som jeg en gang gjorde Dem med hensyn til Tordenskiold? etc. etc.

* * *

(Tessins anm.:) Efter all liknelse, är föregående Relation like lydande med en annan som jag nu ey har till hand, och deri general Adjutant Sicre (som war den wän som följde Staelen ifrån Hannover) sände mig vid samma tid.

Bilag 5.

TERKEL KLEVENFELDTS DAGBOK

Terkel Klevenfeldt skriver i sin dagbok under 4de april 1742, mens han opholdt sig i Göttingen, at han har ansatt en fransk sprogmester Congedis, og fortsetter så:

Denne fortæller mig at hafve været overværende i Hannover, da den danske Tordenskiold fik Demelé med obrist Stahl, som skede hos Baron Görtz fra Sverig og i overværelse af itzige statholder af Hessen samt 2de brødre. Anledningen var at en von Bünow var blefven arresteret i Hannover som suspekt for filouteri, hvilket Tordenskiold roste og i den anledning fortalte, at en af hans landsmænd var bleven filou-

teret af en bedragerisk oberst Stahl som han nefnte, uvidendis at Stahl i stuen var tilstede i landgreven af Hessens suite. Stahl derpaa replicerede, at han kjendt vel obrist Stahl, og han var en honnette homme. Tordenskiold kontinuerede, hvorpaa Stahl paa fransk sagde: „Ce bougre matelot n'entend pas ce qu'il parle", hvorpaa Tordenskiold (som) ey forstod fransk gik bort: Stahl fuldte, trekkende kaarden, hvorpaa skeden blev siddendis uden han det agtede, attaquerede Tordenskiold bag til, som med stokken afvergede og indsmurte ham paa det hesligste, saa han blev obligeret at lægge plaster ofver sit ansigt. Han begierede revange af Tordenskiold, som negtede ham samme, men itzige statholder af Hessen persvaderede Tordenskiold dertil, siden Stahl var i hans suite. Hans mayestæt af England, som var tilstæde i Hannover, lod forbyde dem at slaas paa hans territorio, hvorudofver de retirerede til det Hildesheimske, accompagneret af nogle tilskuere, hvoriblandt denne Congedis og var til hest. Stahl mødte med sit store plaster ofver ansigtet, som han i en furie ref af, kastede mod jorden og traadte derpaa. Tordenskiold, nest at bede Stahl goddag, sagde at hafve forhen ofte slaaets, men ey for en saadan bagatelle, som Stahl ikkun kort besvarede, men ved første anlæg stack ham igiennem brøstet under armen, som Tordenskiold ved at faa sticket klemmede sammen, hvorved Stahls kaarde som var slefven, skar alle aarerne ofver. Tordenskiold faldt straks, Stahl spurte om ey nogen feltskjær var tilstede, der var, men Tordenskiold døde strax i deris arme.

Bilag 6.

EUROPÄISCHE FAMA 1720

Der Dänische Vice-Admiral Tordenskiold, welcher von Hamburg am Königl. Grossbritannischen Hofe zu Hannover in der Absicht angelanget, dasz er in der Svite Ihrer Maj. mit nach Engelland reisen wollen, hat die Gnade gehabt von Ihrer Königl. Maj. mit einigen Marquen besonderer Hochagtung empfangen zu werden. Er ist aber an diesem Hofe so unglücklich gewesen, dasz er zu einer unvermutheten Streitigkeit Anlasz bekommen, worüber er endlich gar sein Leben ein büssen müssen. Der anfang hierzu erägnete sich am 9. Nov. Nachmittag in des Herrn Cammerpräsidenten Baron v. Görtz Hause, woselbst der Vice-Admiral gespeiset hatte. Ein Obrister mit Namen Stahl, so vor diesem in Hollsteinischen Dienste gestanden, kam um erwähnter Zeit vom

Hofe, allwo er mit an der Marschalls Tafel gespeiset, in das Logis gemeldten Herrn Cammerpräsidentens. Allhier wurde von allerhand Sachen und endlich auch von denen Gefangenen geredet, so wegen betrügerischen Spielens nach Hannover gebracht worden. Als nu der Vice-Admiral bey dieser Gelegenheit erzählete, dasz er zu Hamburg auch unter eine Compagnie Spieler geräthen, welche ihn bey nahe sehr filoutiret, wen er sich nicht noch zu rechter Zeit retiriret hatte, so nahm der Obriste der Spieler Parthey und sagte, er kennete solche auch, es waren braven Officieren, die honnet spielten und bedienten sich zugleich etlicher Worte, die dem Vice-Admral nicht anstunden. Hierüber kam es zwischen beiden zum Handgemenge, wobey der Vice-Admiral dem Obristen den Degen aus der Hand riss, ihn zu Boden warf, aus dem Zimmer schlepte und derbe abprugelte. Die beiden Printzen von Hessen, so gegenwärtig waren, brachte sie endlich von einander. Der Obriste schickte hierauf dem Vice-Admiral ein Cartel zu, da denn der 12. zu ihrem Combat bestimmet wurde. Ihre Königl. Majes. von GrossBritannien, bey welcher Tages vorher der Graf von Cadogan von Wien angelanget und Bericht von seinem Verrichtungen abgestattet, brachen immittelst am 11. mit Dero Svite von Hannover nach England auf, der Vice-Admiral aber blieb zurücke und wählete sich den Chur-Hannoverischen Obristen, Herrn von Münchhausen, zum Secundanten. An bestimmten Tage begab sich der Vice-Admiral nebst diesem nach Gledy, einem anderthalb Meilen von Hannover, an der Hildesheimischen Gräntzen, geligenen Ort. Hinter diesem erwarteten sie des Obristen, welcher mit seinem Secundanten auch bald ankam. Das Gefechte geschahe zu Füzse mit dem Degen, und währete nicht gar lange, weil dem Vice-Admiral gleich bey dem ersten Gange in der rechten Brust alle Brand-Adern abgestossen wurden, darüber er sofort seinen Geist aufgab. Die anwesenden brachten den todten Cörper so gleich über die Gräntze herüber ins Hannöverische, allwo er, bisz auf weitere Verordnung, in dem nächsten Dorffe, zu Rheden, bewachet ward. So bald die Hildesheimischen Gerichten, auf deren Territotio das Duell geschahen, solches erfuhren, protestireten sie darwieder, und begehreten, dasz der Leichnam wieder an den Ort des Duells sollte gebracht werden. Man wiese sie aber mit dem Vorwand ab, dasz der Vice-Admiral zu der Zeit, als er über die Gräntzen gebracht worden, noch nicht todt gewesen. Der Obriste Stahl kam hierauf wieder nach Hannover, speisete zu Mittage daselbst, und ging gegen Abend, wie damals verlautete, mit Post-Pferden nach Cassel. Der Vice-Admiral war die Nacht vorher gar nicht zu Bette gekommen, sondern

hatte conternuerlich geschriben, und seine Sachen bis früh Morgens um 6. Uhr reguliret, da er an den fatalen Ort hinaus gefahren, an welchem er 2. Stunden dernach um das Leben gekommen. Sein Secundanten, der Obriste von Münchhausen, berichtete sogleich den Ausgang dieses Tragödie an den zu Hannover zurück gebliebenen Herrn Baron von Bernstorff, welcher 2. Couriers, einan nach Dänemarck, den andern aber an Ihre Königl. Majestät von Gross-britannien nach Osnabrück spedirete, die Nachricht von dieser traurigen Begebenheit zu überbringen. Am 15. kam der Obriste Stahl nach Hamburg, woselbst er sich gantz eingezogen aufhielt. Diejenigen so mit ihm gesprochen, berichteten, dasz er von dem Handgemenge, so zwischen ihm und dem Vice-Admiral in des Herrn Cammer-Präsidentens Hause passiret, noch blaue Augen gehabt. Er hatte ein grosses Leidwesen bezeüget, dasz die Affaire so übel abgelaufen wäre, und forgegeben, der Vice-Admiral wäre durch das stetige Hauen sa nahe an ihn gekommen, dasz er, zu seiner eigenen Defension, genöthiget worden, ihn durch einen Stosz vom Leiben abzuhalten, der aber so unglücklich gerathen, dasz der Widerpart so gleich gefallen. Er hatte sich zwar wieder aufgerettet, aber nichts mehr gesaget, als Arm ab, wäre so dann wieder gesunken und gestorben.

Die Cron Dännemarck hat durch diesen fatalen Streich einen tapfern See-Helden verlohren, soderselben in nun geendigten Nordischen Kriege unvergeszliche Dienste gethan. Dieses Unglück ist abermals eine schädliche Wirkung des zu jetzigen Zeiten so gar gemeinen Spielen. Wolte Gott, dasz dieses nur das eintzige wäre, so wir in dieser Jahre erlebt. Die Historie des zu Paris schmertslich hingerichteten Grafen von Horn und seines Cameraden, auch viele andere ganz neue, aber sehr betrübte Exempel, schweben jedweder noch im frischen Andencken.

Bilag 7.

NOVEMBER-MAANEDS NYE TIDENDE

som Kiøbenhavns Post-Rytter fremførte Aar 1720.

Vice-Admiral Tordenskiolds Døds-Fald, som skeede den 12 i denne Maaned i en Tve-Kamp med den Svenske Oberste Stahl giver Folk Anledning til Adskillige Tanker. Sagen skal saaledes være tilgaaen: Bemælte Vice-Admiral og Oberste Stahl vare tilsammen i en

fornemme Forsamling i Baron Görtzes Huus, hvor de kom i nogle Skields-Ord sammen, og som Obersten skieldede ham for en Baadsmand, gik Vice-Admiral Tordenskiold først ud, hvorpaa Obersten strax følgede, og angreb ham bag paa Ryggen da han ikke var sligt formodendes. Admiralen vendede sig strax om, og fik Kaarden i Haanden, hvormed han efter sin sædvanlige Tapperhed saa vidt bragte hans Fiende, at han pryglede ham i sin egen Kaarde, hvormed det denne Gang endtes. Men som begge Parterne derpaa berammede en Tve-Kamp at holdes imellem dem om 3 Dage derefter i Hildesheims Egn, har denne saa berømte Vice-Admiral endelig maatte lade Livet, ved et Stød af Oberstens Kaarde, som treffede ham i Brystet, og Obersten derpaa strax begivet sig herhid. Ellers mældes af d. 19 i denne Maaned, at Oberste Stahl har allerede uformærkt derfra forføiet sig til Bremen, hvor hans Moder skal leve, hvorfra han vil tage Veien ad Cassel. Capitain Ployard er reist til Hannover for at imodtage Tordenskiolds efterlatte Medler og hente Liiget, som imidlertiid er indsat i Kirken udi Rheden.

En sørgelig Avisnyhed.

Bilag 8.

KOLDS EGENHENDIGE BERETNING

Den 20de November klk. 5 Slet kom Oberst Münnichhausen for Døren og spugte: Om Tordenskiold var opstanden. Jeg svarede: Nei. Men da Tordenskiold hørte det raabte han paa mig og spurgte: Hvem der var. Jeg sagde da, det var Oberst Münnichhausen. Ja, siger han, lad ham komme ind. Og i det samme stod Tordenskiold op af Sengen. Da han derefter som sædvanligvis havde læst sin Morgenbøn, kom han ud i det yderste Kammer i sin Sloprok, hilsede Obersten og sagde: Tænker Hr. Oberst at vi skal reise derud idag, som vi talte om iaftes. Jo, sagde Obersten, det kan vel ikke andet være, eftersom det er bleven aftalt til Görtzes iaftes, og sagde derhos han mente fast, at Stahl kom ei til Stedet, siden han havde hørt sige, at Stahl allerede i denne Nat var reist fra Byen ad Hamborg til; men Admiralen maa dog gjøre Reisen for sit Løfte at holde. hvorpaa Tordenskiold igien gik ind i det yderste Kammer og vilde føre sig i Klæderne. Jeg blev da noget ude i det yderste Kammer ved Obersten og bad ham inderlig, at han vilde afvende

Tordenskiold fra sit Forsæt siden jeg forud vidste at han ikke havde den Patience at kunne forsvare sig med Kaarden, men Obersten svarede og forsikrede, at Stahl aldrig kom til Valpladsen, thi han var allerede halvveien til Hamburg herfra, hvormed jeg maatte lade mig nøie og derpaa blev af Tordenskiold spurgt, om Post-Hestene vare ankomne. Jeg svarede Ja, og videre spurgte jeg: Om Admiralen ikke vilde have sine reisepistoler med sig. Hvortil han svarede Nei, og Münnichhausen sagde derhos: Det gjordes aldrig fornødent, ti det kommer ikke dertil.

Derpaa befalede Tordenskiold at jeg skulde følge med, som og skede, og imidlertid kom en trækkende med Münnichhausens Ridehest, som han steg på, og Tordenskiold og jeg satte os i Chaisen og Münnichhausen red et godt Stykke Vei forud. Da vi nu havde reist 2de Mile, kom vi for en bom, som var laas for, kaldes ellers Rejten, og er skillet imellem Hannoveranske og Hildesheimske Grændser, og da vi nu kom en Fjerdingvei længer hen paa de Hildesheimske Grændser red Obersten noget fast til og da han var kommet noget hen vendte han tilbage til os og sagde, at Stahl alt var paa Pladsen. Er han! svarede Tordenskiold, da var det ilde, jeg ikke lod tage mine Pistoler med, at jeg kunde have gjort Endelighed med ham. Ja, svarede Münnichhausen, I kan sagte give Stahl et lidet Stød med Kaarden, saa har det en Ende, og siden Stahl er en tyk og incommode Mand, saa har det ingen Fare.

Herpaa sprang Tordenskiold af Vognen, og Münnichhausen af Hesten og gik sammen lidt afsides fra Vognen, og da de havde talt nogen Tid sammen raabte Tordenskiold pa mig og sagde jeg skulde levere Münnichhausen min Kårde, thi han skulde være hans Secundant. Nu var min Kaarde en god Defencionskaarde saa siger jeg: Det er bedst at Admrialen tager min Kaarde, thi hans egen er saa liden, og tiener ikke til at slaas med. Nei, sagde Münnichhausen, den er ham for svær og derpaa tog Münnichhausen min Kaarde og lod sin egen sidde ved siden. Endnu var Tordenskiold og Stahl ikke kommen hinanden saa nær, at de kunde tale sammen. Herpaa gik Münnichhausen hen til Stahl og talede med ham, men hvad der blev talt, kunde vi ikke høre og imidlertid gik Stahl noget nærmere til Tordenskiold, hvorved de kom hinanden saa nær, at de kunde hilse hverandre. Derpaa siger Münnichhausen til Tordenskiold, at Stahl lod bede, at Tordenskiold selv alene vilde avancere lidt ud paa den grønne og slette Plads saa vilde Stahl møde, og de vilde saa alene gjøre det af. Hvorpaa alle tilskuerne som var forsamlede maatte retirere sig et Tag tilbage, og som

jeg endnu stod ved Tordenskiold saa raabte Stahl til Münnichhausen at Tordenskiolds Tjener maatte gaa tilbage, derpaa vendte Tordenskiold sig om til mig, og sagde paa Dansk: Du skal gaa bort strax hen til de andre, thi jeg vil ingen spot have. Hvorpaa Münnichhausen strax spurgte, hvad det var, thi han forstod ei hvad Tordenskiold sagde til mig, men jeg taug stille. Derpaa kom Münnichhausen og tog mig ved Armen og trak mig tilbage og en anden person, som jeg ei kjendte, tog mig ved den anden Arm og holdt mig saaledes fast. Imidlertid dette passerede trak Stahl sin Kaarde, som var en af de lange Svenske Kaarder, og Tordenskiold tillige sin, som var en liden Galanteri-Kaarde. Det første Udfald Stahl herpaa gjorde, anlagde han sin Kaarde for en Ters, det Tordenskiold parerede godt af, men da han derimod vilde indbringe sit Stød, var han for hastig, og Stahl lod ham en stiv Arm, gjorde og tillige Udfald i det samme mod Tordenskiold, som saaledes var kommet hans Klinge for nær, at han stødte Tordenskiold ind under hans høire Arm i en Qvart, saa Klingen igjen gik bag ud af Skulderen og trak den derpaa igjen tilbage i en Ters. Efterat dette Stød var bleven Tordenskiold indbragt, blev han enda staaende paa Fødderne og raabte paa mig, men jeg maatte ikke slippe løs før Stahl kom paa sin Hest, da jeg sprang til Tordenskiold. Imidlertid faldt han tilbage og maatte jeg lade ham ligge tvers over mig. Jeg fik da og et Tørklæde op og holdt det for Hullet under Armen, men blodet og Aanden gik næsten lige fast ud, saa det efter 3 à 4 Minutter var giort med ham. Han talte vel herpaa nogle Ord, som jeg dog ei kunde merke hvad var, uden alene dette, at han bad Gud vilde for Jesu blodige Vunders skyld være hans arme Siel naadig. — —

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRASJONER KARTER OG LISTER

PERSONREGISTER

A.

B.

C.

D.

E.

H.

N.

O.

T.

U.

V.

W.

89106866411
b89106866411a

